OD NORME DO UPORABE 2

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga 28. i 29. rujna 2018. godine
na Filozofskom fakultetu u Osijeku

Izdavači
Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb

Za izdavača
Loretana Farkaš
Anita Šikić

Uredništvo
Vlasta Rišner, Maja Glušac, Jadranka Mlikota

Izvršna urednica
Jadranka Mlikota

Recenzenti
Ljiljana Kolenić, Ivo Pranjković, Marija Znika, Sanja Zubčić

Korektura sažetaka na engleskom jeziku
Goran Schmidt

Tisak
Krešendo, Osijek
Tiskanje dovršeno u ožujku 2020.

©Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska sveučilišna naklada i autori, 2020.
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez pismenog dopuštenja nakladnika.

ISBN 978-953-314-130-5 (Filozofski fakultet Osijek)
ISBN 978-953-169-429-2 (Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb)

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 141222068.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

OD NORME DO UPORABE 2

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
Od norme do uporabe 2
održanoga 28. i 29. rujna 2018. godine
na Filozofskom fakultetu u Osijeku

Uredila
Maja Glušac

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska sveučilišna naklada
Osijek – Zagreb, 2020.

SADRŽAJ

RIJEČ UNAPRIJED 7

PLENARNA IZLAGANJA

Milica Mihaljević
Osobni podstil – nazivlje i razvoj u prvoj polovici 20. stoljeća 11

Lana Hudeček
Administrativizmi u rječniku (na primjeru Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika*)* 53

JEZIČNA STILIZACIJA ADMINISTRATIVNIH TEKSTOVA – OD *VINODOLSKOGA ZAKONIKA* DO SUVREMENIH ADMINISTRATIVNIH TEKSTOVA

Vlasta Rišner
Od administrativne nehotičnosti do novinsko-časopisne hotimičnosti 79

Teodora Fonović Cvijanović, Vanessa Vitković Marčeta
Naša sloga *između administrativnoga i publicističkoga stila* 109

Lidija Bakota
Jezična i stilska obilježja Živobrana*, glasila Zagrebačkog društva za zaštitu životinja, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće* 141

Vladimira Rezo
Neke značajke sintakse zakonskih tekstova druge polovice 19. stoljeća 180

Jadranka Mlikota, Ana Lehocki-Samardžić
Jezik administrativno-poslovnih tekstova u gramatičkom priručniku Ehrenhöfera i Vidovicsa Horvát Nyelvtan 196

Maja Glušac, Amra Hodžić
Prilozi sa sufiksima -ce*,* -ice *i* -imice 223

Mihaela Komar, Maja Glušac
Pleonazmi u administrativnom stilu hrvatskoga jezika 245

NORMATIVNA PITANJA HRVATSKOGA JEZIKA

Domagoj Vidović
O naglasnoj normi na temelju obradbe naglasaka u Školskome rječniku hrvatskoga jezika *i* Hrvatskome mrežnom rječniku *(*Mrežniku*)* 281

Ana Mikić Čolić, Marijana Bošnjak
Vezani leksički morfemi – od norme do uporabe 297

Bojana Schubert, Barbara Štebih Golub
Norma i praksa: prakticiraju li kajkavski gramatičari pisci normu iz svojih gramatika u vlastitim književnim djelima? 326

Anastazija Vlastelić
„Jezik majki" u hrvatskim ženskim časopisima 30-ih godina 20. st. 365

RIJEČ UNAPRIJED

Zbornik radova *Od norme do uporabe 2* donosi trinaest radova izloženih na istoimenu skupu koji je Katedra za suvremeni hrvatski jezik Filozofskoga fakulteta u Osijeku organizirala u rujnu 2018. godine. Bio je to treći znanstveni skup u organizaciji Katedre: prvi je održan 2014. godine, a tematski je bio posvećen jeziku medija, 2016. godine održan je skup *Od norme do uporabe* na kojemu su se propitivala normativna pitanja hrvatske jezične povijesti i suvremenosti, dok je treći skup bio prigodnički: s obzirom na dvije obljetnice – 730 godina od proglašenja *Vinodolskoga zakonika* 1288. godine i 175 godina od njegova prvotiska u *Kolu* 1843. godine – glavna je tema skupa bila posvećena jezičnoj stilizaciji administrativnih tekstova. Stoga je i većina radova u ovome zborniku posvećena upravo toj temi, koju najavljuju dva plenarna izlaganja: *Osobni podstil – nazivlje i razvoj u prvoj polovici 20. stoljeća* Milice Mihaljević i *Administrativizmi u rječniku (na primjeru Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika)* Lane Hudeček, znanstvenih savjetnica s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Nakon plenarnih izlaganja slijedi cjelina naslovljena *Jezična stilizacija administrativnih tekstova – od Vinodolskoga zakonika do suvremenih administrativnih tekstova* u kojoj se donosi sedam znanstvenih radova. Osim izvornih znanstvenih spoznaja i poticaja za daljnja istraživanja stilske razvedenosti hrvatskoga jezika, i osobito administrativnoga stila, radovi u ovome dijelu zbornika donose i brojne slikovne priloge koji pridonose zornosti opisane jezične pojave i/ili predmetne građe. Druga tematska cjelina naslovljena *Normativna pitanja hrvatskoga jezika* donosi četiri znanstvena rada koji upotpunjuju sliku jezičnoga razvoja hrvatskoga jezika te nude i smjernice za buduća normativna pomicanja.

Ovom prigodom još jednom zahvaljujemo svim sudionicima skupa na sudjelovanju te na zanimljivim i poticajnim raspravama, a osobito zahvaljujemo autorima znanstvenih radova koje donosimo u ovome zborniku, kao i recenzentima na kritičkom iščitavanju i stručnim sugestijama. Isto tako, najsrdačnije zahvaljujemo i svima koji su na bilo koji način sudjelovali u pripremi zbornika, kao i u njegovu objavljivanju.

Osijek, listopad 2019.

Maja Glušac,
urednica

PLENARNA IZLAGANJA

Milica Mihaljević
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
mmihalj@ihjj.hr

OSOBNI PODSTIL – NAZIVLJE I RAZVOJ U PRVOJ POLOVICI 20. STOLJEĆA[1]

Izvorni znanstveni rad UDK 811.163.42’38”1900/1950”

U uvodnome se dijelu rada analizira nazivlje povezano s funkcionalnim stilovima i posebno administrativnim stilom. Određuje se osobni podstil administrativnoga stila te razgraničuje od ostalih istorednih podstilova (zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni itd.). Analizira se sinonimni par *osobni* i *personalni stil* i sinonimni niz *administrativni stil*, *administrativni funkcionalni stil*, *administrativno-poslovni stil*, *uredsko-poslovni stil* itd.
U središnjemu dijelu rada prati se razvoj osobnoga podstila hrvatskoga jezika u prvoj polovici 20. stoljeća (do kraja Drugoga svjetskog rata) na primjeru sačuvanih dokumenata iz ostavštine dviju povezanih porodica: porodice pionira hrvatske kinematografije Josipa Bepa Karamana te jednoga od prvih hrvatskih svjetioničara Josipa Mardešića Centina. Građa ovoga korpusa dopunjena je podatcima iz dodatnih korpusa. U radu će se pratiti značajke administrativnoga stila i analizirati kako se mijenjao jezik i pravopis različitih osobnih dokumenata tijekom toga burnog razdoblja u razvoju hrvatskoga jezika te kako su političke promjene utjecale na osobni podstil. Analizirat će se ovi dokumenti: rodni i krsni list, vjenčani list, svjedodžbe, obavijest o rođenju, kupoprodajni ugovor, ovjera potpisa, osmrtnica, obavijesti o smrti, potvrde itd.

Ključne riječi: osobni podstil, administrativni stil, nazivlje, Josip Bepo Karaman, *Mrežnik*

[1] Ovaj je rad izrađen u sklopu istraživačkoga projekta Hrvatske zaklade za znanost *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (2016–06–2141), koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

1. UVOD

Ovaj rad potaknut je u prvome redu radom na velikoj monografiji *Povijest hrvatskoga jezika 5. knjiga 20. stoljeće*, u kojoj je s različitih aspekata osvijetljen razvoj hrvatskoga jezika u 20. stoljeću. Razvoj administrativnoga stila u 20. stoljeću prikazan je u radu Vladimire Rezo *Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 20. stoljeću*. Međutim, u njezinu radu, vjerojatno i zbog prostornih ograničenja, nije veća pozornost posvećena osobnomu podstilu administrativnoga stila, nego je težište stavljeno na prototipnije podstilove toga stila. To me potaknulo da u ovome radu tome podstilu posvetim veću pozornost. Zbog opsežnosti građe ograničila sam se na prvu polovicu 20. stoljeća te na područje Dalmacije (Lastovo, Split i Vis te kontrolni korpus Pučišća). Da bi se mogao analizirati osobni podstil administrativnoga stila, bilo ga je nužno razgraničiti od ostalih podstilova administrativnoga stila te sam administrativni stil odrediti prema drugim stilovima. Stoga analizi razvoja osobnoga podstila prethodi terminološka analiza. Taj je dio rada potaknut i obradom jezikoslovnoga nazivlja u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku*.

2. TERMINOLOŠKA ANALIZA

Budući da je osnovna tema ovoga rada osobni ili personalni podstil administrativnoga stila, u ovome poglavlju pozornost će se posvetiti nazivlju funkcionalnih stilova jer se u tome nazivlju susreću mnogi sinonimni parovi i nazivi te definiciji osobnoga ili personalnoga podstila.

2.1. Nazivlje funkcionalnih stilova

Administrativni stil bio je predmetom analize mnogih znanstvenih i stručnih radova (Blagus Bartolec (2017), Hudeček (2012), Katnić-Bakaršić (1999), Kovačević i Badurina (1999, 2001, 2001a), Mihaljević (2002), Rezo (2018), Silić (1996, 2006), Tošović (1988, 2002) itd.). Međutim, u tim radovima u središtu pozornosti nije bio osobni podstil administrativnoga funkcionalnog[2] stila ni terminološka analiza nazivlja funkcionalnih stilova. Osim rada Vladimire Rezo težište

[2] Osim u radu Milice Mihaljević iz 2002. godine u kojemu se posebna pozornost posvećuje samo životopisu i molbi za posao.

nije bilo ni na dijakronijskome razvoju. U početnome dijelu ovoga rada potrebno je provesti terminološku analizu zbog postojanja sinonimnih parova i nizova u ovome nazivlju te nejasnoga razgraničenja osobnoga podstila od ostalih podstilova administrativnoga stila. Da bi se odabrao preporučeni naziv koji odgovara jezičnomu i terminološkomu sustavu, potrebno je zbog načela sustavnosti analizirati nazivlje čitavoga područja funkcionalnih stilova. Korpus za istraživanje nazivlja funkcionalnih stilova sastoji se od hrvatskih gramatika i radova posvećenih funkcionalnim stilovima, školskih planova i kurikula te općih korpusa hrvatskoga jezika *hrWaC* i *Hrvatska jezična riznica*.

Nazivi za pet temeljnih funkcionalnih stilova koji se nalaze u većini udžbenika i priručnika hrvatskoga jezika ulaze u sinonimne nizove koji su prikazani u sljedećoj tablici[3]:

Tablica 1. Sinonimija u nazivlju funkcionalnih stilova

znanstveni	znanstveni funkcionalni stil, znanstveni stil
administrativni	administrativni funkcionalni stil, administrativno-poslovni funkcionalni stil, administrativni stil, uredsko-poslovni stil
publicistički	novinarsko-publicistički funkcionalni stil, novinarsko-publicistički stil, novinski ili publicistički stil, novinarski stil, publicistički funkcionalni stil, publicistički stil
razgovorni	razgovorni funkcionalni stil, razgovorni stil
književni	beletristički stil, beletristički funkcionalni stil, književni funkcionalni stil, književni stil, književnoumjetnički funkcionalni stil, književno-umjetnički funkcionalni stil

U jezikoslovnoj se literaturi često govori o shematiziranosti i nepotpunosti takve podjele te se problematizira položaj razgovornoga stila, a katkad i književnoga stila, kao jednoga od funkcionalnih stilova hrvatskoga standardnog jezika.[4] Budući da je tema ovoga rada osobni podstil kao podstil administrativnoga stila, ovdje se neće dalje problematizirati status razgovornoga i književnoga stila. Pri odabiru naziva upotrijebljenih u ovome radu i preporučenih u *Mrežniku* u obzir

[3] U Silić-Pranjkovićevoj (2005) gramatici upotrebljavaju se nazivi: *administrativno-poslovni stil*, *administrativni stil*, *administrativni funkcionalni stil*, u Raguževoj (1997) gramatici *administrativni stil*, u Težak-Babićevoj (2004) gramatici *administrativni stil* i *uredsko-poslovni stil*, u gramatici Hudeček-Mihaljević (2017) *administrativni stil*, u *Povijesnome pregledu* (Babić i dr., 1991) samo se spominje *poslovni stil*, u HNOS-u (2006) *administrativno-poslovni stil*, u kurikulumu (2016 i 2019) *administrativni stil*.

[4] Više o tome vidi u Frančić, Hudeček, Mihaljević (2006).

se uzimaju terminološka načela prema Hudeček i Mihaljević (2012) (navode se samo ona koja su primijenjena u ovoj analizi):

1. prednost se daje domaćemu nazivu – temeljem ovoga načela daje se prednost nazivima koji sadržavaju sastavnicu *književni* pred onima koji sadržavaju sastavnicu *beletristički*. Temeljem samo ovoga načela prednost bi imali i nazivi sa sastavnicom *novinski* ili *novinarski* pred onima koji imaju sastavnicu *publicistički* te nazivi koji imaju sastavnicu *uredski* i/ili *poslovni* pred onima koji imaju sastavnicu *administrativni.*

2. prednost se daje kraćemu nazivu – temeljem ovoga načela prednost se daje nazivima koji nemaju sastavnicu *funkcionalni* i koji nemaju dvočlani pridjev, dakle *znanstveni*, *administrativni*, *publicistički* ili *novinarski*, *razgovorni*, *književni* stil.

4. prednost se daje nazivu koji poštuje pravila hrvatskoga standardnog jezika – temeljem ovoga načela prednost se daje nazivu *književnoumjetnički* pred nazivom *književno-umjetnički*[5] jer je taj pridjev izveden od naziva *književna umjetnost*.

5. prednost se daje proširenijemu nazivu – u jezikoslovnome nazivlju proširenији su nazivi sa sastavnicom *publicistički* nego oni sa sastavnicom *novinski/novinarski* te nazivi sa sastavnicom *administrativni* nego oni sa sastavnicom *novinski* ili *novinarski*.

6. naziv mora odražavati svoje mjesto u pojmovnome sustavu – sustavnost naziva jedan je od razloga za izostavljanje sastavnice *funkcionalni* u nazivlju funkcionalnih stilova. Naime, ne postoje *nefunkcionalni* stilovi te u pojmovnome sustavu funkcionalni stilovi nisu suprotstavljeni nekim drugim stilovima.

Pri normiranju nazivlja funkcionalnih stilova također treba imati u vidu da nazivom ne mora biti obuhvaćeno čitavo područje koje on pokriva jer je to obuhvaćeno definicijom.[6]

Temeljem ovih načela i potvrđenosti u korpusima za potrebe *Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika* i ovoga rada donosimo ove definicije i nazivlje funkcionalnih stilova (donose se definicije i sinonimi iz radne inačice *Mrežnika*).

---

5 Naziv potvrđen u Samardžija, Selak (2001: 169).

6 To se može lako dokazati s pomoću primjera dobro prihvaćenih naziva, npr. *dizalica*, *dizalo*, *uspinjača* (svi se ujedno i spuštaju), *svlačionica* (u kojoj se i oblačimo), *bjelina* (kao pravopisni naziv može biti i plava, crvena, zelena ako je tekst pisan na papiru u boji) itd.

Tablica 2. Definicije funkcionalnih stilova u *Mrežniku*

administrativni stil Administrativni stil stil je administracije, industrije, trgovine, vojske i politike, spada u strože funkcionalne stilove i služi za izricanje onoga što se propisuje i za oblikovanje jasnih i nedvosmislenih tvrdnja. Sinonimi: administrativni funkcionalni stil, administrativno-poslovni funkcionalni stil, administrativni stil, uredsko-poslovni stil Kohiponimi: književni stil, publicistički stil, razgovorni stil, znanstveni stil
književni stil Književni stil stil je kojim se pišu književna djela, najslobodniji je funkcionalni stil i odlikuje se individualnošću i kreativnošću. Sinonimi: beletristički stil, beletristički funkcionalni stil, književni funkcionalni stil, književni stil, književnoumjetnički funkcionalni stil, književno-umjetnički funkcionalni stil Kohiponimi: administrativni stil, publicistički stil, razgovorni stil, znanstveni stil
publicistički stil Publicistički stil stil je javnoga priopćavanja kojim se pišu tekstovi za dnevne novine, časopise i ostale tiskovine i internetske portale te koji se upotrebljava na radiju i televiziji. Sinonimi: novinarsko-publicistički funkcionalni stil, novinarsko-publicistički stil, novinski ili publicistički stil, novinarski stil, publicistički funkcionalni stil Kohiponimi: administrativni stil, književni stil, razgovorni stil, znanstveni stil
razgovorni stil Razgovorni stil stil je koji služi za potrebe svakodnevnoga sporazumijevanja, spada u slobodnije funkcionalne stilove i odlikuje se komunikacijskom spontanošću i nepripremljenošću, neusiljenošću, prirodnošću i familijarnošću. Sinonim: razgovorni funkcionalni stil Kohiponimi: administrativni stil, književni stil, publicistički stil, znanstveni stil
znanstveni stil Znanstveni stil stil je kojim se pišu znanstveni i stručni radovi, monografije i udžbenici, najstroži je funkcionalni stil i u potpunosti je u službi logičke organizacije sadržaja. Sinonim: znanstveni funkcionalni stil Kohiponimi: administrativni stil, književni stil, publicistički stil, razgovorni stil

2.2. Podjela administrativnoga stila

Administrativnomu stilu svojstven je visok stupanj shematiziranosti i determiniranosti što je rezultat njegove funkcije jer administrativni stil služi za komunikaciju između pojedinaca i ustanova, između ustanova, između država i državnika, pojedinaca i državnih organa itd. i odlikuje se velikom žanrovskom raznolikošću (prema Katnić-Bakaršić, 1999: 31). Kao i svaki funkcionalni stil dijeli se na podstilove. Vladimira Rezo (2018: 373) administrativno-poslovni stil dijeli na

dvije sastavnice: administrativnu i poslovnu. Administrativne tekstove dijeli na: 1. ustavne i državotvorne odluke, 2. zakone, uredbe, naredbe i pravilnike, 3. međunarodne ugovore, 4. diplomatske dokumente, 5. izvješća i 6. zapisnike, dok u poslovne tekstove ubraja gospodarske udžbenike i priručnike[7] te poslovna pisma. Samo poslovna pisma koja ona analizira u ovome poglavlju pripadaju osobnome podstilu administrativnoga stila.

Selak i Samardžija (2001: 169) administrativni stil dijele na poslovni, zakonodavno-pravni, diplomatski i politički.

Branko Tošović navodi ove podstilove administrativnoga stila: zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i personalni (1988: 83). Ovo je tablica prema Tošoviću[8]:

Tablica 3. Podstilovi administrativnoga stila prema Tošović (1988)

podstilovi	**žanrovi**
zakonodavno-pravni	zakoni, statuti, ustavi, odluke, odredbe, rješenja, naredbe
društveno-politički	rezolucije, povelje, deklaracije, programi, referati, priopćenja, izjave
diplomatski	komunikeji, note, demarši, protokoli, memorandumi, izjave, zabilješke, poslanice
poslovni	ugovori, dogovori, dopisi, certifikati, specifikacije, računi, narudžbe, uplatnice, fakture
osobni	molbe, žalbe, autobiografije, oporuke, punomoći, upitnici, ankete, formulari, osobni dokumenti

Komentirajući Tošovićevu podjelu, Badurina i Kovačević (2001) ističu: „Bez obzira na manjkavosti svake podjele, može se reći da mreža podstilova ovom podjelom uspostavljena, ma kako „širokih oka" bila, poprilično dobro naznačuje područje njegova rasprostiranja" te nastavljaju: „Već se iz dosad rečenoga jasno naslućuje raslojenost unutar samoga funkcionalnog stila. Za pojedini funkcionalni stil standardnoga jezika (u ovome slučaju administrativni) vrijedi isto što i za standardni jezik u cjelini: ostvaruje se na različite načine, i ono što je dopušteno u jednom podstilu (podsustavu podsustava), neće biti dopušteno u drugome. (Primjerice uveličavanje i kreativno poigravanje jezičnim sredstvima svojstveno promidžbenoj poruci sasvim je neprimjereno pravnim dokumentima, kao što je određena doza subjektivnosti

7 Smatram da ta podjela nije dobra jer bi gospodarski udžbenici i priručnici trebali pripadati istoj skupini kao i svi ostali udžbenici i priručnici, a to je znanstveno-popularni podstil znanstvenoga stila.

8 Istu podjelu preuzima i Katnić-Bakaršić (1999: 33).

prihvatljiva i nužna u osobnijim administrativnim formama poput molbe i žalbe, ali ne i u tekstu zakona. U tom širokom prostoru rasprostiranja administrativnoga stila leže i razlozi njegove „demokratičnosti"; iako jedan od izrazito knjiških stilova, on se barem svojim krajnjim dijelovima nužno dotiče svakog govornika (hrvatskoga) jezika. (Dok prosječan govornik hrvatskoga jezika uistinu ne mora znati napisati ni novinsku vijest ni stručni/znanstveni članak, a kamoli pjesmu, smatrat će ga se praktično nepismenim ne zna li napisati zahtjev ili molbu, pa i razumjeti tekst nekog pravilnika, statuta ili zakona." (Kovačević, Badurina, 2001a: 480). U knjizi *Funkcionalni stilovi* iz 2002. Tošović ne donosi gore navedenu podjelu administrativnoga stila niti navodi personalni podstil kao poseban podstil administrativnoga stila. U toj knjizi donosi ovu podjelu (prema Tošović, 2002: 287):

Tablica 4. Podjela administrativnoga stila prema Tošović (2002)

zakonodavno-pravni	zakonski propisi, odluke, ukazi, direktive, rezolucije, statuti itd.
poslovni	dogovori, sporazumi, ugovori, fakture, specifikacije, certifikati, police osiguranja, narudžbenice itd.
diplomatski	međunarodni ugovori, konvencije, note, memorandumi, akreditacije, komunikei itd.
individualno-potvrdni	diplome, svjedodžbe, potvrde, karakteristike itd.
korespondencijski	jezik pisama, telegrama, molbi, žalbi, izvještaja, zahtjeva, poziva, punomoći itd.

2.3. Osobni ili personalni podstil

Analiziramo li sinonimne nazive *osobni* i *personalni* podstil s terminološkoga stajališta, možemo nazivu *osobni podstil* dati prednost temeljem prvoga terminološkog načela, koje govori o tome da domaći nazivi imaju prednost pred stranima, pa i internacionalizmima. Posebno se postavlja pitanje kako definirati osobni podstil i razgraničiti ga od poslovnoga podstila.

Osobni podstil možemo podijeliti u dvije osnovne skupine: 1. podstil koji obuhvaća dokumente koje neka ustanova ili tijelo izdaje pojedinoj osobi (tu je često riječ o obrascu u kojemu se samo popunjavaju pojedina polja koja se odnose na određenu osobu). U tu bi skupinu spadao individualno-potvrdni podstil prema Tošovićevoj klasifikaciji. 2. podstil koji obuhvaća tekstove koje neka osoba piše kojoj ustanovi ili tijelu ili ih sastavlja za objavu u nekome mediju (s obzirom na razdoblje koje se analizira u ovome radu riječ je o novinama). U tu bi skupinu

spadala pisma, ugovori, molbe, žalbe, telegrami, obavijesti itd. koje sastavlja neka osoba (katkad i uz bilježnikovu pomoć) i s pomoću kojih se obraća nekoj ustanovi ili sklapa neki pravni posao s kojom drugom osobom najčešće u prisutnosti javnoga bilježnika ili svjedoka. Ta skupina djelomično obuhvaća korespondencijski podstil prema Tošovićevoj podjeli. Ipak, ona ne obuhvaća korespondencijski podstil u cijelosti jer npr. ne obuhvaća slučajeve kad se jedna ustanova obraća drugoj, a obuhvaća poslovnu korespondenciju samo u onome dijelu kad je s jedne strane komunikacijskoga lanca privatna osoba. Uzevši sve navedeno u obzir, može se predložiti ovakva definicija osobnoga podstila administrativnoga stila.

Osobni podstil podstil je administrativnoga stila u kojemu se na jednoj strani komunikacijskoga lanca nalazi privatna osoba, a na drugoj koja ustanova. U rjeđim slučajevima na obje se strane komunikacijskoga lanca nalaze privatne osobe, ali je riječ o pravnome tekstu, npr. kupoprodajnome ugovoru, ugovoru o najmu, oporuci, punomoći. Stoga taj podstil obuhvaća osobne dokumente: putovnicu, osobnu iskaznicu, rodni list, vjenčani list, domovnicu, vozačku dozvolu, smrtni list, smrtovnicu, vojnu knjižicu, školske svjedodžbe, pohvalnice, prijepis ocjena, diplomu, punomoć, potvrdu o promjeni imena i/ili prezimena, osmrtnicu, oporuku, obavijest o smrti, obavijest o rođenju, ugovor o poslu, rješenje o plaći, kupoprodajni ugovor, rješenje o mirovini, žalbu, molbu, životopis itd.

3. RAZVOJ OSOBNOGA PODSTILA U PRVOJ POLOVICI 20. STOLJEĆA

Analizi razvoja osobnoga podstila u prvoj polovici 20. stoljeća pristupa se tako da se on analizira s obzirom na razdoblja postojanja određene državne tvorevine jer se političke promjene nužno odražavaju i na jezičnu politiku, pa onda i na tekstove pisane osobnim podstilom administrativnoga stila.

Hrvatski je narod u 20. stoljeću živio u nekoliko različitih državnih tvorevina i u različitim političkim sustavima. Austro-Ugarsku Monarhiju smijenila je 1918. godine Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, koja 1929. mijenja ime u Kraljevina Jugoslavija. Godine 1939. osnovana je Banovina Hrvatska, 1941. Nezavisna Država Hrvatska, 1945. Federativna Narodna Republika Jugoslavija, koja kasnije mijenja ime u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija.[9] Svaki politički sustav utje-

[9] Više o tome vidi u monografiji *Povijest hrvatskoga jezika 5.*

cao je na jezičnu politiku i jezični razvoj, pa i na samo ime jezika. U ovome ćemo radu analizu podijeliti na tri cjeline (s podcjelinama) koje se poklapaju s državnim tvorevinama u kojima se Hrvatska (i posebno Dalmacija) nalazila. U tablici navodimo nekoliko važnih datuma koji su bili prekretnica u prvoj polovici 20. stoljeća.

Tablica 5. Važni datumi za praćenje razvoja osobnoga podstila u analiziranome korpusu

	datum	**događaj**
I. razdoblje	29. listopada 1918.	Država Slovenaca, Hrvata i Srba
	9. studenoga 1918.	Ženevska deklaracija
II. razdoblje	1. prosinca 1918.	Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca
	28. lipnja 1921.	Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca Službeni jezik srpsko-hrvatsko-slovenački
	3. rujna 1931.	Ustav Kraljevine Jugoslavije Službeni jezik srpsko-hrvatsko-slovenački
III. razdoblje	26. kolovoza 1939.	Uredba o Banovini Hrvatskoj
	10. travnja 1941.	proglašenje Nezavisne Države Hrvatske
	18. svibnja 1941.	proglašenje Guvernatorata Dalmacija (*Governatorato di Dalmazia*) u sklopu kojega se nalazila Splitska provincija (*Provincia di Spalato*)
	10. rujna 1943.	formalno pripojenje Splita Nezavisnoj Državi Hrvatskoj
	26. listopada 1944.	oslobođenje Splita
početak IV. razdoblja	29. studenoga 1945.	proglašenje Federativne Narodne Republike Jugoslavije

3.1. Korpus

Osnovni korpus za ovu analizu sastoji se od dokumenata obitelji Josipa Mardešića Centina, svjetioničara i posjednika iz Komiže, i Josipa Bepa Karamana, prvoga snimatelja u Dalmaciji.[10] Nedugo nakon prvih filmova braće Lumière Karaman je bio prvi splitski prikazivač filmova. Najstariji kinematograf u Splitu i

[10] Podatci o porodici Josipa Mardešića Centina nalaze se u Mardešić (1977) te u Mardešić (2016), a podatci o Josipu Bepu Karamanu i njegovoj porodici još i u Kečkemet (1969), Kragić, Gilić, ur. (2003), Macan, ur. (1983), Mardešić, (1980), Mihaljević, (2019), Žižić, (2012).

danas nosi njegovo ime, a njegov film *Procesija za blagdan sv. Dujma u Splitu 1911. godine* i danas se može pogledati na You Tubeu. Njegova se kći Anka udala za sina Josipa Mardešića Centina. Usto su analizirani dokumenti iz Splitskoga arhiva *Notarski zapisi notara Luje Kargotića* koje potpisuje Josip Bepo Karaman. Kontrolni je korpus monografija *Povijest pučiškoga školstva* u kojoj se nalaze preslike svjedodžba izdanih u Pučišćima na otoku Braču te slike starih dokumenata dostupne na internetu (*search slike: stare svjedodžbe* i *search slike: stari dokumenti*). Zbog autorskih prava donose se samo slike iz obiteljske arhive i Splitskoga arhiva, a na ostalim se dokumentima samo provjerava prototipnost donesenih dokumenata te upotpunjuje tekst opisa.

3.2. Prvo razdoblje – do 1918. godine

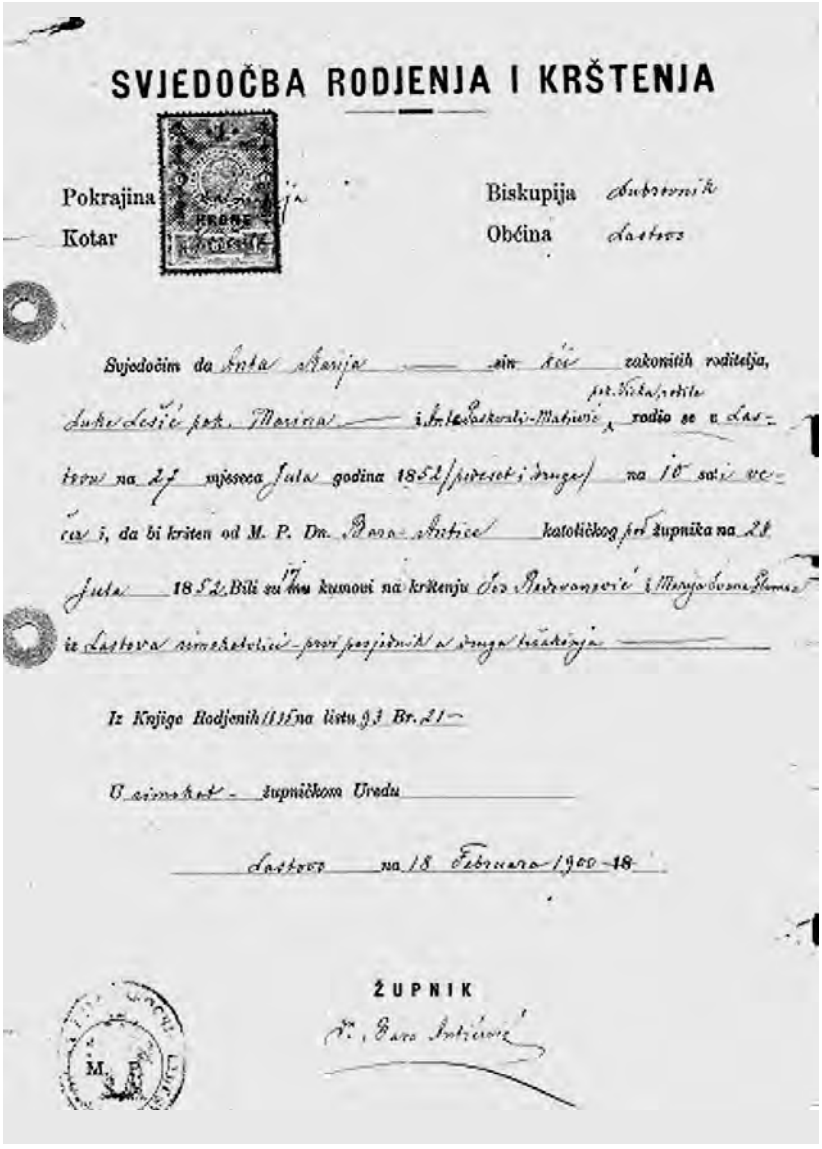
Prvo se razdoblje nadovezuje bez prekida na kraj 19. stoljeća. Druga polovica 19. stoljeća doba je intenzivnoga izgrađivanja hrvatskoga standardnog jezika. U to vrijeme djeluju četiri filološke škole s različitim stavovima o pitanjima normiranja standardnoga jezika i pravopisa: zagrebačka, zadarska (zadarski jezično-književni krug) i riječka filološka škola te hrvatski vukovci. Većina autora priklanja se načelima zagrebačke škole, a prema kraju stoljeća jasno se uočava i utjecaj hrvatskih vukovaca. Utjecaj je hrvatskih vukovaca sve izraženiji u prvim godinama 20. stoljeća.

3.2.1. Svjedočba rodjenja i krštenja – 1900.

U poglavlju *Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 20. stoljeću* u knjizi *Povijest hrvatskoga jezika* Vladimira Rezo ističe: „Devetnaesto je stoljeće oblikovalo administrativno-poslovni stil sa svim njegovim slovopisnim, pravopisnim, fonološkim, morfološkim, sintaktičkim, leksičkim i stilskim obilježjima.” To me potaknulo da u svoju analizu uključim i jedan dokument izdan posljednje godine 19. stoljeća (1900).

Svjedočba rodjenja i krštenja izdana je 1900. godine i u njoj se potvrđuje da je Anta Marija rođena 1852. godine na Lastovu. Svjedodžba je pisana morfonološkim pravopisom: *svjedočba*, *općina*; umjesto *đ* piše *dj*, a umjesto odraza jata *ie* (*Matievć*). Analizirajući značajke administrativnoga stila, zanimljivo je primijetiti da je riječ o formularu u kojemu se prazna mjesta ispisuju rukom. Formular je pisan u muškome rodu, pa je rukom prekrižena riječ *sin* i dopisano *kći*, prekriženo je *rodio se* i piše *rodila se*, prekriženo je *mu* u formuli *bili su mu kumovi* i iznad

dopisano *joj*, ali piše *da bi kršten* (i to nije prekriženo). U formularu se navodi da je *kći zakonitih roditelja* (može se pretpostaviti da bi u slučaju nezakonitih roditelja riječ *zakonitih* bila prekrižena). Imena mjeseci dopisuju se rukom i piše da se Anta Marija rodila *u Lastovu 27 mjeseca Jula*. Navodi se i ime svećenika koji ju je krstio te ime, vjeroispovjest (*rimokatolici*) i zanimanje kumova na krštenju (*prvi posjednik a druga težakinja*).

SVJEDOČBA RODJENJA I KRŠTENJA

Pokrajina Dalmacija
Kotar Stagno

Biskupija Dubrovnik
Občina Lastovo

Svjedočim da Anta Marija sin kći zakonitih roditelja, pok. Nika/prkita Luke Lešić pok. Marina i Ivke Radonić-Matijević, rodio se u Lastovu na 27 mjeseca Jula godina 1852 (hiljadu osam sto pedeset i druge) na 10 sati večer i, da bi kršten od M. P. Dn. Bare Antice katoličkog fra župnika na 28 Jula 1852. Bili su mu kumovi na krštenju Ivo Radovanović i Marija Ivana Glumac iz Lastova nimešteloci prvi posjednik a druga težakinja

Iz Knjige Rodjenih /115/ na listu 93 Br. 21

U zimskoj župničkom Uredu

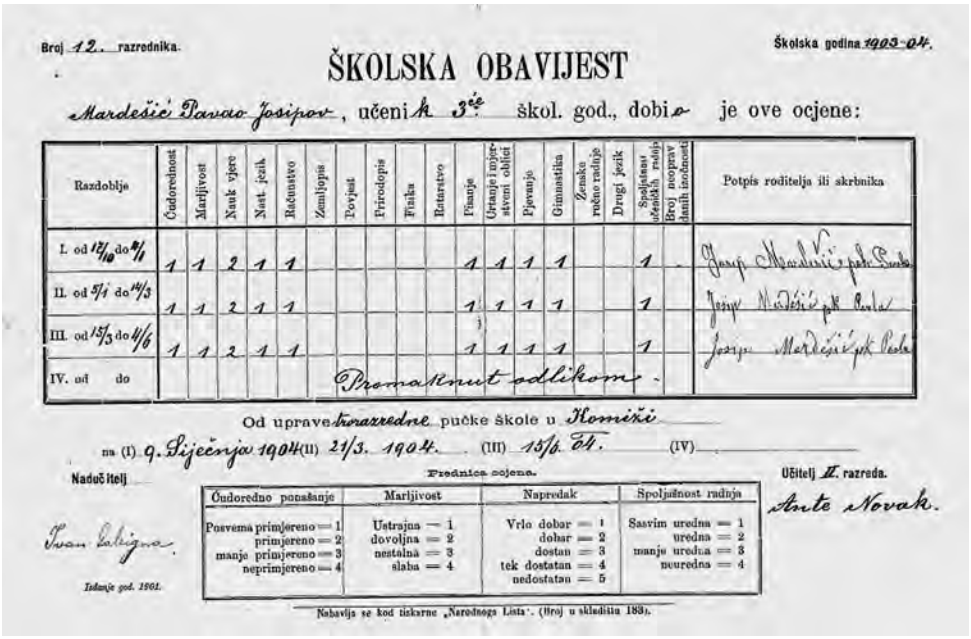
Lastovo na 18 Februara 1900-18

ŽUPNIK
P. Bare Antičević

Slika 1. Svjedočba rodjenja i krštenja, Lastovo, 1900.

3.2.2. Školska obavijest – 1904.

Sljedeći je dokument iz ovoga razdoblja tzv. *Školska obavijest* iz 1904. godine.

Broj 12. razrednika. Školska godina 1903-04.

ŠKOLSKA OBAVIJEST

Mardešić Davao Josipov, učeni k 3ćе škol. god., dobio je ove ocjene:

Razdoblje	Čudorednost	Marljivost	Nauk vjere	Nast. jezik	Računstvo	Zemljopis	Povjest	Prirodopis	Fizika	Ratarstvo	Pisanje	Crtanje i mjerstveni oblici	Pjevanje	Gimnastika	Ženske ručne radnje	Drugi jezik	Spoljašnost učeničkih radnja	Broj neopravdanih izočnosti	Potpis roditelja ili skrbnika
I. od 12/10 do 24/1	1	1	2	1	1						1	1	1	1			1	-	Josip Mardešić pok. Pavla
II. od 5/1 do 14/3	1	1	2	1	1						1	1	1	1			1		Josip Mardešić pok. Pavla
III. od 15/3 do 4/6	1	1	2	1	1						1	1	1	1			1		Josip Mardešić pok. Pavla
IV. od do	Promaknut odlikom.																		

Od uprave trorazredne pučke škole u Komiži

na (I) 9. Siječnja 1904 (II) 21/3. 1904. (III) 15/6. 04. (IV)

Naduč itelj Ivan Caligna.

Tisanje god. 1901.

Prednica ocjena.

Čudoredno ponašanje	Marljivost	Napredak	Spoljašnost radnja
Posvema primjereno = 1	Ustrajna = 1	Vrlo dobar = 1	Sasvim uredna = 1
primjereno = 2	dovoljna = 2	dobar = 2	uredna = 2
manje primjereno = 3	nestalna = 3	dostan = 3	manje uredna = 3
neprimjereno = 4	slaba = 4	tek dostatan = 4	neuredna = 4
		nedostatan = 5	

Učitelj II. razreda. Ante Novak.

Nabavlja se kod tiskarne „Narodnoga Lista". (Broj u skladištu 183).

Slika 2. Školska obavijest, Komiža, 1904.

U ovome tekstu možemo primijetiti ove značajke administrativnoga funkcionalnog stila: *promaknut s odlikom* (dopisano rukom uz rub), *broj neopravdanih izočnosti*, *nadučitelj*. Nazivi mjeseca su *Siječanj*, *Ožujak*, *Lipanj*, *Kolovoz* (pisano velikim početnim slovom). Predmeti su koji se ocjenjuju *čudorednost*, *marljivost*, *nauk vjere*, *nast. jezik*, *računstvo*, *zemljopis*, *povjest*, *prirodopis*, *fizika*, *ratarstvo*, *pisanje*, *crtanje i mjerstveni oblici*, *pjevanje*, *gimnastika*, *ženski ručni rad*, *drugi jezik*, *spoljašnjost pismenih radnji*. Ocjene su od 1 od 5, a 1 je najbolja ocjena. Sastrane se nalazi i legenda (*prednica ocjena*) iz koje je vidljivo kako se ocjenjuje *čudoredno ponašanje*: *posvema primjereno*, *primjereno*, *manje primjereno*, *neprimjereno*; *marljivost*: *ustrajna*, *dovoljna*, *nestalna*, *slaba*; *napredak*: *vrlo dobar*, *dobar*, *dostatan*, *tek dostatan*, *nedostatan*, *spoljašnost radnja*[11]: *sasvim prijatna*, *prijatna*, *manje prijatna*, *neprijatna*. U svjedodžbi se

[11] Zanimljivo je da je genitiv u *radnji* upotrijebljen u popisu ocjena (*spoljašnjost pismenih radnji*), a *radnja* (*spoljašnjost radnja*) u *prednici ocjena*.

materinski jezik nikako ne imenuje nego se zove *nast.* (nastavni) *jezik* za razliku od *drugoga jezika*. Zanimljivo je i pisanje riječi *povjest*. U djelima iz prvih dvaju desetljeća zamjetno je različito pisanje *poviest/povijest/povjest*.[12] O pisanju te riječi piše i Nikola Andrić u *Braniču jezika hrvatskoga* te se zalaže za pisanje *povijest*. Zanimljivo je da je u svjedodžbi izdanoj iduće 1905. godine istomu učeniku od iste škole predmet *nauk vjere* promijenjen u *nauka vjere*. Svjedodžbu je izdala *uprava trorazredne pučke škole u Komiži*. U kontrolnome korpusu nalazi se nekoliko dokumenata iz ovoga razdoblja izdanih u Pučišćima na Braču (*Svjedočba o pohadjanju učione* 1900., *Odlazna Svjedodžba* 1900., *Svjedočba o pohadjanju učione* 1903., *Školska obavijest* 1910., *Otpusnica iz ponavljaonice* 1916./1917.). U njima su uočene značajke morfonološkoga pravopisa u starijim dokumentima: *odpušta, svakdanji, vjeroizpovied* 1900., *svjedočba* 1903., odraz dugoga jata bilježi se kao *ie* (*sliedeće* 1900). Zanimljivo je da je iste godine (1900.) u *Spljetu* izdana *Svjedočba o pohađanju učione* i *Odlazna Svjedodžba*. Noviji su dokumenti pisani fonološkim pravopisom (*svjedodžba*, *potpisati*). Nazivi su mjeseci isključivo hrvatski. Materinski se jezik u starijim dokumentima naziva *naukovni jezik*, a u novijima *nastavni jezik*.

3.2.3. Bilježnički spis i zapisnik o posudbi novca – 1910.[13]

U Splitskome arhivu nalaze se ovi dokumenti koje je sastavio Lujo Kargotić, a potpisao Josip Karaman: spis broj: 13992 (1909): kutija br. 62 (talijanski), spis broj: 14673, 14674 (1910): kutija br. 64 (hrvatski), spis broj: 18977 (1912): kutija br. 76 (hrvatski formular s rukom ispunjenim rubrikama), spis broj: 19845 (1913): kutija br. 79 (talijanski), spis broj: 24454 (1919): kutija br. 91 (talijanski), spis broj: 24495 (1919): kutija br. 92 (talijanski). Neki su dokumenti pisani hrvatskim jezikom, a drugi talijanskim. Predmet su ove analize samo dokumenti pisani hrvatskim jezikom. Dokumenti pisani talijanskim jezikom analizirani su u radu Ane Mihaljević (u tisku). Iscrpnije se analizira spis i zapisnik iz 1910. godine u

12 Više o tome u Horvat, Hudeček, Mihaljević (2018).

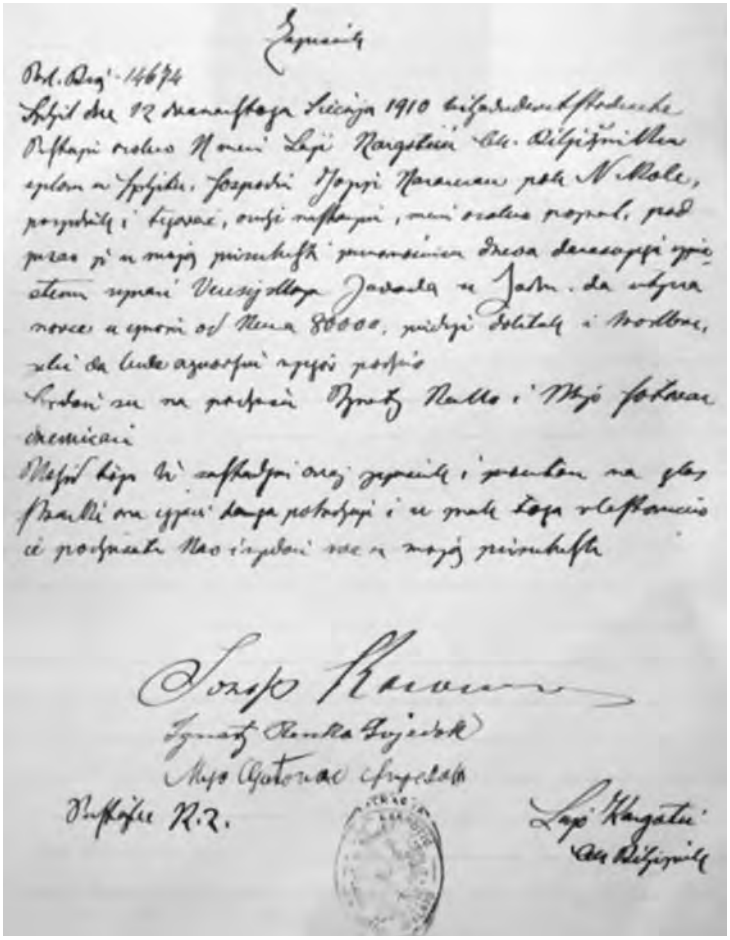
13 Zahvaljujem docentici Filozofskoga fakulteta u Splitu dr. Tanji Brešan Ančić na pomoći pri dobivanju fotografija dokumenata iz Splitskoga arhiva.

kojemu se govori o posudbi novca Josipa Bepa Karamana od Zemaljsko-veresijskoga zavoda u Zadru.[14]

Slika 3. Spis broj: 14673 (1910): kutija br. 64, Split, 1910.

[14] Više o ulozi Zemljišno-veresijskog zavoda u Dalmaciji vidi u Perić (1987: 45–74).

Slika 4. Spis broj: 14674 (1910): kutija br. 64, Split, 1910.

Ovo su uočene značajke administrativnoga stila: *pristupi k meni Luji Kargotiću c.k. Bilježniku*, *sijelom u Spljetu*, *meni osobno poznat*, *podpisao je u mojoj prisutnosti punomoćnicu*, *usljed toga bi sastavljen ovaj zapisnik i pročitan na glas stranki i u znak toga vlastoručno će podpisati kao i svjedoci sve u mojoj prisutnosti*. Tekst je pisan morfonološkim pravopisom: *podpisao*, *podpis*, *podpisati* te se dugi odraz jata bilježi u zapisniku s *ie* (*Siečnja*), a u bilježničkome spisu s *je* (*Sječnja*). Potvrđeni su stari oblici imenice *dan* (*dne*, *dneva*). Datum i godina pišu se brojkom i slovima: *12 dvanaestoga*, *1910 hiljadudevetstodesete*. Uz ime bilježnika i dužnika zapisuje se i njihovo zanimanje: *Lujo Kargotić c.k. Bilježnik*, *Josip Karaman pok Nikole, posjednik i trgovac*, ali se ono ne spominje kod imena svjedoka Ignaty Ranka i Mije Gotovca. Ime grada u ovome se dokumentu piše

kao *Spljet*, u dokumentu iz 1912., koji je također sastavio Lujo Kargotić, a potpisao Josip Karaman i koji ima gotovo istovjetan sadržaj, ali je izdan na tiskanome formularu uz dopisivanje dijelova ime je grada *Split*. Također u pregledanim arhivskim dokumentima razlikuje se pisanje mjeseca (*Sječnja* i *Siečnja*).

3.2.4. Svjedodžba zrelosti – 1913.

Posljednji je analizirani dokument iz prvoga razdoblja *Svjedodžba zrelosti* (duplikat) koju je državna realka u *Spljetu* izdala Pavlu Mardešiću rođenome 29. *maja* 1895. u Komiži.

Br. 18.

Duplikat (taksa 60 K).

C. k. državna realka u Spljetu.

Svjedodžba zrelosti.

Mardešić Pavao pok. Josipa

rođen dne 29. maja 1895. u Komiži u

rimo-katoličke vjere, svršio je nauke realne škole: od početka

školske godine 1906/07. učio je redovito svih se-

dam razreda ove c. k. velike realke

pa se podvrgao ispitu zrelosti po Ministarskoj Naredbi 29. februara 1908.

Prema tome ispitu bi proglašen jednoglasno

zrelim,

da polazi koju tehničku visoku školu.

U Spljetu dne 8. jula 1913.

M. Ježina v. r.
predsjednik ispitnoga povjerenstva.

PREDSJEDNIŠTVO VELIKE REALKE U SPLJETU

B. Petrović v. r.
pisac upravitelj realke.

N. Pavković v. r.
glavar razreda.

Ferm. 1. za realke. Brz. Č. k. nakladu školskih knjiga. Br. 906. Av. 227/08. — Štamparija Karla Gorička.

Slika 5. Svjedodžba zrelosti, Split, 1913.

U svjedodžbi se navodi da je Pavao Mardešić *rimo-katoličke vjere, da je svršio nauke realne škole, da je učio redovito svih sedam razreda ove c.k. velike realke pa se podvrgnuo ispitu zrelosti po Ministarskoj Naredbi februara 1908.* Dalje piše: *prema tome ispitu bi proglašen jednoglasno zrelim, da polazi koju tehničku*

visoku školu. Dokument potpisuju *predsjednik ispitnoga povjerenstva*, *upravitelj realke* i *glavar razreda*. Zanimljivo je da se u ovome dokumentu nazivi mjeseca pišu malim početnim slovom te da se upotrebljavaju međunarodni nazivi (*februara*, *maja*, *jula*). Upotrebljavaju se navesci (*prema tome ispitu*, *predsjednik ispitnoga povjerenstva*). Upotrebljava se stari genitiv *dne*.

3.2.5. Zaključak

U ovome se razdoblju miješaju fonološki i morfonološki pravopis. Uglavnom su stariji dokumenti pisani značajkama zagrebačke filološke škole (morfonološki pravopis, odraz dugoga jata *ie*), a noviji po načelima hrvatskih vukovaca, ali se često u isto vrijeme miješa fonološki i morfonološki pravopis. Odraz jata bilježi se u nekim dokumentima s *ie*, a u nekim s *je* (*sječanj*/*siečanj*). Također je uočeno bilježenje kratkoga jata na mjestima na kojima je danas dugi: *sječanj*, *povjest*. Grad se naziva *Split* i *Spljet*. Usporedno se upotrebljavaju hrvatski i internacionalni nazivi mjeseci, uglavnom dosljedno u jednome dokumentu. U starijim se dokumentima nazivi mjeseci uglavnom pišu velikim početnim slovom. U Dalmaciji se dokumenti izdaju i na talijanskome jeziku (ugovori koje je sastavio Lujo Kargotić / Luigi Kargotić, a potpisao Josip Karaman). Zanimljivo je da se gotovo uvijek navodi vjeroispovijest i zanimanje osoba koje se u dokumentu spominju. Materinski se jezik u svjedodžbama naziva *naukovni* ili *nastavni* jezik. Vjeroispovijest je *rimo-katolik* ili *rimokatolik*.

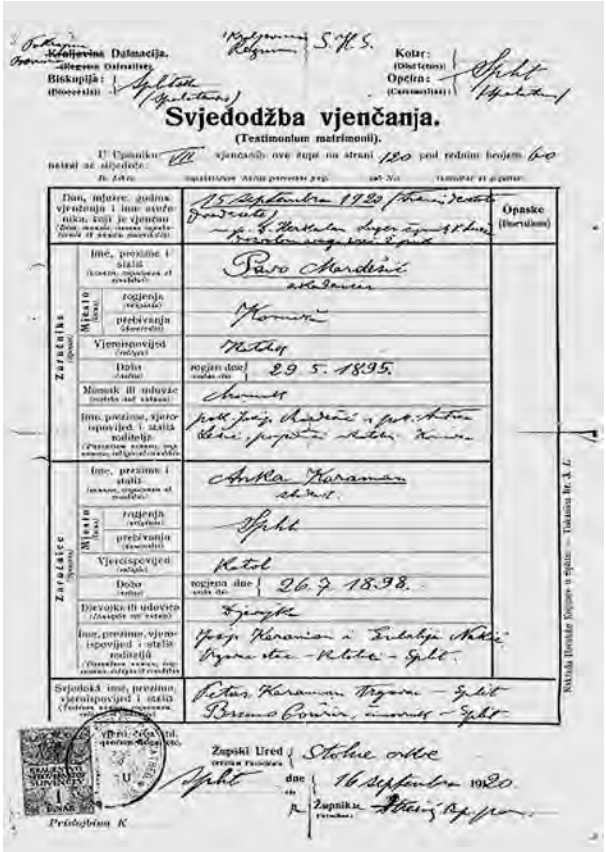
3.3. Drugo razdoblje – 1918. – 1938.

Drugo razdoblje traje od završetka Prvoga svjetskog rata do 1938. godine. Dolazi do raspada Austro-Ugarske Monarhije i uspostave nove države Države Slovenaca, Hrvata i Srba, pa Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te Kraljevine Jugoslavije. U iznimno je tešku položaju hrvatski jezik u desetljeću u kojemu je Hrvatska dijelom nove države, Kraljevine Jugoslavije. To desetljeće traje od njezine uspostave 1929. godine do 1939. godine, tj. do osnivanja Banovine Hrvatske. Godina 1929. obilježena je *Pravopisnim uputstvom za sve osnovne*, *srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.*, dokumentom koji, kao što već riječ *uputstvo* kazuje, zahtijeva da se u škole uvede jedinstveni pravopis. U ovome razdoblju postupno se može pratiti sve veća prisutnost ćirilice i srpskoga jezika te nestajanje talijanskoga jezika koji se često nalazio na dokumentima u prvome razdoblju.[15]

[15] Više o ovome razdoblju vidi u Samardžija (2012).

3.3.1. Svjedodžba vjenčanja – 1920.

Riječ je o vjenčanome listu iz 1920. godine. Dokument je tiskan na hrvatskome i latinskome jeziku. Potvrđuje se da su *15. septembra* (pisano malim početnim slovom) vjenčani *Anka Karaman, student* i *Pavao Mardešić, akademičar* te da ih je vjenčao *m.p. D. Herkolan Luger, župnik V. Lučac dozvolom ovoga preč. Župnik*. U dokumentu se navodi još i je li zaručnik *momak* ili *udovac* te je li zaručnica *djevojka* ili *udovica*. Navodi se i *vjeroispovijed* (*katolik*) te *ime*, *prezime*, *vjeroispovijed i stališ roditelja*. Za roditelje Pavla Mardešića navodi se: *pok. Josip Mardešić i pok Antica Lešić*, *posjednici*, *katolici*, *Komiža*, a za roditelje Anke Karaman navodi se: *Josip Karaman i Eulalija Nakić*, *trgovac otac*, *katolici*, *Split*. Svjedoci su *Petar Karaman*, *trgovac – Split* i *Bruno Courir*, *činovnik – Split*. Zanimljivo je da iako u rubrici piše i vjeroispovijed svjedoka, to nije popunjeno iako se zna da su oba svjedoka bili katolici. U tiskanoj rubrici piše *rogjenje*.

Kraljevina Dalmacija.
Biskupija: Split
Kotar: Split
Općina: Split

Svjedodžba vjenčanja.
(Testimonium matrimonii).

U Upravi: Split vjenčanih ove župe na strani 180 pod rednim brojem 60

Dan, mjesec, godina vjenčanja i ime svećenika, koji je vjenčao	15 Septembra 1920 (Split) – p. D. Herkolan Luger župnik V. Lučac	Opaske
Zaručnika: Ime, prezime i stališ	Pavo Mardešić akademičar	
Mjesto rogjenja	Komiža	
Mjesto prebivanja	Split	
Vjeroispovijed	Katol	
Doba rogjenja dne	29. 5. 1895.	
Momak ili udovac	momak	
Ime, prezime, vjeroispovijed i stališ roditelja	pok. Josip Mardešić i pok. Antica Lešić posjednici katolici Komiža	
Zaručnice: Ime, prezime i stališ	Anka Karaman student	
Mjesto rogjenja	Split	
Mjesto prebivanja	Split	
Vjeroispovijed	Katol	
Doba rogjenja dne	26. 7. 1898.	
Djevojka ili udovica	Djevojka	
Ime, prezime, vjeroispovijed i stališ roditelja	Josip Karaman i Eulalija Nakić trgovac otac – Katol. – Split	
Svjedoka ime, prezime, vjeroispovijed i stališ	Petar Karaman trgovac – Split Bruno Courir činovnik – Split	

Župski Ured Split dne 16 Septembra 1920
Župnik

Prilagjam K

Naklada Tiskare Kirigare u Splitu — Tiskana br. 3. L.

Slika 6. Svjedodžba vjenčanja, Split, 1920.

3.3.2. Osmrtnica i obavijest o smrti – 1921.

Godine 1921. u Berlinu je nakon neuspjele operacije čira na želucu preminuo prvi snimatelj u Dalmaciji i pionir hrvatske kinematografije Josip Bepo Karaman. Ovdje donosim njegovu osmrtnicu i obavijest o smrti koju je obitelj tom prilikom objavila u novinama.

Skrhana srca javljamo, da je naš nepreživljeni suprug, otac, brat i djed

JOSIP KARAMAN

trgovac

nakon kratke i teške bolesti preminuo naglom smrću u Berlinu u nedjelju 10. o. mj.

SPLIT, 12. srpnja 1921.

OŽALOŠĆENI:

Eulalia, supruga. — Marica Tommaseo, Anka Mardešić, Vjara, kćeri — Milovan Tommaseo, Pavo Mardešić, zetovi — Nardo Tommaseo, unuk Luka, Petar, Vladimir i Mitar Karaman, braća.

za se i ostalu rodbinu.

Slika 7. Osmrtnica Josipa Karamana, Split, 1921.

Javlja se rodbini, znancima i prijateljima da je nenadano preminuo u Berlinu poslije teške operacije

Josip Karaman.

Split, 11, srpnja 1921.

Ožalošćena obitelj.

Slika 8. Obavijest o smrti Josipa Karamana, Split, 1921.

Tekstovi su pisani fonološkim pravopisom (*srce*), dugi odraz jata piše se kao i danas *ije* (*poslije*). Ime grada je *Split*, a naziv mjeseca *srpanj*. Tekst podsjeća na današnje osmrtnice i obavijesti o smrti osim završne formule: *za se i ostalu rodbinu* te činjenice da se nakon potpisa nalazi točka, a u primjeru iz novina nalazi se zarez nakon datuma (*11, srpnja*).

3.3.3. Potvrda o službi u austro-ugarskoj vojsci – 1922.

Zbog izrazite nečitkosti ovoga dokumenta donosim ga samo u prijepisu.

Br. 19 Prepis
Svjedoći se
da je Mardešić Paval pk. Josipa iz Komiže služio u bivšoj austro-ugarskoj vojsci i to na frontu i u kadru od 15. ožujka 1915 sve do sloma.
Isti je upisan u bat. registar pod br. 19 rodjenih 1895. godine
Komiža, 24 aprila 1922

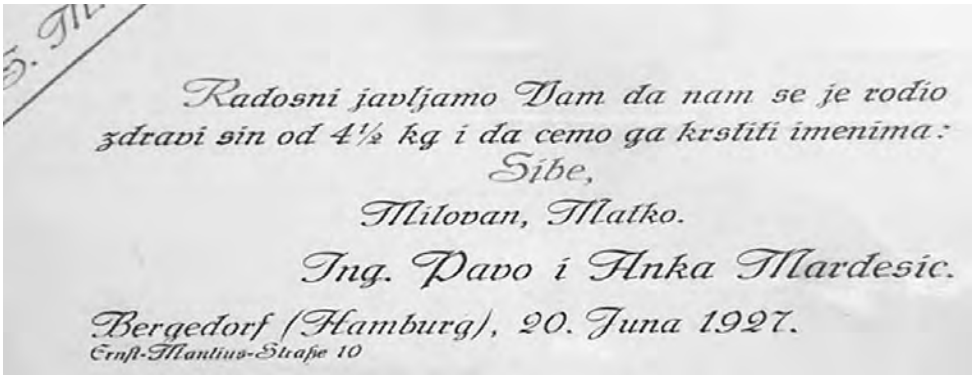
Općinski Upravitelj
Vitaljić

Pečat
Općina Komiža

Uočljivo je da u tekstu piše *Prepis*, a ne *prijepis*, da je pogrešno sklanjano ime *Pavao* (*Paval*), da piše *svjedoći se*, da se nedosljedno upotrebljavaju nazivi mjeseci (*ožujak*, ali *april*).

3.3.4. Obavijest o rođenju sina – 1927.

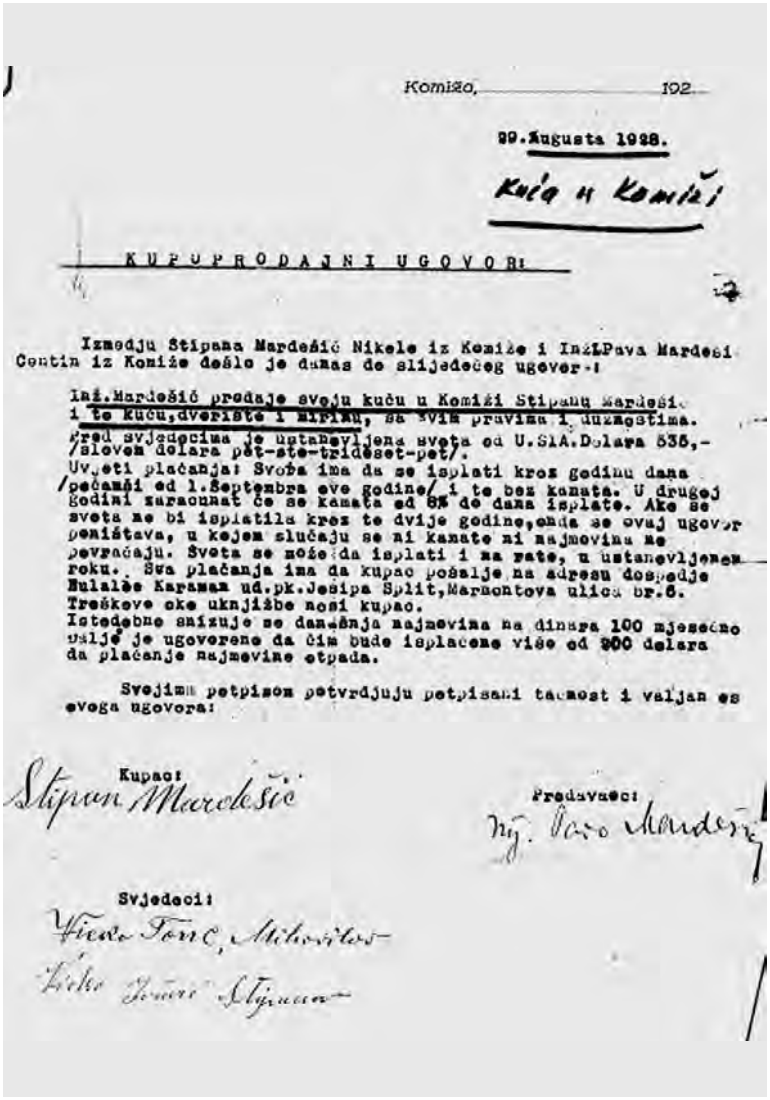
Riječ je o tiskanoj obavijesti u kojoj obitelj *ing. Pave i Anke Mardesic* obavještava prijatelje o rođenju sina. Mjesec je *Jun* (veliko početno slovo).

Radosni javljamo Vam da nam se je rodio
zdravi sin od 4½ kg i da cemo ga krstiti imenima:
Sibe,
Milovan, Matko.
Ing. Pavo i Anka Mardesic.
Bergedorf (Hamburg), 20. Juna 1927.
Ernst-Mantius-Straße 10

Slika 9. Obavijest o rođenju sina, Bergedorf, 1927.

3.3.5. Kupoprodajni ugovor – 1928.

Kupoprodajni je ugovor pisan pisaćim strojem. Ugovor je sastavio prodavač i/ili kupac bez javnobilježničke ovjere, a ugovor potpisuju i svjedoci.

Komiža, 192

29. Augusta 1928.

Kuća u Komiži

KUPOPRODAJNI UGOVOR:

Izmedju Stipana Mardešić Nikole iz Komiže i Inž.Pava Mardeši Centin iz Komiže došlo je danas do slijedečeg ugovor-:

Inž.Mardešić prodaje svoju kuću u Komiži Stipanu Mardeši. i to kuću,dvorište i mlinu, sa svim pravima i dužnostima.
Pred svjedocima je ustanovljena svota od U.S.A.Dolara 535,- /slovom dolara pet-sto-trideset-pet/.
Uvjeti plaćanja: Svota ima da se isplati kroz godinu dana /počamši od 1.Septembra ove godine/ i to bez kamata. U drugoj godini zaracunat će se kamata od 8% do dana isplate. Ako se svota ne bi isplatila kroz te dvije godine,onda se ovaj ugovor poništava, u kojem slučaju se ni kamate ni najmovina ne povraćaju. Svota se može da isplati i na rate, u ustanovljenom roku. Sva plaćanja ima da kupac pošalje na adresu dospedje Bulaiće Karaman ud.pk.Jesipa Split,Marmontova ulica br.6. Treškove oke uknjižbe nosi kupac.
Istodobno snizuje se današnja najmovina na dinara 100 mjesečno valjé je ugovoreno da čim bude isplaćene više od 300 dolara da plaćanje najmovine otpada.

Svojim potpisom potvrdjuju potpisani tačnost i valjan es ovoga ugovora:

Kupac: Stipan Mardešić

Prodavac: Inž. Pavo Mardeši

Svjedoci:
Vicko Tonc, Mihovilov
Žarko Jurić Stjepanov

Slika 10. Kupoprodajni ugovor, Komiža, 1928.

Uvodna rečenica ugovora glasi: *Izmedju Stipana Mardešić Nikole iz Komiže i Inž Pava Mardešić Centin iz Komiže došlo je danas do slijedečeg ugovora:* Pred svjedocima je *ustanovljena svota od U.S.A. Dolara 535 /slovom dolara*

pet-sto-trideset-pet/. U ugovoru se jasno navode i uvjeti plaćanja: *Svota ima da se isplati kroz godinu dana /počavši od 1. Septembra ove godine/ i to bez kamata. U drugoj godini zaračunat će se kamata od 8% do dana isplate. Ako se svota ne bi ispratila kroz te dvije godine, onda se ovaj ugovor poništava, u kojem slučaju se ni kamate ni najmovina ne povraćaju. Svota se može da isplati i na rate, u ustanovljenom roku. Sva plačanja ima da kupac pošalje na adresu gospođe Eulalie Karaman ud. pk. Josipa… Troškove oko uknjižbe nosi kupac.* Ugovor završava riječima: *Svojim potpisom potvrdjuju potpisani tačnost i valjan os ovoga ugovora* te slijede potpisi: *kupac* i *prodavaoc*.

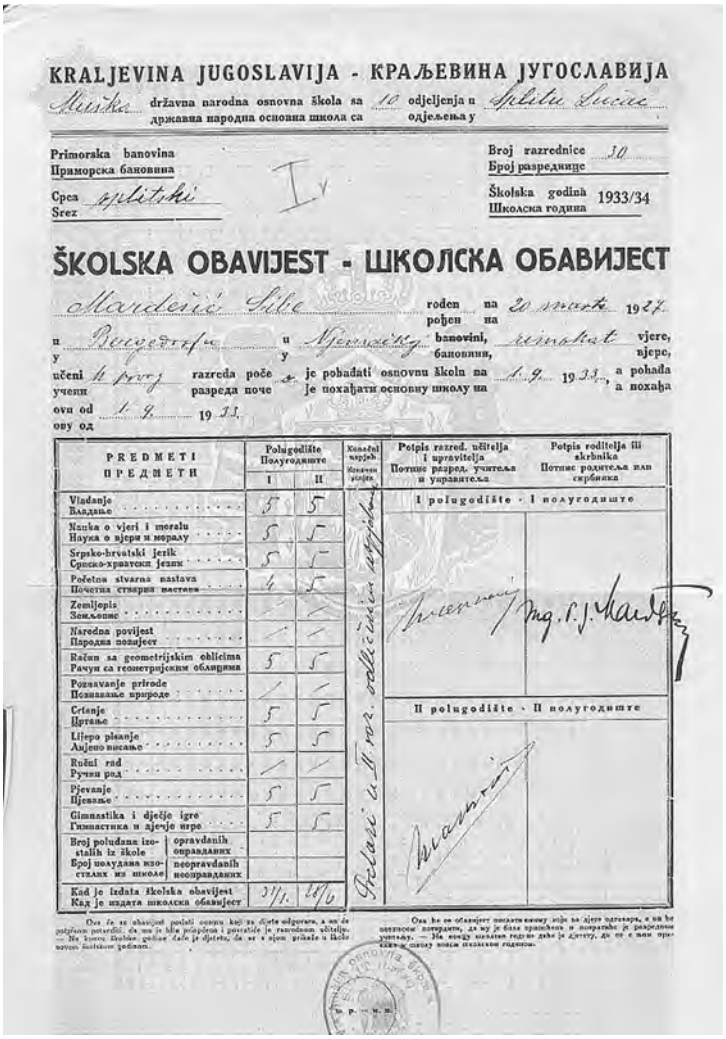
U tekstu se nalaze ovi nazivi mjeseca: *August* i *Septembar*. U tekstu se nalaze riječi (*tačno, tačnost*) i konstrukcije (*svota se može da isplati*, *ima da kupac pošalje*) koje nisu svojstvene hrvatskomu jeziku.

3.3.6. Školske svjedodžbe

U kontrolnome korpusu nalazi se *Semestarsko posvjedočenje*, potvrda iz Splitske gimnazije 1922. pisana latinicom i hrvatskim jezikom. U tome je dokumentu materinski jezik *Hrvatski ili srpski (nastavni)*. U kontrolnome korpusu nalazi se *Otpusna Svjedodžba* iz 1924. godine pisana isključivo latinicom, nazivi mjeseci su hrvatski. Ne navodi se naziv materinskoga jezika nego piše *Nastavni jezik*. Na kraju se nalazi i završna formula: *Budući da je ova učenica stekla najpotrebitije znanje određeno postojećim propisima rješava se pohađanja svagdanje škole*. U *Otpusnoj Svjedodžbi* iz 1928. koja je pisana samo latinicom materinski je jezik *srpsko-hrvatski*, a jedan od nastavnih predmeta *Povjest Srba, Hrvata i Slovenaca*.

Godine 1929. objavljeno je *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.*, dokument koji zahtijeva da se u škole uvede jedinstven pravopis. Slijedi analiza svjedodžaba objavljenih u Splitu nakon donošenja *Uputstva*. Zanimljivo je da se jezik i pismo svjedodžba izdanih u istoj školi u Splitu mijenjao iz godine u godinu.

Svjedodžba Osnovne škole Lučac u Splitu za školsku godinu 1933./1934. pisana je tako da se prvo svi podatci pišu latinicom i hrvatskim jezikom (školska obavijest), a nakon toga pišu se ćirilicom i ponovno hrvatskim jezikom. Nastavni je jezik *srpsko-hrvatski*. Mjeseci imaju međunarodne nazive *jun*, *mart*. Obavijest završava podatkom *kad je izdata školska obavijest*.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA - КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА

Muška državna narodna osnovna škola sa 10 odjeljenja u Splitu Lucac
Државна народна основна школа са одјељења у

Primorska banovina
Приморска бановина

Broj razrednice 10
Број разреднице

Srez splitski
Срез

Školska godina 1933/34
Школска година

ŠKOLSKA OBAVIJEST - ШКОЛСКА ОБАВИЈЕСТ

Mardešić Silvo rođen na 20 marta 1927.
u Bovegrsu u Njemačkoj banovini, rimokat vjere, bjepc,
učeni 4 prvoj razreda poče s je pohađati osnovnu školu na 1.9. 1933., a pohađa
ovu od 1.9. 1933.

PREDMETI ПРЕДМЕТИ	Polugodište Полугодиште I	Polugodište Полугодиште II	Konačni uspjeh Коначан успјех
Vladanje Владање	5	5	
Nauka o vjeri i moralu Наука о вјери и моралу	5	5	
Srpsko-hrvatski jezik Српско-хрватски језик	5	5	
Početna stvarna nastava Почетна стварна настава	4	5	
Zemljopis Земљопис	/	/	
Narodna povijest Народна повијест	/	/	
Račun sa geometrijskim oblicima Рачун са геометријским облицима	5	5	
Poznavanje prirode Познавање природе	/	/	
Crtanje Цртање	5	5	
Lijepo pisanje Лијепо писање	5	5	
Ručni rad Ручни рад	/	/	
Pjevanje Пјевање	5	5	
Gimnastika i dječje igre Гимнастика и дјечје игре	5	5	
Broj poludana izostalih iz škole (opravdanih / neopravdanih) Број полудана изостали из школе (оправданих / неоправданих)			
Kad je izdata školska obavijest Кад је издата школска обавијест	31/1.	30/6	

Potpis razred. učitelja i upravitelja Потпис разред. учитеља и управитеља

Potpis roditelja ili skrbnika Потпис родитеља или старјешине

I polugodište · I полугодиште

II polugodište · II полугодиште

Polazi u II raz. odličan uspjeh

Ova će se obavijest poslati onome koji za djete odgovara, a on će potpisom potvrditi, da mu je ista primljena i povratiće je razrednom učitelju. — На коју школску годину даје је дијете, да ће с њом приказ у школу поново школском годином.

Ова ће се обавијест послати оном који за дијете одговара, а он ће својеручним потписом потврдити, да му је ова примљена и повратиће је разредном учитељу. — На коју школску годину даје је дијете, да ће с њом приказ у школу поново школском годином.

Slika 11. Školska obavijest, Split, 1934.

U kontrolnome korpusu nalazi se *Školska obavijest* izdana 1933. u Pučišćima, koja ima iste značajke kao i gornja svjedodžba izdana u Splitu. U tome se korpusu nalazi i *Izvještaj o prevođenju djaka iz škole u školu* izdan 1933. učeniku koji se iz Osnovne škole Kralja Aleksandra u Splitu seli u školu u Pučišćima. Izvještaj je pisan ćirilicom i latinicom i srpskim jezikom (*mesto*, *veroispovest*, *mesto dosadanjeg stanovanja*, *primedba*).

Svjedodžba prvoga polugodišta školske godine 1936./37. koju je izdala Državna narodna škola Kralja Aleksandra u Splitu također je pisana latinicom i

ćirilicom i hrvatskim jezikom, ali je ocjena iz materinskoga jezika navedena ovako: *narodni jezik (srpskohrvatski)*.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA - КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА

Muška državna narodna škola sa 1 odjeljenja u Splitu

Primorska banovina
Приморска бановина

Srez Split
Срез

IV a

Broj školskog dnevnika 31 128/8
Број школског дневника

Školska godina 1936/37
Школска година

ŠKOLSKA OBAVIJEST - ШКОЛСКА ОБАВИЈЕСТ

Mardešić Silvestar Pavlov rođen 20 juna 1927
u Bergerdorfu u Njemačkoj banovini, državljanin, vjere, njege,

učeni/a IV a razreda poče/o je pohađati narodnu školu 1/9 1933, a pohađa ovu
učena razreda poče/la je pohađati народну школу а похађа ову
od 1/9 1936
од

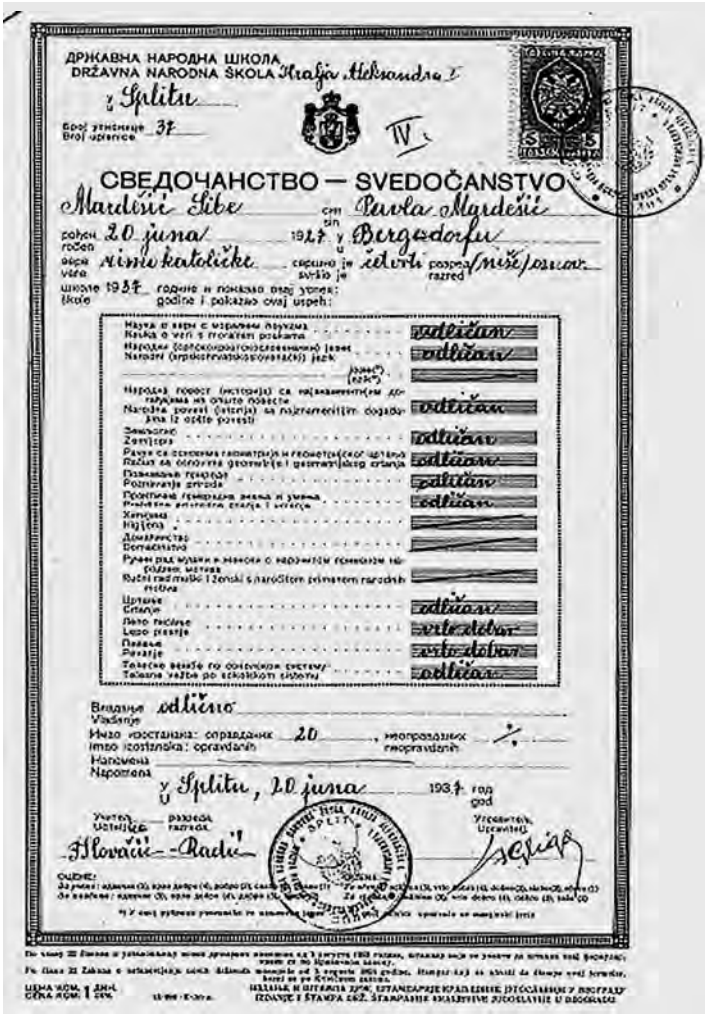
PREDMETI ПРЕДМЕТИ	Polugodišta Полугодишта I	II	Konačni uspjeh Коначни успех	Potpis razred. učitelja i upravitelja Потпис разред. учитеља и управитеља	Potpis roditelja (ili skrbnika) Потпис родитеља или старјешине
Nauka o vjeri s moralnim poukama Наука о вјери с моралним поукама	5	5		I polugodište - I полугодиште	
Narodni jezik (srpskohrvatski) Народни језик (српскохрватски)	5	5			
Narodna povijest Народна повијест	5	5			
Zemljopis Земљопис	5	5			
Račun s osnovima geometrije Рачун с основама геометрије	5	5			
Poznavanje prirode Познавање природе	5	5			
Praktična privr. znanja i umjetja Практична привр. знања и умјетн.	5	5			
Ilirijska Хрватска	/	/			
Domaćinstvo Домаћинство	/	/			
Ručni rad Ручни рад	/	/			
Crtanje Цртање	5	5		II polugodište - II полугодиште	
Lijepo pisanje Лијепо писање	4	4			
Pjevanje Појање	4	4			
Tjelesne vježbe po sokol. sistemu Тјелесне вјежбе по сокол. систему	5	5			
Vladanje Владање	5	5			
Broj polusdana (ne-)stalih iz škole / Број полудана изо-стајања из школе: opravdanih оправданих	8	13			
neopravdanih неоправданих	/	/			
Kad je izdata školska obavijest Кад је издата школска обавијест	31/-	23/6			

Ova će se obavijest poslati onomu koji za đijete odgovara, a on će potpisom potvrditi da mu je bila priopćena i povratiće je razrednom učitelju. Na koncu školske godine daće je djetetu, da se s njom prikaže u školu novom školskom godinom.

Slika 12. Školska obavijest, Split, 1937.

Iako je ova svjedodžba pisana temeljno hrvatskim jezikom (*obavijest*, *lijepo pisanje*) na kraju se nalazi tekst: *Ova će se obavijest poslati onomu koji za dijete odgovara, a on će potpisom potvrditi da mu je bila priopćena i povratiće je razrednom učitelju. Na koncu školske godine daće je djetetu, da se s njom prikaže u školu novom školskom godinom.* U ovome dokumentu u skladu s *Pravopisnim uputstvom za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S.* futur se piše tako da se infinitiv lijepi na pomoćni glagol: *povratiće* i *daće*.

U drugome polugodištu ista škola izdaje svjedodžbu u kojoj je ćirilica na prvome mjestu. Sve je pisano srpskim jezikom (*školska obavest*, *nauka o veri*, *lepo pisanje*, *pevanje*). Zanimljiva je i formula koja se pojavljuje na svim analiziranim svjedodžbama iz ovoga razdoblja: *broj poludana izostalih iz škole*.

ДРЖАВНА НАРОДНА ШКОЛА
DRŽAVNA NARODNA ŠKOLA Kralja Aleksandra I
u Splitu
Број уписнице 37
Broj upisnice
IV.
СВЕДОЧАНСТВО — SVEDOČANSTVO
Mardešić Šibe
sin
Pavla Mardešić
rođen 20 juna 1927 u Bergedorfu
rođena
vere rimokatoličke
učenik je svršio je
učenica je svršila
razred
školske godine 1937 godine i pokazao ovaj uspeh:
školske godine i pokazala ovaj uspeh:
Nauka o veri s moralnom naukom — odličan
Nauka o veri s moralom poukama
Narodni (srpskohrvatskosrpskohrvatski) jezik — odličan
Narodni (srpskohrvatskosrpskohrvatski) jezik
(pismeni) (pismeni)
(usmeni) (usmeni)
Narodna povest (istorija) sa najnužnijim podacima iz opšte povesti — odličan
Narodna povest (istorija) sa najnužnijim opšteobrazovnim podacima iz opšte povesti
Zemljopis — odličan
Zemljopis
Računi sa osnovama geometrije i geometrijsko crtanje — odličan
Računi sa osnovama geometrije i geometrijskog crtanja
Poznavanje prirode — odličan
Poznavanje prirode
Praktične prirodne nauke i veština — odličan
Praktične prirodne nauke, praktična i veština
Higijena
Higijena
Domaćinstvo
Domaćinstvo
Ručni rad muški i ženski s naročitim pregledom narodnih motiva
Ručni rad muški i ženski s naročitim pregledom narodnih motiva
Crtanje — odličan
Crtanje
Lepo pisanje — vrlo dobar
Lepo pisanje
Pevanje — vrlo dobar
Pevanje
Telesne vežbe po osnovnom sistemu — odličan
Telesna vežba po osnovnom sistemu
Vladanje odlično
Vladanje
Broj izostanaka: opravdanih 20, neopravdanih
Broj izostanaka: opravdanih, neopravdanih
Napomena
Napomena
U Splitu, 20 juna 1937. god
Učitelj razredni starešina
Učitelj razredni starešina
Slovački-Radu
Ravnatelj
Ravnatelj
OVDE:
CENA DIN. 1 DIN.
ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ЗУМ, УПРАВА ШТАМПАЊЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ У БЕОГРАДУ
IZDANJE I ŠTAMPA ZUZ, ŠTAMPANJE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE U BEOGRADU

Slika 13. Svedočanstvo, Split, 1937.

Međutim, svjedodžba za školsku godinu 1937./1938. ponovno je pisana hrvatskim jezikom i latinica se nalazi na prvome mjestu. Jezik se zove *narodni (srpskohrvatski)*. Na svjedodžbi se nalazi i ljestvica ocjena. *Vladanje: Odlično (5)*, *Vrlo dobro (4)*, *Dobro (3)*, *Loše (2)*; *Uspjeh: Odličan (5)*, *Vrlo dobar (4)*, *Dobar (3)*, *Slab (2)*, *Rđav (1)*.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA - KRAЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА

Muška državna narodna škola sa 13 odjeljenja u Splitu
државна народна школа са одјељења у

Primorska banovina
Приморска бановина

Srez Split
Срез

I

Broj školskog dnevnika 22
Број школског дневника 236

Školska godina 1937/38
Школска година

ŠKOLSKA OBAVIJEST - ШКОЛСКА ОБАВИЈЕСТ

Mardešić Miroš Pavlov rođen 19 novembra 1930
Мардешић Мирош Павлов рођен

u Splitu u Primorskoj banovini, nemokat. vjere
у Сплиту у Приморској бановини, нијеро

učenik/učenica prvog razreda počeo je pohađati narodnu školu 1/9 1937., a pohađa ovu
ученик/ученица разреда почео је похађати народну школу а похађа ову

od 1/9 1937.
од

PREDMETI ПРЕДМЕТИ	Polugodišta Полугођишта I	II	Ocjene usmene Усмене оцјене	Potpis razred. učitelja i upravitelja Потпис разред. учитеља и управитеља	Potpis roditelja ili skrbnika Потпис родитеља или старјешине
Nauka o vjeri s moralnim poukama Наука о вјери с моралним поукама	3	5		I Polugodište - I полугодиште	
Narodni jezik (srpskohrvatski) Народни језик (српскохрватски)	5	5			
Narodna povijest Народна повијест					
Zemljopis Земљопис					
Račun s osnovima geometrije Рачун с основама геометрије	5	5			
Poznavanje prirode i zaštita Познавање природе и заштита					
Praktična prir. znanja i umjenja Практична прир. знања и умјења					
Higijena Хигијена					
Domaćinstvo Домаћинство					
Ručni rad Ручни рад					
Crtanje Цртање					
Lijepo pisanje Лијепо писање					
Pjevanje Појање	4	4			
Tjelesna vježba po sekol. sistemu Тјелесно вјежбе по сокол. систему	5	5			
Vladanje Владање	5	5			
Broj poludana izostalih iz škole: opravdanih / neopravdanih	49	20			
Broj neizvršenih ispravaka					
Kad je izišla školska obavijest Кад је изашла школска обавијест	1/2	28/6			

LJESTVICA OCJENA: Vladanje: Odlično (5), Vrlo dobro (4), Dobro (3), Loše (2) Napomene: Odlično (5), Vrlo dobro (4), Dobar (3), Slab (2), Rđav (1)

ЉЕСТВИЦА ОЦЈЕНА: Владање: Одлично (5), Врло добро (4), Добро (3), Лоше (2) Напомене: Одличан (5), Врло добар (4), Добар (3), Слаб (2) Рђав (1)

Slika 14. Školska obavijest, Split, 1938.

3.3.7. Zaključak

Položaj hrvatskoga jezika postaje sve nepovoljniji zbog srpske težnje za prevlašću u svim područjima javnoga, političkoga i kulturnoga života. Značajke svojstvenije srpskomu jeziku ulaze i u tekstove pisane na hrvatskome jeziku (npr. *daće*, *izdata*, *povratiće*, *prepis*, *rđav*, *tačka*, konstrukcije *da + infinitiv*). Nazivi mjeseca redovito su internacionalni. Jezik se naziva *srpskohrvatskim* ili *srpskohrvatskoslovenačkim,* a zapravo je srpski jezik postao službenim jezikom cjelokupnoga javnog i kulturnog života kao što je vidljivo iz svjedodžbe iz 1936./1937. godine izdane u Splitu i Pučišćima.

Zanimljivo je da je proces sve veće srbizacije hrvatskoga jezika postupan, do potpune zamjene hrvatskoga jezika srpskim u nekim dokumentima koji imaju istovjetan srpski tekst i na latinici i na ćirilici.

3.4. Treće razdoblje – 1939. – 1944.

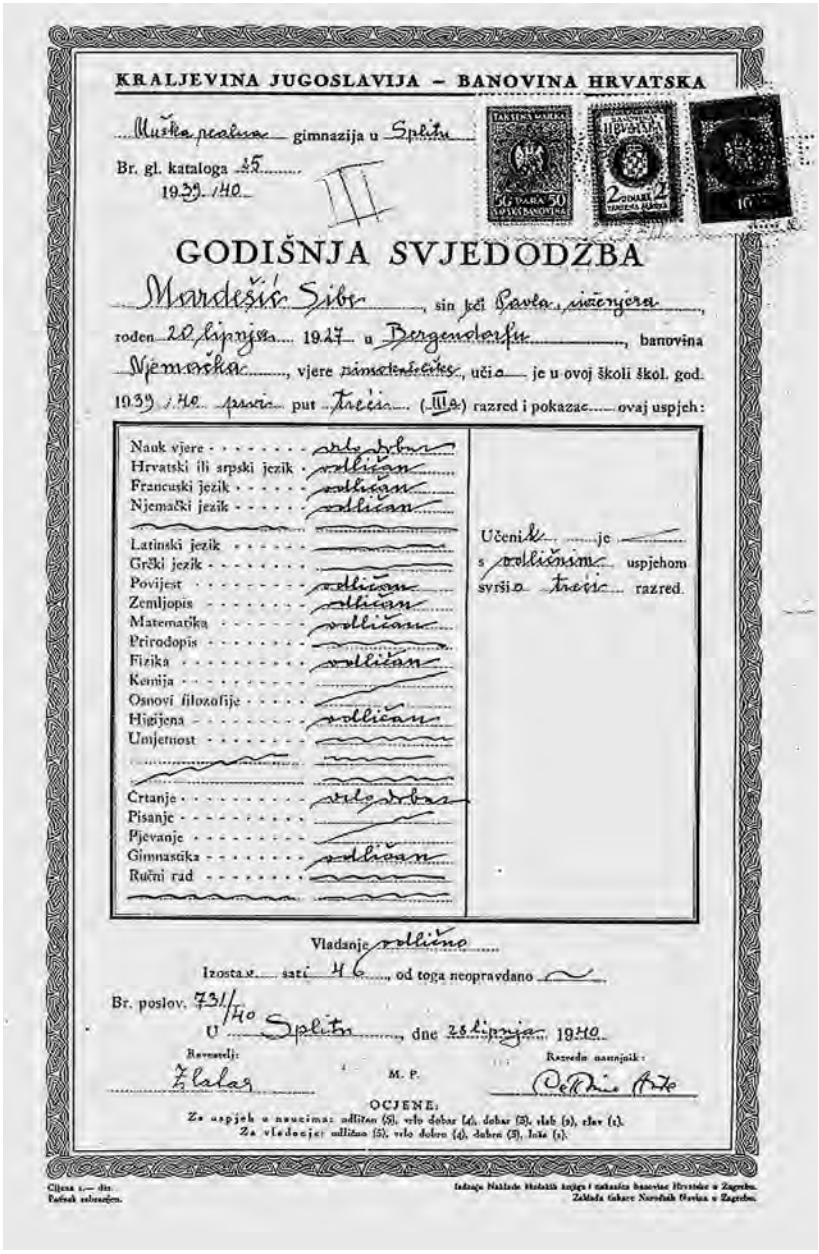
Treće razdoblje u samo pet godina obuhvaća tri državne tvorevine: Banovinu Hrvatsku koja je bila u sklopu Kraljevine Jugoslavije, Guvernatorat Dalmacija i Nezavisnu Državu Hrvatsku.[16]

3.4.1. Banovina Hrvatska

Godine 1939. nakon potpisivanja Sporazuma Cvetković-Maček osnovana je Banovina Hrvatska. Upravna i sudska vlast te prosvjeta prelaze u hrvatske ruke. To je vidljivo u svjedodžbi koja je pisana samo latinicom, a nastavni je predmet *Hrvatski ili srpski*. Tekstovi dokumenata pisani su hrvatskim jezikom, ali se u njima nalaze i riječi svojstvenije srpskomu jeziku, npr. *Osnovi filozofije*, *izostao/la naučnih sati* te su nazivi mjeseca hrvatski. Na svjedodžbi iz kontrolnoga korpusa za školsku godinu 1940. sve je pisano samo latinicom i hrvatskim jezikom (*nauk*, *povijest*, *računstvo s mjerstvom*, *praktična znanja i vještine*, *pjevanje*). Materinski je jezik *Hrvatski ili srpski*, predmeti su *Nauk vjere* i *Nauk o zdravlju.*

[16] Više o ovome razdoblju vidi u Samardžija (2008).

3.4.1.1. Svjedodžba i Školska obavijest, 1940.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA – BANOVINA HRVATSKA

Muška realna gimnazija u Splitu

Br. gl. kataloga 25
1939./40.

GODIŠNJA SVJEDODŽBA

Mardešić Sibe, sin pok. Pavla, nastavnika,
roden 20. lipnja 1927. u Bergendorfu, banovina Njemačka, vjere rimokatoličke, učio je u ovoj školi škol. god. 1939./40. prvi put treći (III.a) razred i pokazao ovaj uspjeh:

Nauk vjere	vrlo dobar
Hrvatski ili srpski jezik	odličan
Francuski jezik	odličan
Njemački jezik	odličan
Latinski jezik	
Grčki jezik	
Povijest	odličan
Zemljopis	odličan
Matematika	odličan
Prirodopis	
Fizika	odličan
Kemija	
Osnovi filozofije	
Higijena	odličan
Umjetnost	
Crtanje	vrlo dobar
Pisanje	
Pjevanje	
Gimnastika	odličan
Ručni rad	

Učenik je s odličnim uspjehom svršio treći razred.

Vladanje odlično

Izostao sati 46, od toga neopravdano

Br. poslov. 731/40

U Splitu, dne 28. lipnja 1940.

Ravnatelj: Žlalag

M. P.

Razredni starješina:

OCJENE:
Za uspjeh u naucima: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), slab (2), zlar (1).
Za vladanje: odlično (5), vrlo dobro (4), dobro (3), loše (2).

Cijena 1.— din.
Pošak oslobođen.

Izdanje Nakladnog fonda knjige i nakladnog kuratorija banovine Hrvatske u Zagrebu.
Zaklada tiskare Narodnih novina u Zagrebu.

Slika 15. Godišnja svjedodžba, Split, 1940.

Međutim, u *Školskoj obavijesti* iz iste godine navodi se međunarodni naziv mjeseca: *28 juna*.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA - BANOVINA HRVATSKA

Muška građanska pučka škola sa 14 od. Split. Broj 26 236/p

Škol. god. 1939-40

ŠKOLSKA OBAVIJEST

Mardešić Uroš Pavlov rođen u Splitu 19/11 1930,

banovina Hrvatska vjere rimokatoličke polazio je

škol. god. 1939/40 ovu školu, te je pokazao:

Uspjeh Odličan

Vladanje mu je Odlično

Prema tome prelazi u razred IV. raz.

Split, 28 juna 1940

Upravitelj škole: A. Vrsičić

M. P.

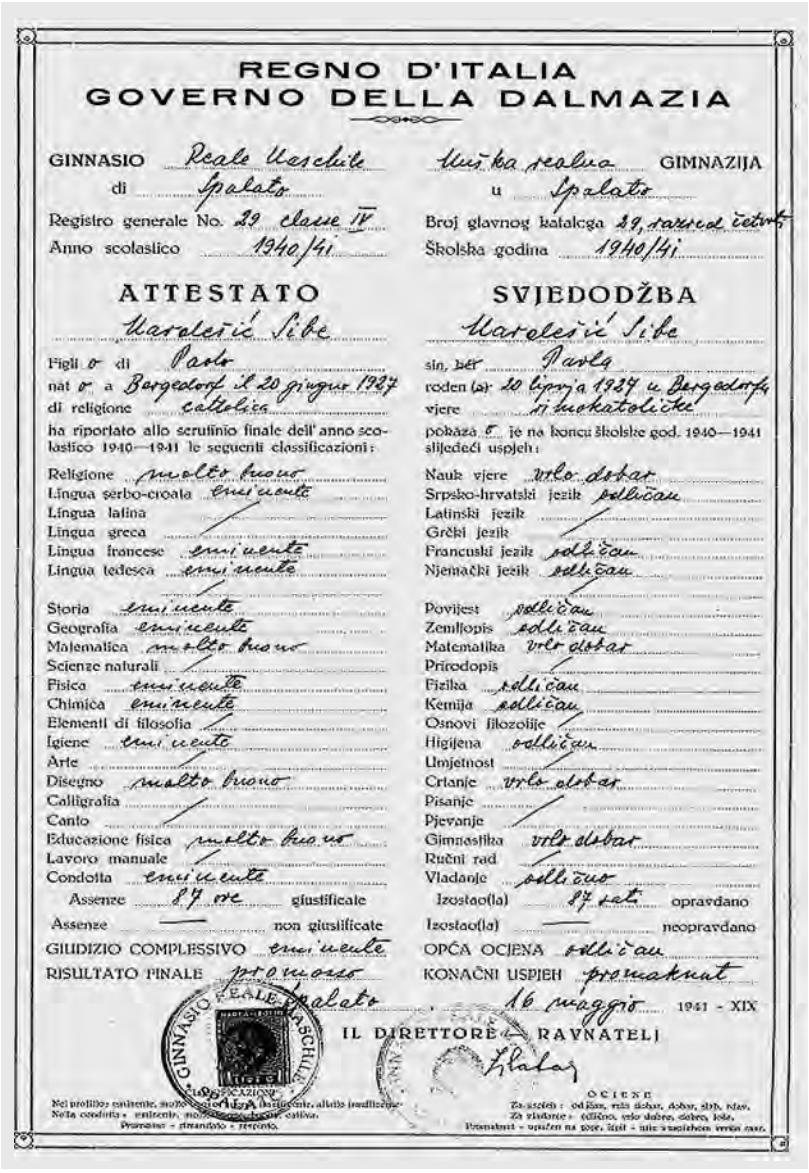
Razredni učitelj: I. Krevačić

Slika 16. Školska obavijest, Split, 1940.

3.4.2. Guvernatorat Dalmacija

Na kraju školske godine 1940./41. izdaje se dvojezična svjedodžba (talijanski i hrvatski). Materinski je jezik *Srpsko-hrvatski*.

3.4.2.1. Svjedodžba i Attestato 1941. i 1942.

REGNO D'ITALIA
GOVERNO DELLA DALMAZIA

GINNASIO Reale Uaschile di Spalato
Registro generale No. 29 classe IV
Anno scolastico 1940/41

ATTESTATO

Marelević Šibe

Figli o di Paolo
nat o a Bargedorf il 20 giugno 1927
di religione cattolica
ha riportato allo scrutinio finale dell' anno scolastico 1940—1941 le seguenti classificazioni:

Religione	molto buono
Lingua serbo-croata	eminente
Lingua latina	/
Lingua greca	/
Lingua francese	eminente
Lingua tedesca	eminente
Storia	eminente
Geografia	eminente
Matematica	molto buono
Scienze naturali	/
Fisica	eminente
Chimica	eminente
Elementi di filosofia	/
Igiene	eminente
Arte	/
Disegno	molto buono
Calligrafia	/
Canto	/
Educazione fisica	molto buono
Lavoro manuale	/
Condotta	eminente
Assenze	89 ore giustificate
Assenze	non giustificate
GIUDIZIO COMPLESSIVO	eminente
RISULTATO FINALE	promosso

Spalato, 16 maggio 1941 - XIX
IL DIRETTORE

Nel profitto: eminente, molto buono, buono, sufficiente, alquanto insufficiente, insufficiente.
Nella condotta: eminente, molto buono, buono, discreta, cattiva.
Promosso - rimandato - respinto.

Državna klasična gimnazija u Splitu

SVJEDODŽBA

Marelević Šibe

sin, ker Pavla
roden(a) 20 lipnja 1927 u Bargedorfu
vjere rimokatoličke
pokazuje o je na koncu školske god. 1940—1941 sljedeći uspjeh:

Nauk vjere	vrlo dobar
Srpsko-hrvatski jezik	odličan
Latinski jezik	/
Grčki jezik	/
Francuski jezik	odličan
Njemački jezik	odličan
Povijest	odličan
Zemljopis	odličan
Matematika	vrlo dobar
Prirodopis	/
Fizika	odličan
Kemija	odličan
Osnovi filozofije	/
Higijena	odličan
Umjetnost	/
Crtanje	vrlo dobar
Pisanje	/
Pjevanje	/
Gimnastika	vrlo dobar
Ručni rad	/
Vladanje	odlično
Izostao(la)	89 sati opravdano
Izostao(la)	neopravdano
OPĆA OCJENA	odličan
KONAČNI USPJEH	promaknut

Split, 16 svibnja 1941 - XIX
RAVNATELJ

OCJENE
Za uspjeh: odličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan, nedovoljan.
Za vladanje: odlično, vrlo dobro, dobro, loše.
Promaknut - upućen na popr. ispit - ništa u napriječan vrsto razr.

Slika 17. Svjedodžba, Split, 1941.

Svjedodžba za školsku godinu 1941./42. samo je na talijanskome jeziku, materinski je jezik talijanski (naveden kao prvi jezik), iza njega slijedi latinski i grčki, a tek onda srpsko-hrvatski (*serbo-croato*). Čak su i osobna imena izmijenjena (*Uros*, *Paolo*).

REGNO D'ITALIA
GOVERNO DELLA DALMAZIA
Ginnasio Reale Inaulile di Spalato
N° 2

ATTESTATO

Mardesic Uros di Paolo
e di Anna Karaman nato il 19. IX. 1930 a Spalato
(Spalato) di religione cattolica ha regolarmente frequentato
nell'anno scol. 1941 - 42 XX alla classe seconda col seguente risultato:

	SCRUTINIO FINALE O SESSIONE ESTIVA	SESSIONE AUTUNNALE
Religione	nove	
Lingua italiana	sei	
Lingua latina	sei	
Lingua greca	/	
Lingua serbo-croata	sette	
Lingua straniera ( )	/	
Storia	sei	
Geografia	sette	
Matematica	sei	
Scienze naturali	/	
Fisica	/	
Chimica	/	
Filosofia	/	
Storia dell'arte	/	
Disegno	sette	
Calligrafia	/	
Educazione fisica	sei	
Condotta	/	

L'alunno è stato dichiarato Idoneo
alla classe seconda nella sessione estiva
Spalato, il 8 luglio 1942 - XX

IL PRESIDE:
(Dino Imperatori)

Slika 18. Attestato, Split, 1942.

3.4.2.2. Dozvola za put od Splita do Kaštela 1941.

U građi je sačuvan dvojezični dokument koji izdaje *Direzione polizia di Spalato* u kojemu piše da je *ing. Mardešić Pavo p. Josipa 1895 Komiža opskrbljen sa Seg. no 33358 ovlašten da može otputovati od Splita do Kaštela radi posla* te piše da *ova dozvola važi do 25/VI- 31. VII. 1941*. U hrvatskome tekstu pisanome latinicom ima i riječi svojstvenijih srpskomu jeziku (*dozvola važi do*).

DIREZIONE POLIZIA DI SPALATO
No 17868

Il Sig. Ing. Mardesic Pavo p. Josipa 1895 u Komiži
Cogn.
munito di opskrbljen sa Seg. no 33358
è autorizzato a trasferirsi ovlašten je, da može otputovati
da od Spalata
a u Kastela
per radi posla — affari
La presente autorizzazione è valida fino al giorno 25/6. - 31. VII. 1941
Ova dozvola vrijedi do

Spalato, li 25/6. 1941. A. XIX

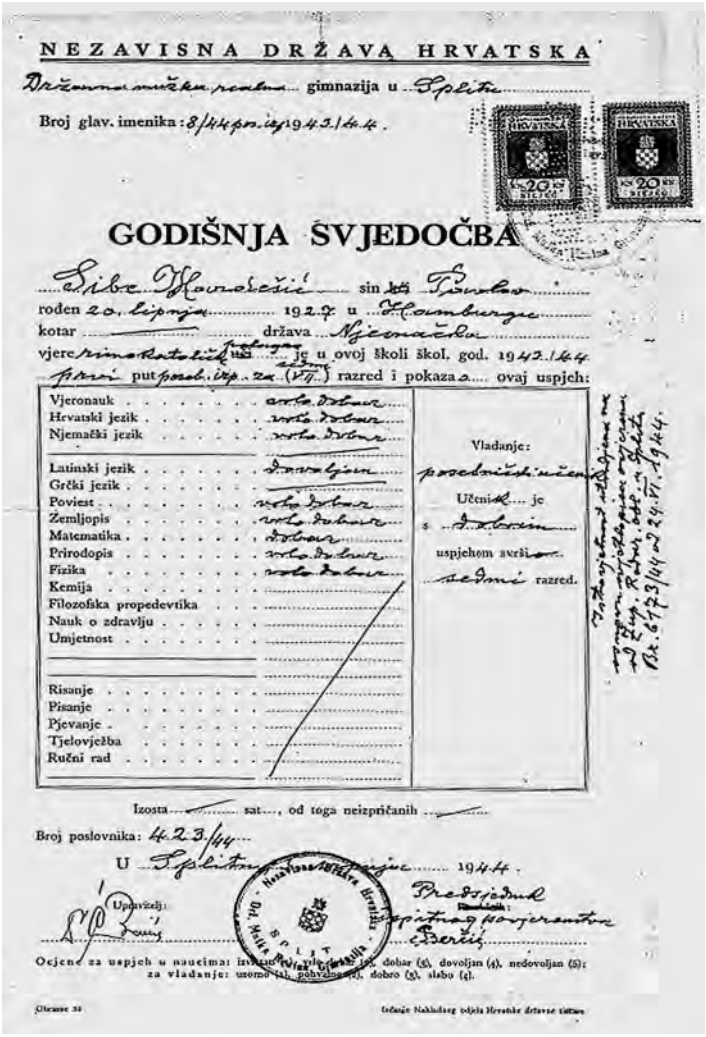
Slika 19. Direzione Polizia di Spalato, Split, 1941.

3.4.3. Nezavisna Država Hrvatska

Nakon sloma fašističke Italije 3. rujna 1943. Dalmacija (dio koji je dotada bio pod talijanskom vlasti, npr. Split) postala je dijelom Nezavisne Države Hrvatske.

3.4.3.1. Godišnja svjedočba – 1944.

U građi se nalazi svjedodžba izdana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1944. te pisana morfonološkim pravopisom (godišnja *svjedočba*), odraz dugoga jata bilježi se s *ie* (*poviest*). Materinski jezik je *hrvatski*, a mjesec ima domaći naziv (*lipanj*).

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Državna muška realna gimnazija u Splitu

Broj glav. imenika: 8/44 pr. iz. 1943./44.

GODIŠNJA SVJEDOČBA

Šibe Kovačević sin Ivana

rođen 20. lipnja 1927. u Čemburgu

kotar — država Njemačka

vjere rimokatoličke, ud. — je u ovoj školi škol. god. 1943./44.

prvi put posl. iz. 2a (VII.) razred i pokazao ovaj uspjeh:

Vjeronauk	vrlo dobar
Hrvatski jezik	vrlo dobar
Njemački jezik	vrlo dobar
Latinski jezik	dovoljan
Grčki jezik	—
Poviest	vrlo dobar
Zemljopis	vrlo dobar
Matematika	dobar
Prirodopis	vrlo dobar
Fizika	vrlo dobar
Kemija	—
Filozofska propedevtika	—
Nauk o zdravlju	—
Umjetnost	—
Risanje	—
Pisanje	—
Pjevanje	—
Tjelovježba	—
Ručni rad	—

Vladanje: posebničko učen.

Učenik je s dobrim uspjehom svršio sedmi razred.

Izosta — sat..., od toga neizpričanih —

Broj poslovnika: 423/44

U Splitu lipnja 1944.

Upravitelj: Predsjednik Razredbenih: Upitnog povjerenstva Ebertij

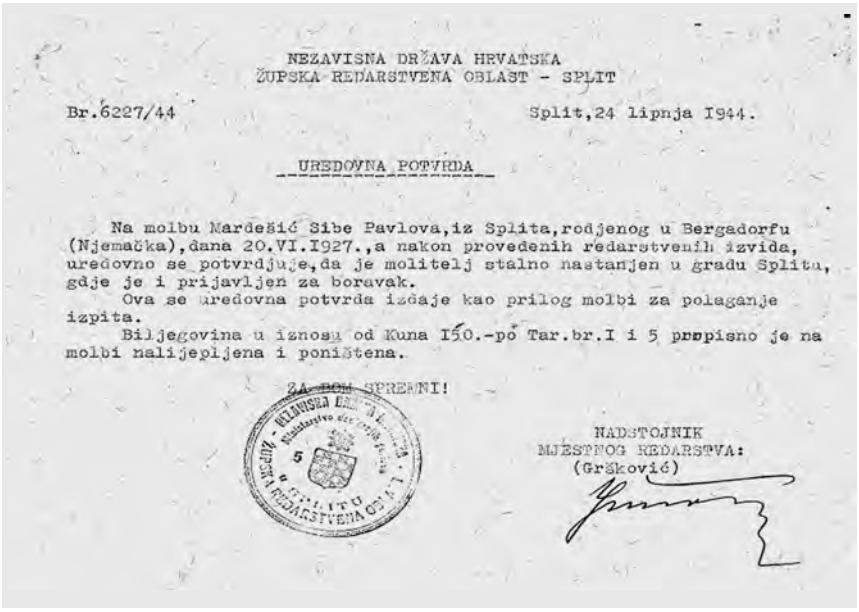
Ocjene za uspjeh u naucima: izvrstan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2), nedovoljan (1); za vladanje: uzorno (5), pohvalno (4), dobro (3), slabo (2).

Slika 20. Godišnja svjedočba, Split, 1944.

3.4.3.2. Uredovna potvrda – 1944.

Iz 1944. godine u ostavštini se nalazi i uredovna potvrda izdana 24. *lipnja* 1944. kojom se *nakon provedenih redarstvenih izvida utvrđuje da je molitelj stalno nastanjen u gradu Splitu gdje je i prijavljen za boravak. Ova se uredovna potvrda izdaje kao prilog molbi za polaganje izpita. Biljegovina u iznosu od Kuna 150 – po Tar. br. I i 5 propisano je na molbi nalijepljena i poništena*.

Potvrda završava formulom: *Za dom spremni*. Zanimljivo je da se u ovoj potvrdi piše *izpita*, ali *nalijepljena*.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ŽUPSKA REDARSTVENA OBLAST - SPLIT

Br.6227/44 Split,24 lipnja I944.

UREDOVNA POTVRDA

Na molbu Mardešić Sibe Pavlova,iz Splita,rodjenog u Bergadorfu (Njemačka),dana 20.VI.I927.,a nakon provedenih redarstvenih izvida, uredovno se potvrdjuje,da je molitelj stalno nastanjen u gradu Splitu, gdje je i prijavljen za boravak.

Ova se uredovna potvrda izdaje kao prilog molbi za polaganje izpita.

Biljegovina u iznosu od Kuna I50.-po Tar.br.I i 5 propisno je na molbi nalijepljena i poništena.

ZA DOM SPREMNI!

NADSTOJNIK
MJESTNOG REDARSTVA:
(Grković)

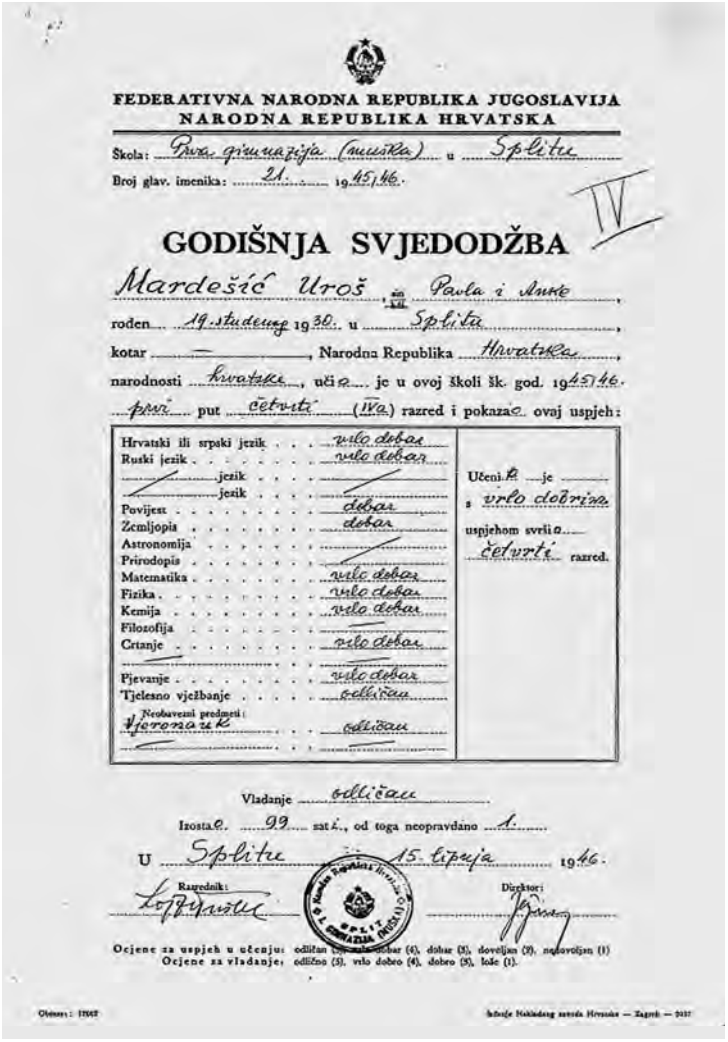
Slika 21. Uredovna potvrda, Split, 1944.

3.4.4. Zaključak

Ovo je najburnije od analiziranih razdoblja. U samo pet godina 1939. – 1944. izmijenilo se nekoliko vlasti, što je bitno utjecalo na jezik administrativnih tekstova iz ovoga razdoblja. Tijekom Banovine Hrvatske izdaju se dokumenti na latinici i pisani hrvatskim jezikom, ali u kojima ima i mnogo značajka srpskoga jezika. Jezik se naziva *hrvatski ili srpski*. Na početku talijanske dominacije izdaju se dvojezični dokumenti, a kasnije i isključivo na talijanskome jeziku, pa se i u školi materinskim jezikom proglašuje talijanski. Usto se uči i *srpsko-hrvatski*. Nakon sloma fašističke Italije izdaju se dokumenti pisani latinicom, morfonološkim pravopisom (*izpit*, *svjedočba*), dugi odraz jata bilježi se s *ie* (*poviest*).

4. ZAKLJUČAK

Treće razdoblje završava 1945. godine proglašenjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Da bi se zaokružila ova analiza iz toga razdoblja, donosim svjedodžbu koja je školske godine 1945./1946. izdana u Splitu.

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA
NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA

Škola: Prva gimnazija (muška) u Splitu
Broj glav. imenika: 21. 1945/46.

IV

GODIŠNJA SVJEDODŽBA

Mardešić Uroš, sin Pavla i Anke,
rođen 19. studenog 1930. u Splitu,
kotar —, Narodna Republika Hrvatska,
narodnosti hrvatske, učio je u ovoj školi šk. god. 1945/46.
prvi put četvrti (IVa) razred i pokazao ovaj uspjeh:

Hrvatski ili srpski jezik	vrlo dobar
Ruski jezik	vrlo dobar
—— jezik	——
—— jezik	——
Povijest	dobar
Zemljopis	dobar
Astronomija	——
Prirodopis	——
Matematika	vrlo dobar
Fizika	vrlo dobar
Kemija	vrlo dobar
Filozofija	——
Crtanje	vrlo dobar
——	——
Pjevanje	vrlo dobar
Tjelesno vježbanje	odličan
Neobavezni predmeti: Vjeronauk	odličan
——	——

Učenik je s vrlo dobrim uspjehom svršio četvrti razred.

Vladanje odličan

Izostao 99 sat., od toga neopravdano 1.

U Splitu 15. lipnja 1946.

Razrednik: [potpis] Direktor: [potpis]

Ocjene za uspjeh u učenju: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2), nedovoljan (1)
Ocjene za vladanje: odlično (5), vrlo dobro (4), dobro (3), loše (1).

Slika 22. Godišnja svjedodžba, Split, 1946.

Materinski jezik ponovno je *Hrvatski ili srpski*. Zanimljivo da je *Vjeronauk* bio *neobavezan* predmet, a sljedeće je školske godine nestao iz svjedodžba. Mjeseci su još uvijek navođeni narodnim nazivima (*lipanj*). Uspostavom Federativne

Narodne Republike Jugoslavije započinje novo burno razdoblje u povijesti hrvatskoga jezika pa i osobnoga podstila administrativnoga stila koji će biti predmetom analize nekoga sljedećeg rada.

Pregledom odabranih dokumenata pisanih osobnim podstilom administrativnoga funkcionalnog stila uočava se kako se političke prilike zrcale i u ovim dokumentima. Dokumenti su osim na hrvatskome jeziku u različitim razdobljima pisani i na talijanskome, latinskome i srpskome jeziku. Za ilustraciju ove tvrdnje tablično se prikazuje promjena naziva dokumenta i imena materinskoga jezika u svjedodžbama koje su izdane u Komiži, u Pučišćima i u Splitu (Tablica 6.) te promjena nazivlja ocjena (Tablica 7.).

Tablica 6. Promjene naziva školskoga dokumenta i materinskoga jezika

školska godina	**naziv dokumenta**	**naziv materinskoga jezika**	**država koja izdaje dokument**
1901./1902., 1903./1904.	Školska obavijest	nast. jezik (ima i drugi jezik)	ne piše država
36./37.	Školska obavijest (i na ćirilici)	narodni jezik (srpskohrvatski)	Kraljevina Jugoslavija
37./38.	Godišnje svedočanstvo (prvo na ćirilici pa na latinici isto ekavski)	srpskohrvatsko-slovenački jezik	Kraljevina Jugoslavija
39./40.	Godišnja svjedodžba	hrvatski ili srpski jezik	Kraljevina Jugoslavija Banovina Hrvatska
40./41.	Attestato svjedodžba (dvojezično)	srpsko-hrvatski	Regno D'Italia Governo dellla Dalmazia
41./42., 42./43.	Attestato	lingua serbo-croata	Regno D'Italia Governo della Dalmazia
42./43., 43./44.	Godišnja svjedočba	hrvatski jezik	Nezavisna Država Hrvatska
45./46.	Godišnja svjedodžba	hrvatski ili srpski	Federativna Narodna Republika Jugoslavija

Promjena nazivlja ocjena po razdobljima prikazuje se u sljedećoj tablici.

Tablica 7. Promjene naziva ocjena

školska godina	**naziv dokumenta**	**ocjene**			
1901./1902., 1903./1904.	Školska obavijest	**Spoljašnost radnja** 1 sasvim uredna 2 uredna 3 manje uredna 4 nedostatna	**Napredak** 1 vrlo dobar 2 dobar 3 dostatan 4 tek dostatan 5 nedostatan	**Marljivost** 1 ustrajna 2 dovoljna 3 nestalna 4 slaba	**Ćudoredno ponašanje** 1 posvema primjereno 2 primjereno 3 manje primjereno 4 neprimjereno
1909./1910.	Školska obavijest	**Spoljašnost pismenih radnja** 1 veoma prijatna 2 prijatna 3 manje prijatna 4 neprijatna 5 zapuštana	**Napredak** 1 veoma dobar 2 dobar 3 dostatan 4 jedva dostatan[17] 5 nedostatan	**Marljivost** 1 postojana 2 povoljna 3 dovoljna 4 nestalna 5 slaba	**Ponašanje** 1 pohvalno 2 povoljnoo 3 primjereno 4 manje neprimjereno 5 neprimjereno
32./33.	Školska obavijest (i na ćirilici)	**Za učenje:** 5 odlično 4 vrlo dobro 3 dobro 2 slabo 1 rđavo	**Za vladanje:** 5 odlično 4 vrlo dobro 3 dobro 2 loše		
37./38.	Godišnje svedočanstvo (prvo na ćirilici pa na latinici isto ekavski)	**Uspjeh:** 5 odlično 4 vrlo dobro 3 dobro 2 slabo 1 rđavo	**Vladanje:** 5 odlično 4 vrlo dobro 3 dobro 2 loše		

[17] U otpusnoj svjedodžbi iz 1923./24. ocjene su iste osim što se *jedva dostatan* i *nedostatan* mijenja u *jedva dovoljan* i *nedovoljan*.

školska godina	**naziv dokumenta**	**ocjene**			
39./40.	Godišnja svjedodžba	**Za uspjeh u naucima**: 5 odličan 4 vrlo dobar 3 dobar 2 slab 1 rđav	**Za vladanje:** 5 odlično 4 vrlo dobro 3 dobro 1 loše		
40./41.	Attestato svjedodžba (dvojezično)	– ne piše ljestvica ocjena, a ocjene su do 10.			
41./42., 42./43.	Attestato	– ne piše ljestvica ocjena, a ocjene su do 10.			
42./43., 43./44.	Godišnja svjedočba	**Ocjene za uspjeh u naucima:** 1 izvrstan 2 vrlo dobar 3 dobar 4 dovoljan 5 nedovoljan	**Za vladanje:** 1 uzorno 2 pohvalno 3 dobro 4 slabo		
45./46.	Godišnja svjedodžba	**Ocjene za uspjeh u učenju:** 5 odličan 4 vrlo dobar 3 dobar 2 dovoljan 1 nedovoljan	**Ocjene za vladanje:** 5 odlično 4 vrlo dobro 3 dobro 1 loše		

Analizom gornje tablice možemo uočiti kako su se mijenjale kategorije koje se ocjenjuju, ljestvica ocjena (od 4 ocjene do 10 ocjena), odnos najbolje i najlošije ocjene (najbolja ocjena je 1, najbolja ocjena je 5 ili najbolja ocjena je 10). Također u svakoj ocjeni osim ocjene *dobar* pojavljuje se više naziva: *izvrstan/odličan*; *vrlo dobar/veoma dobar*; *dovoljan/dostatan*; *nedovoljan/nedostatan/rđav*. Jedina

ocjena koja se nije izrazno mijenjala ocjena je *dobar*, ali se njezino značenje mijenjalo jer je ona u prvome razdoblju označavala drugu ocjenu po kvaliteti. U toj je ljestvici *vrlo dobar* bio najbolja ocjena.

Cilj je ovoga rada afirmirati osobni podstil kao jedan od podstilova administrativnoga funkcionalnog stila, odrediti što pripada osobnomu podstilu administrativnoga stila te taj stil razgraničiti od ostalih podstilova administrativnoga stila, pokazati kako su političke mijene utjecale na taj podstil i time na svakodnevni život pojedinoga čovjeka te potaknuti ostale jezikoslovce da tome podstilu posvete veću pozornost. Na kraju ću ponoviti tvrdnju Marine Kovačević i Lade Badurine (2001a: 480) da se administrativni stil „barem svojim krajnjim dijelovima nužno dotiče svakog govornika (hrvatskoga) jezika." Taj je „krajnji dio" osobni podstil.

IZVORI

a) izvori za nazivlje funkcionalnih stilova

Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko, 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU, Globus.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2017. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik. *Prijedlog*. 2016. http://mzos.hr/datoteke/1-Predmetni_kurikulum-Hrvatski_jezik.pdf (pristupljeno 20. siječnja 2019.)

Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik. *Narodne novine*. 25. 1. 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (pristupljeno 20. siječnja 2019.)

Raguž, Dragutin, 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan, 2004. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

b) izvori za razvoj funkcionalnih stilova

– osnovni

Obiteljska ostavština obitelji Anke i Pave Mardešića sačuvana u kući Nazorov prilaz 4, Split.

Mardešić, Anka, 1980. *Kronika Karamanovih*. Split (neobjavljena rukopisna građa)

Mardešić, Pavao, 1977. *Kronika Centinovih*. Podšpilje – Split (neobjavljena rukopisna građa)

Dokumenti iz Državnoga arhiva u Splitu

notar: Lujo Kargotić

spis broj: 13992 (1909): kutija br. 62 talijanski

spis broj: 14673, 14674 (1910): kutija br. 64 hrvatski

spis broj: 18977 (1912): kutija br. 76 hrvatski formular

spis broj: 19845 (1913): kutija br. 79 talijanski

spis broj: 24454 (1919): kutija br. 91 talijanski

spis broj: 24495 (1919): kutija br. 92 talijanski

Procesija za blagdan sv. Dujma u Splitu 1911. godine

https://www.youtube.com/watch?v=FavnILtYQLY (pristupljeno 26. 1. 2019.)

– kontrolni

Božinović, Milan, 2004. *Povijest pučiškoga školstva*. Split: Naklada Bošković.

slike dokumenata koje se dobivaju Googleovom pretragom po ključnim riječima *stari dokumenti* i *stare svjedodžbe* (pretraga 2. veljače 2019.)

Popis slikovnih priloga

Slika 1. Svjedočba rodjenja i krštenja, Lastovo, 1900.

Slika 2. Školska obavijest, Komiža, 1904.

Slika 3. Spis broj: 14673 (1910): kutija br. 64, Split, 1910.

Slika 4. Spis broj: 14674 (1910): kutija br. 64, Split, 1910.

Slika 5. Svjedodžba zrelosti, Split, 1913.

Slika 6. Svjedodžba vjenčanja, Split, 1920.

Slika 7. Osmrtnica Josipa Karamana, Split, 1921.

Slika 8. Obavijest o smrti Josipa Karamana, Split, 1921.

Slika 9. Obavijest o rođenju sina, Bergedorf, 1927.

Slika 10. Kupoprodajni ugovor, Komiža, 1928.

Slika 11. Školska obavijest, Split, 1934.

Slika 12. Školska obavijest, Split, 1937.

Slika 13. Svedočanstvo, Split, 1937.

Slika 14. Školska obavijest, Split, 1938.

Slika 15. Godišnja svjedodžba, Split, 1940.

Slika 16. Školska obavijest, Split, 1940.

Slika 17. Svjedodžba, Split, 1941.

Slika 18. Attestato, Split, 1942.

Slika 19. Direzione Polizia di Spalato, Split, 1941.

Slika 20. Godišnja svjedočba, Split, 1944.

Slika 21. Uredovna potvrda, Split, 1944.

Slika 22. Godišnja svjedodžba, Split, 1946.

LITERATURA

Andrić, Nikola, 1997. *Branič jezika hrvatskoga*. Zagreb: Pergamena.

Blagus Bartolec, Goranka, 2017. Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 43/2: 285–309.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Horvat, Marijana; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2018. Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 20. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*. *5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio*. Gl. urednik: Ante Bičanić. Urednici: Ivo Pranjković i Marko Samardžija. Zagreb: Croatica, str. 303–369.

Hudeček, Lana; Matković, Maja; Ćutuk, Igor, 2012. *Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska.* Zagreb: Coca-Cola HBC Hrvatska. (mrežno izdanje na www.priručnik.hr)

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2012. *Hrvatski terminološki priručnik.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Katnić-Bakaršić, Marina, 1999. *Lingvistička stilistika*. Budapest: Open Society Institute.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada, 1999. Temeljna pitanja funkcionalne diferencijacije jezika, u: *Teorija i mogućnosti primjene pragmalingvistike*. Zbornik radova, Zagreb – Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 405–418.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada, 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti.* Rijeka: ICR.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada, 2001a. Jezični paradoksi administrativnoga diskursa, u: *Drugi slavistički kongres, Zbornik radova*, I. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, str. 479–487.

Kečkemet, Duško, 1969. *Počeci kinematografije i filma u Dalmaciji (1897. – 1918.)*, Split: Muzej grada Splita.

Kragić, Bruno; Gilić, Nikica, ur. 2003. *Filmski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Macan, Trpimir, ur. 1983. *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Mardešić, Sibe, 2016. *Kako sam postao i ostao matematičar – matematička autobiografija.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Mihaljević, Ana, 2019. Josip Bepo Karaman – nepoznato o poznatome, u: *Europski intelektualci na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*. Pula. (u tisku)

Mihaljević, Milica, 2002. Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika (s posebnim obzirom na znanstveno-popularni i personalni podstil). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 28/1: 325–343.

Mužinić, Zdravko, 1983. Obitelj Karaman – jedna od markantnijih splitskih obitelji, *Kulturna baština.* 14: 129–134.

Perić, Ivo, 1987. Ustrojstvo i poslovanje dalmatinskog zemljišno-veresijskog zavoda (1898 –1924). *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.* 20/1: 45–74.

Rezo, Vladimira, 2018. Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 20. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*. *5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio*. Gl. urednik: Ante Bičanić. Urednici: Ivo Pranjković i Marko Samardžija. Zagreb: Croatica, str. 371–440.

Samardžija, Marko, 2012. *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918.-1941.)*. Zagreb: Školska knjiga.

Samardžija, Marko, 2008. *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Silić, Josip, 1996. Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo.* 6/4: 349–358.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

Tošović, Branko, 1988. *Funkcionalni stilovi*. Sarajevo: Svjetlost.

Tošović, Branko, 2002. *Funkcionalni stilovi*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz.

Žižić, Bogdan, 2012. *Josip Bepo Karaman i Split njegova doba*. Zagreb: Durieux.

PERSONAL STYLE – TERMINOLOGY AND DEVELOPMENT IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract

In the introductory part of the paper, the terminology connected with functional styles is analyzed with a focus on the administrative style. Personal style as an integral part of the administrative style is defined and differentiated from other styles within that style (legal and legislative, political, diplomatic, business, etc.). Synonyms of the term *osobni* and *personalni stil* as well as *administrativni stil*, *administrativni funkcionalni stil*, *administrativno-poslovni stil*, etc. are analyzed.

In the central part of the paper, the focus is on the development of the Croatian personal style in the first half of the 20th century (until the end of the Second World War). The language and style are analyzed on the corpus of documents from the heritage of two connected families, the family of the pioneer of cinematography in Dalmatia Josip Bepo Karaman and one of the first lighthouse keepers in Croatia Josip Mardešić Centin. The data from this corpus is compared, and, if need be, supplemented, with the control corpus. The features of the administrative style, as well as language and orthographic characteristics, are analyzed and the impact of political change on language, orthography and style is shown. The corpus consists of these documents: birth certificate, baptism certificate, marriage license, school report cards, information on birth and death, purchase contract, signature authentification, obituaries, certificates, etc.

Keywords: personal style, administrative style, terminology, Josip Bepo Karaman, Croatian web dictionary – *Mrežnik*

Lana Hudeček
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
lhudecek@ihjj.hr

ADMINISTRATIVIZMI U RJEČNIKU (NA PRIMJERU *HRVATSKOGA MREŽNOG RJEČNIKA – MREŽNIKA*)[1]

Prethodno priopćenje

UDK 811.163.42’38
811.163.41’374
004.031.1

U radu se pokazuje kako obradi administrativizama pristupaju suvremeni hrvatski jednojezični rječnici te kako joj se pristupa u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku*. Činjenica da je riječ o korpusno utemeljenome rječniku izvorno pisanomu za mrežu (*web-born*), otvara brojne mogućnosti koje tiskani rječnici nemaju. U izlaganju se pokazuje kako se one primjenjuju za rječnički opis administrativizama, i to ne samo leksičkih nego i sintaktičkih, te za opis pragmatičkih činjenica (npr. hiperljubaznosti) povezanih s pojedinim žanrovima administrativnoga stila. Kako je riječ o normativnome rječniku, nezaobilazno je i pitanje normativnoga statusa administrativizama, odnosno određivanje je li koji administrativizam poželjna ili nepoželjna značajka administrativnoga stila i načina označivanja toga statusa u *Mrežniku*.

Ključne riječi: administrativizam, administrativni funkcionalni stil, e-leksikografija, e-rječnici, mrežni rječnici, *Hrvatski mrežni rječnik*, *Mrežnik*

[1] Rad je izrađen u okviru projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (2016–06–2141), koji u potpunosti financira Hrvatska zaklada za znanost.

1. UVOD

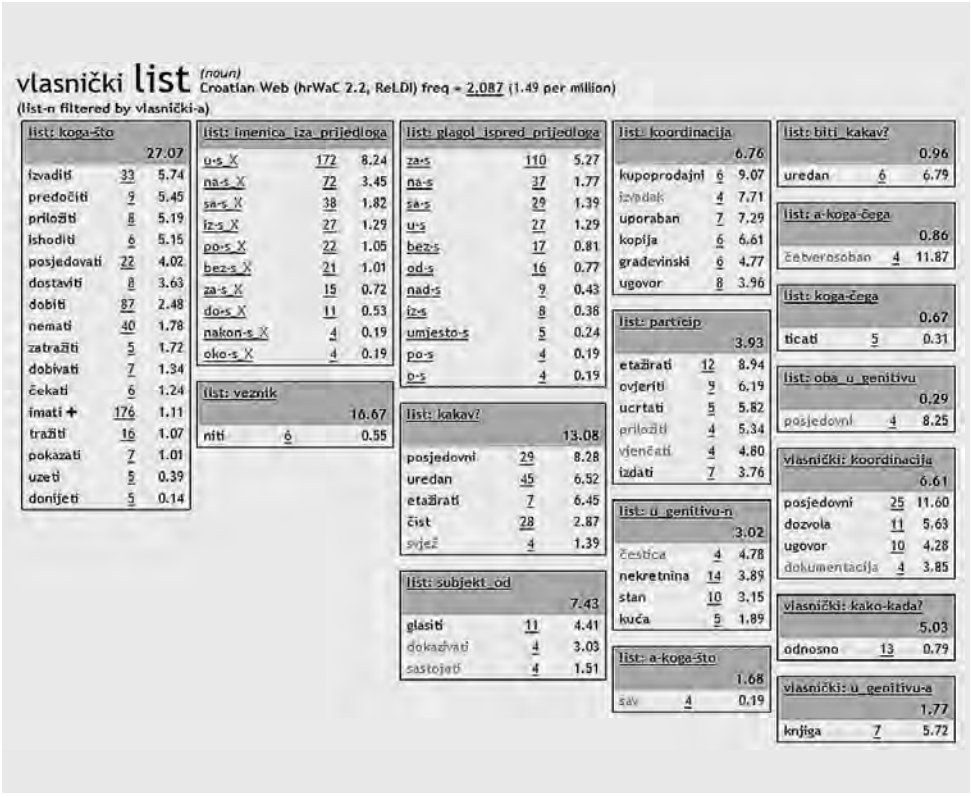
U hrvatskim se jednojezičnim rječnicima administrativizmi, riječi ili izrazi tipični za administrativni stil, donose nesustavno i označuju oznakama *admin*, *prav*. i/ili *fin*. U pravilu je riječ o nazivima koji pripadaju području prava ili financija. Tako je riječ *stavka* u značenju 'rubrika u knjigovodstvenim knjigama' u Šonjinu rječniku označena kao *fin.*, u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* kao *adm.*, *knjigov.*, *prav.*, a na *Hrvatskome jezičnom portalu* u tome značenju nema nikakve oznake. Ostale riječi i izrazi obuhvaćeni nazivom *administrativizam* u pravilu se ne donose. Osobito se ne donose administrativizmi koji se ne ostvaruju na leksičkoj razini. Tako se tipični administrativizam *biti dužan* ne označuje nikakvom oznakom; u Šonjinu rječniku donosi se značenje 'obvezan', na HJP *biti dužan* navodi se u frazeološkome bloku sa značenjem 'imati dužnost, imati obvezu'. U jezičnim se priručnicima i na savjetničkim portalima također govori uglavnom o pravnome ili financijskome nazivlju, u pravilu s normativnoga aspekta ili sa širega leksičkog aspekta (*strana* ili *stranka* (u sudskome sporu); *regulatorna* ili *regulativna agencija*; *radnik* ili *djelatnik*; *molba* ili *zamolba*; *spisak*, *popis* ili *lista*; *isti* ili *taj*; *lice*/*lični* ili *osoba*/*osobni*; *instrumenti* ili *propisi* itd.). Od administrativizama koji se ostvaruju na drugim jezičnim razinama u savjetničkoj se literaturi spominje problem dopune prijedložnoga izraza *u vezi* / *u svezi* (+ genitiv/instrumental) te složenoga veznika *s obzirom da* / *s obzirom na to da*, *bez obzira što* / *bez obzira na to što*. U kontekstu administrativne uporabe spominje se općenito pasiv, neki pleonazmi i dekompozicija predikata.

U daljnjemu se tekstu opisuje kako se obradi administrativizama, koji se uzimaju u najširemu značenju – kao jezične jedinice koje su karakteristične za administrativni stil, pristupa u osnovnome modulu *Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika*, koji se izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.[2] Taj se korpusno utemeljeni rječnik temelji na *Hrvatskoj jezičnoj riznici* te na korpusu *hrWac*, koji su pretraživi s pomoću alata *SketchEngine*. U okviru projekta izrađene su skice riječi (*WordSketches*) za hrvatski jezik, koje omogućuju dobivanje pregleda o značenju i sintaktičkim osobitostima riječi u korpusu. Skice riječi

[2] Projekt *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* uključuje 3 modula: osnovni modul namijenjen odraslim govornicima hrvatskoga jezika, modul za učenike nižih razreda osnovne škole te modul za osobe koje uče hrvatski kao drugi i strani jezik.

olakšavaju i uvid u pragmatičke značajke riječi te uvid u kontekste u kojima se ona u određenome značenju upotrebljava.

Primjer skica riječi za riječ *list* pokazuje npr. da su dvorječni nazivi – administrativizmi – *rodni list* (s 2141 potvrdom) i *vlasnički list* (s 2087 potvrda) na visokome šestome i sedmome mjestu po čestoći sveza i kolokacija strukture *pridjev + list* (nešto su manje potvrđene kolokacije *vjenčani list* (528), *posjedovni list* (490), *jamstveni list* (450), *putni list* (448), *krsni list* (353)) te da se na visokim mjestima po čestoći pojavljuju kolokacije strukture *glagol + list (A)*: *izdati list* (139), *izvaditi list* (111) te koordinacija *rodni list i domovnica / domovnica i rodni list* (83). Daljnjom se pretragom najčešćih sveza dobivaju podatci o kolokacijama u kojima se najčešće pojavljuju. Na slici 1. pokazuje se isječak skica riječi za svezu *vlasnički list.*

Slika 1. Isječak iz skica riječi za svezu *vlasnički list*

Iako je *Mrežnik* rječnik koji se temelji na korpusu, a nije korpusom vođen (dakle, korpusne činjenice analiziraju leksikografi koji konačno odlučuju o tome koje

će činjenice ući u rječnik), čestoća kolokacija ključna je činjenica pri odlučivanju o tome hoće li koju svezu ili čestu kolokaciju navesti u rječniku.[3]

2. OBRADA ADMINISTRATIVIZAMA U *MREŽNIKU*

Građa se u *Mrežniku* obrađuje po gramatičkim i semantičkim skupinama, odnosno prije početka obrade rječničke građe izrađeni su popisi pojedinih gramatičkih i semantičkih skupina kako bi se osigurala ujednačenost obrade (obično jedan obrađivač ili jedna skupina obrađuje jednu skupinu).

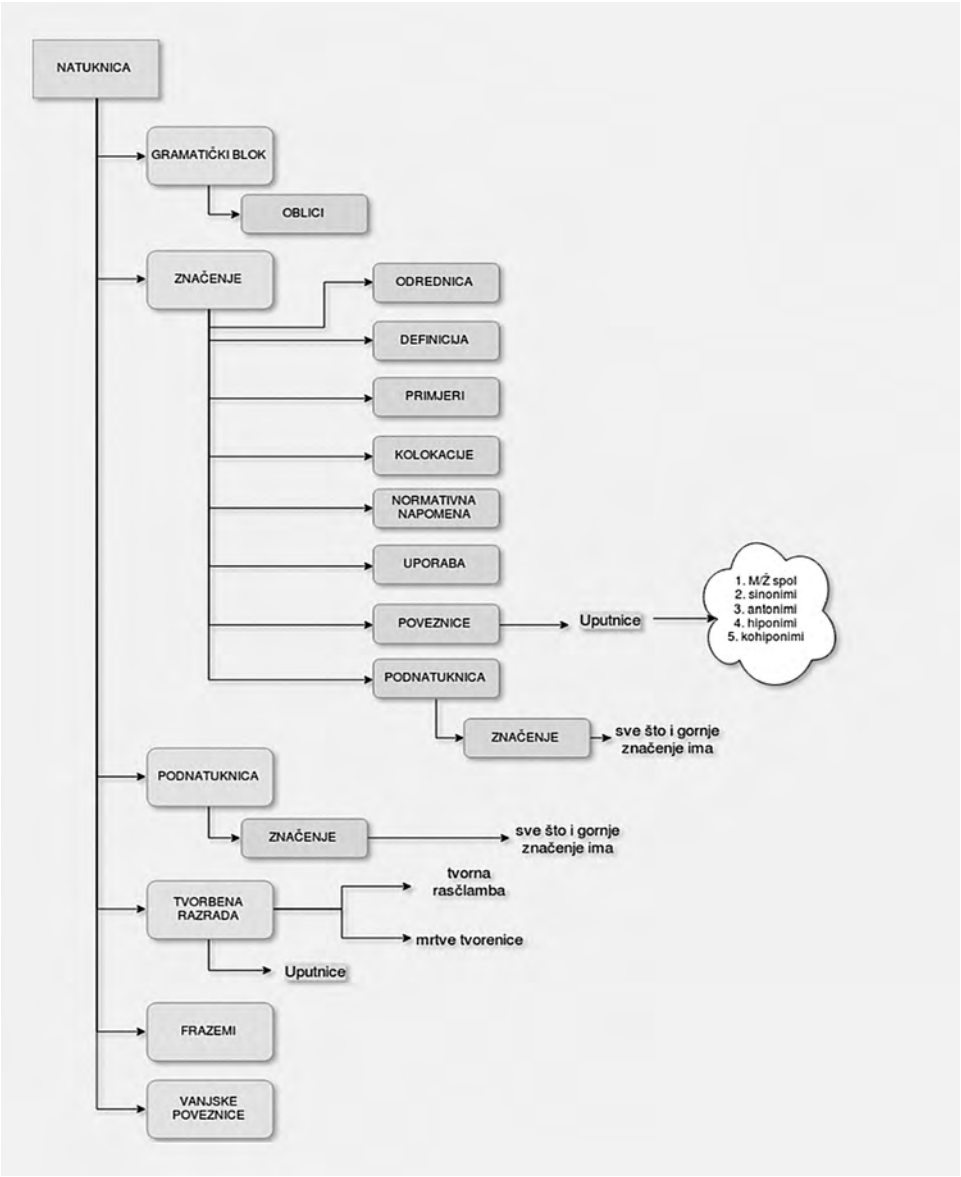
Jedna su od takvih skupina i administrativizmi (također i žurnalizmi). Građa za obradu administrativizama temeljno je prikupljena iz ovih izvora:

- *Jezičnoga savjetnika* (*jezicni-savjetnik.hr*)
- jezičnih savjetnika i rječnika
- literature o administrativnome stilu i nazivlju
- zbirke savjeta službe za jezične savjete IHJJ-a (koja uključuje i savjete upućene hrvatskoj prevoditeljskoj službi Europske komisije u Bruxellesu i Luxembourgu)

te se stalno dopunjuje prema pokazateljima u obradi (podatci iz skica riječi).

Za potrebe *Mrežnika* uspostavljena je rječnička struktura u programu za leksikografsku obradu *TLexu* (slika 2).

[3] Podatci koje omogućuje korpusna pretraga otvaraju i mnoga leksikografska pitanja, od kojih je jedno i pitanje redoslijeda navođenja značenja.

Slika 2. Struktura osnovnoga modula *Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika*

Administrativizmi koji se ostvaruju na leksičkoj razini (u pravilu nazivi) donose se kao natuknice (jednorječni administrativizmi) ili podnatuknice (dvorječni i višerječni administrativizmi) i obrađuju uz oznaku područja u kojemu se pojavljuju kao i sve ostale rječničke jedinice. Administrativizmi koji pripadaju drugim jezičnim razinama komentiraju se u rubrici *Uporaba*. Bez obzira na razinu na

kojoj se administrativizam pojavljuje, odnosno na to je li riječ o leksičkome ili sintaktičkome administrativizmu, u rubrici *Normativna napomena* daje se napomena o njegovu normativnome statusu.

2.1. Normativni status administrativizma

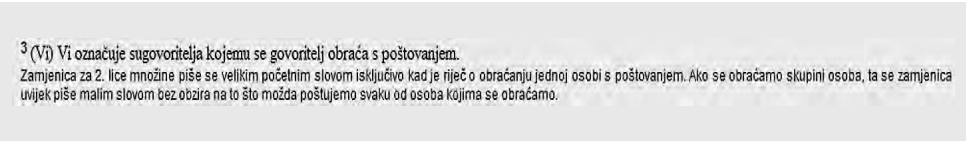
Normativni se status administrativizma opisuje u rubrici *Normativna napomena*. Komentira se npr. odnos *institucionalni*/*institucijski* (*s. v.* institucionalni, institucijski), *isti*/*taj* (*s. v.* isti), *regulatorni*/*regulativni*/*regulacijski* (*s. v.* regulatorni, regulativni, regulacijski), uporaba pasiva uvedenoga izrazom *od strane* (*s. v.* strana), prijedloga *putem* (*s. v.* putem), *strana*/*stranka* (*s. v*. strana, stranka), konstrukcija *u članku 5, stavak 7.* (*s. v.* članak, stavak). Normativne napomene u *Mrežniku* povezane su s jezičnim savjetima koji se donose u *Jezičnome savjetniku* (*jezicni-savjetnik.hr*). Od toga da se savjeti s tih stranica izravno prikazuju u *Mrežniku* uz pojedine natuknice ili uz pojedina značenja odustalo se zato što se tim stranicama donose tipski jezični savjeti te je zaključeno da je za potrebe rječnika bolje dati savjet upravo za riječ koja zanima korisnika. Stoga se normativne napomene koje postoje na stranicama *jezicni-savjetnik.hr* prilagođuju pojedinoj natuknici u *Mrežniku*, a ako na tim stranicama nema savjeta koji bi mogao biti prilagođen za *Mrežnik*, savjet se sastavlja za normativnu napomenu u rječniku te također, prilagođen, objavljuje na stranicama *Jezičnog savjetnika*.

Normativne napomene povezane s administrativnom jezičnom uporabom odnose se, kako pokazuju dalje u tekstu navedeni primjeri, na sve jezične razine. Dalje navodim nekoliko primjera.

2.1.1. Normativne napomene: pravopisna razina

U napomeni uz natuknice *najmoprimac* i *najmodavac* upozorava se na pravopisni problem koji se može pojaviti pri pisanju ugovora te se u normativnoj napomeni upozorava: „U ugovorima nazivi *najmoprimac* i *najmodavac* pišu se malim slovom. Pogrešno je: *Ivan Horvat (u daljnjemu tekstu: Najmodavac) i Petar Kovačević (u daljnjemu tekstu: Najmoprimac)*, a točno je: *Ivan Horvat (u daljnjemu tekstu: najmodavac) i Petar Kovačević (u daljnjemu tekstu: najmoprimac)*.” Takva se normativna napomena navodi uz riječi koje se često nalaze u ugovorima i u njima pišu velikim slovom (*poslodavac*, *darodavac/darovatelj*, *daroprimac*) itd. Uz zamjenicu *vi* u značenju u kojemu se opisuje značenje te zamjenice kad se

zapisuje velikim slovom (*Vi*) donosi se normativna napomena u kojoj se upozorava da se zamjenica *vi* zapisuje velikim slovom isključivo kad je riječ o obraćanju s poštovanjem jednoj osobi (u nekim je žanrovima administrativnoga stila veoma često pismeno obraćanje skupini osoba s *Vi*).

[3] (Vi) Vi označuje sugovornika kojemu se govornik obraća s poštovanjem.
Zamjenica za 2. lice množine piše se velikim početnim slovom isključivo kad je riječ o obraćanju jednoj osobi s poštovanjem. Ako se obraćamo skupini osoba, ta se zamjenica uvijek piše malim slovom bez obzira na to što možda poštujemo svaku od osoba kojima se obraćamo.

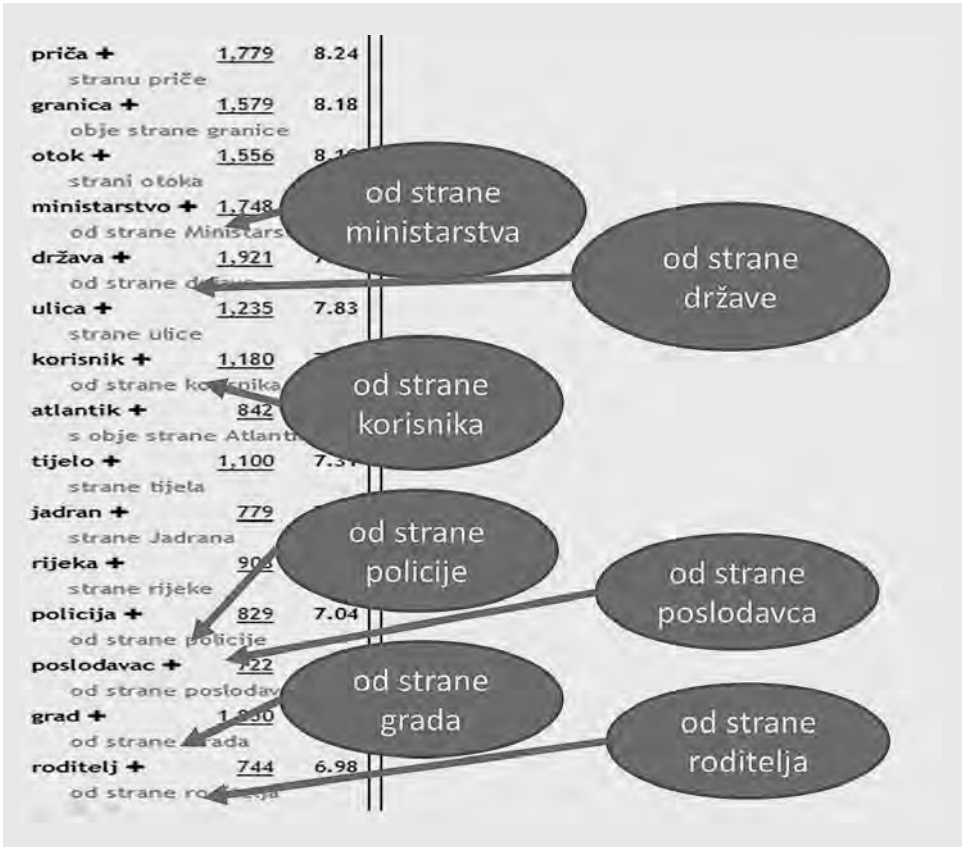
Slika 3. Normativna napomena uz 3. značenje natuknice *vi*
(prikaz iz programa *TLex*)

2.1.2. Normativne napomene: sintaktička razina

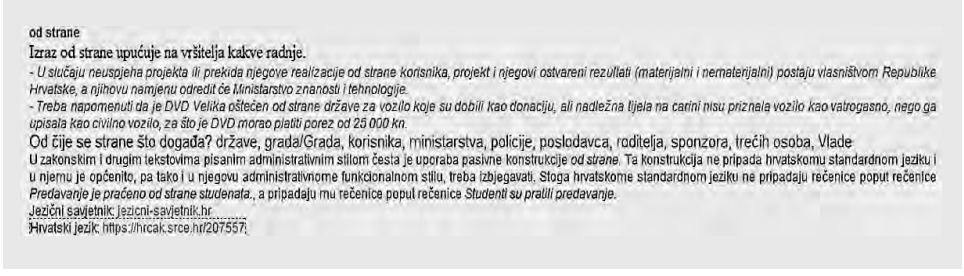
- **od strane**

Korpusna pretraga omogućuje i provjeru tvrdnje koja se često nalazi u jezičnim savjetnicima da je uporaba pasiva, osobito pasivne konstrukcije u kojoj se vršitelj radnje uvodi konstrukcijom *od strane*, značajka administrativnoga funkcionalnoga stila. Skice riječi pokazuju da su takve konstrukcije među najčešćim konstrukcijama u kojima se realizira riječ *strana* te da je tvrdnja posve utemeljena (slika 4). Imenice kojima se najčešće označuje vršitelj radnje (*ministarstvo*, *država*, *korisnik*, *policija*, *poslodavac*, *grad*) upućuju na uporabu toga izraza u administrativnome tekstu. Stoga smo smatrali potrebnim i u *Mrežniku* donijeti normativnu napomenu koja se odnosi na uporabu te konstrukcije. U obradi je donosimo u podnatuknici *od strane* (*s. v.* strana; slika 5).[4]

[4] Na to da pasivnu konstrukciju s izrazom *od strane* ne treba upotrebljavati u hrvatskome standardnom jeziku upozoravaju gotovo svi jezični savjetnici, usp. Bilić i dr. (2011: 163), Alerić (2011: 133), Brabec (1984: 101), Babić (1990: 147), Težak (1991: 169), Pavešić (1971: 267) itd.

Slika 4. Prikaz stupca iz skica riječi s istaknutim najčešćim kolokacijama koje označuju vršitelja radnje u pasivnim konstrukcijama

od strane

Izraz od strane upućuje na vršitelja kakve radnje.

- U slučaju neuspjeha projekta ili prekida njegove realizacije od strane korisnika, projekt i njegovi ostvareni rezultati (materijalni i nematerijalni) postaju vlasništvom Republike Hrvatske, a njihovu namjenu odredit će Ministarstvo znanosti i tehnologije.

- Treba napomenuti da je DVD Velika oštećen od strane države za vozilo koje su dobili kao donaciju, ali nadležna tijela na carini nisu priznala vozilo kao vatrogasno, nego ga upisala kao civilno vozilo, za što je DVD morao platiti porez od 25 000 kn.

Od čije se strane što događa? države, grada/Grada, korisnika, ministarstva, policije, poslodavca, roditelja, sponzora, trećih osoba, Vlade

U zakonskim i drugim tekstovima pisanim administrativnim stilom česta je uporaba pasivne konstrukcije *od strane*. Ta konstrukcija ne pripada hrvatskomu standardnom jeziku i u njemu je općenito, pa tako i u njegovu administrativnome funkcionalnom stilu, treba izbjegavati. Stoga hrvatskome standardnom jeziku ne pripadaju rečenice poput rečenice *Predavanje je praćeno od strane studenata.*, a pripadaju mu rečenice poput rečenice *Studenti su pratili predavanje.*

Jezični savjetnik jezicni-savjetnik.hr

Hrvatski jezik https://hrcak.srce.hr/207557

Slika 5. Obrada podnatuknice *od strane* (*s. v.* strana) u programu *TLex*

Na slici 5. može se vidjeti i da se u obradi podnatuknice *od strane* donose poveznice na dva vanjska izvora: *Jezični savjetnik* (*jezicni-savjetnik.hr*) te na rad

u časopisu *Hrvatski jezik* (Lewis, 2018), u kojima se donose dodatna objašnjenja pasivne konstrukcije u kojoj je vršitelj radnje uveden izrazom *od strane* te njihova različita statusa u hrvatskome i engleskome ili njemačkome.[5]

- **dekomponirani predikat**

U *Mrežniku* se komentiraju i najčešći slučajevi dekomponiranoga predikata (*izvršiti* (*analizu*, *napad*, *provjeru*, *uplatu*), *obaviti* (*pregled*, *testiranje*), *provesti* (*istraživanje*, *ispitivanje*) itd.). Uz sve se glagole koji su sastavnica dekomponiranoga predikata donosi normativna napomena u kojoj se upozorava da dekomponirani predikat u hrvatskome standardnom jeziku, pa i u njegovu administrativnome stilu, treba izbjegavati, odnosno umjesto njega upotrijebiti odgovarajući glagol tvorbeno povezan s imenicom dekomponiranoga predikata. Donosi se i poveznica na portal *Jezični savjetnik* (*jezicni-savjetnik.hr*) na kojemu se iscrpno objašnjava status dekomponiranoga predikata u standardnome jeziku i osobito administrativnome stilu te donose brojni primjeri dekomponiranoga predikata.

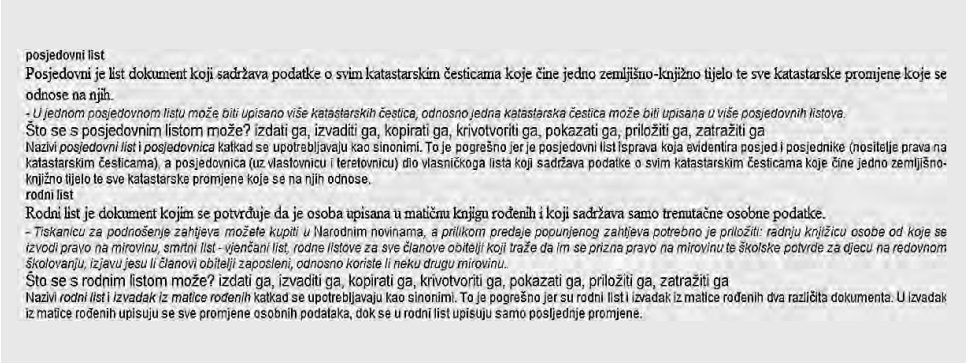
2.1.3. Normativne napomene: leksička razina

- **rodni list i izvadak iz matične knjige rođenih; smrtni list i smrtovnica; vjenčani list i izvadak iz matice vjenčanih; vlasnički list i vlastovnica**

Pri pregledavanju korpusa primijetilo se da se veoma često u općemu jeziku jedan umjesto drugoga upotrebljavaju nazivi različitoga značenja: *posjedovni list* i *posjedovnica*; *rodni list* i *izvadak iz matične knjige rođenih*; *smrtni list* i *smrtovnica*; *vjenčani list* i *izvadak iz matice vjenčanih*; *vlasnički list* i *vlastovnica*. Normativne se napomene izrađene po istome obrascu stoga donose uz sve navedene riječi i sveze.

---

[5] *Jezični savjetnik*, pretraga po izrazu *od strane*: „U engleskome jeziku iznimno je česta uporaba pasivnih konstrukcija. Te se konstrukcije u hrvatskim prijevodima često prevode pasivom i kad je bolje upotrijebiti aktiv. Posebnu pozornost treba obratiti na slučajeve u kojima se u engleskome navodi vršitelj radnje uveden prijedlogom *by*. Takve rečenice treba uvijek prevesti aktivnim rečenicama. Stoga u hrvatskome standardnom jeziku nije dobro reći *Predavanje je praćeno od strane studenata*, nego treba reći *Studenti su pratili predavanje*."
„Spomenimo i to da se pri prevođenju s engleskoga ili njemačkoga jezika, u kojima su pasivne konstrukcije manje stilski obilježene nego u hrvatskome jeziku, nerijetko upotrebljava sveza *od strane*. Općenito uporabu te sveze treba izbjegavati:…" (Lewis, 2018: 29).

posjedovni list
Posjedovni je list dokument koji sadržava podatke o svim katastarskim česticama koje čine jedno zemljišno-knjižno tijelo te sve katastarske promjene koje se odnose na njih.
- *U jednom posjedovnom listu može biti upisano više katastarskih čestica, odnosno jedna katastarska čestica može biti upisana u više posjedovnih listova.*
Što se s posjedovnim listom može? izdati ga, izvaditi ga, kopirati ga, krivotvoriti ga, pokazati ga, priložiti ga, zatražiti ga
Nazivi *posjedovni list* i *posjedovnica* katkad se upotrebljavaju kao sinonimi. To je pogrešno jer je posjedovni list isprava koja evidentira posjed i posjednike (nositelje prava na katastarskim česticama), a posjedovnica (uz vlastovnicu i teretovnicu) dio vlasničkoga lista koji sadržava podatke o svim katastarskim česticama koje čine jedno zemljišno-knjižno tijelo te sve katastarske promjene koje se na njih odnose.
rodni list
Rodni list je dokument kojim se potvrđuje da je osoba upisana u matičnu knjigu rođenih i koji sadržava samo trenutačne osobne podatke.
- *Tiskanicu za podnošenje zahtjeva možete kupiti u* Narodnim novinama, *a prilikom predaje popunjenog zahtjeva potrebno je priložiti: radnu knjižicu osobe od koje se izvodi pravo na mirovinu, smrtni list - vjenčani list, rodne listove za sve članove obitelji koji traže da im se prizna pravo na mirovinu te školske potvrde za djecu na redovnom školovanju, izjavu jesu li članovi obitelji zaposleni, odnosno koriste li neku drugu mirovinu.*
Što se s rodnim listom može? izdati ga, izvaditi ga, kopirati ga, krivotvoriti ga, pokazati ga, priložiti ga, zatražiti ga
Nazivi *rodni list* i *izvadak iz matice rođenih* katkad se upotrebljavaju kao sinonimi. To je pogrešno jer su rodni list i izvadak iz matice rođenih dva različita dokumenta. U izvadak iz matice rođenih upisuju se sve promjene osobnih podataka, dok se u rodni list upisuju samo posljednje promjene.

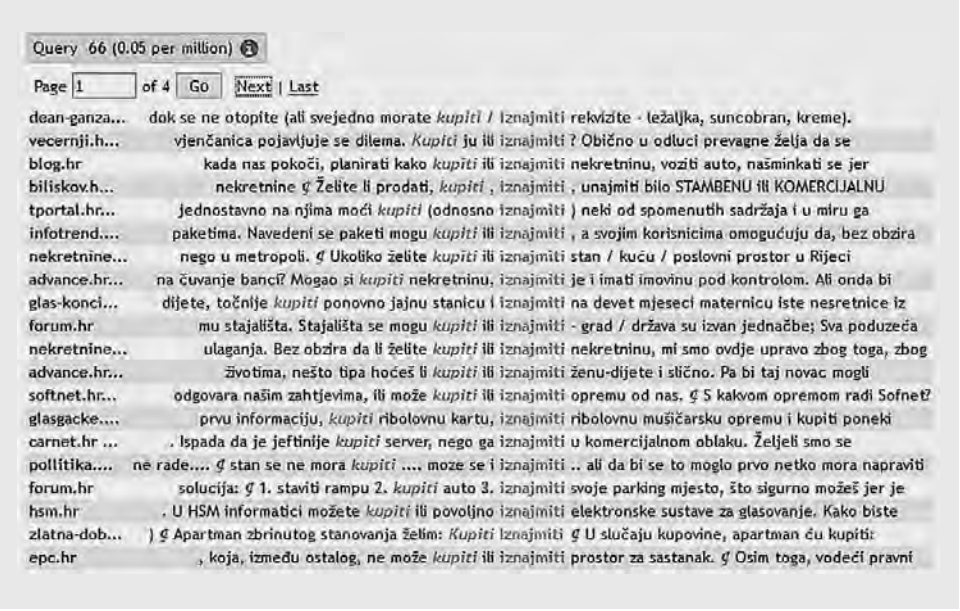
Slika 6. Normativne napomene kao dio obrade podnatuknica natuknice *list* (primjeri podnatuknica *posjedovni list* i *rodni list*)

- **iznajmiti i unajmiti**

Uz glagol *iznajmiti* navodi se normativna napomena: „U razgovoru se često glagol *iznajmiti* (koji u standardnome jeziku znači ‘dati u najam’) upotrebljava u značenju glagola *unajmiti* (koji u standardnome jeziku znači ‘uzeti u najam’). U standardnome jeziku pogrešna je npr. rečenica *Ako, primjerice, želite iznajmiti stan čija je cijena 250 eura mjesečno, pri potpisivanju ugovora s potencijalnim najmodavcem morate agenciji dati isto toliko novca.* jer u njoj umjesto glagola *iznajmiti* treba biti glagol *unajmiti*.”[6] Korpusna je pretraga pokazala da se glagol *iznajmiti* veoma često pojavljuje u značenju ‘uzeti u najam’ te potvrdila utemeljenost jezičnih savjeta koji daju i neki jezični savjetnici. To najzornije pokazuje vrlo česta kolokacija *kupiti i/ili iznajmiti*, u kojoj se glagol *iznajmiti* posve neupitno pojavljuje u tome nestandardnojezičnom značenju te pregled slučajnoga uzorka primjera u korpusu.[7]

6 O tome pišu mnogi jezični savjetnici, usp. npr. Dulčić (1997: 284), Opačić (2009: 85), Alerić (2011: 68), Bilić i dr. (2011: 98).

7 Za svaku se natuknicu i podnatuknicu uz podatke dobivene s pomoću skica riječi dodatno pregledava i 300 nasumično (s pomoću *SketchEngineove* opcije *sample*) odabranih primjera iz korpusa.

Slika 7. Pretraga korpusa *hrWac* po *kupiti* i *iznajmiti* u koordinacijskome odnosu

- **podnijeti ostavku**

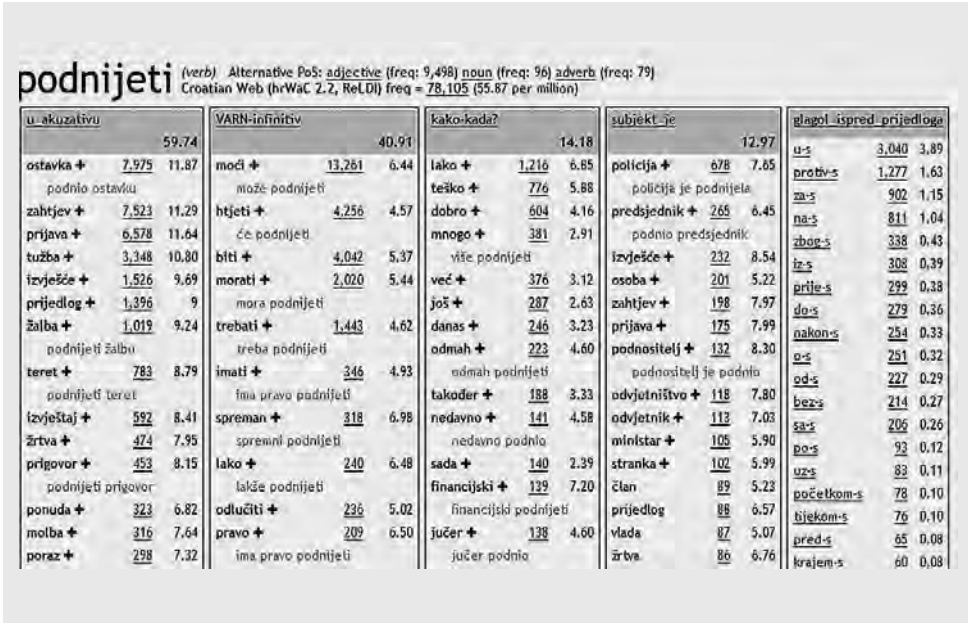
Normativna se napomena katkad odnosi na kolokacijski potencijal pojedine riječi, a odnos prema kolokacijskome potencijalu (npr. prema normativnoj opravdanosti uvođenja određene dopune) za posljedicu ima i proglašavanje nekoga značenja standardnojezičnim, odnosno proskribiranje uporabe određene riječi u određenome značenju.

Za primjer ćemo uzeti glagol *podnijeti*. Neki jezični savjetnici[8] ne preporučuju uporabu glagola *podnijeti* u kolokacijama poput *podnijeti ostavku*, nego savjetuju da se uz imenicu *ostavka* i slične imenice koje označuju kakav dokument kojim se što zahtijeva ili izjavljuje umjesto glagola *podnijeti* upotrebljava glagol *dati* ili *predati*.

Pretragom korpusa dobivaju se podatci da se od 77 443 potvrde riječi *podnijeti* u korpusu *hrWac* 7819 (oko desetine) odnosi na kolokaciju *podnijeti ostavku*. Taj se korpusni podatak ne može zanemariti te je u skladu s njim oblikovana

8 Npr. u *Lektorskoj bilježnici* s izraza *podnijeti ostavku* upućuje se znakom > na *dati ostavku*, *predati ostavku*. Navodi se da su u administrativnom stilu česte sintagme s glagolom *podnijeti* te se navode primjeri kolokacija *podnijeti tužbu/dokumente/izvješća/prijedloge* i rečenice: *Radna skupina podnijela je sedam izvješća tužiteljstvu*.

i obrada natuknice *podnijeti* (definicija značenja: *Podnijeti kakvu službenu ispravu ili dokument znači predati je službenomu tijelu.*), a normativni status kolokacija *podnijeti ostavku*, *podnijeti prijavu*, *podnijeti zahtjev*, *podnijeti tužbu*, *podnijeti izvješće*, *podnijeti žalbu* revidiran je u smislu da se te izraze u administrativnome stilu ne smatra normativno spornima. Iz slike 8. vidljivo je da je glagol *podnijeti* u korpusu *hrWac* najpotvrđeniji upravo u administrativnome kontekstu te da najčešće uvodi dopunu *ostavka*, *zahtjev*, *prijava*, *tužba*, *izvješće*, *prijedlog*, *žalba*, odnosno da se najčešće upotrebljava u administrativnome stilu. Korpusne pretrage imale su utjecaj na revidiranje normativnoga statusa mnogih jezičnih jedinica. U stupcu u kojemu se donose subjekti koji se najčešće pojavljuju uz glagol *podnijeti* najpotvrđeniji su subjekti aktivnih rečenica *policija*, *predsjednik*, *osoba*, *podnositelj*, *odvjetništvo*, *odvjetnik*, *ministar*, *član*, *vlada*, a pasivnih *izvješće, zahtjev*, *prijava*, *prijedlog*. Ti korpusni podatci nedvosmisleno upućuju i na potrebu preispitivanja normativnoga statusa glagola *podnijeti* u spomenutome značenju. U *Mrežniku* se on u spomenutome značenju obrađuje kao normativno neupitan glagol. Napominje se samo (u rubrici *Uporabna napomena*) da je uz neke dopune (*podnijeti tužbu*, *podnijeti zahtjev*, *podnijeti žalbu*) sinoniman s glagolom *uložiti*, a u nekima (*podnijeti izvješće*, *podnijeti prijedlog*) nije.

podnijeti *(verb)* Alternative PoS: adjective (freq: 9,498) noun (freq: 96) adverb (freq: 79)
Croatian Web (hrWaC 2.2, ReLDI) freq = 78,105 (55.87 per million)

u akuzativu		59.74	VARN-infinitiv		40.91	kako-kada?		14.18	subjekt_je		12.97	glagol_ispred_prijedloga		
ostavka +	7,975	11.87	moći +	13,261	6.44	lako +	1,216	6.85	policija +	678	7.65	u-s	3,040	3,89
podnio ostavku			može podnijeti			teško +	776	5.88	policija je podnijela			protiv-s	1,277	1.63
zahtjev +	7,523	11.29	htjeti +	4,256	4.57	dobro +	604	4.16	predsjednik +	265	6.45	za-s	902	1.15
prijava +	6,578	11.64	će podnijeti			mnogo +	381	2.91	podnio predsjednik			na-s	811	1.04
tužba +	3,348	10.80	biti +	4,042	5.37	više podnijeti			izvješće +	232	8.54	zbog-s	338	0.43
izvješće +	1,526	9.69	morati +	2,020	5.44	već +	376	3.12	osoba +	201	5.22	iz-s	308	0,39
prijedlog +	1,396	9	mora podnijeti			još +	287	2.63	zahtjev +	198	7.97	prije-s	299	0.38
žalba +	1,019	9.24	trebati +	1,443	4.62	danas +	246	3.23	prijava +	175	7.99	do-s	279	0.36
podnijeti žalbu			treba podnijeti			odmah +	223	4.60	podnositelj +	132	8.30	nakon-s	254	0.33
teret +	783	8.79	imati +	346	4.93	odmah podnijeti			podnositelj je podnio			o-s	251	0.32
podnijeti teret			ima pravo podnijeti			također +	188	3.33	odvjetništvo +	118	7.80	od-s	227	0.29
izvještaj +	592	8.41	spreman +	318	6.98	nedavno +	141	4.58	odvjetnik +	113	7.03	bez-s	214	0.27
žrtva +	474	7.95	spremni podnijeti			nedavno podnio			ministar +	105	5.90	sa-s	206	0.26
prigovor +	453	8.15	lako +	240	6.48	sada +	140	2.39	stranka +	102	5.99	po-s	93	0.12
podnijeti prigovor			lakše podnijeti			financijski +	139	7.20	član	89	5.23	uz-s	83	0.11
ponuda +	323	6.82	odlučiti +	236	5.02	financijski podnijeti			prijedlog	88	6.57	početkom-s	78	0.10
molba +	316	7.64	pravo +	209	6.50	jučer +	138	4.60	vlada	87	5.07	tijekom-s	76	0.10
poraz +	298	7.32	ima pravo podnijeti			jučer podnio			žrtva	86	6.76	pred-s	65	0.08
												krajem-s	60	0,08

Slika 8. Isječak iz skica riječi za glagol *podnijeti*

- **pleonazmi**

Posebna su vrsta administrativizama pleonazmi. Različit je i odnos jezikoslovaca prema pleonazmima u administrativnome stilu. Općenito ih se može smatrati nepoželjnom značajkom toga stila koja se pojavljuje kao sastavnica opće nepoželjne oznake toga stila, nepotrebnoga gomilanja riječi.[9]

Josip Silić i Ivo Pranjković (2005: 379–380) pišući o administrativno-poslovnome stilu pleonazme nazivaju „jednom od najvećih bolesti administrativno-poslovnoga stila" te navode da su tipični za administrativni stil sljedeći pleonazmi: *u području znanosti* (*znanost* je područje), *u oblasti zdravstva* (*zdravstvo* je oblast), *u domeni poljoprivrede* (*poljoprivreda* je domena), *u sferi privređivanja* (*privređivanje* je sfera), *u procesu stjecanja neovisnosti* (*stjecanje* je proces) i *u stanju rezignacije* (*rezignacija* je stanje). Takvi su i izrazi *pomoću*, *posredstvom*, *preko* i *putem* u izražavanju instrumentala sredstva, npr.: *To možete riješiti pomoću računala* (umjesto: *To možete riješiti računalom.*), *Ljudi će biti obaviješteni putem javnih medija* (umjesto: *Ljudi će biti obaviješteni javnim medijima.*) i sl. O tome trebaju li pleonazmi u administrativnome stilu postoje i drukčija mišljenja,[10] ali ako uzmemo u obzir da se kao poželjna značajka toga stila najčešće spominje jednostavnost i razumljivost te slijeđenje svih općih norma standardnoga jezika, smatramo da pleonazme u administrativnome stilu treba izbjegavati (naravno, s iznimkom obvezatnih pleonazama: pleonazama uvjetovanih strukturom jezika, imenskih pleonazama i frazemskih pleonazama). Ipak, neki pleonazmi zbog svoje formulaičnosti u poslovnoj komunikaciji imaju svoje uporabno opravdanje.

---

9 U engleskome ta se pojava, osobito u kontekstu nepoželjnih značajka poslovnoga stila, naziva *wordiness*. Osim pleonazama ona uključuje i prazne riječi i izraze te općenito nepotrebno gomilanje riječi. Taj naziv stoga obuhvaća npr. i dekompoziciju predikata, odnosno svaku uporabu više riječi nego što je dovoljno da se prenese poruka.

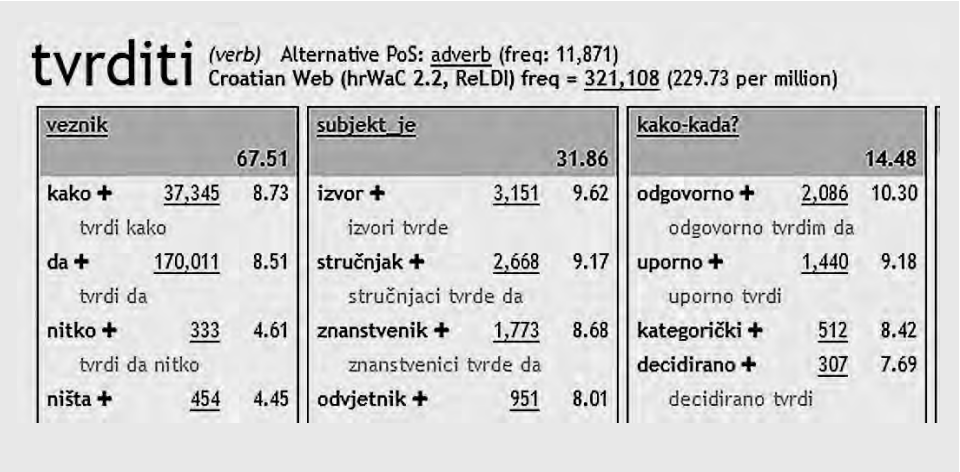
10 U radu *Funkcionalni stilovi i sintaksa* I. Pranjković zastupa drukčije gledište te govoreći o različitim tipovima nominalizacije (uz napomenu da je svojstvena apstraktnim funkcionalnim stilovima, a osobito administrativnomu), upozorava na širenje „pojedinih imenskih konstrukcija novim imenskim (pleonastičkim) elementima, kojima je funkcija da preciziraju ili istaknu sadržaj poruke" (Pranjković, 1996: 521) te navodi primjere: *u oblasti politike*, *na području Dalmacije*, *u domeni zakonodavstva*, *u sektoru turističke privrede*, *u sferi informiranja*, *na polju međunarodne suradnje.* Za takve konstrukcije Pranjković kaže da „nisu nešto što treba izbjegavati i/ili smatrati pogrešnim u svim funkcionalnim stilovima. Naprotiv, oni su u funkcionalnim stilovima apstraktnijega tipa posve obična i vrlo česta pojava, a pogrešnim treba smatrati samo pretjerivanje u njihovoj uporabi ili uporabu u funkcionalnom stilu kojemu oni nisu svojstveni." (Pranjković, 1996: 522).

To su pleonazmi poput *lijepo/ljubazno/toplo/unaprijed zahvaljujemo*, *ljubazno vas molimo*. Uz takve se pleonazme ne donosi normativna nego uporabna napomena. Više o tome u poglavlju 2.2.

Pleonazmi u *Mrežniku* nemaju posebnu natuknicu, nego se, kad je riječ o tautološkome pleonazmu, njihov normativni status objašnjava uz svaku od sastavnica.[11] Primjerice, sljedeća se normativna napomena koja se odnosi na pleonazam *kako i na koji način* donosi uz natuknice *kako* i *način*: „Pleonazam je gomilanje istoznačnih riječi. Pleonazam je stoga i izraz *kako i na koji način*. Budući da je *kako* prilog koji uvodi pitanje o načinu te znači isto što i *na koji način*, nepotrebno je u istoj rečenici upotrijebiti i *kako* i *na koji način*. Umjesto *Kako i na koji način planiraš riješiti problem?* dovoljno je *Na koji način planiraš riješiti problem?* ili još kraće i jednostavnije *Kako planiraš riješiti problem?*." Kad je riječ o pleonazmu u užemu smislu, pleonazmu nesimetrične strukture u kojemu se samo jedna sastavnica može izostaviti jer je uključena u značenje druge sastavnice (*planirati unaprijed*, *proces proizvodnje* itd.), normativna se napomena donosi uz nosivu sastavnicu (onu koja se ne može izostaviti: to su sastavnice *domena*, *oblast*, *pitanje*, *područje*, *polje*, *problem proces*, *stanje* itd.), npr. uz *proizvodnja*: „Pleonazam je gomilanje istoznačnih riječi, pri kojemu je značenje jedne riječi već uključeno u značenje druge riječi. Pleonazam je stoga i izraz *proces proizvodnje* (i svaki drugi izraz u kojemu riječ uz riječ *proces* označuje kakav proces) jer je značenje riječi *proces* uključeno u značenje riječi *proizvodnja*. Umjesto *Morali smo obustaviti proces proizvodnje.* dovoljno je *Morali smo obustaviti proizvodnju.*"

[11] Tautološki je pleonazam simetričan, odnosno svaka od njegovih sastavnica sinonimna je sa svim ostalim sastavnicama i bilo koja se sastavnica može izostaviti bez promjene značenja (*čak štoviše*, *kako i na koji način*). U pleonazmima koji nisu tautološki (pleonazmima u užemu smislu riječi) može se izostaviti samo jedna sastavnica, npr. *u oblasti zdravstva* > *u zdravstvu*. Opširnije o klasifikaciji pleonazama i o odnosu naziva *redundancija*, *tautologija* i *pleonazam* v. u Hudeček, Lewis, Mihaljević (2011).

Od pleonazama koji imaju naglašivačku/uvjeravačku funkciju česti su u administrativnim tesktovima npr. *odgovorno tvrdimo*, *u potpunosti je provedeno*, *osobno smatram(o)*. Velik broj potvrda takvih pleonazama zahtijeva da se preispita njihov normativni status u administrativnome funkcionalnom stilu s obzirom na njihovu potencijalnu pragmatičku vrijednost, osobito u govorenome tekstu.

tvrditi *(verb)* Alternative PoS: adverb (freq: 11,871)
Croatian Web (hrWaC 2.2, ReLDI) freq = 321,108 (229.73 per million)

veznik			subjekt_je			kako-kada?		
		67.51			31.86			14.48
kako ✚	37,345	8.73	izvor ✚	3,151	9.62	odgovorno ✚	2,086	10.30
tvrdi kako			izvori tvrde			odgovorno tvrdim da		
da ✚	170,011	8.51	stručnjak ✚	2,668	9.17	uporno ✚	1,440	9.18
tvrdi da			stručnjaci tvrde da			uporno tvrdi		
nitko ✚	333	4.61	znanstvenik ✚	1,773	8.68	kategorički ✚	512	8.42
tvrdi da nitko			znanstvenici tvrde da			decidirano ✚	307	7.69
ništa ✚	454	4.45	odvjetnik ✚	951	8.01	decidirano tvrdi		

Slika 9. Prikaz dijela skica riječi za glagol *tvrditi*; u trećemu se stupcu pokazuje da je izraz *odgovorno tvrditi* najčešći od izraza ustrojstva *prilog + tvrditi*

osobno *(adverb)* Croatian W

je_ispred		
		83.97
biti ✚	27,472	6.19
misliti ✚	5,131	9.01
Osobno mislim da		
smatrati ✚	3,320	9.22
Osobno smatram da		
poznavati ✚	2,258	8.87
osobno poznajem		

Slika 10. Prikaz stupca iz skica riječi za prilog *osobno*; pokazuje da je izraz *osobno smatrati* treći po čestoći izraz ustrojstva *osobno + glagol*

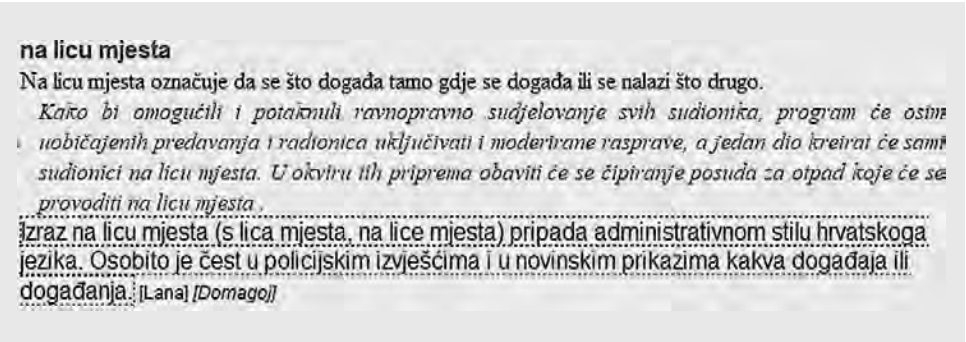
- **frazeologizirani administrativizmi: *na licu mjesta***

Izraz *na licu mjesta* administrativizam je koji je veoma dobro potvrđen u različitim vrstama administrativnih tekstova. U obradi toga izraza, koji se u *Mrežniku* donosi kao podnatuknica natuknice *lice*, donosi se uporabna napomena: „Izraz *na licu mjesta* (*s lica mjesta*, *na lice mjesta*) pripada administrativnomu stilu hrvatskoga jezika. Osobito je čest u policijskim izvješćima i novinskim prikazima kakva događaja ili događanja." Taj je izraz bio proskribiran već u Rožićevim *Barbarizmima* (1913: 43): „lice mjesta (facies loci) je latinizam; mjesto: bio sam na licu mjesta (in facie loci), – treba reći bio sam na mjestu, obnašao sam mjesto, uvjerio sam se glavom (sâm) kakvo je mjesto", a savjet da uporaba toga izraza nije poželjna u hrvatskome standardnom jeziku ponavljaju i neki suvremeni jezični savjetnici, npr. Alerić (2011: 119) donosi: *licu mjesta*, *na licu mjesta* – bolje je *na samo mjesto*, *na samom mjestu*.

Kao normativno neupitan administrativno-pravni izraz opisao ga je već Pavešić (1971: 136): „Izraz *na licu mjesta*, *na lice mjesta* upotrebljava se prema lat. *facies loci* kao administrativno-pravni termin i kao takav ne može se zamjenjivati inače boljim izrazima: na samome mjestu, na samo mjesto, mjestimice i sl." (Pavešić, 1971: 136). Kao normativno nesporan administrativni izraz taj se izraz donosi i u *Mrežniku*.

Slika 11. Prikaz stupca iz skica riječi za riječ *lice*; pokazuje se da je u konstrukcijama *lice* + *imenica u G* najpotvrđeniji izraz *na licu mjesta*

Slika 12. Prikaz obrade izraza *na licu mjesta* u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* (prikaz iz programa *TLex*)

2.2. Pragmatički i funkcionalni status administrativizama

Velika se pozornost u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* poklanja pragmatičkome opisu pojedinih jezičnih jedinica. Jedinice se s toga aspekta opisuju u rubrici *Uporabna napomena*. Riječi i izrazi koji pripadaju određenomu funkcionalnom stilu te su za njega karakteristični redovito imaju uporabnu napomenu. Uporabna napomena odnosi se na natuknicu ili podnatuknicu ili na pojedinu kolokaciju u koju riječ ili sveza stupa u pojedinome značenju. Neke su uporabne napomene veoma kratke i njima se samo napominje da se određena jedinica često upotrebljava u administrativnome stilu. Npr. uz jednu od definicija veznika *ako* (koja opisuje njegovu uporabu u stvarnim uvjetnim rečenicama) donosi se uporabna napomena: „Stvarne uvjetne rečenice s veznikom *ako* veoma su česte u administrativnome stilu, npr: *Pisana ponuda obvezuje ponuditelja iako je nije potpisala službena osoba samo ako je dana na poslovnom papiru s kojim se on služi u svom poslovanju*; *ako je potpisana na uobičajeni način*; *Ako se odnosi na posao kojim se ponuditelj redovito bavi i njegov redoviti opseg te ako ponuđenik nije mogao znati da je ponudu potpisala neovlaštena osoba*.”, uz vezničku skupinu *u slučaju da* (*s. v.* slučaj): „Veznička skupina *u slučaju da* osobito je česta u administrativnim tekstovima i neutralna je značajka administrativnoga stila.” itd.

Uz česte se administrativizme donose opširnije uporabne napomene. U ovome radu prikazat ćemo nekoliko administrativizama naglašeno pragmatičke funkcije koje smo za potrebe obrade podijelili u nekoliko skupina. Ovdje ćemo prikazati nekoliko primjera iz tipskih skupina. Veliku skupinu administrativizama čine:

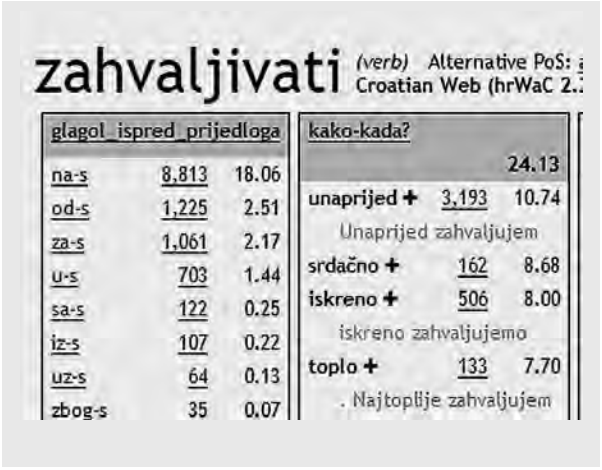
- izrazi ljubaznosti:
  - kojima se izriče zahvalnost: *srdačno/toplo/iskreno/ljubazno zahvaljujemo*
  - kojima se nastoji pridobiti primatelja poruke, npr.: *ljubazno vas molimo*, *unaprijed zahvaljujemo*
  - izrazi uljudnoga odbijanja/ograđivanja, npr. *(nažalost) nismo u mogućnosti*
  - perskriptivni izrazi, npr. *dužan je*, *obvezan je*

Uporabne napomene donosimo i za ostale česte administrativizme (*na licu mjesta*, *biti suglasan*, *s poštovanjem*, *dragi svi*).

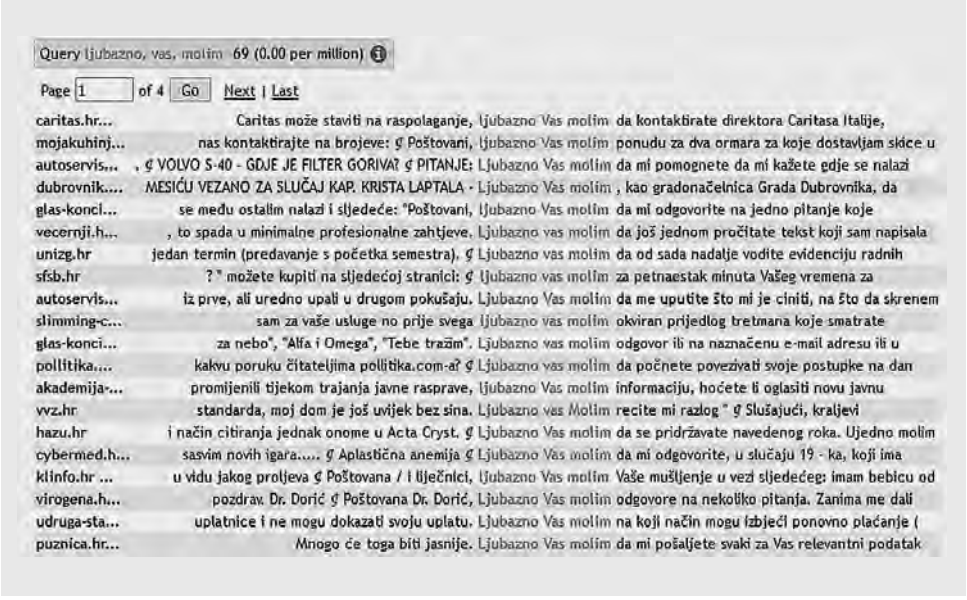
2.2.1. Izrazi ljubaznosti: *srdačno/toplo/iskreno/ljubazno zahvaljujem(o)*, *ljubazno vas molim(o)*, *unaprijed zahvaljujem(o)*

Navedeni se izrazi u pravilu upotrebljavaju u službenoj komunikaciji kako bi se primatelja poruke pridobilo da iziđe ususret molbi ili zahtjevu. Njima se naglašava očekivanje, izražava nada u povoljno rješavanje molbe ili zahtjeva, odnosno (izrazom *unaprijed zahvaljujemo*) prejudicira donošenja odluke o molbi ili zahtjevu u korist onoga koji ju je uputio. Tako se funkcije tih izraza opisuju i u uporabnoj napomeni u natukničkome članku pod određenim značenjem nosive riječi (izraz *ljubazno vas molimo* spominje se u uporabnoj napomeni pod natuknicom *moliti*, a *unaprijed zahvaljujem(o)* u uporabnoj napomeni pod natuknicom *zahvaljivati*). Korpusna pretraga pokazala je da su najčešći prilozi koji se pojavljuju uz glagol *zahvaljivati* prilozi *unaprijed*, *srdačno*, *iskreno*, *toplo* (slika 13.). Primjeri su u pravilu iz tekstova koji pripadaju administrativnomu funkcionalnom stilu. Velikim je brojem primjera potvrđen izraz *unaprijed zahvaljujem/zahvaljujemo*, kojim pošiljatelj poruke iskazuje svoju nadu u pozitivan odgovor na svoju molbu ili zahtjev. Primjeri iz korpusa pokazuju da se taj izraz upotrebljava isključivo u administrativnome stilu. Stoga se uz glagol *zahvaljivati* u značenju opisanome definicijom *Zahvaljivati znači izražavati zahvalnost*. donosi uporabna napomena: „U poslovnoj komunikaciji česti su izrazi *unaprijed zahvaljujem(o)* i *ljubazno zahvaljujem(o)*. Prvi je izraz primjer tekstnoga pleonazma jer se pojavljuje u dopisima u kojima se moli za što, pa je jasno da usluga još nije napravljena, a drugi klasičnoga pleonazma jer zahvaljivanje podrazumijeva ljubaznost. Međutim, kao i izrazi *toplo zahvaljujem(o)*, *srdačno zahvaljujem(o)*, *iskreno zhvaljujem(o)*, ti su izrazi uobičajeni u poslovnoj komunikaciji te se njima izražava osobita zahvalnost

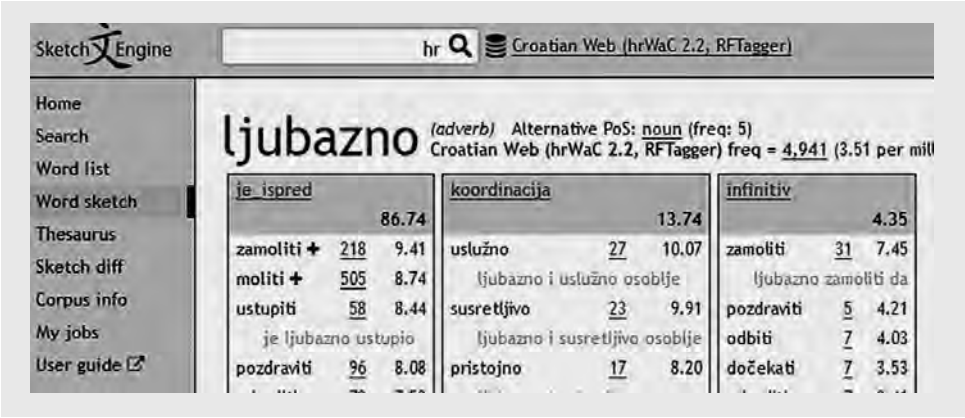
onomu s kim se komunicira za kakvu uslugu koja je komu napravljena ili koju tko traži, a izrazom *unaprijed zahvaljujemo* izražava i nada da će onaj komu je dopis upućen izići ususret njegovu pošiljatelju."

Slika 13. Isječak iz skica riječi za glagol *zahvaljivati*; stupac prikazuje da su najčešći prilozi koji se pojavljuju uz taj glagol *unaprijed*, *srdačno*, *iskreno* i *toplo*

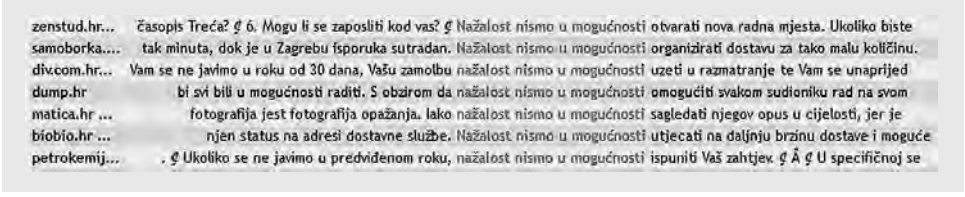
Slika 14. Prikaz isječka rezultata pretrage korpusa *hrWac* po izrazu *ljubazno vas molim(o)*

Slika 15. Prikaz dijela skica riječi priloga *ljubazno*; pokazuje se da je izraz *ljubazno zamoliti* prvi po čestoći izraz ustrojstva *ljubazno* + *glagol*

2.2.2. Izrazi uljudnoga odbijanja/ograđivanja: *(nažalost) nismo u mogućnosti*

Izraz *biti u mogućnosti* najčešće je u korpusima potvrđen u zanijekanome obliku u 1. licu jednine ili množine: *nisam/nismo u mogućnosti*, obično u kontekstu: *Nažalost, nisam/nismo u mogućnosti*. Dok bismo izraz *biti u mogućnosti* mogli tumačiti kao tipičan primjer dekomponiranoga predikata, za koji vrijedi normativna preporuka da ga, kad god je to moguće, treba zamijeniti punoznačnim glagolom (u ovome slučaju glagolom *moći*), zanijekani izraz ima pragmatičku vrijednost, odnosno funkciju uljudnoga odbijanja ili ograđivanja i upravo je karakterističan za administrativni stil (pogotovo za poslovni podstil) hrvatskoga standardnoga jezika.

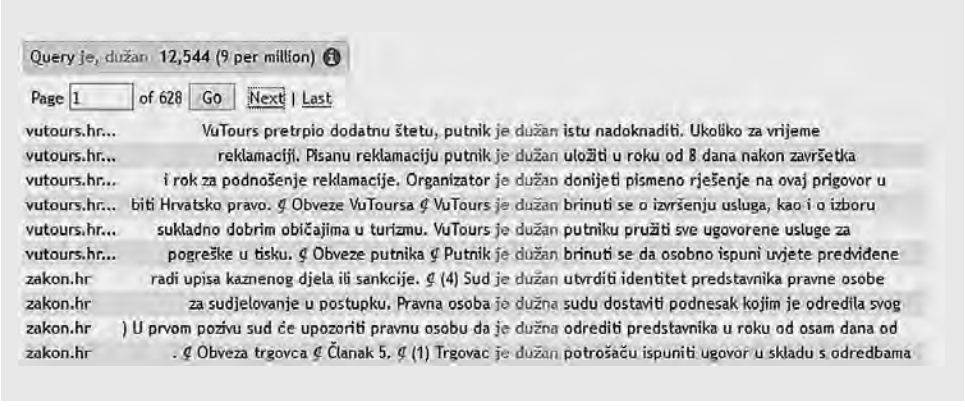
Slika 16. Prikaz isječka rezultata pretrage korpusa *hrWac* po izrazu *nažalost nismo u mogućnosti*

Stoga se uz podnatuknicu *biti u mogućnosti* (*s. v.* biti) donosi ova uporabna napomena: „Izraz *biti u mogućnosti* značajka je administrativnoga funkcionalnog stila i čest je u poslovnoj komunikaciji. Taj je izraz u standardnome jeziku, pa tako

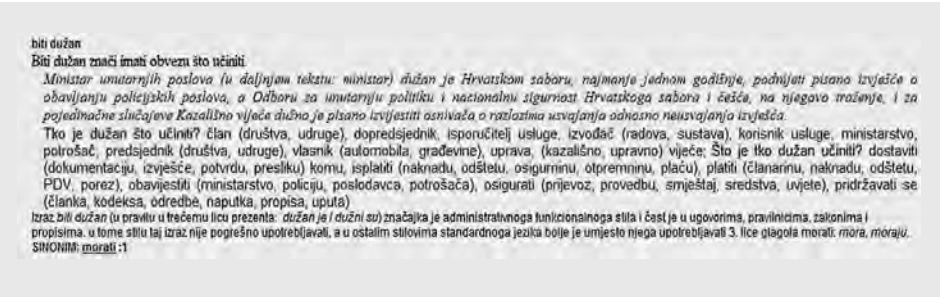
i u njegovu administrativnome stilu, bolje zamijeniti glagolom *moći*. On se veoma često pojavljuje i u zanijekanome obliku, u 1. licu prezenta (*nažalost, nisam/nismo u mogućnosti*) i njime se izriče ljubazno odbijanje, ograđivanje, odbijanje kakve molbe ili prijedloga. U tome stilu i u toj funkciji izraz naglašeno pragmatičke vrijednosti *nisam/nismo u mogućnosti* nije pogrešno upotrebljavati."

2.2.3. Preskriptivni izrazi: *biti dužan*, *biti obvezan*

Izraz *biti dužan* smatra se tipičnim administrativizmom te je veoma čest u zakonima, propisima, ugovorima itd. U ostalim funkcionalnim stilovima ne smatra se dobrom uporaba toga izraza. Korpusna pretraga pokazuje da je taj izraz najčešće upotrijebljen u preskriptivnim žanrovima administrativnoga stila. U *hrWacu* potvrđen je u 8530 primjera (*dužan je*) i 4466 (*dužni su*). Taj se izraz u *Mrežniku* obrađuje kao podnatuknica natuknice *biti* s definicijom: *Biti dužan znači imati obvezu što učiniti*. te uz uporabnu napomenu: „Izraz *biti dužan* (u pravilu u trećemu licu prezenta: *dužan je* i *dužni su*) značajka je administrativnoga funkcionalnog stila i čest je u ugovorima, pravilnicima, zakonima i propisima. U tome stilu taj izraz nije pogrešno upotrebljavati, a u ostalim stilovima standardnoga jezika bolje je umjesto njega upotrebljavati 3. lice glagola *morati*: *mora*, *moraju.*" Isto je i s izrazom *biti obvezan*, koji je u *hrWacu* potvrđen također u administrativnome kontekstu u 2399 (*obvezan je*) i 1222 (*obvezni su*) primjera, te se podnatuknice *biti dužan* i *biti obvezan* povezuju kao sinonimne (objema je sinonim i stilski neutralan glagol *morati*). Razlika u uporabi tih sinonimnih izraza u odnosu na glagol *morati* opisuje se u uporabnoj napomeni uz podnatuknice *biti dužan* i *biti obvezan*.

Slika 17. Prikaz isječka rezultata pretrage korpusa *hrWac* po izrazu *je dužan*

biti dužan
Biti dužan znači imati obvezu što učiniti.
Ministar unutarnjih poslova (u daljnjem tekstu: ministar) dužan je Hrvatskom saboru, najmanje jednom godišnje, podnijeti pisano izvješće o obavljanju policijskih poslova, a Odboru za unutarnju politiku i nacionalnu sigurnost Hrvatskoga sabora i češće, na njegovo traženje, i za pojedinačne slučajeve Kazališno vijeće dužno je pisano izvijestiti osnivača o razlozima usvajanja odnosno neusvajanja izvješća.
Tko je dužan što učiniti? član (društva, udruge), dopredsjednik, isporučitelj usluge, izvođač (radova, sustava), korisnik usluge, ministarstvo, potrošač, predsjednik (društva, udruge), vlasnik (automobila, građevine), uprava, (kazališno, upravno) vijeće; Što je tko dužan učiniti? dostaviti (dokumentaciju, izvješće, potvrdu, presliku) komu, isplatiti (naknadu, odštetu, osiguranje, otpremninu, plaću), platiti (članarinu, naknadu, odštetu, PDV, porez), obavijestiti (ministarstvo, policiju, poslodavca, potrošača), osigurati (prijevoz, provedbu, smještaj, sredstva, uvjete), pridržavati se (članka, kodeksa, odredbe, naputka, propisa, uputa)
Izraz *biti dužan* (u pravilu u trećemu licu prezenta: *dužan je* / *dužni su*) značajka je administrativnoga funkcionalnoga stila i čast je u ugovorima, pravilnicima, zakonima i propisima. u tome stilu taj izraz nije pogrešno upotrebljavati, a u ostalim stilovima standardnoga jezika bolje je umjesto njega upotrebljavati 3. lice glagola morati: *mora, moraju*.
SINONIM: morati ↑1

Slika 18. Prikaz obrade podnatuknice *biti dužan* (*s. v.* biti) s uporabnom napomenom

3. ZAKLJUČAK

E-rječnici, osobito rječnici koji se izvorno pišu za mrežu (*web-born*) otvaraju mnoge mogućnosti koje tiskani rječnici nemaju i omogućuju donošenje veće količine relevantnih podataka. Također, alati koji se upotrebljavaju pri njihovoj izradi, što se u radu pokazuje na primjeru *Hrvatskoga mrežnoga rječnika – Mrežnika*, omogućuju laku provjeru nekih jezičnih činjenica, a to za posljedicu ima i revidiranje / dodatnu razradu normativnih preporuka te bolji uvid u pragmatičke činjenice. U radu se sve to pokazuje na primjeru obrade administrativizama, funkcionalne kategorije koja je vrlo oskudno obrađena u tiskanim rječnicima hrvatskoga jezika te se objašnjavaju smjernice kojima se u obradi administrativizama vode urednici i autori *Mrežnika*. Pokazuje se da se riječima i izrazima tipičnima za određeni funkcionalni stil u mrežnome rječniku može pristupiti mnogo kompleksnije nego u tiskanome rječniku, a korpusne pretrage s pomoću korpusnoga alata skica riječi zbog jednostavnoga uvida u kolokacijski i funkcionalni potencijal jezične jedinice često za posljedicu imaju reviziju njezina normativnoga statusa te omogućuju bolji uvid u njezinu funkcionalnu i pragmatičku vrijednost.

LITERATURA

Alerić, Marko, 2011. *Poslovni jezični savjetnik*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.

Babić, Stjepan, 1990. *Hrvatska jezikoslovna čitanka*. Zagreb: Globus.

Bilić, Marija i dr., 2011. *Lektorska bilježnica*. Zagreb: HRT.

Brabec, Ivan, 1984. *100 jezičnih savjeta*. Zagreb: Školske novine.

Čubrić Javornik, Mirjana, 2016. Kako prevesti modalni glagol *shall* u pravnome tekstu?. *Hrvatski jezik.* 3/1: 28–29.

Dulčić, Mihovil, 1997. *Govorimo hrvatski*. Zagreb: Naprijed, Biblioteka Hrvatski radio.

Hudeček, Lana, 2016. Je li agencija regulatorna ili regulativna?. *Hrvatski jezik.* 3/2: 28–29.

Hudeček, Lana; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica, 2011. Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 37/1: 41–72.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka, ur., 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka, 2010. *Jezični savjeti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Lewis, Kristian, 2018. Kada radimo *party* za ekipu. *Hrvatski jezik.* 5/2: 28–29.

Mrčela, Marin; Lewis, Kristian, 2016. *Pravno nazivlje i hrvatski jezik.* Zagreb: Udruga hrvatskih sudaca.

Opačić, Nives, 2009. *Reci mi to kratko i jasno*. Zagreb: Novi Liber.

Pavešić, Slavko, ur., 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska.

Pranjković, Ivo, 1996. Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremena lingvistika.* 41–42/1–2: 519–527.

Rožić, Vatroslav, 2013. *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika.* Zagreb*:* Disput.

Šonje, Jure, ur., 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.

Težak, Stjepko, 1991. *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine.

MREŽNE STRANICE

Lehman, Christian, 2005. *Pleonasm and hypercharacterization*. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.199.9333&rep=rep1&type=pdf (pristupljeno 1. veljače 2019.)

Hrvatski jezični portal http://hjp.znanje.hr/ (pristupljeno 3. veljače 2019.)

ADMINISTRATIVE EXPRESSIONS IN *CROATIAN WEB DICTIONARY – MREŽNIK*

Abstract

This paper analyses the treatment of administrative expressions in contemporary dictionaries of Croatian and in the *Online Croatian Dictionary – Mrežnik*. Being a corpus-based and web-born dictionary, *Mrežnik* allows for many opportunities that standard print dictionaries cannot offer. Here we are looking at how these opportunities can be used to describe expressions in administrative languge (at both lexical and syntactic levels), as well as for describing pragmatical facts (hypercourtesy, for example) that are seen in certain genres of administrative style. Since *Mrežnik* is a normative dictionary, the issue of the normative status of administrative expressions inevitably crops up, from the point of view of (un)acceptability of examples of administrative languge and how this status should be marked in the dictionary.

Keywords: administrative expression, administrative style, e-lexicography, e-dictionaries, web dictionaries, *Crotaaian Web Dictionary*, *Mrežnik*

JEZIČNA STILIZACIJA ADMINISTRATIVNIH TEKSTOVA – OD *VINODOLSKOGA ZAKONIKA* DO SUVREMENIH ADMINISTRATIVNIH TEKSTOVA

Vlasta Rišner
Filozofski fakultet u Osijeku
vrisner@ffos.hr

OD ADMINISTRATIVNE NEHOTIČNOSTI DO NOVINSKO-ČASOPISNE HOTIMIČNOSTI

Izvorni znanstveni rad UDK 811.163.42’38:655

Rad se temelji na pretpostavci da administrativni tekstovi na različite načine ulaze u novine i časopise. Odnos se administrativnih i publicističkih tekstova istražuje u novinsko-časopisnoj građi digitaliziranoj na portalu *Stare hrvatske novine* te se govori o izravnom i neizravnom unošenju administrativnih sadržaja: a) izravnim se, uz zakone i administrativne propise podrazumijevaju i objavljeni oglasi, b) neizravnim se unošenjem smatraju administrativni sadržaji u tekstovima novinara koji svoju ocjenu izriču rečeničnim prilozima, čime se nehotičnost administrativnoga pretvara u hotimičnost publicističkoga stila. Oglasi se dijele na dvije skupine: prvu čine oglasi za tvrtke i pojedince, njihove proizvode i usluge, a drugu službeni, institucijski oglasi. U prvoj se skupini oglasa opisuju početci kao *jaka* mjesta, a unošenje pisama kao performativa prikazuje manipulacijom čitateljima. Istražuju se jezična i stilska obilježja reklama za ljekovite pripravke i *poljepšavajuća* sredstva, osobito načini izricanja namjene i obraćanje ciljnim primateljima. U oglasima čiji su pošiljatelji institucije uspoređuje se sinonimičnost prijedloga u prijedložnim izrazima s imenicama administrativnog značenja *zaključak*, *odluka*, *naredba* i *uredba*. Pokazuje se da je najčešći prijedlog u takvim izrazima *uslijed*, čije je značenje znatno šire od suvremenoga, ali se nalaze i drugi prijedlozi kojima se ističe uzrok kriterija: češće prijedložni izrazi *na temelju* i *u smislu* te primarni prijedlog *prema*, rjeđe poprijedloženi instrumentali *temeljem* i *povodom* i još jedan prijedložni izraz – *na osnov(u)/(i)* te rubno *u skladu s(a)* i *zbog.*

Ključne riječi: administrativni stil, oglasi, reklame, sinonimni niz, prijedlozi, uzrok kriterija, *Stare hrvatske novine*

1. UVOD

Administrativni tekstovi nedvojbeno imaju zajednička stilska obilježja zbog kojih se govori o administrativnom ili administrativno-poslovnom stilu ili pak diskursu. Jezična je obilježja toga, kao i ostalih stilova, uvažavajući pojmove jezika kao sustava i jezika kao standarda, u hrvatskom jeziku među prvima sustavno

opisivao Josip Silić,[1] no predmetom su istraživanja i mnogih nakon njega, s istoga ili ponešto promijenjena gledišta. Tako Ivo Pranjković (2002), koji svaki tekst promatra između stilistike i normativistike govoreći da stilski obilježene inačice ne treba zamjenjivati „pravilnima" (Pranjković, 2002: 157), funkcionalne stilove dijeli s obzirom na to poštuju li se strogo u njima normativna pravila, kao u administrativnom i znanstvenom stilu, ili su takva pravila manje vrijedna od stilogenosti izraza, kao što je u beletrističkom i razgovornom stilu. Kako je publicistički stil sadržajno, a time i žanrovski te jezično raznolik, odnos prema normi ovisi o žanru.

U ovom se tekstu kreće od pretpostavke da se neka jezična obilježja administrativnoga stila potvrđuju i u jeziku novina i časopisa, što se ističe i u knjizi L. Badurine i M. Kovačević *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Ondje se ne polazi od pojma stila nego diskursa te se jezik administrativnih spisa kao primijenjeni diskurs opisuje unutar specijaliziranoga diskursa, a govori se o njegovu uključivanju u javni diskurs,[2] koji podrazumijeva jezik novina, časopisa i medija uopće.

Antoine Compagnon u eseju *Stil*, prevedenu na hrvatski jezik u zborniku *Bacite stil kroz vrata, vratit će se kroz prozor*, ističe da je u staroj retorici pojam stila bio vezan uz „prikladnost" (*aptum*), navodeći Aristotelove riječi izrečene u *Retorici*: „Nije dovoljno posjedovati predmet govora, valja i dobro govoriti / prema potrebama situacije/, to je uvjet da govor dobro djeluje" (1403b, 15).[3] U tekstovima pisanim administrativnim stilom kakvi su zakoni, pravilnici, odluke, životopisi, molbe i ostali spisi koji izlaze iz ureda, „potrebe situacije" određuju jezičnu jasnoću i jednoznačnost, tj. potvrđivanje samo referencijalne jezične funkcije. Osnovnim se obilježjem administrativnih tekstova smatra formalna i jezična ustaljenost. Stoga se može pretpostaviti da u administrativnom stilu nema stilskih figura, pleonazama ni frazema u užem smislu, ali administrativni stil „snažno utječe na ostale stilove" (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 253).

Zajedničko je obilježje podstilova administrativnoga stila upućenost na predmet, tj. isticanje referencijalne uloge. U takvom je stilu poželjna jednoznačnost, a podrazumijeva se i neosobnost, koja se potvrđuje pasivnim i neosobnim

---

1 Administrativni je stil hrvatskoga standardnog jezika predmet opisa J. Silića u istoimenom tekstu (1996) te u knjizi *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* (2006), kao i (suautorski s I. Pranjkovićem) u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić, Pranjković, 2005).

2 Kovačević, Badurina (2001: 123): „…tako će, primjerice, specijalizirani administrativni diskurs aktivno sudjelovati i u konstituiranju javnog diskursa, a tome će nerijetko pridonositi njegovo interferiranje s domenama javnoga diskursa (velikim će se dijelom naime preklapati s jezikom politike, a sve će to prenositi javni mediji)."

3 Spomenuti Compagnonov tekst (2006: 21) u kojem se citira Aristotel prevela je Vanda Mikšić.

sintaktičkim ustrojstvima. Česta je i uporaba kolokacija u kojima se uz glagole rabe imenice ili prijedložni izrazi u sintagmama koje mogu, ali ne moraju imati sinonimni jednorječni glagol.[4] Kolokacije su odraz ustaljenosti izraza, kao i potrebe za izravnošću isticanjem predmeta, iako se zbog potrebe za izravnošću mogu pretvoriti u svoju suprotnost i postati pleonastične.

U radu se odnos publicističkoga i administrativnoga stila opisuje na temelju istraživanja novinsko-časopisne građe na portalu *Stare hrvatske novine*. Prve su novine digitalizirane na tom portalu *Kroatischer Korrespondent* (iz 1789. godine) izlazile na njemačkom jeziku te ne ulaze u građu koja se pretražuje, kao ni ostale njemačke novine. Istraživanje uključuje hrvatske novine (i neke časopise) 19. i prvih triju desetljeća 20. stoljeća te nekoliko digitaliziranih glasila[5] iz četvrtoga desetljeća 20. stoljeća. Najviše se primjera navodi iz zagrebačkoga *Obzora*,[6] a donose se i potvrde iz vinkovačke *Svjetlosti*[7] te drugih novina s portala.

Već od novinskih početaka administrativna se građa u novine unosi dvojako: (1) izravno, navođenjem postojećih zakona i pravila, ali i objavljivanjem različitih natječaja koji ustaljenošću jezičnih sredstava potvrđuju administrativni stil te (2) neizravno, kada se u novinskim člancima prenose različite zakonske odredbe i odluke, koje novinari u manjoj ili većoj mjeri interpretiraju. Tako se pokazuje prožimanje administrativnoga i publicističkoga stila, a nehotičnost administrativnoga stila[8] pretvara u hotimičnost. Uz sadržajno, prepletanje je dvaju stilova i jezično – u jezik medija unose se riječi i sintagme koje se mogu nazvati administrativizmima.

---

4 Glagolske kolokacije u administrativnom stilu suvremenoga hrvatskog jezika na temelju potvrda iz *hrWaca* i administrativno-pravnih tekstova opisuje G. Blagus Bartolec (2017).

5 Na portalu *Stare hrvatske novine* digitalizirana je sljedeća građa iz četvrtoga desetljeća: *Karlovačke novosti* (1932.), *Karlovački novi list* (1934.), *Karlovački obrtnik* (1937.) (ukupno je digitalizirano 6 brojeva triju karlovačkih novina), *Lička sloga* (1934. – 1941.), *Lički glas* (1935.), *Lički Hrvat* (1937., 1938.), *Primorski Lloyd* (1935.), *Ženski list* (1932. do 1938.), kao i više dubrovačkih karnevalskih i satiričkih novina, no u njihovu je jeziku mnogo žargonizama i provincijalizama te ne čine istraživačku građa ovoga teksta.

6 *Obzor* je bio zagrebački dnevnik koji je pod tim imenom izlazio u Zagrebu od 1871., naslijedivši *Pozor*, *Novi Pozor*, *Zatočnik* i *Branik* – iste su novine zbog zabrana često mijenjale imena, ali i mjesta izlaženja, v. Rišner (2015: 260–262). Do kraja 1918. godine *Obzor* su bile jedine novine proširene po cijeloj Hrvatskoj i izvan nje, ali nakon toga smanjuje im se naklada, v. Horvat (2003: 342–345). *Stare hrvatske novine* donose *Obzor* iz 1871. te 1914. godinu *Obzorova Jutarnjega* i *Popodnevnog* izdanja. (Od 1905. tiskaju se dva izdanja, *Jutarnje*, do 1920., i *Popodnevno*, do 1919.).

7 Tjednik *Svjetlost* bio je nastavak vinkovačkoga *Cibalisa* i kao *list za gospodarstvo, obrt i trgovinu, te za prosvjetu i književnost* izlazio od listopada 1906. do srpnja 1914. godine.

8 Gerard Genette u tekstu *Stil i značenje* objavljenom u zborniku *Bacite stil kroz vrata, vratit će se kroz prozor* govori o rečenici *Kaznenog zakonika* koja „*stricto sensu* nije literarno djelo", no prosudba joj može dati literarnost koju njezin autor „nije tražio niti predvidio". U istom se tekstu iznosi i ideja da „učinak stila može biti nehotičan" (Genette, 2006: 96).

2. ADMINISTRATIVNI I PUBLICISTIČKI STIL U DODIRU

Na stranicama se novina od administrativne građe objavljuju zakoni i pravila različitih društava, ali i oglasi. Oglas se u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika* određuje kao „javna (…)obavijest[9] namijenjena većem broju ljudi" te se razlikuje od reklame koja ima dodatnu ulogu poticanja na kupnju robe i usluga i podrazumijeva „plansko populariziranje industrijskih proizvoda i različitih usluga" (Jojić, ur., 2015: 1320). Da bi postigle spomenutu ulogu, reklame manipuliraju stvarnošću često ju iskrivljujući i pritom se služe različitim strategijama. Zbog jezične i stilske osobitosti suvremeni stilističari govore i o reklamnom stilu[10] te reklamnom diskursu. Budući da se u uspoređenoj građi krajem trećega desetljeća 20. stoljeća[11] potvrđuje poetska funkcija oglasa,[12] može se reći da već tada odstupaju od jednoobraznosti i jasnoće administrativnoga stila.

2.1. Oglasi

Oglasi se mogu podijeliti u dvije osnovne skupine, koje se dijelom sintaktički i semantički razlikuju. Prvu skupinu čine oglasi kojima pojedinci ili manje skupine ljudi oglašuju tvrtke, urede i proizvode ili, u potrazi za poslom ili partnerom, sami sebe, te je njihova uloga prije svega reklamna,[13] dok drugu skupinu čine institucijski, službeni oglasi.

---

9 U rječničkoj se natuknici u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (Jojić, ur., 2015: 939) oglas određuje kao „usmena ili pismena obavijest", a u ovom se radu istražuju samo novine, dakle pisane obavijesti.

10 Osobitost jezika reklama razlogom je njegovu izdvajanju u poseban, reklamni stil, i u *Stilistici* Marine Katnić-Bakaršić (2007).

11 Reklame za detergent *Radion* prate mudru Maricu kao glavni lik pri stereotipnom odrastanju: u početku je prikazuju kao djevojčicu, zatim kao mladu ženu koja se zaručuje, udaje i rađa dijete. Svim je reklamama zajedničko isticanje suprotnosti između načina pranja bez *Radiona* i pranja s njim, kao i posljedica koje pranje s *Radionom* ima na izgled djevojke i žene. Već se tada u prvi plan stavlja lijepo i njegovano kao poželjno te se može reći da se manipulacija primateljem poruka kao mogućim kupcem u spomenutim reklamama proizvoda za pranje nalazi od tridesetih godina 20. stoljeća. U suvremenim je reklamama redovita pri oglašavanju kozmetičkih proizvoda namijenjenih ženama, o čemu A. Vlastelić i B. Morić Mohorovičić (2017: 418–419) kažu: „…u suvremenom je društvu općeprihvaćena bojazan od 'kulturološki neprihvatljivih vrijednosti' (starenje, suhe usne, znojenje i sl.), pa je ovakvo 'zastrašivanje' izrazito moćna manipulacijska strategija." Tvornica Schiht svoje je reklame oglašavala u osječkom *Hrvatskom listu* od 1927. do 1929. (v. Knežević Križić, 2016: 60–72), a poetska se funkcija za proizvode te tvornice potvrđuje i u reklamama objavljenim 1932. godine u *Hrvatskoj obrani*: *Bjelje od labuda bijela / Samo primijeni pravila cijela* (više o tome: Rišner, Glušac, 2011: 138–139).

12 Jezične se funkcije opisuju prema: Jakobson (2008: 105–116).

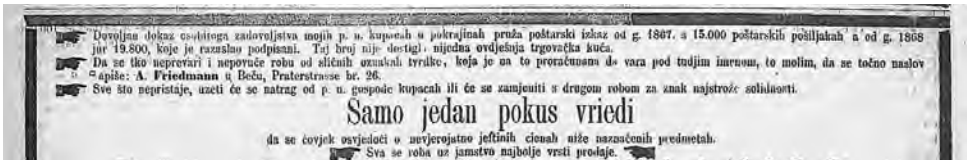
13 Stoga će se oglasi prve skupine uglavnom nazivati *reklamama*.

2.1.1. Reklame za obrte, tvrtke, usluge i pojedinačne proizvode

Pri oglašavanju različitih obrta ili tvrtki redovito se ističe predmet oglasa, oglašivač i oglašeni se predmet/usluga lokalizira. Time se potvrđuje referencijalna jezična funkcija. No, takvi oglasi gotovo redovito u većoj ili manjoj mjeri potvrđuju i druge jezične funkcije: konativnu, jer imenuju ciljnu skupinu kojoj su namijenjeni, te ekspresivnu, jer upravo njihova stilska obilježenost razlikuje tu, prvu skupinu oglasa, od druge, čiji su oglašivači institucije. Od trećega desetljeća 20. stoljeća u nekim je oglasima izražena i poetska funkcija. Reklame za tvrtke/usluge i pojedinačne proizvode raznolike su, a zajednička im je spomenuta isprepletenost jezičnih funkcija. Kako se u radu ne može prikazati ukupnost oglasnih različitosti te, prve, skupine, bit će izdvojeno nekoliko češćih obilježja reklamnih oglasa:

1. Reklame za tvrtke, pojedince te njihove proizvode i usluge pozornost primatelja privlače:

a) vizualno, tj. načinom tiska – *jaka* mjesta ističu se veličinom slova i vrstom tiska, a u nekim se oglasima nalazi i simbol *ruke* s prstom koji imperativno djeluje kao upućivač – poziva čitatelja na pozornost i čitanje. Primjer ruke potvrđuje dio reklame objavljene u zagrebačkom *Obzoru*:

Dovoljno dokaz osobitoga zadovoljstva mojih p. n. kupcah u pokrajinah pruža poštarski izkaz od g. 1867. s 15.000 poštarskih pošiljakah od g. 1868 jur 19.800, koje je razaslao podpisani. Taj broj nije dostigli nijedna ovdješnja trgovačka kuća.
Da se tko neprevari i nepovuče robu od sličnih uzanah tvrtke, koja je na to proračunom da vara pod tudjim imenom, to molim, da se točno naslov napiše: **A. Friedmann** u Beču, Praterstrasse br. 26.
Sve što nepristaje, uzeti će se natrag od p. n. gospode kupcah ili će se zamjeniti s drugom robom za znak najstrože solidnosti.

Samo jedan pokus vriedi

da se čovjek osvjedoči o nevjerojatno jeftinih cienah niže nazačenih predmetah.
Sva se roba uz jamstvo najbolje vrsti prodaje.

Prilog 1. Početni dio reklame za trgovačku kuću koja nudi „velik izbor najnovijih, praktičnih i raskošnih stvarih" objavljene 1. kolovoza 1871. godine u *Obzoru*[14] (br. 1, str. 4)

b) jezično i stilski; unošenjem atributa kojima se proizvod ili oglašivač izdvaja od ostalih, kao i nizanjem priloga za isticanje povoljnih okolnosti koje nastaju kao rezultat uporabe reklamiranoga proizvoda/usluge.

2. *Jaka* mjesta i lokalizacija imaju pragmatičnu ulogu

Oglašivači najčešće načinom tiska ističu početak koji se u stilistici smatra „jakom pozicijom teksta", smisaonim i stilističkim „čvorištem",[15] (Katnić-Bakaršić, 1999: 97), a vrstom i veličinom slova ističu i atribuirane dijelove čija je uloga potvr-

[14] Oglasi su bili objavljivani u više brojeva, a ponekad i više godišta, istih novina. Tako je i s ovim oglasom, koji se nalazi i kasnije.

[15] O „jakim pozicijama teksta" više: Katnić-Bakaršić (1999).

diti konativnu funkciju, tj. privući pozornost mogućih kupaca. Zbog širenja kruga primatelja različitih nacionalnosti, a često i zbog podrijetla oglašivača, u novinske se oglase 19. i početkom 20. stoljeća unosi njemački jezik – pojedinačnom riječju, sintagmom, rečenicom ili se pak oglasni tekst donosi u potpunosti dvojezično, kako pokazuje Prilog 2:

STOVARIŠTE PIVA

za Hrvatsku, Slavoniju i vojnu krajinu

najizvrstnijih ožujskih pivah

iz pivare gg. **braće Kozler** u Ljubljani nalazi se za **Zagreb** u Gornjoj Ilici br. 891. u Rathovoj kući. — Svaki se lajtić uzme svjež s leda.

Das Bier-Dépôt

für Kroatien, Slavonien und die Militärgrenze

der vorzüglichen Märzenbiere

aus der Brauerei der Herren **Gebrüder Kozler** in Laibach befindet sich in **Agram**, Obere Ilica Nr. 891 im Rath'schen Hause.

Jedes Pass kommt frisch vom Eis.

4—[illegible]

Tiskom Ivana Vončine u Zagrebu.

Prilog 2. Reklama za pivo objavljena u *Obzoru* 9. kolovoza 1871. (br. 8, str. 4)

Pivo se kao predmet oglašavanja izdvaja atributima *najizvrstnije* i *ožujsko* te rečenicom *Svaki se lajtić uzme svjež s leda*. Navodi se i mjesto stovarišta piva. Lokalizacija je oglašenoga predmeta ili usluge redovita i u ostalim reklamnim oglasima i ističe se tiskom i/ili stavljanjem na početnu poziciju.

Osim navođenja konkretnoga mjesta, neki reklamni oglasi potvrđuju kataforičnu diskursnu (unutartekstnu) lokalizaciju, koja ima pragmatičnu ulogu[16] – oglašivačica se kao sudionica govornoga čina do kraja oglasa skriva u anonimnosti, a na početku se predstavlja administrativnim izrazom *pokorno podpisana* za koji se može pretpostaviti da je nastao pod utjecajem njemačkih vojnih izraza (usp. *melde gehorsamst – pokorno javljam*). Administrativna neosobnost poimeničenoga pridjeva *podpisana* značenjski se puni prilogom *pokorno,* a potvrđuje se i emotivna i konativna funkcija – pošiljateljica poruke primatelje obavještava o sebi kao podređenoj osobi pozivajući ih na komunikaciju koja će se odvijati prema njihovim željama i pravilima. Zbog toga se ime i prezime s titulom navodi na samom kraju, što potvrđuje sljedeća reklama:

16 I. Pranjković, govoreći o zajedničkim crtama gramatike i pragmatike, ističe „područje deiksa" i „područje tzv. kategorija drugoga lica". Među deikse Pranjković (2008: 14–22) stavlja i „diskursne deikse" koje se upotrebljavaju pri „anaforičkim, kataforičkim ili anaforičko-kataforičnim upućivanjima među elementima teksta (diskursa)."

Djevojačka učiona
u Zagrebu.

Pokorno podpisana časti se ovime p. n. roditeljem i skrbiteljem objaviti, da je s dozvolom vis. kr. zem. vlade u Zagrebu ustrojila djevojačku školu, koja će se otvoriti dne 2. listopada t. g.

Uz sudjelovanje izvrstne učiteljske sile, vazda će podpisana nastojati, prema napredku novijega vremena na polju poučavanja i odgojivanja povjerenu joj mladež poučavati i odgojiti, te pouzdanju roditeljah i skrbiteljah sasvim odgovarati.

Upisivanja preduzeti će se počamši od 1. rujna t. g. svaki dan u stanu podpisane u Ilici (Lencova kuća I. kat), gdje se o svih pitanjih tičućih se zaveda obaviest daje.

U istom zavodu primaju se djevojke i u podpunu obskrbu.

U Zagrebu, 22. kolovoza 1871.

Antonija Cvilić,
vlastnica i upraviteljica
30—121 vis. zem. vl. dozvolj. djevojačke škole.

Prilog 3. Reklama za *Djevojačku učionu* u Zagrebu objavljena u *Obzoru* 23. kolovoza 1871. (br. 19, str. 4)

Takvi su oglasi bili česti osamdesetih godina 19. stoljeća, kada se predikatni glagoli rabe u 3. licu, čime se želi postići neosobnost i profesionalnost. No, ne izostaje reklama; izriču se okolnosti koje jamče uspjeh:

Uz sudjelovanje izvrstne učiteljske sile, vazda će ***podpisana*** *nastojati, prema napredku novijega vremena na polju poučavanja i odgojivanja povjerenu joj mladež poučavati i odgojiti, to pouzdanju roditeljah i skrbiteljah sasvim odgovarati.*

Početak oglasa ponekad je zauzimao predikatni glagol *prodaje se* kojim se isticao kontekst i djelovalo na primatelja, čime su se potvrđivale referencijalna i konativna funkcija:

OGLASI.

Prodaje se

uz povoljne uvjete jedna velika, 33 hvata duga, iz solidnoga materijala sagradjena kuća, koja leži u vojničkom domu Sisku, među kupske obale pokraj agencije parobrodarskoga društva. Ona ima velike kamare i prikladna je osobito za trgovce.

Dalje se ondje može jeftino kupiti u Kharuličnoj, sad Nicolinijevoj kući nov glasovir sa 7 oktavah radi selitbe vlastnika.

Frankirani listovi primaju se pod adresom **Ljubice Nicolini** u vojničkom Sisku.

Zu verkaufen.

Ein grosses, 33 Klafter langes, aus sehr solidem Materiale gebautes Haus, welches am Kulpa-Landungsplatze neben der Dampfschiffahrts-Agentie in Militär-Sissek steht, sehr reichliche Zinsen trägt, für Kauf- und Geschäftsleute besonders geeignet, ist unter sehr annehmbaren Bedingungen aus freier Hand zu verkaufen.

Ferner ein eleganter neuer Flügel mit 7 Octaven und Eisenverspreingungen ist in Militär-Sissek im Khern'schen Hause wegen Uebersiedlung billig zu verkaufen.

Frankirte Anfragen werden unter der Adresse: **Amalie Niccolini** in Militär-Sissek angenommen. 3—21

Prilog 4. Oglas objavljen 16. kolovoza 1871. u *Obzoru* (br. 13, str. 4)

Iako neosobna uporaba glagola upućuje na administrativni stil, osobnim procjenama koje oglašivačica iznosi izricanjem okolnosti u ulozi priložnih oznaka unutar kojih se nalaze nesročni atributi (kuća se prodaje *uz povoljne uvjete*, sagrađena je *iz solidnoga materijala*), također se potvrđuje konativna jezična uloga.

3. Ljekoviti pripravci i *poljepšavajuća* sredstva kao čest predmet oglašavanja

Vrlo se rano u novinama oglašuju ljekoviti pripravci i kozmetički proizvodi, i to s jasnim isticanjem reklamne uloge. Tako se već 1878. godine u osječkom *Branislavu* Vilhelmov čaj za čišćenje krvi reklamira unošenjem osobnih svjedočenja kupaca – *izvadcima iz zahvalnih pisama*, tj. pisama zahvalnih kupaca. Njihovim navođenjem uz oglašivača se uvodi i drugi pošiljatelj poruke – pisac pisma. Oglašivač tako prikriva prvotnu namjeru oglašavanja[17] i na primatelje poruke djeluje manipulirajući s njima.

Objavljivanjem dijelova pisama u oglase se unosi vjerodostojnost „običnih" čitatelja, koji su gramatički predstavljeni oblicima vezanim uz govornika: 1. licem jednine predikatnih glagola i oblicima posvojne zamjenice *moj*, koja se rabi umjesto zamjenice *svoj*. Veza pripravaka kao predmeta oglašavanja i proizvođača – oglašivača redovito se ističe uporabom zamjenice *Vaš*: *Sa Vašim želudčanim kapljicama sam posvema zadovoljan, pošto š njima moju kćerku od mnogogodišnje bliedoće izliečih.* (Prilog 5) Iz pisama čitatelja prenosi se i molba za slanjem novih pripravaka: *Molim Vas pošaljite mi… / Pošaljite mi ponovno…* Potvrđuju to sljedeće reklame:

ŽELUDČANE KAPLJICE
sa zaštitnim znakom sv. Marka.
500 godina je stara ljekarna u kojoj se po liečnički istraženom receptu želudčane kapljice pripravljaju. — Ove želudčane kapljice, koje su pripravljene po od jednog liečnika dubljenom receptu, dokazuju svoju izvrstnost za sačuvanje zdravlja, jer je bolest živca, bliedoća, nesan, migrenu, glavobolju, čini zlu probavu i zato mučnjeću slabokrvnost. Iste djeluju izvrstno kod oslabljenog želudca, slabosti želudca, zle probave te s tim u savezu zatvorenosti i bezteženosti.
Izvadak iz raznih mnogobrojnih pohvalnih pisama:
Sa Vašim želudčanim kapljicama sam posvema zadovoljan, pošto š njima moju kćerku od mnogogodišnje bliedoće izliečih. Molim Vas pošaljite mi za K 4·— još 2 vrsta fenj. Hinko Kubicki, mjesni sudac u Radkersburgu.
Vaše želudčane kapljice čudnovato pomogoše m... / šeni protiv želudčanoj bolj. Pošaljite mi ponovno 12 bočica. Josip Schneider, kućevlasnik u Beču, Wiedenerhauptstrasse.
Želudčane kapljice dostavljaju se sa besplatnim zamotom i kao slobodna pošiljka ako se unaprid pošalje iznos ili pouzdćem na cienu:
1 tuce K 4·—, tri tuceta K 11·—, 5 tuceta K 17·—
Razašilje samo
„Gradska ljekarna" u Zagrebu — Markov trg, 29
blizu crkve sv. Marka

Prilog 5. Reklama u pulskim novinama *Naša sloga* objavljena 28. lipnja 1906. (br. 26, str. 5)

[17] O mimikriji reklamne poruke više u: Kovačević, Badurina (2001: 153–182), a o ulozi pisama u reklamnim oglasima Rišner, Glušac (2011: 116–125).

Unošenjem pisama u reklamne oglase isprepleću se dvije tekstne vrste: reklame kao direktivi, čija je „ilokucijska namjera prema Searle/Vanderverku (1985: 37) želja da se druge ljude navede na neku radnju (utjecaj na ponašanje) ili na preuzimanje stava (utjecaj na mišljenje)" (Ivanetić, 2003: 71), i pisma kao ekspresivi, predvidive strukture i sadržaja, formalizirani i stereotipizirani (Ivanetić, 2003: 73). Pisma su performativi; već njihovo objavljivanje označuje komunikaciju, tj. djelovanje.

Uz imenovanje predmeta, navođenje njegovih obilježja i mjesta moguće kupnje u oglasima za ljekovite pripravke i kozmetička (*poljepšavajuća*) sredstva izriče se namjena i/ili ciljna skupina kojoj je proizvod namijenjen, često uz sliku, prema obrascu:

3.1. naziv proizvoda – namjena: 3. l. jd./mn. prezenta glagola *djelovati* + *kod* + G // naziv proizvoda – namjena: *liek* + *proti* + D

Administrativni se stil potvrđuje anaforičnom uporabom pridjeva *isti*, koja je česta u novinama 19. i početkom 20. stoljeća; *Iste djeluju izvrstno kod nahladjenog želudca, slabosti, želudca, zle probave, te s tim u savezu zatvorenosti i bezteč-nosti.* (Prilog 5), iako Maretić u *Antibarbarusu* ističe da je to grdan germanizam (Maretić, 1899: 690). U uspoređenim su reklamama česti glagolski prilozi sadašnji koji se sklanjaju kao participi u atributnoj ulozi;[18] *Staro poznato djelujuće sredstvo kod bolesti želudca i crijeva* (Prilog 6):

Pozor **Čitaj!** Pozor

Pakračke

želudčane kapljice

Staro poznato izvrstno djelujuće sredstvo kod bolesti želudca i crijeva — osobito se preporuča — kod zatvorenosti i neuredne stolice — napuhavanja — kongestije — pomanjkanja teka — grčeva itd. — Nedostiživo sredstvo za uzdržavanje dobre probave želudca.

Djelovanje izvrstno — Uspjeh siguran.

Cijena je 12 bočicah (i tucet) K 5 frano na svaku poštu sa pouzećem ili novac unaprijed.

Manje od 12 bočica se ne šalje.

Umoljava se naručiti samo istravno od

P. Jurišića, ljekarnika

u Pakracu br. 68. (Slavonija).

Prilog 6. Reklama u vinkovačkim novinama *Svjetlost* objavljena 9. prosinca 1906. (br. 48, str. 6)

[18] Više o uporabi participa u novinama te o sinonimiji s atributnim rečenicama u drugom desetljeću 20. stoljeća vidi u Rišner (2018).

Takva je i reklama za dijetnu kuhinju, u kojoj se nakon oglašenoga predmeta izriče namjena imenovanjem ciljnih primatelja, i to uporabom sklonjivog glagolskog priloga sadašnjeg koji se rabi poimeničen i uza se veže prijedložni izraz u ulozi nesročnoga atributa: *Za bolujuće na želudcu i crijevima*:

Prilog 7. Oglas objavljen u *Jutarnjem listu* 18. srpnja 1914. (str. 8)

U novinama se 19. stoljeća potvrđuju i reklame koje ciljne primatelje stavljaju na početak kao jako mjesto, i to u akuzativu kao padežu nesročnom s ostatkom teksta: *Sušičave/Bolujuće na prsima. Sipljive. Bolujuće od suve bolesti. Bolujuće od bljedoće. Malookrvne.* Može se pretpostaviti da neoglagoljeno obraćanje pretpostavlja prijedlog *za* kako potvrđuje oglas prikazan u Prilogu 7 ili pak implicitan predikat *pozivamo* (na pozorno čitanje oglasa i kupnju našega proizvoda):

Prilog 8. Reklama objavljena u *Malom oglasniku „Obzorovom"* iz 1917.[19]

[19] *Obzor* iz 1917. godine nije digitaliziran pa se reklama prenosi iz novina koje se nalaze u Muzeju Slavonije u Osijeku.

Obrazac se takve uporabe može prikazati na sljedeći način:

3.2. naziv proizvoda + *za* + A (ciljna skupina) // A (ciljna skupina) + naziv proizvoda

Oglašivači su često imperativno upozoravali na izvornost svoga, oglašenog proizvoda:

3.3. (administrativna napomena *Zakonom zaštićeno*) – imperativ + *za* + A (namjena) – naziv proizvoda – ciljna skupina – imperativ

Nakon imperativa nije bio redovit uskličnik, što potvrđuje reklama za *Menthomol bonbone* objavljena u *Svjetlosti*, nasuprot reklami za isti proizvod u *Jutarnjem listu*, u kojoj se uskličnik bilježi:

Prilog 9. Reklama za isti proizvod objavljena u *Svjetlosti* (lijevo) 22. ožujka 1914. godine i u *Jutarnjem listu* (desno) 15. srpnja 1914.

U navedenu se tekstu pojačano djeluje na primatelje imperativima – na početku se oglašivač obraća množinskim oblikom svim primateljima (*Čuvajte se patvorenja*.), a na kraju, nakon izdvajanja mogućih skupina kupaca (*rabe ih pjevači, glumci, svećenici i govornici. Pušači bez toga ne mogu biti...*), upotrebljava

se prisniji oblik 2. lica jednine: *Kod kupovanja pazi na oznaku „Menthomol"*. Imperativ u reklami potvrđuje riječi Ive Pranjkovića (2008: 241):

> „…imperativom se govornik ne obraća sugovorniku s namjerom da ga o čemu obavijesti (kao što je inače slučaj u komunikaciji), nego s namjerom da od njega zatraži kakvu obavijest ili da ga zamoli (zatraži, zahtijeva od njega) da učini štogod drugo."

Osnovni cilj oglašivača nije obavijestiti čitatelje, nego ih „nagovoriti" da kupe točno određeni proizvod, koji je jedini pravi. Administrativna se ozbiljnost poruke, kojom se još jednom upozorava na izvornost proizvoda, naglašava uporabom glagola *morati*, kojim se imperativnost izražava leksički:[20] *Na svakom kartonu moraju biti 4 gnome (đavolčića)*, i niječnoga oblika glagola *moći*: *Pušači bez toga ne mogu biti*.

Ljekoviti se pripravci reklamiraju i pogodbenim rečenicama; tada se zavisnom surečenicom izriče bolest ili pokazatelj bolesti, a glavna nakon imperativa donosi naziv oglašenoga proizvoda. Imperativ i jest glagolski način kojemu je „svojstvena hipotetičnost" (Pranjković, Badurina, 2012: 621), stoga izriče radnju koja će se tek dogoditi (budu li ispunjeni uvjeti izrečeni zavisnom surečenicom), kako je istaknuo još A. Veber (1859: 118),[21] a potvrđuju primjeri reklame (Prilog 10):

Ako kašljete ili teško dišete (ASTHMA) pokušajte SLAVONSKU BILJEVINU…

Bolujete li na želudačnim i crievnim bolestima zahtjevajte u ljekarnam izvrsno djelujuće PAKRAČKE ŽELUDAČNE KAPLJICE…

Prilog 10. Oglas objavljen u gospićkom *Hrvatu* 31. prosinca 1909. (str. 3)

---

20 I. Pranjković i L. Badurina (2012: 619) govore o dvjema osnovnim vrstama izricanja imperativnosti: gramatičkoj i leksičkoj, koja se izriče *performativnim glagolima* kao što su *dopuštati, zabranjivati, zahtijevati, određivati, moliti, tražiti, pozivati, predlagati* itd.

21 Na Veberove riječi upozoravaju Pranjković i Badurina (2012: 621).

Dok su privatni oglasi raznoliki i sadržajno i stilski, s jačom reklamnom nego obavijesnom ulogom, oglasi čiji su oglašivači institucije ujednačeniji su: pisani su jezikom ureda, službenim, jednoznačnim i klišeiziranim, koji podrazumijeva uporabu kolokacija. Institucijski i neinstitucijski se oglasi razlikuju i opsegom ciljnih primatelja, koji je u neinstitucijskim, reklamnim oglasima raznolikiji. Institucijski se pak oglasi odnose na skupinu primatelja kojoj se ne obraća manipulacijskim strategijama i ne poziva ih se na potrošnju; obavještava ih se o kakvoj promjeni zakonskih odredaba ili im se natječajem nudi posao.

2.1.2. Institucije kao oglašivači natječaja

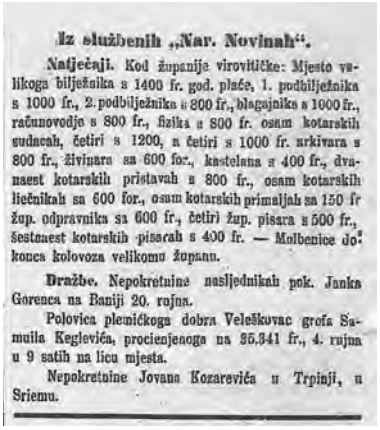
Institucije najčešće oglašuju natječaje za posao, rjeđe za stipendiju, a oglasima obavještavaju i o kakvoj zakonskoj odredbi. Takvi se oglasi objavljuju u službenim *Narodnim novinama* te u strukovnim glasilima, ali se radi širenja kruga primatelja nerijetko prenose i u ostale novine, ističući prvotni izvor, kao npr.: *Iz službenih „Nar. Novinah"*.

Da se natječaj prvo objavljivao u stručnom glasilu, doznaje se iz polemike koja se vodila u kolovozu 1871. godine na stranicama *Obzora* nakon izbora jednoga liječnika u bolnici Sestara milosrdnica. Uredništvo *Obzora* smatralo je da je izbor bio nepravilan i da se izabrani liječnik (doktor Klekovski) od ostalih izdvaja samo političkom podobnošću, a nepravilnost izbora potvrđuje se riječima: *malo liečnikah čita sve službene novine, nego* (…) *se svaki drži strukovnjačkih listovah, gdje se svi natječaji u austro-ugarskoj državi, koji se liečničkih mjestah tiču, uvršćuju*.

2.1.2.1. Jezična i stilska obilježja institucijskih oglasa

Usporede li se tekstovi natječaja osamdesetih godina 19. stoljeća s onima iz polovice dvadesetih godina 20. stoljeća, primjećuju se i sličnosti i razlike. Osnovna je uloga i starijih i novijih institucijskih oglasa referencijalna, no postoje razlike, i to u predikatnim glagolima, koji su u 19. stoljeću izostavljeni. Tekst je natječaja u 19. stoljeću u potpunosti neoglagoljen, a donosi sljedeće podatke: tko raspisuje natječaj, za što i za koliku plaću (Prilog 10). Na kraju se navodi vrijeme, tj. trajanje natječaja, te komu se molbe šalju. Usporedba s odgovarajućim oglasom objavljenim nekoliko desetljeća kasnije, također u *Obzoru* (Prilog 11), potvrđuje sadržajnu sličnost – novi oglas također na prvo mjesto stavlja podatke o samoj instituciji kao oglašivaču, pošiljatelju poruke, i to izrazom *kod* + genitiv (*Kod županije virovitičke*, u 19. stoljeću // *kod grad. poglavarstva u Zagrebu*.,

u 20. stoljeću). Nakon toga slijedi predmet, tj. predmeti oglašavanja (navodi se više natječaja u jednom oglasu), kao i podatci o popratnim okolnostima vezanim uz odgovarajuće radno mjesto – u oglasu iz 1871. navodi se samo iznos plaće, a u novijem (iz 1914.) i druge prednosti koje posao donosi; uz plaću, to može biti stanarina, pravo na promaknuće, „na mirovinu i opskrbu prema postojećim propisima", putni paušal, pa čak i „paušal za odijela." Osim što donosi više spomenutih sadržajnih detalja pri imenovanju povlastica koje posao donosi, oglas iz 1914. godine i izrazom je bogatiji: svaki natječaj ima predikat koji u 1871. nije izrečen nego je implicitan. Noviji natječaji uvode predikate koji potvrđuju neosobnost administrativnoga stila: glagolski pridjev trpni kao leksički dio pasivnoga predikata (*ispražnjeno je*) te infinitiv kao dopunu uz modalni glagol *imati*; *ima se popuniti* / *imade se popuniti*. Takav se infinitiv opisuje u onodobnoj normativnoj literaturi: u Florschütza (1916: 256) kao „subjekt uz bezlične glagole *valja*, *treba* i uz bezlične pasivne glagole *mora se*, *može se*, *smije se*, *stane se* i t. d. *Valja ići. Treba raditi. Mora se poći. Može se govoriti. Ne smije se psovati. Počinje se pisati.*"

Iz službenih „Nar. Novinah".

Natječaji. Kod županije virovitičke: Mjesto velikoga bilježnika s 1400 fr. god. plaće, 1. podbilježnika s 1000 fr., 2. podbilježnika s 800 fr., blagajnika s 1000 fr., računovodje s 800 fr., fizika s 800 fr. osam kotarskih sudacah, četiri s 1200, a četiri s 1000 fr. arkivara s 800 fr., živinara sa 600 for., kastelana s 400 fr., dvanaest kotarskih pristavah s 800 fr., osam kotarskih liečnikah sa 600 for., osam kotarskih primaljah sa 150 fr župp. odpravnika sa 600 fr., četiri žup. pisara s 500 fr., šestnaest kotarskih pisacah s 400 fr. — Molbenice do konca kolovoza velikomu županu.

Dražbe. Nepokretnine nasljednikah pok. Janka Gorenca na Baniji 20. rujna.

Polovica plemićkoga dobra Veleškovac grofa Samuila Keglevića, procienjenoga na 36.341 fr., 4. rujna u 9 satih na licu mjesta.

Nepokretnine Jovana Kozarevića u Trpinji, u Sriemu.

Prilog 11. Natječaji u *Obzoru* 23. kolovoza 1871.

Natječaji. Kod grad. poglavarstva u Zagrebu ispražnjeno je jedno mjesto gradskog inžinirskog pristava u X. činovnom razredu sa godišnjom plaćom od 2000 kruna i god. stanarinom od 810 K.

— Kod gradskog poglavarstva u Osijeku ima se popuniti mjesto gradskoga pisarničkoga akcesiste sa godišnjom početnom plaćom od 1200 K i stanarinom od 660 kruna, te pravom na promaknuće, na mirovinu i opskrbu prema postojećim propisima.

— Kod upravne općine Ogulin imade se popuniti mjesto općinskog načelnika, uz godišnju plaću od 2400 kruna i putni paušal od 400 kruna godišnje.

— Kod kotarskog suda u Slatini ima se popuniti mjesto pomoćnog podvornika sa godišnjom plaćom od 750 kruna, sistemizovanom stanarinom odgovarajućem mjestu namještenja i paušalom za odijelo godišnjih 100 K.

Prilog 12. Natječaji u *Jutarnjem izdanju Obzora* 16. svibnja 1914.

Institucijski su oglasi stilski i jezično ujednačeniji od oglasa prve skupine, čiji su oglašivači pojedinci ili privatne tvrtke. Dok njihovi oglasi nerijetko uz administrativni potvrđuju publicistički, književnoumjetnički i/ili razgovorni stil, institucijski oglasi frazeologiziranim izrazima potvrđuju ustaljenost administrativnoga stila.

2.1.2.2. Sinonimičnost prijedlogā u prijedložnim izrazima s imenicama *zaključak*, *odluka*, *naredba*, *uredba* u oglasima i novinskim tekstovima

Uz institucijske oglase koji strukturom slijede 19. stoljeće i natječaje započinju prijedložnim izrazom *kod* + genitiv, u novinama su 19. i 20. stoljeća česti i sljedeći frazeologizirani početci:

usli(j)ed / na temelju / temeljem zaključka + G

što potvrđuju prilozi uvodnih dijelova oglasa 13, 14 i 15:

Br. 262/g. 1914. 2317

Natječaj.

Uslijed zaključka Vijeća od 26. veljače 1914. raspisuje se natječaj na

mjesto liječnika

kod ove općine, sjedištem u ovom glavnom mjestu, uz godišnju plaću od kruna trihiljade i šesteto (3.600), koju će primati predplatno iz općinske blagajne u jednake mjesečne obroke, sa pravom na mirovinu nakon tri mjeseca iza preuzete službe.

Prilog 13. *Obzor* (*Jutarnje izd.*), 1. srpnja 1914., str. 4

Natječaj.

Na temelju zaključka gradskog zastupstva od 9. prosinca 1913. br. 29 raspisuje se općinski stob. i kr. grada Karlovca **štipendij za polazak kr. nautičke škole u Bakru.**

Prilog 14. *Obzor* (*Jutarnje izd.*), 4. studenoga 1914., str. 4

Natječaj.

Temeljem zaključka sjednice ravnateljstva okružne blagajne za osiguranje radnika u Zagrebu, od 26. veljače 1914. toč. LXVII, zap., odobrenoga zaključkom sjednice ravnateljstva zemaljske blagajne za potporu bolesnih radnika i za osiguranje proti nezgodama u Zagrebu, od 26. ožujka 1914., raspisuje se ovime natječaj za popunjenje mjesta revizora sa početnom godišnjom plaćom od K 2000·— i stanarinom K 1000·—, ukupno K 3000·— (slovom tritisuće K).

Prilog 15. *Obzor* (*Jutarnje izd.*), 5. travnja 1914., str. 5

Na mjestu imenice *zaključak* mogu se nalaziti i druge imenice; česta je *naredba,* a u spomenutim se prijedložnim izrazima ispituje i čestota imenica *odluka* i *uredba*. Prijedložni se izrazi rabe u novinama 19. i početka 20. stoljeća i izvan natječajnih oglasa, u novinskim tekstovima, npr.:

Ovaj je došao u pol 11 sati u crkvu, pa je pozdravljen od pitomaca westminsterskoga kolegija, koji temeljem starinske povlastice pozdravljaju kraljevski par… (*Dom i sviet*, 1. srpnja 1911., br. 13, str. 258)

Kao što same novine na svojim stranicama potvrđuju oba stila; administrativni, u ovom radu oprimjeren institucijskim oglasima, te publicistički, prevladavajući u novinskim tekstovima, tako i ukupna građa na portalu *Stare hrvatske novine* svjedoči o miješanju spomenutih stilova. Osim u dnevnim, tjednim i drugim periodičnim glasilima namijenjenima širokom krugu primatelja administrativni se stil ondje potvrđuje u službenim glasilima, među kojima su najpoznatije i najdugovječnije *Narodne novine*.[22] Stoga istraživanje građe potvrđuje prijedložne izraze s imenicama *zaključak*, *odluka*, *naredba* najranije i najčešće upravo na stranicama *Narodnih novina*, ali se kasnije, zbog izravnoga (navođenjem oglasa, zakona, pravila…) i neizravnog (novinskim tekstovima koji iznose kakav administrativni sadržaj) unošenja administrativnih obilježja nalaze i u novinama i časopisima koji nisu službena glasila.

Kako se i institucijski oglasi ustrojstveno dijelom razlikuju, uvodni se izrazi s jednočlanim ili višečlanim prijedlozima[23] osim na početku mogu naći i na drugom mjestu, nakon navođenja pošiljatelja – oglašivača, kako je često u *Svjetlosti*. Navodi se primjer natječaja prvi put objavljena 14. svibnja 1911. (str. 5):

***Natječaj**. Ravnateljstvo okružne blagajne za osiguranje radnika u Vinkovcima raspisuje ovim na temelju svoga zaključka sadržanoga u zapisniku IV. sjednice od 10. svibnja 1911. pod toč. 21 natječaj za popunjenje mjesta blagajnika sa mjesečnom plaćom od 160 K.*

Ukupna digitalizirana građa na portalu *Stare hrvatske novine* u oglasima i tekstovima u kojima novinari prenose kakav administrativni sadržaj potvrđuje uporabu još nekoliko prijedloga, koji se, uz imenice *zaključak*, *naredba*, *odluka* i

---

22 *Novine horvatzke* izlaze od 1835., od 1836. do 1843. naziva promijenjena u *Ilirske narodne novine*, a 1843. postaju *Narodne novine*. Nakon toga u 19. stoljeću naziv se više puta mijenja, a na portalu *Stare hrvatske novine Narodne novine* digitalizirane su zaključno s 1914. godinom (v. http://dnc.nsk.hr/).

23 U radu se prijedlozima smatraju gramatikalizirane riječi različitoga sastava i podrijetla ako se rabe u prijedložnoj ulozi, tj. zahtijevaju uza se imensku riječ.

uredba, svrstavaju u sinonimne nizove[24] te se svi prijedlozi u takvim prijedložnim izrazima smatraju sinonimičnima. Pojam sinonimičnosti razlikuje se od pojmova sinonimije i sinonimnosti u skladu s literaturom; i B. Petrović (2005: 13) i B. Tafra (2018: 218) sinonimičnošću smatraju zamjenjivost u kontekstu, koja postoji na sintagmatskoj razini i razlikuju ju od sinonimije, koju pak ne shvaćaju jednako: B. Petrović ju opisuje kao pojavu u sustavu, a B. Tafra pak pojam *sinonimija* smatra hiperonimom pojmovima *sinonimnost* (kao svojstvu leksema da može biti sinonim) i *sinonimičnost*. Iako autorice zamjenjivost u kontekstu ne smatraju najboljim kriterijem za utvrđivanje sinonimičnosti,[25] priznaju da ona često jest osnovnim kriterijem. Svrstavanje prijedloga u sinonimne nizove u ovom se radu također temelji na mogućnosti njihove zamjene, i to u prijedložnim izrazima s imenicama *zaključak*, *odluka*, *naredba*, *uredba*. Budući da je riječ o zamjeni u konkretnim prijedložnim izrazima, tj. na sintagmatskoj razini, govori se o sinonimičnosti uspoređenih prijedloga.

Sinonimičnim se potvrđuju dva primarna, podrijetlom nemotivirana prijedloga (*prama*/*prema* i *sbog*/*zbog*) i sedam sekundarnih prijedloga. Među uspoređenim su sekundarnim prijedlozima dva poprijedložena instrumentala imenica (*temeljem* i *povodom*), jedan složeni prijedlog nastao od prijedloga i imenice (*uslijed*) te nekoliko prijedložnih izraza u prijedložnoj ulozi: *na temelju*, *na osnovu/osnovi*, *u smislu* i *u skladu s(a)*. Pripadnost prijedlozima kao vrsti riječi potvrđuje se uvrštavanjem imenske riječi u padežu koji prijedlog/prijedložni izraz zahtijeva (npr. *temeljem* / *na temelju* + G), kao i nemogućnošću uvrštavanja sročnoga atributa ispred poprijedložene imenice ili prijedložnoga izraza (npr. ***na samom** temelju toga* / ***samim** temeljem toga*).[26]

---

[24] B. Tafra (2018: 217) umjesto naziva *sinonimni niz* predlaže *sinonimno gnijezdo* i napominje da za hrvatski *WordNet* Raffaelli i Katunar (2012) rabe naziv *sinonimski skup* (eng. *synset*).

[25] B. Petrović (2005: 15) smatra da je važnije utvrditi mjesto jedinica u leksičkom sustavu, „određeno prije svega značenjskim tipom i mjestom njegove realizacije". B. Tafra (2018: 222) ističe da „svaka supstitucija nije dokaz sinonimijskoga odnosa", navodeći pritom primjere u kojima se zamjenom mijenja značenje iskaza jer se temelji na odnosu hiperonimije i (ko)hiponimije ili metonimije: „Hiponim i hiperonim mogu se zamijeniti bez značenjskih promjena (*Voli svoga psa/terijera*), zamjena je moguća i kod metonimije (*Čitam Krležu/Zastave*), kad su riječi iz istoga značenjskoga polja (*dječak, dječačić*) itd."

[26] O poprjedloženju imenica i prijedložnim izrazima u ulozi prijedloga više: Matas Ivanković (2014), Rišner, Glušac (2016), Glušac, Majdenić (2018).

U jeziku 19. i prvih triju, a dijelom i četiriju desetljeća 20. stoljeća, koliko obaseže uspoređena digitalizirana građa, značenja su pojedinih prijedloga šira nego u suvremenom hrvatskom jeziku; npr. budući da se prijedlog *zbog* rjeđe rabio, bila je češća uporaba prijedloga *radi*, kojim se izricao i uzrok i namjera. Prijedlogom *uslijed* izricao se djelatni uzrok („onaj koji izravno izaziva posljedicu", Pranjković, 2001: 23; Silić, Pranjković, 2005: 249), ali je bio zamjenjiv i prijedlozima koji izriču uzrok kriterija, u značenju bliskom načinskomu.[27] Tako primjeri novinskih oglasa potvrđuju da su *usled*[28]*/uslěd/uslied*/*uslijed* i *na temelju* zamjenjivi i nalaze se uz iste imenice kao ustaljeni oglasni početci. U novinskim tekstovima potvrđuju se i kao sinonimični, i dijelom značenjski različiti. Iako primjeri pokazuju zamjenjivost uz imenice *zaključak*, *odluka*, *naredba*, *uredba*, u nekim se kontekstima *uslijed* rabi u značenju djelatnog uzroka, a *na temelju* u značenju uzroka kriterija, koji uvodi atribuirani genitiv pri izricanju osnove „na kojoj se temelji kakvo zaključivanje" (Pranjković, 2001: 23). Tako je u primjeru iz *Narodnih novina* (11. svibnja 1882., str. 6):

> *S upitnim dobrom bilo je do god. 1848. skopčano izvršivanje sudbenosti, te je ono uslied toga na temelju § 28 naredbe ministarstva pravosudja od 15. prosinca 1855. br. 222 d. z. l. unešeno u gruntovnicu* (…).

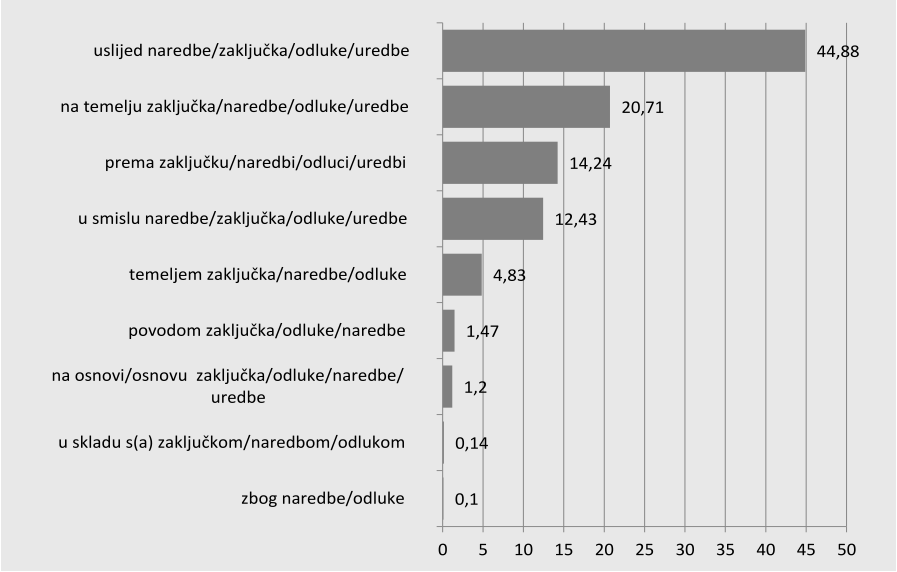
U građi *Starih hrvatskih novina* ukupno je potvrđeno 7127 primjera prijedložnih izraza s jednočlanim ili višečlanim prijedlozima uz koju od četiriju imenica: *naredba*, *zaključak*, *odluka* ili *uredba* u odgovarajućem padežu. Češće od ostalih upotrebljavaju se prijedlozi *uslijed*, *na temelju*, *prema*, *u smislu* i *temeljem* te imenice *zaključak* i *naredba*.

Odnos je uporabe uspoređenih prijedložnih izraza s imenicama *zaključak*, *naredba*, *odluka* i *uredba* u građi na portalu *Stare hrvatske novine* sljedeći:

---

27 Suvremeni jezikoslovni opisi unutar osnovnoga uzročnoga značenja razlikuju tri podznačenja: djelatni uzrok, uzrok kriterija i uzrok povoda (Silić, Pranjković, 2005: 249). Prema takvom bi se razvrstavanju prijedlozima *zbog* i *uslijed* izricao djelatni uzrok, prijedlogom *povodom* uzrok povoda, čije se značenje povezuje s vremenskim i nije izravno vezano uz posljedicu, a svim ostalim prijedlozima koji se navode u daljem radu uz imenice *zaključak*, *naredba*, *odluka* i *uredba* uzrok kriterija.

28 Oblik *usled* u novine ulazi dvojako: a) u novinsko-časopisnim početcima s kajkavskim jezikom te b) krajem drugog i u trećem desetljeću 20. stoljeća, kada pod utjecajem društvenopolitičkih prilika pri nastanku Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u neke novine ulazi ekavica (npr. u pulski *Hrvatski list* 1918. i u krčki *Pučki prijatelj* 1920.). Više o tome: Rišner, Mlikota (2018).

U gornjoj se tablici navode samo oblici jednine potvrđenih imenica. Ako se potvrđuju slovopisne i pravopisne inačice prijedloga, kao i alomorfna osnova ili nastavak, navode se dolje. Donosi se i broj potvrđenih množinskih oblika imenica koje se u uspoređenim prijedložnim izrazima nalaze u množini:

***usled/uslěd/uslied/uslijed zaključka/naredbe/odluke/uredbe // zaključaka* → 3199**

usled/uslěd/uslied/uslijed naredbe: 14/12/1109/45 = 1180
usled/uslěd/uslied zaključka // zaključaka // uslijed zaključka: 7/7/924 // 2/127 = 1067
usled/uslěd/uslied/uslijed odluke: 14/9/886/34 = 943
uslied uredbe: 9

***na temelju zaključka/naredbe/odluke/uredbe* → 1476**

na temelju zaključka // zaključaka: 897 // 8 = 905
na temelju naredbe // naredbi/naredaba: 355 // 3 / 3 = 361
na temelju odluke // odluka: 192 // 5 = 197
na temelju uredbe: 13

***prama/prema zaključku/naredbi/odluci/uredbi // zaključcima/naredbama/odlukama/uredbama* → 1015**

prama/prema zaključku // prama zaključcima // prema zaključcima 39/482 // 1/26 → 548

prama/prema naredbi // prema naredbama: 35/370 // 2 = 407
prama/prema odluci // prama odlukama // prema odlukama – 4/49 // 1/1 = 55
prema uredbi // prema uredbama = 3 // 2 = 5

u smislu naredbe/zaključka/odluke/uredbe // zaključaka/naredbi/naredaba/odluka → 886

u smislu naredbe // naredbi/naredaba: 388 // 5 = 393
u smislu zaključka // zaključaka: 325 // 16 = 341
u smislu odluke // odluka: 119 // 2 = 121
po smislu odluke: 14
u smislu uredbe: 17

temeljem zaključka/naredbe/odluke//odluka → 344

temeljem zaključka: 256
temeljem naredbe: 71
temeljem odluke // odluka: 14 / 2 =16
temeljem uredbe: 1

povodom zaključka/odluke/naredbe // zaključaka → 105

povodom zaključka // zaključaka: 53 // 2 = 55
povodom odluke: 31
povodom naredbe: 19

na osnovu/osnovi zaključka/odluke/naredbe/uredbe → 85

na osnovi/osnovu zaključka // zaključaka: 9/49 // 2 = 60
na osnovu odluke // odluka: 11 // 2 = 13
na osnovi/osnovu naredbe: 1 / 8 = 9
na osnovu uredbe: 3

u skladu s(a) zaključkom/naredbom/odlukom → 10

u skladu s/sa zaključkom // zaključcima: 3 // 5 = 8
u skladu s naredbom // naredbama: 1 // 1
u skladu s odlukom: 1 // 1

sbog/zbog naredbe/odluke → 7

sbog/zbog naredbe: 3/2 = 5
sbog/zbog odluke: 1/1 = 2

Rezultati pokazuju da je *uslijed* najčešći prijedlog za izricanje uzroka uz imenice koje označuju kakav administrativni propis ili dio dokumenta (naredbu, zaključak ili odluku). Znatno je manje zapisanih pojavnica s troslovnim odrazom jata (kao *ije*), što je rezultat starije novinsko-časopisne građe na portalu *Stare hrvatske novine*: u većini se novina tijekom 19., ali i početkom 20. stoljeća,[29] nakon ranijega *ě* i *e* (potvrđenih u manjem broju primjera) nalazi *ie*. Drugi je razlog što je prijedlog *uslijed* u postojećoj građi najčešće zapisan kao *uslied* (nalazi se u 93 % uspoređenih prijedložnih izraza s imenicama *naredba*, *zaključak*, *odluka* i *uredba*) njegova čestota (u svim značenjima) u 19. te u prvom i početkom drugoga desetljeća 20. stoljeća; istraživanje u istoj građi prošireno na izricanje uzroka bez obzira na značenje odrednice ponovo pokazuje *uslijed* kao najčešći uzročni prijedlog, sa širim značenjem nego što ga ima u suvremenom hrvatskom jeziku. Širina se značenja potvrđuje mogućnošću njegove zamjene s više jednočlanih i višečlanih prijedloga koji izriču uzrok kriterija, blizak načinskomu značenju. S druge strane, *zbog* se uz odrednice administrativnoga značenja rabi samo rubno; može se pretpostaviti da je tomu jedan od razloga što se *zbog* u istraženom korpusu općenito manje potvrđuje. Osim toga, prijedlog *zbog* kao tipičan uzročni prijedlog nije bio čest u administrativnim tekstovima. Jasno je da se izrazima s prijedlogom *zbog*, koji je tipičan uzročni prijedlog, nije moglo dodati načinsko značenje kakvo se prepoznaje pri izricanju uzroka kriterija i kakvo ima dio ostalih sinonimičnih prijedloga. S druge strane, uporaba je prijedloga *uslijed* kao drugog tipičnog uzročnog prijedloga bila ustaljena uz imenice administrativnoga značenja i može se reći da u građi nije bilo značenjskih ograničenja vezanih uz odrednice o kojima se govori u suvremenom hrvatskom jezikoslovlju: I. Pranjković (2001: 23) ističe da uporaba prijedloga *uslijed* podrazumijeva imenice koje izriču kakvo negativno djelovanje.

Može se pretpostaviti da je smanjenje uporabe prijedloga *uslijed* u 20. stoljeću, kao i ograničenje na imenice određenoga značenja, rezultat Maretićevih jezičnih savjeta na prijelazu iz 19. u 20. stoljeća: u *Antibarbarusu* (Maretić, 1899: 698) on govori o stranim (ruskim ili njemačkim) utjecajima na tvorbu toga prijedloga, zbog čega umjesto *uslijed* preporuča *s* i *zbog*. U Akademijinu

[29] Primjerice u *Obzoru* se *ije* pretežito rabi od veljače 1914., a u vinkovačkoj *Svjetlosti* od 1913. godine, no pulska *Naša sloga ie* zadržava do kraja svoga izlaženja (1915.), kao i *Novi list* / *Riječki novi list* (do 1915.). U časopisu *Dom i sviet ie* se redovito upotrebljava sve do 1919. godine. Više o tome: Rišner, Mlikota (2018).

se *Rječniku* (1967–1971: 889) prenosi savjet Maretićeva *Hrvatskog ili srpskog jezičnog savjetnika* (1924: 166) i preporuča se njegova zamjena prijedlozima *poradi* i *zbog*.

U novinske se članke iz administrativnih tekstova prenose frazeologizirani izrazi, npr: *molbenici valja priložiti, u podnesku valja naznačiti, slobodno je (za potanje uvjete) obratiti se komu*…, kao i pleonastični administrativizmi kakvi su *gore/uvodno spomenuto.* Dodavanje imenica koje ne donose novu obavijest nego ističu i ponavljaju značenje druge imenice pojavljuje se kao intenzifikacija:[30]

Od preuzvišenoga biskupa Vjenceslava Soića primismo u formi brzojava srdačnu čestitku kao povladu na pozdrav, kojim smo u imenu primorja pozdravili imenovanje Ivana Mažuranića kao bana. (*Primorac*, 9. listopada 1873., str. 3)

...dvije komisije: jedna koja ima da raspravi pitanje narodnih manjina (...), a druga koja ima donijeti odluku u pogledu financijske kontrole… (*Hrvatski list*,[31] 9. lipnja 1926.)

3. NOVINSKA OCJENA ADMINISTRATIVNIH SADRŽAJA

Prenošenje administrativizama iz administrativnih u novinske tekstove uglavnom je nesvjesno. Međutim, novinari često čitateljima svjesno interpretiraju administrativni sadržaj, dodajući vlastitu prosudbu, koja prelazi okvire administrativne objektivnosti i neobilježenosti.

Pri interpretaciji administrativnih sadržaja u novinama nije riječ o literarizaciji administrativnoga teksta[32] nego o njegovu tumačenju. Prenoseći administrativni

---

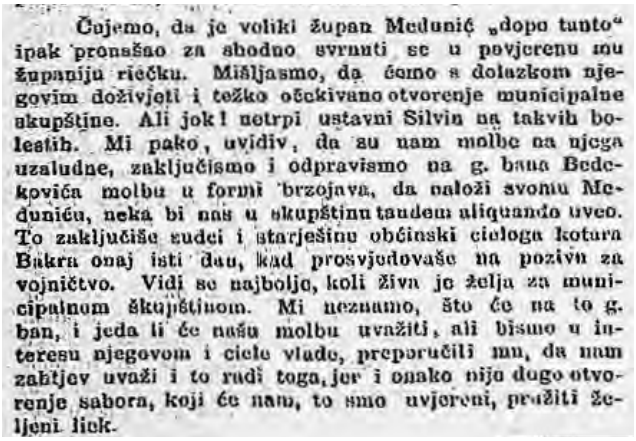
30 I. Pranjković (2001: 91) intenzifikaciju tumači kao posebnu vrstu nominalizacije, tj. proširivanje imenskih struktura novim pleonastičnim dijelovima koji su također imenice, ali su apstraktnijeg značenja, koje u takvim primjerima još blijedi.

31 *Hrvatski list* osječke su novine koje izlaze od 1920. do 1945. Nisu digitalizirane i ne nalaze se u građi *Starih hrvatskih novina*, ali su sredinom tridesetih godina bile vrlo popularne. Zbog toga se iz *Hrvatskog lista* i navodi primjer u gornjem tekstu.

32 Genette (2006: 96) spominje *a posteriori* literarizaciju koja podrazumijeva „reakcije čitatelja kada one nisu zajamčene autorskom namjerom." Autor takvom literarizacijom smatra suvremeno, koji put krivo, tumačenje klasičnoga teksta za koje kaže: „Stilističko nametanje ponekad proizlazi iz hotimičnog ili nehotičnog neznanja prvotnih značenja koje ponekad graniči s nedopuštenim tumačenjem."

sadržaj u drugi medij, daju mu se obilježja novoga medija. Kako je u novinama i časopisima uobičajeno komentirati i iznositi vlastiti stav, autor teksta to najčešće čini unošenjem modalnih riječi, ali i čitavih rečenica koje slikovitošću potvrđuju obilježja književnoumjetničkoga stila. Objektivnost administrativnoga stila u publicističkom se stilu zamjenjuje subjektivnošću, a uvođenjem se modalnih riječi potvrđuje i emotivna jezična funkcija – i kada nema prvoga lica, modalne riječi donose vrijednosni sud govornika, tj. autora teksta.

Mnogih se oštrih komentara može naći 1871. godine u *Obzoru*; vijesti se ondje redovito prenose uz isticanje protumađarskoga stava, a redovito se, dodatnim rečenicama ili modalnim riječima, ocjenjuju moralna vrijednost i politički stavovi izabranih zastupnika ili obnašatelja kakve dužnosti. Potvrđuje se to primjerima dviju vijesti koje su nadnaslovljene *Politički pregled*, naslovljene *Trojedna kraljevina*, a podnaslovljene *Iz Samobora. (Dopis.)* i *U Kraljevici, 18. kolovoza (Dopis.) (Novačenje u Bakru, municipalna skupština, magjarske blagodati.)*:

Čujemo, da je veliki župan Medunić „dopo tanto“ ipak pronašao za shodno svrnuti se u povjerenu mu županiju riečku. Mišljasmo, da ćemo s dolazkom njegovim doživjeti i težko očekivano otvorenje municipalne skupštine. Ali jok! netrpi ustavni Silvin na takvih bolestih. Mi pako, uvidiv, da su nam molbe na njega uzaludne, zaključismo i odpravismo na g. bana Bedekovića molbu u formi brzojava, da naloži svomu Medunića, neka bi nas u skupštinu taudem aliquando uveo. To zaključiše sudci i starješinu občinski cieloga kotara Bakra onaj isti dan, kad prosvjedovaše na pozivu za vojničtvo. Vidi se najbolje, koli živa je želja za municipalnom skupštinom. Mi neznamo, što će na to g. ban, i jeda li će našu molbu uvažiti, ali bismo u interesu njegovom i cielo vlade, preporučili mu, da nam zahtjev uvaži i to radi toga, jer i onako nije dugo otvorenje sabora, koji će nam, to smo uvjereni, pružiti željeni lick.

Prilog 16. *Obzor*, 23. kolovoza 1871. (br. 19, str. 4)

U vijestima iz Kraljevice miješaju se administrativni i publicistički stil. Da vijesti nisu potpuno objektivne nego donose stav uredništva, potvrđuje već isticanje govornika 1. licem množine, kao i glagoli i upotrijebljene kolokacije. Nepotpunu vjerodostojnost pokazuje glagol na početku članka, koji ne podrazumijeva provjeru neimenovana, pa tako i neslužbena izvora: *Čujemo, da je veliki župan Medunić*… Uz autora se teksta – govornika (tj. govornike zbog uporabe 1. lica množine) vezuju glagoli mišljenja: *misliti*, *uvidjeti*, *zaključiti*, *preporučiti*. Vijest završava izricanjem sumnje u postupke bana imenovanoga u tekstu te zaključnom

(pre)porukom novinara, što pokazuje da se u novinskim člancima *Obzora* administrativne odluke čitateljima prenose uz komentar.

Obzorovi su novinari izrijekom izricali svoju subjektivnost ocjenjujući političke događaje i sudionike. Pokazuje to sam početak članka (Prilog 17): *Dugo vam se već nejavih, nu sada nesmijem duže šutiti, već mi je gradiva puna torba, pa treba da ju izpraznim*. Nači ćete tu i ugodnih i neugodnih viestih; — a ja ću da vam saobćim jedne i druge, ugodne da se s nami veselite, neugodne da i opet pokušamo, nebismo li jim jednom već lieka našli U daljnjem tekstu procjeni služe rečenični prilozi koji pokazuju stav novinara prema rečeničnomu sadržaju i potvrđuju subjektivnost pri interpretaciji administrativnoga sadržaja: *…ovdje hoću samo da iztaknem, da je u općinski odbor te općine izabran i g. Albin Kiepach, vlastelin, koga su naši magjaroni bili <u>tobože</u> kandidirali za saborskoga poslanika…*

Iz Samobora. (Dopis.) Dugo vam se već nejavih, nu sada nesmijem duže šutiti, već mi je gradiva puna torba, pa treba da ju izpraznim. Naći ćete tu i ugodnih i neugodnih viestih; — a ja ću da vam saobćim jedne i druge, ugodne da se s nami veselite, neugodne da i opet pokušamo, nebismo li jim jednom već lieka našli

Ponajprije svraćam se na občinske izbore, kao najznamenitiji čin iza obavljenih saborskih izborah. — Poznato će biti vašim čitateljem, da je dosadanjih sedam občinah sačinjavajućih samoborski kotar spojeno u dvie občine: Podvrh i Rakovpotok. Glede izbora u podvrškoj občini obavješteni ste jur brzojavom, a ovdje hoću samo da iztaknem, da je u občinski odbor te občine izabran i g. Albin Kiepach, vlastelin, koga su naši magjaroni bili tobože kandidirali za saborskoga poslanika, da ga kašnje pred sam izbor tim gadnije ostave na cjedilu. — G. Albin Kiepach nije doduše bio pristaša naše stranke, ali još manje je bio stranke unionistička sliepi slieditelj; pa mu je lahko bilo kao čovjeku izobraženu a poštena značaja uvidjeti, na kojoj je strani istina, pravda i poštenje, i toj se stranci prisloniti. Mi njegov pristup k našoj stranci, pokazan očito prigodom obć. izborah, radostno pozdravljamo, pa se nadamo, da ćemo se odsele i u polit. borbi u istoj vrsti naći.

Istim povoljnim po nas uspjehom obavljen je izbor obć. odbora i u občini Rakovpotok. — U taj odbor ušuljao se doduše i g. Julijo Jelačić, ali taj nam lje nesmuti veselja. On je bio Rauchov zastupnik za stubički kotar, i to su mu sve umne sposobnosti, za koje mi znamo. Čuli smo ga doduše i ove godine prigodom izborah saborskih, gdje je u ime unionističke stranke prosvjed uložio proti izboru s razloga, jer da je opozicija unionističku stranku terorizirala; a čitajuć taj prosvjed tako mu je zapinjao glas, da smo skoro povjerovali, da se je našega terorizma oplašio, a toga će se valjda bojati i u obć. odboru, pa će tako njim izpunjeno odborničko mjesto žalibože ostati prazno!

Prilog 17. *Obzor*, 23. kolovoza 1871. (br. 19, str. 3)

Raskorak između pretpostavljenoga i stvarnog stanja u administrativnom sustavu i djelatnosti pojedinaca – obnašatelja administrativnih dužnosti – u tekstu koji slijedi (a nastavkom je teksta iz Priloga 17) autor prikazuje ironično, rabeći priloge i pridjeve koji mijenjaju osnovno značenje glagola ili imenica:

> *Da nisam spomenuo županije, završio bi ovaj dopis, ali ovako dolazim i na kot. sud samoborski. Ja rado dopuštam, da našega kot. sudca više vesele crvene hlačice nego li sav kot. sud i svi zaprašeni spisi u njem, nu da budem pravedan, moram dopustiti i to, da on ipak ponešto znati može, što u sudu biva…* (*Obzor*, 23. kolovoza 1871., str. 4)

Obzorov novinar dodaje *rado* obliku 1. lica prezenta glagola *dopuštati* te čitatelju postaje jasno da ne želi iskazu dati vjerodostojnost, naprotiv! Vjerodostojnost se sadržaja u potpunosti narušava u tekstu koji slijedi uvođenjem količinskog priloga koji relativizira istinitost (tj. sučevu upućenost): *on ipak ponešto znati može…* Kao suprotnost administrativnoj funkciji (suca) stoji sintagma *crvene hlačice*; umanjenica i pridjev koji izriče boju podsjećaju na stil dječjih bajki.

4. ZAKLJUČAK

Krećući od pretpostavke da se administrativna građa unosi u novine i časopise, istražuju se neka jezična, stilska i pragmatička obilježja novinskih oglasa te članaka u kojima novinari izvještavaju o administrativnim sadržajima. Usporedba se temelji na građi digitaliziranoj na portalu *Stare hrvatske novine*, a potvrđuju se dvije skupine sintaktički, semantički i pragmatički različitih oglasa:

1. Oglasi kojima pojedinci ili manje skupine ljudi oglašuju kakav proizvod ili tvrtku, donose administrativne podatke; podatke o oglašivaču, predmetu oglašavanja i oglašenom mjestu. Izdvajajući oglašeni proizvod ili uslugu, potvrđuju reklamnu ulogu i mogu se nazvati reklamama. Načinom tiska vizualno ističu *udarno* mjesto oglasa koje privlači pozornost, a može biti dodijeljeno predmetu/usluzi koja se oglašuje, ali i glagolu *prodaje se* ili ciljnoj skupini kojoj se oglašivač obraća.
2. Oglasi ustanova i teritorijalnih jedinica kao oglašivača (npr. Županije virovitičke); u većoj mjeri poštuju pravila administrativnoga stila, imaju ustaljeni oblik, a primatelje se takvih oglasa ne poziva na potrošnju, nego im se nudi posao ili (rjeđe) stipendija.

Među brojnije se reklame prve skupine mogu ubrojiti one za ljekovite pripravke i *poljepšavajuća* sredstva. Jedan od načina manipulacije čitateljima u takvim je reklamama unošenje pisama kao performativa, čime se isprepliću reklame kao direktivi i pisma kao stereotipizirani ekspresivi.

U reklamama za ljekovite pripravke i kozmetičke proizvode izriče se namjena i/ili ciljna skupina primatelja, i to na nekoliko načina:

naziv proizvoda – namjena: 3. l. jd./mn. prezenta glagola *djelovati* + *kod* + G //

naziv proizvoda – namjena: *liek* + *proti* + D

naziv proizvoda + *za* + A (ciljna skupina) // A (ciljna skupina) + naziv proizvoda

(administrativna napomena *Zakonom zaštićeno*) – imperativ + *za* + A (namjena) – naziv proizvoda – ciljna skupina – imperativ.

U drugoj je skupini oglasa vezanih uz institucije više frazeologiziranih izraza koje kao administrativizme u svoje tekstove često prenose novinari. Iz administrativnih se tekstova u novinsko-časopisnu građu prenosi i intenzifikacija – jednoj se imenici dodaje druga kako bi ju istaknula; pritom je dodana imenica izblijedjela značenja i ne donosi novu obavijest (npr. *pitanje narodnih manjina*).

Kako institucijski oglasi imaju u manjoj ili većoj mjeri ustaljene početke, u njima se pojavljuju sinonimični prijedlozi i imenice *zaključak*/*odluka*/*naredba* (u manjem broju primjera *uredba*). Najčešći prijedlog u takvim je izrazima *uslijed*, čije je značenje bilo šire nego u suvremenom hrvatskom jeziku, a već od polovine 19. stoljeća potvrđuju se i mnogi sekundarni, osobito višečlani prijedlozi, i to u značenju uzroka kriterija. Uz imenice *zaključak*/*odluka*/*naredba*/*uredba* u prijedložnim su izrazima česti i višečlani prijedložni izrazi *na temelju* i *u smislu*, kao i primarni prijedlog *prema*. Sinonimni niz čini i poprijedloženi instrumental *temeljem* te *povodom* i *na osnov(u)/(i)*, potvrđeni u manjem broju prijedložnih izraza. Višečlani prijedlog *u skladu s(a)* i tipični uzročni prijedlog *zbog* uz spomenute se imenice nalaze tek u nekoliko rubnih primjera.

Osim izravnim unošenjem zakona i propisa te objavljivanjem reklamnih i institucijskih oglasa, administrativni se sadržaji u novinsko-časopisnu građu unose u novinskim člancima. Tada procjeni vjerodostojnosti iskaza služe rečenični prilozi kao riječi koje imaju tekstnu ulogu (anaforičku ili kataforičku) i izriču odnos govornika tj. novinara prema iskazu (*žalibože*, *tobože*, *doduše*…). Prema tomu, potvrđuje se početna postavka da administrativni stil ulazi u novine i časopise te ondje ostaje kao nehotično ili hotimično jezično i stilsko nasljeđe.

IZVORI

Portal digitaliziranih novina *Stare hrvatske novine*, http://dnc.nsk.hr/ (pristupljeno 18. veljače 2018.)

Hrvatski list, Osijek, 1926. (Muzej Slavonije)

LITERATURA

Blagus Bartolec, Goranka, 2017. Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu. *Rasprave*: *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 43/2: 285–309.

Compagnon, Antoine, 2006. Stil, u: *Bacite stil kroz vrata, vratit će se kroz prozor*, *Suvremena francuska i frankofona stilistika*, priredio Krešimir Bagić. Zagreb: Naklada MD, str. 17–51.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Glušac, Maja; Majdenić, Barbara, 2018. Sinonimni nizovi poprijedloženih vremenskih instrumentala u hrvatskome jeziku, u: *Od norme do uporabe 1*, ur. Jadranka Mlikota. Osijek – Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada, str. 205–231.

Horvat, Josip, 2003. *Povijest novinstva Hrvatske 1771–1939*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.

Ivanetić, Nada, 1995. *Govorni činovi.* Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ivanetić, Nada, 2003. *Uporabni tekstovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Jakobson, Roman, 2008. *O jeziku*. Zagreb: Disput.

Jojić, Ljiljana, ur. 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Katnić-Bakaršić, Marina, 1999. *Lingvistička stilistika*. Budimpešta: Open Society Institute.

Katnić-Bakaršić, Marina, ^{2}2007. *Stilistika*. Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.

Knežević Križić, Ivana, 2016. *Hrvatski list* kao idealan medij za proučavanje: primjer odabranih reklama tvornice Georg Schicht, u: *Jezik medija nekada i sada*, ur. Vlasta Rišner. Zagreb – Osijek: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet, str. 60–72.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada, 2000. *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka

Maretić, Tomo, 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Knjižara L. Hartmana (Kugli i Deutsch).

Maretić, Tomo, 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*, *Dopuna Broz-Ivekovićevu ''Rječniku hrvatskoga jezika"*. Zagreb: JAZU.

Matas Ivanković, Ivana, 2014. *Izražavanje prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Petrović, Bernardina, 2005. *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Pranjković, Ivo, 1996. Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremena lingvistika.* 41-42/1-2: 519–527.

Pranjković, Ivo, 2001. *Druga hrvatska skladnja*, *sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb

Pranjković, Ivo, 2002. Stilistika i normativistika: prilog raspravi o naravi stilogenosti, u: *Važno je imati stila*, ur. Krešimir Bagić. Zagreb: Disput, str. 155–163.

Pranjković, Ivo, 2008. Gramatika govornika i sugovornika, u: *Vidjeti Ohrid*. Referati hrvatskih sudionica i sudionica za XIV. Međunarodni slavistički kongres, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 237–252.

Pranjković, Ivo; Badurina, Lada, 2012. Načini izražavanja imperativnosti, u: *Bosansko-hercegovački slavistički kongres 1*, knjiga 1., ur. Senahid Halilović i Mirela Omerović. Sarajevo: Slavistički komitet – Filozofski fakultet u Sarajevu, str. 619–628. http://bib.irb.hr/datoteka/535144.Pranjkovi_Badurina_Imperativnost.pdf (pristupljeno 8. veljače 2019.)

Pranjković, Ivo, 2018. Gramatika i pragmatika, u: *Riječki filološki dani*. Zbornik radova s Jedanaestoga znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Rijeci od 24. do 26. studenoga 2016. Rijeka: Sveučilište u Rijeci – Filozofski fakultet, str. 13–22.

Rišner, Vlasta; Glušac, Maja, 2011. *Kroz mijene i dodire publicističkoga stila.* Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.

Rišner, Vlasta; Glušac, Maja, 2016. O uporabi i značenju sekundarnih prijedloga nastalih gramatikalizacijom imenica, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2: 409–442.

Rišner, Vlasta, 2015. Jezik hrvatskih novina i časopisa u 19. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, 4. knjiga: 19. stoljeće, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, str. 245–299.

Rišner, Vlasta, 2018. O normativnom i stilskom supostojanju nekih standardnojezičnih obilježja u novinama i časopisima 19. i prve polovice 20. stoljeća. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu.* 42 (62): 259–275.

Rišner, Vlasta; Mlikota, Jadranka, 2018. Jezik hrvatskih novina i časopisa u 20. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće, prvi dio, ur. Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Zagreb: Croatica, str. 245–301.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 1967–1971. Knj. XIX, Zagreb: JAZU.

Silić, Josip, 1996. Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo*. 4: 349–358.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta.* Zagreb: Školska knjiga.

Stolac, Diana; Vlastelić, Anastazija, 2014. *Jezik reklama*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Rijeka.

Tafra, Branka, 2018. Razgraničavanje istoznačnosti i bliskoznačnosti, u: *Od fonologije do leksikologije*. Zbornik u čast Mariji Turk, ur. Diana Stolac. Biblioteka časopisa Fluminensia, knjiga br. 6. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, str. 215–230. https://bib.irb.hr/datoteka/944060.Sinonimija_Tafra.pdf

Veber, Adolfo, 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč.

Vlastelić, Anastazija; Morić Mohorovičić, Borana, 2017. O manipulaciji u hrvatskim reklamnim tekstovima: „Savršen glam look by Vanesa!", u: *Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja*, ur. Diana Stolac i Anastazija Vlastelić. Zagreb: Srednja Europa – HDPL, str. 415–425.

FROM ADMINISTRATIVE INVOLUNTARINESS UNINTENTIONALITY NEWSPAPER AND MAGAZINE INTENTIONALITY

Abstract

This paper is based on the assumption that administrative texts enter newspapers and magazines in various ways. The relation between administrative and publicist texts is examined on digitalized newspaper and magazine materials from the Internet portal *Stare hrvatske novine* (*Old Croatian Newspapers*). In the examination, the import of administrative contents is divided into direct and indirect: a) direct import includes laws and regulations, as well as published advertisements, and b) indirect import refers to administrative contents in the texts written by journalists who use sentence adverbs to express their assessment of the content they report about – thus the involuntariness of the administrative style is transformed into intentionality of the publicist style. Advertisements are divided into two groups: advertisments by individuals or companies for their products or services, and official institutional advertisements. In the advertisments, beginnings are described as their *strong* points and the introduction of performatives – quotations of letters received from satisfied customers – is presented as a form of manipulating the readers. The analysis also includes stylistic features of advertisments for medicinal preparations and *beautification* agents, and focuses particularly on the ways in which the purpose of the preparation is expressed and in which the targeted recipients are addressed. In advertisements placed by institutions, the author compares the synonymy of prepositions in prepositional phrases with nouns of administrative meaning: *zaključak*, *odluka*, *naredba* i *uredba* (*conclusion, decision, order, ordinance*). It is shown that the most frequently used preposition in such phrases is the preposition *uslijed* (*due to*) with a much broader meaning than in the modern language, but there are also other prepositions pointing out the cause of the criterion. They more frequently include prepositional phrases *na temelju* (*on the basis of*) and *u smislu* (*in the sense of*) and the primary preposition *prema* (*according to*), and less frequently the prepositionalized instrumentals *temeljem* (*under; by virtue*) and *povodom* (*anent; on the occasion*), and another prepositional phrase *– na osnov(u)/(i)* (*based on; on the basis of*), as well as the marginally prepositional phrase *u skladu s(a)* (*in compliance/conformity with*) and *zbog* (*because of; due to; for*).

Keywords: administrative style, advertisements, advertisments, synonymous sequence, prepositions, cause of criterion, *Stare hrvatske novine* (*Old Croatian Newspapers*)

Teodora Fonović Cvijanović
Vanessa Vitković Marčeta
Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
tfonov@unipu.hr
vvitkov@unipu.hr

NAŠA SLOGA IZMEĐU ADMINISTRATIVNOGA I PUBLICISTIČKOGA STILA

Pregledni rad

UDK 811.163.42'38:35
054(497.5 Istra)"1870/1915"

Prve istarske novine na hrvatskome jeziku, *Naša sloga*, izlazile su od 1870. do 1915. različitim intenzitetom, ali u kontinuitetu te je njihova važnost višestruka. Danas možemo vidjeti da su bile neizostavne u narodnome prosvjećivanju i edukaciji, ali i u opismenjivanju te upoznavanju stanovništva Istre s novim jezičnim i pravopisnim tendencijama s kraja 19. i s početka 20. stoljeća. Iako bismo očekivali da će tekstovi iz novina prije svega pripadati publicističkome stilu, sadržajni i tematski okvir te vrijeme i društveno-politička situacija unijeli su u njih i odlike drugih funkcionalnih stilova, posebice administrativnoga. Stoga će se u radu prikazati administrativni elementi te njihov odnos s elementima publicističkoga stila u *Našoj slogi*, ali i druga obilježja novina koje su u Istri izlazile 46 godina.

Ključne riječi: *Naša sloga*, Istra, jezik, pravopis, funkcionalni stilovi

1. UVOD

Rad je usmjeren na prve hrvatske novine u Istri, koje su kao takve učinile značajan preokret u društveno-političkoj situaciji s kraja 19. i na početku 20. stoljeća. Budući da je njihova uloga u razvoju jezika na istarskome području neizostavna, nakon uvodnih tematsko-povijesnih napomena te osvrta na jezičnu politiku i položaj hrvatskoga jezika u Istri, u radu se analiziraju pravopisne i jezične osobitosti *Naše sloge*.[1] Slijedi opis stilskih značajki lista gdje zbog propusnosti granica

[1] U naslovu je novina nekad *sloga* pisana velikim početnim slovom, u radu ćemo naslov bilježiti prema suvremenim pravopisnim pravilima.

među funkcionalnim stilovima nailazimo na složenu funkcionalnostilističku sliku novina koje su počele izlaziti prije sto pedeset godina. Administrativni se i publicistički funkcionalni stil (ne problematizirajući pritom relativnost funkcionalnostilističke peteročlane podjele te potpodjela unutar nje, već ukazujući na obilježja karakteristična u administraciji i publicistici) nameću kao najčešća rješenja, ali ne i jedina. Naime, prepletanje u većoj ili manjoj mjeri i s obilježjima ostalih funkcionalnih stilova, brojnost različitih tekstnih vrsta te težnja da bogatim tematskim rasponom udovolje svim komunikacijskim zahtjevima rezultat je izrazito složene slike *Naše sloge.*

2. *NAŠA SLOGA* – PRVE HRVATSKE NOVINE U ISTRI

U Istri su od 1870. do 1915. godine različitim intenzitetom, ali u kontinuitetu, izlazile prve novine na hrvatskome jeziku, *Naša sloga*. Imale su važnu ulogu u narodnome prosvjećivanju, edukaciji i posebice u opismenjivanju te upoznavanju stanovništva Istre s novim jezičnim i pravopisnim tendencijama važnima za hrvatski jezik u posljednjim trima desetljećima 19. i na početku 20. stoljeća.

Hrvatski narodni preporod zahvatio je Istru šezdesetih godina 19. stoljeća, ponajviše zahvaljujući svećenicima koji su nastojali preporodne ideje rasplamsati i raširiti među istarski puk što je bilo moguće brže. Jedan od načina da se to postigne bilo je pokretanje glasila na hrvatskome jeziku. U Istru su već tada pristizale novine *Slavjanski Rodoljub* (1849.) i *Jadranski Slavjan* (1850.) koje je izdavalo *Slavjansko društvo* u Trstu, ali konkretnije izdavačke poteze poduzeo je koncem šezdesetih godina biskup Juraj Dobrila. Najprije je izdao kalendar *Istran* za 1869. i 1870. godinu, prvo glasilo u Istri na hrvatskome jeziku, zatim i *Našu slogu.* Izdavač i glavni urednik *Naše sloge* bio je Mate Bastian, a odgovorni urednik Antun Karabaić. Uredništvo je smatralo da je *Naša sloga* namijenjena „našemu narodu, njoj je dakle odkrivati i liečiti njegove rane, ter kazati mu stazu, po kojoj mu je hoditi, ako želi olahčati breme, koje nosi i doći do blagostanja." (1870., 4/16)[2] Novine su se od 1. lipnja 1870. do 1899. tiskale u Trstu, zatim u Puli. Podnaslovom *Poučni, gospodarski i politički list* bio je obuhvaćen program i sadržaj novina, a motom ispod njega *Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari* htjeli su istaknuti da je sloga

[2] Kod primjera ćemo bilježiti godište *Naše sloge*, zatim broj i stranicu. Napominjemo da su u početnim godištima stranice bile konsekutivne, iz broja u broj, a gdjegdje nisu numerirane i to smo obilježili znakom *x*.

pokretač cjelokupnoga napretka društva te će upravo tu rečenicu kasnije citirati i preuzimati i druge istarske novine na hrvatskome jeziku. Reakcije na pokretanje *Naše sloge* dolazile su iz svih krajeva Hrvatske i sve su, dakako, bile pozitivne: „A i bilo je baš skrajno vrieme, da se već jednoč braća Slovinci u Istri i na Kvarnerskih Otocih sa sna probude, pak po primjeru drugih narodah slože i u bratinskoj slozi postaraju, kako bi laglje postigli duhovno i tjelesno blagostanje." (1870., 4/16)

U prvome broju novina pojavljuju se sljedeće rubrike: *Pogled po svietu*, *Dopisi*, *Vinogradarstvo*, *Različite viesti*, *Svašta po nješto*, *Sa trštjanskog tržištja*, *Tèk novaca*, *Kretanje austrijanskih brodova* i one će biti okosnicom nadolazećih brojeva *Naše sloge* te će se, ovisno o društveno-političkoj situaciji i interesima čitatelja, postupno proširivati. Nadaju se da će novine biti *pravi i vierni kažiput* svima i u svakoj prigodi, a širinu tema i sami najavljuju: „Iz njega ćeš se, kao se ufamo, ako si poljodjelac, vinogradar, stokar, svilar, pčelar itd. naučiti bolje ugadjati svojemu tegu, a gospodar ljepše, umnije i koristnije gospodariti. Iz njega ćeš se, nadalje, naučit poznavati občinske, pokrajinske i državne ili carske zakone, kao takodjer svoja prava i svoje dužnosti naprama občine, naprama pokrajine i naprama cieloga carstva ili države. A da znaš, što biva po ostalom svietu, naš će te list izvještjivati u svih znamenitijih dogadjajih političnih ili državnih, a najme takvih, koji bi se pobliže ticali Austrije i našega u njemu živućega plemena." (1870., 1/1)

Brojnim se tekstovima prati rad pojedinih bratovština i društava koja će imati važnu ulogu u edukaciji i opismenjivanju, pa nerijetko nailazimo na priloge o radu Družbe sv. Ćirila i Metoda, Društva sv. Jeronima, Matice hrvatske te kraće osvrte o novim knjigama i književnicima. Posebno mjesto zauzimaju tekstovi o jeziku koji su uvijek obojeni ponosom jer „jezik nam je toli liep i miloglasan, koli malo koji drugi" (1870., 6/24–25), a zanemarivanje jezika potkrepljuju brojnim člancima o njegovu položaju u školama, administraciji, crkvi i u svim oblicima javne i privatne komunikacije.

2.1. O jeziku u *Našoj slogi*[3]

Nakon višestoljetne vladavine Austrije i Venecije sociolingvistička je slika Istre u vrijeme izlaženja *Naše sloge* bila vrlo složena. Iz brojnih se članaka stoga može iščitati položaj hrvatskoga jezika te jezična politika toga vremena. Zakonskim se odredbama pokušava regulirati status hrvatskoga jezika, a najvažniji je u tome

[3] Dativne i lokativne oblike bilježit ćemo bez provođenja sibilarizacije, u skladu s tradicijom.

tekst *Članak XIX temeljnih carevine zakonah od 21 decembra 1867.* koji donosi zakon o jeziku: „Sva narodna plemena u državi (carstvu), uživaju jednaka prava, i svako pleme ima nepovriedljivu pravicu, čuvati i gojiti svoju narodnost i jezik. Priznava se jednakost svih zemaljskih jezikah u školi, uredu i u javnom životu. U zemljah (provincijah), u kojih prebiva više narodnih plemenah, imaju biti narodna učilišća tako uredjena (organizovana), da se svakomu od tih plemenah dadu potrebne pomoći za izobraziti se u svojem jeziku i nesmiju se siliti na učenje drugoga zemaljskoga jezika." (1871., 4/13) Ovaj se zakon potom citira ili barem spominje u gotovo svakom broju *Naše sloge*, narodu se objašnjava njegova važnost i traži se da se njegove odredbe u stvarnosti zaista i provode. Da se zakon nije poštivao, svjedoče tekstovi o potalijančivanju škola u Istri i na otocima, posebice otkad više nisu u nadležnosti Crkve, nego su u općinskim rukama. O stanju u školama u Puli 1871. godine saznajemo: „Sada ima grad jednu poveću njemačku školu za podučavanje mladeži njemačkoga jezika i jednu talijansku koja služi za svu ostalu grada mladež. Ali ovdje u mjestu stanuje od nekoliko godinah množina svieta, koja samo hrvatski govori i čija dieca u nikakvu školu ići nemogu, jer nerazumiju onoga jezika, u kojem se nauk dieli; i tako siromašni otci i matere moraju gledati, kako im se u sried sriede jednoga grada dječica zapuštaju i bez ikakvoga kršćanskoga i školskoga nauka kao divljad odrašćuju." (1871., 1/3) U Medulinu, pak, opažaju nesklad u uporabi jezika u privatnoj komunikaciji i u školama te navode kakva se šteta nanosi hrvatskoj djeci: „Tako: učitelj im prvo kaže taljanski, pak poslje, da razumiju, hrvatski (...) i u Medolinu djevojčice i momci pasući blago ili noseći vodu bugare i naše mile pjesmice pjevaju. Pak kad pohodiš učionu, u kojema jeziku pjevaju djetca? U talijanskomu, dočim vani u hrvastkomu (!). Iz ovoga sliedi, da učiona Medolinska neima svrhu nauke i podučavanja, već da njoj jest služiti potalijančiti djecu i zapriečiti, da dodju na istu višinu izobraženja, na koju hoće doći sa istom marljivostju i u isto malo godinah djeca talijanska, da tako ostanu naši seljaci vazda sramotne sluge (šćavi), kao što još dan današnji običavaju Talijanci nazivati naš dobri, ali neuki puk seoski." (1871., 10/43) Zanimljiv je i tekst natječaja iz vladina lista *Osservatore Triestino* za slobodna učiteljska mjesta u Pićnu, Lindaru, Novakima, Gologorici, Šušnjevici, Boljunu, Svetom Petru u Šumi i Kringi gdje se javno kaže da će *učevni jezik* u tim školama biti talijanski. (1871., 13/55)

Slično je i s položajem hrvatskoga jezika u svim državnim i javnim tijelima, uredima i administraciji: „Po carskih i pučkih kancelarijah pisalo se, govorilo i odgovaralo samo talijanski oli njemački, dočim se naš hrvatski jezik zametavao, prezirao i tjerao..." (1871., 7/26) Uspoređuje se jezik starih pravnih tekstova i

tadašnjih: „I častni naši stariji u Istri i na Otocih su pisali u staro vrieme hrvatski svoje oporuke ili teštamente, ugovornice i ostale domaće i uredovne spise. Tomu ima dosta dokazah po Istri počamši od starodavnoga istranskoga *Razvoda* (...) Poslje su nam na našu škodu i sramotu nametnuli gdje talianski a gdje njemački jezik, i za to biva, da brižan kmet čini svoje oporuke, ugovornice itd. hrvatskimi besjedami, a po tom prevadjanju i pišu mu ih talianski, premda on brižnjak malo ili uprav ništa nezna talijanskoga jezika...” Smatraju da nema razloga za to jer kao pomoć u sastavljanju raznoraznih spisa i dokumenata na hrvatskome jeziku postoje dvije izvrsne knjige: *Hrvatski perovodja* u izdanju *Matice Dalmatinske* iz 1869. te *Nazovnice i obraznice pravoslovne (Terminologia e formole giuridiche)* koju je 1862. u Zadru priredio Dr. Bažidar (!) Petranović. (1870., 6/24–25)

Naša je *sloga* imala i značajnu informativnu i edukativnu ulogu pa su ljude nastojali upoznati i s društvima i udrugama koje su bile važne u promicanju hrvatskoga jezika i hrvatskih knjiga. Najveću je ulogu u tome imalo Društvo sv. Jeronima koje su osnovali svećenici iz Zagreba. Oni su smatrali da naš narod „nepozna jošte ni koristi ni slasti, koja se od dobrih pučkih knjigah imati može” (1870., 11/43), a upravo zahvaljujući njima mnoge su knjige bile dostupne u svim istarskim selima pa „i našemu puku počela je biela zora pucat, te mu ona naviešća dugo i predugo čekano vrieme bolje budućnosti.” (1870., 11/43) Tako iz broja u broj saznajemo o izdavanju novih knjiga, o aktivnostima čitaonica i tabora, otvaranju novih čitaonica i škola, o novinama na hrvatskome jeziku, a posebno se cijeni *Vienac* koji je „vrstan nadomjestiti u hrvatskoj kući svaki tudji časopis, jer se može, što se tiče sadržaja i smjera, natjecati ma kojim talianskim, njemačkim ili francezkim listom ove vrsti.” (1872., 2/7)

Iz obavijesti o smrti dr. Ivana Broza vidi se da su bili upoznati i s onodobnim jezičnim i pravopisnim pitanjima te prenose da je on najpoznatiji po djelu o *fonetičnom pravopisu* „o kojem je prvi živući slavenski filolog profesor Jagić izjavio, da je upravo remek djelo svoje vrsti te je na njegov savjet bilo početkom ove školske godine uvedeno u sve hrvatske škole po Dalmaciji i Istri.” (1894., 1/3) Također, nerijetko su i objašnjavali značenja pojedinih riječi, smještajući ih u određeni kontekst, primjerice riječ *Bandafirer* je „talijansko-njemačka, i znači strogo prevedena vodja glasbenoga sbora, ‘bande’. Tu se nije mislilo pravoga glasbenoga sbora, nego sbora, čete, ‘bande’ onih, koji na galeriji porečkoga sabora svakojake komade odigravaju: sad vikanjem, sad žviždanjem, sad štropotanjem.” (1894., 6/8) Dakle, ironično to je vođa bande u porečkome saboru koji nije baš bio dorastao toj funkciji.

Tekst *Što je jezik?* sinteza je njihovih pogleda na jezik, njegove važnosti i uloge: „Jezik je prvi najveći dar božji, najotajstveniji plod neumrle duše čovječanske, divno i čudnovato ogledalo, u kojem se duša čovječanska zrcali u svoj svojoj ljepoti i veličini. Jezik je odsjev uma i odjeka srdca čovječanskoga. Putem jezika duša se s dušom sastaje i jedna drugu bistri, vedri i razsvjetljuje; putem jezika srdce se k srdcu primiče i jedno s drugim il se veseli, il tuguje. Bez jezika čovjek bi prestao čovjekom biti, ljudi bi se razišli jedni od drugih, te bi na jedanput nestalo svega blagostanja i sve dike ljudskoga na svietu života. Jednom rieči, jezik je čovjek, a čovjek je jezik, tako da se jedno mimo drugoga neda ni pomisliti. Zato i jest materinski jezik mio i drag svim napredujućim narodom, jer što je od Boga jest sladje od meda; a s druge strane, jer u svôm jeziku gledaju i vide sami sebe i svoje čovječje dostojanstvo. U jeziku vide svoju prošlost, svoju sadašnjost i svoju budućnost." (1872., 3/9).

3. PRAVOPIS I JEZIK *NAŠE SLOGE*

Budući da se u radu analiziraju prve novine na hrvatskome jeziku u Istri, posebice važne za razvoj i širenje hrvatskoga standardnoga jezika u Istri, najprije ćemo se osvrnuti na jezik i pravopis kojim su pisane.[4] U prvome se redu misli na grafijska, pravopisna i morfološka rješenja, koja su na zanimljivoj povijesno-jezičnoj razmeđi te se u većini slučajeva može pratiti i njihov razvoj.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća za hrvatski je standardni jezik značajno djelovanje hrvatskih vukovaca. Pojava novih normativnih djela, od Brozova *Hrvatskoga pravopisa*, Maretićeve *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* do Broz-Ivekovićeva *Rječnika hrvatskoga jezika* zasigurno je obilježila razvoj standardnoga jezika u to vrijeme. Treba napomenuti da se standardni jezik u Istri pritom ne uklapa u potpunosti u razvoj hrvatskoga standardnog jezika s ostalim dijelovima zemlje pa se može govoriti o zaostajanju[5] u procesu standardizacije, uglavnom zbog izvanjezičnih razloga. Posljedica je toga da se rješenja zagrebačke filološke škole po uzoru na Babukićeve, Mažuranićeve i Veberove gramatike te Partašev pravopis u Istri zadržavaju dijelom i na početku

4 Tekstove koji su potpisani, a uglavnom su to više ili manje poznata književnoumjetnička djela, zatim razgovore i priloge na dijalektu te razne oglase, natječaje i sl. nismo pravopisno i jezično analizirali.

5 Dalibor Brozović govori o svojevrsnoj *razvojnoj retardaciji* za istarski jezični standard u odnosu na ostatak Hrvatske zbog talijanskoga pritiska. (Brozović, 1970: 134)

20. stoljeća, a sve veći otklon od njih u *Našoj* se *slogi* može pratiti, otprilike, u posljednjem desetljeću njezina izlaženja, kada se jezik i pravopis ovih novina sve više usklađuje s normativnih knjigama hrvatskih vukovaca.

3.1. Grafija

Naša je *sloga* imala ponešto zastarjela slovopisna rješenja, ponajprije u pisanju grafema *đ*. Naime, za razliku od Partaša (1850: 7), i Broz (1892: 16) i Kušar (1889: VI) prije njega, kodificirali su tzv. „precrtano d" (Samardžija, 2014: 104) te ukazali na razlike između *dj* i *đ*.[6] U našemu smo korpusu pronašli nekoliko inačica za grafem *đ*; najčešće je to *dj*: *Mladji* (1870., 1/1), *dogadjaje* (1870., 1/2), *izmedj* (1870., 2/7), *tvrdjava* (1870., 9/38), *imadjahu* (1871., 2/1), *rodjaci* (1871., 4/13), *Djakovo* (1875., 9/33), *gradjena je* (1882., 14/54), *Podje li* (1885., 3/x), *uz sudjelovanje Madjara* (1889., 45/2), *hrdja* (1890., 27/3), *izmedju* (1894., 2/2), *Madjari* (1897., 23/1), *Andjeo Gospodnji* (1899., 44/1), *kradja* (1900., 10/3), *ledja* (1901., 40/1), *djaci* (1909., 18/1), ali i *gj* (manje zastupljeno, iako po Brozu (1892: 16) neknjiževno i pod utjecajem južnoga govora, u riječima stranoga podrijetla): *Magjari* (1873., 2/1; 1877., 4/13; 1896., 22/1), *Statistika magjariziranja* (1882., 19/5), *List magjarske vlade* (1897., 11/1), *magjaronska* (1871., 9/40), *Angjeoski spjev* (1903., 57/1), *evangjelje* (1906., 17/3).

Nadalje, iako je u korpusu od samoga početka osvjedočen grafem *ć*: *vieće* (1870., 1/2), *Braćo* (1870., 1/4), *tršćanskog* (1871., 2/8), *braća* (1875., 18/69), *Hoćemo* (1877., 4/14), *kući* (1882., 13/50), *svećenici* (1882., 14/54), ima i primjera pisanja dvoslova *tj* umjesto *ć*: *bratja* (1870., 1/2), *hladna pitja* (1870., 8/33), *slabašno bitje* (1898., 44/1), *Ukinutje* (1899., 26/3), *netjaku* (1901., 13/2), *porinutje* (1901., 25/3), *tretjina* (1910., 34/1), *bratjo* (1912., 6/1). Potonji su primjeri zanimljivi ponajviše jer ih ima i na početku 20. stoljeća, iako je „poseban pravopisni pododbor" još 1877. izbacio dvoslov i ostavio samo *ć*, (Badurina, 2017: 94) što su preuzeli i prvi pravopisi.

3.2. Pravopisne osobitosti

Pravopisno nam načelo uvelike može dočarati koliko je Istra nastojala biti ukorak s ostalim dijelovima zemlje, odnosno koliko je u stvarnosti bila. U

[6] Uzima se da je *đ* uveo Daničić 1878. u *Ogledu* za Akademijin rječnik. (Moguš, 1993: 169)

početku prevladava morfonološko pravopisno načelo: *koristnije* (1870., 1/1), *srdce* (1870., 1/2; 1870., 2/1; 1870., 4/16; 1898; 44/1), *petsto* (1870., 2/6), *vrabci* (1870., 2/10), *glasba* (1870., 4/16), *razširili* (1870., 9/38), *občina* (1871., 1/3), *Otcu* (1871., 2/1), *se oddužim* (1871., 8/31), *na sudce* (1871., 8/31), *težko* (1873., 11/3), *razsvjete* (1875., 9/33), *sladko* (1879., 16/58), *obćeniti* (1881., 14/2), *priobćili* (1882., 4/14), *izšušiti* (1882., 6/4), *razprava* (1887., 48/1), *izpuniše se* (1888., 51/1), *predplatnici* (1890., 1/1), *domorodkinja* (1890., 2/5), *družtvo* (1890., 6/3), *izključivo* (1891., 2/1), *izpričati* (1891., 9/2), *tvrdka* (1891., 47/2), *uzklici* (1892., 37/3), *Doplatci* (1892., 4/5), *svoga otca* (1893., 4/1), *napredka* (1893., 37/4), *gladko* (1894., 24/2), *obširno* (1896., 22/2), *Mletčani* (1895., 7/1), *sa dohodkom* (1896., 42/1), *bezsramno* (1897., 18/1), *svetcu* (1891., 52/2), *podpisani* (1900., 85/3), *otca* (1901., 42/1; 1906., 42/3; 1908., 14/3). S vremenom primjesa fonološkoga načela ima sve više: *djeca* (1871., 9/36; 1871., 10/43; 1882., 14/54), *društveno* (1879., 16/57), *iz srca* (1890., 29/2), *teško* (1900., 12/2), *srce* (1900., 16/1), *glazba* (1899., 31/3; 1901., 8/3; 1906., 25/3; 1907., 57/3), *opaska* (1905., 50/1; 1912., 8/1), *muški* (1906., 16/3), *pretplatu* (1908., 1/4), *društvo* (1908., 26/3), *ženidbe* (1914., 1/5), *potpisana* (1908., 40/1). Prijelaz s morfonološkoga pravopisnog načela na fonološko nije bio ni linearan ni konačan, što se može lijepo vidjeti iz primjerā: *njegova otčinskoga srca* (1889., 2/3), *težkim srcem* (1896., 49/1) i zapravo je teško odrediti točnu godinu, no sigurno je da u posljednjih desetak godina izlaženja *Naše sloge* fonoloških primjera ima sve više.

„Starinu" u *Našoj slogi* dočarava i interpunkcijsko načelo, i to strukturno ili gramatičko, koje je lako prepoznatljivo po obilju zareza jer „vrlo dosljedno razdvaja ne samo rečenice nego i sastavne dijelove složenih rečenica" (Badurina, 2017: 33): *Što je bačva veća, u koju ćeš vino zadniti, to je bolje, jer se na velikoj matici vino bolje gotovi i čisti, a vrhu toga nevišeje i neizhlapljuje se onako lahko, kao što to biva u malenoj*. (1870., 7/28), *Niemci su razglasili, da oni nemare, tko će u Franceskoj vladati* (1870., 10/39), *A to je prava istina, jer su škole mal da ne svuda potalijančene, a povrh toga narod za nje troši toliko, da nemože više.* (1872., 1/2), *Braneći svoj predlog, razlagaše govornik i njegovu tendenciju, koja se sastoji poglavito u tom, da se njemački jezik proglasi državnim jezikom u Austriji* (1886., 11/x), *Poznato je, da zemlje u kojih žive hrvatski narod, navlastito Slavonija i Bosna, prodavaju u inozemstvo mnogo suhih šljiva (češpe)*. (1890., 5/3), *Iza ovog uspjeha mislimo, da će biti Talijani uvidili, da se još nije kovao novac, kojim se može Buzećane podkupiti i da se neće više usuditi*

upušćati se u borbu kod občinskih izbora. (1891., 9/4), *G. Frühauf veli, da on poznaje dvojicu, koji su posvema kvalificirani i koji bi se bili natjecali, kada bi mjesto bilo stalno i definitivno.* (1903., 17/2) Broz je propisao takav način bilježenja interpunkcije, no dodao je i iznimke – „kad mjesto infinitiva ima rečenica sa veznikom *da*" (Broz, 1892: 56) – iako u korpusu nema razlike: *Idem, da dalje nabrajam.* (1904., 46/1)

U našem se korpusu refleks *jata* bilježi na više načina. U početku uglavnom prevladava *ie* (za dugi *jat*): *vriedno* (1870., 1/1)*, po ostalom svietu* (1870., 1/1), *Zviezda* (1870., 3/1), *riečki* (1870., 10/39), *liepo* (1871., 3/10), *ciena* (1883., 24/4), *Dieljenje* (1886., 47/2), *liečnici* (1889., 10/3), *u Osieku* (1890., 8/3), *cvieće* (1890., 21/4; 1902., 6/4), *liek* (1894., 45/4), *snieg* (1910., 6/3), *napried* (1900., 5/3), *liep* (1900., 22/4; 1906., 12/3), *viest* (1887., 39/3), odnosno *je* (za kratki *jat*): *svjetskih* (1870., 3/1), *mjesta* (1870., 3/1), *tjelesno* (1870., 4/16), *uvjet* (1870., 9/37). Međutim, gdjegdje nailazimo i na nedosljednosti jer će se u dugim slogovima naći *je*, a u kratkim *ie*: *uspieti* (1870., 1/2), *riedki primier* (1870., 1/3), (*noseć sobom*) *prosvietu* (1872., 3/9), *tjelo* (1891., 36/1), *zahtjevalo* (1906., 26/3), *mljeka* (1908., 41/3). S vremenom imamo i primjera troslovnoga pisanja *ije* jer je norma pokušala kodificirati i promijeniti ovu naviku (Kušar, 1889: 37; Broz, 1892: 2–5): *razumijemo* (1891., 40/3), *riječ* (1908., 26/2), *cijenu* (1909., 16/2), *na Rijeci* (1909., 42/1).

Zagrebačka filološka škola, uvidom u gramatike A. Mažuranića, V. Babukića i A. Vebera te Partašev pravopis, propisuje da se glagolski oblici pišu zajedno s riječju *ne*, a pravopisna norma po Brozu (1892: 40–41) traži odvojeno *ne*. Ipak, u korpusu prevladava sastavljeno pisanje: *neima* (1870., 1/2), *neveselimo* (1870., 1/2), *nemogu* (1870., 9/35; 1875., 3/2; 1901., 33/2; 1910., 46/2), *nesmieraju* (1871., 1/1), *nemožemo* (1890., 1/1; 1903., 4/2), *neda se* (1891., 19/2), *nebude* (1895., 26/1), *Nebismo* (1896., 43/3), *neradi* (1900., 7/1), *nefali* (1910., 18/3), *nesmućujmo* (1911., 39/1). Nesastavljeno su napisani sljedeći primjeri: *ne valja* (1892., 31/5), *ne primi* (1893., 4/2), *ne znaju* (1896., 42/3), *ne znam* (1896., 53/2), *ne može* (1902., 61/1; 1907., 11/3), *ne činimo* (1909., 5/2), *ne smije graditi* (1910., 7/1), *ne znamo* (1914., 13/5), *ne izgine* (1909., 7/1). Dvojbeno je u korpusu i pisanje negacije s kratkim oblikom glagola *htjeti: neće* (1870., 9/35; 1890., 9/1; 1893., 48/2; 1899., 3/2; 1900., 12/2; 1909., 7/2; 1915., 2/1; 10/2; 21/3), *nećemo* (1880., 9/4; 1898., 48/1; 1899., 11/3); *ne će* (1900., 11/3; 1905., 5/2; 1906., 25/1; 1913., 1/3), *Ne ću* (1904., 32/2), *ne ću* (1907., 54/5).

3.3. Morfološke osobitosti

Na morfološkoj je razini zanimljiv nastavak za genitiv množine. Iako su se Ilirci, zatim i predstavnici zagrebačke filološke škole zalagali za nastavak *-ah*, na početku su prihvaćali i druge nastavke za genitiv množine te su ih potom izbacivali iz svojih gramatika.[7] Nastavak *-a* zagovarali su hrvatski vukovci, no o genitivnome se nastavku pisalo i mnogo kasnije jer *ahanje* nije odjednom iščezlo. (Jonke, 1964: 216) U našemu korpusu na početku prevladava nastavak *-ah* (*-ih* u imenica *i*-vrste): *raztužena srdca hrvatskih domorodacah* (1870., 2/1), *Kretanje austrijanskih brodovah* (1870., 6/4; 13/4), *cielih šest mjesecih* (1871., 1/1), *Nekoji od tih zastupnikah* (1872., 13/49), *Druga vrst satovah* (1873., 24/2), *Od sjevernih putnikah bijahu prisutni* (1874., 19/80), *Ovih je danah* (1875., 20/2), *600 jajah* (1876., 21/3), *O uzgoju bučah* (1877., 12/3), *Koliko ima svećenikah u Austriji* (1877., 20/4), *Vrlina naših mornarah* (1878., 18/4), *zbirka popievakah* (1878., 6/4), *mnogo se Inglezah i Amerikanacah okladilo* (1979., 1/96), *više važnih predmetah* (1882., 10/1), *Kretanje austro-ugarskih brodovah* (1884., 35/4), *Prijeteljstvo izmedju Čehah i Magjarah* (1885., 32/2), *Iz Nerezinah* (1888., 4/1), *u više prigodah* (1890., 9/1), *većina drugih općinah* (1891., 8/1), *sastavak podukah i pravilah o koleri* (1892., 37/3), *ima mnogo slučajevah* (1893., 14/2), *Od više stoljećah* (1894., 15/3), *poslije zasjedanja delagacijah* (1898., 20/2), *Iz svećeničkih krugovah* (1900., 70/2), *od 9 zamjenikah* (1902., 74/6), *od predanih glasovah* (1903., 32/3), *izvan izbornih prostorijah* (1906., 31/1), *nedaleko granicah* (1910., 46/1), *zasjedanje delegacijah* (1910., 47/3). Zanimljivo je da se nastavak *-a* (*-i* u imenica *i*-vrste) pojavljuje samo u prvome broju iz 1870. godine, zatim ga uopće nema sve do devedesetih godina kada pomalo iščezava *-ah,* da bi u novome stoljeću gotovo i nestao: *Tèk novaca* (1870., 1/1), *množina gorivih plinova* (1870., 1/2), *Pa ima učenih ljudi* (1870., 1/3), *Od drugih zemaljskih proizvoda* (1870., 1/4), *što se tiče statističkih podataka* (1892., 5/3). U primjerima *iz ovih naših stranâ* (1870., 1/2), *Radom (gibanje) rukû i nogû* (1876., 2/2), *ministar željeznicâ* (1906., 31/3) pronašli smo i *kapicu* kao oznaku genitiva množine.

Značajka su starijega jezičnog stanja i nesinkretski padežni oblici za dativ, lokativ i instrumental množine, na što u svojoj gramatici upozorava i Maretić

---

[7] Primjerice, Babukić iz *Osnove slovnice slavjanske naréčja ilirskoga* odbacuje nastavke *-ø*, i *-ov/-ev*, a u njegovoj *Ilirskoj slovnici* također pronalazimo samo nastavke *-ah* i *-ih*. Protivi se nastavku *-a* za genitiv množine i smatra da se javlja samo u onim govorima koji nemaju glas *h.* (Tafra, 1993: 85) Mažuranić, pak, prednost daje nastavku *-ah,* ali u *Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* za genitiv množine dopušta sva tri nastavka (Mažuranić, 1839: 20).

(1899: 150). Iako su sinkretski padežni oblici prevladali već u 17. stoljeću, a kao sinonimni nesinkretskima pojavljuju se već u Kašićevoj gramatici, Ilirci se koriste samo starijim nastavcima zbog ideoloških (težnja za južnoslavenskim jedinstvom) i jezičnih (razlikovanje od dvojinskih nastavaka *-ima*, *-ama*) razloga. (Tafra, 1995: 351–352) Dativ je množine u ondašnjim gramatikama imao u muškome i srednjemu rodu nastavak *-om*, *-em*, a u ženskome *-am*, *-im*, što je u skladu i s primjerima iz *Naše sloge*: *prostim ljudem* (1870., 4/15), *odraslim ljudem treba* (1870., 4/15), *bolestnikom hoće se* (1870., 4/15), *Izručivao je (...) prevažni posao nepoznatim ljudem* (1870., 4/16), *Preporučujemo dakle našim kmetom* (1870., 7/28), *Spomenici hrvatskim pjesnikom* (1886., 51/4), *da se članovi većine u svemu pokoravaju željam i zahtjevom pokrajinskoga odbora* (1887., 8/1), *koja je i njemu i njegovim pristašem mila* (1892., 5/1), *našim vjernim čitateljem i prijateljem* (1901., 101/2), *da se izdade njihovim suprugam* (1906., 11/1).

Nastavci su za lokativ množine u imenica muškoga i srednjega roda *-ih*, a u ženskoga *-ah*: *na kvarnerskih Otocih* (1870., 1/1), *o svih znamenitijih dogadjajih političkih ili državnih* (1870., 1/1), *po današnjih uspiehih suditi* (1870., 1/4), *na više mjestih* (1870., 2/1), *o kotarih gradskih* (1870., 2/6), *kao u selskih općinah* (1870., 3/1), *u prikritih bačvah ili čabrih* (1870., 8/32), *o pojedinih podružnicah* (1896., 33/1), *na otocih* (1900., 7/1), *u raznih stranah* (1901., 95/1), *u sjednicah* (1905., 2/3; 26/1), *na liburnijskih obalah* (1905., 22/1), *o prirodnih medjah Italije* (1906., 29/1), *U poslovih autonomnih* (1907., 61/1), *u prostorijah* (1912., 7/5).

U instrumentalu množine u korpusu pronalazimo nastavak *-i* za muški i srednji te *-ami*, *-mi* za ženski rod, što je u skladu s gramatikama zagrebačke filološke škole: *s talijanskimi vjetrenjačami* (1870., 1/3), *svojimi narodnimi zastavami* (1870., 1/3), *kad se pred samimi izbori* (1870., 2/6), *dosad obkružen samimi privremenimi ministri* (1870., 4/15), *Ovim se je sastankom i ovimi zaključci* (1870., 6/25), *medju velikimi crkvenimi blagdani* (1888., 51/1), *medju ostalimi krunjenimi glavami* (1891., 2/3), *obkoljen vjernimi svojimi narodi* (1898., 44/1), *raznimi dobročinstvi, plemenitimi i čovjekoljubivimi djeli* (1898., 44/2), *Ovimi priprostimi riečmi* (1901., 101/1), *jednih s drugimi* (1907., 62/2).

Od morfonološki je uvjetovanih alternacija u korpusu zanimljiva sibilarizacija. Iako je već u gramatikama zagrebačke filološke škole (Babukić, 1836: 9; Mažuranić, 1839: 15–24; Mažuranić, 1859: 59; Veber, 1871: 10) i kasnije (Florschütz, 1905: XII, XIII) zamijećena i opisana, dakako ne pod tim terminom, u *Našoj slogi* uočavamo dvostrukosti. Uz primjere u kojima se ona ne provodi: *u izvrstnoj knjigi*

(1870., 6/25), *Po onoj samoj preporuki* (1879., 16/57), *u slogi* (1890., 2/1; 1892., 49/4), *o zlobnoj porugi* (1892., 31/3), *u voloskoj i opatijskoj luki* (1894., 24/2), *u ruki* (1907., 62/3) pojavljuju se i oni sa sibiliziranom osnovom: *u bratinskoj slozi* (1870., 4/16), *u hrvatskoj stranci u Dalmaciji* (1892., 14/4), *nikako ne odgovaraju svrsi* (1897., 2/3), *junaci* (1896., 44/2), *brizi* (1895., 13/3), *k hrvatsko-talijanskoj slozi u Dalmaciji* (1906., 17/3).

Određenu boju novinama daju i oblici koji su danas rjeđi ili stilski obilježeni, no tada zasigurno uobičajeniji, a odnose se na glagole *dati*, *imati, znati, izdati* koji se tvore po I/1 vrsti, a ne po I/7 vrsti:[8] *dadu potrebne pomoći* (1871., 4/13), *Kako se dade sačuvati* (1871., 4/19), *Kako se dadu zatrti mušice* (1870., 12/51), *ako se pojedinim narodom dadu* (1882., 14/53), *Imademo* (1890., 1/1), *da imade novo* (1890., 2/1), *kod nas imade* (1897., 1/2), *imade duboko i sudbonosno značenje* (1900., 5/1), *za koja znade vrlo dobro* (1890., 2/1), *Oni imadu samo jedan glas* (1899., 7/2), *imademo razloga veseliti se* (1896., 8/1), *se dade zaključiti* (1897., 36/2), *da se dade* (1893., 18/2), *Nek se i ova znade* (1894., 10/4), *Dade li* (1894., 39/10), *da se izdade njihovim suprugam* (1906., 11/1).

Spomenut ćemo i kolebanja koja se mogu uočiti u deklinaciji stranih imena. Dva su temeljna načina osvjedočena u korpusu: dodavanje spojnice i nastavka, kako je danas uobičajeno za pokrate, te samo dodavanje nastavka, kao kod ostalih imenica: *kod Saarbrückena i Rheinheima* (1870., 6/23), *kod Wörtha* (1870., 8/33), *da je Salvadoriu ponudio* (1870., 10/42), *dra. Gregorca* (1892., 2/1); *nekog D.ra Salvadori-a* (1870., 10/42), *Proročanstvo Nostradamus-a* (1871., 2/8), *Nekoga Franceschi-a iz Umaga* (1873., 19/75), *u Pariz-u* (1881., 10/3), *dra. Bazzoni-a* (1890., 2/1), *Toncich-u* (1890., 3/4), *Conti-a* (1892., 8/3), *Rubelli-a* (1892., 8/3), *proti R i n a l d i n i - u* (1893., 45/3).

3.4. Sintaktičke osobitosti

Proučavajući rečenice uočavamo velik broj usporednih (komparativnih) rečenica, ponajviše onih kojima se izriče usporedba po jednakosti s usporednim veznikom *kao što*: *Kao što se na taj način radi u školi, tako se u zadnje vrieme postupa i u crkvi.* (1899., 42/1), *Kao što kvočka najvećom ljubavlju i hrabrošću brani svoje piliće, tako se i mi svim svojim umom i srcem založimo* (1913., 5/2) te raščlanjene usporedne rečenice (rečenice korespondencije) s izrazima *što...to*,

[8] Podjela na vrste i razrede prema Babić i dr. (1991: 681–695).

toli...koli, *kako...tako, koliko...toliko*: *Što ima dakle više soka u sebi, to je loza jača i više rodi* (1870., 5/19), *Izgovori naših protivnikah koliko su objestni i nepravedni, toliko su i opaki* (1871., 4/14), *Što općinsko zastupstvo odluči, to općinski odbor izvršuje* (1872., 2/5), *kako je živio tako je i umro* (1890., 13/2), *Kako su za izbora protegle svoje djelovanje na cieli politički kotar, tako su protegle i sada radi potrošarine.* (1898., 3/2).

Rečenice su u *Našoj slogi* bogate atributima koji su većim dijelom u antepoziciji, iako ima i primjera postpozicije sročnoga atributa, ponajviše pod utjecajem latinske i talijanske sintakse (Pranjković, 2006: 28). Može se pretpostaviti da je latinski utjecao na biblijsku terminologiju, dok se primjeri s atributima u postpoziciji odnose na što iz svakodnevnoga života i rezultat su hrvatsko-talijanskih jezičnih dodira toga vremena. Primjeri su postpozicije sročnih atributa sljedeći: *zapovedi božje* (1870., 4/15), *duh djetečji* (1876., 2/2), *u općini lovranskoj* (1880., 13/1), *uskrsnutje Sina božjega* (1887., 14/1), *Glavari svećenički* (1888., 14/1), *Iz Drage mošćeničke* (1891., 17/2), *Prst božji* (1898., 12/3), *ruke vinogradarove* (1870., 5/19), *sveučilištu zagrebačkomu* (1874., 29/84), *svetiljka (lampa) petrolejova* (1883., 7/4), *viest radostna i vesela* (1896., 49/3), *rode mili* (1902., 25/1), *U ime njezino* (1906., 7/1), *Novaki pazinski* (1911.,19/2). Na antepoziciju sročnih atributa nailazimo u sljedećim primjerima: *božjeg sunca* (1870., 13/58), *od dobrih pučkih knjigah* (1870., 11/43), *prijateljske ruke* (1874., 23/90), *jadranskoga morskoga zaljeva* (1896., 4/x), *mlade hrvatske čitaonice* (1896., 4/x), *ta opaka bolest* (1890., 15/3), *općinskom glavarstvu* (1894., 30/3), *mrtvo tjelo* (1901., 10/x), *talijanskoj vladi* (1903., 17/x), *od agilnijih narodnih agitatora* (1912., 5/x), *za drugi ratni zajam* (1915., 19/x).

U atributnoj se ulozi u cjelokupnome korpusu pojavljuju danas zastarjele participijalne konstrukcije, posebice one u kojima se javlja particip prezenta, koje su bile uobičajene za onodobne književne tekstove i bile su normirane u gramatikama (Ham, 1998: 81): *u njemu živućega plemena* (1870., 1/1), *do 7 dne dojdućega mjeseca novembra* (1870., 10/39), *ter narodu ondje živućemu pomoći* (1871., 7/27), *svim napredujućim narodom* (1872., 3/9)*, u dojdućem saborovanju* (1882., 4/13), *brizgajuću krv da su hvatali tanjuri* (1882., 13/51), *svim narodnim u Ljubljani nadolazećim se društvom* (1882., 13/52), *Polica br. 44511 tičuća su mješovitog osjeguranja* (1892., 26/3), *Naša dična učeća se mladež* (1894., 32/3), *Na koncu iztičuće godine 1894.* (1894., 51–52/2), *za nastajuću godinu* (1900., 89/4), *putujući sviet* (1903., 39/2).

U *Našoj* smo *slogi* pronašli brojne primjere za slavenski genitiv, genitiv izravnoga objekta uza zanijekane prijelazne glagole koji se značenjski ne razlikuje od akuzativa i može se uvijek njime zamijeniti. Tada je zasigurno bio čest u svakodnevnoj pisanoj komunikaciji, a danas je rijedak, što ga čini obilježjem biranijega stila (Stolac, 2017: 119): *Ali čovjek ne može svega sám ni da vidi, čega neznaju, neka nežale ni truda ni troška* (1870., 1/1), *koji nisu štedili ni muke ni truda* (1870., 1/3), *toga nebi znao sada nitko* (1870., 4/15), *čega sve neimamo* (1870., 8/32), *nepozna jošte ni koristi ni slasti, koja se od dobrih pučkih knjigah imati može* (1870., 11/43), *da im nemožemo poslati prvog broja* (1871., 3/11), *neimaju nigdje pristupa* (1871., 8/31), *Skoro nikad nečitamo službenoga lista* (1899., 18/1), *Nijedni dakako neimaju većine* (1891., 19/1), *Pučanstva ne bijaše vidjeti.* (1896., 38/1).

3.5. Leksičke osobitosti

Budući da je *Naša sloga* izlazila krajem 19. i početkom 20. stoljeća, nailazimo na podosta leksema koje bismo danas mogli svrstati u arhaizme (ili zbog fonetskog sastava, ili zbog tvorbenih nastavaka, ili je pak njihov izraz s pozicije standardnoga jezika arhaičan, a sadržaj se izriče drugim izrazom): *ter* (1870., 1/1; 1870., 4/15), *njekojeg* (1870., 1/2), *stopram* (1870., 1/3), *vazda* (1870., 3/1), *jerbo* (1870., 4/17), *koga će da pedepsa* (1870., 6/23), *Akoprem* (1870., 6/23), *toli* (1870., 8/31), *jurve* (1871., 2/1; 1889., 11/2), *prolaze dnevi, mjeseci* (1890., 3/3), *princip Amedeo* (1890. 4/1), *proti* (1890., 6/2), *jur* (1890., 9/1), *sa belgijskom princesom* (1889., 5/1), *dočim* (1899., 7/4), *prem* (1891., 47/1), *akoprem* (1897., 43/4), *U urečeni sat* (1896., 42/1), *negda* (1894., 37/2). Zanimljivo je da se ponekad uza zastarjele oblike, primjerice: *na cesarskih pirovih* (1870., 1/3), *naš cesar* (1870., 2/7), *po samom cesaru* (1871., 4/13), *cesarica Augusta* (1890., 2/2), *cesar* (1890., 40/2), *Njegovo Veličanstvo cesar* (1896., 19/2), istovremeno pojavljuju i noviji: *samomu caru* (1870., 2/1), *vierna caru* (1870., 3/1).

U korpusu je uobičajen danas rjeđi lik pridjeva *puljski* (Zoričić, 2004: 266): *porečko-puljskoga* (1872., 5/prilog), *Porečko-Puljsku* (1875., 18/69), *puljski drug* (1890., 7/1), *Iz Puljske okolice* (1891., 8/3), *dopisnik puljskoga „o s l i ć a"* (1892., 31/3), *za puljsku podružnicu* (1895., 36/2), *u puljskom smetištu* (1913., 31/2), a lik *pulski* pronašli smo u primjeru: *dosad nismo imali nego četiri Čitaonice u Istri, najme Pulsku, Kastavsku, Boljunsku kod Trsta i Materijsku na Krasu* (1871., 3/10).

4. OD JEZIKA DO STILA

„Svaki stil sadržava elemente općega, stilski neutralnoga, dijela standarda i svoje specifične značajke i zakonitosti svojstvene samo njemu kao zasebnomu stilu standardnoga jezika različitomu od ostalih stilova. Kada komuniciramo, to činimo služeći se jednim od njegovih funkcionalnih stilova, a ne standardnim jezikom kao cjelinom jer je on kao cjelina apstraktan, a konkretizira se upravo u svojim funkcionalnim stilovima" (Frančić, Petrović, 2013: 232). Svjesni činjenice da se u skladu s razvojem potreba društva i društvenih situacija stilovi razvijaju i nadopunjuju te da nisu „stilski jednoznačni" (Katnić-Bakaršić, 2001: 36), nismo očekivali isključivo karakteristike jednoga funkcionalnoga stila jer bi u novinama koje su izlazile gotovo pola stoljeća uvijek nešto ostajalo *po strani*, no pretpostavljali smo da će prevagnuti elementi publicističkoga stila. Uvidjeli smo da je stil *Naše sloge* u mnogočemu složeniji i da je izvanjezični kontekst, prije svega društveno-politička situacija, utjecao na izbor jezičnih i izražajnih sredstava, pa smo uočili i brojna obilježja administrativnoga stila.[9] U redcima što slijede nastojat ćemo, prije svega, ukazati na potvrde *publicističnosti* i *administrativnosti* u tekstovima *Naše sloge*, a potom i na odlike kojima se približavaju i drugim funkcionalnim stilovima, ne očekujući pritom brojčanu ili kakvu drugu prevagu elemenata kojega stila, već s namjerom da se ukaže na više ili manje jedinstvene specifičnosti vremena, mjesta, medija i tekstnoga tipa.

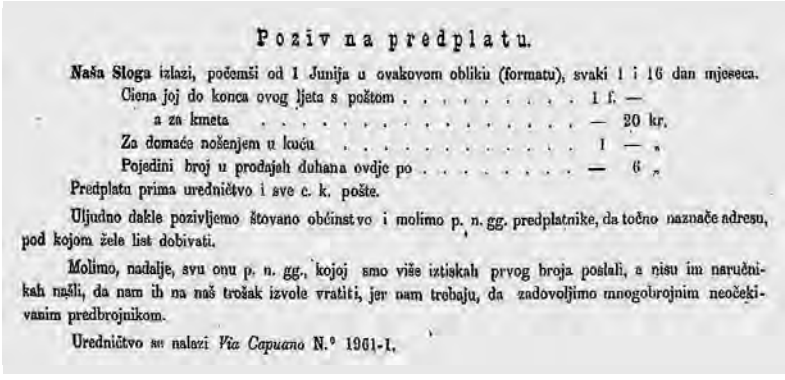
4.1. Obilježja administrativnoga stila

Obilježja administrativnoga stila u *Našoj slogi* možemo prepoznati u brojnim tekstnim vrstama koje su karakteristične za taj funkcionalni stil (oglasi, reklame, zapisnici, izvještaji, proglasi, natječaji za radno mjesto, telegrami), ali i u postupcima koji su u njemu uobičajeni (nominalnost, eksplicitnost, analitičnost, hiperbolizirane riječi, pleonazmi). Iako u većem dijelu njih možemo pronaći sve funkcije novinarstva: informativnu, propagandnu, popularizatorsku, prosvjetiteljsku, agitativnu, pedagošku i zabavnu (Silić, 2006: 77), ipak se kod nekih za usmjerenost primaocu poruke nije marilo. Naime, dodani su cjeloviti zapisnici, proglasi i sl. što je čitateljima, među kojima je bio velik broj polupismenih i slabo obrazovanih, zasigurno bilo teško razumjeti.

---

9 Rišner (2016: 236), analizirajući suvremene medijske tekstove, jezik medija vidi kao mješavinu različitih stilova upravo zbog toga što je to javni jezik.

Oglašavanje je dijelom *Naše sloge* od početaka njezina izlaženja, a prepoznajemo ga u *Pozivima na predplatu*, oglasima o izdanjima novih knjiga, rječnika, novina, kalendara i sl., te poslije i u natječajima za radna mjesta te konačno u reklamama.[10] Prvi *Poziv na predplatu* (1870., 2/10, slika 1) sadrži informacije o tome kada i gdje izlazi *Naša sloga*, kolika joj je cijena te buduće čitatelje, ali neizravno, poziva na pretplatu. Primarna mu je uloga bila prenijeti obavijest, čime se potvrđuje referencijalna uloga, karakteristična ponajprije za publicistički funkcionalni stil. Također, u njemu ne nailazimo na izraze kojima se veliča rodoljublje, kao primjerice u drugim tekstovima *Naše sloge.* Međutim, već u drugome pozivu primjećuje se da su oni postali i svojevrsni proglasi ilirizma i da dijelom najavljuju program kojemu je glavni cilj „buditi narodnu sviest i podučavati narod u svem" (1870., 13/51). Nadalje, ne kriju zadovoljstvo zbog velikog broja *predbrojnika* te pozivaju na slogu jer „što nas bude više, to će nam bit svim bolje" (1870., 13/51). U kasnijim godištima pozivi na predplatu poprimaju pomalo i literarni karakter, pa tako kažu da je *Naša sloga* „malen, ali je nekomu velik trun u oku, zato što ga mnogo ljudi čita i što bi rado, da se hrvatskomu puku pravica kroji i pomogne koliko je moguće." (1878., 2/6, slika 2) Metaforički objašnjavaju da je list od „djeteta postao dječakom", misleći pritom da se razvio u pravi list i da su zahvaljujući njemu ljudi spoznali svoje podrijetlo, ali opominju i da do „podpune mužke zrelosti, što sama sobom vlada i ravna, još je jako dalek put, pak im još mnogo i mnogo nauka treba" (1881., 1/1). Navode da je ovaj list mnoge iz sna probudio, ali „sad treba, da jih netko primi za desnicu ruku, pa vodi po mučnoj stazi života" (1881., 1/1). Takvim se načinom izražavanja približavaju publicističkome stilu.

Poziv na predplatu.

Naša Sloga izlazi, počemši od 1 Junija u ovakovom obliku (formatu), svaki 1 i 16 dan mjeseca.

Ciena joj do konca ovog ljeta s poštom . . . . . 1 f. —
a za kmeta . . . . . — 20 kr.
Za domaće nošenjem u kuću . . . . . 1 — „
Pojedini broj u prodajah duhana ovdje po . . . . . — 6 „

Predplatu prima uredničtvo i sve c. k. pošte.

Uljudno dakle pozivljemo štovano občinstvo i molimo p. n. gg. predplatnike, da točno naznače adresu, pod kojom žele list dobivati.

Molimo, nadalje, svu onu p. n. gg., kojoj smo više iztiskah prvog broja poslali, a nisu im naručnikah našli, da nam ih na naš trošak izvole vratiti, jer nam trebaju, da zadovoljimo mnogobrojnim neočekivanim predbrojnikom.

Uredničtvo se nalazi *Via Capuano* N.° 1961-I.

Slika 1. *Poziv na predplatu* (1870., 2/10)

[10] U ekonomskoj se i marketinškoj terminologiji češće govori o oglasima zbog negativne konotacije vezane uz termin *reklama*, no ovaj je termin točniji i precizniji (Udier, 2013: 178) pa ga i mi upotrebljavamo.

POZIV NA PREDPLATU.

Minulo je cielih osam godinicah, što se ovaj list štampa više u tudjem nego u svojem gradu. On je malen, ali je nekomu velik trun u oku, zato što ga mnogo ljudi čita i što bi rado, da se hrvatskomu puku pravica kroji i pomogne koliko je moguće.

Naša Sloga sama svjedoči, da nešto valja, kad se štampa u 1800 komadah; ali dosta puti i druge ju novine pohvališe.

Sasvim tim morali bismo bili prestati pisat ju radi mnogih teških razlogah; nego nam u dobar čas priteknoše u pomoć mladji prijatelji i obećaše svoju pomoćnicu ruku, dok „Sloga" bude pravim putem hodila, a to će, ufamo se, uvjek biti.

Tako će nam ju biti moguće na većem listu štampati većimi slovi, da se lagljе čita, a cienc nepovisujemo ni malo. List će izlaziti kako i dosad svakoga 1. i 16. dana u mjesecu. Donašat će uvodne članke o naših domaćih stvarih, pogled po svietu i ostalo kao dosad. U podlistku štampat će se **„Razvod istrijanski"** vele znamenito pismo za obćine istrijanske, pisano pred 500 godinah.

Preporučamo svim rodoljubom, da nam dopisuju iz svojih krajevah po istini sve, što misle da je vriedno. Štampat ćemo cielo ili medju različitimi viesti, kako bude prilično. Molimo da se dopisi pišu na polovicu linije.

Predplata s poštarinom za cielu godinu stoji samo 2 f., a za seljake samo 1 f. Za pol godine polovicu. Izvan Carevine za poštarinu više.

Ali ako se nadje barem osam seljakah pod jednom poštom i voljni su pod jednim zavojem i imenom dobivati list, onda pušćamo za 70 novč. na godinu svakomu.

Poštu, ime i pridjevak valja jasno naznačiti. Ako tko nedobiva lista na dobu, neka se potuži u pismu nezapečaćenom i izvana napiše uz adresu *„Reklamacija"*. Za takovo pismo neplaća se poštarine.

Novce netreba pošiljati u zapečaćenu listu jer je preskupo, nego se uzme poštarska napulnica (Vaglia postale, Postanweisung), po kojoj je cienije, a i mjesta ima na njoj dosta, da se napiše ime i vrieme za koje se plaća.

Tko nam prvoga broja nevrati, držat ćemo ga za predbrojnika.

Uredničtvo „Naše Sloge"
Via S. Francesco N. 4. u Trstu.

Naše obćine.

Do pred jedno petnajst godinah mi smo svoje obćinske posle poslovali onako na starinsku. Nije tu bilo Bog znaj kolike pisarije ni mudrovanja, već starešine ili župani, naši poglavari, posavjetovali bi se s drugimi muži i odlučili bi, što jim se je činilo pravo. I manja sela bila su za se, i sama su svoje stvari obavljala, kako su najbolje znala. Još nas je živih, koji bismo mogli reći: moj otac zapušćao je svoje stvari, a nastojno je okolo obćinskih; moj rodjak raztepao je svoje blago trošeć i putujuć, da obćinsko sačuva. A manje nas je, koji bismo na duši imali, da su nam roditelji obćinsko zapustili, nego će bit onih, koji za nami dojdu.

Pred jedno petnajst godinah počeli se stvarat obćinski zakoni, i dan na dan kapne koji novi. Već jih je toliko, da jedan zakon drugoga pobija. Ali istina je to, da obćine veliku slobodu imaju. Skoro je svaka za se kako jedna država. Nijedan joj nepači napredovati u svakom dobru. Samo je to zlo,

Slika 2. *Poziv na predplatu* (1878., 2/6)

Nadalje, u *Našoj slogi* od početka izlaženja nailazimo na reklamne tekstne vrste, i to u prvih nekoliko godina isključivo osiguravajuće kuće *Slavija* (1871., 3/12; 1871., 4/20; 1871. 7/28; 1872., 8/32; 1872., 16/64; 1874., 1/5), a od 1874. pojavljuju se razne reklame koje se sve više približavaju suvremenima. I reklamni je „diskurs *Naše sloge* podjednako bio i edukacijske naravi i gospodarskoga karaktera i snažne političke dimenzije koja se najviše odnosila na 'buđenje nacionalne svijesti' istarskih Hrvata i slavenskoga stanovništva u Istri općenito te da je od pojave prvih reklama funkcionirao kao bitan društveni diskurs onoga doba." (Bertoša, 2010: 82)

Tematski ih možemo podijeliti u nekoliko sljedećih skupina: reklame za bankarske usluge, za umjetnički izrađene slike, za crkvene potrepštine u specijaliziranim trgovinama i skladištima, za lijekove ili namirnice koje imaju ljekovita svojstva, za pomagala u obrađivanju vinograda, za knjige, za svijeće i tvornice voska, za novčanu lutriju, za putovanja na međunarodnim linijama, za prodaju namještaja i ostalo. (Ljubešić, 2009: 61) Česte su reklame za tablete protiv grlobolje, promuklosti i kašlja (1879., 1/96, slika 3), prodaju slika (1879., 1/4), podvodno i suho vapno (1878., 2/9), *inženirski* ured u Trstu (1879., 1/4), *sukno za odiela* (1885., 10/x, slika 4) itd. Od kraja sedamdesetih godina 19. stoljeća popraćene su slikama, bogatije atributima i stilskim sredstvima, npr. „Slika je vrlo divno, i to: poput jednoga krsta (križa) izvedena. – Svi likovi ukrašeni su liepim hrvatskim trobojnim okvirima i lovorovim vjencima" (1879, 1/4). Većina je reklama na hrvatskome jeziku, iako ih ima i na talijanskome (1885., 10/x), što možemo izdvojiti kao još jednu posebnost ovih novina. U novije se vrijeme govori o tzv. prikrivenim i poluprikrivenim reklamama kao o sve češćoj tendenciji suvremenih medija (Udier, 2013: 190), no možemo ih pronaći već u *Našoj slogi* u tekstovima koji izgledaju kao savjeti za bolji život, a zapravo reklamiraju samo jedan proizvod. Nisu izdvojeni ili uokvireni kao ostale reklame, već imaju svoje naslove, općenitije, kao i ostali tekstovi *Naše sloge*, ali se podrobnim iščitavanjem može vidjeti da to nisu samo savjeti. Primjerice u tekstu *Za naše marvogojce!* reklamira se *brzoparionik* tvrtke „Alfa" (1911., 48/4, slike 5 i 6), dok se u članku naslovljenome *Riečka industrija* govori o poduzeću Adriatica d.d. za destilaciju konjaka u Rijeci (1914., 45/4). Zanimljivo je i to da su ti proizvodi u nekim brojevima imali i prave reklame.

Grlena bol, kašalj, hreptavica, promuklost, nazeb, zadavica, rora, zapala ustiuh itd.

mogu se u kratko vrimine lahkoćom zabljenjem

NADARENIH

Prendinievih Sladkišah

(PASTIGLIE PRENDINI)

Ako jih gotovi P. Prendini lučbar i Ljekarnik u Trstu.

Vsaka pamet uživeljem, preporjednikom itd. Prebijenih kašljah naših, navadno jutarnje hrepavice i grlenih zapalah nestaje kmi za cesto uživanjem ovih sladkišah.

Opazka. Valja se pazit od ravalicah, koji je panačinjaju. Zato valja uzjak pitati Prendini-eve sladkiše

Slika 3. Reklama za tablete protiv grlobolje (1979., 1/96)

SUKNO ZA ODIELA

od trajne ovčje vune za človeka srednje velične:

3·10 metra za odielo { za fr. 4·95 iz dobre vune / " " 8·— " bolje " / " " 10·— " fine " / " " 12·— " prav fino "

peruviens iz najfinije volne v najnovejših barvah najnovejše za sukneno oblačilo za gospó, meter f. 2.

Črni krzni palmeraton iz čiste volne za zlasni paletot za dame, meter f. 4.

Potne pišče po f. 4, 5, 8 do f. 12. jeden. Zelo lepa oblačila, hlače, vrhne suknje, tkanine za suknje in dežne plašče (tüfli), rašanina, kómis, (grebenina), cheviots, tricots, sukno za dame in biljare, peruviens, dosking priporoča

I. STIKAROFSKY

utemeljeno 1808.

Skladište tvornice v BRNU (Brünn).

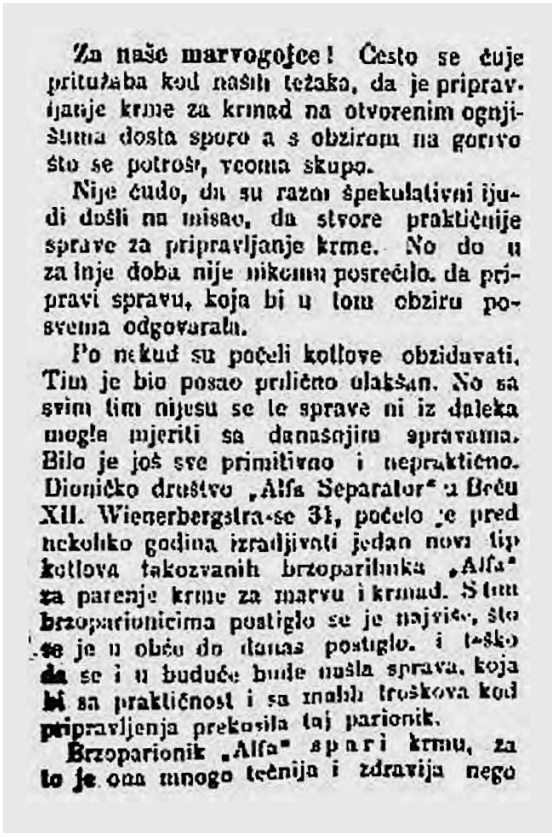
Uzorí prosti. Ogledelt za gg. krojače neprosto. Pošiljatve s povzetjem čez f. 10 proste.

Imam stalno zalogo suknja v vrednosti f. 100.000 a. vr. ter se ob sebi umo, da mi v moji svetovni trgovini mnogo ostankov po 1 do 5 metrov dolzih preostaja; prisiljen sem todaj kratce zelo zaničani tvarilbani cani razpečavati. Vsak razumen človek mora razvideti, da se od tako malih kosov nemorejo pošiljati uzorí, ker bi od kacih sto naročb prilik komaj nič ne ostalo, in je toraj zgolja zapravja, ako tvornice za sukno ostankine prilike oznanjujejo, saj so v teh slučajih prilični odrezki od celih delov in ne od krajcov; namen tacega postopanja je razumljiv.

Neprístoji ostanki se zamenjajo ali pa se denar povrne.

Dopisovat se more nemški, magjarski, češki, poljski italijanski in francoski.

Slika 4. Reklama za *sukno za odiela* (1885., 10/x)

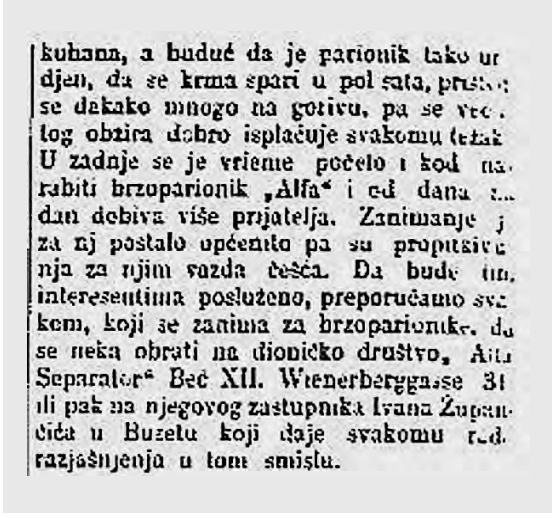

Za naše marvogojce! Često se čuje pritužaba kod naših težaka, da je pripravljanje krme za krmad na otvorenim ognjištima dosta sporo a s obzirom na gorivo što se potroši, veoma skupo.

Nije čudo, da su razni špekulativni ljudi došli na misao, da stvore praktičnije sprave za pripravljanje krme. No do u zadnje doba nije nikomu posrećilo, da pripravi spravu, koja bi u tom obziru posvema odgovarala.

Po nekud su počeli kotlove obzidavati. Tim je bio posao prilično olakšan. No sa svim tim nijesu se te sprave ni iz daleka mogle mjeriti sa današnjim spravama. Bilo je još sve primitivno i nepraktično. Dioničko društvo „Alfa Separator" u Beču XII. Wienerbergstrasse 31, počelo je pred nekoliko godina izradjivati jedan novi tip kotlova takozvanih brzoparilnika „Alfa" za parenje krme za marvu i krmad. S tim brzoparionicima postiglo se je najviše, što se je u obće do danas postiglo, i teško da se i u buduće bude našla sprava, koja bi sa praktičnost i sa znatnih troškova kod pripravljenja prekosila taj parionik.

Brzoparionik „Alfa" spari krmu, za to je ona mnogo tečnija i zdravija nego

kuhana, a budući da je parionik tako uredjen, da se krma spari u pol sata, prišteda se dakako mnogo na gorivu, pa se vrlo s tog obzira dobro isplaćuje svakomu težaku. U zadnje se je vrieme počelo i kod nas rabiti brzoparionik „Alfa" i od dana u dan dobiva više prijatelja. Zanimanje je za nj postalo općenito pa su propitivanja za njim svuda česta. Da bude tim interesentima posluženo, preporučamo svakom, koji se zanima za brzoparionike, da se neka obrati na dioničko društvo „Alfa Separator" Beč XII. Wienerbergasse 31 ili pak na njegovog zastupnika Ivana Župančića u Buzetu koji daje svakomu rado razjašnjenja u tom smislu.

Slike 5. i 6. Primjer prikrivene reklame – *Alfa* (1911., 48/4)

Slika 7. Reklama za proizvod *Alfa* (1911., 46/5)

Nadalje, prvi natječaj za radno mjesto pod naslovom *Konkurs* pojavljuje se u drugome godištu izlaženja (1871., 21/88, slika 8) i po svojim obilježjima pripada administrativnome stilu, kao i prvi telegram dr. Dinka Vitezića upućen predsjedniku Carevinskoga vieća (1873., 24/95).

KONKURS.

SLAVIJA

uzajemno osiguravajuća pražka banka

prima odmah u službu nekoliko *pitajućih opravnikah* sa stalnom mjesečnom plaćom i lepimi postotci.

Iziskuje se jamčevina, bilo u podlogu, bilo u gotovini. O tom, tko želi, može više saznati pismeno, il usmeno kod

Glavnog zastupstva banke **Slavija** *u Ljubljani.*

JAN LAD. ČERNÝ.

Slika 8. *Konkurs* (1871., 21/88)

U *Našoj slogi* nerijetko nailazimo i na javne zahvale (1870., 12/50; 1873., 20/81; 1874., 11/47; 1874., 15/60), otvorena pisma, npr. pismo *Fr*. Orlića, župnika u Žminju (1874., 11/47) ili otvoreno pismo biskupa Jurja Dobrile (1873., 21/83–84), proglase (prvi proglas Središnjeg odbora narodno-liberalne stranke (1872., 10/37), priloge, npr. pastirske poslanice tršćansko-koparskoga biskupa Bartolomeja Legata i porečko-puljskoga biskupa Jurja Dobrile iz 1872. (1872., 5/x), poslanicu Bartolomeja Legata (1874., 4/x). Prve obavijesti o smrti bile su rezervirane za poznate ličnosti, Ljudevita Gaja (1872., 9/33), Niccolu Tommasea

(1874.,10/37), Frana Kurelca (1874., 13/49), a prva *Opomena* uredništva pojavljuje se 1872. godine (1872., 3/16) i otada su one dijelom gotovo svakoga broja.

Odlike se administrativnoga stila također mogu pronaći i u tekstovima, odnosno tekstnim vrstama koje primarno ne ubrajamo u taj stil, a neke su od njih: nominalnost, eksplicitnost i analitičnost te pretjerano uveličavanje i pleonazmi. (Silić, 2006: 66) Nominalnost je vidljiva u primjerima gdje se punoznačni glagoli zamjenjuju poluznačnima i odglagolnim imenicama (Silić, 2006: 66): *Bio je namislio rat voditi* (1870., 6/23), *vršili se naknadni izbori* (1980., 9/2), *Na vinarskom sastanku učinjene su ove odluke* (1892., 19/2), *Izbor se je vršio nejednakom slobodnom za jednu i drugu stranku.* (1895., 21/3), *Uz svoju pastirsku dužnost vršio je i službu učitelja* (1898., 8/2), *da se već dugo vode pregovori* (1906., 25/4), *Sastanak se je vršio nad gradilištem nove hrvatske škole* (1911., 24/3), *da su dogovori vodjeni tri dana* (1912., 3/3).

Eksplicitnost i analitičnost ogledaju se u uporabi riječi poput *sustav (sistem)*, *mehanizam*, *politika*, *režim*, *problem*, *pitanje* i sl., zatim izraza *s namjerom*, *s ciljem*, *sa svrhom* umjesto *radi*, prijedložnih izraza *preko*, *putem*, *pomoću* + *G* umjesto instrumentala sredstva; imenice *oblast*, *polje*, *sfera*, *domena*, *sektor*, *plan* i sl. te imenica *proces* i *stanje*. (Silić, 2006: 67) U korpusu su potvrđeni sljedeći primjeri: *U tu svrhu ustrojio se odbor* (1897., 1/3), *U tu svrhu izabran je u posljednjem zasjedanju kranjskoga sabora ustavni odbor* (1908., 22/2), *Putem jezika* (1872., 3/9), *prigodom pogreba* (1890., 9/2), *Prigodom vjenčanja* (1890., 32/2), *U pogledu kulturnih potreba* (1899., 39/2), *U tom obziru spominjem samo u kratko* (1893., 9/2), *u svrhu, da se učenice na očigled upute u tipografskoj umjetnosti* (1903., 21/4), *Obzirom na jedno pismo* (1893., 33/4), *Prigodom odlazka gosp. dra. Manussi-a* (1896., 22/3), *bilo bi pitanje o izplati rente* (1896., 51/1), *Pak što ste do sada u tom pogledu na svoja ušesa slušali* (1894., 51–52/2), *Dozvolite, da u tom pogledu navedem odredbe takozvanog temeljnog zakona za općine* (1895., 13/1), *Na temelju popisa pučanstva* (1906., 41/1).

Pretjerano se uveličavanje dobiva hiperboliziranim riječima (Silić, 2006: 72): *I opet najvruće molimo sve one naše predbrojnike* (1876., 23/1), *knjiga od velikog nam pokojnika „Oče budi volja tvoja"* (1883., 4/4), *Nečuven barbarizam* (1884., 47/3), *Najsilnija neprijateljska tvrdjava leži porušena* (1886., 25/1), *kad su najliepše mislili* (1888.,14/1), *veoma odličan pisac hrvatski* (1889., 32/2), *osupnulo je neizmjerno bugarske vlastodržce u Sofiji* (1891., 52/2), *velika izborna skupština* (1914., 18/1), *Sjajni ispadak jučerašnjih izbora* (1914., 18/2).

Budući da se pleonazmi pojavljuju „zbog jezičnih i pragmatičnih razloga" (Glušac, 2013: 144), te da su često, osobito na početku 20. stoljeća, rezultat uvažavanja jezične norme, dok im je cilj nerijetko tendencija eksplicitnoga izražavanja (Glušac, 2013: 144) i u apstraktnim funkcionalnim stilovima postaju česti, a ne nešto što treba izbjegavati (Pranjković, 1996: 522), njihove su nam potvrde u korpusu izmicale iz okvira isključivo administrativnoga stila pa ih navodimo na kraju ovoga dijela. Stoga se njihova najpoznatija *definicija* kao „jednom od najtežih *bolesti* administrativno-poslovnoga stila" (Silić, 2006: 68), uzima uvjetno i preispituje se njihova stvarna funkcija u istraženome korpusu kao specifičnost vremena, a ne samo funkcionalne raslojenosti. Razlučiti možemo nekoliko kategorija pleonazama. Prva se odnosni na pleonazme s izrazima vremenskoga značenja, koji su tada bili usklađeni s jezičnim normama (Glušac, 2013: 156) pa u gramatikama nalazimo primjere poput *za neko vrijeme*, *za vreme daljinskoga vladanja* (Maretić, 1899: 570–571), ili *za jedan čas*, *za godinu dana* (Florschütz, 1905: 244). U *Našoj* se *slogi* tako pojavljuju brojni pleonazmi s imenicama *vrijeme*, *mjesec*, *dan*; zatim prijedlogom *tokom*, odnosno prijedložnim izrazom *u toku*: *početkom mjeseca maja* (1889., 20/3), *Za vrieme zadnje svjetske izložbe* (1890., 10/1), *tokom mjeseca febrara* (1890., 11/3), *U četvrtak u jutro, dne 20. marča* (1890., 14/2), *u vrieme od niti mjesec dana* (1890., 15/1), *meseca septembra* (1891., 24/3), *U toku deset godina* (1892., 2/2), *mjeseca oktobra* (1893., 25/1), *da će se preseliti mjeseca aprila ili maja* (1894., 11/8*), U rujnu ili listopadu mjesecu* (1895., 41/4), *Mjeseca maja 1893.* (1896., 15/1), *u mjesecu juliju* (1897., 30/6), *u mjesecu novembru* (1899., 42/3). Druga se kategorija pleonazama više odnosi na zalihosti karekteristične u administrativnim tekstovima, s izrazima koji upućuju na sam tekst – *gore*, *dolje*, *već rečeno* i sl.: *u gori rečenom družtvu* (1874., 7/1), *Iz gornjih izvještajah sliedi još* (1880., 22/1), *Iz Kastva primismo gornji telegram* (1883., 11/6), *Na pol godine polovicu gornje ciene.* (1891., 29/1), *U već spomenutom mjestu Martinšćica* (1894., 24/2), *Iz svega rečenoga vidi se* (1894., 51–52/4), *Pod gornjim naslovom* (1896., 8/3), *Iz svega rečenoga se vidi* (1896., 15/1), *Kako je poznato, imade u V. Kuriji izborno pravo svatko* (1896., 38/1), *pišu pod gornjim naslovom* (1897., 39/2), *Kako smo već jednom pisali* (1898., 8/1), *niže podpisani* (1899., 18/3), *Nakon što napisasmo gornje redke* (1903., 32/2), *Iz navedenog je razvidno* (1904., 14/2), *Iz svega navedenoga moram ipak zaključiti* (1905., 4/4), *Kako je već javljeno* (1905., 24/3), *kako već spomenuto* (1907., 54/6), *Kako je već u „Našoj Slogi" bilo javljeno* (1908., 47/2), *Tako glasi gornja viest* (1909., 9/3), *Gornji opis riečkih odnošaja* (1909., 42/1), *Člankopisac u spomenutom listiću*

(1912., 3/1), *baš radi toga ne može se gornje imenovanje (...) inače protumačiti* (1913., 41/1). U treću kategoriju ulaze pleonazmi kojima je cilj mogao biti naglašavanje iskaza te osiguravanje da čitatelji dobro shvate poručeno, ponekad i dvojnim izrazima: *Na ovo ćemo pitanje odgovoriti jednom jedinom besjedom.* (1876., 16/1), *zgubi sasvim očinji vid* (1890., 1/2), *u mjesecu travnju (Aprila), ili početkom svibnja (Maja)* (1892., 45/3), *oduševljenju ni kraja ni konca* (1912., 6/2).

4.2. Obilježja publicističkoga stila

Odlike publicističkoga stila i jezika medija prvenstveno vezujemo uz njihovu konativnu i referencijalnu funkciju, odnosno prenošenje poruke (Katnić-Bakaršić, 2001: 15) i usmjerenost primaocu s namjerom da djeluje na njegove osjećaje ili misli te da izazove određenu reakciju (Katnić-Bakaršić, 2001: 17). Valja svakako naglasiti da se unutar publicističkoga stila mogu razabrati dvije temeljne skupine žanrova, jednoj je primarni cilj obavijest (vijesti, kronike, prikazi, intervjui, reportaže, komentari), dok su u drugoj skupini naglašeni elementi književnoumjetničkoga stila (kratka priča, kozerija, humoreska, esej, feljton i sl.). (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 243) U prvoj skupini prevladavaju neutralna jezična sredstva, dok u drugoj više ekspresivna. (Silić, 2006: 77) Uzmemo li u obzir, uz ovo, i društveno-političku situaciju i vrijeme kada je *Naša sloga* izlazila, raspon se značajki svakako širi, stoga će se, bez ukalupljivanja pokušati opisati specifičnosti osvjedočene u korpusu.

U skladu s usmjerenošću na primaoca i s ciljem izazivanja određene reakcije u korpusu su potvrđeni brojni primjeri zapovijedanja i(li) savjetovanja: *Neka se dakle nedadu* (1870., 1/3), *Nebiraj koga nepoznaješ* (1870., 2/1), *konoba mora biti čista* (1870., 7/28), *Preporučujemo dakle našim kmetom* (1870., 7/28), *Pazite koga izabirate* (1871., 9/36), *nepazite na velika obećanja* (1871., 9/36), *Budimo dakle svi dobre volje i položimo sve naše nade u Onoga, koji je došao na sviet radi našeg spasenja. Radimo i ufajmo se u Njega pak* će *i pred naša vrata sinuti sunce.* (1898., 47/3), *Oj bradašu ! uzmi krunicu i pusti politiku* (1892., 40/3), *Treba dakle paziti na vrieme, kada ćemo čupati mužko konoplje* (1892., 46/3), *B i r a č i I s t r e ! Nedajte se ni smutiti, ni zamamiti ni ustrašiti!; Pristupite k izborom svi kao jedan muž i birajte...* (1897., 6/1), *Zato treba da se iz našega mrtvila probudimo i da ima u nami volje i sposobnosti* (1913., 5/2).

„Iako se o stilskim figurama tradicionalno govori u prvome redu u vezi s književnoumjetničkim funkcionalnim stilom, stilske figure upotrebljavaju se i u

publicistici." (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 247) U sljedećem su tekstu savjetodavna karaktera zanimljive poredbe kojima se postiže izrazita slikovitost, a s ciljem djelovanja na primaoca: „Djevojke moraju biti kao zvono na veliki petak, koje je tiho i neda od sebe glasa; kao nategnjene orgulje ili organ, koji zavrisne, čim ga tko takne; kao zrcalo koje potamni, čim tko vanj dahne; kao jutrnje nebo, na kojem su se zviezde posakrile, a sunce još izteklo nije, pa bi rekao da nevidi i nečuje; kao puž, koji riedko kad iz kuće izlazi, a bez posla nikada. A mi ćemo još dodati (...) što vraćaju cvieće svakomu, koji se srami roda i krvi svoje!" (1870., 6/26). Ekspresivnost je, uz druge stilske figure, prisutna i u brojnim poslovicama i mudrim mislima kojima je osnovna zadaća – ona obrazovna: *Razum je najveći dar božji* (1870., 1/1), *Jer znaj, kako si tko prostre, onako da i počiva* (1870., 2/6), *Plitka se voda lahko smuti!* (1870., 6/23), *po našincu kako tako, po tudjincu pa nikako!* (1870., 9/36), *Gdje se nemože zapoviedati, tu treba prositi* (1870., 10/39), *Tko se ovcom učini, vuk ga izjede.* (1871., 1/3), *i sliep koprivu poznaje* (1871., 4/14), *Kako tko prostre, onako i spava.* (1890., 4/1), *Nije onaj siromah, koji nikad ništa nije imao, nego onaj, koji je imao, pa izgubio.* (1891., 36/3), *Kazivao nam jednom prijetelj, koji se i muzikom bavio, da ako su dvie strune, nedaleko jedna od druge, jednako napete, pak se trzne jedna, da će i druga početi titrati i zvučiti. To da se dogadja samo kad su strune jednako napete. A ima li u duši našega naroda tih struna jednako napetih?* (1898., 27/1), *Dok se dva pravdaju, treći uživa*. (1898., 38/2), *Tko traži, taj i nadje, kaže neka stara poslovica.* (1898., 38/2), *Gdi se bratska srdca slože, tamo i olovo plivat može, a nesloga gdi zavlada, tamo i slama na dno pada.* (1892., 21/4), *Dobro se ne pozna, dok se ne izgubi, veli naš puk.* (1896., 42/3), *Ako ćeš koga da poznaš, podaj mu vlast.* (1905., 39/1).

Izrazi kojima se želi naglasiti rodoljublje također imaju ekspresivnu ulogu i mnogobrojni su na stranicama *Naše sloge*: *o Braćo, skrajno je vrieme da se iz mrtvila probudimo* (1870., 1/4), *Dakle jedan za sve i svi za jednoga* (1870., 2/2), *Poglavitu zaslugu na probudjenju narodne sviesti u Istri pripisati je značajnosti i rodoljubnoj postojanosti tamošnjih narodnih kolovodja, koliko svećeničkog toliko svjetovnog stališa, kao što ljubavi napram svomu jeziku, koja se sve to življe uzbudjuje u srcu istarskog kmeta.* (1890., 9/1). Rodoljublje je često sastavnim dijelom naslova i njima se potiče narod na slogu, ujedinjenje i zajedničke istupe u obrani hrvatstva: *Živili nam braća Hrvati!* (1872., 11/41), *Na noge!* (1873., 7/33–34), *Na noge, braćo Istrani, izbori se bliže!* (1873., 13/50), *Istrani! Mila braćo naša!* (1873., 18/69)

Dijelom su *Naše sloge*, posebice od osamdesetih godina 19. stoljeća, i pjesme, vrlo često rodoljubnoga karaktera, ponekad posvećene pojedincima, a ponekad domovini i one nas približavaju književnoumjetničkome stilu. Prva se pjesma[11] takve tematike pod nazivom *Naša sloga* pojavljuje u 1. broju iz 1871. godine (1871., 1/4), a slijede: pjesma u čast biskupu Dobrili za njegov imendan (1871., 9/40), pjesma u čast *Našoj slogi* naslova *Pozdrav „Našoj slogi."* (1873., 1/3), *Ustaj rode, zora je* (1873., 4/15), *Ratna pjesma istarskih hrvatah* (1873., 12/47), *Svietlomu banu Ivanu Mažuraniću.* (1873., 21/86), *D.ru Ivu Dežmanu* (1873., 22/89), *Mlada Istrijanka* (1873., 24/97), *Na čast sv. Ćirila i Metoda slavjanskih apostolah* (1881., 23/90).

U *Našoj slogi* ima i podosta frazema koji također pridonose slikovitosti. U publicističkome ih funkcionalnom stilu možemo pronaći često, a može doći i do kršenja načela nepromjenjivosti raznim modifikacijama, kontaminacijama i transformacijama. (Kovačević, Mihaljević, 2006: 6) Slijede primjeri: *kao da si narodi malo glavu razbijaju za ministrî* (1870., 4/15), *poći za rukom* (1890., 49/4), *neima za sada na političkom nebu oblačića* (1891., 2/3), *U javnih poslovih isti vjetar puše.* (1892., 26/3), *Stranka (...) motrila je bistrim okom sve* (1892., 49/1), *koji su vazda pripravni u tom poslu svakomu ići na ruku* (1893., 45/4), *Umro je u cvietu mladosti : bilo mu je tekar 28 godina.* (1894., 49/2), *pa mirna Bosna za ovaj put* (1896., 49/3), *to je pisano bez soka i smoka* (1905., 9/2), *Zato budi svih nas jedna jedincata misao: dajmo u ruke obćinu hrvatskim ljudima* (1906., 50/1).

U publicističkome funkcionalnome stilu, posebice u informativnim žanrovima pojačana je pojavnost pasiva (Tošović, 2002: 263), stoga ih i u *Našoj slogi* ima puno: *da je bila svake druge godine okapana, čišćena i pepelom obasipana* (1870., 4/17), *U ovo je petnaest danah bio četiri puta bijen* (1870., 6/23), *da je bio ukinut ugovor* (1870., 6/23), *...Slavena, za koje znade vrlo dobro, da su zanemareni, zapušćeni i tlačeni od danas vladajuće stranke u Trstu* (1890., 2/1), *U prvi nadzorni odbor birana su gospoda* (1893., 36/1), *Obćinska uprava bila je kasnije još dva puta pozvana od političke oblasti, da zadovolji čim prije prijašnjem nalogu, nu sve badava.* (1906., 11/1), *Pročitan je izvještaj zem. odbora o molbi poduzetnika za podporu kod gradnje željeznice Matulje-Opatija-Lovran.* (1905., 4/2), a često je u njima iskazan i vršitelj radnje: *Ruski revolucionarci, podupirani od izvanjskih neprijatelja Rusije* (1906., 1/2), *predlog, podpisan od dvadesetorice članova hrvatskog kluba* (1905., 46/3).

[11] Prva pjesma uopće u *Našoj slogi* je *Jug i jesen* (1870., 12/3).

Spomenut ćemo i dijalogičnost, odnosno formu pitanja i odgovora, koja se u prvim desetljećima izlaženja novina često pojavljuju i u naslovima i u tekstovima: *Gdje ti je čovječje dostojanstvo (...)?* (1870., 12/50), *Što ćemo pak mi na to reći?* (1871., 24/99), *Koja je razlika izmedju ove dvie vrsti ljudi? Što je izobraženost?* (1873., 1/2), *Što je učinio i učiniti ima hrvatski sabor* (1874., 4/1), *Koliko je ljudi na svietu* (1874., 16/63), *Kako tomu pomoći?* (1881., 20/1), *Gdje je bezvladje i skoro barbarstvo?* (1888., 33/1). Oni odišu osobitim stilskim nabojem, njima se povećava napetost i dramatičnost te se zasigurno potiče čitatelje na čitanje novih tekstova, čime se opet vraćamo referencijalnoj funkciji – onoj usmjerenoj čitatelju u publicističkome stilu.

4.3. Ostala obilježja *Naše sloge*

Specifična su obilježja *Naše sloge* prebacivanje koda i tekstovi na čakavštini. Prebacivanje kodova može se definirati kao naizmjenično korištenje dvaju ili više jezika unutar istoga iskaza, a može biti i važan aspekt dvojezičnosti. (Sočanac, 2004: 218) Naime, u korpusu ima podosta leksema, sintagmi, rečenica i dijelova tekstova na talijanskome (najčešće), zatim njemačkome, a gdjegdje i na latinskome te engleskome jeziku. O pleonastičnosti možemo govoriti kada imamo prijevod u zagradama, iako se ne radi uvijek o doslovnome prijevodu, često je samo dio pojašnjen, a ponekad je i „prijevod" poluadaptiran. U ostalim se slučajevima očekuje poznavanje stranoga jezika za razumijevanje teksta, zbog čega to smatramo specifičnošću *Naše sloge*. Primjeri su sljedeći: *carevinsko vieće (reichsrat)* (1870., 1/2), *ždrelo ili grotlo (cratere)* (1870., 1/3), *kroz treću ili četvrtu osobu ili personu* (1870., 2/1), *Što se tiče izbornikah (elettori)* (1870., 2/9), *povjerenstva ili komisije (commissioni)* (1870., 4/16), *glavna ratna luka (porto di guerra)* (1870., 11/44), *željezne strojeve (makine)* (1871., 2/7), *plaćati danak (kontribucion)* (1870., 13/54), *Che paghi la scarpa grossa!* (1872., 1/2*), Izkaznice (Legitimationskarten)* (1874., 20/80), *da si podigne vlastiti „lodge" (šator)* (1880., 18/4), *Kvarner (Quarnero)* (1884., 11/3), *Ovih dana vraćen nam je omotak našega lista sa pitanjem wo (gdje?)* (1890., 4/2), *Gospodin taj „o t t i m o p a t r i o t a" prodavao je obćini petrolej po 86 nvč. litru* (1889., 2/2), *To je zato, da dok se nauče njemački, budu zadirkivali govoru našega zaastupnika kratkimi rečenicami: „nicht wahrl" „Beleidigung" i slična* (1889., 11/3), *podružnice (filiale)* (1891., 40/1), *Dakle braćo, malo više energije, da se nebude i o vama kazalo : Perditio tua, Israel, ex te.* (1892, 14/4), *najnovija viest „à s e n s a t i o n" jest ovdje ta...*

(1894., 6/3), *D i f f i c i l e e s t s a t y r a m n o n s c r i b e r e. Niesam pučki učitelj, ali i kad nebih onoliko cienio i poštovao pučke učitelje, koliko ih cienim i poštujem, bio bih barem u sebi prosvjedovao proti onakvom argumentiranju.* (1894., 8/5), *Sapienti sat!.* (1903., 40/2), *Okanimo se, gospodo, starih naših mana : nemojmo u sebične svrhe, davati nit tolike važnosti ovom slučaju, jer bi Talijanac rekao : „Tutti utili, ma nessun necessario !"* (1904., 3/4). Zanimljiv je također naslov članka *„HANDS OFF!"* s prijevodom u nastavku: *„Prste k sebi"* (1880., 18/1) te cijela okružnica u originalu na talijanskome jeziku s prijevodom u nastavku (1884., 19/3).

U *Našoj slogi* pojavljuju se tekstovi na nestandardnim idiomima. Naime, i dijalekt može imati stilsku funkciju, (Kovač, 2002: 143), a u prvim hrvatskim novinama u Istri zasigurno su rubrike njime pisane imale i svoj nacionalni značaj, kao otpor potalijančivanju. Tako se već u br. 16 iz 1871. pojavljuju *Franina i Jurina*, a nešto kasnije *Luca i Mara* (1975., 1/3). Likovi su to koji će se i poslije pojavljivati u drugim novinama te do danas u Istri simbolizirati male ljude u svakodnevnim situacijama, s naglaskom na *domaću besedu*. Osim toga, ti su nam tekstovi zanimljivi i po formi, naime pisani su kao dijalozi te s tim u skladu imaju elemente razgovornoga funkcionalnoga stila, što dodatno proširuje paletu višefunkcionalnosti u *Našoj slogi*. Uz njih se pojavljuju i drugi (manje poznati), primjerice razgovori između *Marka i Gjoka* (1871., 6/2), *Avrama i Gjoka* (1872., 7/26), *Marka i Luke*, istarski razgovori između *Luke Lukovića i Marka Markovića* (1872., 23/90), razgovor između *Joke i Marine* (1887., 12/2) itd.

5. ZAKLJUČAK

Važnost je *Naše sloge* (1870. – 1915.), prvih novina u Istri na hrvatskome jeziku višestruka. U vrijeme kada je hrvatski jezik prolazio završnu fazu standardizacije društveno-političke prilike u Istri vrlo su složene, što se odrazilo i na jezik ovih novina. Iako se u njima većim dijelom nasljeđuje hrvatska jezična tradicija te se ukazuje na pravopisne i jezične mijene s kraja 19. i početka 20. stoljeća, ipak se zbog izvanjezičnih razloga uočava i zaostajanje u procesu standardizacije, što se najviše prepoznaje na slovopisnoj (u pisanju grafema *đ* i *ć*), pravopisnoj (pisanje zanijekanih glagolskih oblika) i morfološkoj (u padežnim nastavcima za dativ, lokativ i instrumental te dijelom i genitiv) razini. Pravopisne i jezične mijene, pak, s kraja stoljeća rezultirale su pojavom brojnih dubleta. Nadalje, iz mnogih

se članaka može iščitati jezična politika vremena te nastojanje da se negativan stav prema hrvatskome jeziku umanji. Funkcionalnostilistička slika novina vrlo je složena zbog tematske raznovrsnosti tekstova pa pronalazimo one koji pripadaju isključivo administrativnome stilu (proglasi, izvještaji, zapisnici, natječaji) te one koji su isključivo publicistički (vijesti, komentari). Granicu među njima ponekad je teško podvući, tim više što su mnogi tekstovi prožeti i obilježjima drugih funkcionalnih stilova. Posebnost se nadalje ogleda i u prepletanju hrvatskoga jezika s talijanskim te manje s njemačkim ili nekim drugim jezicima te u pojavnosti tekstova i razgovora pisanih na čakavskome narječju, što je i očekivano za novine na istarskome području. Pridodamo li svemu tome i relativnost funkcionalnostilističke podjele na pet osnovnih funkcionalnih stilova te potpodjela unutar nje, zaključujemo da je stilska analiza *Naše sloge* kompleksna što dokazuje da se u skladu s višefunkcionalnošću jezika jezikom zaista može i mora sve reći kako bi se udovoljilo svim komunikacijskim zahtjevima.

IZVORI

Novine *Naša sloga* (1870. – 1915.)

Dostupno i na: http://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga.

LITERATURA

Babić, Stjepan i dr., 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrti za gramatiku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Nakladni zavod Globus.

Babukić, Vjekoslav, 1836. [2013]. *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*. Zagreb: kod Milana Hiršfelda. (Pretisak: Grad Požega i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Požega i Zagreb).

Babukić, Vjekoslav, 1854. [2014]. *Ilirska slovnica*. Zagreb: Bèrzotiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja. (Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb).

Badurina, Lada, 2017. *Pravopisne studije*. Zagreb: Matica hrvatska.

Bertoša, Mislava, 2010. Reklame u listu Naša sloga: semiotički pristup. *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*. 1/1: 75–88. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/60204.

Broz, Ivan, 1893. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Brozović, Dalibor, 1970. *Standardni jezik.* Zagreb: Matica hrvatska.

Florschütz, Josip, 1905. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole.* Zagreb: Naklada kralj. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Frančić, Anđela; Petrović, Bernardina, 2013. *Hrvatski jezik i jezična kultura*. Zaprešić: Veleučilište „Baltazar".

Glušac, Maja, 2013. Pleonazmi u publicističkom stilu hrvatskoga jezika, u: *Jezik kao informacija*. Zagreb: Srednja Europa – Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 143–158.

Glušac, Maja; Rišner, Vlasta, 2011. *Kroz mijene i dodire publicističkoga stila.* Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.

Ham, Sanda, 1998. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek: Matica hrvatska.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2009. *Jezik medija – publicistički funkcionalni stil*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Jonke, Ljudevit, 1964. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Nakladni zavod Znanje.

Katnić-Bakaršić, Marina, 2001. *Stilistika*. Sarajevo: Svjetlost.

Kovač, Zvonko, 2002. Stilska funkcija dijalekta/drugoga jezika, u: *Važno je imati stila*. Zagreb: Disput, str. 143–153.

Kovačević, Barbara; Mihaljević, Milica, 2006. Frazemi kroz funkcionalne stuilove. *Jezik*. 53/1: 1–15. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/16627.

Kušar, Marćel, 1889. *Nauk o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)*. Dubrovnik: Naklada piščeva.

Ljubešić, Marko, 2009. Stilistička analiza reklama u Našoj slozi. *Riječ: časopis za slavensku filologiju*. 2: 59–71.

Maretić, Tomo, 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.* Zagreb: Knjižara L. Hartmana (Kugli i Deutsch).

Mažuranić, Antun, 1839. *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*. Zagreb: Tiskom k. pr. Nar. Ilir. Tiskarne Dra. Ljudevita Gaja.

Mažuranić, Antun, 1859. [2008]. *Slovnica Hèrvatska*. Zagreb: Bèrzotiskom Karla Albrechta. (Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb)

Moguš, Milan, 1993. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Partaš, Josip, 1850. [2002]. *Pravopis jezika ilirskoga*. Zagreb: Tiskom bratje Županah. (Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb)

Pranjković, Ivo, 1996. Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremna lingvistika*. 41-42/1-2: 519–527.

Pranjković, Ivo, 2006. Hrvatski jezik i biblijski stil, u: *Raslojavanje jezika i književnosti: zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: FF press, str. 23–32.

Rišner, Vlasta, 2016. Jezik medija kao s(t)jecište različitih stilova, u: *Jezik medija nekada i sada*. Zagreb – Osijek: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Osijeku, str. 236–262.

Samardžija, Marko, 2014. *Hrvatski jezik u stoljeću velikih promjena*. Zaprešić: Vlastita naklada.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

Sočanac, Lelija, 2004. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Stolac, Diana; Vlastelić, Anastazija, 2014. *Jezik reklama.* Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

Stolac, Diana, 2017. Genitive of negation in the Croatian language. *Jezikoslovlje.* 18/1: 101–123. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/187153.

Tafra, Branka, 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb: Matica hrvatska.

Tafra, Branka, 1995. Obilježja hrvatske gramatičke norme do kraja 19. stoljeća. *Filologija*, 24–25: 349–354.

Tošović, Branko, 2000. *Funkcionalni stilovi (Funktionale Stile)*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz.

Udier, Sanda Lucija, 2013. Reklama kao prototip medijskoga teksta, u: *Jezik kao informacija*. Zagreb: Srednja Europa, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 177–192.

Veber (Tkalčević), Adolfo, 1859. [2005]. *Skladnja ilirskoga jezika, za niže gimnazije.* Beč: U c. k. nakladi školskih knjigah. (Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb)

Veber (Tkalčević), Adolfo, 1871. *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*. Zagreb: troškom spisateljevim.

Zoričić, Ivan, 2004. *Tragom jezičnih nedoumica*, Pula: ZN „Žakan Juri".

NAŠA SLOGA BETWEEN THE ADMINISTRATIVE AND JOURNALISTIC REGISTERS

Abstract

The first newspaper in the Croatian language, *Naša sloga*, was published in the period 1870–1915 with varying frequency and continuity, and it was important for many reasons. We can see today that it was crucial in the enlightenment and education of the people, as well as in spreading literacy and informing the population of Istria about the modern tendencies regarding language and orthography at the very end of the 19th and the beginning of the 20th century. Although we may expect that newspaper texts would be written chiefly in the journalistic register, the content and topical framework along with the period and the socio-politic situation brought traits of other registers into them. This paper will therefore present the elements of the administrative register and their relation with the elements of the journalistic, along with other traits of the newspaper which was published in Istria for 46 years.

Keywords: *Naša sloga*, Istria, language, orthography, register (linguistics)

Lidija Bakota
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku
lbakota@foozos.hr

JEZIČNA I STILSKA OBILJEŽJA *ŽIVOBRANA*, GLASILA ZAGREBAČKOG DRUŠTVA ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA, NA PRIJELAZU IZ 19. U 20. STOLJEĆE

Pregledni rad

UDK 811.163.42'26
070(497.5 Zagreb)"1894/1904"

Hrvatska je izdavačka djelatnost devetnaestoga stoljeća prepoznatljiva po objavljivanju mnogobrojnih stručnih glasila, novina i časopisa namijenjenih tadašnjoj raznolikoj čitateljskoj publici. Osim *Vijenca* (1869.), središnjega časopisa 19. stoljeća, tiska se i *Pravnik* (1853.), *Književnik* (1864.), *Branislav* (1878.), *Iskra* (1884.), *Pozor* (1885.) i mnogi drugi. U radu će se predstaviti glasilo Zagrebačkoga društva za zaštitu životinja *Živobran* (1894. – 1904.). Jezična će analiza obuhvatiti slovopisna, pravopisna, morfološka, sintaktička i stilistička rješenja u analiziranoj građi. Stranice *Živobrana* potvrđuju prijelom hrvatske jezične norme na kraju 19. stoljeća te prepletanje dvaju stilova – publicističkoga i administrativnoga.

Ključne riječi: časopisi 19. stoljeća, hrvatski jezik na prijelazu stoljeća, *Živobran*

1. UVOD

Hrvatskoj se izdavačkoj djelatnosti devetnaestoga stoljeća, prepoznatljivoj po objavljivanju mnogobrojnih stručnih glasila, novina i časopisa namijenjenih tadašnjoj raznolikoj čitateljskoj publici (*Vijenca* 1869., *Pravnika* 1853., *Književnika* 1864., *Branislava* 1878., *Iskre* 1884., *Pozora* 1885. i mnogih drugih) pridružuje i glasilo Zagrebačkoga društva za zaštitu životinja *Živobran* (1894.).

Zagrebačko društvo za zaštitu životinja o svome radu građane je informiralo objavljivanjem svoga glasila *Živobran*. Od 1894. do 1896. *Živobran* se tiska kao

knjiga s podnaslovom *rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Od 1896. godine *Živobran* se određuje kao *glasilo Zagrebačkog družtva za zaštitu životinja*, a od 1903. godine postaje *časopisom za živinozaštitu i živinoznanstvo Hrvatskoga društva za zaštitu životinja u Zagrebu*.[1] Od 1894. do 1898. glavni je urednik glasila Josip Medved, tisak potpisuje Dionička tiskara, a od 1899. do 1904. glavni je urednik Mirko Goranić (Tkalec), a tisak potpisuje A. Brusina u Zagrebu. Od 1899. godine *Živobran* postaje mjesečnik i takav ostaje sve do posljednjeg broja 1904. godine.

Živobran je u deset godina svoga izlaženja imao *informativnu* funkciju (čitateljsku je publiku informirao o radu društva za zaštitu životinja, nudio korisne savjete o liječenju domaćih životinja, upozoravao pučanstvo o novčanim ili zatvorskim kaznama zbog zlostavljanja, mučenja i ubijanja životinja, upoznavao javnost o novim zakonskim odredbama glede zaštite životinja te izvještavao o načinima njegova provođenja), *popularizatorsku* (promicao korištenje najbolje sprave za bezbolno i sigurno hvatanje pasa koju je konstruirao njihov sugrađanin i koja je bila poznata kao najbolja *Papešova pasolovka* u cijeloj Austro-Ugarskoj Monarhiji, poticao čitatelje da u svojim gradovima osnuju društva za zaštitu životinja[2]), *prosvjetiteljsku* (novinskim sadržajem prosvjećivao je i poučavao pučanstvo o mjerama zaštite životinja, ponajviše ptica, stoke, riba i pasa, oštro osuđivao nošenje krzna) i *pedagošku* funkciju (tiskao je promidžbene materijale o zaštiti životinja namijenjene učenicima,[3] objavljivao tekstove o odgoju djece i mladeži,[4] poticao učitelje da u školama poduka bude usmjerena na odgoj srca, a ne na razvoj uma punoga znanja).

---

1 Od 1894. do 1899. godine podnaslov je *glasilo Zagrebačkog družtva za zaštitu životinja*, a od 1899. u podnaslovu stoji: *Glasilo hrv. društva za zaštitu životinja u Zagrebu*.

2 Krajem 19. stoljeća osnivaju se društva za zaštitu životinja i u drugim hrvatskim gradovima; 1894. u Karlovcu, Našicama i Vukovaru, a 1896. u Bjelovaru. Početkom 20. stoljeća osnovano je društvo za zaštitu životinja u Šibeniku (1902.).

3 Posebno se izdvajaju tiskani materijali koji su bili podijeljenji po školama: *Deset zapovijedi* (tiskarska pogreška, op. L. B.) *o zaštiti životinja*. *Poduka za mladež* (1895, sv. II.: 22–23), *Najokrutnija ženska moda* (1895, sv. II.: 8).

4 *Živobran* je objavio pedagoške tekstove: *Djeco, branite naše korisne ptice od gladi i mraza! Priredio dr. Dragutin O. Čech. Sa 14 slika umjetnih gnijezda i hranilica* (1895, sv. III.: 37), *Kako se kod mladeži može pobudjivati sućut napram životinjam? Priredio Ivan Štampar, učitelj* (1896, sv. V.: 3), *Zaštita životinja u školi* (1897, sv. VIII.: 3), *Školski uzgog za zaštitu životinja* (1986, sv. V.: 16), *Zaštita životinjâ i škola* (1900, br. 5), *Živinozaštita i pedagogija* (1903, br. 1).

2. METODOLOGIJA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj je istraživanja uočiti slovopisna, pravopisna, morfološka, sintaktička i stilistička obilježja *Živobrana* (1894. – 1904.). Jezičnom će se analizom utvrditi supostojanje dviju jezičnih stilizacija, one zagrebačke filološke škole te vukovske, koja ju postupno zamjenjuje na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.[5] Obilježja su hrvatskoga novinstva 19. i prve polovice 20. stoljeća u literaturi već opisana (Vinaj, 2003; Hudeček, 2006; Mlikota, 2011; Rišner, Glušac, 2011; Rišner, 2015; Rišner, Mlikota; 2018). Rad će biti prinos jezično-stilskom upotpunjavanju novinsko-časopisne riznice (Rišner, 2015) na prijelazu stoljeća, osobito onoga dijela koji pripada izdavačkoj djelatnosti hrvatskih stručnih i znanstvenih glasila. Naime, Rišner (2015: 258) navodi da se u pedesete godine 19. stoljeća smještaju početci znanstvenoga časopisa za povijest, arheologiju i umjetnost. *Živobran* kao časopis za živinozaštitu i živinoznanstvo na prijelazu stoljeća svojim publicističkim (ali i administrativno-poslovnim) tekstovima također postaje dionikom hrvatskoga novinsko-znanstvenog izdavaštva.

Na početku svoga izlaženja obilježje je *Živobrana* objavljivanje hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova (uredbi, zakona, pravilnika, izvješća, statuta, kaznenih prijava) o zaštiti životinja. Iako će se glasilo[6] Zagrebačkoga društva za zaštitu životinja (1896. – 1903.) preimenovati u časopis za živinozaštitu i živinoznanstvo Hrvatskoga društva za zaštitu životinja (1903. – 1904.) te sve više poprimati oblik današnjih časopisa,[7] zakonske će odredbe biti njegovim sastavnim dijelom sve do kraja izlaženja 1904. godine.[8] Stoga će jezično-stilskom analizom

---

5 Pojava će Brozova pravopisa (1892.) u nekim hrvatskim časopisima izazivati pojedinačne promjene, no načelno se može reći da obje norme, zagrebačka i vukovska, često supostoje u istom časopisu (*Obzor, Narodne novine*). Više o tome vidjeti u: Rišner (2015).

6 Riječ je o stručnom glasilu koje slijedi stil časopisnoga oblikovanja kao i većina novina tiksanih u Hrvatskoj do kraja 19. stoljeća. U podnaslovima se tadašnjega tiska navodi: glasilo za politiku, znanost, zakon, umjetnost i gospodarstvo. Više o tome vidjeti u: Vinaj (2003).

7 U radu se pod pojmom časopisa podrazumijeva serijska publikacija koja izlazi određenom učestalosti i bavi se znanstveno-stručnom problematikom. *Živobran* je kao časopis izlazio jednom mjesečno, odnosno 12 puta godišnje, a svojim se je podnaslovom tematski odredio kao časopis za živinozaštitu i živinoznanstvo.

8 Na stranicama su *Živobrana* objavljeni mnogi administrativno-poslovni tekstovi poput *Zakona o zaštiti ptica od 2. kolovoza 1893.*, *Zakona o lovu za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju od 27. travnja 1893.*, *Pravila zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*, *Poslovnik „Živobrana" Kluba zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja u Vukovaru* (20. kolovoza 1894.), *Naredbe ministarstva unutarnjih djela izdana u dogovoru s vrhovnom vlašću redarstvenom od 5. veljače 1895. o kažnjavanju onoga tko javno zlostavlja životinju i time pobuđuje javnu sablazan*, *Naredbe kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 25. srpnja 1883. br. 13.101. o zabrani strojenja (škopljenja) junadi i ždrjebadi podtučavanjem umjesto uvrnućem sjemenjače*, *Cesto-redarstvenog reda za slob. i kr. glavni grad Zagreb* (30. svibnja 1893.), *Izvještaja glavne skupštine za zaštitu životinja u Zagrebu* (počevši od 1893. godine), *Izvještaja o prijavama gradske redarstvene straže u Zagrebu o mučenju životinja* (počevši s godinom 1893.), *Statuta Živobranskoga doma* (1904.).

u radu biti obuhvaćeni i administrativno-poslovni tekstovi objavljeni u glasilu (časopisu) Zagrebačkoga (Hrvatskoga) društva za zaštitu životinja, a kojom će se utvrditi prepletanje dvaju stilova – publicističkoga i administrativnoga u analiziranom korpusu.[9] Jezik i stil administrativno-poslovnih tekstova objavljenih u *Živobranu* (1894. – 1904.) bit će uspoređeni s jezikom i stilom hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova na prijelazu stoljeća ponajprije na temelju istraživanja koje je provela Rezo (2015, 2018), ali i temeljem istraživanja administrativnoga stila autorica Mihaljević (2002), Hudeček i Mihaljević (2009) i Blagus Bartolec (2017).

3. SLOVOPISNA, PRAVOPISNA I JEZIČNA OBILJEŽJA *ŽIVOBRANA*

3.1. Slovopis

Glasilo Zagrebačkoga društva za zaštitu životinja *Živobran* tijekom desetogodišnjega objavljivanja administrativnih i novinskih tekstova o zaštiti životinja na prijelazu 19. u 20. stoljeće potvrđuje nedosljedna slovopisna rješenja.

Odraz jata većinom se bilježi dvoslovima, i to *ie* u dugim, a *je* u kratkim slogovima: *vriede* (1894, sv. I.: 6),[10] *viećati* (1894, sv. I.: 7), *vrieme* (1894, sv. I.: 59), *liečnik* (1895, sv. II.: 9), *plien* (1899, br. 4),[11] *sieno* (1901, br. 1), *mliekar* (1903, br. 1), *vriedni* (1904, br. 1), odnosno *čovječnost* (1894, sv. I.: 10), *odjel* (1894, sv. I.: 53), *mjesec* (1894, sv. I.: 53), *vidjeti* (1899, br. 5), *mjestima* (1903, br. 1), *vjernici* (1904, br. 1). Potvrde se takvom bilježenju odraza jata pronalaze tijekom svih deset godina izlaženja *Živobrana*, od 1894. do 1904. godine. Ipak, navedena slovopisna rješenja nisu posve dosljedna jer su u korpusu potvrđeni primjeri u kojima izmjene *ie*/*je* ne ovise uvijek o dužini sloga. Tako se, na primjer, dvoslov

---

9 Autorice Hudeček i Mihaljević (2009: 23) navode kako se administrativni funkcionalni stil u novinskim tekstovima prepoznaje najviše u političkim rubrikama, u prilozima o gospodarstvu, u tekstovima obavijesnog žanra u kojemu je riječ o poslovanju koje ima veze s administrativnom djelatnošću države ili kojeg tijela. Zakonske odredbe, gradske uredbe, pravilnici i statuti udruga objavljeni u *Živobranu*, njihova tumačenja i komentari urednika i autorā tekstova potvrđuju pojavnost administrativno-poslovnog funkcionalnog stila u analizirianoj građi.

10 U zagradi se navodi godina izlaženja glasila Zagrebačkoga društva za zaštitu životinja *Živobran*, broj sveska i broj stranice.

11 Kada se glasilo prestaje tiskati kao svezak (knjižica) i kada dobiva oblik današnjih novina/časopisa, u zagradi se navodi godina i broj izdanja. Budući da stranice časopisa nisu obrojčane, u radu se uz primjer ne navodi broj stranice s koje je preuzet.

je bilježi i u dugim slogovima: *obavjestit* (1894, sv. I.: 4), *gnjezda* (1894, sv. I.: 17, 22), *promjeniti* (1894, sv. I.: 65), *uvjek* (1895, sv. II.: 12), *djete* (1895, sv. II.: 22), *ljećnik* (1900, br. 5), *primjetio* (1904, br. 1), a dvoslov *ie* i u kratkim slogovima: *zvierad* (1894, sv. I.: 33), *riešenje* (1900, br. 10), *neprocienivo* (1902, br. 2), *mliekar* (1903, br. 1). Riječ je o pojedinačnim odstupanjima koja se, najvjerojatnije, mogu prihvatiti kao posljedica nesigurnosti tvorca teksta (usp. Vulić, Laco, 2015). Manji je broj primjera u kojima se odraz jata u dugim slogovima bilježi troslovom *ije*: *rieč* (1894, sv. I.: 1), *iznijeti* (1894, sv. I.: 40), *prije* (1894, sv. I.: 58), *griešila* (1895, sv. II.: 23), *gnijezda* (1895, sv. II.: 23), *poslije* (1899, br. 4), *vrijeme* (1900, br. 1), *ocijeniti* (1904, br. 2). O neujednačenom bilježenju odraza jata svjedoče i dvostruka slovopisna rješenja potvrđena na istoj stranici *Živobrana*: *zvierinjak*/*zvjerinjak* (1899, br. 2), *ocieniti/ocijeniti* (1904, br. 2). Nestalnost slovopisne norme, kada je riječ o odrazu jata, potvrđuju i drugi časopisi i novine na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.[12]

Slogotvorno /r/ dosljedno se na stranicama *Živobrana* (1894. – 1904.) bilježi slovom *r*, dakle bez popratnoga mukloga *è*: *svrha* (1894, sv. I.: 1), *mrcvariti* (1894, sv. I.: 1), *krv* (1894, sv. I.: 40), *trpjeti* (1895, sv. II.: 54), *držeći* (1899, br. 5), *namrštila* (1901, br. 2), *trčati* (1903, br. 1), *vrt* (1904, br. 1). Rišner (2015: 278) navodi da je pisanje slogotvornoga /r/ u novinama i časopisima 19. stoljeća bilo neujednačeno, odnosno da se pisalo dvoslovom *èr* s nadslovnim znakom, dvoslovom *er* bez nadslovnog znaka i slovom *r*.

Na stranicama *Živobrana* fonem /ć/ bilježi se kao u suvremenom hrvatskom jeziku, dakle jednoslovom *ć*: *sućut* (1894, sv. I.: 1), *plaćnik* (1894, sv. I.: 6), *bašća* (1895, sv. II.: 31), *pilićari* (1899, br. 5), *maloća* (1900, br. 8), *nakićeni* (1904, br. 1). U korpusu nisu potvrđeni primjeri bilježenja fonema /ć/ dvoslovom *tj* pa je navedeno slovopisno rješenje u analiziranom korpusu u skladu s tadašnjom propisanom pravopisnom normom.[13]

Fonem /đ/ slovno se bilježi kao *dj*: *razplodjivanje* (1894, sv. I.: 1), *ledja* (1895, sv. II.: 17), *djak* (1899, br. 3; 1900, br. 7), *kradja* (1901, br. 1), *vlakovodja* (1901, br. 1; 1903, br. 1), *začudjeno* (1904, br. 1), *gospodjica* (1904, br. 4) dok je dvoslov *gj* zabilježen u imenima *Gjuro* (1895, sv. II.: 1), *Angjelko* (1895, sv. II.: 39),

[12] Vulić i Laco (2015: 187) navode da se refleks dugoga jata *ije* počinje pisati 1880-ih godina na prijedlog hrvatskih vukovaca Daničića i Maretića, ali nejednako i nedosljedno. Rišner (2015: 278) navodi da su neke novine i časopisi (npr. *Narodne novine* i *Dom i svijet*) imale *ie* u dugim i *je* u kratkim slogovima do kraja 19. stoljeća, dok su *Vijenac* i zadarska *Iskra* pod utjecjem Brozova *Hrvatskog pravopisa ie* zamijenile s *ije*.

[13] *Hrvatski pravopis* Ivana Broza (1893: 3) za fonem /ć/ nema dva slovna znaka *ć* i *tj* već samo *ć*.

potom u riječima stranoga porijekla *magjarski* (1895, sv. II.: 53) i u toponimima: *Gjelkovac* (1895, sv. II.: 55), *Gjurmanac* (1899., br. 4). Iako je Broz u *Hrvatskom pravopisu* 1892. uveo slovo *đ*, *Živobran* potvrđuje da se na prijelazu stoljeća još uvijek zadržalo pisanje dvoslova *dj* i *gj* za fonem /đ/. Tako je, naime, pisanje potvrđeno i u većini novina i časopisa 19. stoljeća.[14]

Fonem /ʒ́/ bilježi Vjekoslav Babukić u *Ilirskoj slovnici* u popisu suglasnika, no u novinskim je tekstovima 19. stoljeća zabilježen kao dvoslov *dž* samo pri pisanju turcizama (*handžar*, *hodža*) (Rišner, 2015: 278). Rišner (2015), istražujući slovopisna obilježja hrvatskih novina i časopisa 19. stoljeća, navodi da se od 1893. godine pod utjecajem Brozova pravopisa u *Obzoru* nalazi dvoslov *dž*. Na stranicama se *Živobrana* dvoslov *dž* potvrđuje u pisanju imenice *džep* (1902, br. 1; 1904, br. 2) uz oblik *žep* (1899, br. 1) te u pisanju toponima *Ilidža* (1895, sv. II.: 6).

U korpusu je zabilježeno pisanje fonema /c/ dvoslovom *tz* u prezimenima (*Pongratzovi* 1895, sv. II.: 35), fonema /s/ slovom *z* u riječima stranoga porijekla (*englezki* 1895, sv. II.: 3) i dvoslovom *zs* (*kinezska* 1895, sv. II.: 56). Fonem /š/ u riječima stranoga porijekla bilježi se kao *ž*: *vitemberžko* (1895, sv. II.: 50), *kirkiških* (1895, sv. II.: 56). Suglasnički skupovi *ks* i *gz* u riječima stranoga porijekla bilježe se kao *x*: *expedicija* (1900, br. 8), *expozitura* (1901, br. 1), *existencija* (1900, br. 9).

U riječima stranoga porijekla potvrđeno je slovo *y* umjesto *i*: *asyl* (sklonište) (1899, br. 3).

3.2. Pravopis

Za pravopis novina i časopisa 19. stoljeća može se reći da je pretežito morfonološki (Rišner, 2015: 273). Morfonološkim su pravopisom pretežito pisani i hrvatski administrativno-poslovni tekstovi 19. stoljeća (Rezo, 2015). Tekstovi (administrativni i novinski) u *Živobranu*, u razdoblju od 1894. do 1904. godine, pisani su također pretežito morfonološkim pravopisom, ali odražavaju i pravopisnu praksu

[14] „U *Obzoru* se dvoslovi *dj* i *gj* (npr. *djaci*, *Djakovo*, *Gjuro*) sve do kraja stoljeća upotrebljavaju za fonem /ʒ́/ čak i onda kada je jasno da tiskara ima slovo *đ*." (Rišner, 2015: 278). Tako, na primjer *Vijenac*, kao i većina ostalih časopisa bilježe dvoslove *dj* i *gj* do kraja stoljeća (Rišner, 2015). Vulić i Laco (2015: 184) navode kako se ne može „...sa sigurnošću utvrditi zašto u praksi nije prihvaćeno *đ* i je li riječ samo o neprihvaćanju ili o tiskarskim nedostatcima." Slično zaključuju Rišner i Mlikota (2018: 249–250) navodeći kako se može „pretpostaviti da je kasno bilježenje slova *đ*, *Đ* u nekim novinama bilo tehničke prirode te da tiskare nisu imale to slovo, no u novinama u kojima se fonem /ʒ́/ ostvaruje i slovima *đ*/*Đ* i dvoslovima *dj*/*Dj* i *gj*/*Gj* (kao što je *Novo doba*), vidljivo je postojanje slova *đ*/*Đ* i hotimična uporaba dvoslova."

hrvatskoga novinstva s početka 20. stoljeća koju obilježava prelazak s morfonološkoga na fonološki pravopis (Rišner, Mlikota, 2018).

Morfonološko načelo pisanja potvrđuju brojni primjeri u korpusu: *družtvo* (1894, sv. I.: 1), *nuždno* (1894, sv. I.: 1), *počastnim* (1899, br. 3), *naručba* (1900, br. 6), *družtvenim* (1901, br. 2), *obstanak* (1902, br. 2), *stanovničtvo* (1903, br. 2), *nizko* (1903, br. 2), *bezkoristno* (1903, br. 2), *pripoviedka* (1904, br. 2). Na stranicama su *Živobrana* zabilježeni i pojedinačni primjeri fonološkoga pravopisa: *korisne* (1895, sv. II.: 23), *ljupkih* (1895, sv. II.: 23), *bolesnim* (1895, sv. II.: 23), *društva* (1895, sv. II.: 41; 1900, br. 9), *teška* (1899, br. 2), *nužno* (1900, br. 5), *teško* (1902, br. 2). Prepletanje fonološkoga i morfonološkoga pravopisnoga načela potvrđuje se i na istoj novinskoj stranici *Živobrana*: *družtvo*/*društvo* (1895, sv. II.: 58), *bolesne*/*bolestne* (1900, br. 9).

„Prijedlog i imenica ili zamjenica u ustaljenim izrazima novina i časopisa 19. stoljeća pišu se pretežito odvojeno...” (Rišner, 2015: 273). U korpusu su također potvrđeni primjeri odvojenoga pisanja prijedloga i imenice: *od prilike* (1894, sv. I.: 10), *u jutro* (1894, sv. I.: 39; 1903, br. 1), *na večer* (1894, sv. I.: 39), *u istinu* (1903, br. 1.), *u jutro* i *po popodne* (1904, br. 1) te odvojenoga pisanja prijedloga i priloga: *u veliko* (1894, sv. I.: 19), *iz nutra* (1894, sv. I.: 40), *u obće* (1894, sv. I.: 59; 1899, br. 3), *ne davno* (1895, sv. II.: 17), *u ostalom* (1903, br. 2). Rezo (2015: 371–372) navodi da se tijekom cijeloga istraživanoga razdoblja u korpusu administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća pronalaze potvrde rastavljenoga pisanja priloga. U našem je korpusu potvrđeno i sastavljeno pisanje prijedloga i imenice ili priloga: *ukraj* (1894, sv. I.: 13), *odprije* (1894, sv. I.: 18), *dosada* (1894, sv. I: 48, 58), *doskora* (1895, sv. II.: 18). Sastavljeno je pisaje prijedloga i imenice ili priloga u skladu s Brozovim *Hrvatskim pravopisom* (1893: 47) koji propisuje nerastavljeno pisanje složenih prijedloga, priloga i veznika. Složeni se prilozi u pojedinačnim primjerima u korpusu pišu i sa spojnicom: *kad-no* (1894, sv. I.: 10), *nego-li* (1895, sv. II.: 31).

Rezo (2015) navodi da se u normativnim priručnicima 19. stoljeća ne nalaze naputci o izbjegavanju zijeva pa su češći primjeri u kojima je izostavljen suglasnik *j* (*akcie*, *kopia*, *Tadia*), dok kasniji tekstovi „napose oni s kraja 19. stoljeća bilježe intervokalno <j>, na primjer *alineja*, *dviju*...” (Rezo, 2015: 372). Bilježenje intervokalnoga *j* potvrđeno je na stranicama *Živobrana* u administrativnim tekstovima, na primjer *alineja* (1894, sv. I.: 10), *likvidacija* (1894, sv. I.: 8), *intervencija* (1894, sv. I.: 11), *petnajstorica* (1894, sv. I.: 6), *misterijalna* (1894, sv. I.:

49), *aristokracija* (1895, sv. II.: 28) i u novinskim tekstovima: *pijonir* (1895, sv. II.: 5), *edicija* (1899, br. 5), *menažerijom* (1899, br. 5), *civilizacija* (1899, br. 6), *petnajstogodišnju* (1904, br. 2). U korpusu su s kraja stoljeća potvrđeni i primjeri bez bilježenja intervokalnog *j*, i to ponovno u objema vrstama tekstova – u zakonskim odredbama: *obiuh* (1894, sv. I.: 20), *formularia* (1894, sv. I.: 58) i u novinskim tekstovima: *pacienta* (1899, br. 3), *klišee* (1899, br. 5), *privilegium* (1899, br. 6), *materialno* (1904, br. 1). Broz u *Hrvatskom pravopisu* 1893. ne propisuje pravilo o izbjegavanju zijeva. Boranić kao priređivač Brozova pravopisa u drugom izdanju (1906) navodi da se „Između glasova a-i, e-i, o-i, u-i treba pisati j" osim u „sastavljenim riječima, kojima se prvi dio svršuje na a, a drugi se počinje s i" (Broz, Boranić, 1906: 31), npr. *naizust*. Rišner i Mlikota (2018) navode kako se u hrvatskim novinama od početka 20. stoljeća neujednačeno bilježi fonem *j* između dvaju otvornika.[15] Neujednačenost intervokalnog *j* potvrđena je na stranicama *Živobrana* na kraju 19. i na početku 20. stoljeća.

Iza pokrivenoga *r* bilježi se kratki odraz jata (kao *e*): *upotrebi* (1894, sv. I.: 35), *prelaz* (1894, sv. I.: 43), *napred* (1894, sv. I.: 49), *pogreška* (1899, br. 5; 1900, br. 9), *krepko* (1900, br. 10), *unapred* (1904, br. 1), *zapreke* (1904, br. 1). *Hrvatski pravopis* (1893) propisuje bilježenje kratkoga odraza jata (kao *e*), npr. *zapreka* (Broz, 1893: 5), ali se u pravopisnom rječniku navodi i *grješnik*, *grješnica* (Broz, 1893: 87) te *pogrješka* (Broz, 1893: 107).

Niječnica se uz glagol na stranicama *Živobrana* tijekom desetogodišnjega izlaženja (1894. – 1904.) piše dvojako; sastavljeno: *nebrane* (1894, sv. I.: 1), *nepripada* (1894, sv. I.: 48), *nepokazuju* (1895, sv. II.: 22), *neće* (1895, sv. II.: 24; 1902, br. 2), *neda* (1899, br. 3), *nebi* (1900, br. 8), *nezna* (1902, br. 2), *nemogu* (1902, br. 2), *nemisli* (1902, br. 2), *nezaboravi* (1903, br. 2), *nedaj* (1904, br. 1) i rastavljeno: *ne smije* (1894, sv. I.: 10), *ne ćemo* (1895, sv. II.: 7), *ne će* (1895, sv. II.: 18; 1899, br. 3; 1900, br. 4; 1904, br. 1), *ne mari* (1904, br. 1), *ne trguj* (1904, br. 2). Oba načina bilježenja niječnice *ne* uz glagol pronalaze se na stranicama *Živobrana* i u istoj rečenici: *Da se ptice pjevice ne hvataju i neuništavaju*... (1894, sv. I.: 10), *...da se za lovostaje divljač ne ubija i neprodaje* (1894, sv. I.: 10). Od 1901. niječnica *ne* na stranicama se *Živobrana* ipak češće piše odvojeno: *ne pretovaruje* (1901, br. 1), *ne love* (1901, br. 1), *ne koristi* (1902, br. 2), *ne metne* (1902, br. 2),

[15] Autorice navode da je čestoća njegova umetanja ovisila o mjestu na kojem se nalazi. Više o mogućnostima umetanja hijatskoga *j* ili izuzetaka od umetanja u novinskim tekstovima s početka 20. stoljeća vidjeti u: Rišner, Mlikota (2018: 258–260).

ne bi (1903, br. 1), *ne ćemo* (1903, br. 1), *ne može* (1903, br. 1), *ne davaju* (1903, br. 1), *ne možemo* (1903, br. 2), *ne tište* (1903, br. 2), *ne znamo* (1903, br. 2), *ne budi* (1903, br. 2), *ne muče* (1904, br. 1), *ne predasmo* (1904, br. 1), *ne stavljajte* (1904, br. 1), *ne imadu* (1904, br. 1), *ne vidimo* (1904, br. 1), *ne zadovoljava* (1904, br. 2), *ne ima* (1904, br. 2), *ne primaju* (1904, br. 2), *ne tjera* (1904, br. 2), *ne će* (1904, br. 2). Rezo (2015: 370) navodi da se u administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća niječnica uz glagol uglavnom piše sastavljeno. Na stranicama *Živobrana* do 1901. godine niječnica *ne* podjednako je pisana uz glagol, sastavljeno i rastavljeno (i u zakonskm tekstovima, uredbama i u novinskim vijestima), a od 1901. korpus potvrđuje češće bilježenje rastavljenoga pisanja niječnice *ne* uz glagol. Ipak, sve do kraja tiskanja časopisa (1904.) mogu se pronaći oba načina pisanja niječnice *ne* i glagola, sastavljeno i rastavljeno, unatoč tadašnjoj pravopisnoj normi (Broz, 1893) koja propisuje rastavljeno pisanje niječnice *ne* i glagola: *ne pišem*, *ne gledajte*.[16]

Pravopisne se dvostrukosti na stranicama *Živobrana* potvrđuju i u pisanju datuma. Pisanje je datuma potvrđeno s točkom i bez točke iza rednoga broja: *20. travnja 1854.* (1894, sv. I.: 12) i *20 travnja 1854.* (1894, sv. I.: 12), *13 kolovoza 1895.* i *13 kolovoza 1895* (1900, br. 9), *30. travnja 1870.* (1894, sv. I.: 20) i *30. travnja 1870* (1894, sv. I.: 20). Primjeri pisanja rednog broja bez točke odstupaju od onodobne propisane pravopisne norme: „Točka . bilježi se 1. poslije rednih brojeva za razliku od glavnih brojeva...” (Broz, 1893: 53). Pisanje je rednih brojeva bez točke u analiziranom korpusu, najvjerojatnije, posljedica omaške odnosno propusta autora teksta.

Korpus potvrđuje nesustavnost u pisanju mjernih jedinica. Mjerne se jedinice pišu bez točke, na primjer *185 cm* (1894, sv. I.: 57), *20 mm* (1904, br. 2) i s točkom: *40 cm.* (1894, sv. I.: 56), *50 cm.* (1894, sv. I.: 57), *1 cm*. (1903, br. 2), odnosno s točkom rastavljeno: *18 c. m.* (1894, sv. I.: 59), *25 c m.* (1894, sv. I.: 60), *18 c. m* (1894, sv. I.: 60). Pisanje mjernih jedinica s točkom odstupa od onodobne pravopisne norme: „Pokraćenice za metričke mjere pišu se bez točke; n. p. *l* (litra), *m* (metar), *mm* (milimetar), *g* (gram), *kg* (kilogram)...” (Broz, 1893: 53).

---

16 Sastavljeno se piše u primjerima *nemoj*, *nemojmo*, *nemojte* odnosno: „U glagolskim oblicima *nijesam...*, *nijesu*, *nemam...*, *nemaju*)...” gdje se sažela „...riječca *ne* s glagolom tako da se ne može nikako odjelito pisati... Glagol *imati* s riječcom *ne* govori se a po tome i piše u prezentu, imperativu i participu prezentskome redovno *nemam...*, *nemajući...*, a u ostalim oblicima *ne imah*, *ne imao*, *ne imati*, pa tako i u samom prezentu u oblicima *ne imadem...*, *ne imadu*.” (Broz, 1893: 43).

Relacije *od – do* pišu se dvojako; na početku relacijskoga odnosa stoji prijedlog *od*, a drugi je dio relacijskoga odnosa označen crticom, na primjer: *od 1 – 1000 forintih* (1894, sv. I.: 47), *od 5 – 50 for.* (1894, sv. I.: 56), *od 1 – 10 dana* (1894, sv. I.: 56). Drugi je način bilježenja relacijskoga odnosa prijedlozima *od... do*: *od 6 satih do 14 danah* (1894, sv. I.: 47), *od 1 for. do 100 for*. (1894, sv. I.: 48).

Posvojni pridjevi izvedeni od imena država u korpusu se najčešće pišu velikim početnim slovom: *Francezka kuhinja* (1895, sv. II.: 32), *Irska obala* (1899, br. 4), *Englezki sudovi* (1899, br. 4), *Bugarski seljak* (1899, br. 5), *Talijanski gospodari* (1900, br. 4), *Engleska kraljica* (1901, br. 1), *Hrvatsko družtvo* (1902, br. 2). Manji je broj primjera u kojima je posvojni pridjev izveden od imena države pisan malim početnim slovom: *holandezka kraljica* (1895, sv. II.: 38), *englezki kraljević* (1895. sv. II.: 38), *engleski časopis* (1899, br. 5), *kraljica belgijska* (1901, br. 1). Prema Brozovu *Hrvatskom pravopisu* (1893: 39) izvedeni se pridjevi „...pišu malim početnim slovom, već ako su sami ili vlastita imena... ili dijelovi vlastitih imena...", na primjer: jezik *hrvatski*, književnost *engleska*. Potvrđeni primjeri pisanja posvojnih pridjeva velikim početnim slovom u analiziranom korpusu nisu u skladu s onodobnom propisanom pravopisnom normom.

Imena županija pišu se malim početnim slovom: *županija ličko-krbavska* (1895, sv. II.: 45; 1900, br. 10).[17]

U korpusu ktetici se ne pišu izvorno, nego prilagođeno hrvatskom jeziku: *Beč* (1895, sv. II.: 8), *Grac* (1895, sv. II.: 12; 1901, br. 2), *Čikago* (1899, br. 3). Takvo je pisanje u skladu s Brozovim pravopisom iz 1893. u kojem stoji da riječi koje su „promijenile oblik svoj na hrvatsku" više ne treba pisati izvorno (Broz, 1893: VI-VII).

Pravopisna praksa 19. stoljeća pokazuje da su se zarezom prema gramatičkoj interpunkciji odvajale zavisne rečenice (Vulić, Laco, 2015). Navedeno potvrđuju administrativni i novinski tekstovi objavljeni na stranicama *Živobrana* na kraju 19. i na početku 20. stoljeća: *Družtvu je svrha, da štiti životinje, osobito domaće od zlostavljanja i nastoji o tom, da se sa životinjami bude dobro i blago postupalo* (iz *Pravila Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*, 1894: 3), *Njegovoj brizi imamo zahvaliti, da danas u Zagrebu postoji dobrovoljno vatrogasno družtvo, kojemu je od prvoga početka bio tajnikom, a već odavna doživotni veliki vojvoda* (iz nekrologa Gjuri Deželiću, 1895, sv. II.: 1), *Naročito spominjemo, da nam je*

[17] Brozovim *Hrvatskim pravopisom* (1893) nije normirano pravilo pisanja imena županija.

Berlinsko družtvo u svakoj potrebi hvalevriedno na uslugu, kao i da je Londonsko kr. družtvo za zaštitu životinjâ, zatražilo od našega družtva obstojeće naredbe u pogledu mučenja životinjâ i izvješće o družtvu (novinska vijest, 1900, br. 1), *Valja s toga psa voditi zimi svaki dan na šetnju u jutro i po podne, gdje posjednik pasa ne ima dvorište, ako ne može u jutro, a to svakako po podne, jerbo će se uslied šetnje pas i valjano pročistiti i ne će trpjeti na zapeklinama* (novinska vijest, 1904, br. 1), *Iza prostorija „Živobranskoga doma", bit će prostrano pasje trkalište, kojemu je svrha, da se po njem potrče u zavodskoj njezi nalazeći se psi, a ujedno da gradski posjednici pasa naročito članovi družtva onamo dovedu svoje pse, da se preko dana protrče, osobito za dobe parenja* (iz *Statuta Živobranskoga doma*, 1904, br. 2). Navedeni primjeri odvajanja zavisnih rečenica zarezom u skladu su s onodobnom pravopisnom normom.[18]

Pojava Brozova pravopisa u nekim novinama na prijelazu stoljeća izazvala je promjene u pisanju novinskih tekstova (Rišner, 2015). *Vijenac* počinje pisati fonološkim pravopisom, u *Iskri* supostoji i morfonološki i fonološki pravopis, u *Obzoru* je nešto manji broj primjera fonološkoga pisanja (Rišner, 2015). Rišner (2015: 274) zaključuje kako su u dijelovima novina i časopisa na prijelazu stoljeća promjene još uvijek pojedinačne, da supostoji i morfonološki i fonološki pravopis, pa se može pretpostaviti da je sama promjena pravopisne norme utjecala na nesustavno pravopisno mijenjanje novinskoga jezika. *Živobran*, glasilo (časopis) Zagrebačkog (Hrvatskog) društva za zaštitu životnja, svojim pravopisnim rješenjima svjedoči o prijelomu norme. Naime, iako je pisan morfonološkim pravopisom, mnoge spomenute nedosljednosti i dvostrukosti pisanja svjedoče o nestalnosti te iste norme kojom se uzrok vidi u pojavi Brozova *Hrvatskog pravopisa*.

3.3. Fonologija

O odrazu jata u glasilu/časopisu Hrvatskoga društva za zaštitu životinja bilo je riječi u dijelu rada u kojem se govori o slovopisnim rješenjima. Ovdje će se spomenuti još neki primjeri odraza jata potvrđenih u korpusu, a koji se odnose na zastupljenost ikavizama i ekavizama u analiziranom korpusu. U *Živobranu* (1894. – 1904.) su potvrđeni ikavski oblici u pisanju: 1) infinitiva glagola: *štediti* (1895,

[18] Brozovim je pravopisom (1893) propisano da se zarez piše „...između rečenica od kojih je sastavljena rečenična cjelina, a rečenice su ili *a)* jedna do druge ili *b)* jedna u drugoj..." (Broz, 1893: 57).

sv. II.: 17), *viditi* (1900, br. 10; 1903, br. 1); 2) glagolskog pridjeva radnog *stidili* (1895, sv. II.: 28) i 3) imenice *uticaj* (1895, sv. II.: 44). Ekavizmi su potvrđeni u pisanju: 1) imenica: *predloge* (1894, sv. I.: 5), *gnezdah* (1894, sv. I.: 31), *nedelje* (1894, sv. I.: 33), *medveda* (1894, sv. I.: 52), *vreme* (1894, sv. I.: 53), *prenos* (1904, br. 1); 2) glagola: *streljaju* (1894, sv. I.: 31, 36; 1899, br. 5), *postreljati* (1894, sv. I.: 33), *zaprečiti* (1895, sv. II.: 16), *ustreliti* (1901, br. 2), *izvestiti* (1904, br. 1), *upotrebiti* (1904, br. 2); 3) priloga: *pre* (1895, sv. II.: 18), *unapred* (1904, br. 1). Korpus je potvrdio da se dijalektalni ikavski (štokavski) i ekavski (ponajprije kajkavski) elementi pojavljuju u izoliranim, pojedinačnim primjerima.

Potvrđeni su i primjeri hiperijekavizama: *mrieže* (1899, br. 1), *zvierinjaka* (1899, br. 2), *niesu* (1899, br. 2), *niesmo* (1899, br. 5), *pievom* (1899, br. 3) te hiperjekavizama: *sjegurna* (1899, br. 2), *htjeo* (1899, br. 2), *sjegurnije* (1899, br. 3). U istom broju potvrđeni su dvojaki oblici: *sjeguran uspjeh* i *primjerenu sigurnost* (1899, br. 3).

Jekavska je jotacija potvrđena i u primjerima: *nješto* (1894, sv. I.: 12), *njeke* (1894, sv. I.: 12), *njekoje* (1894, sv. I.: 24), *njekoji* (1895, sv. II.: 2), *njekoliko* (1895, sv. II.: 31), *njeki* (1900, br. 4), *ućerane* (1894, sv. I.: 35), *ućeirva* (1894, sv. I.: 35), *neućerivost* (1894, sv. I.: 35), *ućerivati* (1894, sv. I.: 39), ali su potvrđeni i primjeri bez jotacije: *nekojih* (1894, sv. I.: 15), *nekoje* (1894, sv. I.: 36), *utjerati* (1894, sv. I.: 39), *tjerati* (1894, sv. I.: 45). Jekavska je jotacija potvrđena i u drugim onodobnim administrativnim tekstovima 19. stoljeća (Rezo, 2015: 374).

U skladu s morfonološkim pravopisom u *Živobranu* jednačenja po zvučnosti nisu se provodila na granicama prefiksa i korijena: *razprava* (1894, sv. I.: 5), *preobterećenim* (1894, sv. I.: 10), *sdušnije* (1894, sv. I.: 10), *bezćutno* (1900, br. 9), *iztaknuto* (1900, br. 9), *izpasti* (1902, br. 1), *razplod* (1902, br. 1), *uzprkos* (1902, br. 1), *izkusan* (1904, br. 1) i na granicama korijena i sufiksa: *potrebštine* (1894, sv. I.: 1), *robstvo* (1904, br. 2), *tvrdka* (1904, br. 2). Potvrđeni su pojedinačni primjeri jednačenja suglasnika po zvučnosti u skladu s fonološkim načelom pisanja: *društva* (1895, sv. II.: 41; 1900, br. 9), *slatko* (1899, br. 4), *teško* (1902, br. 2). Nestalnost norme potvrđuju i dvostruki oblici potvrđeni u korpusu, morfonološki *družtvo* i fonološki *društvo* (1895, sv. II.: 58).

Jednačenja po mjestu tvorbe u analiziranom korpusu također se nisu bilježila u skladu s morfonološkim načelom pisanja: *razšire* (1894, sv. I.: 12), *snosljivosti* (1895, sv. II.: 16), *pazljivo* (1899, br. 3), *razširiti* (1900, br. 1), *gniježdenje* (1900, br. 6; 1903, br. 2), *izčebrkati* (1904, br. 2). Jednačenje se po mjestu tvorbe

provodilo kada se prijedlog *s* našao pred nepčanim glasom: *š njim* (1895, sv. II.: 31; 1900, br. 1; 1900, br. 8), *š njom* (1895, sv. II.: 44) „što je bilo u skladu s Babukićevom normom" (Vulić, Laco, 2015: 197). Brozovim *Hrvatskim pravopisom* (1893: 27) normirani su oblici *s njime*, *bez nje* (umjesto *š njime*, *bež nje*) koji u novinskim i administrativno-poslovnim tekstovima objavljenima u *Živobranu* početkom 20. stoljeća prevladavaju: *s njom* (1900, br. 1), *s njome* (1903, br. 3), *s njime* (1904, br. 1).

Rezo (2015: 377) navodi da se u administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća u skladu s morfonološkim pravopisom nije bilježilo ni ispadanje suglasnika što potvrđuju i administrativni i novinski tekstovi u *Živobranu*: *koristna* (1894, sv. I.: 4), *mjestnoga* (1894, sv. I.: 6), *ustmeno* (1894, sv. I.: 10), *zametci* (1894, sv. I.: 21), *otci* (1895, sv. II.: 24), *srdca* (1895, sv. II.: 24; 1903, br. 1), *želudca* (1895, sv. II.: 36), *počastna* (1899, br. 3), *redci* (1899, br. 4), *očevidci* (1899, br. 4), *nedostatci* (1900, br. 6), *bolestna* (1900, br. 7), *želudca* (1900, br. 8), *samilostni* (1902, br. 2), *koristno* (1903, br. 2), *redcima* (1904, br. 1), *podatcima* (1904, br. 1), *dohodci* (1904, br. 2). U novinskim tekstovima objavljenim u *Živobranu* potvrđeno je svega nekoliko primjera ispadanja suglasnika u skladu s fonološkim pravopisom: *srca* (1899, br. 3), *srcu* (1899, br. 4).[19]

Normativno je u 19. stoljeću alternacija skupina *l/lj*, *n/nj*, *p/plj*, *b/blj*, *m/mlj*, *v/vlj* bila obvezna u svim kategorijama riječi izuzev imenica. Takve su imenice imale alterniranu i nealterniranu inačicu. U praksi pisanja administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću prevladao je lik u kojem nije došlo do alternacije (Rezo, 2015: 374). U analiziranom korpusu administrativno-poslovnih tekstova objavljenih u *Živobranu* također su potvrđeni primjeri u kojima nije došlo do alternacije: *ribji* (1894, sv. I.: 18), *bogoštovje* (1895, sv. II.: 23), *podnebjem* (1895, sv. II.: 27) dok je u korpusu novinskih tekstova potvrđen primjer s alternacijom (*vrtljar*, 1899, br. 2), kao i primjeri alternirane i nealternirane inačice: *svinjče* i *svinče* (1899, br. 2). Brozovim (1893: 32) pravopisom normirani su oblici *podne**blj**e* mj. *podne**bj**e*, *bezu**mlj**e* mj. *bezu**mj**e*, *bogošto**vlj**e* mj. *bogošto**vj**e*.

Rezo (2015: 375) je u korpusu administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća potvrdila brojne primjere depalatalizacije na granici korijena i sufiksa (*oplemenenje*, *sažalenje*), na kraju riječi (*pogibel*, *obitel*), na granici korijena i sufiksa

[19] Brozovim pravopisom (1893: 29) normirani su oblici u kojima se *d*, *t* ispred *c*, *č* u govoru i u pismu gube: *sr**c**e* mj. *sr**d**ce*, *su**c**a* mj. *su**d**ca*, *o**č**itati* mj. *o**d**čitati*, *o**c**a* mj. *o**t**ca*, *sve**c**i* mj. *sve**t**ci*, *o**če*** mj. *o**tče*, *sve**čev*** mj. *sve**tč**ev*.

(*pogibelne*) te u mnogim drugim primjerima (*dalnja*, *dalnje*, *dalnjega*, *dolnjih*, *učitelske*...). Na stranicama su *Živobrana* potvrđeni izolirani primjeri depalatalizacije: *dolnjoj* (1894, sv. I.: 20), *dalnjih* (1894, sv. I.: 10, 32) uz palataliziran oblik *daljnjega* (1894, sv. I.: 50).

Protetsko *j-* potvrđeno je u primjerima *jih* (1894, sv. I.: 5, 11), *jim* (1894, sv. I.: 13, 18; 1895, sv. II.: 36).

U korpusu su potvrđeni primjeri bez razjednačavanja otvornika: *lavežem* (1899, br. 5), *paležem* (1899, br. 5).

3.4. Morfologija

3.4.1. Imenice

U korpusu administrativnih i novinskih tekstova tiskanih u *Živobranu* potvrđene su imenice koje supostoje kao imenice *a* i *e* sklonidbe, odnosno kao imenice muškoga i ženskoga roda: *kazan* (1894, sv. I.: 13, 23) i *kazna* (1894, sv. I.: 13, 23),[20] *lovostaj* (1894, sv. I.: 10) i *lovostaja* (1894, sv. I.: 18, 22), *osnov* (1901, br. 2) i *osnova* (1901, br. 4). U korpusu je potvrđena imenica *vrst* koja pripada *i* sklonidbi:[21] *naznačene vrsti riba* (1894, sv. I.: 18), *svake vrsti čuvati* (1900, br. 5). Imenica *glad* potvrđena je u korpusu novinskih tekstova kao imenica *a* sklonidbe odnosno kao imenica muškoga roda s *Ø* u N jd.: *dok od glada ne uginu* (1899, br. 3), *s gladom* (1900, br. 6), *te se muči gladom i nevoljom* (1900, br. 6), *mnogo živadi pati od glada* (1900, br. 8), *da od glada i nevolje urlaju* (1903, br. 2), *muče gladom i batinama* (1904, br. 2) uz izolirani primjer kao imenica *i* sklonidbe ženskoga roda: *da od studeni i gladi poginu* (1903, br. 2).

Imenica *doba* u korpusu je nesklonjiva, kako je i normirano Mažuranićevom ([3]1866: 36) *Slovnicom Hèrvatskom za gimnazije i realne škole*: *u svako doba* (1894, sv. I.: 22), *Od toga doba* (1895, sv. II.: 3), *U doba, kada se činilo* (1895, sv. II.: 5), *ubijati u svako doba* (1899, br. 1), *sve do kasne doba po podne* (1899, br. 5), *Toplije nastajuće doba* (1903, br. 2), *Za doba proljetnih nepogoda* (1903, br. 2), *u ono doba* (1904, br. 2). Tek su potvrđeni pokoji izolirani primjeri sklonidbe imenice *doba*: *u što više različitih dobah* (1899, br. 1), *osobito za dobe parenja* (1904, br. 2).

---

[20] U novinskim će se tekstovima još u prvim dvama desetljećima 20. stoljeća nalaziti alomorfni oblici: *kâzan* i *kazna*. Vidjeti u: Rišner, Mlikota (2018).

[21] „Do dvadesetih godina 20. stoljeća pretežito se rabi imenica *vrst* koja se sklanja po *i*-sklonidbi...” (Rišner, Mlikota, 2018: 261).

O odnosu duge i kratke množine imenica Rezo (2015: 378) piše: „Unatoč značenjskoj razlici ‘pravilnoga i produženoga plurala’ koju pravi Mažuranić (1886: 41): ‘produženi plural izvorno znači osobu ili stvar od rědke veličine, dakle ‘volovi’ znači što ‘veliki voli’, orlovi = veliki orli, knezovi = veliki knezi’, u korpusu nismo našli definiranoga razlikovanja duge i kratke množine, tek nekoliko primjera kratke množine imenica koje mogu imati kratku i dugu množinu...” U administrativnim tekstovima objavljenima u *Živobranu* pronalazimo primjere kratke množine imenica koje mogu imati i dugu množinu: *golube, jastrebe, orle, sokole* (1894, sv. I.: 20), *vuke* (1894, sv. I.: 37), *rake* (1894, sv. I.: 54, 60), *golube* (1895, sv. II.: 31), *jastrebi* (1895, sv. II.: 37), *puhe* (1895, sv. II.: 56), *raci* (1895, sv. II.: 56), *miši* (1900, br. 3).

Rišner i Mlikota (2018) navode kako se u većini novina i časopisa devedesetih godina 19. stoljeća usporedo rabe nastavci zagrebačke filološke škole i novoštokavski nastavci. Navedeno potvrđuju i primjeri administrativnih i novinskih tekstova tiskanih u *Živobranu* u razdoblju od 1894. do 1904. godine. Naime, neizjednačeni padežni nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine, koje normiraju slovničari zagrebačke filološke škole, u analiziranom su korpusu potvrđeni u tekstovima s kraja 19. stoljeća:

- dativ množine: *podnošenje svrsi slobodnih predloga zakonodavstvu i oblastim* (1894, sv. I.: 4), *k odborskim sjednicam* (1894, sv. I.: 8), *obraćamo se dragim našim prijateljem ljudem* (1899, br. 5)
- lokativ množine: *Podpomagati razplodjivanje ptica po šetalištih, perivojih i gajevih* (1894, sv. I.: 1), *držati predavanja o društvenih predmetih* (1894, sv. I.: 5), *u mjestnih novinah* (1894, sv. I.: 6), *Na natovarenih kolih* (1899, br. 3), *na strmih cestah* (1899, br 3.), *U gradskih i privatnih perivojih, vrtovih i gajevih* (1899, br. 5)
- instrumental množine: *priznanje koristna rada za družtvenu svrh pohvalnicami, novčanimi nagradami, mjedenimi i srebrnimi kolajnimi* (1894, sv. I.: 4), *Među pučkimi učitelji* (1895, sv. II.: 57), *orosile se oči suzami* (1899, br. 2).

Pojedinačni primjeri sinkretiziranih nastavaka u dativu, lokativu i instrumentalu množine potvrđuju se već u prvim godinama tiskanja *Živobrana*: *Često se ovim jadnim pticama* (1894, sv. I.: 48), *i to u košarama, gajbama i pod rukom* (1894, sv. I.: 48), *ili u gostionama nudjati* (1894, sv. I.: 60), *da se sa životinjama bude*

dobro i blago postupalo (1894, sv. I.: 62). Takvi množinski oblici, sinkretizirani i nesinkretizirani, u korpusu se javljaju sve do početka 20. stoljeća kada ih na stranicama *Živobrana* zamjenjuju novoštokavski: *u dalekim stranama* (1902, br. 2), *da se živad na klupama prodaje* (1902, br. 1), *a tupoglavcima i mješinarima badava sve prodike* (1903, br. 2), *čim više bude ljubavi prama životinjama*, *tim će više biti prama ljudima* (1904, br. 2), *na raznim mjestima* (1903, br. 1), *koji su išli po siromašnim kućama* (1904, br. 1), *za poduku seljanima* (1904, br. 1).[22] Sinkretizirani su množinski padeži u dativu, lokativu i instrumentalnu množine u posljednjem godištu *Živobrana* (1904.) gotovo dosljedno bilježeni čime se potvrđuje potpuna dominacija vukovske jezične stilizacije: *želimo našim vriednim čitateljima* (1904, br. 1), *Pravila proti ciganima* (1904, br. 1), *proti obstojećim zakonskim i redarstvenim propisima* (1904, br. 2), *k njihovim stanovima* (1904, br. 1), *ne vidimo na voćkama* (1904, br. 1), *uz sreću na kartama* (1904, br. 2), *po novijim istraživanjima* (1904, br. 2), *nakićeni narodnim trobojnicama* (1904, br. 1), *razpoloživim sredstvima* (1904, br. 1), *sa veoma kratkim nogama* (1904, br. 1), *sa vanjskim sviežim ozljedama* (1904, br. 2), *U zimi se mnogi cigani hrane uginulim svinjama, u proljeće kokošima* (1904, br. 2), *prama ljudima* (1904, br. 2), *teretnim kolima* (1904, br. 2).

Što se tiče genitiva množine, „...u većini se časopisa do šezdesetih godina, a u pojedinačnim primjerima do kraja stoljeća, nastavcima *-a* ili *-i* (u *i*-sklonidbi) dodaje *h* sukladno načelima zagrebačke škole. Gubljenjem završnoga *h* izjednačuje se genitiv množine u jeziku zagrebačke škole i vukovaca...” (Rišner, 2015: 282). Već od prvog godišta tiskanja *Živobrana* (1894.) pa sve do kraja izlaženja (1904.) supostoje genitivni oblici sa završnim *h* i bez njega čime se na stranicama glasila (časopisa) Zagrebačkoga (Hrvatskoga) društva za zaštitu životnja potvrđuje supostojanje obiju normi, one zagrebačke filološke škole i one hrvatskih vukovaca. Navedeno potvrđuju primjeri:

- genitiv množine prema normi zagrebačke filološke škole: *vaditi jaja i ptice iz gnezdah* (1894, sv. I.: 31), *Prodaja živih gnjetelah (fazanah)* (1894, sv. I.: 31), *osim pasah prepeličarah* (1894, sv. I.: 31), *zakon o zaštiti pticah* (1895, sv. II.: 34), *glede žabah* (1895, sv. II.: 34), *gojenje ribah* (1895, sv. II.: 34),

[22] O postupnom smjenjivanju starih nastavaka novima na kraju 19. stoljeća svjedoče i brojne druge onodobne novine poput *Obzora* i *Narodnih novina* (Rišner, 2015: 283). Neujednačenost množinskih padeža, onih zagrebačke filološke škole i vukovske, potvrđuju i primjeri u novinskim tekstovima s početka 20. stoljeća: „Stare nastavke zagrebačke škole iz 19. su stoljeća u 20. prenijele i novine *Naša sloga* te časopis *Dom i sviet*, u kojem novi nastavci postupno zamjenjuju stare od 1907. godine, ali se do 1918. ondje još nalaze primjeri neizjednačenih množinskih nastavaka.” (Rišner, Mlikota, 2018: 260).

od vrtovah i dvorištah (1895, sv. II.: 37), *imade opremu konjah* (1902, br. 2), *odkidajući od naših ustijuh* (1904, br. 1)

- genitiv množine prema normi hrvatskih vukovaca: *absolutnom većinom glasova* (1894, sv. I.: 6), *Zaštita životinja u južnih Slavena* (1895, sv. II.: 21), *imena novih članova* (1899, br. 2), *silno mučenje životinja* (1899, br. 3), *zakon o zaštiti ptica* (1899, br. 3), *zaštita životinja* (1903, br. 1), *za prehranu ptica* (1903, br. 1), *da se od osušenih jezika, uvježbanih kanarinaca, načini juha*... (1903, br. 1).

O nedosljednom bilježenju genitiva množine (sa završnim *h* i bez njega) potvrđuju primjeri različitoga bilježenja genitivnog množinskog nastavka u istoj rečenici: *Za klanje govedah, svinja i teladi* (1894, sv. I.: 40), *zbog sasma nakaženih noguh i krila* (1895, sv. II.: 57), *uredjenje javnih podzemnih bunara... dočim kod nadzemnih javnih bunarih* (1899, br. 2). Od 1899. godine u analiziranom je korpusu zamjetnije i dosljednije bilježenje genitiva množine bez završnog *h*: *Kulturom tla*, *krčenjem šuma*, *smanjio se broj ptica i raznih divljih životinja* (1899, br. 2), *Rojevi domaćih pčela* (1899: br. 4), *Ne znamo od kojih barbarskih vremena* (1900, br. 2), *kako životinje ne smiju biti predmet objestnih šala* (1901, br. 2), *da ju ondje upotriebi za lovljenje pasa* (1902, br. 1), *već je to zadaća stručnjačkih školskih krugova* (1903, br. 1), *važnost zaštite ptica* (1904, br. 1), *u službi zaštite životinja* (1904, br. 1), *za prehranu ptica pjevica* (1904, br. 1), *ne vidimo na voćkama u Zagrebu gusjenica* (1904, br 1), *Bolesti domaćih životinja* (1904, br. 1), *za hranu životinja* (1904, br. 2), *za pranje, čišćenje i striženje pasa* (1904, br. 2), *bjesnoća pasa* (1904, br. 2), *dovoljnoga broja članova* (1904, br. 2), *za prehranu i pokusno hranjenje ptica pjevica* (1904, br. 2), s tek pojedinačnim primjerima genitivnih množinskih oblika sa završnim *h*: *u okviru svojih pravilah* (1899, br. 5), *na što više praznih mjestah* (1899, br. 5), *kod mnogih seoskih bunarah* (1900, br. 3), *koji imadu opremu konjah* (1902, br. 2).

Genitiv množine na stranicama *Živobrana* bilježi se i završnim novoštokavskim nastavkom *-a* uz oznaku za dužinu: *Za hvatanje pasâ* (1894, sv. I.: 11), *za... zaštitu pticâ* (1894, sv. I.: 19), *i vanjskih posalâ* (1894, sv. I.: 19), *s ministrom vanjskih posalâ* (1894, sv. I.: 20), *uništavanje gnijezdâ, prisvajanje jajâ* (1894, sv. I.: 20), *Radi točnije obaviesti čitateljâ* (1894, sv. I.: 20), *i bez velikih mukâ* (1895, sv. II.: 23), *u blizini gradovâ* (1899, br. 3), *zaštiti pticâ* (1899, br. 5), *imade... knjigâ i spisâ* (1899, br. 5), *spasitelj životinjâ* (1901, br. 1), *Iz nozdrvâ, gibice, zadnjice i stida* (1903, br. 29).

3.4.2. Pridjevi

Pridjevi se u anliziranome korpusu sklanjaju uglavnom prema pravilima zagrebačke filološke škole.[23] Naime, genitiv jednine češće je pisan u dužem obliku, sa završnim otvornikom kao dijelom padežnoga nastavka: *kod mjestnoga suda* (1894, sv. I.: 6), *kaznenoga zakona* (1894, sv. I.: 34), *brojnoga potomstva* (1899, br. 2), *statut živobranskoga družtva* (1904, br. 2), *dovoljnoga broja članova* (1904, br. 2). Kada se u rečenici nađu dva ili više atributa, primjeri u korpusu potvrđuju da najčešće svi atributi dobivaju završno *-a* u genitivu jednine: *predsjednik tamošnjega živobranskoga družtva* (1899, br. 3), *kod zagrebačkoga gradskoga poglavarstva* (1900, br. 6), *kod protuljetnoga poljskoga posla* (1903, br. 2), *mojega dragoga omiljenoga psa* (1904, br. 1). Potvrđeni su i primjeri genitivnog pridjevnog nastavka bez završnoga otvornika: *Pravila zagrebačkog družtva* (1894, sv. I.: 1), *koncem tog zaključujućeg osmog družtvenog godišta* (1895, sv. II.: 14), *povjerenika gradskog* (1899, br. 1), *vlastnikom napadnutog zemljišta* (1899, br. 1), *u ulici nekog napučenog grada* (1900, br. 3), *osvježavajućeg zraka* (1903, br. 1), *gradskog poglavarstva* (1904, br. 1), *živobranskog doma* (1904, br. 2).

Dativ jednine u sklonidbi pridjeva također slijedi normu zagrebačke filološke škole: završni se otvornik (*-u*) smatra dijelom nastavka (Ham, 1998). U korpusu su potvrđeni primjeri: *Dnevna zapovjed* (tiskarska pogreška, op. L. B.) *zagrebačkomu gradskomu redarstvu* (1894, sv. I.: 50), *prijavili gradskomu poglavarstvu* (1899, br. 6), *Slavnomu hrvatskomu društvu za zaštitu životinjâ* (1900, br. 10), *prijavila je gradskomu poglavarstvu* (1900, br. 6), *bijahu ljubimci cielomu bataljunu* (1903, br. 2), *da svakomu plemenitomu nastojanju* (1904, br. 1).

Lokativ jednine pisan je u skladu s normom zagrebačke filološke škole, odnosno bez završnog otvornika: *na prirodnom mjestu* (1899, br. 1), *po modernom načelu* (1899, br. 5), no ima i pojedinačnih primjera pisanja lokativa jednine sa završnim otvornikom *-u*: *na posljednjemu zagrebačkom sajmu* (1900, br. 10) i sa završnim otvornikom *-e*: *na vlažnome ležaju* (1903, br. 1).[24]

Supostojanje neizjednačenih i izjednačenih padežnih nastavaka u sklonidbi pridjeva u dativu, lokativu i instrumentalu množine potvrđuje supostojanje obiju normi u analiziranome korpusu, zagrebačke filološke škole i vukovske. Vukovska

---

[23] Genitiv jednine u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi u 19. stoljeću nema naveska – završni se otvornik ne smatra naveskom nego je obvezni dio padežnoga nastavka (G jd. *-oga*/*-ega*). Više o tome u: Ham (1998).

[24] Ističemo da jezik zagrebačke filološke škole u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi ne poznaje oblike tvorene naveskom *e*. Više o tome u: Ham (1998).

će jezična stilizacija u sklonidbi pridjeva početkom 20. stoljeća postupno sve više biti potvrđena na stranicama *Živobrana*: *u dalekim stranama* (1902, br. 2), *pred ljepšim damama* (1902, br. 1), *nakićeni šarenim trobojnicama* (1904, br. 1), *sa veoma kratkim nogama* (1904, br. 1), *koji su išli po siromašnim kućama* (1904, br. 1).

Komparativ pridjeva *visok* glasi *višji* što je u skladu s normom zagrebačke filološke škole.[25] U korpusu administrativnih tekstova objavljenih u *Živobranu* potvrđeni su primjeri *višju naredbu* (1894, sv. I.: 14), *u višjoj molbi* (1894, sv. I.: 24), *višjim odredbam* (1894, sv. I.: 53). Komparativ pridjeva *zao* u analiziranom je korpusu potvrđen u obliku *gorji*: *Ne ima gorjeg uzgoja* (1900, br. 5). Brozov (1893: 32) *Hrvatski pravopis* normira komparativne oblike bez zatvornika *j* iza *č*, *ć*, *r*, *š*, *ž*: *jači* mj. *jačji*, *širi* mj. *širji*, *teži* mj. *težji*...

3.4.3. Zamjenice

U sklonidbi zamjenica muškoga i srednjega roda uobičajen je nastavak u genitivu jednine *-oga*/*-ega*: *kraj toga brojnoga potomstva* (1899, br. 2), *radi toga* (1901, br. 2), *od toga mlieka* (1903, br. 1), *uspjeh humanitarnoga našega djelovanja* (1900, br. 4), *svojega mjesta i svojega gesla* (1904, br. 1).

Dativ jednine zamjenica muškoga i srednjega roda uobičajeno u pridjevno-zamjeničkoj sklonidbi u 19. stoljeću ima nastavak *-omu*/*-emu* prema normi zagrebačke filološke škole. U korpusu su potvrđeni primjeri: *ovlašteniku lova ili onomu, kome se to dozvoli* (1894, sv. I.: 22), *tomu pomoglu* (1901, br. 1), *praznu vratiti našemu blagajniku* (1903, br. 1), *svomu gospodaru* (1903, br. 1), *kad pas ne može zadovoljiti svomu nagonu* (1904, br. 1), *komu se ima* (1904, br. 1), *Nekomu žučljivomu sputniku* (1904, br. 2).

Lokativ jednine zamjenica muškoga i srednjega roda, sukladno normi zagrebačke filološke škole, ima nastavak *-om*/*-em*, također potvrđen na stranicama *Živobrana*: *u svom zakonu lovskom* (1894, sv. I.: 20), *pri tom je nuždno* (1894, sv. I.: 36), *u tom pogledu* (1899, br. 1), *u svom selu u kojem je sve veselo* (1899, br. 1), *po našem mnienju* (1902, br. 2), *u onom mlieku* (1903, br. 1), *pri tom* (1903, br. 2), *u svom govoru* (1904, br. 1).

Rezo (2015: 379) u korpusu administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća potvrđuje normirani oblik akuzativa zamjenica *ona*: *nju*/*ju*. Njezina upotreba u

[25] Babukić (1854) propisuje oblike *višji/najvišji* i *viši/najviši*. Vidjeti u: Tafra (2014).

19. stoljeću nije bila ograničena kao što je u suvremenom hrvatskom jeziku. U korpusu administrativnih i novinskih tekstova objavljenih u *Živobranu* u razdoblju od 1894. do 1904. godine također je potvrđen zanaglasni akuzativ jednine osobne zamjenice ženskoga roda koji glasi *ju*: *ili ju kupuju* (1894, sv. I.: 32), *tko ju pušta da strada… tko ju prekomjerno veže* (1895, sv. II.: 37), *s kojimi ju nemilo tuku, tjerajući ju* (1899, br. 5), *jerbo su ju prilike* (1901, br. 2), *ne bi ju bilo moguće uhvatiti, pa da ju opaze, tko bi ju uhvatio ili ustrelio* (1901, br. 2), *kako ju treba razumno upotrebljavati* (1903, br. 1), *koji će ju najviše razveseliti i koji će ju iznenaditi* (1904, br. 1). Uz uobičajeni zanaglasni akuzativ jednine zamjenice *ona* (*ju*) samo se u pojedinačnim, izoliranim primjerima u *Živobranu* potvrđuje i oblik *je*: *ne puštaj je stajati*... (1895, sv. II.: 23), *te je čine* (1895, sv. II.: 25), *a nije je platio* (1903, br. 1).

U korpusu je mnoštvo primjera proširene osnove pridjevnih zamjenica: *takovoga zlostavljanja* (1894, sv. I.: 12), *takovi prozori* (1900, br. 8), *takova uzgoja* (1903, br. 1), *takovu djelatnost* (1904, br. 1), *pažnja kakovu ono zaslužuje* (1894, sv. I.: 20), *bez ikakove veće boli* (1894, sv. I.: 15), *ovakovo Hrvatsko družtvo* (1902, br. 2), *takova kvari probavne organe* (1903, br. 1), *takovih gatanja* (1903, br. 2). Uz starije zamjenične oblike supostoje od prvog do posljednjeg godišta *Živobrana* i noviji oblici bez proširene osnove: *takvog zakona* (1894, sv. I.: 15), *nikakva marva* (1894, sv. I.: 39), *nikakve literature* (1895, sv. II.: 22), *kakva će djeca* (1903, br. 1), *u takvom zraku* (1903, br. 1), *i drugim kakvim suhim materijalom* (1903, br. 2). Dvostruki će se zamjenični oblici, s proširenom i bez proširene osnove, zadržati i tijekom 20. stoljeća u novinskim (Rišner, Mlikota, 2018) i administrativno-poslovnim tekstovima (Rezo, 2018).

„U korpusu administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća višekratno je u zaglavlju zakona potvrđeno majestetično Mi prilikom obraćanja vladara podanicima: Mi Franjo Josip Prvi..." (Rezo, 2015: 379). U *Živobranu* je potvrđen primjer u zaglavlju *Zakona o lovu za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju* od 27. travnja 1893.: *Mi Franjo Josip Prvi* (1894, sv. I.: 30).

3.4.4. Glagoli

Prezent glagola *imati* i u administrativnim i u novinskim tekstovima objavljenima na stranicama *Živobrana* od 1894. do 1904. glasi *imam*, *imaš*.... i *imadem*, *imadeš*...: *U oglasu ima se* (1894, sv. I.: 6), *ima se kazna podvostručiti* (1899, br. 3), *ima se vlastnik odnosno prodavač brinuti* (1900, br. 7), *Ima se zahvaliti zakladi umrle dame* (1903, br. 1), *Statut ovaj ima se podnieti* (1904, br. 2), odnosno *imade*

sjedit jedino na… (1894, sv. I.: 40), *što ju ptice po gospodarstvu imadu!* (1895, sv. II.: 37), *imadu upotriebiti* (1900, br. 9), *imadu se te skitajuće bande* (1903, br. 2), *imade svrhu* (1904, br. 2), *imadu pravo* (1904, br. 2). U niječnom su obliku potvrđeni primjeri bez umetnutoga *d* (*neima* / *ne ima*) što je u skladu s praksom pisanja i u mnogim administrativno-poslovnim tekstovima objavljenima u 19. stoljeću (Rezo, 2015: 383). U *Živobranu* su takvi primjeri potvrđeni i u admnistrativnim: *Proti odluci obraničkoga suda neima priziva* (1894, sv. I.: 8), *ako neima* (1894, sv. I.: 89) i u novinskim tekstovima: *Ne ima gorjeg uzgoja* (1900, br. 5), *sami ništa ne imamo od poštenja* (1904, br. 1).

Glagol *znati* potvrđen je u korpusu s osnovom *znad-* i glasi *znadem*, *znadeš…*: *da se znade* (1899 br. 1), *Znademo da te vrsti načela* (1902, br. 1), *da znadu gledatelji cirkusa* (1902, br. 2), *O da ljudi znadu* (1903, br. 1), *No često znade zloban susjed* (1903, br. 2), *da svaki znade* (1903, br. 2), *Ali gradska djeca ne znadu šale* (1903, br. 2). Potvrđeni su i prezentski oblici *znam*, *znaš…*: *znam da će* (1902, br. 1), *ne znamo da li slučajem ili instinktom* (1903 br. 2).

Glagol *dati* potvrđen je s osnovom *dad-*: *što s ove strane dadu* (1899, br. 2), *da se dadu družtveni plakati* (1902, br. 2), *da se dadu štampati* (1902, br. 2), *jednom dade* (1902, br. 2), *ako dademo teletu sisati* (1903, br. 1), *da Vam dadu pse* (1903, br. 2).

U *Živobranu* su potvrđeni ijekavizirani primjeri niječne prezentske osnove glagola *biti*: *niesmo primili* (1899, br. 3), *niesmo vidjeli* (1899, br. 5), *niesu oni krivi* (1899, br. 5), *niesu ga trpjeli* (1903, br. 1), *koji niesu namienjeni* (1904, br. 2). Ijekavizirani oblici niječne prezentske osnove glagola *biti* zadržat će se u tekstovima prve polovice 20. stoljeća (Vulić, Laco, 2018).

Istražujući jezik administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća, Rezo (2015: 383) navodi da u korpusu nisu rijetkost primjeri neispuštanja završnoga *-i* u tvorbi futura I. kad infinitiv na *-ti* dolazi prije oblika pomoćnoga glagola. Potvrđuju to i primjeri administrativnih tekstova tiskanih u *Živobranu*: *davati će družtvo* (1894, sv. I.: 12), *biti će* (1894, sv. I.: 12), *kazniti će se* (1894, sv. I.: 15), *morati će na to paziti* (1894, sv. I.: 40), *znati će* (1895, sv. II.: 37). No ima i primjera pisanja futura I. bez završnoga infinitivnog *-i* u istim godištima glasila: *kaznit će se* (1894, sv. I.: 13, 41), *doznačivat će* (1894, sv. I.: 40), *zabranit će se* (1894, sv. I.: 47), *izdat će se* (1894, sv. I.: 59). Od 1899. godine, kada *Živobran* sve više objavljuje novinske tekstove, a manje zakonske odredbe glede zaštite životinja, sve su češći primjeri pisanja futura I. bez završnoga *-i* kada infinitiv na *-ti* dolazi prije pomoćnoga

glagola: *stajat će* (1899, br. 1), *učinit* će (1899, br. 1), *vidjet ćemo* (1899, br. 5), *služit će* (1900, br. 5), *darovat ću* (1903, br. 1), *bit će* (1904, br. 1).

3.4.5. Glagolski prilozi

U korpusu administrativnih i novinskih tekstova u *Živobranu* pronašle su se potvrde glagolskoga priloga sadašnjega bez završnoga *-i* što je u skladu s primjerima potvrđenima i u drugim administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća (Rezo, 2015). U *Živobranu* su potvrđeni primjeri: *hvatajuć* (1894, sv. I.: 11), *iduć* (1894, sv. I.: 12, 53), *buduć* (1894, sv. I.: 14), *jašuć i vodeć* (1894, sv. I.: 45), *izričuć* (1900, br. 4), *rekuć* (1902, br. 2). Uz navedene oblike korpus potvrđuje i glagolski prilog sadašnji sa završnim *-i*: *trzajući* (1899, br. 1), *stanujući* (1901, br. 1), *htijući* (1899, br. 1), *tresući* (1899, br. 6), *umanjujući* (1902, br. 2), *vodeći* (1903, br. 1).

3.4.6. Prijedlozi i veznici

Prijedlog *s*/*sa* zabilježen je u objema inačicama uz napomenu da je češća inačica prijedloga s popratnim vokalom neovisno o početnom glasu sljedeće riječi:[26] *sa životinjami* (1894, sv. I.: 1), *sa pedeset novčića* (1894, sv. I.: 5), *sa predsjednikom* (1894, sv. I.: 7), *sa članovima* (1894, sv. I.: 62), *sa dva psa* (1901, br. 1), *sa kanarincem* (1902, br. 1), *sa rupom* (1904, br. 2), *sa izlogom* (1904, br. 2). No ima i primjera prijedloga *s*/*sa* bez popratnog vokala: *trgovina s pticami* (1894, sv. I.: 19), *s mladom* (1895, sv. II.: 25), *s batinom* (1901, br. 1), *s mojim* (1902, br. 1), *s molbom* (1902, br. 2), *s djecom* (1903, br. 2), *s veseljem s prozora* (1904, br. 1).

Veznik *te* potvrđen je u obliku *te* i *ter*: *te imade* (1894, sv. I.: 40), *te koja očekuje* (1894, sv. I.: 57), *te što manje štete* (1904, br. 2), odnosno *ter je poznata* (1894, sv. I.: 9), *ter se u tu svrhu* (1894, sv. I.: 17), *ter uz pismene primjedbe* (1904, br. 2).

Veznik *pak* potvrđen je u obliku *pak* i *pako*: *pak i orudja* (1894, sv. I.: 23), *pak je stoga* (1894, sv. I.: 43), odnosno *ili pako predsjedniku družtva* (1894, sv. I.: 5), *sada pako stavljena je stvar* (1894, sv. I.: 21), *u svako je pako doba* (1894, sv. I.: 22), *pako da svezani* (1900, br. 5).

Veznik *jer* potvrđen je u obliku *jer* i *jerbo*: *jer u to doba pada* (1894, sv. I.: 17), *jer unapredjivanje lova* (1894, sv. I.: 21), odnosno *jerbo se tim množi* (1894, sv.

[26] Češću uporabu prijedloga *s*/*sa* s popratnim vokalom potvrdila je i Rezo (2015) u administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća.

I.: 10), *jerbo nije po družtvu ovlašten* (1895, sv. II.: 17), *jerbo nam poslane listove* (1900, br. 6), *jerbo gdje se ta bolest* (1903, br. 1), *jerbo sami ništa ne imamo* (1904, br. 1).

Veznik *no* potvrđen je u obliku *nu* i *no*: *nu može iznimno* (1894, sv. I.: 5), *nu pri tom je nuždno* (1894, sv. I.: 36), *nu niti uz taj oprez* (1894, sv. I.: 43), *Nu zadnje jaje odnese* (1901, br. 1) i rjeđe *no*: *No ovo prosvjetno* (1899, br. 1).

3.5. Sintaksa

Prijedlog *proti* u korpusu administrativnih i novinskih tekstova objavljenih u *Živobranu* stoji uz dativ što se smatra jednim od tipičnih obilježja jezika zagrebačke filološke škole (Ham, 1998; Rišner, 2015): *proti mrcvarenju* (1894, sv. I.: 1), *Proti nerazumnomu tamanjenju* (1894, sv. I.: 19), *Proti goropadnom kočijašu* (1900, br. 3), *proti carskom savjetniku* (1903, br. 2), *proti tatom i lopovom* (1904, br. 2). Prijedlozi *prema*/*prama*/*naprama* u korpusu su također dativni: *Prema tomu* (1895, sv. II.: 16), *prama selu* (1899, br. 5), *naprama tomu* (1895, sv. II.: 31).

U značenju namjere i uzroka u administrativno-poslovnim tekstovima objavljenima u *Živobranu* upotrebljava se prijedlog *radi*, i to češće u značenju uzroka: *tko se je morao izključiti iz družtva radi pravomoćne osude, kojom gubi prava političkoga, ili radi čina, prvotnih svrsi ovoga družtva* (1894, sv. I.: 6), *Preporučiti koga upravljajućem odboru za pohvalu ili nagradu radi osobito liepa postupka sa svojim ili tudjim blagom* (1894, sv. I.: 10), odnosno rjeđe u značenju namjere: *učini potrebite korake radi zaštite gospodarstvu koristnih ptică* (1894, sv. I.: 20). Prijedlog *radi* također je potvrđen u značenju namjere i uzroka u novinskim tekstovima *Živobrana*; u značenju namjere: *Radi točnije obaviesti čitateljâ navesti ćemo* (1894, sv. I.: 20) i u značenju uzroka: *osudjen... radi sljedećeg događaja* (1899, br. 2), *kad ju nije bilo moguće radi nevremena puštati na pašu* (1900, br. 3), *Svjestan svoje odgovornosti radi svoje dužnosti zatvori* (1903, br. 1). Mlikota (2010) navodi da slovnice i gramatike 19. stoljeća prijedlog *radi* u uzročnom značenju izjednačuju s prijedlogom *zbog* (*sbog*), a takva normativna polazišta u svezi s *radi* i *zbog* ne mijenjaju se jezičnim zaokretom odnosno vukovskom jezičnom normom na prijelazu 19. u 20 stoljeće.

Istražujući jezik administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća, Rezo (2015) navodi da je glagolski prilog sadašnji osim priložne zadržao i staru

pridjevnu funkciju. Potvrde tomu pronalaze se i u zakonskim odredbama o zaštiti životinja na stranicama *Živobrana*: *imenovati dopisujuće članove* (1894, sv. I.: 7), *Podupirajući član plaća godišnji prinos* (1894, sv. I.: 5), *marva boraveća u štalah* (1894, sv. I.: 41). Rišner (2015) navodi da je značajnije obilježje novinskih tekstova 19. stoljeća također uporaba glagolskih priloga sadašnjih kao aktivnih participa prezenta. Navedeno se sintaktičko obilježje potvrđuje i u novinskim tekstovima objavljenima u *Živobranu*: *izrazio radost ovog družtva nad smjerajućim pokretom* (1899, br. 2), *stane pred veslo fučkajućim seljakom* (1899, br. 2), *našav u podrumu cvilećega štigleca* (1900, br. 5), *koji se nije vlaka dolazećeg plašio* (1901, br. 1), *imadu se te skitajuće bande smatrati* (1903, br. 2).

Poimeničeni glagolski prilog sadašnji potvrđen je i u funkciji zavisne rečenice u analiziranom korpusu novinskih tekstova: *ubijati mačke i pse, skitajuće se po šumi i polju* (1899, br. 5), *Živobransku kuću, sastojeću se od sobe za sjednice i sastanke* (1904, br. 1) i u korpusu administrativnih tekstova: *Članovi, stanujući u predielu ili ulici* (1894, sv. I.: 11), *Sprave, nespadajuće na posao klanja* (1894, sv. I.: 40), *kupalište za pranje, čišnjenje i striženje pasa, nalazećih se u živobranskom domu*. (1904, br. 2).

Analizirajući stilska obilježja administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća, Rezo (2015) je pronašla potvrde rastavnih rečenica s danas „zaboravljenim" veznikom *bud(i) ... bud(i)*. Primjeri su potvrđeni i u administrativno-poslovnim tekstovima objavljenima u *Živobranu*: *dužni su prekršitelje bud ustmeno bud pismeno družtvenoj upravi prijaviti* (1894, sv. I.: 10), *upotrebi bud članove svoje obitelji, bud osobe živuće s njim* (1894, sv. I.: 35). U korpusu administrativno-poslovnih tekstova objavljenih na stranicama *Živobrana* u istom se godištu pronalaze i potvrde rastavnih rečenica s kombinacijom veznika *bud ... ili*: *Klub ovaj prestaje, kada to svi preostali članovi bud s kojih razloga zaključe ili se sam razpadne* (1894, sv. I.: 64), *bud svoje trgovačke ili obrtničke kalfe ili šegrte, bud svoju služinčad* (1894, sv. I.: 35). Rastavne se rečenice u analiziranom korpusu povezuju i veznicima *koli ... toli* i u administrativnim tekstovima: *te vodi poslove kluba koli upravne toli blagajničke*. *Tajnik vodi poslove tajničke toli za klub, koli dopisivanje*… (1894, sv. I.: 63) i u novinskima: *kr. kot. oblast naručila koli za občinu Vukovar, toli za ostale svoje područne občine* (1895, sv. II.: 57), *i zato bi bilo dobro, da koli naši članovi toli školske uprave, zaprieče* (1900, br. 5), *da se razne koli domaće toli divlje životinje mogu napiti* (1901, br. 1), *i priznanju njegova rada koli od strane njegove toli od prisutnih* (1904, br. 1). Takve će

rastavne rečenice biti potvrđene u korpusu administrativno-poslovnih tekstova još u prvoj polovici 20. stoljeća (Rezo, 2018).

U analiziranom korpusu novinskih tekstova vrlo su česte zavisne rečenice s veznikom *budući*: *Budući se više puta opazilo* (1894, sv. I.: 13), *Budući se je često dogadjalo* (1894, sv. I.: 15), *budući je na Iličkom trgu* (1900, br. 7), *budući se ona najviše rabe* (1902, br. 1), *Budući je naš list važan* (1903, br. 2), *Budući se u šupljinama drveća* (1904, br. 2). U korpusu su potvrđeni i primjeri zavisno-složenih rečenica s veznikom *budući da* također u novinskim tekstovima objavljenima u *Živobranu* na početku 20. stoljeća: *budući da tamane nebrojenu množinu kukaca* (1900, br. 5), *Budući da je uprava družtva* (1900, br. 7), *budući da nevaljene* (1902, br. 1).

Uzročne rečenice u korpusu administrativno-poslovnih tekstova *Živobrana* često su povezane vremenskim veznikom *pošto* u inverznom poretku surečenica: *Pošto je taj način strojenja skopčan s neizmjernom boli po životinju* (1894, sv. I.: 15), *Pošto strojenje podtučavanjem i uvrnućem sjemenjače nije isto* (1894, sv. I.: 15), *Pošto će članovi družtva paziti na obdržavanje propisah o lovostaji, imade* (1894, sv. I.: 50–51). Uzročna rečenica s veznikom *pošto* potvrđena je i u novinskom tekstu objavljenom u *Živobranu*: *Pošto kod nas vlada ružna navada, da se telad svezanih noguh* (1895: 57).

U administrativnim tekstovima objavljenima u *Živobranu* infinitiv se često nalazi kao dopuna glagolima *moći*, *imati* i *dati*: *može zaključiti* (1894, sv. I.: 8), *ima prestati* (1894, sv. I.: 8), *imadu uzeti* (1894, sv. I.: 11), *imade upotriebit* (1894, sv. I.: 11), *ima to prijaviti* (1894, sv. I.: 36), *ima biti* (1894, sv. I.: 39), *ima otvarati i zatvarati* (1894, sv. I.: 39), *imadu upotriebiti* (1900, br. 9), *dati izviditi* (1894, sv. I.: 36).

U analiziranom korpusu administrativnih i novinskih tekstova potvrđena je vrlo česta konstrukcija *treba* + *da* + *prezent* koja je u hrvatskom standardnom jeziku zamijenjena s *treba* + *infinitiv*: *treba da imadu prodavatelji* (1894, sv. I.: 37), *treba da se usavrše* (1895, sv. II.: 30), *treba da... streljaju* (1899, br. 5). Takva se jezična konstrukcija prenosi i na novinske tekstove objavljene u *Živobranu*: *treba da pouče* (1900, br. 3), *U školah treba da bude* (1900, br. 5), *treba da bude ona* (1901, br. 2), *treba već sada da misle* (1903, br. 2). Navedene su se konstrukcije zadržale u jeziku administrativno-poslovnih tekstova prve polovice 20. stoljeća (Rezo, 2018) i u jeziku novinskih tekstova 20. stoljeća (Rišner, Mlikota, 2018).

Nadalje, u korpusu administrativnih i novinskih tekstova *Živobrana* vrlo je česta konstrukcija *htjeti* + *da* + *prezent* koja je u hrvatskom standardnom jeziku zamijenjena s *htjeti* + *infinitiv*: *Mesari, kada hoće da ubijaju i kolju* (1894, sv. I.: 11), *iznimno hoće da dozvoli* (1894, sv. I.: 36), *hoće da pokažu* (1895, sv. II.: 8), *hoće da podižu narodno blagostanje* (1900, br. 6). Potvrđena je i konstrukcija *morati* + *da* + *prezent* koja je u hrvatskom standardnom jeziku zamijenjena s *morati* + *infinitiv*: *perad mora da trpi* (1894, sv. I.: 48), *moraš da kazniš životinju* (1895, sv. II.: 23). Rezo (2018: 395) navodi kako će konstrukcija *modalni glagol* + *da* + *prezent* višestruko biti potvrđena u korpusu administrativno-poslovnih tekstova prve polovice 20. stoljeća. Zaključno se može reći da se uporaba izričnе rečenice s veznikom *da* uz glagole događanja, osjećanja i htijenja „na stranicama dnevnih novina i časopisa ponekad zamjenjuje infinitivom, ali do posljednjeg desetljeća 20. stoljeća ostaje obilježjem publicističkoga stila. Njezino uzmicanje pred infinitiviziranom rečenicom odvija se postupno – od sredine 70-ih godina na stranicama su hrvatskih novina i časopisa gotovo podjednake obje sintaktičke mogućnosti...” (Rišner, Mlikota, 2018: 282).

U administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća iznimno je česta konstrukcija *ima* (*imadu*/*imaju*) + *se* + *infinitiv* kojom se izriču naredba i modalnost (Rezo, 2015). Potvrde se tomu pronalaze i u administrativnim tekstovima objavljenima u *Živobranu*: *imadu se za ptice, koje se leglu u dupljih, nastaviti košarice* (1894, sv. I.: 1), *zimi imadu se na slobodnih zemljištih urediti mjesta za hranjenje* (1894, sv. I.: 1), *Predlozi i predavanja imadu se uredovno predsjedniku... prijaviti* (1894, sv. I.: 5), *Ova se imade jedanput na godinu i to najdulje do konca mjeseca ožujka obdržavati* (1894, sv. I.: 6), *ima se odmah propisanim putem sazvati nova skupština* (1894, sv. I.: 6). Takva se jezična konstrukcija prenosi i na novinske tekstove objavljene u *Živobranu*: *ima se vlastnik odnosno prodavač brinuti* (1900, br. 7), *Ima se zahvaliti zakladi umrle dame* (1903, br. 1). Takva su obezličenja glagola *imati* uz infinitiv kojeg drugog glagola bila uobičajena u novinskim tekstovima 19. stoljeća (Rišner, 2015: 284). Rišner i Mlikota (2018) navode da se obezličenje glagola *imati* uz infinitiv kojega drugog glagola s jezikom natječaja, zakona i propisa pisanih administrativnim stilom prenosi s novinama 19. stoljeća na novine i časopise objavljene u 20. stoljeću.

Rezo (2015: 388) kaže da je konstrukcija *za* + *infinitiv* sintaktički talijanizam nastao prema izrazu *per* + *infinitiv* i da je obilježje književnoga jezika doprepo-rodnoga razdoblja. Takva je jezična konstrukcija vrlo česta u novinskim tekstovima *Živobrana* na prijelazu 19. u 20. stoljeće: *Za željeti bi bilo da bude vode*

(1899, br. 2), *Za željeti bi bilo, da se i drugi nastoje* (1899, br. 2), *Konj taj, kad već nije bio za jašiti* (1900, br. 2), *jeste najbolje sredstvo za predusresti* (1902, br. 1), *meso koje je dobro za jesti* (1903, br. 1), *Za željeti bi bilo u interesu živinozaštite* (1904, br. 2), *da je struna za šiti cipele, a ne za šiti ptičje vratove* (1904, br. 2). Konstrukcija *za + infinitiv*, kako navodi Rišner (2015: 284), obilježje je hrvatskoga novinstva 19. stoljeća.

Rezo (2015) navodi da u administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća glagol pod utjecajem latinske sintakse nerijetko dolazi na kraju rečenice što potvrđuju i primjeri u analiziranom korpusu: *prijaviti i kaznu izhoditi* (1894, sv. I.: 5), *koga je uprava morala... kod mjestnoga suda utužiti.* (1894, sv. I.: 6), *Ova se imade jedanput na godinu i to najdulje do konca mjeseca ožujka obdržavati.* (1894, sv. I.: 6). To se jezično obilježje prenosi i na novinski stil što povrđuju primjeri iz analiziranoga korpusa: *Čudno doista, da se u gradu, gdje je družtvo za zaštitu životinja, ovakova šta trpjeti može*. (1895, sv. II.: 54), *da će u budućoj odborskoj sjednici o tom odbor svoje zaključke izvesti.* (1899, br. 2), *koji su usudbinom mnogoga čovjeka srasli.* (1900, br. 9).

Pasivne konstrukcije, karakteristika administrativno-poslovnoga stila 19. stoljeća (Rezo, 2015: 388), potvrđene su i u zakonskim odredbama objavljenima u *Živobranu*: *Glavna skupština saziva se* (1894, sv. I.: 6), *U oglasu ima se članom priobćiti dnevni red* (1894, sv. I.: 6), *neka se gleda na to* (1894, sv. I.: 11), *ima se kazniti* (1899, br. 3), *ima se kazna podvostručiti* (1899, br. 3), *Statut ovaj ima se podnieti* (1904, br. 2). Potvrđene su pasivne konstrukcije tvorene konstrukcijom *od + genitiv* u korpusu administrativnih i novinskih tekstova objavljenima u *Živobranu*: *Četiri slike plakata izvedene od profesora obrtničke škole* (1894, sv. I.: 48), *podieljeno je od strane družtva* (1900, br. 4), *od strane zvaničnih faktora* (1900, br. 8), *prijavljen jeste od uprave družtva* (1901, br. 1), *Pripoviedka, od opata Dragutina Lansteinera* (1904, br. 2). Analizirajući jezik administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća, Rezo (2015: 389) navodi da su nešto rjeđe pasivne konstrukcije *po + lokativ*. U *Živobranu* je potvrđen primjer s pasivnom konstrukcijom *po + lokativ* u administrativnom tekstu: *ne smije se utjerati blago prije, nego što bude u štali pregledano po gradskom veterinaru* (1894, sv. I.: 39). Više potvrda takvim pasivnim konstrukcijama pronalazi se u novinskim tekstovima objavljenima na stranicama *Živobrana*: *Iznimke mogu biti dopuštene samo po nadpresjedniku* (1900, br. 8), *Obojica su prijavljeni po upravi društva* (1900, br. 9), *isti osudjen po poglavarstvu na zatvor* (1902, br. 2), *Tako sam Bog čuva čovjeka od česte propasti života po svojih čuvarih* (1903, br. 1).

U analiziranom korpusu administrativno-poslovnih tekstova atribucija je većinom upotrebljena u prepoziciji, ali se mogu naći i primjeri atribucije u postpozitivnom položaju, na primjer: *prihvatiti predloge odborove* (1894, sv. I.: 6), *U odustnosti predsjednikovoj* (1894, sv. I.: 8), *u smislu istoga zakona kaznenoga* (1894, sv. I.: 13), *kao okolnosti otegotne* (1894, sv. I.: 34). Primjeri su atribucije u postpozitivnom položaju potvrđeni i u analiziranom korpusu novinskih tekstova: *da k tomu savezu medjunarodnom pristupi* (1899, br. 2), *prijavljen je poglavarstvu svojemu* (1900, br. 8), *Kraljica mu belgijska* (1901, br. 1), *pas, koj se odlikovao u ratu Afganistanskom* (1901, br. 1), *stanovničtvo gradsko* (1903, br. 2).

Navest ćemo još neka sintaktička obilježja administrativnih i novinskih tekstova objavljenih na kraju 19. i na početku 20. stoljeća u *Živobranu*. U korpusu su potvrđeni primjeri slavenskoga genitiva, i to u zakonskom aktu: *ne smije prekoračiti iznosa* (1894, sv. I.: 34) i u novinskoj vijesti: *darovao je ptičje hrane* (1904, br. 2). Potvrđeni su i pojedinačni primjeri nesročnosti u novinskim tekstovima: *vlada u Sarajevu naručila 500 komada za bosansko-hercegovačk**a** pučke škole* (1895, sv. II.: 22), *Na kraju skupštine podieljene su velike kolajn**u** radi osobitog promicanja* (1900, br. 4)*, i sv**e** troje ležahu na obali* (1901, br. 1), *Sv**e** troje živjelo je složno* (1902, br. 1).

4. STIL

Istražujući jezična i stilska obilježja hrvatskih novina i časopisa 19. stoljeća, Rišner (2015: 291) navodi da se pri izricanju namjene propisa, uredbi ili provedenih postupaka u drugoj polovici 19. stoljeća rabi ustaljeni izraz *u svèrhu*/*svrhu* s genitivom. Takvi su ustaljeni izrazi također potvrđeni u *Živobranu*: *dozvoljeno je samo u svrhu razploda* (1894, sv. I.: 31), *u svrhu uzgoja* (1894, sv. I.: 31), *u svrhu uredjenja prodaje* (1894, sv. I.: 54), *u svrhu zaštite riba i raka* (1894, sv. I.: 54), *u svrhu dalnjeg postupka* (1900, br. 6).

Ustaljeni izraz *na temelju* s genitivom čest je administrativizam potvrđen u *Živobranu*: *na temelju izjave* (1894, sv. I.: 15), *na temelju zakona* (1894, sv. I.: 38), *na temelju ove naredbe* (1894, sv. I.: 58), *na temelju pravila* (1894, sv. I.: 62).

U administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća Rezo (2015: 395) navodi da su česti primjeri upotrebe pridjeva *isti*/*a*/*o* kako bi se izbjeglo ponovno

imenovanje onoga o čemu je riječ. Takvi su administrativizmi također potvrđeni u *Živobranu*: *da se ista u svem strogo obdražavala bude* (1894, sv. I.: 14), *jer u to doba pada lovostaja istih* (1894, sv. I.: 17). Navedeno se stilsko obilježje prenosi i na novinske tekstove tiskane u *Živobranu*: *Tajnik našega družtva u ime istoga* (1899, br. 2), *te je isti kažnjen zatvorom* (1901, br. 1), *u pomanjkanju istoga* (1903, br. 1), *Klakavost svinja nastupa kod istih dosta često naročito ako se iste većinom sa kukuruzom tove* (1903, br. 2). U korpusu administrativno-poslovnih tekstova mogu se naći i drugi pridjevi kojima se izbjegava imenovanje ranije spomenutoga predmeta govora (Rezo, 2015: 395) što se u analiziranom korpusu administrativnih tekstova u *Živobranu* potvrđuje izrazima *niže opisanim* (1894, sv. I.: 20), *gore opisanih* (1894, sv. I.: 20), *gore spomenute* (1894, sv. I.: 35). Takva se stilska obilježja prenose i na novinske tekstove na stranicama *Živobrana*: *gore spomenuta gradska i obćinstva načelničtva* (1895: 56).

Kolokacije se „u najširemu smislu mogu opisati kao čvrste sveze koje se kao ustaljene upotrebljavaju u gotovu obliku, a nastaju najčešće zbog proširenja ili suženja značenja jednorječnice kojom se katkad ne može izreći potpun sadržaj…" (Blagus Bartolec, 2017: 287). Glagolske kolokacije, kao imanentno obilježje administrativnoga stila (Blagus Bartolec, 2017), potvrđene su i u uredbama, izvješćima skupština te izvadcima zakona objavljenima u *Živobranu*. Sveza koju tvori prijelazni glagol i imenica ili imenska skupina u akuzativu, kao najčešći oblik glagolske kolokacije u administrativnom stilu (Blagus Bartolec, 2017: 292), potvrđena je u analiziranom korpusu: *izdati priznanice, doznačiti novčane nagrade, podieliti kolajne i zahvalnice* (1894, sv. I.: 7), *priobćit dnevni red* (1894, sv. I.: 6), *imati pravo* (1894, sv. I.: 6). Česte su i glagolske kolokacije koje otvaraju mjesto prijedložno-padežnomu izrazu: *staviti na dnevni red* (1894, sv. I.: 5), *izgubiti pravo na ribolov* (1894, sv. I.: 59). Od imenskih kolokacija u korpusu su potvrđene sveze koje tvore pridjev i imenica: *kotarska oblast* (1894, sv. I.: 33), *kazneni zakon* (1894, sv. I.: 34), *novčana globa* (1894, sv. I.: 34), *prosti zatvor* (1894, sv. I.: 35), *politička oblast* (1894, sv. I.: 35), *nadležna oblast* (1894, sv. I.: 37). Potvrđene su i ustaljene kolokacijske strukture koje tvore imenica + imenica: *organi sigurnosti* (1894, sv. I.: 32), *zakupnik lova* (1894, sv. I.: 34), *naknada štete* (1894, sv. I.: 35) te imenica + prijedložno-padežni izraz: *pravo na porabu* (1894: 5), *pravo na odgovornost* (1894, sv. I.: 8). U korpusu novinskih tekstova također su potvrđene glagolske kolokacije koje otvaraju mjesto imenici u akuzativu: *osnovati podružnice* (1900, br. 6), *vršiti dužnost* (1901., br. 2), *izdati nalog* (1901, br. 2), *nadoknaditi štetu* (1901, br. 2),

napustiti službu (1904., br. 2), odnosno glagolske kolokacije koje otvaraju mjesto prijedložno-padežnom izrazu: *paziti na organe javne sigurnosti* (1900, br. 6), *uputiti na hranjenje ptica* (1901, br. 1). Od imenskih su kolokacija u korpusu novinskih tekstova potvrđene sveze koje tvore: 1) imenica + imenica: *posjednik blaga* (1900, br. 5), *uprava družtva* (1900, br. 6); 2) pridjev + imenica *temeljno načelo* (1900, br. 6), *upravni organi* (1900, br. 6), *redarstvena oblast* (1901, br. 2), *poštanska doznačnica* (1903, br. 2), *tekući poslovi* (1904, br. 1); 3) imenica + prijedložno-padežni izraz: *molba za hranu* (1900, br. 10), *pravila o postupku* (1903, br. 2).

Stilska su sredstva ponajprije potvrđena u novinskim tekstovima objavljenima u *Živobranu*; 1) metafore: *ići na ruku* (1894, sv. I.: 11), *biti na ruku* (1895, sv. II.: 60), *poći za rukom* (1901, br. 1), *poći korak dalje* (1894, sv. I.: 20), *puna usta civilazacije* (1900, br. 2), *srce nam se para* (1900, br. 9), *pritisnula siva magla neznanja* (1894, sv. I.: 28). Neke su metafore biblijske provenijencije: *najaviti sudnji dan* (1895, sv. II.: 17), *Salamonska presuda* (1899, br. 4), *Judin cjelov* (1899, br. 5), *nebeska plaća* (1901, br. 2), *kruniti trnovim viencem* (1902, br. 1); 2) poredbe: *Drže se zla kao pijan plota* (1899, br. 6), *usnuti kano zaklan* (1900, br. 2), *trpaju ih kao glave kupusa u gajbu* (1900, br. 10), *namrštilo čelo mnogim kao kiseli krastavac* (1901, br. 2), *jerbo se ciganin boji vode kao djavo tamjana* (1904, br. 1); 3) poslovice i mudre izreke: *Tko životinju muči – i čovjeka ubije.* (1895, sv. II.: 39), *Ne tjeraj životinje bičem, već hranom.* (1900, br. 1), *Tko je nemislordan, prestaje biti čovjekom.* (1900, br. 1), *Blago svoje ti ne muči, mirno vladat šnjim se uči.* (1900, br. 2), *Reci mi kako postupa narod sa životinjami, i ja ću ti reći, kako je visoka njegova kultura*. (1899, br. 6), *Bolje dobar glas, nego zlatan pâs* (1899, br. 6), *Zaklela se zemlja raju da se sve otajne znaju.* (1901, br. 1); 4) paradoks: *Opanci hoće da budu gospoda!* (1900, br. 1), *Pravednost je ludost, nepravednost je krepost.* (1900, br. 2); 5) gradacija: *Radimo, započnemo burno, nastavljamo mlitavo, dovršujemo pospano... Žurimo se u početku – u sredini dremljemo – na kraju spavamo*. (1899, br. 3); 6) antiteza: *U toj grobnici živih bićâ* (1900: br. 1).

Hudeček (2006) navodi kako u naslovima s početka 20. stoljeća nikada nije nadnaslova i podnaslova kojima bi se točnije odredila tema članka. „Funkcija je novinskog naslova da privuče pozornost čitatelja te da ga sažeto, zanimljivo i inteligentno upozori na glavnu misao." (Hudeček, 2006: 297). Silić (2006) navodi da je uloga novinskih naslova vrlo velika jer često o njima ovisi hoće li se novine pročitati. „Zato se i opremaju tako da privuku čitatelje: posebnim

pismom, na posebnu (udarnu) mjestu, s ključnim riječima (napisa), s riječima ekspresivna značenja, s karakterističnim rečeničnim i interpunkcijskim znakovima itd." (Silić, 2006: 89). Uloga je naslova na stranicama *Živobrana* prepoznatljiva u onome što Hudeček (2006: 297) naziva sažimanjem teksta u konkretnu obavijest kako bi čitatelj bio odmah obaviješten o onome o čemu će tekst govoriti: *Nagrade za ubijanje grabežljive zvieradi* (1894, sv. I.: 52), *Naredba glede prodaje riba i raka u području županije varaždinske* (1894, sv. I.: 54), *Izvještaj tajnika glavne skupšitne za zaštitu životinja u Zagrebu za godinu 1893.* (1895, sv. II.: 9), *Prijave gradske redarstvene snage o mučenju životinja g. 1893.* (1895, sv. II.: 14), *Izvadak iz naredbe visoke kr. zemaljske vlade za zaštitu sitne životinje* (1899, br. 2), *Izvadak iz našega kaznenoga zakona glede zaštite životinja* (1899, br. 3), *Izvadak iz našega građanskoga zakona u pogledu zaštite životinjâ* (1899, br. 4), *Živinozaštitna pravila o postupku s konjima* (1903, br. 2). Novinski članci u analiziranom korpusu često započinju vrlo ekspresivnim naslovima kojima je funkcija da svojom zanimljivošću najave sadržaj novinske vijesti: *Mačka osvetnica* (1899, br. 1), *Krilati kradljivci* (1899, br. 1), *Mačka kao osloboditeljica života* (1899, br. 2), *Krvoločan kočijaš* (1899, br. 2), *Grozno mučenje životinja* (1899, br. 3), *Pijani vol* (1899, br. 3), *Pas vatrogasac* (1899, br. 4), *Guska pred sudom* (1900, br. 1), *Spomenik svinji* (1900, br. 1), *Svinje za uže* (1900, br. 2), *Pas osloboditelj* (1900, br. 7), *Mačka spasiteljica ptica* (1902, br. 1), *Žalba gradske krave* (1903, br. 1), *Španjolci pticožderi* (1904, br. 2). U pojedinim se novinskim rubrikama *Živobrana* u funkciji podnaslova pojavljuju izreke, poslovice, krilatice, parole ili slogani kojima je svrha sažetim izrazom opomenuti, upozoriti ili potaknuti čitatelja da blago postupa prema životinjama kao živim bićima: *Tko životinju muči – i čovjeka ubije* (1895, sv. II.: 39), *Pravedni se brine za život svojih životinjā a srdce opakih je okrutno.* (1899, br. 4), *Ne tjeraj životinje bičem, već hranom.* (1900, br. 1), *Čovječe božji ugodniče, nemoj iskaljati zlu ćud svoju nad bijednimi stvorovi*. (1900, br. 2), *Tko nas stvori? Bog nas stvori. Što bog stvori ne satari – čovječe!* (1900, br. 3), *Ne ima gorjeg uzgoga, nego li naobraziti um bez srca.* (1900, br. 5), *Dobrom i plemenitom čovjeku nije samo ljubav prama čovjeku sveta dužnost, nego i milosrdje pram bjednim životinjami.* (1900, br. 5). Često je početak rečenice istaknut drugačijom bojom tiska i tada je on u funkciji naslova novinske vijesti: ***Rad uprave družtva*** *u prošlom mjesecu...* (1899, br. 2), ***Sjednica upravnoga odbora*** *hrv. družtva za zaštitu životinja...* (1899, br. 4), ***Privatno hranjenje pticā*** *obavlja se...* (1900, br. 2).

5. LEKSIK

Od stranih riječi u analiziranom korpusu administrativnih tekstova očekivano su potvrđeni brojni latinizmi: *absolutorij* (1900, br. 4), *agenda* (1894, sv. I.: 7), *agitacija* (1895, sv. II.: 10; 1900, br. 4), *alineja* (1900, br. 4), *legitimirati* (1894, sv. I.: 11), *konfiscirati* (1894, sv. I.: 51), *konstituiranje* (1900, br. 4), *kolonija* (1901, br. 2), *likvidacija* (1894, sv. I.: 8), *recipirati* (1894, sv. I.: 21).

U novinskim tekstovima u analiziranom korpusu također su potvrđeni: 1) latinizmi: *devastirati* (1900, br. 6), *luksus* (1901, br. 2), *kolajna* (1900, br. 4), *publikacija* (1895, sv. II.: 45), *vivisekcija* (1895, sv. II.: 51); 2) grecizmi: *drum* (1899, br. 3), *patriotizam* (1895, sv. II.: 1); 3) germanizmi: *fabricirati* (1895, sv. II.: 47), *kaprica* (1903, br. 2), *škaf* (1899, br. 3), *škica* (1904, br. 2), *špedicija* (1894, sv. I.: 42), *štranga* (1895, sv. II.: 15), *šustar* (1904, br. 2); 4) galicizmi: *banket* (1895, sv. II.: 21), *paviljon* (1904, br. 2), *žurnal* (1895, sv. II.: 56); 5) hungarizmi: *ham* (1900, br. 9), *tabor* (1902, br. 1), *vašar* (1900, br. 2, 8); 6) turcizmi: *ašik* (1895, sv. II.: 29), *bašća* (1895, sv. II.: 31), *divan* (1895, sv. II.: 29), *djerma* (1899, br. 4), *halabuka* (1903, br. 2), *kalfa* (1894, sv. I.: 35), *korbač* (1900, br. 2), *merdeve* (1900, br. 9), *raja* (1895, sv. II.: 33), *sirče* (1899, br. 2); 7) talijanizmi: *fakinaža* (1895, sv. II.: 53), *pijac* (1895, sv. II.: 57), *štampa* (1899, br. 4).

U analiziranom su korpusu potvrđene i mnoge zastarjelice: *hladilica* (1900, br. 5) – ručna sklopiva mahalica za rashlađivanje, lepeza; *hranbina* (1904, br. 2) – uplata za trošak hrane; *jestvenik* (1894, sv. I.: 32) – jelovnik; *klobučar* (1904, br. 1) – šeširdžija; *obskrbnina* (1904, br. 2) – nabavljanje i stvaranje potrebne količine čega, opskrbljivanje; *perovodja* (1895, sv. II.: 41) – niži administrativni službenik, pisar; *sitnozor* (1900, br. 5) – mikroskop; *škodljivac* (1904, br. 1) – životinja koja nanosi štetu, osobito kukac, štetnik, štetočina; *ukopalište* (1900, br. 5) – uređeni prostor gdje se pokapaju mrtvi psi, groblje za pse; *zlostava* (1894, sv. I.: 62) – maltretiranje; *živoder* (1894, sv. I.: 11) – onaj koji hvata i odstranjuje zaražene i slične životinje, strvoder, šinter.

Obilježje je administrativno-poslovnih i novinskih tekstova obilje kontaktnih sinonima. Kontaktni su sinonimi u analiziranom korpusu administrativno-poslovnih tekstova potvrđeni u ornitološkim izrazima na način da su hrvatskim nazivima ptica pridruženi latinski nazivi: *Zeba bikavica* (*z. prosta*) *Fringilla coelebs L*. (1894, sv. I.: 24), *Ševa čevrljuga Melanocorypha calandra (L.)* (1894, sv. I.: 25), *Bjeloguza obična* (*kamenar ob*.) *Saxicola oenanthe (L.)* (1894, sv. I.: 25),

Bjeloguza prdavica (*kamenjar p*.) *Saxicola stapazina (L.)* (1894, sv. I.: 25), *Popić gluhi Anorthura troglodytes (L.)* (1894, sv. I.: 26), *Čavka zlogodnjača Colaeus monedula (L.)* (1894, sv. I.: 28). Kontaktni su sinonimi potvrđeni i u nazivima riba tako da je: 1) hrvatskom nazivu za ribu pridružen naziv na njemačkom jeziku: *bistranke* (*Steinforelle*), *zlatovke* (*Steeforelle*) (1894, sv. I.: 17), *smudj* (*Shill*) (1894, sv. I.: 18), *šćuka* (*Hecht*) (1894, sv. I.: 18), *krupatka* (*Rothauge*) (1894, sv. I.: 18), *piškor* (*Shlammbeisser*) (1894, sv. I.: 18), *okun* (*Edelbarge*) (1894, sv. I.: 18), *glavač* (*Grundling*) (1894, sv. I.: 18); 2) dvama hrvatskim nazivima za ribu pridružen naziv na njemačkom jeziku: *linjak* (*line*) (*Schleye*) (1894, sv. I.: 18), *ugore* (*jegulje*) (*Aal*) (1894, sv. I.: 18), *kostreši* (*grgeči*) (*Barsch*) (1894, sv. I.: 18), *babica* (*brkica*) (*Bartgrundi*) (1894, sv. I.: 18), *legbaba* (*bielorepka*) (*Steinbeisser*) (1894, sv. I.: 18); 3) nazivima na hrvatskom jeziku pridruženi nazivi na njemačkom i latinskom jeziku: *deverika ili dever* (*Brachsen*, *Abramis brama Cuv.*) (1894, sv. I.: 54), *pastrva* (*Forelle*, *Trutta fario Lin.*) (1894, sv. I.: 54). Navedeni sinonimni parovi pokazuju da se u glasilu Hrvatskoga društva za zaštitu životinja na kraju 19. stoljeća prednost davala hrvatskom nazivu, a strani je naziv (latinski ili njemački) upućivao na službeni internacionalni naziv (latinizmi) ili je bio u funkciji dodatnoga pojašnjenja značenja (germanizmi) određenom dijelu čitateljske publike. Samo se u pojedinačnim primjerima ime ribe prvo navodi na latinskom pa tek onda na hrvatskom i njemačkom jeziku: *Lucioperca sandra*, *Smudj* (*Lupica*) (*Sander*) (1894, sv. I.: 56), *Salmo Hucho*, *Glavatica*, *Huchen* (1894, sv. I.: 56).

Kontaktni su sinonimi obilježje i novinskih tekstova *Živobrana*: *divan* (*ašik*) (1895, sv. II.: 29), *drum* (*put*) (1899, br. 3), *kljukača* (*batina*) (1900, br. 8), *kotač* (*točak*) (1902, br. 1), *lojtre* (*merdeve*) (1900, br. 9), *orma* (*ham*) (1900, br. 9), *potezači* (*štrange*) (1900, br. 9), *puran* (*tukac, ćurek*) (1894, sv. I.: 48), *sirče* (*ocat*) (1899, br. 2), *strojenje* (*škopljenje*) (1894, sv. I.: 15), *sterilnost* (*neplodnost*) (1900, br. 9), *vašar* (*sajam*) (1900, br. 8), *vrške* (*koševi*) (1894, sv. I.: 18).

6. ZAKLJUČAK

Jezično-stilska analiza *Živobrana* (1894. – 1904.), prvotno *glasila Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*, a potom *časopisa za živinozaštitu i živinoznanstvno Hrvatskoga društva za zaštitu životinja*, potvrdila je prijelom hrvatske jezične norme na kraju 19. i na početku 20. stoljeća te prepletanje dvaju stilova – publicističkoga i administrativnoga.

Opisana slovopisna, pravopisna, fonološka, morfološka i sintaktička obilježja *Živobrana* (pisanjem *ie* u dugim, *je* u kratkim slogovima, pisanjem *dj* i *gj* za *đ*, morfonološkim pravopisom, nesinkretiziranim množinskim padežima u dativu, lokativu i instrumentalu množine u imeničkim i zamjeničko-pridjevskim sklonidbama, genitivom množine na *-h*, zanaglasnim akuzativom *ju* osobne zamjenice *ona*, prijedlogom *proti* uz dativ, sklonjivim glagolskim oblicima sadašnjim u atributivnoj ulozi) potvrđuju jezičnu stilizaciju zagrebačke filološke škole. Uz spomenutu zagrebačku filološku školu istraživanje je potvrdilo da na stranicama *Živobrana* supostoji i vukovska jezična norma (potvrđena sinkretiziranim množinskim padežima u dativu, lokativu i instrumentalu množine koji postpuno zamjenjuju nesinkretizirane množinske padeže u prvim godinama 20. stoljeća te supostojanjem genitivnih oblika bez završnoga *h*).

Na sintaktičkoj razini prepletanje administrativno-poslovnog i novinskog stila potvrđeno je: 1) u konstrukcijama: a) *treba + da + prezent*: *treba da imadu*, *treba da pouče*); b) *htjeti + da + prezent*: *hoće da ubijaju i kolju*, *hoće da podižu;* c) *ima (imadu/imaju) + se + infinitiv*: *zimi imadu se... urediti*, *imadu se... prijaviti*, *ima se... brinuti*, *Ima se zahvaliti*; d) *za + infinitiv*: *za željeti*, *za jesti*, *za šiti*; 2) u smještanju glagola pod utjecajem latinske sintakse na kraj rečenice: *prijaviti i kaznu izhoditi* (...) *koga je uprava morala* (...) *kod mjestnoga suda utužiti. Čudno doista, da se u gradu, gdje je družtvo za zaštitu životinja, ovakova šta trpjeti može*.; 3) brojnim pasivnim konstrukcijama: *Glavna skupština saziva se*, *Statut ovaj ima se podnieti*, *podieljeno je od strane družtva*, *prijavljen jeste od uprave družtva*, *ne smije se utjerati blago prije, nego što bude u štali pregledano po gradskom veterinaru*, *Obojica su prijavljeni po upravi društva*, *isti osudjen po poglavarstvu na zatvor*.

I na stilskoj su razini potvrđena brojna prepletanja administrativno-poslovnoga i novinskoga stila što potvrđuju: 1) ustaljeni izrazi (administrativizmi): *u svrhu*, *na temelju toga*, *isti/a/o*, *niže opisani*, *gore spomenuti*; 2) glagolske kolokacije: *izdati priznanice*, *priobćiti dnevni red*, *osnovati podružnice*, *izdati nalog*, *staviti na dnevni red*, *paziti na organe javne sigurnosti*; 3) imenske kolokacije: *kotarska oblast*, *kazneni zakon*, *naknada štete*, *uprava družtva*, *pravo na porabu*, *pravo na odgovornost*.

Leksičko je obilježje *Živobrana* obilje kontaktnih sinonima u administrativno-poslovnim i novinskim tekstovima: *Ševa čevrljuga Melanocorypha calandra (L.)*, *potočne pastrve riečke* (*Flussforelle*), *deverika ili dever* (*Brachsen*,

Abramis brama Cuv.), *divan* (*ašik*), *drum* (*put*), *lojtre* (*merdeve*), *sirče* (*ocat*), *vašar* (*sajam*).

S jezičnoga gledišta *Živobran* svjedoči o prijelomu hrvatske jezične norme na prijelazu stoljeća. S povijesnoga i kulturološkoga gledišta *Živobran* je dionik hrvatske novinsko-časopisne riznice 19. i 20. stoljeća. No on je istodobno i dionik onodobnih europskih zbivanja koja svjedoče o osnivanju brojnih društava za zaštitu životinja koja su redovito tiskala svoje tematske časopise, izvještaje, plakate, poučne članke i kalendare namijenjene širokoj čitateljskoj publici.

IZVORI

A) Administrativno-poslovni tekstovi

Cesto-redarstveni red za slob. i kr. glavni grad Zagreb u koliko se tiče marve i domaćih životinja. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Dnevna zapovjed (tiskarska pogreška, op. L. B.) zagrebačkomu gradskomu redarstvu Br. 85. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

IX. glavna skupština za zaštitu životinja u Zagrebu obdržavana 26. ožujka 1894. Izvještaj tajnika za god. 1893. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak II. Uredio Dr. Dragutin O. Čech, Zagreb, 1895.

Izvadak iz našega gradjanskoga zakona u pogledu zaštite životinja. *Živobran: glasilo Hrv. družtva za zaštitu životinja u Zagrebu*. Glavni i odgovorni urednik Mirko Goranić tajnik družtva, Zagreb, rujan 1899., br. 4.

Izvadak iz našega kaznenoga zakona glede zaštite životinja. *Živobran: glasilo Hrv. družtva za zaštitu životinja u Zagrebu*. Glavni i odgovorni urednik Mirko Goranić tajnik družtva, Zagreb, rujan 1899., br. 3.

Izvještaj blagajnika za god. 1893. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak II. Uredio Dr. Dragutin O. Čech, Zagreb, 1895.

Kućni red za gradsku klaonicu. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naputak za članove družtva za zaštitu životinja u Zagrebu i za organe javne sigurnosti. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja.* Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naredba glede močenja konopalja i lana ter glede rakolova, izdana na sve ovožupanijske kr. kot. oblasti. Broj 1631. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naredba glede prodaje ribe i raka u području županije varaždinske, izdana na sve ovo-županijske kr. kot. oblasti i na gradske poglav. u Varaždinu. Broj 293. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja.* Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naredba hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 27. siečnja 1892. br. 11.693., ex. 1890., upravljena na sve županijske oblasti i gradska poglavarstva glede nagradah za ubijanje grabežljive zvieradi. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naredba kr. zem. vlade odjela za unutarnje poslove od 25. srpnja 1883. br. 13.101. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naredba kr. zem. vlade unutarnjeg odjela od 8. siečnja 1879. broj 18018. iz g. 1878. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Naredba ministarstva unutarnjih djela izdana u dogovoru s vrhovnom vlašću redarstvenom od (5. veljače 1855.) (Z. vl. g. 1855. razd. I br. 30 str. 77.). *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja.* Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Okružna naredba c. kr. hrv.-slav. namjesničtva od 24. listopada 1857. (Z. vl. razd. 2. br. 31. str. 148). *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Okružnica na sve ovogradske mesare kao i one, koji mladu i dobru marvu izvana u grad dovažaju. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Poslovnik „Živobrana" Kluba zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja u Vukovaru. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Pravila Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Prijave gradske redarstvene straže u Zagrebu o mučenju životinja g. 1893. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak II. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1895.

Statut „Živobranskoga doma" u Zagrebu. *Živobran: časopis za živinozaštitu i živinoznanstvo. Glasilo Hrv. družtva za zaštitu životinja u Zagrebu*. Vlastnik i odgovorni urednik Mirko Goranić tajnik družtva, Godina VI., Zagreb, 1. siječnja 1904., br. 2.

Ugarske i herc. bosanske naredbe o ribo- i rakolovu. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Zakon o lovu za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju od 27. travnja 1893. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Zakon o zaštiti ptica od 2. kolovoza 1893. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak I. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1894.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu ad. br. 63.374 Naredba k uredjenju ribolova u pograničnim kotarima bihaćkog i banjalučkog okruga i u kotarima Gradačac, Brčka i Bjelina. *Živobran: rad Zagrebačkoga družtva za zaštitu životinja*. Svezak II. Uredio Dr. Dragutin Čech, Zagreb, 1895.

B) Novinski tekstovi

Živobran, 1894. – 1897.

Živobran, 1903., br. 1, 2.

Živobran, 1904., br. 1, 2.

Živobran, 1899., br. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Živobran, 1900., br. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Živobran, 1901., br. 1, 2.

Živobran, 1902., br. 1, 2.

Živobran, 1903., br. 1, 2.

Živobran, 1904., br. 1, 2.

LITERATURA

Blagus Bartolec, Goranka, 2017. Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu. *Rasprave*. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 43/2: 285–309.

Broz, Ivan, 1892. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Troškom i nakladom Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Broz, Ivan, 1893. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Broz, Ivan; Boranić, Dragutin, [4]1906. *Hrvatski pravopis*. Priredio Dragutin Boranić. Zagreb: Trošak i nakl. Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade.

Ham, Sanda, 1998. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske Osijek.

Hudeček, Lana, 2006. Jezične značajke novinskih naslova, u: *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*, ur. Jagoda Granić. Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 297–303.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2009. *Jezik medija. Publicistički funkcionalni stil*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Mažuranić, Antun, [3]1866. *Slovnica Hèrvatska, za gimnazije i realne škole*. Zagreb: Troškom spisateljevim.

Mihaljević, Milica, 2002. Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika. S posebnim obzirom na znanstveno-popularni i personalni stil. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 28: 325–343.

Mlikota, Jadranka, 2010. Mogu li *radi* i *zbog* biti uporabljeni u istom značenju. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika.* 57/3: 112–114.

Mlikota, Jadranka, 2011. O početku osječkoga novinstva na hrvatskom jeziku, *Filologija.* 56: 83–110.

Rezo, Vladimira, 2015. Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, knjiga 4.: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, str. 357–401.

Rezo, Vladimira, 2018. Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 20. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, knjiga 5.: 20. stoljeće. Zagreb: Croatica, str. 371–439.

Rišner, Vlasta; Glušac, Maja, 2011. *Kroz mijene i dodire publicističkoga stila*. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Rišner, Vlasta, 2015. Jezik hrvatskih novina i časopisa u 19. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, knjiga 4.: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, str. 245–299.

Rišner, Vlasta; Mlikota, Jadranka, 2018. Jezik hrvatskih novina i časopisa u 20. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, knjiga 5.: 20. stoljeće. Zagreb: Croatica, str. 245–301.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

Tafra, Branka, 2014. *Prva hrvatska znanstvena gramatika*. *Vjekoslav Babukić. Ilirska slovnica*, pretisak iz 1854. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Vinaj, Marina, 2003. Građa za bibliografiju osječkih novina: 1848.–1945. *Knjižničarstvo*: *glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje.* 7/1–2: 7–35.

Vulić, Sanja; Laco, Gordana, 2015. Jezik hrvatskih književnih djela u 19. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, knjiga 4.: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, str. 179–243.

LANGUAGE AND STYLE OF *ŽIVOBRAN*, THE JOURNAL OF ZAGREB SOCIETY FOR ANIMAL PROTECTION AT THE TURN OF 19TH AND 20TH CENTURIES

Abstract

Croatian 19th century publishing is easily identified by the publication of numerous technical journals, newspapers and magazines targeting varied audiences. Apart from *Vijenac* (1869), the principal journal of the 19th century, there were other publications, such as *Pravnik* (1853), *Književnik* (1864), *Branislav* (1878), *Iskra* (1884), *Pozor* (1885), etc. The present paper presents *Živobran* (1894–1904), the journal of Zagreb Society for Animal Protection. The linguistic analysis encompasses spelling, orthographic, morphological, syntactic and stylistic features of the analysed material. The pages of *Živobran* confirm the sudden change of Croatian linguistic norm at the end of the 19th century as well as the intertwining of two styles – publicist and administrative.

Keywords: journals of 19th century, Croatian language at the turn of the century, *Živobran*

Vladimira Rezo
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
vrezo@hrstud.hr

NEKE ZNAČAJKE SINTAKSE ZAKONSKIH TEKSTOVA DRUGE POLOVICE 19. STOLJEĆA

Prethodno priopćenje

UDK 811.163.42'367"18":34
ORCID0000-0003-1446-4896

Jezična obilježja zakonskih tekstova druge polovice 19. stoljeća nedovoljno su istražena. Istraživanje njihove sintakse provedeno je na korpusu od 34 zakonska teksta iz različitih područja života. Uz očekivano mnoštvo najrazličitijih konstrukcija, napose onih s infinitivom te veznikom *da* + prezent, pronađena su i odstupanja u distribuciji određenih i neodređenih pridjeva, slavenski genitivi, a vrlo su česte i pasivne rečenice.

Ključne riječi: jezik zakonskih tekstova, sintaksa, konstrukcije, pasiv

1. UVOD

Zakonski su tekstovi dio korpusa tekstova napisanih administrativnim stilom hrvatskoga jezika koji se uglavnom rabi u državnoj upravi, politici, diplomaciji, ekonomiji, vojsci, industriji i trgovini. Najznačajnija obilježa ovoga stila jesu „jednostavnost, jasnoća, točnost, potpunost, ujednačenost, eksplicitnost, ekonomičnost, analitičnost, konkretnost, objektivnost, kratkoća (lakonizam), određenost (determiniranost), terminologičnost, neemocionalnost, imperativnost, klišejiziranost i jezični parazitizam" (Silić, 2006: 66).

Državnopravna povijest hrvatske države seže u 7. stoljeće, no zakonskih tekstova nema mnogo. Najstariji hrvatski zakonski spomenik je *Vinodolski zakon* iz 1288. godine, a slijede *Poljički*, *Vrbanski i donekle i svega krčkoga naroda*, *Kastavski*, *Veprinački* i *Trsatski zakon* te *Istarski razvod*. Kasnija su stoljeća donijela ne osobito velik broj zakonskih tekstova, no, iako malobrojni, svejednako

nisu jezično analizirani. Izuzev raščlambi pojedinačnih tekstova, prvi je korak u usustavljivanju administrativno-poslovnih tekstova 17. stoljeća dao Josip Bratulić (2013.), ne izdvajajući zakonske tekstove u zaseban korpus. Povijesnojezična monografija o administrativnome funkcionalnom stilu još čeka svojega autora.

Prilikom analize svih jezičnih razina jezika administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća (Rezo, 2015) pokazao se značajan nesrazmjer u zastupljenosti zakonskih tekstova, programskih dokumenata političkih stranaka, tekstova koji su se ticali gospodarstva, bana i Sabora te poslovne korepondencije u prvoj i drugoj polovici stoljeća. Napose se to odnosilo na zakonski segment korpusa koji su u prvoj polovici stoljeća reprezentirale tri ne osobito opsežne naredbe generalnoga providura za Dalmaciju pronađene u *Kraljskome Dalmatinu*. Ni nova potraga za zakonskim tekstovima prve polovice 19. stoljeća nije dala bolje rezultate, a pronalazak novoga, iznimno bogatoga mrežnog izvora[1] na kojemu se mogu naći preslike svih brojeva *Zemaljsko-zakonskoga i vladnoga lista za krunovinu Hèrvatsku i Slavoniu* upravo od 1851., a od 60-ih godina 19. stoljeća *Sbornika zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hèrvatsku i Slavoniju* učvrstio je odluku odabira novih tekstova zakona iz druge polovice stoljeća kako bi se propitale u spomenutome članku iznesene postavke o sintaktičkome ustroju zakonskih tekstova 19. stoljeća. Mogućnost odabira mnoštva najrazličitijih tekstova iz svih područja života otvorila je i mogućnost novih sintaktičkih osobitosti tekstova, dosad nezamijećenih, odnosno, istraživanje fokusirano na jedan segment njihova jezika, sintaksu, dalo je prilično detaljnu sliku sintaktičkih obilježja tih tekstova.

Korpus istraživanja čine 34 zakona iz svih područja života. Odabir upravo toga broja zakonskih tekstova, i upravo tih, a ne nekih drugih tekstova, proizvoljan je, rezultat je ponajprije pokušaja uvida u što je moguće širi spektar sfera života reguliranih zakonom, te posljedično, sintaktičke strukture u njima. U naš su dijapazon ušli: poštarska uredba, naputak za živinare, zakon o autorskom pravu, o odgovornosti državnih službenika, o skrbi nad siročadi, održavanju kućarine, ženidbi vojno sposobnih momaka, upravnom ustrojstvu države, prijelazu na druge fakultete, nametu na vino i meso, ispitnim pitanjima za magisterij i doktorat farmacije, željezničkim povlasticama u zabačenim krajevima Monarhije, zapljeni neprijateljskih brodova, konjskim trkama, čistoći zlatnine, uređenju općina i

[1] Riječ je o austrijskoj mrežnoj stranici http://alex.onb.ac.at/tab_lks.htm.

trgovišta, pravu javnoga okupljanja, uporabi tiska, zabavištima, plovidbi parobrodom, pučkim školama, cijepljenju djece, uređenju turopoljske općine, proizvodnji i prodaji sode, službenim putovanjima kao i nekoliko zakona proizašlih iz međunarodnih ugovora Monarhije s Nizozemskom, Portugalom, Velikom Britanijom, Pruskom itd. Izuzev *Zakona o ustroju i uređenju Sveučilišta*, svi su zakoni objavljeni u *Zemaljsko-zakonskom i vladnom listu za krunovinu Hèrvatsku i Slavoniu* te u *Sborniku zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hèrvatsku i Slavoniju*, dvama fundamentalnim izvorima zakonskih tekstova za Hrvatsku i Slavoniju druge polovice 19. stoljeća.

Druga polovica 19. stoljeća vrijeme je dominacije zagrebačke filološke škole, a njezina su jezična rješenja norma onoga vremena. Uspoređujući obilježja sintakse zakonskih tekstova 2. polovice stoljeća s gramatičkim rješenjima u Babukićevim gramatikama *Osnova slovnice slavjanske naréčja ilirskoga* (1836, pretisak iz 2013.) te *Ilirska slovnica* (1854), Mažuranićevoj *Slovnici Hèrvatskoj za gimnazije i realne škole* ([3]1866) te Veberovoj *Skladnji ilirskoga jezika za niže gimnazije* (1859) i *Slovnici hrvatskoj za srednja učilišta* (1876) utvrđujemo u kojoj su se mjeri autori zakonskih tekstova pridržavali norme. To je, dakako, moguće samo za one sintaktičke osobitosti koje su spomenuti gramatičari spomenuli u svojim djelima. Analiza odabranih predložaka je, dakle, deskriptivna – uočava pojedine jezične osobine, potom analitička, a djelomice i komparativna jer u obzir uzima ondašnju gramatičku normu pa makar mjestimice pokazuje u kojoj su se mjeri autori zakonodavnih tekstova pridržavali gramatič(ars)kih pravila.

2. SINTAKSA IMENSKIH OBLIKA

U korpusu zakonskih tekstova druge polovice 19. stoljeća distribucija određenih i neodređenih pridjeva nedosljedna je pa nalazimo sljedeće primjere: *kaznen postupak* (Z_1), *priuzdèržani list* (Z_1), *u priklopljenu pregledu* (Z_{15}), *U dvojbenom slučaju* (Z_{23}) itd.

Potvrđen je zamjetan broj primjera u kojima su odnosni pridjevi u postpoziciji, npr. *meštri poštarski* (Z_1), *uredi kotarski* (Z_3), *stražu vojničku* (Z_{13}), *rektor sveučilišni* (Z_{34}) i sl. Također su potvrđene i zamjenice u funkciji atributa u postpozitivnome položaju, kako je u primjerima: *vladanja Našega* (Z_1), *izručba njegova*

(Z_8), *u kotaru njihovu* (Z_{15}) ili *dobe svoje* (Z_{27}). Nije određena ni distribucija odnosnoga i/ili opisnoga pridjeva te zamjenice kad se istodobno nađu uz imenicu, npr. *navèršeni nauci akademički* (Z_7), *službovanja svoga konzularskoga* (Z_8), *pri Njezinu Veličanstvu britanskom* (Z_{12}), *Ugarsko pomorsko brodarsko dioničarsko družtvo* (Z_{26}).

Prema latinskome izrazu *de* + ablativ te prema talijanskome *di* + imenica/zamjenica nastala je sintaktička prevedenica *od* + genitiv kojom se izriču posvojnost, sadržaj, svojstvo i druga značenja: *hartie od vriednosti* (Z_2), *stanovnike od kuće* (Z_8), *gubernator od naselbine* (Z_8), *potrošnina od vina* (Z_9), *timunirom od broda* (Z_{13}) itd. Od četrnaest značenja ove sveze koje spominje Veber nijedno nije posvojnost (1859: 49–51). Šime Starčević (1812: 101–102) razlažući razliku u uporabi prijedloga *iz* (*izvođenje*) i *od* (*odcipljenje od drugoga*) uz genitiv posredno sugerira pripadnost (*zdila od zemlje*, *daska od drveta*), no posvojni genitiv svakako nalaže zamijeniti posvojnim pridjevom: „Kada se sastaju dva imena samostavna, od kojih jedno posidovanje ili imanje drugoga ukazuje, tadaj posidovanje zlamenujuće okriće se u pridavno, kako smo jurve istumačili, n. p. misto *cesara brat*, *vrata kuće*, *otca štap*, ima se reći: *cesarov brat*, *kućna vrata*, *otčev štap*, *rimski papa*, *drvodiljski zanat*, a ne *Rima papa*, i ost." (1812: 81–82). Primjera posvojnoga genitiva nije bilo moguće naći u istraživanome korpusu.

Genitivom s prijedlogom *od* izriče se i izdvajanje jednoga iz skupine predmeta. U sljedećim „deficitarnim" padežno-prijedložnim izrazima prijedlog je *od* izostao: ***Svaka njih*** *obvezuje se* (Z_{19}), *za* ***jedno ovih*** *svojstvâ* (Z_{19}), *ugovarajućih stranakah nikoja* (Z_{28}) i sl.

U niječnim je rečenicama čest objekt u genitivu (slavenski genitiv) umjesto u akuzativu, u primjerima: *ako neizpuni uvietah* (Z_1), *neplaćaju nameta župnici i kapelani* (Z_{18}), *tužbe nije podigao* (Z_{24}), *ne rabi vode* (Z_{32}) itd. U primjeru *Ako ne ima toga potvèrdjenja* (Z_2) pokazna je zamjenica za 3. lice jednine u genitivu, no krajem stoljeća Maretić navodi da upravo te zamjenice „Osobito rado ostaju u akuzativu" (1899: 527).

Katkad se posvojnost izriče posvojnim dativom, kao što je u sljedećim primjerima: *podredjeni* ***joj*** *organi* (Z_{11}), *a tako i tovari* ***im*** (Z_{13}), *daljega* ***mu*** *razširivanja* (Z_{21}), *u okolini* ***joj*** (Z_{28}) itd.

Prijedlog *proti* stoji uvijek uz dativ, primjerice *proti njemu* (Z_{21}), *Proti dozvoljenomu platežnomu nalogu* (Z_5), *proti gradjenju* (Z_{11}), *proti propisom* (Z_9),

proti razmnožavanju (Z_{24}), *Proti rješidbi* (Z_{34}), *Proti izvansudbenoj prodaji* (Z_{30}), *proti peronospori* (Z_{31}) itd. Ovakvu uporabu propisuju Babukić (1836: 55) i Veber (1859: 55), dok Maretić uz taj prijedlog propisuje genitiv (1899: 542).

Instrumental bez prijedloga često je dio imenskoga predikata, npr. *Ako **je** predstojnica podjedno i **učiteljicom*** (Z_{22}), *Pučkoj **je** školi **zadaćom*** (Z_{27}), *da dozvola ova **bude predmetom** posebnoga ugovora* (Z_8) i sl. Katkad se u kopulativni imenski predikat može dodati još i modalni glagol, a u navedenim je primjerima riječ o 3. l. jednine glagola *moći*: *Autorsko pravo **nemože** (...) **biti predmetom** ovrhe* (Z_{24}) te *Pristavom **može biti** samo doktor* (Z_{34}). Znatno rjeđa podvrsta predikatnoga instrumentala u korpusu potvrđena je u primjeru u kojemu uz suznačni glagol (*nazvati*, *imenovati*, *postati*) stoji još i modalni glagol: ***Doktorom** kojega fakulteta **može postati** samo onaj* (Z_{34}).

U tekstovima nalazimo dopune glagolima koje ne postoje u stilski neobilježenoj upotrebi u suvremenome hrvatskom jeziku, npr. *dolaziti u sjednice* (Z_{11}), *odpustiti ga od službe* (Z_{18}), *učestvuju kod zabavah* (Z_{22}), *zaslužni po znanost* (Z_{34}) i sl.

3. SINTAKSA GLAGOLSKIH OBLIKA

U 3. licu jednine perfekta povratnih glagola često se ne ispušta nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola *biti*, npr. *u kom **se je** kažnjenik zateko* (Z_1), *ako **se je** brod oštetio* (Z_{13}), *gdje **se je** zasadila amer. loza* (Z_{31}) itd.

Umjesto odnosne zamjenice *koji* uporabljen je veznik *što*[2]: *Na temelju izkaza, što će (...) poglavarstva imati o svih nasadih* (Z_{31}), *što ju je platio* (Z_4), *što ju vodi sud* (Z_{13}) te *što ju zakon ovaj nalaže* (Z_{21}).

Zakonski tekstovi druge polovice 19. stoljeća poznaju u hrvatskome jeziku svojstvenu dvostruku negaciju, kako vidimo iz potvrda: *neće u ničem slabiti onih načela* (Z_{12}), *nesmije nitko doći oružan* (Z_{17}) itd.

2 Prema Pranjkoviću (2005: 217) *što* u toj funkciji nikako nije zamjenica.

3.1. Konstrukcije

Očekivano, konstrukcija ima mnogo. Prevladavaju one čija je druga sastavnica infinitiv. U najvećem broju slučajeva izriču naredbu i modalnost. Glagol *imati* primarno je samoznačan, no u širem mu se smislu može pridati modalno značenje, npr. ***ima*** *on svagda uvažiti* (Z_{23}), ***imadu*** *(...) glasiti* (Z_{34}). Ova se konstrukcija znatno češće pojavljuje s česticom *se*, u potvrdama: *koje* ***se*** *platjati* ***imaju*** (Z_1), ***imade se*** *(...) pozvati* (Z_{10}), ***imadu se*** *dokazati* (Z_{33}) itd. Zanijekanim oblikom, kako onim bez povratne zamjenice, tako i s njom, izriče se još i zabrana, npr. ***neima*** *se protezati* (Z_{21}), *prigovoriti* ***neima*** (Z_{27}), ***neimade*** *se kazniti* (Z_{31}). Nalazimo i primjere inačice ove konstrukcije s futurom prvim glagola *imati* kao prvom njezinom sastavnicom: ***imat će*** *mu* ***se*** *(...) naložiti* (Z_{10}), ***imati će*** *bditi* (Z_{31}).

Naredba se izriče i konstrukcijom koju tvori 3. l. jednine glagola *valjati* + infinitiv, potvrđeno primjerima: ***valja*** *prijaviti* (Z_{14}) te *paziti* ***valja*** (Z_{32}).

Konstrukcijom *biti držan* + infinitiv, izriče se i niječe naredba, kako je u potvrdama: ***neće bit dèržani prinositi*** *takovih odpustnicah* (Z_7), ***držani su platjati*** *sve namete i poreze* (Z_8).

Spominjemo još i konstrukciju koja izriče mogućnost, *moći je* + infinitiv, koju potvrđuju primjeri: *U drugo koje miesto* ***moći je*** *brod odpraviti* (Z_{13}) te *On će, u koliko* ***je*** *to* ***moći****, također uzeti obzir* (Z_{23}).

Prema Veberu (1859: 119) uz glagole htijenja *htjeti*, *morati*, *trebati* i *valjati* dopuštene su rečenice s veznikom *da* i glagolom u prezentu. U potvrdama su glagoli u prezentu *imati* i, češće, *biti*, pri čemu je potonji uglavnom nesvršen: ***neće da*** *krenu* (Z_{13}), ***treba, da*** *zdravlja se tičuće svjedodžbe* ***imaju*** *vizu* (Z_{28}), ***treba da je*** *na glavi* (Z_{32}), ***treba da budu*** *razrušene* (Z_{12}), ***mora da bude*** *čisto* (Z_{29}), ***valja da bude*** *više škola* (Z_{27}) itd. Maretić, pak, dopušta uporabu veznika *da* s prezentom „uz druge glagole, u kojih radnji ne leži namjera" (1899: 636) kako je u primjerima s prezentom glagola *imati*: ***imade da*** *donese viesti* (Z_{23}), ***imaju da*** *bdiju* (Z_{29}) te *biti*, uz koji stoje pridjevi *vlastan* i *dužan*: ***vlastan je*** *(...)* ***da*** *izvršuje* (Z_{24}), *on* ***je dužan*** *točan popis* ***da*** *vodi* (Z_{29}), ***dužne su****,* ***da*** *nadziru* (Z_{32}).

Danas proskribirana konstrukcija *bez da* + glag. vrijeme nastala je prema njemačkome izrazu *ohne dass*, a nalazimo je u potvrdama: ***bez da*** *bi ove kraljevine zato bile dužne one svote naknadno platiti* (Z_{17}) te ***bez da*** *su primljeni u svezu općinsku* (Z_{18}).

Stilski je obilježena konstrukcija *putem* + živo, potvrđena u primjerima: *u izvanjskih rajonih* ***putem podnadglednika*** (Z_6) i ***putem učitelja*** *podieliti* (Z_{27}).

U suvremenim zakonskim tekstovima česta je konstrukcija *sa svrhom* + glagolska imenica. U sljedećim je primjerima A jd. na mjestu I jd., a namjerna rečenica na mjestu glagolske imenice: ***u svèrhu da*** *se uklone opažene nepravilnosti* (Z_6) te ***u svrhu, da*** *mu se izdade izkaznica* (Z_{31}).

Potvrđene su i „deficitarne" konstrukcije *koliko moguće* i *što moguće* u kojima je danas sastavni dio nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola *biti*, npr. *osigurati razvitak* ***koliko moguće*** *veći* (Z_8), ***koliko moguće*** *po jednakih načelah* (Z_9) te ***što moguće*** *veći dohodak* (Z_{18}).

Današnja konstrukcija *s obzirom na* + A u potvrdama je lišena prijedloga *s*: ***Obzirom na*** *zastupanje interesah* (Z_{17}), ***Obzirom na*** *to* (Z_{17}) i ***obzirom na*** *ustanove §. 18.* (Z_{27}).

Pored češće konstrukcije *u pravilu*, kao što je vidljivo iz potvrda: *nemaju* ***u pravilu*** *odgodne sile* (Z_6) te ***u pravilu*** *odredjuje kr. zemaljska vlada* (Z_{33}), potvrđena je i konstrukcija *po pravilu*, kako je u primjeru: *Općine podčinjene su* ***po pravilu*** *uredom kotarskim* (Z_3).

3.2. Pasiv

U korpusu zakonskih tekstova 2. polovice 19. stoljeća nalazimo mnoštvo pasivnih konstrukcija, izdvajamo: *da im je (...) krivo učinjeno* (Z_1), *ustanovljeni rokovi (...) ne budu držani* (Z_{11}), *sahranjen ostaje* (Z_{18}) te *Čim je izjavljeno* (Z_{20}).

Česta je i tvorba pasiva konstrukcijom koju čine prijedlog *po* + lokativ, npr. *potvèrdjeno* ***po*** *gubernatoru* (Z_8) ili ***po*** *njem riešenih spisah* (Z_{23}).

Nešto je rjeđa pasivna konstrukcija tvorena konstrukcijom *od* + genitiv, kako je u primjerima: ***od*** *vlasti te dobiven* (Z_{11}) te *da je djete* ***od*** *njega ciepljeno* (Z_{29}).

I prema ondašnjoj normi pasiv se tvori dvjema padežno-prijedložnim kostrukcijama: „U passivnoj izreci stoji akuzativ objekta aktivne izreke u nominativu kano subjekt, a subjekt aktivne izreke ili u instrumentalu ili u genitivu s predlogom *od* i *po*, glagolj stoji u passivnoj formi u istom vremenu, u kojem je bio u aktivnoj, i slaže se s novim subjektom u svačem" (Veber, 1859: 108). Uzevši u obzir primjere koje donosi, „prepisani Nikolajevićem, ili *od* Nikolajevića ili *po*

Nikolajeviću" (isto), vidimo da Veber nije naglasio da tvorba pasiva instrumentalom ne iziskuje prijedlog, a ne spominje ni lokativ uz prijedlog *po*.

Starčević je preobliku obradio po gramatičkim licima, a spomenuo je samo uporabu prijedloga *od*: „Prvo padanje postavlja se u 2 s pridstavkom *od*, četvrto u prvo, a vrimenorič u dionorič trpeće vrste s pomoćnom vrimenoriči *biti*, istoga vrimena, broja i sobstava. *Svaki čovik ljubi dobra mladića*, reci: *Od svakoga je čovika ljubljen dobri mladić*" (1812: 109).

Instrumentalna pasivna konstrukcija potvrđena je u primjeru: *ako nije zakonom oprošten* (Z_{18}).

3.3. Pridjevna funkcija glagolskih priloga

Glagolski prilog sadašnji (nastao od aktivnoga participa prezenta) u korpusu se često rabi u pridjevnoj (atributnoj) funkciji, npr. *ovamo* ***odnoseća*** *se tužbena pisma* (Z_5), *mladež školu* ***polazeća*** (Z_{27}), *sve osobe* ***stanujuće*** *zajedno* (Z_{29}), a u primjerima: *posieda zemaljskoga,* ***stojećega*** *izvan saveza obćinskoga* (Z_3), *staviti pod kvarantinu,* ***trajuću*** *prema naravi bolesti* (Z_{28}) u funkciji je zavisne rečenice. Glagolski prilog prošli (nastao od aktivnoga participa preterita prvoga) također je zadržao pridjevnu funkciju, u skladu s normom prema kojoj se iz „ovoga pričastja prošastoga vrěmena pravi [se] pridavno ime, pridajuć za muž. spol ši, za žens. ša, za sr. še n. p. pitavši, pitavša, pitavše, − razuměvši, *a*, *e*; − govorivši, *a*, *e*" (Babukić, 2013: 42). Evo nekih potvrda: *polag zakona dosad* ***obstojavših*** (Z_2), *prije* ***nastavšega*** *pitanja* (Z_{18}), *Udovi u aktivnoj službi* ***umrvšega*** *učitelja* (Z_{27}). Navodimo i rečenicu u kojoj su potvrđena oba glagolska pridjeva koji su zadržali staru pridjevnu funkciju: *osobe* ***bivše*** *ili* ***nalazeće*** *se u obskrbi javnoga nahodišta* (Z_{18}). I Veber (1859: 139) je normirao sklonidbu glagolskih priloga, a tek ih je potkraj stoljeća Maretić sveo na mali broj „pridjeva od drugijeh glagola" (1899: 251) i time postavio ograničenja ovakvoj njihovoj uporabi. Na drugom mjestu kaže: „Da se katkad nalaze i sklanjani oblici, na pr. *budućega*, *prošavšemu* i t. d. (v. §. 250), to nije dokaz protiv nauka, da su oblici *budući*, *prošavši* prilozi, jer sklanjani oblici potječu iz vremena dok je bilo i glagolskijeh pridjeva, na pr. *budući-buduća-buduće*, *prošavši-prošavša-prošavše*" (1899: 640).

Futur drugi uporabljen je na mjestu futura prvoga, što je odlika kajkavskoga. Evo nekoliko potvrda: *i* ***gledali budu****, da si pribave čim obširnie znanje* (Z_6), *po postojećih naredabah* ***trebovali budu*** *dokaza o tom* (Z_7), *niti na one pogodnosti,*

koje sada uživaju ili u buduće ***uživale budu*** (Z_{19}), *kojemu se priobćiti ima dan i mjesto, gdje se* ***bude ciepilo*** (Z_{29}). Zanimljivo je da je poredak riječi u tim potvrdama uglavnom inverzan.

4. OSTALE SINTAKTIČKE ZNAČAJKE

Prijedlog *iza* rabi se i u vremenskome značenju, što pokazuju potvrde: ***iza*** *tri mjeseca* (Z_{11}), ***iza*** *kako je prestao izlaziti tiskopis* (Z_{21}), ***iza*** *razgovora* (Z_{34}), a također (rjeđe) i prijedlog *kroz*, što vidimo iz primjera ***kroz*** *50 godinah* (Z_{24}).

Gramatičari devetnaestoga stoljeća nastojali su neutralizirati značenja namjere i uzroka, odnosno držali su namjeru vrstom uzročnoga značenja pa tako Babukić piše: „sbog = zbog (prispodobi: rad, radi, zarad,zaradi)" (1854: 333), a Veber uz prijedlog *radi* upućuje na *zbog*, te dalje u tekstu navodi „Sbog znači *uzrok* čina" (1859: 53). Potvrde za izjednačavanje ovih dvaju prijedloga su sljedeće: *doklegod se obtuženik zatvoru* ***radi*** *duga nalazi* (Z_5), *kaznit će se* ***radi*** *toga prestupka* (Z_{24}) ili *Tužbu* ***radi*** *prisvajanja autorskoga prava* (Z_{24}). Obrnuta je situacija iznimno rijetka, potvrđena samo u primjeru: ***zbog*** *sigurnosti čuvanih novacah* (Z_2).

Već je Starčević znao da veznik *ni ne stoji nikada prid vrimenoriči nego prid imenom* (1812: 108). No, umjesto da se uz imenske riječi rabi veznik *ni*, u primjerima nalazimo *niti* kojim se, prema normi, mogu nijekati samo surečenice: *ne može u grieh upisati* ***niti*** *namišljaj,* ***niti*** *nemarnost* (Z_{24}), *neima* ***niti*** *iztočne marvinske kuge,* ***niti*** *prijepčive plućobolje* (Z_{28}).

Rastavne su rečenice povezane „zaboravljenim" veznicima: *koli(ko) ... toli(ko)* u potvrdama: ***koli*** *pravno* ***toli*** *faktično* (Z_{17}) te ***koli*** *u gradovih* ***toli*** *u ciepnih kotarih* (Z_{29}), također u inverznome obliku: ***toli*** *u zakonodavstvu,* ***koli*** *u sudstvu i upravi* (Z_{17}) i ***toli*** *u gradskih* ***koli*** *u seoskih općinah* (Z_{29}).

Drugi par veznika za izricanje rastavnih rečenica je *bud(i)... bud(i)*, potvrđen u primjerima: ***bud*** *pomorske* ***bud*** *vojničke sile* (Z_{12}) te ***budi*** *riečju* ***budi*** *činom* (Z_{27}). Hibridan je par *budi ... ili*, kako vidimo iz potvrde: ***budi*** *zajednička imovina skupne plemenite općine turopoljske* ***ili*** *pojedinih plem. sudčijah* (Z_{30}). Treći par je *kao ... tako,* najslabije zastupljen u korpusu, pronađen u samo jednome tekstu, u primjerima: ***kao*** *ciepljenju* ***tako*** *i pregledbi* (Z_{29}) i ***Kao*** *po gradovih,* ***tako*** *i po ciepnih kotarih* (Z_{29}).

Pored već spomenutoga izricanja posvojnosti dativom, ona se izriče i odnosnom zamjenicom *koji* umjesto posvojnom *čiji*, čestom u korpusu, kako je u potvrdama: *priugotavljanje* ***kojih*** *do sada nije bilo zabranjeno* (Z_{24}), *pod* ***kojega*** *će zapoviedmi isti izvèršivati službu svoju* (Z_8), *u* ***koje*** *se području* (Z_{27}) itd.

Za izricanje posvojnosti posebno su zanimljive zavisne atributne surečenice s imenskim predikatom „čija je leksička jezgra sama zamjenica *koji*" (Hudeček, 2006: 216), višekratno potvrđene u korpusu zakonskih tekstova 2. polovice 19. stoljeća, npr. *Stvari, na* ***kojih*** *se prenošenje protežu izključiva dèržavi priuzdèržana prava* (Z_1), *ročište,* ***kojega*** *će se tužba (...) razpravljati* (Z_5) ili *sačinja isto pravila (štatute),* ***kojih*** *potvrda priuzdržaje se upravi državnoj* (Z_{11}).

Kad govorimo o redu riječi u rečenici, zamjetno je da glagol često dolazi na kraju rečenice što može biti utjecaj latinske sintakse, a kad je riječ o modalnim glagolima, i njemačke sintakse: *koi kontrole radi bude izaslan.* (Z_{15}), *tada će kraljevina Ugarska manjak predujmiti*. (Z_{17}), *kao svoje vlasničtvo u dotičnoj občini posjeduje.* (Z_{18}) i dr. Precizno uputstvo za uporabu gramatičkoga i stilski obilježenoga reda riječi nudi Veber: „Naravnim se redom nemože uvěk govoriti, jer nije prama načinu, kojim se misli radjaju; često bo je piscu naměra, govoriti o predikatu; tu je dakle predikat naj važnija misao, te ga trěba postaviti na pèrvo město; po vèrh toga pèrvi je način i dosadan, jerbo je jednoličan; tu se dakle trěba uteći umětnomu poredanju rěčih i izrekah. U tom je pako naš jezik tako slobodan, da neima česti govora, koja se nebi mogla metnuti pred drugu, ako je važnija" (1859: 152–153).

U zakonskim je tekstovima 2. polovice 19. stoljeća potvrđeno i nekoliko primjera nesročnosti, npr. *Pèrvi i tretji strogi izpit ima trajati poldrugu uru* (Z_{10}), *imade dvojica ili više njih jednako glasovah* (Z_{18}) te *ako je obstanak i obseg istoga inače nepreporan* (Z_{30}).

5. ZAKLJUČAK

Sintaktičke značajke analiziranoga korpusa mogu se podijeliti na tri segmenta: sintaksu imenskih oblika, glagolskih oblika te ostala sintaktička obilježja.

Kad je riječ o sintaksi padeža, uočavamo učestalu uporabu prijedlogâ uz padež uz koji se ne rabe u suvremenome hrvatskom jeziku, distribucija određenih

i neodređenih pridjeva prilično je nedosljedna, a prisutne su i dopune glagolima kakvih danas nema u stilski neobilježenim tekstovima.

U sintaksi glagolskih oblika često nije ispušten nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola *biti*. U niječnim je rečenicama uobičajen objekt u genitivu, umjesto u akuzativu. Glagolski su prilozi sadašnji i prošli sklonjivi, rabe se u pridjevnoj funkciji, dakle kao atributi. Nalazimo mnoštvo konstrukcija, posebice onih s infinitivom i veznikom *da* + prezent, a česta je i uporaba pasiva. Kako je uvjet napredovanja znanosti propitivanje, posljedično tomu i vlastitih spoznaja i otkrića, tako valja reći da su u istraživanju zakonskih tekstova druge polovice 19. stoljeća uočene neke nove sintaktičke osobitosti kad je riječ o sintaksi glagolskih oblika: konstrukcije *valjati* (3. l. jd.) + infinitiv i *biti držan* + infinitiv te uporaba futura II. na mjestu futura I.

Od ostalih sintaktičkih obilježja analiziranih tekstova valja izdvojiti stilski obilježen red riječi, nesročnost, izricanje posvojnosti zavisnom atributnom rečenicom itd. U ovome segmentu valja naglasiti sljedeće novine, nepotvrđene prilikom analize administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća: instrumentalnu pasivnu konstrukciju te uporabu vezničkoga para *kao ... tako* za izricanje rastavnih rečenica.

S vremenom se tekstovi sve više homogeniziraju te polako napuštaju sintagme i konstrukcije koje danas smatramo stilski obilježenima. Zakonski tekstovi 2. polovice 19. stoljeća uglavnom poštuju normu zagrebačke filološke škole, barem kad je riječ o onim svojstvima koje smo uspjeli potvrditi u dvjema Babukićevim gramatikama, dvjema Veberovim te Mažuranićevoj gramatici. Jezična slika zakonskih tekstova potkraj 19. stoljeća sve se više mijenja i približava suvremenomu stanju.

IZVORI

Cesarski patent od 26. Prosinca 1850, kojim se za Ugarsku, Erdeljsku, Hèrvatsku, Slavoniu, sèrbsku vojvodovinu s tamiškim Banatom, i za vojničku Krajinu proglašuje i od 1. Veljače 1851 počamši u život uvodi privremeni zakon poštarski. – *Zemaljsko-zakonski i vladni list za krunovinu Hèrvatsku i Slavoniu.* Zagreb, 1851. Komad III. Broj 12. 77–86. = Z_1

Naredba u obziru predaje sirotinjskog i skèrbstveničkog imetka sirotinjskim komisiam i poreznim uredom. – Isto. 1851. Komad XIX. Broj 166. 924–929. = Z_2

Cesarski patent od 31. Prosinca 1851. kriepostan za svukoliku cesarevinu, kojim se ustav od 4. Ožujka 1849 (br. 150 dèrž. zak. lista) proglašuje da je lišen moći zakonske, nu naročito se potvèrdjuje jednakost svih pridnadležnikah dèržavnih pred zakonom, a tako i neuputnost i ukinutje svakoga saveza seljačke podložnosti ili podajnosti; zatim se za najvažnie i najsilnie pravce organičkoga zakonotvorstva ustanovljuje više načelah; nu dok se ne proglase zakoni, koji se po tom izrade, naredjuje se donde obdèržavanje onih zakonah, koji su sada u krieposti. – Isto. 1852. Komad I. Broj 8–9. 12–20. = Z_3

Propis kako da se kućarina u očevidnosti drži. – Isto. 1852. Komad VII. Broj 45. 209–219. = Z_4

Naredba c. kr. banske vlade, glede ženitbe momakah, vojničkoj dužnosti podrvrženih, koji dvadeset druge godine svoga vieka dovršili nisu. – Isto. 1853. II. razdiel. Komad V. Broj 28. 54–58. = Z_5

Naredba c. k. hèrvatsko-slavonskoga namiesničtva od 14. Svibnja 1855, kojom se oglašuje naputak uredski za porezne nadglednike i podnadglednike u novom upravnom ustrojstvu. – Isto. 1855. Razdiel drugi. Komad III. Broj 7. 46–59. = Z_6

Razpis ministarstva za bogoštovje i nastavu od 3. Travnja 1856, kriepostan za svukoliku cesarevinu, kojim se naredjuje uvedenje odpustnicah (absolutorijah), kao zakonitih dokazah o tom, da je koi učenik od pravo- i dèržavo-znanstvenoga kojega fakulteta ili pravoslovne koje akademie po postojećih zakonih svèršio akademičke svoje nauke, a ujedno ustanovljuje i razmierje ovih odpustnicah naprema odlaznicam, koje su do sada bile u običaju. – Isto. 1856. I. razdiel. Komad VIII. Broj 47. 102–105. = Z_7

Ugovor medju cesarevinom austrijanskom i kraljevinom niederlandskom od 15. Svibnja 1856. o postavljanju austrijanskih konzularskih uredah u naselbinah niederlandskih. – Isto. 1856. I. Razdiel. Komad XX. Broj 121. 277–286. = Z_8

Cesarska naredba od 12. Svibnja 1859, kriepostna za svukoliku cesarevinu, izim Dalmacije, kraljevine lombardezko-mlietačke i Krajine vojničke, o budućem nametu na trošenje vina i mesa. – Isto. 1859. I. razdiel. Komad XIII. Broj 83. 221–224. = Z_9

Razpis ministra za bogoštovje i nastavu od 14. Lipnja 1859, kojim se, uslied previšnje odluke od 29. Svibnja 1859, uvodi na svihkolikih farmacevtičkih učilištih cesarevine nov naukovnik i izpitovnik za magisterij i za doktorat farmacije. – Isto. 1859. I razdiel. Komad XVI. Broj 120. 295–303. = Z_{10}

Zakon od 11. siečnja 1864., kriepostan za svukoliku cesarevinu glede pogodovanjah, koja se daju podhvatu željeznice Lavovsko-Černovičke. – *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hèrvatsku i Slavoniju.* Zagreb, 1864. Komad II. Broj 4. 43–50. =Z_{11}

Ugovor od 14. studenoga 1863., medju Austrijom, Francezkom, velikom Britanijom, Pruskom i Ruskom o sjedinjenju jonskih otokah s Grčkom. – Isto. 1864. Komad V. Broj 22. 181–187. = Z_{12}

Cesarska naredba od 9. Sèrpnja 1866., kriepostna za svukoliku cesarevinu, o ustavljanju i zaplienjivanju neprijateljskih i sumnjivih brodovah, a i o načinu, po kojem će plienovni sudovi imat postupati s ovakovimi brodovi, pošto bukne rat pomorski. – Isto. 1866. Komad VII. Broj 69. 116–119. = Z_{13}

Naredba ministarstva za tèrgovinu i narodno gospodarstvo i ministarstva rata od 5. Studenoga 1866., kriepostna za svukoliku cesarevinu, kojom se propisuju osobite ustanove (propozicije) o natiecanju za cesarske nagrade, odredjene za utèrkivanja konjah na pet tèrkalištah cesarevine za godinah 1867., 1868. i 1869. – Isto. 1866. Komad XI. Broj 106. 254–259. = Z_{14}

Razpis ministarstva financijah od 30. Studenoga 1866., kriepostna[!] za svu cesarevinu, poradi ovèršbe zakona o čistini robe zlatne i srebèrne i o nadziranju te čistine. – Isto. 1866. Komad XI. Broj 119. 270–273. = Z_{15}

Naredba ministarstvah izvanjskih poslovah, financijah i tèrgovine od 20. Prosinca 1866., kriepostna za sve zemlje u obćenitom austrijanskom okolišu carinskom, o postupku glede proizvodah englezkih, talijanskih i francezkih, koi u život stupa od 1. dana Siečnja mieseca 1867. – Isto. 1866. Komad XII. Broj 138. 365–366. = Z_{16}

Kr. odpis na hrvatsko-slavonski sabor od 8. studenoga 1868., kojim se nagoda hrvatsko-ugarska potvrdjuje. – Isto. 1868. Komad V. Broj 14. 115–125. = Z_{17}

Zakonski članak XVI. 1870., sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ob uredjenju obćinah i trgovištah. – Isto. 1871. Komad III. Broj 4. 37–50. = Z_{18}

Zakonski članak XXX. 1872., zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o trgovačkom i brodarstvenom ugovoru, sklopljenu sa Portugalskom dne 13. siečnja godine 1872. – Isto. 1873. Komad II. Broj 2. 3–9. = Z_{19}

Zakon od 14. siečnja 1875. o pravu sakupljati se. – Isto. 1875. Komad III. Broj 5. 25–28. =Z_{20}

Zakon od 17. svibnja 1875. o porabi tiska za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. – Isto. 1875. Komad XX. Broj 32. 355–367. = Z_{21}

Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu od 19. prosinca 1878. br. 3493. ob ustrojstvu zabavišta. – Isto. 1879. Komad II. Broj 3. 77–80. = Z_{22}

Naredba kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 28. travnja 1879. broj 8658., kojom se izdaje napiutak za podžupanijske i gradske živinare. – Isto. 1879. Komad X. Broj 18. 167–175. = Z_{23}

Zakonski članak XVI.: 1884. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o autorskom pravu. – Isto. 1884. Komad X. Broj 30. 221–237. = Z_{24}

Zakon od 5. veljače 1886. o karnostnoj odgovordosti[!] urednikah i službenikah, namještenih kod županijskih i kotarskih oblastih. – Isto. 1886. Komad III. Broj 11. 59–64. = Z_{25}

Zakonski članak XXXI.: 1886. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora, tičući se uzdržavanja urednoga parobrodarskoga saveza medju Riekom i lukami zapadnimi. – Isto. 1886. Komad XVI. Broj 54. 423–429. = Z_{26}

Zakon od 31. listopada 1888. ob uredjenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. – Isto. 1888. Komad XVII. Broj 74. 685–719. = Z_{27}

Zakonski članak IV.: 1891. zajedničkoga ugarsko-hrvatskoga državnoga sabora, tičući se uzakonjenja sa Švajcarskom dne 5. prosinca 1890. sklopljene veterinarske konvencije. – Isto. 1891. Komad IX. Broj 27. 277–285. = Z_{28}

Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 13. ožujka 1893. br. 10476., kojom se izdaje provedbeni propis k zakonu od 6. srpnja 1891. o ciepljenju boginjah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. – Isto. 1893. Komad VI. Broj 16. 399–414. = Z_{29}

*Zakon od 1. svibnja 1895. o uredjenju plemenite općine turopol*jske. – Isto. 1895. Komad VII. Broj 30. 199–204. = Z_{30}

Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 31. prosinca 1895. broj 60.475., kojom se izdaje provedbeni naputak za zakon od 29. siečnja 1895. o zaštiti nasadah amerikanske loze. – Isto. 1896. Komad IV. Broj 17. 157–163. = Z_{31}

Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove u Zagrebu, od 27. ožujka 1897. broj 13.527 ex 1896., o proizvadjanju i prodavanju soda vode te o nadzoru nad njim. – Isto. 1897. Komad VIII. Broj 39. 337–343. = Z_{32}

Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 10. travnja 1899. br. 1581/Pr., kojom se uredjuju povjerenstvene, selitbene i zamjenične pristojbe autonomnih činovnika i službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije. – Isto. 1899. Komad VI. Broj 25. 243–265. = Z_{33}

Zakoni o ustroju i uređenju Sveučilišta. – Smičiklas, Tadija. 1900. *Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. Zagreb: Akademički senat Kr. sveučilišta. 195–216. − http://kgzdzb.arhivpro.hr/?kdoc=11012905 = Z_{34}

LITERATURA

Babukić, Věkoslav, 1854. *Ilirska slovnica*. Zagreb.

Babukić, Věkoslav, 2013. *Osnova slovnice slavjanske naréčja ilirskoga*. [Pretisak.] Zagreb: IHJJ.

Bratulić, Josip, 2013. Jezik hrvatskih poslovnih tekstova u 17. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, str. 357–401.

Ham, Sanda, 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Hudeček, Lana, 2006. *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*. Zagreb: IHJJ.

Jonke, Ljudevit, 1956. Veberove zasluge za naš književni jezik. *Rad JAZU*. 309: 33–80.

Mamić, Mile, 1981. Hrvatski ustavnopravni jezik u 2. polovici 19. stoljeća. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 6–7/1: 163–226.

Mažuranić, Antun, [3]1866. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole*. Zagreb.

Pranjković, Ivo, 2005. *Adolfo Weber Tkalčević i njegova skladnja*. – Weber, Adolfo. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. [Pretisak.] Zagreb: IHJJ, str. 197–229.

Rezo, Vladimira, 2015. Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća, u: *Povijest hrvatskoga jezika*. 4. knjiga: 19. stoljeće. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, str. 357–401.

Silić, Josip, 1996. Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo*. 6/4: 349–358.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

Starčević, Šime, 2002. *Nova ricsoslovica iliricska: vojnicskoj mladosti krajicsnoj poklonjena*. [Pretisak.] Zagreb: IHJJ.

Tafra, Branka, 2002. *Jezikoslovac Šime Starčević*. – *Nova ricsoslovica iliricska: vojnicskoj mladosti krajicsnoj poklonjena*. Pretisak. Zagreb: IHJJ. 127–177.

Veber, Adolfo, 1876. *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*. Zagreb.

Veber, Adolfo, 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Beč: c. k. naklada školskih knjigah.

Vince, Zlatko, 1988. Pregled hrvatskih gramatika u drugoj polovici 19. stoljeća. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. 23/2: 77–95.

SOME SYNTACTIC FEATURES OF LEGAL TEXTS IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract

The linguistic features of legal texts in the second half of the 19th century have not been sufficiently researched. This paper analyses the syntax of such texts on a corpus of 34 legal texts from different areas of life. As well as the expected multitude of various constructions, especially those with the infinitive and the conjuction *da* + present, the research found Slavic genitives, deviations in the distribution of definite and indefinite adjectives, and a high frequency of passive sentences.

Keywords: language of legal texts, syntax, constructions, passive

Jadranka Mlikota
Ana Lehocki-Samardžić
Filozofski fakultet u Osijeku
jmlikota@ffos.hr
alehocki@ffos.hr

JEZIK ADMINISTRATIVNO-POSLOVNIH TEKSTOVA U GRAMATIČKOM PRIRUČNIKU EHRENHÖFERA I VIDOVICSA *HORVÁT NYELVTAN*

Izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42'36"18":35
811.163.42'38"18":35

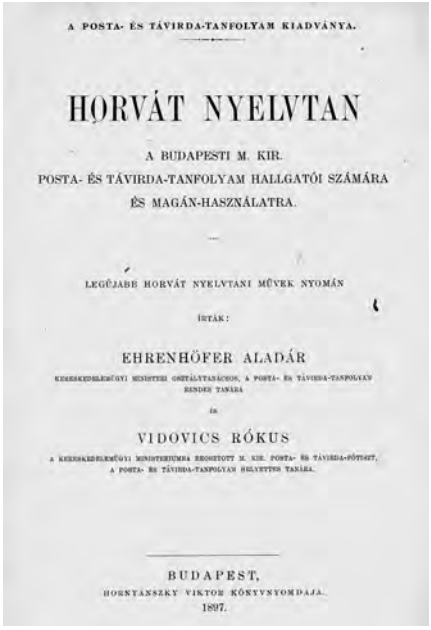
Mađarska se sastavnica hrvatske gramatikografije može pratiti od druge polovice 19. stoljeća kada nastaju gramatički priručnici namijenjeni ponajprije Mađarima za učenje hrvatskoga jezika u ugarskom dijelu Monarhije. Te se gramatike (Mihalovićeva, Margitaijeva, Ehrenhöferova i Vidovicseva) normativnim propisom naslanjanju na slovnice zagrebačke filološke škole, ali se od njih, osim metajezikom, izrazitije razlikuju i ustrojem s obzirom na to da uz gramatičke činjenice hrvatskoga jezika donose i rečenične primjere za prevođenje (s hrvatskoga na mađarski i obrnuto), razgovorne vježbe i rječničke popise. Ehrenhöferova i Vidovicseva *Horvát Nyelvtan* (Budapest, 1897.) od ostalih se gramatika hrvatskoga na mađarskom razlikuje po tom što donosi i administrativne tekstove: dvojezične obrasce konverzacije u poštanskoj i dopisničkoj službi, primjere molbi, izvješća, dopisa i sl. U radu su analizom obuhvaćeni upravo navedeni primjeri administrativno-poslovnih tekstova s ciljem uspoređivanja njihovih jezičnih obilježja s obilježjima tekstova administrativno-poslovnoga stila na tlu Trojednice u 19. stoljeću.

Ključne riječi: *Horvát Nyelvtan*, gramatike hrvatskoga na mađarskom jeziku, administrativno-poslovni stil 19. stoljeća

1. UVOD

Mađarska je sastavnica hrvatske gramatikografije odnedavno upotpunjena i opisom gramatičkoga priručnika Aladára Ehrenhöfera i Rókusa Vidovicsa *Horvát*

Nyelvtan[1] (Budapest, 1897.) (Lehocki-Samardžić, Mlikota, 2017: 402–416; Mlikota, Lehocki-Samardžić, 2017: 49–68) koji je uz gramatiku *Gyakorlati Ilir Nyelvtan*[2] (Baja, 1874., [2]1881.) Ivana Mihalovića[3] (usp. Mlikota, Baraban, Aleksa Varga, 2017: 19–25; Mlikota, Lehocki-Samardžić, 2016: 251–303; Mlikota, Lehocki-Samardžić, Baraban, 2016: 121–145) i *Horvát Nyelvtan*[4] (Nagy-Kanizsa, 1884.) Józsefa Margitaija (usp. Lehocki-Samardžić, Mlikota, 2017: 402–416) potvrdio obilježja zagrebačke filološke škole u gramatičkim priručnicima hrvatskoga na mađarskom jeziku otisnutima izvan granica Trojednice.[5]

A POSTA- ÉS TÁVIRDA-TANFOLYAM KIADVÁNYA.

HORVÁT NYELVTAN

A BUDAPESTI M. KIR.
POSTA- ÉS TÁVIRDA-TANFOLYAM HALLGATÓI SZÁMÁRA
ÉS MAGÁN-HASZNÁLATRA.

LEGÚJABB HORVÁT NYELVTANI MŰVEK NYOMÁN

ÍRTÁK:

EHRENHÖFER ALADÁR

KERESKEDELEMÜGYI MINISTERIUMI OSZTÁLYTANÁCSOS, A POSTA- ÉS TÁVIRDA-TANFOLYAM RENDES TANÁRA

ÉS

VIDOVICS RÓKUS

A KERESKEDELEMÜGYI MINISTERIUMBA BEOSZTOTT M. KIR. POSTA- ÉS TÁVIRDA-PÓTSEGÉT, A POSTA- ÉS TÁVIRDA-TANFOLYAM HELYETTES TANÁRA.

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA.
1897.

Slika 1. Naslovnica *Hrvatske gramatike*

1 U prijevodu *Hrvatska gramatika* kako se i upotrebljava u ovom radu. Uz primjere/navode preuzete iz *Hrvatske gramatike* u zagradi navodimo broj stranice s koje se preuzimaju. Sve navode u radu prijevodno bilježimo, a izvorni (mađarski) tekst donosimo u bilješci izvornim slovopisom i pravopisom. Naslovi se gramatičkih poglavlja i manjih cjelina donose dvojezično, na hrvatskom i mađarskom jeziku.

2 U prijevodu *Praktična ilirska gramatika*. O ostalim prijevodnim inačicama naslova gramatike vidi: Mlikota, Lehocki-Samardžić (2016: 251).

3 U radu autorovo ime i prezime bilježimo u kroatiziranom obliku kako se, uostalom, većinom i navodi u literaturi. O ostalim inačicama autorova imena i prezimena koje su potvrđene na koricama otisnutih djela vidi: Mlikota, Lehocki-Samardžić, Baraban (2016: 122).

4 U prijevodu *Hrvatska gramatika*.

5 Ta je činjenica tim važnija ako se uzme u obzir da je u desetljeću objavljivanja *Hrvatske gramatike* unutar Trojednice već zabilježena smjena filoloških škola (zagrebačke školom hrvatskih vukovaca). „Ta činjenica potvrđuje i to da su izvanjezični razlozi znatno manje utjecali na normativne priručnike izvan hrvatskih granica jer unutar njih upravo sociopolitičke prilike hrvatski jezik već tada počinju usmjeravati drugim i bitno drugačijim normizacijskim putovima.” (Mlikota, Baraban, Aleksa Varga, 2017: 126).

Hrvatska se *gramatika* od navedenih gramatika pisanih mađarskim jezikom (Mihalovićeve i Margitaijeve) ipak razlikuje, i to (ponajviše) ustrojem: dok ostale uz gramatičke činjenice hrvatskoga jezika donose i rečenične primjere za prevođenje (s hrvatskoga na mađarski i obrnuto), razgovorne vježbe i rječničke popise,[6] Ehrenhöferova i Vidovicseva sadrži i tekstove književno-umjetničkoga[7] te administrativno-poslovnoga stila. Ti potonji potvrdom su ponajprije pragmatičke strane priručnika o kojoj autori predgovorno bilježe:

> „Bliski politički odnosi koji stoljećima vežu mađarski i hrvatski narod, nadalje sve one okolnosti, poput toga da je na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije u svim službenim tijelima i uredima, tako i u pošti i dalekopisnici, službeni jezik hrvatski, učinili su potrebnim podučavanje hrvatskoga jezika kao redovnog predmeta na tečaju pošte i dalekopisnice. S ciljem uspješnoga učenja i podučavanja njegova ekselencija mađarski kraljevski ministar odredio je pisanje prikladnog udžbenika, a našom knjigom zadovoljavamo toj odredbi." (Ehrenhöfer,Vidovics, 1897: III).[8]

Gramatika je stoga i namijenjena ponajprije „polaznicima tečaja mađarske kraljevske pošte i brzojavnice i za samostalnu uporabu",[9] a valja istaknuti da su joj i autori mađarski državni službenici − Aladár Ehrenhöfer savjetnik je ministra trgovine te redovni nastavnik tečaja pošte i brzojavnice,[10] a Rókus Vidovics zaposlenik ministarstva trgovine, stariji časnik mađarske kraljevske pošte i brzojavnice i zamjenski nastavnik tečaja pošte i brzojavnice.[11] Potreba za izrazito pragmatičkim gramatičnim priručnicima osobito je naglašena u postnagodbeno doba jer su

---

6 Mihalovićevoj je pak *Gyakorlati Ilir Nyelvtan* i u prvom (1874) i u drugom (1881) izdanju pridodan u Kaloči (1874) samostalno otisnut *Ilir-Magyar gyökszó-tár* (*Ilirsko-magjarski korijenski rječnik*). O rječničkom dijelu Mihalovićeva gramatičkoga priručnika vidi: Mlikota, Lehocki-Samardžić (2016: 286–299).

7 Riječ je o tekstovima „kojima je namjena višestruka: 'početnicima služe kao vježba za čitanje, a naprednima za vježbu prijevoda, ali ujedno mogu služiti i kao ugodno štivo.'" (Mlikota, Lehocki-Samardžić, 2017: 52).

8 U izvorniku: „Azon szoros politikai viszony, mely a magyar és horvát testvérnemzetet századok óta összefűzi, továbbá azon körülmény, hogy Horvát-Szlavonországok területén az összes közös hatóságok és hivatalnokoknak, tehát a posta- és távirdahivataloknak is, hivatalos nyelve a horvát nyelv : szügségessé tette a budapesti posta és távirdatanfolyam a horvát nyelvnek rendes tárgyként való tanítását. A tanítás, valamint a tanulás sikere érdekében a kereskedelemügyi m. kir. Miniszter úr ő nagyméltósága megfelelő tankönyv megírását elrendelvén, ezen rendeletnek jelen könyvünkkel teszünk eleget."

9 S naslovnice, u izvorniku: „A budapesti M. Kir. Posta és Távírda-tanfolyam hallgatói számára és magán-használatra."

10 S naslovnice, u izvorniku: „Kereskedelemügyi ministeri osztálytanácsos, a posta- és távirda-tanfolyam rendes tanára."

11 S naslovnice, u izvorniku: „A Kereskedelemügyi Ministériumba beosztott M. Kir. Posta- és Távirda-főtiszt, a posta- és távirda-tanfolyam helyettes tanára."

upravo nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe i pravnog rješenja hrvatskoga pitanja gospodarski i državni prometni poslovi dospjeli pod nadležnost peštanskoga ministarstva (Majdán, 2013: 100, 107). Stoga „Priručnici poput Ehrenhöferova i Vidovicseva (…) nastaju iz potrebe rješavanja problema ponajprije poslovne komunikacije" (Lehocki-Samardžić, Mlikota, 2017: 405) čemu, između ostaloga, i služe u priručnik uvršteni dvojezični (mađarski i hrvatski) obrasci konverzacije u poštanskoj i dopisničkoj službi te primjeri molbi, izvješća, dopisa i drugih administrativnih tekstova koje autori obuhvaćaju dijelom gramatičkoga poglavlja *Prilozi* (*Függelék*). Oni su i predmetom jezične analize u ovom radu.

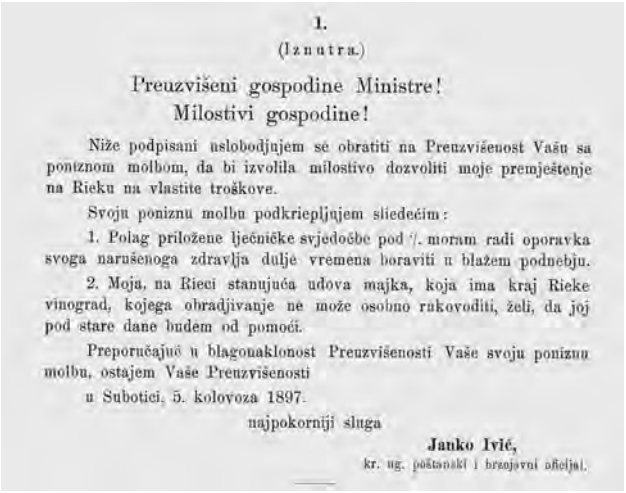
2. KORPUS

Administrativno-poslovni tekstovi u *Prilozima* (*Függelék*) (Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 125–211) u *Hrvatskoj gramatici* dani su poslije primjera *Vježba za prevođenje* (*Fordítási gyakorlatok*) i njima pridruženim *Nepoznatim riječima koje se pojavljuju u vježbama za prevođenje* (*A fordítási gyakorlatokban előforduló ismeretlen szók*), a prije *Rječnika* (*Szótár*).

Na nešto manje od stotinu stranica gramatičkoga priručnika *Prilozima* su obuhvaćeni sljedeći sadržaji:

I. *Molbe, izvješća i ostali pisani oblici*. (*Kérvények, jelentések* és *egyéb fogalmazványok*.)

Tekstovi obuhvaćeni navedenim naslovom odnose se na molbe poštanskih i brzojavnih službenika najčešće upućenih kraljevskom ugarskom poštanskom i brzojavnom ravnateljstvu i kraljevskom ugarskom ministru trgovine radi premještaja u novu službu, odobrenja dopusta, traženja novčane potpore zbog težeg imovinskog stanja i sl., a pridodani su i primjeri pisanja priznanice, odnosno potvrde o primitku novca, obveznice i preporuke za posao. *Kratka* pak *soabćenja* (*Rövid közlemények*) obuhvaćaju sažete obrasce izvješća o pojedinim propustima u poštanskom poslovanju, primjerice uz neisporuku pošiljke na traženu adresu, nedospijeće tražene povratnice, nepriznavanje vjerodostojnosti potpisa na priloženoj povratnici, o traženim uvjetima preuzimanja pošiljke i sl. Svi su primjeri molbi, izvješća i ostalih pisanih oblika dani dvojezično, na mađarskom i hrvatskom jeziku, a *Kratka* su *saobćenja* i stupačno oblikovana s polaznim mađarskim stupcem.

1.

(Iznutra.)

Preuzvišeni gospodine Ministre!
Milostivi gospodine!

Niže podpisani uslobodjujem se obratiti na Preuzvišenost Vašu sa ponižnom molbom, da bi izvolila milostivo dozvoliti moje premještenje na Rieku na vlastite troškove.

Svoju poniznu molbu podkriepljujem sliedećim:

1. Polag priložene liečničke svjedočbe pod /. moram radi oporavka svoga narušenoga zdravlja dulje vremena boraviti u blažem podnebju.

2. Moja, na Rieci stanujuća udova majka, koja ima kraj Rieke vinograd, kojega obradjivanje ne može osobno rukovoditi, želi, da joj pod stare dane budem od pomoći.

Preporučajuć u blagonaklonost Preuzvišenosti Vaše svoju poniznu molbu, ostajem Vaše Preuzvišenosti

u Subotici, 5. kolovoza 1897.

najpokorniji sluga

Janko Ivić,
kr. ug. poštanski i brzojavni ofičijal.

Slika 2. Primjer molbe

II. *Ona imena država i gradova Monarhije na hrvatskom jeziku koja odstupaju od mađarskog naziva, s posebnim naglaskom na Mađarsku i Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Nekoliko inozemnih glavnih gradova. Županije Kraljevine Hrvatske i Slavonije*. (*Monarciák országai* és *városainak horvát nyelvben a magyartól eltérő elnevezése, különös tekintettel Magyarország* és *Horvát-Szlavonországra. Néhány külföldi főváros. Horvát-Szlavonország vármegyei*.)

Tim su naslovom obuhvaćeni popisi toponima; mađarskim je nazivima gradova, manjim dijelom nazivima gradskih četvrti i država, pridružen hrvatski naziv (npr. *Bécs*, *Beč*; *Varasd*, *Varaždin*; *Zágráb*, *Zagreb*; *Eszék felső-város*, *Osiek gornji grad*; *Eszék alsó-város*, *Osiek dolnji grad*; *Magyarországg*, *Ugarska*; *Austria*, *Austrija*). U stupačne su (mađarske i hrvatske) popise uvršteni i nazivi županija na mađarskom i hrvatskom jeziku (npr. *Varasd vármegye*, *županija varaždinska*; *Zágráb vármegye*, *županija zagrebačka*).

III. *Nazivi za mađarske i hrvatsko-slavonske zemaljske, županijske, općinske i vjerske institucije i vijeća te ostale institucije i urede na mađarskom i hrvatskom jeziku*. (*A magyar-* és *a horvát-szlavonországi állami, országos, megyei, városi, községi* és *egyházi hatóságok, hivatalok* és *közegek, valamint egyéb hivatalok* és *intézetek magyar-* és *horvátnyelvű elnevezése*.)

Riječ je o abecednom popisu mađarskih naziva institucija i državnih službenika, kao i različitih drugih institucija i titula (škola, tvornica, sudbenih, vojnih i vjerskih ureda, vjerskih dostojanstvenika), kojima su pridruženi hrvatski prijevodni ekvivalenti (npr. *Adóhivatal*, *Porezni ured*; *Alispán*, *Podžupan*; *Polgári iskola*, *Gradjanska škola*; *Püspök*, *Biskup*; *Püspöki szentszék*, *Duhovni stol*).

IV. *Dostojanstvenici, časnici, službenici, naslovi i adrese*. (*Méltóságok, tisztviselők, hivatalnokok, címzések* és *levélczímek.*)

I pod ovim su naslovom stupačno popisani dvojezični (mađarski i hrvatski) nazivi dostojanstvenika (npr. *Király*, *kralj*; *királynő*, *kraljica*; *császár*, *car*, *cesar*; *császárnő*, *carica*), časnika (npr. *főherczeg*, *nadvojvoda*; *főherczegnő*, *nadvojvodkinja*; *herczeg*, *vojvoda*; *herczegnő*, *vojvodkinja*; *gróf*, *grof*; *grofnő*, *grofica*) i službenika (npr. *altiszt*, *podčinovnik*; *levélhordó*, *listonoša*; *tanár*, *profesor*), a dani su i dvojezični obrasci naslovljavanja (adresiranja) poslovnih pisama u poštanskoj i brzojavnoj službi.

Nagyméltóságú

báró Dániel Ernő

kereskedelemügyi m. kir. minister úrnak, valóságos belső titkos tanácsos, sat. sat.

ajánlva
saját kezéhez

Budapesten.

Preuzvišenomu gospodinu

barunu Ernestu Danielu

kr. ug. ministru trgovine, pravomu tajnomu savjetniku i t. d.

preporučeno
u vlastite ruke.

u Budapešti.

Slika 3. Primjer dvojezičnoga adresiranja poslovnih pisama u poštanskoj i brzojavnoj službi

V. *Godina, godišnja doba, mjeseci, blagdani, veći datumi, datumi*. (*Év, évszakok, hónapok, napok, nagyobb ünnepek, keltezések.*)

Uz prijevod mađarske riječi *év* (‘godina’) stupačno su u ovom dijelu *Priloga* popisni mađarski nazivi godišnjih doba, dana u tjednu i vjerskih blagdana s hrvatskim prijevodnim ekvivalentima. Potpoglavljem su obuhvaćeni i primjeri pisanja datuma s oznakama mjesta na mađarskom i hrvatskom jeziku.

VI. *Vlastita imena na hrvatskom koja odudaraju od mađarskog*. (*Keresztnevek, melyek horvátban a magyar elnevezéstől eltérnek.*)

Kako je i iz naslova dijelom razvidno, riječ je o abecednom dvostupačnom dvojezičnom imenaru. Popisano je 61 mađarsko ime[12] kojemu je pridružena hrvatska inačica (npr. *Ágoston*, *Augustin*; *Alajos*, *Vjekoslav*; *Aladár*, *Vladimir*).

VII. *Razgovori*. (*Beszélgetések.*)

Riječ je o najopsežnijem potpoglavlju *Priloga*, a sadrži dvostupačne (mađarske i hrvatske) tekstove sadržajno razdijeljene u četiri cjeline:

A) Iz poštanske službe (*A postaszolgálatból*) konverzacijski su tekstovi (20 tekstova) kojima se oprimjeruje komunikacija među poštanskim službenicima i/ili strankama, primjerice daje se primjer *Primanja poštanske doznačnice* (*Postautalvány-felvétel*), *Primanja zamotakah* (*Csomagfelvétel*), *Odpravak pošte* (*Posta elindítása*) i sl.

B) Iz brzojavne službe potječući uredovni razgovori kod stroja. – *Uredovne, službene i privatne brzojavke* (*A távirdai szolgálatból eredő hivatalos beszélgetések a gépnél.* – *Hivatalos, szolgálati* és *magántáviratok*) konverzacijski su tekstovi (25 tekstova) među brzojavnim službenicima vezani uz poslove prometovanja vlakova te primjeri pisanja brzojava.

Táviratok.	**Brzojavke.**
1.	
145. sz. 5/10. feladott Joanović Péternek Zágráb, Zrinyi-tér 5. szóló távirata kézbesíthetlen, czímzett nem lakik ott.	Brzojavka br. 145. od 10/5. na Petra Joanovića. Zagreb, Zrinjski trg 5. ne može se uručiti, naslovnik ne stanuje ondje.
2.	
219. sz. a. 6/10. feladott dr. Milinković Péternek szóló távirata kézbesíthetlen, czímzett elutazott.	Brzojavka br. 219. od 10/6. na Dra Petra Milinkovića ne može se uručiti, naslovnik je odputovao.

Slika 4. Dvojezični primjeri pisanja brzojava

C) Razgovori na telefonu (*Beszélgetések a távbeszélőn*) odnose se na 5 kraćih konverzacijskih tekstova među strankama i poštanskim službenicima.

12 Ako se uzme u obzir da su dva mađarska imena zabilježena u dvjema inačicama: *András* (*Endre*) i *István* (*Pista*), ukupan je broj imena u imenaru 63.

D) Iz svagdanjega života (*A mindennapi* élet *köréből*) konverzacijski su tekstovi kojim su obuhvaćeni primjeri *Pozdrava i počasti* (*Köszöntések* és *megtiszteltetések*), razgovori *S nepoznatim posjetiteljem* (*Idegen látogatóval*), *S poznatim posjetiteljem* (*Ismerős látogatóval*) i sl. Takvih je obrazaca konverzacije 24.[13]

Kako je predmetom ovoga rada jezična analiza administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici*, korpusom tekstova obuhvaćeni su oni koji su pripadni navedenom funkcionalnom stilu, dakle:

1. tekstovi I. skupine u *Prilozima*: *Molbe, izvješća i ostali pisani oblici*

2. tekstovi IV. skupine u *Prilozima*: *Dostojanstvenici, časnici, službenici, naslovi i adrese*, i to primjeri naslovljavanja (adresiranja) poslovnih pisama u poštanskoj i brzojavnoj službi[14]

3. tekstovi triju cjelina (*A*, *B*, *C*) VII. skupine u *Prilozima*: *Razgovori*.

Ostali dijelovi jezičnoga priručnika bit će uzeti u obzir ako su bitni za usporedbu s obilježjima administrativno-poslovnih tekstova.

3. METODOLOGIJA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Jezičnom će analizom biti obuhvaćeni hrvatski administrativno-poslovni tekstovi, a mađarska će se inačica teksta navoditi samo ako je utjecaj mađarskoga jezika razvidan za opisanu jezičnu činjenicu. Analiza će se provesti na slovopisnoj, pravopisnoj, fonološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Toj će deskriptivnoj, pa potom i analitičkoj metodi kojoj je cilj utvrditi jezična obilježja administrativno-poslovnih tekstova uvrštenih u *Hrvatsku gramatiku*, dijelom biti pridružena i poredbena jer će se u radu ponajprije donijeti dvije usporedbe:

1. usporedba jezičnih obilježja hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* s jezičnom normom danom u gramatičkom dijelu priručnika

[13] Dok su svi konverzacijski obrasci obuhvaćeni *Razgovorima* dvostupačni s mađarskim stupcem kao polaznim, posljednji je, 24. u cjelini *Iz svagdanjega života*, naslovljen *Nepromjenjivi izrazi* (*Változatlan szólásmódok*) s hrvatskim polaznim stupcem, a obuhvaća frazeologizme koji se osim na hrvatskom daju i na mađarskom jeziku. Usp. *Govori u vjetar.* (*Levegőbe beszél*.), *Hoda kao muha bez glave*. (*Jár-kell mint a fejnélküli légy*.), *Vuče se kao magla bez vjetra.* (*Vonszolja magát, mint a köd szél nélkül.*).

[14] Iz te se skupine iz analize izostavljaju stupačni popisi naziva službenika i dostojanstvenika.

2. usporedba jezičnih obilježja hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* s jezikom hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova na tlu Trojednice u drugoj polovici 19. stoljeća.

Cilj je prve usporedbe pokazati u kojoj su mjeri administrativno-poslovni tekstovi u *Hrvatskoj gramatici* odrazom jezične norme u gramatičkom dijelu priručnika,[15] a drugoj potvrditi stilsku (ne)ujednačenost administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* s tekstovima iste stilske pripadnosti otisnutima unutar granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora druge polovice 19. stoljeća.[16] U obama će se slučajevima usporedbom ukazati samo na ona obilježja administrativno-poslovnih tekstova koja se razlikuju ili s obzirom na tekstove iste stilske pripadnosti unutar granica Trojednice ili s obzirom na propisanu normu u gramatičkom dijelu priručnika. Pritom treba istaknuti da će iz usporedbe s gramatičkim propisom u *Hrvatskoj gramatici* biti izuzeta sintaktička, leksička i stilska obilježja administrativno-poslovnih tekstova s obzirom na to da ona nisu dijelom Ehrenhöferova i Vidovicseva normativnoga propisa, ali će ih biti moguće usporediti s tekstovima iste stilske pripadnosti u Trojednici. Uzme li se u obzir i činjenica da su obilježja administrativnoga stila u hrvatskom standardnom jeziku iscrpnije opisana (usp. Kovačević, Badurina, 2001; Silić, 2006; Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005; *Jezični priručnik Coca-Cole*, 2012; Turk, 2013; Blagus Bartolec, 2017) u odnosu na obilježja hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u Trojednici 19. stoljeća, a što je do sada najobuhvatnije dala Rezo (2015: 357–401),[17] ovaj će rad biti prinos upoznavanju stilskih obilježja tekstova i izvan njezinih granica što je u okviru funkcionalne jezične stilistike ostalo neistraženo.

---

15 Pitanje je usklađenosti jezičnih obilježja administrativno-poslovnih tekstova s normativnim propisom u gramatičkom dijelu priručnika tim važnije ako se uzmu u obzir *Tekstovi za čitanje* (*Olvasmányok*) koje autori donose na kraju priručnika. Naime, „Autori nisu naveli izvore iz kojih preuzimaju ulomke pa jezičnim obilježjem tekstovi, pokatkad, ne slijede normativne preporuke u gramatičkom dijelu priručnika." (Lehocki-Samardžić, Mlikota, 2017: 414). Razložno propitati odnosi li se ista tvrdnja i na administrativno-poslovne tekstove.

16 Ta će usporedba ponajprije biti oslonjena na istraživanje koje je provela Vladimira Rezo (2015: 357–401). Njezino je istraživanje obuhvatilo hrvatske administrativno-poslovne tekstove u 19. stoljeću, no ipak „Korpus tekstova za analizu jezika administrativno-poslovnih tekstova 19. stoljeća većinom čine izvori objavljeni u drugoj polovici stoljeća. To je i razumljivo jer se otada hrvatski jezik razvija intenzivnije nakon što je postao službenim jezikom u Saboru od 1847., a zatim je uveden u škole, urede i druge javne službe." (Rezo, 2015: 367). Stoga se i rezultati njezina istraživanja ipak u velikoj mjeri mogu usporediti s korpusom tekstova administrativno-poslovnoga stila u *Hrvatskoj gramatici* koja je izvan granica Trojednice otisnuta krajem 19. stoljeća.

17 O administrativno-poslovnom stilu 19. stoljeća vidi i Mamić (1981), Mlikota (2011), Samardžija (2011). O hrvatskom pravnom nazivlju u drugoj polovici 19. stoljeća vidi osobito: Mamić (1999, 2004).

4. JEZIČNA OBILJEŽJA ADMINISTRATIVNO-POSLOVNIH TEKSTOVA U *HRVATSKOJ GRAMATICI*

4.1. Slovopis

Slovna su rješenja hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* tek manjim dijelom različita u odnosu na hrvatske tekstove iste stilske pripadnosti na tlu Trojednice druge polovice 19. stoljeća.

Fonem /ć/ redovito je u korpusu bilježen jednoslovom *ć* (usp. *obterećuju* (136),[18] *vreću* (156), *priobćenje* (157), *uplaćenih* (167), *plaćen* (186)) dok se na tlu Trojednice u administrativno-poslovnim tekstovima bilježi i jednoslovom (češće) i dvoslovom *tj* (Rezo, 2015: 368). Međutim, valja istaknuti da Ehrenhöfer i Vidovics i u gramatičkom dijelu priručnika pojednostavljuju suglasnički sustav „s obzirom na to da za fonem /ć/ nemaju dva slovna znaka *ć* i *tj*, (…) već samo *ć*" (Mlikota, Lehocki-Samardžić, 2017: 59) pa je navedeno slovno rješenje i u administrativno-poslovnim tekstovima u skladu s normativnim propisom.

Fonem /đ/ pretežito se slovno bilježi kao *dj* (usp. *potvrdjujem* (133), *uredjenje* (154), *medjunarodnom* (165), *odredjen* (174)), a dvoslov je *gj* zabilježen samo u imenima, osobnim (*Gjuro* (131)) i zemljopisnim (*Gyulafalvi* (175)).[19] Ono što nije dio normativnoga propisa Ehrenhöferova i Vidovicseva priručnika, a nije ni dijelom hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u Trojednici, dvoslov je *dž* za fonem /dž/, doduše potvrđen jednim primjerom u korpusu, u primjeru *džep* (176). Dvoslov *dž* u turcizmima od hrvatskih gramatika na mađarskom bilježi Mihalović (1874: 3) u *Praktičnoj ilirskoj gramatici*: *džigerica*, *džak*, *džamija* pa je pretpostaviti da je u drugoj polovici 19. stoljeća bio u uporabi u ugarskom dijelu Podunavlja.[20]

U korpusu je nadalje refleks jata bilježen dvoslovima – *ie* za dugi, *je* za kratki: *liečnika* (129), *siečnja* (133), *obaviest*, *uslijed* (153), *vjerno* (133), *mjesto* (134), *uvjetom* (135), uz poneka odstupanja: *usljed* (131), *riešenje* (153). Takvo je bilježenje refleksa jata tek dijelom usuprot tekstovima s kraja stoljeća i na tlu

---

18 Uz primjere se iz korpusa bilježi samo broj stranice s koje se preuzimaju.

19 Takva je razdioba uporabe dvoslova *dj* (u domaćih riječi) i *gj* (u tuđih riječi i imenima) razvidna i iz hrvatskih rečeničnih primjera vježba za prevođenje. Vidi: Mlikota, Lehocki-Samardžić (2017: 59).

20 Tomu treba dodati i činjenicu da „fonem /ʒ/ nije izvan okvira zagrebačkih slovnica s obzirom na to da ga (…) u popisu suglasnika bilježi Vjekoslav Babukić u *Ilirskoj slovnici* (Tafra, 2013: 142)" (Mlikota, Lehocki-Samardžić, 2018: 89).

Trojednice jer „jat realiziraju kao *ije* i *je* (…), ali i kao *ie* za duge slogove" (Rezo, 2015: 368). Naime, prema izlučenim primjerima iz izvora uporabljenih za analizu jezika hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova na tlu Trojednice razvidno je da se u *Pravilima Društva Hrvatska mensa academica u* Zagrebu objavljenima 1898. godine, dakle samo godinu dana nakon *Hrvatske gramatike*, dugi jat i ondje bilježi kao *ie*, a da se troslov *ije* bilježi tek u tekstovima zadnje godine stoljeća – u *Zakonima o uređenju Sveučilišta* (1900.) i u *Pravilima Društva hrvatskih književnika* (1900.).

Slogotvorni je /r/ beziznimno bilježen bez poratnoga mukloga *è*: *brzojavne* (133), *crveni* (135), *svršeno* (189) dok u hrvatskim tekstovima administrativno-poslovnoga stila u Trojednici do potkraj stoljeća „prevladava dvoslov < èr >, ponekad bez nadslovka (…)", ali ipak s „vremenom se popratni vokal gubi" (Rezo, 2015: 369).

Za hrvatske je tekstove navedenoga stila na tlu Trojednice znakovito i mjestimično bilježenje udvojenih slova „i u tuđim i u domaćim riječima (npr. *kassu*, *cessara*, *Sissku*, *Jellačić*)" (Rezo, isto). U korpusu tekstova u *Hrvatskoj gramatici* takvo je bilježenje samo u uzviku *Hallo*, u tekstovima kojima se bilježe *Razgovori na telefonu* (*Beszélgetések a távbeszélőn*) u poštanskoj i brzojavnoj službi što može biti utjecajem mađarskoga jezika s obzirom na to da je u mađarskim tekstovima oglašivanje na početku telefonskoga razgovora zabilježeno na isti način.[21]

U korpusu je zabilježeno i preuzimanje mađarskih nadslovnih znakova (i) u hrvatskim inačicama imena gradova (usp. *Temišvár*, mađ. *Temesvár* (190), *Cegléd*, mađ. *Czegléd* (156)),[22] no ipak nedosljedno (usp. *Temišvar*, mađ. *Temesvár*). Zabilježena su i fonetizirana imena gradova (usp. *Šorkšar*, mađ. *Sorksár*), a neki i kao ponašenice (egzonimi): *Pariz*, mađ. *Páris* (161), *Beč*, mađ. *Bécs* (172), *Bruselj*, mađ. *Brüssel*.

4.2. Pravopis

Na pravopisnoj je razini u korpusu administrativno-poslovnih tekstova zamijećeno nekoliko dvostrukosti koje se u prvom redu odnose na pisanje niječnice uz glagol; u korpusu prevladava nesastavljeno pisanje (usp. *ne znam* (154), *ne mogu*,

21 Usp. „*Predplatnik*: Hallo! *Središte*: Hallo! središte.", u mađarskom tekstu: „*Előfizető*: Halló ! *Központ*: Halló ! központ." (188).

22 Isto je i u nekih osobnih imena i prezimena: *Faragó* (169), *Fréderic* (170), *Fehér* (188).

ne smijemo, *ne može* (155)), a primjeri sastavljenoga pisanja rjeđe su zabilježeni (usp. *neće* (135), *neću* (162), *neprekoračite* (154), *nezna* (184)). Usporedi li se pisanje niječnice uz glagol s tekstovima iste stilske pripadnosti na tlu Trojednice, razvidno je da se niječnica uglavnom ondje piše sastavljeno – takvo je pisanje potvrđeno i na kraju istraživanoga razdoblja, „u nekim tekstovima redovito: *nebijahu*, *nebudu*, *nemogu*, *nezahtieva* (Di)." (Rezo, 2015: 370).[23] Zanimljivo je da Ehrenhöfer i Vidovics (1897: 57–62) u gramatičkom dijelu priručnika, uz primjere glagolskih paradigma, redovito niječnicu bilježe također sastavljeno uz glagol pa je pretežito nesastavljeno pisanje u administrativno-poslovnim tekstovima obilježjem navedena stila.

Druga je pravopisna dvostrukost, u sličnom omjeru kao i kod bilježenja niječnice uz glagol, zamijećena u pisanju priloga; u korpusu prevladava nesastavljeno pisanje (usp. *do sada* (154, 190), *za sigurno* (169), *s početka*, *na pamet* (158), *u istinu* (169), *od onda* (171), *Od prilike*, *u nepred* (172), *u ostalom* (174), *malo prije* (179), *na večer* (183), *prije podne*, *poslie podne* (184), *s mjesta* (191)), a primjeri su sastavljenoga pisanja doista izolirani (usp. *naskoro* (156), *bezdvojbeno* (171), *podnipošto* (176), *dosada* (179)). No za razliku od bilježenja niječnice uz glagol takvo je (nesastavljeno) pisanje tijekom cijeloga 19. stoljeća potvrđeno i u administrativno-poslovnim tekstovima u Trojednici (usp. Rezo, 2015: 370–372). Iznimno se sastavljeno pisanje u korpusu potvrdilo i uz druge vrste riječi, i to:

- zamjenične prednaglasnice s naglašenom riječju: *toćemo* (162)
- glagola s čestičnom zanaglasnicom: *Jeli* (155), *Bili* (190)
- glagolskih oblika: *možebiti* (155). [24]

Svi su navedeni primjeri sastavljenoga pisanja navedenih vrsta riječi izvan normativnih okvira *Hrvatske gramatike* (usp. Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 26, 50 i dalje).[25]

---

[23] Izvor u kojem je Rezo (2015: 397) potvrdila redovito bilježenje sastavljenoga pisanja niječnice uz glagol objavljen je 1884., a riječ je o *Pravilima družtva inžinira*; *Poslovnik družtva inžinira i arkhitekata u Zagrebu*. S obzirom na godinu objavljivanja *Pravila* i *Poslovnika*, razvidno je da je sastavljeno pisanje niječnice uz glagol na tlu Trojednice prevladavalo i desetljeće prije objavljivanja *Hrvatske gramatike*.

[24] U korpusu je zabilježeno i odvojeno pisanje glagolskih oblika: *Može biti je pao na zemlju.* (167).

[25] Pregledani su i rečenični primjeri u dijelu gramatičkoga priručnika *Prijevodne vježbe* (*Fordítási gyakorlatok*) (Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 97–108); ondje je tek jedan primjer pisanja prednaglasnice sastavljeno s naglašenom riječju. Usp.: *Kada ću biti kod svojih roditeljah, doći ću i ktebi.* (105).

Kada je riječ o pisanju velikoga slova, korpus je potvrdio bilježenje takvim slovom osobnih i posvojnih zamjenica (i uz riječi iz počasti) za 2. i 3. l. mn.:[26]

...što opažate Vi? (131)

U Vašoj malo prije danoj brzojavci… (179)

...ostajem Vaše Preuzvišenosti… najpokorniji sluga. (127)

Ostajem s osobitim počitanjem Poglavitosti Vaše. (131)

...naredbom Njegove Preuzvišenosti… (133)

Njegova Presvjetlost gospodin ravnatelj predsjednik umoljava (...) (189)

Preuzvišeni gospodine Ministre! (127)

Od pravopisnih je znakova zamijećena nesustavnost u pisanju točke iza rednoga broja, odnosno njezina bilježenja i iza glavnoga broja:

U Velikom Varadinu, 10 listopada 1897. (133)

U Koprivnici, 31. prosinca godine 1897. (133)

Javljanje izmedju 7 i 8 ure na večer. (183),

...jer je naslovnik u Mesničkoj ulici br. 24. sasvim nepoznat. (187)

U mojoj kući Gajeva ulica br. 40. je buknula vatra, molim zovite odmah vatrogasce. (191)

Brzojavka br. 145. od 10/5. na Petra Joanovića… (183)

Usporedi li se način bilježenja glavnih i rednih brojeva brojkama u gramatičkom dijelu priručnika, u poglavlju *Brojnici* (*Számnevek*) (Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 34–37) razvidno je bilježenje točke samo iza rednih brojeva pa je zaključiti da su mnogi ovdje navedeni primjeri iz korpusa administrativno-poslovnih tekstova usuprot propisu te se mogu smatrati obilježjem navedena stila.

Pisanje je zareza većinom iza surečenica u složenoj i višestruko složenoj rečenici:

A sad podjite, jer je već vrieme. (157)

- Primjećujem iznova, da ja nisan duhana naručio. (175)

[26] Je li takvo bilježenje u skladu s normativnim propisom u gramatičkom dijelu priručnika, ne može se zaključiti iz pravila o pisanju *Velikoga i maloga slova* (*Nagy kezdőbetűk*.) (Ehrenhöfer, Vidovics, 1987: 6).

U vlastitom Vas interesu opominjem, da službu u svem točno vršite, jer imadem strogi nalog, da Vas nadzirem, te da u slučaju najmanjega propusta proti Vam discipliniranim putem postupam. (154)

Kako su pravopisne pojedinosti u *Hrvatskoj gramatici* svedene tek na dva kratka paragrafa – „6. § donosi obrazloženje pravopisnih načela (etimološkoga i fonološkoga) uz napomenu o pisanju slova *ć*, a 7. § obuhvaća tri temeljna pravila o pisanju velikoga početnoga slova" (Mlikota, Lehocki-Samardžić, 2017: 56) – pisanje se zareza u korpusu tekstova ne može usporediti s propisom.

4.3. Fonologija

Na fonološkoj je razini u korpusu administrativno-poslovnoga stila zabilježeno nekoliko primjera jekavskih alternacija: *njekoliko* (161, 172), *nješto* (176), *njetko* (180). Takve su alternacije dijelom i administrativno-poslovnih tekstova u Trojednici (usp. Rezo, 2015: 374) i Ehrenhöferova i Vidovicseva (1897: 48–49, 90) normativnoga propisa. Neprovođenje druge palatalizacije u imenica ženskoga roda u dativu i lokativu jednine (usp. *slugi* (156, 175), *u ruki* (163), *u novčarki* (169), *na daski* (179)) također je u skladu s administrativno-poslovnim tekstovima u Trojednici (usp. Rezo, 2015: 375), ali ne i s gramatičkim propisom u *Hrvatskoj gramatici* jer je ondje propisano da imenice na *g*, *h*, *k* u trećem i šestom padežu mijenjaju navedene suglasnike u *z*, *s*, *c*: *knjiga – knjizi*, *muha – musi*, *ruka – ruci*;[27] u korpusu je tek jedan zabilježeni primjer sibilarizirane osnove: *u brzojavci* (179).

U skladu je s morfonološkim pravopisom nebilježenje jednačenja glasova[28] (usp. *priobćiti*, *odpravljena*, *razpituje* (134), *obterećuju* (136), *podpisanu* (156), *sbrojiti* (157), *uručbe* (157)), a ne bilježi se ni ispadanje suglasnika (usp. *zamotci* (158), *otcu*, *otca* (165), *mjestne* (171), *listnici* (173)). Na tlu se Trojednice ipak „Potkraj razdoblja jednačenja (…) češće zapisuju (…)" (Rezo, 2015: 377).

---

[27] Usp. u izvorniku: „1. A ga, ha, ka végzetű főnevek az egyes szám III. és VI. esetében a
g-t *z*-re
h-t *s*-re,
k-t *c*-re váltaztatják át; p.o.
knjiga = könyv, III. és VI. esete : knjizi,
muha = légy, III. és VI. esete : musi,
ruka = kéz, III. és VI. esete : ruci." (22).

[28] Uz neprovođenje jednačenja po zvučnosti u primjeru priloga *Sbilja* (170) u istraživanom je korpusu samo jednim primjerom isti prilog bilježen i s provedenim jednačenjem: *zbilja* (169). Prilog *zbilja* među načinske priloge Ehrenhöfer i Vidovics (1897: 91) bilježe u gramatičkom dijelu priručnika.

Izoliranim se pak mogu smatrati fonetske alternacije skupa *sp*/*šp* u riječi stranoga podrijetla u primjerima *korespodencije* (160, 161), *korešpodenciju* (156), *korešpondirati* (180, 181) te bilježenje šćakavskoga odraza praslavenske skupine **stj* (> *šć*) u primjeru *prepušćam* (175). Pokriveno *r* nalazimo u potvrdama *zaprieke* (158), *pogrieške*, *pogriešku* (159) što dijelom odgovara primjerima na tlu Trojednice (usp. Rezo, 2015: 377).[29]

4.4. Morfologija

U tekstovima su potvrđeni stari nesinkretizirani morfemi u D, L i I mn. (usp. D. mn.: *dužnostim* (154), *tužbam* (154), *proti propisom* (171); L mn.: *na zamotcih* (157), *u forintih i novčićih* (162), *u notah* (164), *u francih*, *u brojevih i slovih* (165); I mn.: *s novci* (155), *slovi* (176), *medju stupovi* (181)). Sinkretizirani se morfemi u D, L i I mn. u administrativno-poslovnim tekstovima na tlu Trojednice bilježe već od 60-ih godina 19. st.,[30] a premda i Ehrenhöfer i Vidovics (1897: IV) predgovorno upozoravaju da „u najnovijim gramatikama (…) u III., VI., i VII. padežu množine u prvoj i trećoj deklinaciji isti je nastavak 'ima', a kod druge deklinacije tvore se nastavkom 'ama'",[31] navedene normativne pomake ipak ne unose u gramatički propis niti se bilježe u administrativno-poslovnim tekstovima. Slično je i s dočetkom *-h* uz nastavački morfem *-a*, koji je u G mn. označivao duljinu – u hrvatskim se administrativno-poslovnim tekstovima na tlu Trojednice „tek u nekolicini tekstova potkraj 19. stoljeća ne bilježi" (Rezo, 2015: 378), kako predgovorno i Ehrenhöfer i Vidovics navode za najnovije gramatičke priručnike, no u korpusu administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* još se uvijek redovito bilježi (usp. *odnošajah* (154), *kolah* (157), *zamotakah*, *komadah* (158), *nagradah* (160)).

U pridjevno-zamjeničnoj sklonidbi G jd. bilježen je dvojako: češće u dužem (usp. *poštanskoga brzojavnoga* (153), *susjednoga* (156), *jednoga*, *drugoga* (157), *jednoga uručenoga* (168), *istoga* (173)) i rjeđe u kraćem obliku (usp. *veleslavnog generalnog* (129), *brzojavnog* (153), *preporučenog* (173)). Kraći oblici genitiva jednine nisu normativno određeni u *Hrvatskoj gramatici* (usp. Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 28).

---

29 Uz *ie* na tlu su Trojednice na tom mjestu bilježeni i *ě* i *je*: *potrěbovati*, *povrjede* (Rezo, 2015: 377).

30 Usp. primjere i izvore u: Rezo (2015: 378–379, 397–399).

31 U izvorniku: „(…) a legújabb nyelvtanokban (…) a többeszám **III., VI.** és **VII. esetét** pedig az első és harmadik ejtegetésnél egyformán **„ima"** s a második ejtegetésnél **„ama"** raggal **képezik,**" (IV).

Zanaglasni je akuzativ jednine zamjenice *ona* u korpusu bilježen također dvojako: kao *ju* u skladu s normativnim propisom (Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 42) i u nešto manjem broju primjera kao *je*; oblici *ju*/*je* katkada se izmjenjuju u istoj rečenici:

Dajte ju ovamo skupa s novci… (155)

…te ju ispravite… (155)

Zaključimo škontrovanu izjavu i podpišimo ju. (167)

- *Jest, ali Vam je još ne mogu uručiti jer sam ju istom jučer dobio…* (171)

- *Oprostite, zaboravio sam ju kod sebe, evo je u listnici, izvolite.* (173)

- *Evo je, zabilježio sam promjenu naslova.* (173)

Dajte ju ovamo, odmah ću ju izmieniti… (176)

…sam ću ju pozvati. (178)

Istraženi korpus administrativno-poslovnih tekstova na tlu Trojednice 19. stoljeća ne bilježi oblik *je* za navedeni zanaglasni zamjenični oblik (usp. Rezo, 2015: 379).

Dvojaki su i oblici odnosne zamjenice *koji* – uz takav normativno određen (usp. Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 47) korpusom je potvrđen i kraći *koj* koji je obilježjem i administrativno-poslovnih tekstova u Trojednici (usp. Rezo 2105: 380):

…a ovdje su dva neuručiva novčana lista, koji se ne mogu uručiti… (168)

- *Polag dopisa, koji sam sada primio…* (190)

…te mu izplatiti iznos ovamo priložene doznačnice – koj iznos predstavlja od prodaje unišlu svotu… (137)

Čekajte jošte, moram uvezati još zamotak, koj sadržaje listareni materijal. (156)

Dajte, dakle ovamo novce, materijal, koj je preostao za sutra… (168)

Ista je zamjenica u akuzativu jednine muškoga roda potvrđena i u obliku *kojega* kad se odnosi na što neživo što je također izvan normativnih okvira (usp. Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 47), a takvih je primjera unutar stila i na tlu Trojednice (usp. Rezo, 2015: 380):

…ima kraj Rieke vinograd, kojega obradjivanje ne može osobno rukovoditi… (127)

…te dvogubka omota kojega je ovamo priložena. (135)

Kada je riječ o glagolskim oblicima, obilježjem su se administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* potvrdili dvojaki oblici futura prvoga – bez ispuštanja završnoga *-i* kad infinitiv na *-ti* dolazi prije oblika pomoćnoga glagola, kao i oblici njegova ispuštanja, a takva se dvostrukost potvrdila i u tekstovima iste stilske pripadnosti u Trojednici:

...škontrirati ćemo nadošlu listovnu poštu. (160)

...imati ćete u ruki obaviest o izplati. (163)

- *Biti će u redu.* (188)

...imati će čast… (189)

...doznat ćete za uspjeh... (166)

...dobit ćete zamotak bez pouzeća. (172)

...poslat ću naknadno. (173)

Bit će odmah. (178)

S obzirom na to da Ehrenhöfer i Vidovics (1897: 67) u glagolskim paradigmama upisuju obje inačice futura prvoga glagola na *-ti* (usp. *kupovati ću… / kupit ću…*), dvojako je pisanje zabilježeno u korpusu odrazom gramatičkoga propisa.

Izoliran je primjer tvorbe kondicionala prvoga aoristom glagola *biti* i infinitivom u primjeru:

Rado bih predati tri preporučena lista… (175)

što je utjecaj mađarskoga jezika.[32] Takva tvorba kondicionala prvoga usuprot je normativnom propisu u gramatičkom dijelu priručnika.[33] Rubno je potvrđena i uporaba kondicionala II. u jednostavnim rečenicama:

Vi bi bili morali preuzeće odmah potvrditi u bilanciji (razbroju) zamotakah. (158)

- *Bili bi ju mogli izdati i po telefonu;* (191)

U korpusu se, kao i na tlu Trojednice (usp. Rezo, 2015: 384), pronalaze glagolski prilozi sadašnji tvoreni bez završnoga *-i*: *opetujuć* (129), *ponavljajuć* (131),

32 Usp. „*F.:* Három ajánlott levelet és egy postautalványt kívánok feladni." (175).

33 Usp. paradigmu kondicionala prvoga u *Hrvatskoj gramatici*: *kupovao* (*la*, *lo*) *bih* (*bi*, *bi*), *kupovali* (*le*, *la*) *bismo* (*biste*, *bi*) (68).

sastavljajuć (169), što nije usuprot ni normativnom propisu u gramatičkom dijelu priručnika (usp. Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 69).

Među nepromjenjivim je vrstama riječi znakovitije obilježje administrativno-poslovnih tekstova bilježenje prijedloga *s*/*sa* u objema inačicama. Ipak preteže bilježenje s popratnim vokalom neovisno o početnom glasu sljedeće riječi (usp. *sa poniznom molbom* (127), *sa ubilježbom* (159), *sa nečitljivim podpisom* (161), *sa strankami* (154), *sa željeznice* (156)) što je i obilježjem tekstova na tlu Trojednice (usp. Rezo, 2015: 381), ali ne i normativnoga propisa u *Hrvatskoj gramatici*; Ehrenhöfer i Vidovics (1897: 85) distribucijski razgraničuju uporabu prijedloga *s*/*sa* navodeći da se popratni vokal bilježi samo ako sljedeća riječ započinje sa *s*, *š*, *z*.[34]

Izrazitijim je obilježjem administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* i uporaba veznika *nu*; u inačici *no* veznik se potvrdio samo jednim primjerom. Ispred veznika *nu*/*no* uvijek je zarez:

Još nisam dobio službene obaviesti, nu vaše riešenje od službe bit će mi dostatno. (153)

Materijal je u redu, nu zato ipak moram zapisnik predložiti ravnateljstvu. (160)

Nu budite tako dobri, kažite nam predavatelja i njegov stan. (161)

No, sad smo u redu! (176)

Razlog češće potvrde veznika *nu* u korpusu može biti i njegovo bilježenje među *Veznicima* (*Kötszók*) u gramatičkom dijelu priručnika; oblik *no* ondje nije zabilježen (usp. Ehrenhöfer, Vidovics, 1897: 91).

Za razliku od administrativno-poslovnih tekstova u Trojednici u kojima je veznik *jer* češće zabilježen nego oblik *jerbo* (Rezo, 2015: 382), u korpusu tekstova *Hrvatske gramatike* oba su gotovo podjednako u uporabi:

...jerbo je na tovarnom listu napisan. (155)

...jerbo preporučnina s poštarinom skupa iznosi do 20 gramah 15 novčićah… (175)

A sada podjite, jer je već vrieme. (157)

...jer za dva lista plaća se po 20 novčićah… (76)

[34] Usp. „Prijedlog *sa* koristi se samo ako iza njega slijedi riječ koja počinje s, š, z ili ž.”. U izvorniku: „*Sa* előljáró csak akkor használtatik, ha utána s, š, z vagy ž-vel kezdődő szó következik.” (85).

4.5. Sintaksa

Jedno je od izrazitijih sintaktičkih obilježja administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* uporaba bezličnih sintaktičkih ustrojstava. Prevladavaju bezlična sintaktička ustrojstva s glagolima *mora*/*može* + *se* + infinitiv kojom se izriče naredba i modalnost:

...mora se platiti pristojba jednoga lista… (161)

...jer se ista mora kao corpus delicti zapisniku priložiti. (162)

...mora se ovakov zamotak otvoriti i uručiti… (174)

Brzojavka za „Narodne Novine" može se predati i poslie 7 satih može se dalje vratiti. (185)

Zabilježeni su i primjeri obezličenja glagola *imati* i uz infinitiv kojega drugoga glagola:

...imala bi se platiti za posredovanje natrag… (173)

Danas ovdje predani preporučeni list br. 782/a. na Milana Jakobovića ima se vratiti. (187)

Rezo (2015: 387) ističe kako brojnost obezličenih sintaktičkih ustrojstava (i na tlu Trojednice) ne čudi s obzirom na karakter tekstova, a naravi su tekstova svojstvena i brojna pasivna ustrojstva. No dok u korpusu administrativno-poslovnih tekstova na tlu Trojednice prevladavaju pasivna ustrojstva s izrečenim vršiteljem radnje, češće s prijedlogom *od* uz genitiv, rjeđe s prijedlogom *po* uz lokativ (Rezo, 2015: 389), u korpusu tekstova izvan njezinih granica češći je pasiv bez izrečenog vršitelja:

Zapisnik o učinu, sastavljen kod poštanskoga ureda u Požunu, dolje podpisanoga. (160)

Pošto je bio adresat pozvan, uzkratio je platiti globu… (162)

Brzojavka br. 341. od 11/4. je uručena. (184)

Ovdješnji brzojavni ured je današnjim danom zatvoren. (185)

Biljeg od 50 novčićah priljepljen. (186)

Zajedničko je sintaktičko obilježje hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova na tlu Trojednice i izvan njezinih granica smještanje glagola na kraj rečenice što je utjecaj latinske sintakse (Rezo, 2015: 85). Najveći je broj primjera u korpusu tekstova u *Hrvatskoj gramatici* s infinitivom na kraju rečeničnoga ustrojstva:

...što se uslobodjujem Poglavitosti Vašoj ovim do znanja staviti. (131)

...te nije hotio niti naslov predatelja kazati. (155)

- *Ostali dio pošiljke ću o podne po svom slugi dati odnieti.* (175)

Vodovi su dobri, molim 96. opeta neposredno spojiti i nadziratelja pruge kući poslati. (181)

U korpusu su tekstova *Hrvatske gramatike* zamijećena i neka sinonimična sintaktička ustrojstva: uz manji broj primjera izrične rečenice s veznikom *da* uz glagole htijenja koji izriču neko ograničenje njegovu slobodnu ostvarivanju (*morati* i *trebati*[35]) češće je potvrđena preobličena rečenica s infinitivom:

...mora da bude ovdje. (169)

...pak se moram držati propisah. (171)

...moram sutra platiti... (185)

...treba uručiti zamotak iz Sarajeva. (174)

Većim je brojem primjera potvrđena izrična rečenica s glagolom *htjeti* i veznikom *da* kada taj glagol služi kao pomoćni za tvorbu futura:

Predatelj neće da pristane na gore izraženu želju naslovnika... (135)

...hoćete da budete sigurniji... (164)

- *Ali ja neću da čekam.* (171)

...ne će da ju primi... (183)

Danas je takav „futur u hrvatskom književnom jeziku snažno obilježen stilskom vrijednosti pučke neposrednosti" (Katičić, 2002: 343), no u korpusu se tekstova *Hrvatske gramatike* gotovo jednakim brojem primjera nametnuo danas neutralnom ustrojstvu s običnim futurom tvorenim infinitivom glagola:

...te mislim, da ne ću dati povoda tužbam... (154)

Radije ću se pritužiti. (171)

- *Dakle, nipošto nećete izplatiti doznačnice?* (171)

Glagolski prilozi sadašnji i prošli u korpusu administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* zadržali su osim priložne i staru pridjevnu funkciju

[35] Rezo (2015: 388) navodi da je ustrojstvo *treba* + *da* + prezent u korpusu potvrđeno samo dvama primjerima: *Na odborskoj sjednici treba da bude barem sedam odbornika*., *Narodni naš jezik treba da poslovnim postane…*

koja je, uostalom, potvrđena i u korpusu tekstova 19. stoljeća na tlu Trojednice (usp. Rezo, 2015: 389), a manjim su dijelom zabilježeni i u funkciji zavisne surečenice:

Moja, na Rieci stanujuća udova majka… (127)

Na gore spomenuti predmet odnoseća se povratnica… (134)

…na Vašem stolu nalazeće se manipulacionalne spise (izprave). (166)

Evo u mojoj blagajni nalazeći se novac… (167)

…imala bi platiti za posredovanje natrag uzeća pristojba. (173)

…listovne pošte, došavše iz Dévénya… (161)

Složena su sintaktička ustrojstva dakako obilježjem i administrativno-poslovnih tekstova izvan granica Trojednice. Vrlo su česte uzročne rečenice, najčešće povezane veznikom *pošto* u inverznom poretku surečenica, a nešto manjim brojem primjera i s veznicima *jerbo* i *jer* na početku zavisne surečenice:

Pošto ova pošiljka nije stigla na svoje odredište, umoljavam ured… (134)

Pošto se predatelj razpituje za gore spomenuti predmet, izvolite mi priobćiti datum kada je uručen. (134)

Pošto je naslovnik gore označenoga predmeta pod danim naslovom stana nepoznat, izvolite o tom obviestiti predavatelja. (135)

Pošto je bio adresat pozvan, uzkratio je platiti globu… (162)

…jer pošta jamči samo za vanjsku cijelost lista, pošto ga je u zatvorenom stanju preuzela od predavatelja. (170)

- Dobro je, iznimice nadopuniti ću naslov, jerbo je na tovranom listu napisan. (155)

To je potrebno, jerbo preporučnina s poštarinom iznosi do 20 *gramah 15 novčićah…* (175)

…jer za dva lista plaća se po 20 novčićah… (176)

Uzročna sintaktička ustrojstava s veznikom *pošto* u administrativnim tekstovima doista se mogu smatrati stilskim obilježjem – u *Hrvatskoj* su *gramatici* uzročnim veznicima određeni *bo*, *jerbo*, *jer* i složeni *jer da* i *budući da*, ali ne i veznik *pošto*. Autori taj veznik pridružuju vremenskim veznicima (usp. Ehrenhöfer, Vidoics, 1897: 91), a takva uporaba nije potvrđena u korpusu administrativno-poslovnih tekstova.

4.6. Leksik i stil

S obzirom na to da je Ehrenhöferov i Vidovicsev gramatički priručnik namijenjen ponajprije polaznicima tečaja mađarske kraljevske pošte i brzojavnice, leksik administrativnih tekstova uvrštenih u *Hrvatsku gramatiku* obiluje ponajprije poštanskim nazivima: *pošiljka*[36] (134), *poštanski ured* (134), *povratnica* (134), *doznačnica* (136), *predatnica* (155), *pošta* (156), *bilancije* (157), *preporučene pošiljke* (158), *poštanska tiskanica* (160), *brzojavna doznačnica* (163), *poštarina* (165) itd. Česti su i pravni nazivi poput *molba* (127), *globa*, *prekršaj*, *prihod* (160), *propisi* (161), *pristojba* (161), *zapisnik* (162), *izprave*, *upisnik* (167) i sl. U leksiku je administrativno-poslovnih tekstova od stranih riječi najviše latinizama: *korešpondirati*[37] (181), *diktirati* (157), *izolirati* (181), *korespondencija*/*korešpondencija* (160), *deponiran* (183), *reklamacija* (165) itd., a sintagmatski se preuzimaju i latinski (usp. *corpus delicti* (162)), i francuski (usp. *Lettre de valeur* (165), *poste restante* (161)) izrazi.

Obilježjem je leksika hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova uvrštenih u *Hrvatsku gramatiku* i velik broj kontaktnih sinonima; u ulozi pojačavanja osnovnoga značenja riječi zajedničko su obilježje s tekstovima na tlu Trojednice (usp. Rezo, 2015: 393). S obzirom na podrijetlo potvrđuju se u svim skupinama u kojima su zabilježeni i na tlu Trojednice (Rezo, isto). Riječ je o sljedećim kombinacijama:

a) dvije hrvatske riječi: *spisi (izprave)* (166), *odpredieljenje (odredište)* (157), *sluga (podvornik)* (158), *uručbene (dostavne) knjige/knjižice* (158, 163), *pristojbe (preporučnina/osigurnina)* (165), *primitak (prihod)* (166), *uručbenina (dostavnina, dostavna pristojba)* (168), *brzojavka (brzojavnica)* (161), *nakrstni zavitak (nakrstnica)* (161), *pretinac pisaćega stola (stolnica)* (167)

b) hrvatska riječ / posuđena riječ: *spisi (dekret)* (153), *vreća (kesa)* (158), *potanko (detaljirano)* (167)

c) dvije posuđenice: *porto (poštarina)* (158)

Međutim, potvrđeni su i primjeri u kojima je uz posuđenu riječ hrvatska riječ navedena na drugom mjestu (usp. *komad (ručnjak)* (157), *bilanca (razbroj)* (158),

[36] Svi će se primjeri imeničnih i pridjevnih leksema u ovom poglavlju rada donositi u nominativu, a glagolski će biti navedeni u infinitivu.

[37] U tom je obliku, pretpostaviti je, glagol preuzet prema njemačkom izgovoru glagola *korrespondieren*. Većina ovdje navedenih riječi latinskoga podrijetla preuzeta je preko njemačkoga jezika kao posrednika.

reklamacije (potražbe) (166)), a ta se skupina kontaktnih sinonima na tlu Trojednice ne potvrđuje u administrativno-poslovnim tekstovima 19. stoljeća.

Djelomice su s tekstovima na tlu Trojednice usporedivi i administrativizmi. Kako bi se izbjeglo ponovno imenovanje onoga o čemu je riječ, u administrativnom se stilu u Trojednici često upotrebljavaju pridjevi *isti/a/o*, *dotičan/a/o*, *naveden/a/o*, rjeđe i drugi, koji se potvrđuju i kao poimeničeni (Rezo, 2015: 395). U korpusu administrativno-poslovnih tekstova u *Hrvatskoj gramatici* najčešći je administrativizam pridjev *isti/a/o*:

- *Ostavite tamo obaviestnicu, te ga zamolite u istoj, da dodje ovamo u ured…* (164)

…morala se ista prodati… (136)

…te je na naslovnoj strani iste sa nečitljivim podpisom bilo ubilježeno… (161)

Nešto se manjim brojem primjera potvrdio i administrativizam *gornja*: *…nije preuzeo gornju pošiljku…* (136), *Iznos gornje doznačnice…* (136). Ipak, glede administrativizama u *Hrvatskoj gramatici* najvećim su brojem primjera potvrđeni prilozi *niže*, *dole*, *gore*: *Niže podpisani* (129, 133), *dole podpisani* (133), *Na gore spomenuti predmet* (134), *gore označenoga predmeta* (135), *gore označena/opisana/spomenuta pošiljka* (135), *gore izražena želja* (135) što nije potvrđeno istraživanim korpusom na tlu Trojednice. Zanimljivo je pak da se pleonazmi potvrđeni u administrativnom stilu na tlu Trojednice (usp. Rezo, isto) ne potvrđuju u korpusu tekstova iste stilske pripadnosti izvan njezinih granica.

5. ZAKLJUČAK

Analiza jezika administrativno-poslovnih tekstova uvrštenih u Ehrenhöferov i Vidovicsev gramatički priručnik potvrdila je s jedne strane u velikoj mjeri slijeđenje gramatičke norme, a s druge strane i veliku jezično-stilsku podudarnost s hrvatskim administrativno-poslovnim tekstovima na tlu Trojednice 19. stoljeća.

Odstupanja su u istraženom korpusu od normativnoga propisa u *Hrvatskoj gramatici* rubna i smatraju se obilježjem stila hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova izvan granica Trojednice, a potvrđena su na svim istraženim razinama:

- na slovnoj razini jednim primjerom bilježenja dvoslova *dž* za fonem /dž/ u primjeru *džep*

- izoliranim primjerima sastavljenoga pisanja prednaglasnica s naglašenom riječju
- bilježenjem točke iza glavnoga broja, odnosno nebilježenjem iza rednoga
- neprovođenjem druge palatalizacije u imenica ženskoga roda u D i L jd.
- bilježenjem zanaglasnoga akuzativa jednine zamjenice *ona* i u obliku *je*
- uporabom i kraćih genitivni oblika u pridjevno-zamjeničnoj sklonidbi
- uporabom i akuzativnoga oblika *kojega* kada se zamjenica odnosi na što neživo
- distribucijskim nerazgraničenjem prijedloga *s/sa*
- uporabom veznika *pošto* u uzročnim rečenicama.

Manja odstupanja u korpusu od normativnoga propisa u *Hrvatskoj gramatici* potvrdom su da je i izvan granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora 19. stoljeća administrativni stil, zapravo, „stil koji bi se trebao temeljiti na primjeni standardnojezične norme" (Blagus Bartolec, 2017: 286), odnosno, riječ je o *knjiškome* tipu diskursa ako se promatra odnos prema standardnojezičnoj normi (Kovačević, Badurina, 2001: 27–28).

U odnosu na hrvatske administrativno-poslovne tekstove u Trojednici u 19. stoljeću istraženi je korpus tekstova u *Hrvatskoj gramatici* odstupanja potvrdio također manjim brojem primjera, i to:

- pojednostavljivanjem suglasničkoga sustava bilježenjem samo jednoslova *ć* za fonem /ć/, ne i dvoslova *tj*
- izoliranim primjerom bilježenja dvoslova *dž* za fonem /dž/ u primjeru *džep*
- nebilježenjem i troslova *ije* na mjestu dugoga refleksa jata
- pretežitim nesastavljenim bilježenjem niječnice uz glagol
- neprovođenjem jednačenja po mjestu tvorbe i zvučnosti
- nebilježenjem sinkretizma morfema u D, L, I mn.
- beziznimnim bilježenjem dočetnoga *-h* uz nastavak *-a* u G mn. imenične sklonidbe
- prevladavanjem pasiva bez izrečenoga vršitelja radnje
- većim brojem izričnih ustrojstava s veznikom *da*

- posebnom skupinom kontaktnih sinonima u kojoj je uz posuđenu riječ dopisana i hrvatska (*komad (ručnjak)*).

S obzirom na metajezik *Hrvatske gramatike* očekivao bi se veći utjecaj mađarskoga jezika na stil hrvatskih tekstova, poglavito stoga što su svi administrativno-poslovni tekstovi u priručniku dvojezični. Međutim, mađarski se utjecaj potvrdio samo u primjerima:

- bilježenja udvojenih slova u uzviku *Hallo*
- preuzimanja mađarskih nadslovnih znakova (i) u hrvatskim inačicama naziva gradova
- izoliranim primjerom tvorbe kondicionala prvoga aoristom glagola *biti* i infinitivom:

(*Rado bih predati tri preporučena lista i jednu poštansku doznačnicu.* (175)).

Iz dane se analize nameće sljedeći zaključak: Ehrenhöferov i Vidovicsev gramatički priručnik administrativno-poslovnim je tekstovima, bez obzira na to što je otisnut izvan granica hrvatskoga (etničkoga i jezičnoga) prostora, baštinio obilježja hrvatskih tekstova iste stilske pripadnosti unutar granica Trojednice. Stoga se *Hrvatska gramatika* i korpusom istraženih tekstova, a ne samo gramatičkim propisom, potvrdila bitnom sastavnicom hrvatske jezikoslovne povijesti.

IZVOR

Ehrenhöfer, Aládar; Vidovics, Rókus, 1897. *Horvát Nyelvtan*. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája.

LITERATURA

Blagus Bartolec, Goranka, 2017. Glagolske kolokacije u administrativnome funkcionalnom stilu. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 43/2: 285–309.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Jezični priručnik Coca-Cole HBC Hrvatska – Hrvatski jezik u poslovnoj komunikaciji, 2012. Priredile Lana Hudeček i Milica Mihaljević u suradnji s Igorom Ćutukom. Zagreb: Coca-Cola HBC Hrvatska d.o.o.

Katičić, Radoslav, 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Treće, poboljšano izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Globus, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Kovačević, Marina; Badurina, Lada, 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Lehocki-Samardžić, Ana; Mlikota, Jadranka, 2017. Horvát Nyelvtan Aladára Ehrenhöfera i Rókusa Vidovicsa, u: *XIII. Međunarodni kroatistički znanstveni skup. Zbornik radova*. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, str. 402–416.

Majdán, János, 2013. Drava kao poveznica. Mađarsko-hrvatske gospodarske veze u razdoblju 1868-1918. *Scrinia slavonica*. 13: 99−111.

Mamić, Mile, 1981. Hrvatski ustavnopravni jezik u 2. polovici 19. stoljeća. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 6-7/1: 163–226.

Mamić, Mile, 1999. *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*. II. prošireno izdanje. Zagreb: Profil.

Mamić, Mile, 2004. *Hrvatsko pravno nazivlje. Članci i rasprave*. Zadar: LIN-CRO d.o.o.

Mihálovics, János, 1874. *Gyakorlati Ilir Nyelvtan*. Baja: Szigriszt Gyula Bizománya [pretisak: Matica hrvatska Ogranak Osijek, Osijek, 2016.].

Mlikota, Jadranka, 2011. Privatni i javni jezik Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*. Zagreb: Hrvatski studiji, str. 345–387.

Mlikota, Jadranka; Baraban, Borko; Aleksa Varga, Melita, 2017. Gyakorlati Ilir Nyelvtan Jánosa Mihálovicsa, u: *Od početaka do danas. 120 godina kroatistike u Budimpešti*. Budimpešta: Institut za slavensku i baltičku filologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta Loránda Eötvösa, str. 19–25.

Mlikota, Jadranka; Lehocki-Samardžić, Ana, 2016. Gyakorlati Ilir Nyelvtan Ivana Mihalovića – prinos mađarskoj sastavnici hrvatske jezikoslovne povijesti, u: *János Mihálovics, Gyakorlati Ilir Nyelvtan*. Baja: Szigriszt Gyula Bizománya, 1974. [pretisak: Matica hrvatska Ogranak Osijek, Osijek, 2016.], str. 251–303.

Mlikota, Jadranka; Lehocki-Samardžić, Ana, 2017. Horvát Nyelvtan Aládara Ehrenhöfera i Rókusa Vidovicsa – prinos hrvatskoj gramatikografiji 19. stoljeća. *Fluminensia*. 29/2: 49–68.

Mlikota, Jadranka, Lehocki-Samardžić, Ana; Baraban, Borko, 2016. Tragom Mažuranićeve Slovnice Hèrvatske u gramatičkom priručniku Jánosa Mihálovicsa Gyakorlati Ilir Nyelvtan. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 42/1:121–145.

Rezo, Vladimira, 2015. Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika*. Knjiga 4.: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, str. 357–401.

Samardžija, Marko, ur. 2011. *Stoljeća hrvatskoga jezika: 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu*. Vinkovci: Riječ, Privlačica.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Disput.

Turk, Marija, 2013. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi: Prilog lingvistici jezičnih dodira.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

THE LANGUAGE OF ADMINISTRATIVE AND BUSINESS TEXTS IN GRAMMAR HANDBOOK *HORVÁT NYELVTAN* BY EHRENHÖFER AND VIDOVICS

Abstract

The Hungarian constituent of Croatian gramaticography can be traced from the second half of the 19th century starting with the occurrence of grammar handbooks intended in the first place for Hungarians who were learning the Croatian language in the Hungarian part of the Monarchy. These grammar books, by their normative prescriptions (by Mihalović, Margitaij, Ehrenhöfer and Vidovics), rely on grammar books by Zagreb Philological School. Nevertheless, they are different from them, not only in metalanguage, but even more pronouncedly in the structure, taking into consideration that in addition to the grammar of the Croatian language they also provide examples of sentences for translation (from Croatian into Hungarian and vice versa), speaking exercises and dictionary lists. *Horvát Nyelvtan* by Ehrenhöfer and Vidovics (Budapest 1897) is different from other Croatian grammars in Hungarian in also offering administrative texts: bilingual conversation patterns for use in postal service, examples of requests, reports, official letters and the like. The analysis encompasses the aforementioned examples of administrative and business texts with the aim of comparing their linguistic features with the features of administrative and business style texts in the area of the Triune Kingdom in the 19th century.

Keywords: *Horvát Nyelvtan*, Croatian grammars in Hungarian, 19th century administrative business style

Maja Glušac
Amra Hodžić
Filozofski fakultet u Osijeku
mglusac@ffos.hr
amrah97@gmail.com

PRILOZI SA SUFIKSIMA *-CE*, *-ICE* I *-IMICE*

Izvorni znanstveni rad UDK 811.163.42’367.624:35

U radu se polazi od obilježja administrativnoga stila – objektivnosti, neosobnosti, neemocionalnosti, stilske neobilježenosti i dosljednoga izbjegavanja osjećajne obojenosti – te se u odnosu na ta obilježja propituje zastupljenost priloga sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* kojima se u tvorbenim opisima pripisuje *izraženije* priložno značenje. Cilj je rada usustaviti opis tvorbe spomenutih priloga (sufiksalna, prefiksalno-sufiksalna i složeno-sufiksalna tvorba), njihove značenjske osobitosti (jer takvi prilozi prema opisu u *Tvorbi riječi* Stjepana Babića „imaju nešto izraženije obilježeno priložno značenje”) i normativnu prihvatljivost (iako su bili dijelom jezične norme druge polovice 20. stoljeća, već početkom 20. stoljeća norma ih je hrvatskih vukovaca obilježila kao nepotrebne „zališne neologizme” i „kajkavizme” koje ne bi trebalo upotrebljavati; suvremena ih jezična norma ne proskribira). Korpusnim se istraživanjem zakonskih spisa provjerava pogodnost i učestalost njihove uporabe u administrativnom stilu suvremenoga hrvatskog jezika, i to u zakonodavno-pravnom podstilu, osobito u odnosu na mogućnosti zamjenjivanja drugim prilozima ili izrazima (npr. *primjerice – na primjer*, *djelomice – djelomično*).

Ključne riječi: administrativni stil, zakonodavno-pravni podstil, prilozi, sufiksi *-ce*, *-ice*, *-imice*

1. UVOD

Neka su od osnovnih obilježja administrativnoga stila objektivnost, ujednačenost, neosobnost, neemocionalnost, stilska neobilježenost (usp. Silić, 2006: 66; Barić i dr., 1999: 60) te dosljedno izbjegavanje osjećajne obojenosti (Težak, Babić, 2005: 34).[1] Razlog je tomu činjenica da su jezična i stilska sredstva

[1] Umjesto naziva *administrativni stil* Težak i Babić (2005: 43) u svojoj gramatici rabe naziv *uredsko-poslovni stil*: „To je način izražavanja u službenim dopisima, upravnim aktima, uredbama, odlukama, zakonima, pravilnicima, propisima, potvrdama, računima, narudžbama, molbama, žalbama, oglasima, službenim životopisima, izvještajima i sl.”

administrativnoga stila usmjerena na prenošenje informacija i službenu komunikaciju, što zahtijeva formalnu objektivnost na jezičnom planu, stoga u administrativnim tekstovima izostaju emocionalno-ekspresivna sredstva[2] (Katnić-Bakaršić, 2007: 96). Zbog svega rečenoga može se očekivati da će u tekstovima pisanim administrativnim stilom, konkretno u zakonskim spisima i odlukama, izostati ona jezična sredstva koja imaju *izraženija* značenja. Time je ujedno određen i cilj istraživanja u ovome radu: na temelju rječničkih opisa priloga sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* za koje se u literaturi navodi da „imaju nešto izraženije obilježeno priložno značenje" (Babić, 2002: 560) nastoji se istražiti i utvrditi pogodnost i učestalost uporabe takvih priloga u zakonodavno-pravnom podstilu administrativnoga stila,[3] za koji se pretpostavlja da će potvrditi navedena obilježja administrativnoga stila.

U radu se najprije donosi pregled tvorbenih načina kojim ova skupina priloga može nastati, što će se pokazati bitnim i u opisima njihova *izraženijeg* značenja. Naime, to se obilježje pripisuje samo prilozima nastalim od priložnih osnova, a izostaje kod priloga nastalih od drugih osnova (imeničke, glagolske, zamjeničke, pridjevne). Stoga će se radom utvrditi je li to određenje doista precizno ili bi odrednica kojom se prilozima na *-ce*, *-ice* i *-imice* pripisuje izraženije značenje trebala obuhvatiti sve priloge tvorene tim sufiksima.

2. TVORBA PRILOGA

U gramatičkim opisima priloga, osim prikaza tvorbenih načina njihova nastanka, uz pojedine se priloge donose i podatci o njihovoj učestalosti uporabe i značenjskim osobitostima.

Stjepan Babić u *Tvorbi riječi u hrvatskome književnom jeziku* (2002) navodi da je tvorba priloga „veoma raznolika, ali je plodna samo preobrazba, a većina je drugih načina i tipova veoma slabo plodna ili je neplodna." (Babić, 2002: 559) Od

---

2 „U administrativnome funkcionalnom stilu ne treba upotrebljavati: prostorno ograničen leksik (lokalizme, regionalizme, dijalektizme), vremenski ograničen leksik (historizme, arhaizme), žargonizme, riječi u prenesenome značenju, stilske figure, frazeme, umanjenice, uvećanice, hipokoristike, vulgarizme, rječe, jezično nepravilnije, **stilski obilježenije istoznačnice** (istaknule M. G. i A. H.)." (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005: 255–256)

3 U literaturi se razlikuju sljedeći podstilovi administrativnoga stila: zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i personalni (Kovačević, Badurina, 2001: 480; Tošović, 1988: 83; Katnić-Bakaršić, 1999: 33).

sedam tvorbenih načina kojima prilozi mogu nastati (sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba, slaganje, složeno-sufiksalna tvorba, sraslice, preobrazba i polusloženice), prilozi na *-ce*, *-ice* i *-imice* prema Babićevu opisu nastaju samo sufiksalnom i složeno-sufiksalnom tvorbom. Pri tome Babić pod složeno-sufiksalnom tvorbom opisuje i prefiksalno-sufiksalnu tvorbu.

2.1. Sufiksalna tvorba priloga na *-ce*, *-ice* i *-imice*

Sufiksalna tvorba jedan je od najplodnijih tvorbenih modela u nastanku priloga. Babić (2002: 559) navodi čak 24 sufiksa koji sudjeluju u sufiksalnoj tvorbi priloga, a kao plodnije izdvaja upravo sufikse *-ice* i *-imice* te dodaje da su ostali sufiksi „slabo plodni ili neplodni".

Sufiksom *-ce* nastaju novi prilozi izvedeni od priloga (npr. *kradomce*, *neprestance*, *pravce*, *strmoglavce*, *uzajamce*) i od pridjeva (npr. *pojedince*).

Prilozi su sa sufiksom *-ice* brojniji te mogu biti izvedeni od imenica, glagola i priloga. Od opće imeničke osnove nastali su prilozi *dnevice*, *mrvice*, *namjerice*, *prigodice*, *primjerice*; od instrumentalnog oblika imenice nastali su prilozi *časomice*, *danomice*, *djelomice*,[4] *jatomice*, *redomice*. Od glagolskih osnova nastaju prilozi *hotice*, *naumice*, *navalice*, *sučelice*, *sunovratice*. Prilozi na *-ice* izvedeni od priloga jesu *isprvice*, *iznovice*, *kradomice*, *lakomice*, *nemilice*, *ničice*, *pješice*, *poprečice*, *postupice*, *potajice*, *strmoglavice*, *zloradice*; deminutivno značenje ima prilog *malčice*, a pojačajno značenje ima prilog *jedvice* koji se obično upotrebljava u svezi *jedva jedvice*.

Sufiksom *-imice* prilozi se tvore od imeničkih, glagolskih i pridjevnih osnova. Od imeničkih su osnova nastali prilozi *časimice*, *četimice*, *hrpimice*, *leđimice*, *mjestimice*, *obrtimice*, *plohimice*, *plosimice*, *prsimice*, *silimice*, *smrtimice*, *strelimice*, *širimice*, *zgodimice.* Od glagolskih osnova sufiksom *-imice* nastali su prilozi *bodimice*, *đipimice*, *gurimice*, *hitimice*, *hotimice*, *kradimice*, *letimice*, *sječimice*. Od pridjeva je izveden prilog *kosimice.*

[4] U Silić-Pranjkovićevoj gramatici (2005: 179) pri opisu sufiksalne tvorbe priloga nalazi se sufiks *-omice* s primjerom *djelomice*: *dijel(Ø) // djel-* + *-omice*. Budući da se taj sufiks ne spominje ni u jednoj drugoj gramatici, ni u ovome se radu ne opisuje zasebno.

2.2. Prefiksalno-sufiksalna i složeno-sufiksalna tvorba priloga na *-ce*, *-ice* i *-imice*

Navodeći da u složeno-sufiksalnoj tvorbi sudjeluju različite sintaktičke veze i sufiksi, uz sufikse *-ke, -aške* i *-uške* Babić navodi i sufikse *-ce*, *-ice*, *-imice* te dodaje da su upravo složenice s tim trima sufiksima plodnije, dok su ostale „slabo plodne ili su neplodne" (Babić, 2002: 563).

Najveći je broj priloga nastao prefiksalno-sufiksalnom tvorbom. Sufiks *-ce* u tvorbi priloga javlja se u tvorbenom modelu *prijedlog + imenica/pridjev + -ce*. Najčešći je tvorbeni model s imeničkom osnovom, npr. *besprestance* (*bez + prestan(ka) + -ce*). Tako su nastali i prilozi *bezobzirce*, *doslovce*, *naglavce*, *naizmjence*, *poimence*, *poskokce*, *postrance*, *ustopce*, *uzastopce*. S pridjevnom je osnovom tvoren prilog *posamce* (*po + sam + -ce*). Sufiks *-ce* dolazi i s glagolskom osnovom, ali po modelu *ne + glagol + -ce*: npr. *neopasce* (*ne + opaz(iti) + -ce*).

Sufiks *-ice* javlja se u modelu *prijedlog + imenica/zamjenica + -ice.* Najčešći je tvorbeni model s imeničkom osnovom, npr. *naleđice* (*na + leđ(a) + -ice*). Tim su modelom nastali i prilozi *naizmjenice*, *naustice*, *nizbrdice*, *potrbušice*, *ustopice*, *uzbrdice*, *zastopice*. Sa zamjeničkom su osnovom nastali prilozi *posebice* i *zasebice*. S glagolskom osnovom prilozi se tvore po modelu *ne + glagol + -ice*, npr. *neopazice* (*ne + opaz(iti) + -ice*). Tim su modelom nastali još i prilozi *nehotice* i *neštedice*. Složeno-sufiksalnom tvorbom s brojem u prvom dijelu složenice nastao je prilog *jednoglasice*, a s pridjevom *pustopašice* i *stranputice*.

Sufiks *-imice* nije osobito plodan u prefiksalno-sufiksalnoj tvorbi. Babić navodi tek četiri primjera „rijetkih po uporabi" (Babić, 2002: 563). To su prilozi nastali po modelu *ne + glagol + -imi*ce: *nadahnimice*, *nehotimice*, *neštedimice*, *netrenimice*.

3. UPORABA PRILOGA U ADMINISTRATIVNOM STILU

Za potrebe ovoga rada sastavljen je korpus priloga sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* zabilježenih u suvremenoj normativnoj literaturi: *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (Babić i dr., 1991), *Hrvatska gramatika* (Barić i dr., 1997), *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (Babić, 2002), *Gramatika hrvatskoga jezika* (Težak, Babić, 2005), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (Silić, Pranjković, 2005) i *Naglasak u hrvatskome književnom*

jeziku (Vukušić i dr., 2007) te u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika: u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (dalje *VRH*), u *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* (dalje *Školski rječnik*), u *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika J. Šonje (dalje *RHJ*) te na *Hrvatskom jezičnom portalu* (dalje *HJP*).[5] Ekscerpiranjem građe dobiven je popis od 122 priloga sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice*. Usporedi li se dobiveni broj priloga s ukupnim brojem priloga hrvatskoga jezika (7 017[6]), udio je priloga s sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* doista malen – 1,739 %. Od ukupnoga broja priloga s promatranim sufiksima najveći je broj priloga sa sufiksom *-ice* (61), slijede prilozi sa sufiksom *-imice* (39), a najmanji je broj priloga sa sufiksom *-ce* (22). Takva raspodjela zastupljenosti ujedno odgovara i tvorbenim opisima prema kojima su plodniji upravo sufiksi *-ice* i *-imice* (usp. Babić, 2002: 559).

U nastavku se rada najprije donosi pregled rječničkih opisa promatranih priloga. Budući da suvremeni gramatički opisi ne proskribiraju priloge s promatranim sufiksima, svaki je prilog provjeren u rječnicima hrvatskoga jezika kako bi se dodatno utvrdila normativnost, ali i zastupljenost u rječnicima te osobitosti njihova značenja i uporabe, kao i navođenje sinonimnih priloga. U drugome se dijelu rada istražila uporaba i zastupljenost promatranih priloga u zakonskim tekstovima.

3.1. Rječnički opisi, normativna određenja i značenjske osobitosti priloga na *-ce*, *-ice* i *-imice*

Kao što se moglo vidjeti pri opisu tvorbe promatranih priloga u suvremenim gramatikama, ti su sufiksi vrlo plodni te u suvremenom hrvatskom jeziku nema normativnih ograničenja njihove uporabe – iako ih M. Turk (2002: 63) tvorbeno

---

5 „Rječnička baza *Hrvatskog jezičnog portala* nastala je na temelju rječničkih i leksikografskih izdanja Novoga Libera u proteklih 15 godina:
Rječnik hrvatskoga jezika V. Anić (I. izdanje 1991., II. izdanje 1994., i III. izdanje 1998.)
Pravopis hrvatskoga jezika V. Anić – J. Silić (2001)
Veliki rječnik hrvatskoga jezika V. Anić (2003. priredila Ljiljana Jojić)
Kronologija – Hrvatska, Europa, Svijet (grupa autora, urednik I. Goldstein)
Rječnik stranih riječi Anić – Goldstein (I. izdanje 1998., II. izdanje 2000.)
Hrvatski enciklopedijski rječnik (uređivački odbor: prof. dr. Vladimir Anić, prof. dr. Ranko Matasović, prof. dr. Ivo Pranjković, dr. Dunja Brozović Rončević, prof. dr. Ivo Goldstein, Slavko Goldstein, mr. Ljiljana Jojić, Ljiljana Cikota; 2003)
Rječnička baza neprestano se nadopunjuje i korigira." (http://hjp.znanje.hr/index.php?show=legenda, pristupljeno 7. lipnja 2018.)

6 Taj je broj priloga naveden prema zapisu na mrežnim stranicama *Hrvatskog jezičnog portala*: „Rječnička baza sastoji se od 116.516 osnovnih riječi (natuknica), od toga 67.049 imenica, 15.699 glagola, 20.154 pridjeva, 7.017 priloga, 111 prijedloga, 72 veznika, 152 broja, 102 zamjenice, 98 čestica i 302 uzvika. Uz osnovne riječi i njihove definicije bazu sačinjavaju i primjeri (oko 60.000), sintagmatski izrazi (oko 18.000) i frazeološki izrazi (oko 10.000)." (http://hjp.znanje.hr/index.php?show=legenda, pristupljeno 7. lipnja 2018.)

povezuje s njemačkim jezikom i sufiksima -*weise* i -*lich*. No, o načinima nastanka priloga sa sufiksima -*ce*, -*ice* i -*imice* u jezikoslovnoj literaturi postoje nesuglasice: Maretić (1963: 525) njihov nastanak objašnjava postojanjem imenica kao što su **obzirca* ili **novica*, od kojih su sačuvani samo genitivi jednine, i to s prijedlogom (*bez obzirce → bezobzirce*, *iz novice → iznovice*), a analogijom su nastajali novi prilozi (Maretić, 1888: 231–232). Prema Divkovićevu mišljenju (1889: 52) spomenuti su prilozi oblici genitiva načina koji su nastali od imenica koje se više ne upotrebljavaju u nominativu (npr. *nemilica → nemilice*). Povezanost s genitivom načina nalazimo i u Miklošićevoj sintaksi čemu se Maretić (1888: 231) protivio jer u slavenskim jezicima nema potvrda da se genitivom izricao način. Različitoga je mišljenja o njihovu nastanku i Ivšić (1970: 340–341): polemizirajući s Maretićem, Ivšić navodi da takvi prilozi nisu nastali od imenica, nego prema prilozima na -*ici* i -*icejǫ* od kojih je postalo -*ici*, -*icu*, -*icom*, a zatim dočetak -*ice*: „Kako se ne može opravdano misliti da *iznenatke* postaje od *iz nenatke*, ne može se misliti ni to da, na primjer, *bezobzirke* postaje od *bez obzirke*. Zašto se nekadašnje -*icu*, -*icom* okrenulo na -*ice*, a -*ka* u -*ke*, može se različito nagađati; -*ke* je moglo postati prema prilozima na -*e*, npr. *mučke : muče.*" (Ivšić, 1970: 341)

Ono što je osobito zanimljivo u vezi s promatranim sufiksima, njihovo je određenje *izraženijeg* priložnog značenja. Opisujući sufiksalnu tvorbu priloga, Babić (2002: 559) izrijekom navodi da su prilozi tvoreni od priložnih osnova sufiksom -*ce* „nešto izraženiji od osnovnih"; za priloge tvorene od priložnih osnova sufiksom -*ice* također navodi da „imaju nešto izraženije obilježeno priložno značenje" (Babić, 2002: 560). U *Hrvatskoj gramatici* u opisu se tvorbe priloga od drugih priloga objašnjava uzrok dodavanja priložnih sufiksa u primjerima kao što su *dijelom – djelomice*, *redom – redomice*, *časom – časomice* i *kradom – kradomice.* Kako navode autori gramatike, ti se sufiksi dodaju osnovnim prilozima „radi jačeg obilježavanja priložnosti" (Barić i dr., 1997: 276). O tome govore i autori *Jezičnoga savjetnika s gramatikom* koji sufikse -*ice* i -*ce* smatraju *dodatnim priložnim nastavcima* koji se dodaju gotovim složenim prilozima te se njima „jače ističe priložno značenje." (Pavešić ur., 1971: 406).[7]

---

[7] To bi se obilježje, prema funkcionalnosti, moglo usporediti s imeničkim sufiksima -*ce*, -*ance*, -*ašce*, -*ence*, -*ešce* koji modificiraju značenje imenica (usp. Barić i dr., 1997: 327), npr. *društvo – društvance, mjesto – mjestašce*: „Te imenice imaju umanjeničko značenje, obično povezano s blažim ili jačim osjećajnim." (Babić, 2002: 145)

Stariji normativni propisi imali su drugačiji normativni odnos prema ovoj skupini priloga. Priloge s takvim „osobitim nastavcima" Maretić (1963: 525) je smatrao *zališnim neologizmima* „koje su književnici bez potrebe skovali, a u narodu ima za njih dobrih i običnih reči" (Maretić, 1924: XIV). Među njima navodi priloge *godimice*, *naumice*, *neopazice*, *potajice*, *primjerice* i *prigodice*. Temeljeći svoj jezični purizam na narodnom jeziku, tj. štokavskom dijalektu, spomenute je priloge smatrao i kajkavizmima (Maretić, 1888: 230). Pri prosuđivanju normativne prihvatljivosti tih priloga Maretić se prije svega vodio kriterijem njihove (ne)zastupljenosti u Akademijinu rječniku (kojemu je od šestog do dvanaestog sveska bio urednikom!), kao i u Broz-Ivekovićevu rječniku. Unatoč normativnim ograničenjima prilozi na *-ce*, *-ice* i *-imice* cijele se prve polovice 20. stoljeća potvrđuju u uporabi – i u književnoumjetničkom i u publicističkom stilu.[8] Njihova se uporaba u prvoj polovici 20. stoljeća može promatrati i kao jezično naslijeđe zagrebačke filološke škole koje se odupiralo normativnim ograničenjima hrvatskih vukovaca. Iako Veber opisujući priloge u *Slovnici* (1871: 77–78) normativno ne ograničuje niti preporučuje njihovu uporabu, sama činjenica da uopće spominje priloge na *-ice* potvrđuje da su bili dijelom onodobne norme. Njihovu normativnost potvrđuje i zastupljenost u Parčićevu rječniku (1901).

Iako su, dakle, prilozi na *-ce*, *-ice* i *-imice* zastupljeni u suvremenim gramatičkim opisima, rječnički opisi pojedinih priloga ipak ukazuju na normativna ograničenja koja se u nastavku rada promatraju u odnosu na troje: (ne)zastupljenost u rječniku, normativnu uputnicu na drugi prilog te stilističku odrednicu. Dakle, pojedini prilozi nisu zastupljeni u rječnicima – što bi se na neizravan način moglo shvatiti i kao nepripadanje suvremenoj jezičnoj normi. Budući da opisi u promatranim rječnicima nisu posve usuglašeni, donosimo pregled priloga prema (ne)zastupljenosti i opisu u rječnicima: oznaka - znači da prilog nije zastupljen u rječniku; oznaka + znači da je prilog zastupljen u rječniku bez ikakve stilističke odrednice; oznaka (+) znači da je prilog zastupljen u rječniku, ali ne kao glavna natuknica, nego se uz glavnu natuknicu donosi kao mogućnost (takakv je način navođenja na *Hrvatskom jezičnom portalu*); oznaka = znači da se prilog jednači s drugim (navedenim) prilogom i pri tome se značenje opisuje kod te druge natuknice (takav je način navođenja u *VRH*-u). Uz svaki se prilog u zagradi navodi broj pojavnica u mrežnome korpusu *hrWac*. Naime, (ne)zastupljenost u tome korpusu, koji uz tekstove na standardnom jeziku (između ostaloga i zakone

8 Više o tome vidi u Glušac (2013).

i druge tekstove pisane administrativnim stilom) sadrži i tekstove koji pripadaju nestandardu, potvrdit će (veću ili manju) učestalost uporabe promatranih priloga u hrvatskome jeziku – pri čemu za potvrdu uporabe nije bitno je li riječ o tekstu pisanom standardnim ili nestandardnim jezikom.

Tablica 1. Prilozi na *-ce* u rječnicima hrvatskoga jezika

	Školski rječnik	*RHJ*	*HJP*	*VRH*
1. *besprestance* (1)	-	→ *neprestance*	-	-
2. *bezobzirce* (13)	-	-	(+) rij. ekspr.	-
3. *doslovce* (20161)	-	-	(+)	+
4. *izmjence* (3)	-	-	(+)	+
5. *kradomce* (1)	-	-	-	-
6. *naglavce* (778)	usp. *naglavačke*	+	+	= *naglavačke*
7. *nasumce* (1601)	+	+	rij.	+
8. *naizmjence* (2376)	+	+	+	+
9. *neopasce* (0)	-	-	-	-
10. *neprestance* (1401)	+	+	v. *neprestano*	→ *neprestano*
11. *poimence* (1561)	-	+	+	+
12. *pojedince* (0[9])	-	-	-	→ *pojedinačno*
13. *ponovce* (0)	-	-	-	-
14. *posamce* (0)	-	-	-	-
15. *poskokce* (1)	-	-	-	-
16. *postrance* (703)	-	+	+	+
17. *pravce* (0)	-	-	-	-
18. *strmoglavce* (30)	+	+	1. + 2. pren. ekspr. razg.	+
19. *ustopce* (2)	-	-	-	→ *neprestano*
20. *uzajamce* (4)	-	-	-	-
21. *uzamance* (5)	-	-	rij. arh.	zast.
22. *uzastopce* (1703)	+	+	v. *uzastopno*	= *uzastopno*

[9] Oblik *pojedince* u korpusu se *hrWac* pojavljuje 8 606 puta. Među pregledanih prvih 300 pojavnica nema ni jedne potvrde priložne uporabe, nego je u svim primjerima riječ o imeničkom obliku.

Kao što se može vidjeti iz tabličnoga prilaza zastupljenosti priloga sa sufiksom *-ce* u promatranim rječnicima, jedino se prilozi *naizmjence* i *strmoglavce* navode u svim rječnicima i to bez ikakvih normativnih određenja i dodatnih odrednica. Kod ostalih priloga u najmanje jednom od rječnika postoji još kakva dodatna odredba (koja upućuje na normativnu ili stilističku ograničenost) ili pak prilog nije ni zastupljen u rječniku: *nasumce* je naveden u svim rječnicima, ali uz napomenu *rij.* (rijetko) na *HJP*-u; *poimence* i *postrance* navedeni su u svim rječnicima osim u Školskom; *izmjence* i *doslovce* zastupljeni su u dvama rječnicima; *neprestance*, *naglavce* i *uzastopce* zastupljeni su u svima, ali s normativnim uputnicama na priloge *neprestano*, *naglavačke* i *uzastopno*. Prilozi *besprestance*, *pojedince* i *ustopce* zastupljeni su u samo jednom rječniku i to s normativnim uputnicama na priloge *neprestance*, *pojedinačno* i *neprestano*. Dva su priloga obilježena kao rijetka u uporabi: *bezobzirce* (rijetko, ekspresivno) i *uzamance* (rijetko, arhaizam/zastarjelica). Čak sedam priloga nije zastupljeno ni u jednom od promatranih rječnika: *kradomce*, *neopasce*, *ponovce*, *posamce*, *poskokce*, *pravce* i *uzajamce.* Uporabna vrijednost promatranih priloga u mrežnome korpusu *hrWac* uvelike odgovara i rječničkim opisima – učestaliji su prilozi zastupljeniji u rječnicima. S obzirom na broj potvrđenih primjera u mrežnome korpusu *hrWac*, u administrativnom stilu mogu se očekivati prilozi koji imaju više od tisuću potvrda – *doslovce*, *nasumce*, *naizmjence*, *neprestance*, *poimence* i *uzastopce.*

Tablica 2. Prilozi na *-ice*

	Školski rječnik	*RHJ*	*HJP*	*VRH*
1. *ametice* (3)	-	-	v. *hametice*	-
2. *časomice* (19)	-	+	+	+
3. *danomice* (611)	+	+	+	+
4. *djelomice* (5275)	+	+	+	+
5. *dnevice* (37)	-	+	zast. v. *danomice*	zast. → *danomice*
6. *hametice* (250)	-	tur.	+	razg.
7. *hotice* (45)	-	-	knjiš. v. *hotimice*	→ *hotimice*
8. *iskosice* (0)	-	+	v. *iskosa*	= *iskosa*
9. *isprvice* (24)	-	+	-	= *isprva*
10. *iznovice* (134)	-	-	-	= *iznova*
11. *izručice* (0)	-	-	v. *izručke*	(= *izručke*)
12. *jatomice* (13)	-	+	+	= *jatimice*
13. *jednoglasice* (4)	-	-	-	-

	Školski rječnik	*RHJ*	*HJP*	*VRH*
14. *jedvice* (448)	-	+	+	+
15. *kradomice* (231)	-	+	+	+
16. *kriomice* (906)	+	+	+	+
17. *lakomice* (14)	-	-	-	-
18. *malčice* (3 354)	-	fam.	v. *malko*	razg. → *malko*
19. *malkice* (2 408)	-	-	dem.	razg. → *malko*
20. *mrvice* (0[10])	-	-	-	-
21. *nahvalice* (3)	-	-	-	-
22. *naleđice* (0)	-	-	-	+
23. *naizmjenice* (372)	-	-	(+)	-
24. *namjerice* (46)	-	+	-	+
25. *napolice* (0)	-	+	-	-
26. *nasumice* (771)	usp. *nasumce*	-	(+) rij.	-
27. *naumice* (26)	-	-	-	-
28. *naustice* (1)	-	-	-	-
29. *navalice* (21)	-	-	knjiš.	-
30. *nemilice* (2655)	+	+	+	+
31. *nehotice* (3170)	+	+	+	+
32. *neopazice* (285)	+	+	+	+
33. *neštedice* (3)	-	-	(+)	= *neštedimice*
34. *netremice* (557)	-	+	+	+
35. *ničice* (691)	+	+	+	+
36. *nizbrdice* (39)	-	+	+	= *nizbrdo*
37. *nizvodice* (0)	-	+	v. *nizvodno*	-
38. *pješice* (7772)	+	+	+	(= *pješke*)
39. *poimenice* (480)	-	→ *poimence*	+	-
40. *poleđice* (14)	-	+	+	(= *polećke*)
41. *popr(j)ečice* (0)	-	+	v. *poprečke*	= *poprječke*
42. *posebice* (70748)	+	+	+	+

[10] Oblik *mrvice* u korpusu se *hrWac* pojavljuje 6 082 puta. Među pregledanih prvih 300 pojavnica nema ni jedne potvrde priložne uporabe, nego je u svim primjerima riječ o imeničkom obliku.

	Školski rječnik	*RHJ*	*HJP*	*VRH*
43. *poskočice* (0)	-	-	-	(= *poskočke*)
44. *postupice* (5)	-	+	v. *postupno*	→ *postupno*
45. *potajice* (1144)	-	+	+	(= *potajno*)
46. *potrbušice* (3)	-	+	-	= *potrbuške*
47. *prigodice* (92)	-	-	+	(= *prigodimice*) → *prigodno*
48. *primjerice* (133958)	+	+	knjiš.	+
49. *pustopašice* (0)	-	+	+	+
50. *redomice* (21)	-	+	arh. ekspr.	zast. ekspres.
51. *stranputice* (0)	-	-	+	+
52. *str(j)elomice* (0)	-	-	(+)	-
53. *strmoglavice* (4)	-	-	v. *strmoglavce*	+
54. *sučelice* (236)	-	+	+	+
55. *sunovratice* (2)	-	-	+	+
56. *ustopice* (8)	-	+	+	+
57. *uzajmice* (1)	-	-	-	zast. → *uzajamno*
58. *uzbrdice*	-	-	+	= *uzbrdo*
59. *zasebice* (21)	-	+	+	→ *zasebno*
60. *zastopice* (0)	-	-	-	-
61. *zloradice* (0)	-	-	-	-

U svim su četirima rječnicima zastupljeni prilozi *danomice*, *djelomice*, *kriomice*, *nemilice*, *nehotice*, *neopazice*, *ničice*, *pješice*, *posebice* i *primjerice*; u trima su rječnicima zabilježeni prilozi *časomice*, *dnevice*, *iskosice*, *jatomice*, *jedvice*, *kradomice*, *malčice*, *netremice*, *nizbrdice*, *poleđice*, *popr(j)ečice*, *postupice*, *potajice*, *pustopašice*, *redomice*, *sučelice*, *ustopice*, *zastopice*; u dvama su rječnicima zabilježeni prilozi *hametice*, *hotice*, *isprvice*, *izručice*, *malkice*, *namjerice*, *nasumice*, *neštedice*, *nizvodice*, *poimenice*, *potrbušice*, *prigodice*, *stranputice*, *strmoglavice*, *sunovratice*, *uzbrdice*; u samo jednome od rječnika zabilježeni su prilozi *amtice*, *iznovice*, *naizmjenice*, *napolice*, *navalice*, *poskočice*, *str(j)elomice*, *uzajmice*; ni u jednome od promatranih rječnika nisu zabilježeni prilozi *jednoglasice*, *lakomice*, *mrvice*, *nahvalice*, *naleđice*, *naumice*, *naustice*, *zastopice* i *zloradice*. Dio se priloga donosi uz normativnu uputnicu na koji drugi prilog: *ametice* → *hametice*, *dnevice* → *danomice*, *hotice* → *hotimice*, *iskosice* → *iskosa*, *izručice* → *izručke*,

malčice → malko, *nizvodice → nizvodno*, *poimenice → poimence*, *popr(j)ečice → popr(j)ečke*, *postupice → postupno*, *prigodice → prigodno*, *strmoglavice → stmoglavce*, *uzajmice → uzajamno*, *zasebice → zasebno.* Pojedini se prilozi donose s posebnom (funkcionalnom i/ili stilističkom) odrednicom: odrednicu *zast.* (zastarjelo) ima prilog *dnevice*, odredice *arh. ekspr.* (arhaizam, ekspresivno) ima prilog *redomice*, odrednicu *knjiš.* (knjiški) imaju prilozi *hotice*, *navalice*, *primjerice*, odrednice *tur.* (turcizam) i *razg.* (razgovorno) ima prilog *hametice*, odrednice *fam.* (familijarno) i *razg.* (razgovorno) ima prilog *malčice*, odrednice *dem.* (deminutiv) i *razg.* ima prilog *malkice.* S obzirom na broj potvrđenih primjera u mrežnome korpusu *hrWac*, u administrativnom stilu mogu se očekivati prilozi koji imaju više od tisuću potvrda – *djelomice*, *nemilice*, *nehotice*, *pješice*, *posebice*, *potajice* i *primjerice*. Iako bi se zbog većeg broj potvrda u tu skupinu mogli ubrojiti i prilozi *malčice* i *malkice*, zastupljenost se tih dvaju priloga u zakonskim tekstovima ne očekuje zbog njihove stilističke obilježenosti (*dem.*, *fam.* i *razg.*).

Tablica 3. Prilozi sa sufiksom *-imice*

	Školski rječnik	*RHJ*	*HJP*	*VRH*
1. *bodimice* (4)	-	+	+	+
2. *časimice* (4)	-	-	rij. jez. knjiž. v. *časomice*	= *časomice*
3. *čestimice* (0)	-	-	-	→ *često*
4. *četimice* (1)	-	-	-	+
5. *danimice* (4)	-	→ *danomice*	-	-
6. *djelimice* (167)	-	→ *djelomice*	-	-
7. *đipimice* (0)	-	-	+	+
8. *godimice* (19)	-	-	ekspr. rij.	rij.
9. *gurimice* (0)	-	-	-	-
10. *hitimice* (0)	-	-	+	+
11. *hotimice* (381)	+	+	+	+
12. *hrpimice* (223)	-	+	+	+
13. *igrimice* (0)	-	-	-	-
14. *jatimice* (8)	-	-	(+)	= *jatomice*
15. *kosimice* (1)	-	-	-	-
16. *kradimice* (17)	-	→ *kradomice*	v. *kradomice*	-
17. *leđimice* (5)	-	-	1. v. *leđima* 2. knjiš. ekspr.	1. → *leđima* 2. knjiš. ekspr.

	Školski rječnik	*RHJ*	*HJP*	*VRH*
18. *letimice* (128)	+	+	+	+
19. *mjestimice* (2461)	+	+	+	+
20. *nadahnimice* (0)	-	-	-	-
21. *nehotimice* (18)	-	-	-	-
22. *neštedimice* (159)	-	+	+	(= *neštedice*)
23. *netrenimice* (4)	-	-	-	-
24. *obrtimice* (10)	-	-	-	-
25. *oštrimice* (0)	-	+	+	+
26. *plohimice* (1)	-	-	-	-
27. *plosimice* (1)	-	-	-	-
28. *ploštimice* (7)	-	+	+	+
29. *pljoštimice* (18)	-	→ *ploštimice*	v. *ploštimice*	razg. = *ploštimice*
30. *prigodimice* (8)	-	-	-	= *prigodice*
31. *prsimice* (30)	-	-	-	-
32. *silimice* (2)	-	-	-	-
33. *sječimice* (4)	-	+	+	+
34. *smrtimice* (7)	-	-	-	+
35. *str(j)elimice* (20)	-	+	+	+
36. *širimice* (0)	-	-	-	-
37. *štedimice* (0)	-	+	-	+
38. *vrzimice* (0)	-	-	zast.	zast. → *izručice*
39. *zgodimice* (29)	-	+	knjiš.	+

U svim su četirima rječnicima zastupljena samo tri priloga – *hotimice*, *letimice* i *mjestimice*; u trima su rječnicima zabilježeni prilozi *bodimice*, *hrpimice*, *neštedimice*, *oštrimice*, *ploštimice*, *sječimice* i *str(j)elimice* te *zgodimice* s oznakom *knjiš.* (knjiški) na *HJP*-u; u dvama su rječnicima zabilježeni prilozi *đipimice*, *hitimice* i *štedimice*; samo u *VRH*-u zabilježeni su prilozi *četimice* i *smrtimice*; ni u jednom od promatranih rječnika nisu zabilježeni prilozi *četimice*, *gurimice*, *igrimice*, *kosimice*, *nadahnimice*, *nehotimice*, *netrenimice*, *obrtimice*, *plohimice*, *plosimice*,

prsimice, *silimice* i *širimice*. Ostali su prilozi zabilježeni u kojemu od rječnika, ali s normativnim i stilističkim odrednicama: u trima je rječnicima zabilježen prilog *pljoštimice* s normativnom uputnicom na prilog *ploštimice*; prilozi *časimice*, *jatimice*, *kradimice* i *leđimice* u dvama su rječnicima zabilježeni s normativnim uputnicama na priloge *časomice*, *jatomice*, *kradomice* i *leđima.* U dvama su rječnicima zabilježeni prilozi *godimice* (*ekspres*., *rij*.) i *vrzimice* s oznakom da je riječ o zastarjelici. Jedino su u *RHJ*-u zabilježeni prilozi *danimice* i *djelimice*, ali s normativnim uputnicama na priloge *danomice* i *djelomice*; samo u *VRH*-u zabilježeni su prilozi *čestimice* i *prigodimice* s normativnim uputnicama na priloge *često* i *prigodice*. S obzirom na broj potvrđenih primjera u mrežnome korpusu *hrWac* u administrativnom stilu može se očekivati jedino prilog *mjestimice* koji od priloga sa sufiksom -*imice* jedini ima više od tisuću potvrda.

Dakle, pogleda li se cjelokupan korpus priloga s promatranim sufiksima, dolazi se do podatka da je od ukupno 122 priloga samo 96 zastupljeno u najmanje jednom od promatranih rječnika, dok 26 priloga nije zastupljeno ni u jednom rječniku.

Tablica 4. Prilozi prema zastupljenosti u rječnicima

broj rječnika	-*ce* (22)	-*ice* (61)	-*imice* (39)	**ukupno (122)**
4	6	12	3	**21**
3	2	17	9	**28**
2	3	16	9	**28**
1	4	9	6	**19**
0	7	7	12	**26**

U odnosu na priloge koji se potvrđuju u barem jednom od promatranih rječnika, od 96 priloga samo njih 52 nema normativnu ili stilističku odrednicu te se prema tomu mogu smatrati dijelom neutralnog, stilski neobilježenog leksičkog fonda suvremenoga hrvatskog jezika. Za te je priloge ujedno i veća vjerojatnost da će se potvrditi u tekstovima pisanim administrativnim stilom.

U vezi je sa značenjskim određenjima zanimljivo i usporediti koliko se često kod priloga s promatranim sufiksima donose sinonimni prilozi s istim sufiksima. Naime, takav je način navođenja dosta učestao u *RHJ*-u u kojemu su tako određeni prilozi *sječimice* = ‘sječući oštricom, oštrimice’ (str. 1129), *neštedimice* = ‘ne štedeći, nemilice’ (str. 691), *strmoglavce* = ‘1) glavom nadolje, na glavu, naglavce’ (str. 1187), *naglavce* = ‘s glavom nadolje, naglavačke, naglavce’ (str.

635), *kradomice* = ‘2) kriomice’ (str. 497), *dnevice* = ‘svakog dana, svakodnevno, danimice’ (str. 199), *namjerice* = ‘namjerno, hotimice’ (str. 644), *redomice* = ‘po redu, redom, uzastopno, uzastopce’ (str. 1064). Zanimljivo je pritom napomenuti da se i pri značenjskim određenjima drugih priloga također javljaju i prilozi na *-ce, -ice* i *-imice*: npr. *strmoglavo* = ‘strmoglavce’ (str. 1187), *sveudilj* = ‘stalno, neprekidno, neprestance, uvijek, vazda’ (str. 1207), *bočno* = ‘s bočne strane, bokom, postrance’ (str. 85), *tajno* = ‘na tajan način, u tajnosti, skriveno, kriomice’ (str. 1237), *namjerno* = ‘s namjerom, hoteći, hotimice’ (str. 644).

3.2. Prilozi sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* u zakonskim tekstovima

Kako je navedeno u uvodnome dijelu, u ovome se radu polazi od osnovnih obilježja administrativnoga stila koja se navode u jezikoslovnoj literaturi – stilske neobilježenosti, objektivnosti, neosobnost, ujednačenosti, neemocionalnosti i dosljednoga izbjegavanja osjećajne obojenosti. Osnovna je pretpostavka da će u zakonskim tekstovima izostati prilozi sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* jer „imaju nešto izraženije obilježeno priložno značenje” (Babić, 2002: 560). Međutim, navedeno se obilježje pripisuje samo prilozima nastalim od priložne osnove, ali ne i ostalim prilozima s promatranim sufiksima. Iako je glavni cilj ovoga rada potvrditi postavku da će promatrani prilozi izostati u zakonskim spisima te da će se umjesto njih znatno češće upotrebljavati drugi, *neobilježeni* prilozi, jedan je od ciljeva rada i provjeriti točnost gramatičkih opisa u pripisivanju *izraženijega* priložnog značenja samo prilozima tvorenim od priložne osnove. Za potrebe istraživanja analizirano je 50 zakonskih tekstova dostupnih na mrežnoj stranici *zakon.hr*.

Kao što je nevedeno, osnovna je polazna pretpostavka u istraživanju zastupljenosti priloga sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* ta da će u zakonskim tekstovima izostati: a) prilozi koji se ne potvrđuju ni u jednom od promatranih rječnika, b) prilozi koji se potvrđuju u samo jednom od promatranih rječnika, c) prilozi uz koje stoje stilističke odrednice (*razg*., *knjiš.*, *jez. knjiž.*, *ekspres*., *fam.*, *dem.*, *arh*., *zast*., *tur.*), d) prilozi uz koje stoje normativne uputnice na druge priloge, e) prilozi koji se učestalošću ne ističu ni u mrežnom korpusu *hrWac* (prilozi koji imaju manje od tisuću potvrda). Ako se koji od priloga potvrdio u promatranom korpusu zakonskih tekstova, provjerena je i učestalost uporabe istoznačnog priloga – sinonima koji se navodi u rječničkim opisima uz prilog sa sufiksom *-ce*, *-ice*, *-imice* (npr. *doslovce – doslovno*, *uzastopce – uzastopno*).

Tablica 5. Prilozi sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice* koji se javljaju u zakonskim tekstovima

	Broj rječnika u kojima se potvrđuje	Rječnička odrednica	*hrWac*	Broj potvrda u korpusu	Sinonim	Broj potvrda sinonima u korpusu
doslovce	2	-	20161	**2**	*doslovno*	0
poimence	3	-	1561	**2**	*poimenično*	2
uzastopce	4	v. *uzastopno* = *uzastopno*	1703	**6**	*uzastopno*	3
djelomice	4	-	5275	**22**	*djelomično*	140
posebice	4	-	70748	**40**	*posebno*	170
primjerice	4	*knjiš.*	133958	**17**	*na primjer*	1
				89		**316**

Kao što je prikazano u Tablici 5, u promatranom se korpusu zakonskih tekstova pojavljuje samo šest priloga: tri sa sufiksom *-ce* (*doslovce*, *poimence* i *uzastopce*) i tri sa sufiksom *-ice* (*djelomice*, *posebice* i *primjerice*), a ne potvrđuje se nijedan prilog sa sufiksom *-imice*. Iako je ukupan broj potvrda priloga s promatranim sufiksima znatno manji od broja potvrda njihovih sinonima (89: 316), osobito je zanimljiva činjenica da se polovica potvrđenih priloga – prilozi *doslovce*, *uzastopce* i *primjerice* potvrđuju znatno češće od svojih sinonima (*doslovno*, *uzastopno* i *na primjer/naprimjer*).

U pojedinim se zakonima potvrđuje i uporaba priloga *djelomice*, kao i njegova sinonima *djelomično* – i to u istim kontekstima:

(1) *U smislu ovoga Zakona stalnom poslovnom jedinicom smatra se stalno mjesto poslovanja preko kojega se poslovanje društva obavlja u cijelosti ili* ***djelomično****.*

*Ako bi izvršenje naplate poreznog duga dovelo u pitanje osnovne životne potrebe dužnika, odnosno ovršenika i članova njegova kućanstva, porez se može iznimno, na njegov zahtjev, otpisati u cijelosti ili **djelomice**.* (*Opći porezni zakon*)

(2) *Ako se u postupku ovrhe radi naplate novčane protuvrijednosti nenovčane tražbine predlagatelj osiguranja makar i **djelomice** namiri, prestaje u cijelosti njegova nenovčana tražbina ...*

*Ovršenik ima pravo izbora i nakon podnošenja prijedloga za ovrhu, ali oni prestaje čim se ovrhovoditelj makar **djelomično** namiri u skladu sa svojim prijedlogom.* (*Ovršni zakon*)

U pojedinim se zakonima potvrđuje i uporaba priloga *posebice* i prilog *posebno*:

(3) *Kad se prvostupanjska presuda ukida zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenoga činjeničnog stanja, navest će se u čemu su nedostaci u utvrđivanju činjeničnog stanja, **posebice** u odlučivanju o prijedlozima stranaka da se pribave i izvedu pojedini dokazi, odnosno zašto su novi dokazi i činjenice važni za donošenje pravilne odluke.*

*Sud može primijeniti uvjetnu osudu kad ocijeni da se i bez izvršenja kazne može očekivati ostvarenje svrhe kažnjavanja, **posebno** imajući u vidu odnos počinitelja prekršaja prema tom prekršaju ili prema oštećeniku i naknadi štete prouzročene prekršajem.* (*Kazneni zakon*)

U odnosu na polazne pretpostavke o uporabi i učestalosti pojavljivanja priloga s promatranim sufiksima može se zaključiti da je istraživanje zakonskih tekstova posve opravdalo i potvrdilo polazna razmišljanja: u zakonskim se tekstovima rabi tek manji broj priloga sa sufiksima *-ce* i *-ice* i to onih koji se učestalo potvrđuju i u korpusu *hrWac* (s preko tisuću potvrda), a ujedno su to i prilozi koji su zastupljeni u rječnicima (jedino je prilog *doslovce* zastupljen u dvama, a prilog *poimence* u trima rječnicima). U odnosu na normativne i stilističke odrednice, od polazne pretpostavke odudaraju opisi dvaju priloga: na *HJP*-u prilog *uzastopce* preporučuje se zamijeniti prilogom *uzastopno*, a prilog *primjerice* određen je odrednicom *knjiš.* (= knjiški). U odnosu na tvorbena obilježja, svih je šest potvrđenih priloga nastalo od imeničke ili zamjeničke osnove – čime se potvrđuje postavka o *izraženijem* priložnom značenju priloga nastalih od priložnih osnova, koji se stoga i ne pojavljuju u zakonskim tekstovima.

4. ZAKLJUČAK

Istraživanje tekstova pisanih zakonodavno-pravnim podstilom administrativnoga stila, kojemu su svojstvena obilježja neosobnosti, neemocionalnosti, stilske neobilježenosti i izostanak emocionalno-ekspresivnih sredstava, potvrdilo je navedena obilježja, što se u ovome radu osobito potvrdilo izostankom onih jezičnih sredstava koja imaju *izraženije* značenje – to su prilozi sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice.* Prema rječničkim opisima, kao i prema nezastupljenosti većine tih priloga u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika, potvrđuje se postavka da su ti prilozi na neki način *obilježeni*, odnosno da imaju *izraženije* priložno značenje. Iako se u gramatičkim opisima ta činjenica pripisuje samo onim prilozima koji su nastali od priložne osnove, zakonski tekstovi potvrđuju da se to obilježje može pripisati svim prilozima sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice*. Zanimljivo je pak istaknuti uporabu triju priloga koji u odnosu na svoje sinonime prevladavaju u zakonskim tekstovima – to su prilozi *doslovce* i *uzastopce* te osobito prilog *primjerice*. Ti se prilozi stoga ne mogu smatrati *obilježenima* u zakonodavno-pravnom podstilu administrativnoga stila.

IZVORI

www.zakon.hr

- *Kazneni zakon*
- *Obiteljski zakon*
- *Opći porezni zakon*
- *Ovršni zakon*
- *Pomorski zakon*
- *Prekršajni zakon*
- *Stečajni zakon*
- *Ustav Republike Hrvatske*
- *Zakon o arbitraži*
- *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*
- *Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći*
- *Zakon o biljnom zdravstvu*

- *Zakon o doplatku za djecu*
- *Zakon o državnim potporama*
- *Zakon o Državnom uredu za reviziju*
- *Zakon o duhanu*
- *Zakon o energiji*
- *Zakon o Financijskoj agenciji*
- *Zakon o financijskom osiguranju*
- *Zakon o hrani*
- *Zakon o Hrvatskoj narodnoj banci*
- *Zakon o hrvatskom državljanstvu*
- *Zakon o humanitarnoj pomoći*
- *Zakon o igrama na sreću*
- *Zakon o informacijskoj sigurnosti*
- *Zakon o investicijskim fondovima*
- *Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor*
- *Zakon o izvršenju kazne zatvora*
- *Zakon o javnoj nabavi*
- *Zakon o kamatama*
- *Zakon o minimalnoj plaći*
- *Zakon o nasljeđivanju*
- *Zakon o obrtu*
- *Zakon o osobnom imenu*
- *Zakon o policiji*
- *Zakon o pomilovanju*
- *Zakon o pravima nacionalnih manjina*
- *Zakon o pravobranitelju za djecu*
- *Zakon o radu*
- *Zakon o ravnopravnosti spolova*
- *Zakon o rudarstvu*
- *Zakon o sportu*
- *Zakon o sprječavanju sukoba interesa*

- *Zakon o tajnosti podataka*
- *Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti*
- *Zakon o ustavovama*
- *Zakon o vinu*
- *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji*
- *Zakon o zaštiti okoliša*
- *Zakon o zaštiti prirode*

LITERATURA

Babić, Stjepan, 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: HAZU, Nakladni zavod Globus.

Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko, 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU, Globus.

Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, [2]1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Barić, Eugenija; Hudeček, Lana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica; Šarić, Ljiljana; Švaćko, Vanja; Vukojević, Luka; Zečević, Vesna; Žagar, Mateo, 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.

Brozović Rončević, Dunja, ur. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Školska knjiga.

Divković, Mirko, 1889. *Hrvatska sintaksa za školu.* Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Glušac, Maja, 2013. Osječke novine nekada i sada. *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*. Zagreb, Osijek. 29: 149–163.

HJP – Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/

Ivšić, Stjepan, 1970. *Slavenska poredbena gramatika.* Zagreb: Školska knjiga.

Jojić, Ljiljana, ur., 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika.* Zagreb: Školska knjiga.

Katnić-Bakaršić, Marina, 1999. *Lingvistička stilistika*. https://www.ffst.unist.hr/_download/repository/Lingvisticka_stilistika.pdf (pristupljeno 21. 5. 2018.).

Katnić-Bakaršić, Marina, 2007. *Stilistika*. Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.

Kovačević, Marina; Badurna, Lada, 2001. Jezični paradoksi administrativnoga stila, u: *Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova I.* Osijek, str. 479–487.

Maretić, Tomo, 1888. Hrvatskosrpski adverbi na ice, ce, ke, u: *Rad JAZU*, knj. 96, Zagreb: Matica hrvatska.

Maretić, Tomo, 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*. Zagreb: JAZU.

Maretić, Tomo, [3]1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.* Zagreb: Matica hrvatska.

Parčić, Dragutin, 1901. *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Tisak i naklada „Narodnoga Lista". pretisak: Zagreb: Artresor studio. 1994.

Pavešić, Slavko, ur., 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom.* Zagreb: Matica hrvatska.

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.

Silić, Josip, Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Šonje, Jure, ur., 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Tošović, Branko, 1988. *Funkcionalni stilovi*. Sarajevo: Svjetlost.

Turk, Marija, 2002. Tvorbene značajke kalkova. *Fluminensia* 14/1: 47–66.

Veber, Adolfo, 1871. *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta.* Zagreb.

Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan; Grasselli-Vukušić, Marija, 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

ADVERBS WITH SUFFIXES *-CE*, *-ICE*, *-IMICE*

Abstract

The paper proceeds from the features of the administrative style – objectiveness, impersonalness, unemotionality, stylistic unmarkedness, and consistent avoidance of emotional colouring – which serve as a reference point for investigating the representation of adverbs with suffixes *-ce, -ice*, and *-imice.* Those adverbs have been morphologically described as having a *more pronounced* adverbial meaning. The paper aims to systematize the description of the word formation of the mentioned adverbs (suffixal, prefix-suffixal, and complex-suffixal formation), their semantic features (because those adverbs according to the description in *Tvorba riječi* ('Word Formation') by Stjepan Babić "have somewhat more marked adverbial meaning", and normative acceptability (although they were a part of the linguistic norm of the second half of the 20th century, already in the early 20th century the norm of the Croatian followers of Vuk Karadžić marked them as unneeded "redundant neologisms" and "kajkavisms", (belonging to the Kajkavian dialect) which should not be used; the contemporary linguistic norm does not proscribe them). By way of a corpus research of legal texts, their adequacy and frequency of use in the administrative style of the contemporary Croatian language is checked, namely in the legislative law substyle, especially in relation to the possibilities of replacing them with equivalent adverbs or expressions (e.g. *primjerice – na primjer, djelomice – djelomično*).

Keywords: administrative style, legislative law substyle, adverbs, suffixes *-ce, -ice, -imice*

Mihaela Komar
Maja Glušac
Filozofski fakultet u Osijeku
mihaelakomar1707@gmail.com
mglusac@ffos.hr

PLEONAZMI U ADMINISTRATIVNOM STILU HRVATSKOGA JEZIKA

Izvorni znanstveni rad UDK 811.163.42’373.612.4:35

U radu se polazi od navoda Josipa Silića u knjizi *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika* kako je pleonazam jedna od najtežih bolesti administrativnog stila. S obzirom na opće značajke toga stila (ustaljena struktura, činjeničnost, točnost, jasnoća, objektivnost, potpunost, jednostavnost, logičnost, sažetost, preglednost, eksplicitnost, određenost, analitičnost, neobilježenost, klišejiziranost izraza te usklađenost s normama hrvatskoga standardnog jezika) u radu se istražuje zastupljenost pleonazama u zakonodavno-pravnom podstilu administrativnoga stila. Na temelju analize zakona Republike Hrvatske prikupljeni se korpus pleonazama opisuje prema jezičnom kriteriju, odnosno prema jezičnim razinama, ali i s obzirom na značenje i podrijetlo sastavnih elemenata pleonastičnih izraza te s obzirom na opravdanost njihove uporabe, osobito u odnosu na jednostavnost i sažetost kao obilježja administrativnoga stila. Analizom se pokušava odgovoriti na pitanje je li opravdano govoriti o pleonazmima kao o *bolesti* administrativnog stila.

Ključne riječi: pleonazmi, zalihost, administrativni stil, zakonodavno-pravni podstil, zakoni

1. UVOD

Jezik se, kao osnovno sredstvo sporazumijevanja i posrednik u komunikacijskom procesu, mora prilagoditi komunikacijskim zahtjevima, stoga se razmatra kao sustav znakova kojim se prenosi obavijest. Kao posrednik obavijesti, jezik je s njom povezan i mora pratiti njezinu razgranatost i složenost. Upravo je obavijesna raznorodnost, tj. višefunkcionalnost jezika dovela do njegova raslojavanja na funkcionalne stilove (Tošović, 1988: 98 prema Petrović, 2005: 57–58). Obilježje

višefunkcionalnosti, uz autonomnost, svjesnu normiranost, stabilnost u prostoru i elastičnu stabilnost u vremenu, osnovno je obilježje standardnog jezika. Hrvatski je standardni jezik jezik hrvatske višefunkcionalne komunikacije (Silić, 2006) jer na različite načine funkcionira u različitim područjima i upravo se te funkcije nazivaju njegovim funkcionalnim stilovima.[1] S obzirom na odnos funkcionalnih stilova prema normi standardnoga jezika stilovi ne tvore čiste kategorije jer među njima često dolazi do preklapanja, a i svaki se od njih može podijeliti na podstilove. Osim toga, funkcionalni stilovi mogu pripadati standardnome jeziku, no svaki od njih može iz njega biti djelomično isključen jer se u svakom stilu može razlikovati njegovo najčešće realno ostvarenje od njegovih poželjnih značajki (usp. Mihaljević, 2002: 326–327). Drugačiji pogled na hrvatsku funkcionalnu stilistiku predstavlja monografija *Raslojavanje jezične stvarnosti* (Kovačević, Badurina, 2001), koju Ryznar (2016) označuje kao važan metodološki zaokret. Naime, u njoj se izlaže modificirana inačica linearnog raslojavanja standardnoga jezika na pet funkcionalnih stilova u kojoj se jezik promatra kao polje diskurza prikazano u koordinatnom sustavu. Jezik se istovremeno raslojava vertikalno, po planovima jezične realizacije (na govor i pismo), i horizontalno, po funkcijama, oblikujući unutar diskurznog polja različite diskurzne domene ili tipove – privatni, javni, specijalizirani, multimedijalni i literarni diskurz. Autorice monografije napominju da je tradicionalna podjela funkcionalnih stilova zanemarivala područje pretapanja stilskih značajki pojedinih stilova, kao i razlike koje proizlaze iz planova njihove jezične realizacije (Ryznar, 2016: 106). Kako ističe Ryznar (2016), istraživanja Kovačević i Badurine nisu srušila tradicionalnu podjelu funkcionalnih stilova, ali su ju ipak redefinirala. Dalje podsjeća da je „funkcionalno-stilska diferencijacija jezika proces koji neprekidno traje i koji zrcali trenutno, dakle privremeno stanje jezika u društvu" pa je i postojećoj podjeli nužno preslagivanje, ističući još da stilistika ne treba strahovati od velikog metodološkog zaokreta i zamjene pojma „funkcionalni stil" pojmom „diskurz" (Ryznar, 2016: 106, 108). Svjesne postojećih i mogućih nedostataka tradicionalne, „školske" podjele funkcionalnih stilova, u radu se ipak na nju oslanjamo zbog ustaljenosti, općeprihvaćenosti i obuhvatnosti. Polazimo od opisa administrativnoga stila i njegova zakonodavno-pravnoga podstila, osobito u odnosu prema dvjema bitnim činjenicama – pojmu zalihosti i jezične ekonomije. U vezi s time, u radu se istražuje uporaba pleonazama koji

[1] Razlikuje se pet funkcionalnih stilova: književnoumjetnički (beletristički), razgovorni, novinarsko-publicistički (novinski, novinarski, publicistički), administrativno-poslovni (administrativni, uredsko-poslovni, uredski) i znanstveni. Zanimljivo je primijetiti da u nazivlju stilova postoje razne inačice, a i pojedini autori u svojim radovima rabe različite inačice naziva stilova (npr. J. Silić).

su u literaturi označeni kao „jedna od najtežih bolesti" administrativnoga stila (Silić, 2006: 68) i u suprotnosti su s njegovim osnovnim značajkama kao što su jednostavnost, ekonomičnost, kratkoća, sažetost i jasnoća. Interes je ovoga rada usmjeren na nenamjerne, neosviještene pleonazme koji nastaju uglavnom zbog nedovoljnoga poznavanja jezika i zanemarivanja jezične kulture, stoga se smatraju jezičnom pogreškom i trebalo bi ih izbjegavati u standardnom jeziku. Analiza je zastupljenosti pleonazama provedena u zakonodavno-pravnom podstilu administrativnoga stila, odnosno u službenim zakonima Republike Hrvatske: budući da je upravo taj podstil usmjeren prema svim govornicima hrvatskoga jezika i predstavlja službenu komunikaciju države s njezinim građanima, trebao bi biti primjer onoga što se smatra pravilnim i uzornim.

2. OBILJEŽJA ADMINISTRATIVNOGA STILA

Svim je funkcionalnim stilovima hrvatskoga standardnog jezika zajednički općeobvezni neutralni standardni jezik, no svaki se od njih razlikuje od ostalih na leksičkoj, morfološkoj, tvorbenoj i sintaktičkoj[2] razini (Mihaljević, 2002: 328). Svaki stil ima svoje specifičnosti i zakonitosti, stoga se greška u jednome funkcionalnom stilu ne smatra nužno greškom u drugome, a „samo nesputan razvoj funkcionalnih stilova omogućava nesputan razvoj standardnoga jezika" (Silić, 2006: 37). Administrativni stil u suvremenoj komunikaciji hrvatskim standardnim jezikom ima prevagu nad ostalim funkcionalnim stilovima (Silić, 2006: 65). Iako se tradicionalno uzornom smatrala uporaba standardnoga jezika u književnoumjetničkom stilu, u suvremenoj su uporabi sve prestižniji administrativni (jezik državne uprave) i publicistički stil (jezik medija), koji se od ostalih stilova razlikuju po visokoj automatizaciji izričaja, uporabi klišejiziranih izraza i težnji za pojednostavljivanjem leksičko-semantičkih odnosa (Peti-Stantić, 2002: 366). Iz toga proizlazi da upravo administrativni stil s publicističkim stilom čini okosnicu javnoga, službenog, neutralnog, stilski neobilježenog standardnog jezika (Barić i dr., 1999: 60).

Administrativni se stil ubraja u nominalne (ili apstraktne) stilove koje karakterizira „predmet" i prevaga imenica, tj. opisa jer je u njemu sve podvrgnuto nominalizaciji (Silić, 2006: 66; Silić, Pranjković, 2007: 379), kao i u izrazito

[2] Pranjković (1996: 519) ističe da su među funkcionalnim stilovima najbrojnije upravo sintaktičke razlike.

racionalne stilove koje karakterizira uporaba izražajnih sredstava koja brzo djeluju na razum (Babić, Težak, 1992: 30). Smatra se i najagresivnijim i najprodornijim stilom zbog svoje preskriptivnosti (Barić i dr., 1999: 60) te se stoga najviše nameće ostalim stilovima. Administrativni je stil i najpodložniji sociolingvističkim utjecajima i ideologizaciji – prosuđivanju jezične ispravnosti ideološkim stavom i ideološkog stava jezičnom ispravnošću (Silić, 2006: 65) te se u vezi s time smatra da „utjecajnost administrativnoga stila proizlazi iz snage i autoriteta institucija vlasti čiji ga predstavnici koriste" (Peti-Stantić, 2002: 366). Posebnosti i zakonitosti administrativnoga stila proizlaze iz specifičnosti područja uporabe i njegove preskriptivne funkcije, koja zahtijeva oblikovanje jasnih i nedvosmislenih tvrdnji (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 253). Naime, područje je njegove uporabe veoma široko i obuhvaća jezik ureda, industrije, trgovine, politike, vojske, reklame[3] (Silić, Pranjković, 2007: 379), diplomacije, državne uprave i ekonomije (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 252). Zbog velike žanrovske raznolikosti tekstova koji se njime pišu, dijeli se na podstilove: a) zakonodavno-pravni (zakoni, statuti, ustavi, odluke, odredbe, rješenja, naredbe), b) društveno-politički (rezolucije, povelje, deklaracije, programi, referati, priopćenja, izjave), c) diplomatski (komunikeji, note, demarši, protokoli, memorandumi, izjave, zabilješke, poslanice), d) poslovni (ugovori, dogovori, dopisi, certifikati, specifikacije, računi, narudžbe, uplatnice, fakture) i e) personalni (molbe, žalbe, autobiografije, oporuke, punomoći, upitnici, ankete, formulari, osobni dokumenti) (Tošović, 1988: 83; Katnić-Bakaršić, 1999: 33).

Neka su od osnovnih obilježja administrativnoga stila uredsko-poslovni rječnik, nazivlje struke obuhvaćene sadržajem, ustaljeni izričaji i dosljedno izbjegavanje osjećajne obojenosti (Babić, Težak, 1992: 30). Njegove su značajke i jednostavnost, jasnoća, točnost, potpunost, ujednačenost, eksplicitnost (potpuna iskazanost), ekonomičnost, analitičnost, konkretnost, objektivnost, kratkoća (lakonizam), određenost (determiniranost), terminologičnost (pojmovnost),

[3] O pripadnosti reklame administrativnome stilu dosta se raspravljalo. Kovačević i Badurina (2001: 80) ističu da se administrativni diskurz „donekle ostvaruje i u reklami". Mihaljević (2002: 332–333) pak napominje da se jezik reklame ne može jednoznačno svesti ni pod jedan funkcionalni stil te da u njemu nema značajki administrativnoga stila pa se ne može reći da mu pripada. Zanimljivo je primijetiti da se u *Hrvatskom terminološkom priručniku* (Hudeček, Mihaljević, 2009: 44) ipak navodi da administrativnom stilu pripada i jezik reklame. Bjelobrk (2009: 69) pojašnjava da se reklama razvila iz oglasa koji korespondiraju s administrativnim stilom, stoga je moguće naznačiti samo bliskost reklamne poruke administrativnome stilu, ne i pripadnost. Ryznar (2016: 107) također ističe da žanrove poput reklame ne treba proučavati „u sklopu suhoparnog administrativnog stila" u koji ih svrstava Silić, već unutar polja javnog diskurza, kao što predlažu Kovačević i Badurina.

neemocionalnost, stilska neobilježenost, imperativnost, klišejiziranost (ukalupljenost) i jezični parazitizam (Silić, 2006: 66; Silić, Pranjković, 2007: 379). Autori *Hrvatskog jezičnog savjetnika* kao važnu značajku administrativnoga stila navode i zatvorenost, opisujući ga kao neproizvodan sustav obilježen „uporabom ograničenoga broja leksičkih i sintaktičkih sredstava, jezičnih sintaktičkih klišeja i jezičnih konvencija[4]" (Barić i dr., 1999: 60). Katnić-Bakaršić (1999) kao obilježja administrativnoga stila ističe visok stupanj shematiziranosti i determiniranosti jezičnih sredstava, pojašnjavajući da su ona rezultat njegove funkcije. Naime, administrativni tekstovi služe za službenu komunikaciju između ustanova te između pojedinaca i ustanova, zatim između država i državnika te pojedinaca i državnih organa. Pozornost je u administrativnom stilu usmjerena na točnost i preciznost navođenja podataka, a obilježava ga i neemocionalnost jer su administrativni tekstovi usmjereni na prenošenje informacije i službeno komuniciranje što zahtijeva objektivnost (Katnić-Bakaršić, 1999: 31). Kovačević i Badurina kao razlikovno obilježje administrativnoga stila ističu *knjiškost*,[5] navodeći da je to shematiziran i neistraživački diskurz, neosoban jezik koji teži jednoznačnosti i zbog toga uspostavlja lako prepoznatljive obrasce. Dalje ističu da teži nedvosmislenosti (na štetu ekspresivnosti) i univerzalnoj razumljivosti koju osigurava poznavanje zadanih jezičnih modela, čime se odriče brojnih jezičnih vrednota. Naime, administrativni jezik više od ostalih „eksploatira sebi inače imanentne značajke, guši se sam u sebi, postaje svoja karikatura, što nerijetko dovodi do inflacije jezičnih sredstava (pleonazama i dr.)" (Kovačević, Badurina, 2001: 27–28). U vezi s tim Katnić-Bakaršić (1999) navodi da se normativisti i lingvisti koji se bave kulturom govora obično negativno izražavaju o jezičnim sredstvima zastupljenima u administrativnom stilu, no ističe da administrativni stil nije ni dobar ni loš već, kao i ostali stilovi, djeluje u određenoj sferi s određenom funkcijom pa se tome prilagođuje. Ipak, napominje da se u njemu susreću stilske greške (preduge i teško razumljive rečenice, gomilanje riječi u istome padežu, najčešće genitivu, koje uzrokuje dvosmislenost i zabune, odstupanje od općejezične norme, nenamjerno prenošenje elemenata administrativnoga stila u druge sfere komunikacije) (Katnić-Bakaršić,

---

4 Te se jezične konvencije, tj. ustaljena pravila izražavanja i sastavljanja tekstova, ogledaju u zadanoj strukturi tekstova, ograničenom broju leksičkih, morfoloških i sintaktičkih sredstava, klišejiziranim izrazima, pleonastičkim sintagmama i semantički praznim riječima (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 253).

5 Ipak napominju da, bez obzira na *knjiškost*, administrativni jezik dotiče gotovo svakog govornika. Navode primjer pisanja molbe za posao ili žalbe koje proizlazi izravno iz društvenoga interesa prosječnoga govornika hrvatskog jezika, a isto je tako gotovo nezaobilazna i potreba za razumijevanjem teksta nekoga pravilnika, statuta ili zakona. S druge strane, taj prosječni govornik hrvatskoga jezika ne mora nužno znati napisati novinsku vijest, znanstveni članak ili pjesmu (Kovačević, Badurina, 2001: 81).

1999: 32). Novak (2010: 63) pak ističe da u novije vrijeme zanimanje za administrativni stil potiču upravo takve pojave (koje mu nisu uzor!), primjerice administrativizmi, tautologije, pleonazmi te uvriježena odstupanja od gramatičkih i pravopisnih normi.

U kontekstu neemocionalnosti i objektivnosti administrativnoga stila Katnić-Bakaršić ističe da se njegov zakonodavno-pravni podstil ponekad približava znanstvenom stilu, ali ne u konkretnim zakonskim propisima nego u teoriji prava. Ističe da čak i tada on zadržava neke mane administrativnoga stila poput tautologije, koju definira kao nepotrebno usložnjavanje jezika koje stvara privid ozbiljnosti i objektivnosti. Dalje navodi da se zakonodavno-pravni podstil razlikuje od ostalih podstilova administrativnoga stila po tome što mu „u nekim žanrovima može biti svojstvena specifična retorika" (Katnić-Bakaršić, 1999: 33). Ono o čemu piše Katnić-Bakaršić razlikujući teoriju prava i konkretne zakonske propise, pojašnjavaju Kovačević i Badurina (2001). Naime, u horizontalnom raslojavanju jezika (po funkcijama) one uspostavljaju i kategoriju specijaliziranoga diskurza koji može biti akademski (znanstveno-teorijski) i primijenjen. Kao primjer specijaliziranoga diskurza navodi se jezik ekonomske i pravne znanosti (koji se smatra akademskim), a primijenjen je jezik bankarstva, burze i administracije (pa se i krug korisnika širi), s tim da jezik administracije ima i svoju populističku stranu koja ga odvodi u domene višega i nižega stupnja javnosti (Kovačević, Badurina, 2001: 25). Drugim riječima, jezik pravne znanosti podvaja se na znanstveni jezik i administrativno-pravne forme koje predstavljaju njegovu primjenu, tj. prevođenje jezika pravne znanosti u zadane administrativne sheme. Taj administrativno-pravni jezik „većim dijelom" odražava opće značajke administrativnoga jezika (Kovačević, Badurina, 2001: 29).

U novije vrijeme javljaju se i drugačiji pogledi na tradicionalnu podjelu funkcionalnih stilova na podstilove i žanrove. Naime, Novak (2010) ističe da većina autora zakone svrstava u administrativni stil, upotpunivši podjelu uvođenjem zakonodavno-pravnog podstila, no sumnja da se čitava pravna djelatnost može koristiti istim funkcionalnim stilom. Navodi da je funkcija zakona „uočiti društvene pojave u određenoj sferi ljudske djelatnosti, jasno ih opisati odnosno definirati i klasificirati ih" (Novak, 2010: 65) te da se oni kreću u prostoru apstraktnoga potencijalno se odnosivši na sve, ali ni na koga poimence. Upravo zbog toga smatra da je administrativni stil neprihvatljiv za jezičnu realizaciju zakonodavne djelatnosti. Naime, njegova konkretnost (suprotna apstraktnosti zakonodavstva) ne dopušta izražavanje različitih društvenih odnosa i socijalnih situacija koje

zakon mora obuhvatiti. Ističući da zakoni moraju biti oslobođeni pojedinačnoga kako bi mogli izraziti zakonita obilježja predmeta kojim se bave, autorica tvrdi da moraju biti izraženi i apstraktnim funkcionalnim stilom poput znanstvenoga (Novak, 2010: 70–71). Prema Novak (2010) administrativni stil nije dominantan stil hrvatskoga zakonodavstva, nego se u njemu uporaba znanstvenoga stila teže odupire agresivnosti administrativnoga stila nego neke druge uporabe: „U pojedinim je tekstovima hrvatskih zakona otpor znanstvenoga stila tako slab da su neke od njegovih bitnih značajki potpuno istisnute i zamijenjene karakteristikama administrativnoga funkcionalnog stila. Dio jezikoslovaca zbog toga i zaključuje kako se i ne radi o znanstvenome nego o administrativnome funkcionalnom stilu." (Novak, 2010: 72) Ističe da, zbog nedovoljne stručnosti i jezične kompetencije sudionika zakonodavnog postupka te administrativne djelatnosti koja je čest predmet zakonskih tekstova, znanstveni stil nerijetko poprima brojne mane administrativnoga stila poput pleonastičnosti, ideologiziranosti i jezičnog parazitizma (Novak, 2010: 66). Dakle, autorica smatra da se radi o čistome prodoru elemenata (agresivnoga) administrativnog stila u znanstveni stil tekstova zakona. Pored toga, važno je naglasiti kako autorica napominje da su društvene funkcije prava različite i razgraničene pa se stoga ni ne očekuje da se sve izražavaju istim funkcionalnim stilom. Zaključuje da za raspravu o jezičnoj raslojenosti pravnoga diskurza nisu dovoljne samo jezične kompetencije već i solidno poznavanje prava (Novak, 2010: 130–131).

3. PLEONAZAM, TAUTOLOGIJA, ZALIHOST I JEZIČNA EKONOMIJA

Pleonazam se, kao jezična pojava i kao izričaj, najčešće opisuje u hrvatskoj stilističkoj i savjetničkoj literaturi ili u znanstvenim člancima posebno usmjerenima na taj problem. Pritom se pojam pleonazma često razgraničuje od srodnih pojmova, poput tautologije i zalihosti, navodi se etimologija naziva[6] i pokušavaju

[6] Mnogi autori posežu za etimologijom pri definiranju pleonazma: pleonazam dolazi od grčke riječi *pleonazo* ('obilan sam, ima više nego što treba') označujući „puninu, obilje koje prelazi potrebno, obilje sa suviškom" (Anić, 1961: 21–22); *pleonasmós* znači 'suvišak', 'preobilje' (Bagić, 2012: 249; Matasović, Jojić, 2002: 960), 'višak' (Alerić, Gazdić-Alerić, 2013: 337); *pleonázein* znači 'imati više nego dovoljno' (Matasović, Jojić, 2002: 960).

mu se otkriti uzroci. U suvremenoj se literaturi pleonazam, kao jezična pogreška i standardnojezični problem, sve češće povezuje s administrativnim stilom.[7]

U jeziku se, pa i u njegovim funkcionalnim stilovima, neprestano prepleću dvije težnje: zalihost (redundancija) i jezična ekonomija. Zalihošću se obavijest nastoji rasporediti na što više signala radi što veće pouzdanosti. Ona nastaje ponavljanjem riječi i izraza istoga sadržaja ili uporabom suvišnih jezičnih jedinica. Time se produžuje prenošenje priopćenja i poruka se formalno proširuje, no povećava se stupanj razumijevanja i otklanjaju moguće pogreške. S druge strane, jezičnom se ekonomijom poruka pokušava maksimalno skratiti (sažimanjem i izostavljanjem), što dovodi do bržeg prenošenja obavijesti. Zalihost i jezična ekonomija međusobno se isključuju jer tekst može biti samo zalihosan ili samo ekonomičan, tj. može biti kompromis između jednoga i drugoga (Petrović, 2005: 58–59).

Zbog ponavljanja obavijesti pleonazam i tautologija smatraju se vrstama zalihosti (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 41–42). Pri razgraničenju pleonazma od tautologije ističe se da je tautologija rečenična pojava (*elipsa rečenice*) (Anić, 1961: 21–22) utemeljena na sinonimiji pri čemu je svaki član sinoniman s cijelim izrazom (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 42); u tautologiji se isti pojam opisuje drugim izrazom (Simeon, 1969: 62–63), pri čemu se dvije ili više konkurentnih varijantnih jedinica u istome iskazu neposredno objašnjavaju (Pranjković, 2002: 161) i svi su elementi iskaza izostavljivi (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 42), npr. *Ja se bojim i strah me je ljuto.*, *lijep i krasan.* Pleonazam je leksička pojava (*leksička elipsa*) (Anić, 1961: 21–22) kojom se dodaje suvišna riječ kojoj je pojam sadržan u drugoj riječi (Simeon, 1969: 62–63); u njemu suvišni elementi služe kao svojevrsni intenzifikatori, a intenzivirana jezična jedinica također je svojevrsna inačica one neintenzivirane (Pranjković, 2002: 161); u pleonazmu je jedan član sinoniman s cijelim izrazom te je izostavljiv samo jedan element iskaza – onaj koji

[7] O pleonazmima se često piše u kontekstu funkcionalnih stilova. U publicističkom se stilu pleonazmi pojavljuju u skladu s konkretnošću, jasnoćom i preciznošću sadržaja (Silić, 2006: 113), a do pojave pleonazama dolazi zbog težnje za potpuno iskazanim načinom izražavanja koja dovodi do razvijanja i širenja iskaza jer se uporabom pleonazama pošiljatelj poruke osigurava da će ju primatelj pravilno dekodirati (Glušac, 2013: 145). Pleonazmi se često javljaju i u razgovornom jeziku kada se sadržaj nepotrebno ponavlja dva puta, a najčešće zato što govornici ne znaju kako izbjeći prazninu u govoru ili zato što nisu dobro osmislili ono što namjeravaju izgovoriti (Alerić, Gazdić-Alerić 2013: 337). Pojedini su autori pisali o pleonazmima u kontekstu retorike. Škarić (2012: 138) primjerice zaključuje da je pleonazam obično stilska pogreška (npr. *u vremenskom razdoblju*, *najoptimalniji* i *nužno potrebno*), no može biti i figura – kada se namjerno rabi da bi se pojačao izraz. Solar (2006: 218) pleonazam određuje kao retoričku pogrešku gomilanja riječi istoga značenja, ističući da se naziv počeo rabiti i u smislu pjesničke figure jer „u pjesništvu gomilanje riječi koje su u običnom govoru istoznačne može izazvati poseban dojam zato što dobivaju dodatna značenja i ne djeluju suvišno". Bagić (2012: 249) pleonazam ubraja među figure konstrukcije, definirajući ga kao „postupak razvijanja i proširivanja iskaza tako da se riječima dodaju istoznačnice ili bliskoznačnice."

je sastavni element drugoga elementa (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 42), npr. *Ali sjede do dva starca stara.*, *izaći van*. U odnosu na vjerojatnost zastupljenosti pleonazma i tautologije kao *negativne*[8] zalihosti (Tošović, 1988: 162–163), u administrativnom je stilu ona maksimalna. S obzirom na vrste zalihosti – kodnu (koja pretpostavlja svjesno unošenje suvišnih elemenata u jezičnu poruku), strukturnu (koja pretpostavlja unos dopunskih, alternativnih ili pričuvnih znakovnih sustava na temelju dupliranja, tripliranja obavijesti) i vremensku (koja pretpostavlja višestruko ponavljanje obavijesti u određenom razdoblju) (usp. Petrović, 2005: 59), u administrativnom se stilu očekuju elementi kodne zalihosti, a osobito elementi strukturne zalihosti.

4. PLEONAZMI U ADMINISTRATIVNOM STILU

Anić (1961: 23) razlikuje pleonazme koji imaju stilsku vrijednost (npr. u narodnom pjesništvu i u starim biblijskim tekstovima), nazivajući ih afektivnim ili nepravim pleonazmima, od onih koji nemaju nikakvu smislenu (ni ritmičku ni stilsku) funkciju. Bagić također razlikuje dvije vrste pleonazma: stilistički i neosviješteni. Stilistički je pleonazam („pleonazam u užem smislu") onaj koji stvara osviješteni govoreći subjekt i smatra se figurom. Neosviješteni pleonazam nije figura, već pojava karakteristična za ustaljene komunikacijske prakse obilježene formulaičnošću i repetitivnošću (Bagić, 2012: 249). Za ovaj je rad iznimno važna podjela pleonazama koju daju Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011). Naime, autori razlikuju neosviješteni, nenamjerni pleonazam, koji se smatra stilskom pogreškom i standardnojezičnim problemom, i stilski, osviješteni, namjerni pleonazam koji se ubraja među stilske figure. U kategoriju pleonazama koji nisu normativno sporni ubrajaju stilske, onomastičke i frazeološke pleonazme te one koje norma zahtijeva (npr. *s obzirom na to da*, *bez obzira na to što*, *upozoriti na to da*) (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 43–44). Frazeološki je pleonazam blizak stilskom, a ponekad se smatra i njegovom podvrstom; nije stilska pogreška, a ostvaruje se gomilanjem istovrsnih riječi da bi se jače istaknulo njihovo značenje (npr. *strah i trepet*). Među frazeološke pleonazme ubrajaju se i izrazi u kojima glagol ima dopunu semantički sadržanu u sebi (npr. *čudom se čuditi*). Onomastički pleonazmi javljaju se u toponimiji kao posljedica dvojezičnosti u pojedinim sredinama, a

[8] Petrović (2005: 59) izdvaja praznoslovlje, tautologiju, pleonazam i uporabu poštapalica kao pojavne oblike negativne zalihosti.

nastaju prevođenjem stranoga elementa domaćim (npr. *Punta Ertec*/*rt rt*) (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 44–45). S druge strane, nenamjerni su pleonazmi problematični te njihovu uporabu treba izbjegavati u standardnome jeziku (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 45). Pleonazme dalje dijele prema sljedećim kriterijima: a) formalnim (broj riječi, promjenjivost sastavnih elemenata), b) jezičnim (jezična razina, jezik podrijetla sastavnih elemenata), c) gramatičkim (gramatički ustoj) i d) semantičkim. Ipak, ističu da se kriteriji prepleću pa se isti pleonazam može analizirati na različite načine. Za potrebe ovoga rada primjenjuje se jezični kriterij podjele pleonazama, tj. pleonazmi se dijele prema jezičnim razinama, unutar kojih se razlikuju grafički, morfološki, tvorbeni, sintaktički, tekstni i kontekstni (situacijski) pleonazmi.

Dakle, u pravilu se razlikuje osviješteni (namjerni/stilski/stilistički/afektivni/nepravi) pleonazam, koji ima stilsku vrijednost i rabi se s određenom namjerom, od neosviještenog (nenamjernog) pleonazma, koji nema ni stilsku ni ritmičku funkciju i smatra se stilskom pogreškom i standardnojezičnim problemom. Dakako, time nije obuhvaćena čitava podjela pleonazama. Kao što smo već istaknule, pleonazam se vrlo često povezuje s administrativnim stilom. Pranjković (1996) piše o intenzifikaciji kao posebnom tipu nominalizacije svojstvenom apstraktnim (nominalnim) funkcionalnim stilovima, osobito administrativnom. Riječ je o proširivanju pojedinih imenskih struktura novim imenskim (pleonastičkim) elementima koji služe za preciziranje ili isticanje sadržaja poruke (npr. *u oblasti politike*, *na području Dalmacije*, *u domeni zakonodavstva*, *u sferi informiranja*, *na polju međunarodne suradnje*). Intenzifikaciji je slična i nominalizacija vezana za pojavu imenskih riječi koje se zbog svog uopćenog značenja „katkada približavaju neznačenju, a koje bi se mogle nazvati riječima parazitima" (Pranjković, 1996: 521–522). Naime, većinu takvih riječi čine internacionalizmi zato što su semantički neprozirniji, a time i podložniji uopćavanju i proširivanju značenja (npr. *sustav*/*sistem*, *struktura*, *politika*, *režim*, *mehanizam*, *problem*, *pitanje*). I u gramatici se Silića i Pranjkovića (2007: 379–380) navode brojni izrazi karakteristični za administrativni stil koji nisu izravno označeni kao pleonazam, ali do njega dovode zbog težnje za eksplicitnim načinom izražavanja. Primjerice, takvo se eksplicitno izražavanje ostvaruje kad se ispred imenice stavlja riječ koja znači isto što i ta imenica (npr. *u području znanosti*, *u oblasti zdravstva*, *u domeni poljoprivrede*, *u sferi privređivanja*, *u stanju rezignacije*, *u procesu stjecanja neovisnosti*). U takvim se izrazima riječi *područje*, *oblast*, *domena*, *sfera*, *stanje*, *proces* mogu izostaviti (*u znanosti*, *u zdravstvu*, *u poljoprivredi*, *u privređivanju*, *u rezignaciji*; *pri*

stjecanju neovisnosti). Pranjković (1996: 522) napominje da pleonazmi toga tipa, bez obzira na svoju „parazitsku narav", nisu nešto što treba izbjegavati i smatrati pogrešnim u svim funkcionalnim stilovima jer su u apstraktnim stilovima (poput administrativnoga) uobičajeni i česti, a pogrešnim smatra pretjerivanje u njihovoj uporabi ili uporabu u funkcionalnom stilu kojem nisu svojstveni. U Silić-Pranjkovićevoj gramatici (2007: 380) s administrativnim se stilom povezuju i pleonazmi kao što su *kako i na koji način*, *no međutim*, *na vrijeme od dvije godine*, *u sastavu od pet članova*, *oko desetak*, *zajednički suživot*, *djelokrug rada*, *neophodno potreban*, *pod najoptimalnijim uvjetima* – uz napomenu da je to „jedna od njegovih najvećih bolesti".

Silić (2006) razlikuje vidljive i nevidljive pleonazme, ističući da ih najviše ima u administrativnom stilu. Vidljivi su rezultat neznanja jezika iz kojih dolazi riječ ili izraz koji čini pleonazam ili pridavanja različitog značenja različitim riječima ili izrazima s istim značenjem (npr. *najoptimalniji*, *najminimalniji*, *cirka oko*, *oko četrdesetak*, *biti nazočan/prisutan (na) sjednici*, *kako i na koji način*, *no međutim*, *tijekom prošle godine*, *povjerenstvo/komisija u sastavu od pet članova*, *zajednički suživot*, *(birati) na vrijeme od četiri godine* i *gradonačelnik grada (Zagreba)*). Nevidljivi, nesvjesni pleonazmi nisu definirani, već se samo navode primjeri: *u oblasti*/*na području*/*na polju društvenih znanosti*, *u stanju rezignacije*,[9] *u vrijeme kad*, *pod uvjetom da*, *s namjerom/sa svrhom*/*s ciljem da*, *s točke gledišta*, *sići dolje*, *popeti se gore*. Napominje se da vidljivi i nevidljivi pleonazmi ne moraju biti mana administrativnoga stila jer su pleonazmi općenito jedno od njegovih bitnih obilježja. Manom postaju tek kad ih zahvati jezična inflacija, dakle kad se jezična sredstva počinju gomilati bez vrijednosti, i kad se iz (agresivnoga) administrativnog stila prošire u druge funkcionalne stilove (Silić, 2006: 37–38). U poglavlju o administrativnom stilu Silić navodi da u njemu dolazi do pleonazama zato što on na mjestu implicitnih struktura, izraženih gramatičkim sredstvima, ima eksplicitne strukture, izražene leksičko-gramatičkim sredstvima. Naime, takav eksplicitan način izražavanja, koji teži što većoj točnosti i jasnoći, dovodi do ponavljanja značenja pa se značenje jedne riječi ponavlja značenjem druge. No autor u istome poglavlju napominje da nije svaki pleonazam znak bolesti administrativnoga stila, razlikujući namjerne i nenamjerne pleonazme. Namjerni su pleonazmi stilotvorna sredstva i nužnost

[9] Zanimljivo je primijetiti da Silić i Pranjković (2007: 379–380) izraze poput *područje*, *oblast*, *polje*, *stanje* ne svrstavaju izravno u pleonazme, već u njihove uzročnike.

administrativnoga stila, njegova stvarnost. S druge su strane nenamjerni pleonazmi, znak bolesti toga stila, koji nastaju uslijed prosječnoga ili slaboga znanja jezika, kako vlastitoga tako i stranoga (Silić, 2006: 67–68).[10]

Kovačević i Badurina smatraju da su pleonazmi u administrativnom stilu neizbježni zbog potrebe za jasnoćom iskaza, ali postoje i oni koji opterećuju administrativni diskurz i umanjuju njegovo svojstvo jednoznačnosti (nedvosmislenosti), a nazivaju se još nepotrebnima i naivnima. Iako je takvim opterećujućim, naivnim pleonazmima teško pronaći uzrok, autorice ističu da su oni često posljedica nebrige autora tekstova, ali i niske razine jezične naobrazbe. Pleonazmi su neosporno dio naše administrativne zbilje, no istovremeno dovode u pitanje samu funkciju administrativnoga jezika jer se upotrebljavaju nefunkcionalno i tekstove čine nerazumljivima (Kovačević, Badurina, 2001: 88). Autorice jezičnoga priručnika *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku* propituju status pleonazma u administrativnom stilu ističući njegovu karakterističnost za taj stil, no istovremeno problematizirajući koliko je to poželjna, koliko dopustiva, a koliko nedopustiva značajka (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 253). Pleonazam označuju kao nepoželjnu značajku administrativnoga stila koju treba izbjegavati jer su pleonastički izrazi u suprotnosti s njegovim poželjnim značajkama poput sažetosti, preciznosti i jasnoće, a navode i „riječi parazite" koje uzrokuju pleonazam: *plan*, *problem*, *sustav*, *pitanje*, *politika* (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2006: 257–258). Ističući problematičnost neosviještenih, nenamjernih pleonazama i upozoravajući da njihovu uporabu treba izbjegavati u standardnome jeziku, Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 45) upozoravaju da se to osobito odnosi na njegove više stilove u kojima se norma strože poštuje – a to su znanstveni i administrativni stil te obavijesni podstil publicističkoga stila.

[10] Navodi se iscrpan popis nenamjernih pleonazama, opširniji od onoga u poglavlju o višefunkcionalnosti hrvatskoga standardnog jezika (iako se neki primjeri ponavljaju). Primjeri su: *kako i na koji način*, *no međutim*, *na vrijeme od četiri godine*, *u sastavu od pet članova*, *tijekom prošle godine*, *oko/približno/dobrih/nekih/po prilici (...) stotinjak*, *težine deset kilograma*, *cilj i svrha*, *cijena koštanja*, *gradonačelnik grada*, *samo i jedino i ništa drugo*, *zajednički suživot*, *djelokrug rada*, *neophodno potreban*, *vratiti se natrag*, *cirka oko*, *pod najoptimalnijim uvjetima*, *uz najminimalnija davanja*, *stalno i permanentno*, *rok i termin*, *dječji kinderbet*, *hemendeks sa jajima*, *bečka vineršnicla*, *biti nazočan + dativ* (Silić, 2006: 68–69). Budući da Silić najprije govori o vidljivim i nevidljivim pleonazmima, a zatim o namjernim i nenamjernim, nije najjasnije koji su to pleonazmi (koje naziva namjernima) nužnost administrativnoga stila. Nadalje, prema navedenim primjerima, pretpostavlja se da bi se vidljivi i nevidljivi pleonazmi, koji postaju manom administrativnoga stila tek kad ih zahvati jezična inflacija, mogli svrstati pod nenamjerne pleonazme koji su „znak njegove bolesti". Naime, svi se primjeri vidljivih pleonazama poklapaju s primjerima nenamjernih pleonazama, dok se primjeri nevidljivih pleonazama uglavnom poklapaju s primjerima intenzifikacije kojom se imenske konstrukcije proširuju pleonastičkim elementima (usp. Pranjković, 1996: 522) te s eksplicitnim načinom izražavanja koji dovodi do pleonazma (usp. Silić, 2006: 66–68; Silić, Pranjković, 2007: 379–380).

Slično tome, govoreći o neosviještenom pleonazmu, Bagić (2012: 249) upozorava da je karakterističan za ustaljene komunikacijske prakse koje obilježavaju formulaičnost i repetitivnost. Takvo je nepotrebno „bujanje diskurza" najčešće u jeziku birokracije, politike i administracije, a ostvaruje se imeničkim strukturama na mjestu glagolskih, nepotrebnim pojašnjavanjima jedne imenice drugom, udvajanjem gramatičkih oznaka i sl.

Dakle, vidljivo je da se (pretjerana) uporaba pleonazama u administrativnom stilu uglavnom smatra negativnom pojavom. Pleonazmi se nazivaju vidljivima i nevidljivima i ne moraju nužno biti mana administrativnoga stila. Razlikuju se i namjerni (koji su nužnost administrativnoga stila) i nenamjerni, neosviješteni pleonazmi (koji su znak njegove bolesti i treba ih izbjegavati). Kao što je pojašnjeno i vidljivo u primjerima, vjerojatno bi se pretjerivanje u uporabi vidljivih i nevidljivih pleonazama moglo svrstati u kategoriju nenamjernih pleonazama. Treba istaknuti da su svi ti pleonazmi, kako god se nazivali, problematični sa stajališta standardnoga jezika i njihova se (pretjerana) uporaba ne preporučuje jer se time narušavaju i osnovne značajke administrativnoga stila kao što su preciznost, jasnoća, sažetost i nedvosmislenost iskaza.

5. PLEONAZMI I ZALIHOST U ZAKONODAVNO-PRAVNOM PODSTILU ADMINISTRATIVNOGA STILA

Na temelju 50 istraženih službenih zakona Republike Hrvatske, dostupnih na mrežnoj stranici *www.zakon.hr*, u nastavku se rada prikazuju pleonazmi prisutni u zakonodavno-pravnom podstilu administrativnoga stila, prema jezičnom kriteriju koji uspostavljaju Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 47). Pleonazmi se, dakle, prema jezičnim razinama dijele na grafičke, morfološke, tvorbene, sintaktičke, tekstne i kontekstne (situacijske). Toj se podjeli dodaju još i izrazi koji se sa stilističkoga stajališta svrstavaju izravno u pleonazme (usp. Bagić, 2012) ili se nazivaju uzročnicima pleonazama (usp. Silić 2006; Silić, Pranjković, 2007), a osnovno im je obilježje zalihost. Dakle, cilj je ovoga istraživanja provjeriti potvrđuje li se tvrdnja da su pleonazmi jedna od najtežih bolesti administrativnoga stila te koliko su i koji pleonazmi u (ne)suglasju s obilježjima jasnoće, sažetosti i nedvosmislenosti administrativnoga stila.

5.1. Grafički pleonazmi

Grafičkim se pleonazmima smatra označavanje iste pojave i riječju i nekim grafičkim (pravopisnim) znakom. Takvi se pleonazmi javljaju zbog težnje pošiljatelja da se poruka pravilno shvati, stoga postoje i grafički pleonazmi koji su potrebni, primjerice u jezikoslovlju, npr. *predmetak/prefiks na-*, *pogrješno je* * (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 49). U zakonskim tekstovima zabilježeni su primjeri nepotrebnih grafičkih pleonazama u kojima se rabe i prijedlozi *od/do* i crtica koja ponavlja značenje tih prijedloga; takvi primjeri nisu učestali i mogu se smatrati lektorskim propustom:

(1) *od - do* (ZNI)[11]

(2) *Akademija nastavlja rad i pravni je sljednik (...) Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* ***od 1941-1945****...* (ZHA)

U grafičke se pleonazme mogu ubrojiti i primjeri u kojima se riječju ponavlja brojka. Takvi su pleonazmi opravdani, primjerice, na računima, gdje se ispod brojčane vrijednosti (ponekad) nalazi i vrijednost izražena slovima. U promatranom su korpusu samo dva takva primjera:

(3) *mandat traje 4 (****četiri****) godine* (ZV)

(4) *najviše do 1.000.000,00 (****jedan milijun****) kuna* (ZPPV)

Vrlo su rijetko zakonski tekstovi neusustavljeni u navođenju pa se u istom zakonskom tekstu ponekad pojavljuju i pravilni i pleonastični izrazi: primjerice, nakon izraza s pleonazmom *od 1941-1945* (ZHA) pojavljuje se izraz *od 1947. do 1991.* (ZHA), a nakon pleonazma *do 1.000.000,00 (jedan milijun) kuna* (ZPPV) pojavljuje se izraz *jedan milijun kuna* (ZPPV). No posljednji je pak primjer dvostruki pleonazam – i grafički i sintaktički (dovoljno bi bilo samo *milijun kuna*).

U grafičke se pleonazme ubraja i zarez ili točka sa zarezom na kraju retka u okomitom nabrajanju, kao u primjeru (5):

(5) *Specijalna vina jesu:*
*- desertno vino****,***

[11] U navedenom se zakonu u tabličnom prikazu utvrđuje visina naknade za oduzetu imovinu u vrijednosnim papirima. U stupcima se prikazuje vrijednost oduzete nekretnine u kunama, visina naknade u postotcima i iznos naknade u kunama, a za svaki se stupac prikazuje raspon *od - do* razvrstan u sedam kategorija. Pritom treba istaknuti da su brojčane vrijednosti označene pravilno, samo grafičkim znakom, npr. vrijednost oduzete nekretnine u kunama može iznositi *0 - 100.000*, *100.000 - 1.000.000* itd.

- likersko vino,
- aromatizirano vino. (ZV)

5.2. Tvorbeni pleonazmi

Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 50) tvorbene pleonazme nazivaju još pleonastičnim riječima, ističući da su oni nužno „tvorenice u kojima je isto značenje sadržano u tvorbenom formantu i korijenu riječi ili u domaćemu i stranome tvorbenom formantu", a primjeri su *(naj)optimalniji*, *(naj)minimalniji*, *(naj)bitniji*, *ispljunuti*, *ispružiti*, *isprofilirati*, *visokofrekventan* i sl. Razlikuju se glagolski, imenični, pridjevni i priložni tvorbeni pleonazmi, a u zakonskim je tekstovima zabilježeno svega nekoliko primjera. Od glagolskih tvorbenih pleonazama zabilježen je primjer dvostruko prefigiranih glagola *nadoknaditi* i *nadopuniti*:

(6) *Korisnik doplatka za djecu dužan je Zavodu* ***nadoknaditi*** *štetu...* (ZDD)

(7) *Nakladnik koji informacijom objavljenom u mediju prouzroči drugome štetu dužan ju je* ***naknaditi****...* (ZM)

Budući da se oba primjera pojavljuju samo jednom, ne može se govoriti o tome što je češće u uporabi. Može se samo reći da bi se izraz *nadoknaditi* mogao smatrati pleonastičnim u odnosu na *naknaditi*, no treba istaknuti i da je oblik *nadoknaditi* sigurno češći u svakodnevnom govoru od „nepleonastičnoga" *doknaditi* ('zamijeniti čim ono što je izgubljeno ili utrošeno; nadoknaditi').[12] Iako se u takvim i sličnim primjerima značenje nepotrebno udvaja prefiksom *na-*, ti izrazi ne moraju nužno biti pleonastični. Primjerice, izraz *nadopuniti* može se odnositi na dopunu već dopunjenoga:

(8) *...bitno* ***dopunjuje*** *navode u objavljenom tekstu* (ZM)

(9) *...bitno* ***nadopunjuju*** *sporni navodi* (ZM)

Naime, u istom se zakonu pojavljuju primjeri (8) i (9): najprije se spominje pravo na ispravak objavljene informacije kojim povrijeđeni može *bitno dopuniti* navode u tekstu, a zatim se spominje pravo na odgovor na objavljenu informaciju kojim povrijeđeni može *bitno nadopuniti* sporne navode. Dakle, vidljivo je da se glagoli *dopuniti* i *nadopuniti* značenjski ne razlikuju. Uporaba primjera *nadopuniti* ne bi bila pleonastična samo kada bi povrijeđeni zahtijevao ispravak objavljene informacije i dopunio ju, a zatim tražio i odgovor na objavljenu informaciju

[12] Značenje se navodi prema *Hrvatskom jezičnom portalu* (http://hjp.znanje.hr/, 20. 6. 2018.).

koji bi još mogao, dopunivši dopunjeno, nadopuniti. Iz navedenih dvaju primjera vidljivo je da je uporaba dvostruko prefigiranih glagola uobičajena u komunikaciji i često se takvi glagoli značenjski ne razlikuju od jednostruko prefigiranih, stoga se njihova uporaba ne smatra nepravilnom.

Od imeničnih tvorbenih pleonazama potvrđuje se samo primjer glagolske imenice *nadogradnja* (izvedene od pleonastičnoga glagola), koja se pak značenjski razlikuje od glagolske imenice *dogradnja*. Naime, primjeri se pojavljuju u istoj rečenici, odnosno služe pojašnjavanju obuhvatnosti pojma rekonstrukcije:

(10) *...za sporove o kakvom stvarnom pravu ili obvezi koji proisteknu iz rekonstrukcije (adaptacije,* ***nadogradnje****,* ***dogradnje****, sanacije, izmjene postojećih postrojenja i uređaja i sl.)* (ZNI)

Pridjevni je tvorbeni pleonazam izraz *cjelokupan* (‘koji obuhvaća cjelinu, potpun, ukupan’),[13] a pojavljuje se u primjeru (11):

(11) *...pravo na pristup* ***cjelokupnoj*** *medicinskoj dokumentaciji* (ZZPP)

5.3. Sintaktički pleonazmi

U istraživanom je korpusu zabilježeno najviše primjera sintaktičkih pleonazama. Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 56–63) razlikuju pleonastične sveze, vezničke pleonazme, pleonastični niz i pleonastične rečenice. U zakonskim su tekstovima zabilježene sve podvrste, a najbrojnije su pleonastične sveze.

5.3.1. Pleonastične sveze

Pleonastične se sveze nazivaju još i dvorječnim pleonazmima, iako mogu biti i višerječne, a mogu se podijeliti prema sintaktičkom ustroju (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 56–58). Treba napomenuti da se u radu u dvorječne pleonastične sveze ubrajaju i izrazi tipa *imenica + imenica G* u kojoj je prva imenica „riječ parazit” (npr. *sustav*, *režim*, *pitanje*) (usp. Pranjković, 1996; Silić, 2006). Primjeri se dvorječnih pleonastičnih sveza zabilježenih u zakonskim tekstovima, prema sintaktičkom ustroju, prikazuju u Tablici 1.

[13] Značenje se navodi prema *Hrvatskom jezičnom portalu* (http://hjp.znanje.hr/, 17. 6. 2018.).

Tablica 1. Sintaktički pleonazmi: pleonastične sveze

imenica + imenica	- *mjesec prosinac* (ZMP) - *država članica* (ZKI)[14] - *Grad Zagreb* (ZIU)[15]
imenica + imenica *G*	- *mjesec dana* (ZNO, OZ) / *godina dana* (ZOI)[16] - *tjedan života* (OZ) / *godina života* (ZUSP)[17] - *dan blagdana* (ZBS) - *vrijeme trajanja* (ZVRH)[18] - *razdoblje eksploatacije* (ZPV) / *razdoblje Drugog svjetskog rata* (ZIU) - *tijek (kalendarske) godine* (ZIU, ZDD) - *djelokrug rada* (ZTP)[19] - *osoba djeteta* (OZ) - *litra volumena* (ZV) - *mjesto prebivališta* (OZ) / *mjesto boravišta* (OZ) - *gradonačelnik Grada Zagreba* (ZZOK)[20] - *slučaj potrebe* (ZVFS) - *sustav nadzora* (ZPP) / *mjera* (ZZOK) / *proizvodnje i prometa grožđa* (ZV) / *obrazovanja odraslih* (ZOO) / *sporta* (ZSI) / *videonadzora* (ZOU) itd.[21] - *pitanje zaštite okoliša* (ZZB) - *režim zaštite i očuvanja kulturnog dobra* (ZZOK) - *praksa (poštenog) informiranja* (ZIP) - *teritorij Republike Hrvatske* (ZDU, ZPS, ZNI) - *područje Republike Hrvatske* (ZUKP)[22] / *županije* (ZFJP) / *zaštite okoliša* (ZZB) / *zaštite (osobnih podataka)* (ZOU) / *(javnog) informiranja* (ZM) / *(javnih) financija* (ZDU) / *obrazovanja i osposobljavanja* (ZAM) / *poljoprivrede, hrane i ruralnog razvoja* (ZHC) itd.[23]

[14] Takvi se primjeri pojavljuju u više zakona, vrlo često u ZZOK-u. Gotovo svaki put kad se govori o Europskoj uniji, spominju se *države članice Europske unije*.

[15] Primjeri toga tipa pojavljuju se u više zakona, no uvijek u istom kontekstu. Naime, *Grad Zagreb* službeni je naziv 21. administrativne jedinice u Republici Hrvatskoj, no takva je veza pleonastična.

[16] Takvi se vremenski izrazi pojavljuju u više zakona, vrlo često u OZ-u, a smatraju se svojevrsnim priložnim izrazima koji funkcioniraju kao „zatvorena cjelina koja bez morfoloških promjena ulazi u razne sintaktičke odnose." (Katičić, 1981: 58)

[17] Takvi se primjeri pojavljuju u više zakona, vrlo često u ZDD-u.

[18] Takvi se primjeri pojavljuju u više zakona.

[19] Takvi se primjeri pojavljuju u više zakona.

[20] Za navedeni primjer vrijedi isto objašnjenje kao i kod primjera *Grad Zagreb*.

[21] Primjeri tipa *sustav + imenica G* osobito su brojni, stoga se navode samo neki.

[22] Takvi se primjeri pojavljuju u više zakona.

[23] Primjeri tipa *područje + imenica G* osobito su brojni, stoga se navode samo neki.

imenica + imenica *G*	- *oblast (gospodarskog) sustava* (ZHGK) / *zdravstva, socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja* (ZNI) - *polje znanosti* (ZHA) / *umjetnosti* (ZHA) - *stanje prezrelosti* (ZV) / *(umanjene radne) sposobnosti* (ZIR) - *proces proizvodnje* (ZV) / *kupnje (vozila)* (ZPV) / *izdvajanja (suglasnosti)* (ZKI) - *postupak mjerenja (proračuna)* (ZZB) / *davanja (koncesije)* (ZZOK) / *(javne) nabave* (ZPV) / *imenovanja i razrješenja* (ZM) / *povrata* (ZZOK) / *sanacije (banaka)* (ZDA) / *primopredaje (vlasti)* (ZPPV) itd.[24] - *poslovi prometa* (ZSP) / *mjerenja (buke)* (ZZB) / *obrade (duhana)* (ZD) / *prikupljanja (doprinosa)* (ZUKS) / *zaštite (okoliša)* (ZAU) / *zaštite i spašavanja* (ZKI) / *naplate (poreza)* (ZOIB) itd.[25] - *djelatnost prodaje* (ZPP) / *distribucije (tiska)* (ZM) / *socijalne skrbi* (OZ) / *(slobodnog) zanimanja* (ZNO) / *prometa (pokretnim kulturnim dobrima)* (ZZOK)
pridjev + imenica	- *sastavni dio* (ZHGK, ZNI, OZ) - *javna objava* (ZPP) - *vremensko razdoblje* (ZG, ZD, ZZB) - *temeljno načelo* (OZ, ZSP) - *vlastoručni potpis* (ZPP) - *životna dob* (ZDD) / *starosna dob* (ZUSP) - *iznenadni šok* (ZVFS)
pridjev + pridjev	- *prvi sljedeći* / *idući* (ZVRH) - *najveći mogući* (OZ)
prilog + glagolski pridjev trpni	- *ranije donesen* (ZDD) / *preuzet* (ZPPV) / *započet* (ZPPV) - *prethodno pribavljen (ZZOK)* / *proveden* (ZVRH, ZPPV) / *izdan* (ZTP) - *već učinjen* (ZIU) / *stečen* (ZNI) / *započet* (ZJF) - *unaprijed utvrđen* (ZIU) - *javno objavljen* (ZVF)
prilog + glagol	- *javno objaviti* (ZVF, ZM)
prilog + pridjev	- *nužno potreban* (ZIU) - *osobno nazočan* (OZ)
prijedlog + imenica *G*	- *putem banaka* (ZDD, ZHB) / *medija* (ZM) / *sustava videonadzora* (ZOU) / *zajmova, subvencija, pomoći i donacija* (ZFZ) - *posredstvom medija* (ZM) - *preko naplatnog uređaja* (ZPP)

[24] Primjeri tipa *postupak + imenica G* osobito su brojni, stoga se navode samo neki.

[25] Primjeri tipa *poslovi + imenica G* osobito su brojni, stoga se navode samo neki.

Prema opisu pleonastičnih sveza koji donose Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 56–57) tipova je pleonastičnih sveza više, no u zakonskim se tekstovima ne potvrđuju sve; npr. izostaju sveze tipa *zamjenica + glagol* (npr. *ja mislim*), *glagol + prilog* (npr. *sići dolje*), *prilog + prilog* (npr. *nikad prije*). Pleonastičnim se svezama smatraju i izrazi tipa *glagol + imenica* u kojima imenica funkcionira kao pleonastični objekt (npr. *letjeti zrakom*, *misliti misao*). No, prema definiciji i obilježjima pleonazma (izostavljivost jednoga člana, značenje jedne riječi sadržano u drugoj riječi) u pleonastične se sveze ne mogu ubrojiti izrazi tipa *glagol + imenica A* (kojoj je značenje djelomično sadržano u značenju glagola, npr. *provoditi nadzor*).[26] Takvi se izrazi svrstavaju u eksplicitan način izražavanja i smatraju se uzročnicima pleonazama (usp. Silić, 2006; Silić, Pranjković, 2007). Osobitost je to administrativnoga stila od kojega upravo obilježje nominalnosti zahtijeva zamjenu samoznačnoga glagola suznačnim i odglagolnom imenicom, a ulogu suznačnoga glagola dobivaju glagoli *vršiti*, *provoditi* i *obavljati* (*vršiti prodaju robe = prodavati robu*) (usp. Silić, 2006: 66). Dakle, primjeri tipa *vršiti/obavljati/provoditi + imenica A* ne pripadaju kategoriji tautološkoga (pleonastičnoga!) objekta (npr. *planirati plan*) koji Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 48, 57) svrstavaju u pleonastične sveze. Ovdje ih izdvajamo jer se u odnosu na jezičnu ekonomiju izražavanja mogu smatrati zalihosnima – znatno je ekonomičnije upotrijebiti punoznačni glagol nego suznačni glagol i odglagolnu imenicu, npr. *vršiti upis = upisivati*, *obavljati prodaju = prodavati*. Slično tome mogu se opisati i izrazi tipa *glagol + imenica L*: npr. *(ne) biti u stanju/mogućnosti*, *imati mogućnosti*, *ukazati pomoć*, *nositi se mišlju*, *donositi zaključke* (usp. i Silić, 2006: 66), koje Bagić prema stilističkim shvaćanjima pleonazama također ubraja među višerječne pleonastične sveze (Bagić, 2012: 249). U odnosu na jezičnu ekonomiju takvi su izrazi također zalihosni jer su zamjenjivi punoznačnim glagolom: *(ne) moći*, *pomoći*, *misliti*, *zaključivati*. Primjere takvih zalihosnih glagolskih sveza donosimo u Tablici 2:

[26] Samo Bagić (2012: 249) izraze toga tipa izravno svrstava u pleonazme.

Tablica 2. Zalihosne glagolske sveze

glagol + imenica *A*	- *vršiti obračun* (ZMP) / *otkup* (ZD) / *preinake* (ZNS) / *upis* (ZSI) - *obavljati poslove* (ZZB) / *djelatnost* (ZPP)[27] / *nadzor* (ZPP, ZV) / *kontrolu* (ZDA) / *prodaju* (ZPP) / *proizvodnju (vina)* (ZV) / *promjenu (upisa)* (ZFZ) - *provoditi postupak* (ZZOK)[28] / *djelatnost* (ZAM) / *nadzor* (ZSI, ZZPP) / *kreditiranje* (ZHB) - *voditi evidenciju* (ZIU) - *pružati pomoć* (ZAU)
glagol + imenica *L*	- *nije u mogućnosti* (ZDD) / *nisu u mogućnosti* (OZ) - *biti u stanju* (OZ)

Među višerječne pleonastične sveze ubrajaju se izrazi tipa *glagol + pridjev + imenica L* (npr. *biti nazočan na sjednici*). Naime, Silić (2006: 37) kao primjer pleonazma navodi izraz *biti nazočan/prisutan (na) sjednici*, pojašnjavajući da *biti nazočan/prisutan* znači isto što i *biti na*. Na drugom mjestu u knjizi ističe da se poseban vid pleonazma pojavljuje u konstrukcijama tipa *biti nazočan + D*, npr. *biti nazočan sjednici* (Silić, 2006: 69). I Bagić (2012: 249) kao primjer pleonazma navodi *biti nazočan*. U korpusu su zabilježena samo dva primjera:

(12) Član vlade koji ***nije bio nazočan*** *davanju svečane prisege...* (ZVRH)

(13) *Vlada može zasjedati ako* ***je sjednici nazočna*** *većina članova Vlade* (ZVRH)

Među dvorječne se pleonastične sveze mogu svrstati i sljedeći vremenski izrazi:

(14) *produljiti* ***za dodatnih*** *osam dana* (OZ)

(15) *produljiti* ***za daljnjih*** *trideset dana* (OZ)

(16) *produžiti* ***za još*** *30 dana* (ZOU)

Uvjetno, među dvorječne bi se pleonastične sveze mogli ubrojiti i sljedeći primjeri:

(17) *prestaju s radom 31. prosinca 1991.* ***godine*** (ZHGK)

---

[27] U primjerima tipa *obavljati djelatnost/poslove*, koji se javljaju u više zakona, pleonazmi su gotovo uvijek višestruki, npr. *obavljati poslove obrade duhana* (ZD), *obavljati poslove mjerenja i predviđanja buke* (ZZB), *obavljati djelatnost prodaje* (ZPP), *obavljati djelatnost distribucije tiska* (ZM).

[28] U primjerima tipa *provoditi postupak* pleonazmi su gotovo uvijek višestruki, npr. *provoditi postupak davanja koncesije* (ZZOK), *provoditi postupak sanacije banaka* (ZDA), *provoditi postupak javne nabave* (ZPV), *provoditi postupak procjene utjecaja na okoliš* (ZFZ).

(18) ***na dan*** *1. siječnja 1993.* (ZZOK) / *slave* ***na dan*** *7. siječnja* (ZBS) / ***na dan*** *31. prosinca* (ZAU) / *s* ***danom*** *31. srpnja* (ZV)

(19) *zadužuju se s* ***datumom*** *30. lipnja 2017.* (ZZOK)

Iako takve sveze nisu dvorječne u punom smislu riječi, vidljivo je da pleonastični element (*godina*, *dan*, *datum*) zamjenjuje jedan izraz (npr. 1991. je *godina*, 31. srpnja je *dan*). Ipak, primjeri toga tipa vrlo su rijetki i uglavnom se, pravilno, označuju samo brojkom. U primjeru (17) uporaba je imenice *godina* poželjna kako rečenica ne bi završavala rednim brojem čiji je sastavni dio i točka koja stoga nije pravopisna oznaka kraja rečenice.

Višerječne se pleonastične sveze često pojavljuju zato što je jedna od sastavnica već višerječna. U zakonskim se tekstovima pojavljuju višerječne sveze tipa *više (od jednog)*, u kojima je izostavljiv dio *od jedne/jednog*, primjerice:

(20) *ima više* ***od jednog*** *poreznog skladišta* (ZUKS)

(21) *boravi na teritoriju više* ***od jedne*** *države članice Europske unije* (ZPP)

Sljedeći su primjeri višerječnih pleonastičnih sveza u zakonskim tekstovima vrlo učestali:

(22) *novčanom kaznom* ***u iznosu*** *od 50.000,00 do 100.000,00 kuna* (ZZB)

(23) *sklapa se (...) na* ***rok od*** *četiri godine* (ZAM)

(24) *u* ***roku od*** *3 mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga Zakona* (ZZB)

(25) *zaštitna mjera zabrane izvođenja programa* ***u trajanju*** *od jedne do tri godine* (ZOO)

(26) *osoba* ***u dobi*** *od najmanje dvadeset i jedne godine* (OZ)

Višerječne pleonastične sveze tipa *novčanom kaznom u iznosu od x do y kuna* osobito su česte i pojavljuju se u svakom zakonu u kojem su propisane novčane kazne za nepoštivanje pojedinih odredbi. Usporedno s njima jednako se često pojavljuje i izraz tipa *novčanom kaznom od x do y kuna* (bez pleonastičnoga izraza *u iznosu*). Gotovo se u svakom zakonu pojavljuju i vremenski izrazi tipa *rok od*, *u trajanju*. No kad se u zakonima označuje kakav vremenski odsječak, pleonastični se izraz (npr. *rok od*, *u trajanju*) gotovo nikada ne izostavlja.

Brojni su primjeri koji pokazuju da se u zakonskim tekstovima rabe izrazi koji su uvelike u suprotnosti s jezičnom ekonomijom. Dio se takvih izraza prema obilježju izostavljivosti može smatrati pleonazmima, a dio je takvih izraza zamjenjiv kraćim, ekonomičnijim izrazom:

(27) ***Nadležna*** *služba državne uprave nadležna za donošenje rješenja...* (ZNI)

(28) *Ovim se Zakonom utvrđuju nadležna tijela,* ***nadležne*** *ustanove i tijela za vezu te zadaće* ***nadležnih tijela, ustanova i tijela za vezu*** *u provedbi uredbi Europske unije...* (ZUKS)

(29) ***Državni*** *službenici zatečeni u državnoj službi.* (ZSI)

(30) *Nezakonito iznesen kulturni predmet s* ***državnog*** *područja* ***države*** *članice Europske unije je kuturni predmet.* (ZZOK)

(31) *U vrijeme* ***trajanja*** *zabrane radova zabranjen je sav rad.* (ZIU)

(32) *Službenik Agencije koji neovlaštenoj osobi otkrije povjerljive podatke koje je saznao* ***u obavljanju poslova radnog mjesta****...* (ZOU)

(33) *Ovim Zakonom uređuju se uvjeti pod kojima nadležna državna tijela mogu* ***poduzimati mjere kontrole u području cijena*** *i način provedbe* ***tih mjera****.* (ZIM)

(34) *...o utvrđenom stanju* ***na području djelokruga rada*** *povjerenstava.* (ZZPP)

Navedeni primjeri ne pokazuju samo da pleonazmi nisu ekonomični već da (ponekad) nisu ni zalihosni. Naime, poruka bi sasvim sigurno bila dovoljno jasna (pa čak i jasnija!) kada bi se, primjerice, istaknulo da je službenik Agencije podatke saznao *na radnom mjestu* (primjer 32), da se *uređuju uvjeti i način kontroliranja cijena* (primjer 33) te da se radi o *utvrđenom stanju u djelokrugu povjerenstava* (primjer 34). Osobito je zanimljiv i sljedeći primjer:

(35) *Nadležno tijelo je Konzervatorski odjel Ministarstva kulture na čijem se području kulturno dobro nalazi, a* ***za područje Grada Zagreba Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu****.* (ZZOK)

Iako je *Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu* službeni naziv zavoda, a *Grad Zagreb* službeni naziv 21. administrativne jedinice u Republici Hrvatskoj, mora se priznati da navedena rečenica zaista djeluje nezgrapno, uz još jedan pleonazam – *područje Grada Zagreba*.

5.3.2. Veznički pleonazmi

Pleonazmi u vezničkim izrazima mogu biti dvorječni i višerječni. Budući da dvorječni veznički pleonazmi nisu zabilježeni u korpusu, u tablici se prikazuju višerječni rječnički pleonazmi.

Tablica 3. Sintaktički pleonazmi: veznički pleonazmi

vrsta rečenice	imenica	složeni veznici (primjeri)
vremenska	*vrijeme*	- ***za vrijeme dok*** *je dijete zbog bolesti spriječeno* (ZDD) - ***za vrijeme kad*** *se dijete nalazi kod jednoga od njih* (OZ) - ***u vrijeme dok*** *je bio poslovno sposoban* (OZ) - ***u vrijeme kad*** *se dijete nalazi kod drugog roditelja* (OZ)
načinska	*način*	- ***na način da*** *je iz naslova vidljivo* (ZM) / *ne dovodi u pitanje svoju samostalnost i neovisnost* (ZDU) / *zaštite dijete* (OZ) / *im se sačuvaju svojstva* (ZV) / *se građevinska vrijednost stana uveća* (ZNI)
namjerna	*namjera*	- ***s namjerom da*** *time pospješi promet proizvoda* (ZM)
pogodbena	*slučaj*	- ***u slučaju ako*** *se u odgovoru navode očigledno netočni podaci* (ZM) - ***u slučaju kad*** *nije bilo moguće dati upozorenje (OZ) / je podnesena je podnesena protiv rješenja* (OZ) / *je (...) blokiran račun* (ZIU) / *su posmrtni ostaci pokopani u pojedinačnoj grobnici* (ZIU)

Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 59) upozoravaju da se uporaba takvih složenih veznika može opravdati njihovom funkcijom osobitoga isticanja i preciziranja. Što se tiče primjera iz korpusa zakonskih tekstova, može se reći da složeni veznici mogu imati takvu objasnidbenu funkciju u načinskim, namjernim i pogodbenim rečenicama, dok se u vremenskim rečenicama uglavnom rabe nepotrebno. Međutim, ne djeluju ometajuće na čitatelja.

U zakonima se pojavljuje i uporaba složenog veznika *pod uvjetom da*. Silić i Pranjković (2007: 379), opisujući eksplicitan način izražavanja koji dovodi do pleonazma, navode da se u takvom izražavanju vezna sredstva *pod uvjetom da* rabe umjesto veznika *ako* (*donositi zaključak pod uvjetom da je većina nazočna* umjesto *donositi zaključak ako je većina nazočna*). Silić (2006: 38) pak, nabrajajući primjere nevidljivih, nesvjesnih pleonazama, navodi i *pod uvjetom da* (*da = uvjet*). Takvi se primjeri ipak ne mogu uvrstiti u pleonazam u punom smislu riječi, jer nisu izostavljivi kao imenice *vrijeme*, *način* i *slučaj*, već se mogu zamijeniti veznikom *ako*. Evo primjera iz zakona:

(36) ***pod uvjetom da*** *je 10 godina radio* (ZSP)

(37) ***pod uvjetom da*** *se time ne dira u stečena prava trećih osoba* (ZM)

(38) ***pod uvjetom da*** *cilj promjene nije uvođenje bilo kakvih preinaka* (ZZPP)

U administrativnim je tekstovima česta i uporaba skupine *osim ako*, no ona ne mora uvijek biti pleonastična:

(39) *Pravo na tužbu u bračnom sporu nije ograničeno rokom,* ***osim ako*** *ovim Zakonom nije drukčije određeno.* (OZ)

(40) *Dijete ima pravo ostvarivati osobne odnose s oba roditelja,* ***osim ako*** *je to u suprotnosti s djetetovom dobrobiti.* (OZ)

Dakle, skupina je *osim ako* u prvom primjeru pleonastična, a u drugom nije. Kako pojašnjavaju Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 60), ona je pleonastična u rečenicama s dvostrukom negacijom, a nije pleonastična u rečenicama bez dvostruke negacije. U primjerima iz korpusa vidljivo je da je uporaba vezničke skupine *osim ako* uglavnom odraz nedovoljno izražene svijesti o tome kada je ona pleonastična, a kada nije.

5.3.3. Pleonastični niz

Pleonastični niz nastaje povezivanjem zarezom ili veznicima *i*/*ili* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 60). U tablici se stoga posebno prikazuju pleonazmi povezani zarezom ili zagradom, veznikom *i* te veznikom *ili*, tj. antonimni parovi.

Tablica 4. Sintaktički pleonazmi: pleonastični niz

zarez ili zagrada	- *dužan je* ***bez odgode, odmah*** *obustaviti radove* (ZIU) - *može predložiti,* ***prema potrebi, potrebne*** *izmjene konvencije* (ZUEG) - *ovisno o* ***tijeku postupka (fazama)*** *u proizvodnji* (ZV) - *prodavati kao* ***otvorenu robu (rinfuzu)*** (ZV)
veznik *i*	- ***rad*** *i* ***djelokrug*** (ZZOK) - ***jasan*** *i* ***razumljiv*** *način* (ZZB) - ***jedino*** *i* ***glavno*** *zanimanje* (ZPSU) - ***efikasna*** *i* ***uspješna*** *provedba* (ZIU) - *motiviran neprimjerenim* ***pobudama*** *i* ***poticajima*** (ZVFS) - *na temelju* ***neistinitih*** *i* ***netočnih*** *podataka* (ZDD)
veznik *ili*, tj. antonimni par	- *rješenje u* ***pisanom*** *ili* ***usmenom*** *obliku* (ZM, ZPP) - *dužan je u* ***papirnatom*** *ili* ***elektroničkom*** *obliku čuvati primljene (...) isprave* (ZPP) - *naznaka je li nadzor bio* ***najavljen*** *ili* ***nenajavljen*** (ZOU) - *može se ostvariti* ***uz naknadu plaće*** *ili* ***bez naknade*** (ZOO) - *pisani odgovor o* ***prihvaćanju****, odnosno* ***neprihvaćanju*** *primjedbi* (ZOU) - *obaviještenost o* ***uspjehu****, odnosno* ***neuspjehu*** *pregleda* (ZZPP)

Od navedenih pleonastičnih nizova može se opravdati uporaba primjera *prodavati kao otvorenu robu (rinfuzu)* (ZV) te *rješenje u pisanom ili usmenom obliku* (ZM, ZPP) jer imaju funkciju pojašnjavanja i preciziranja iskaza. U drugim je primjera uporaba pleonastičnih nizova neopravdana. Primjerice, ako se nešto ***može*** *ostvariti uz naknadu plaće*, to ne znači nužno da se i ***mora*** *ostvariti uz naknadu plaće*, dakle ***može*** *se ostvariti i bez nje*, stoga to nije potrebno posebno isticati. Pleonastični nizovi s veznikom *i* također se mogu smatrati opravdanima ako se prihvati stajalište da u jeziku nema potpunih sinonima, pa stoga i primjeri kao što su *jasan i razumljiv* ili *pobude i poticaji* nisu istoznačnice i/ili istovrijednice.

5.3.4. Pleonastične rečenice

Od rečeničnih pleonazama zabilježene su strukture slične ustroju *do x*, *uključujući i x*, koji navode Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 62):

(41) *poduzeti sve mjere,* ***uključujući*** *oduzimanje i prodaju predmeta oporezivanja* (ZPP)

(42) *bilo koji subjekt,* ***uključujući*** *pojedinog trgovca ili skupinu trgovaca* (ZNO)

Objašnjenja koja se uvode izrazom *uključujući* ovdje su zalihosna jer se ističe da se poduzimaju *sve mjere*, tj. da se tvrdnja odnosi na *bilo koji subjekt* (dakle potencijalno na sve subjekte). No spomenuti izrazi mogu biti i potrebni:

(43) *arheološko nalazište i arheološka zona,* ***uključujući*** *i podvodna nalazišta i zone* (ZZOK)

(44) *postupak davanja koncesije,* ***uključivo*** *sklapanje jedinstvenog ugovora o koncesiji* (ZZOK)

(45) *prava i obveze predsjednika i članova Uprave,* ***uključujući*** *plaću i ostala materijalna prava* (ZHB)

U tim su primjerima objašnjenja koja se uvode izrazima *uključujući*/*uključivo* potrebna jer dodatno pojašnjavaju tvrdnje, tj. obuhvatnost navedenih pojmova (*arheološke zone*, *koncesije* te *prava i obveza*). Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 63) ističu da se rečenični pleonazmi najčešće ostvaruju nepotrebnim ponavljanjem. Ipak, nijedna od navedenih rečenica nije neobična i neprimjerena u zakonskim tekstovima zato što trebaju biti razumljivi svakom govorniku hrvatskoga jezika, a samim time i dovoljno precizni.

5.4. Tekstni pleonazmi

Ponekad se samo prema širem kontekstu može utvrditi je li riječ o pleonazmu ili nespretnom izražavanju. Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 63) navode primjer rečenica *Vijeće je dugo bilo najutjecajnija* ***institucija*** *zajednice.* ***Institucija****, koja je dugo jedina imala isključivo zakonodavnu funkciju...*, ističući da je tu ponavljanje namjerno i služi izražavanju jačega dojma, tj. usmjeravanju čitateljeve pozornosti na bitno. U istraživanom su korpusu zabilježeni brojni primjeri tekstnih pleonazama u kojima je riječ o (namjernom?!) ponavljanju radi zadržavanja čitateljeve pažnje i što veće jasnoće iskaza, što pak sa sintaktičkoga stajališta uzrokuje pojednostavljivanje rečeničnih struktura. Takvi se primjeri pojavljuju u gotovo svakom zakonu:

(46) ***Upravu*** *Hrvatske banke za obnovu i razvitak čine* ***tri člana****. Članove Uprave imenuje i opoziva Nadzorni odbor...* (ZHB)

(47) *Osnivač je Agencije* ***država****.* ***Država*** *jamči za obveze Agencije.* (ZDA)

(48) *Hrvatska gospodarska komora ima* ***statut****.* ***Statutom*** *Hrvatske gospodarske komore uređuju se...* (ZHGK)

(49) *Hrvatska gospodarska komora osniva* ***regionalne komore****.* ***Regionalne komore*** *su sastavni dio Hrvatske gospodarske komore...* (ZHGK)

(50) *Agencijom upravlja* ***Upravno vijeće****.* ***Upravno vijeće*** *ima predsjednika i četiri člana.* (ZAM)

(51) *Radom Agencije upravlja* ***ravnatelj*** *(u daljnjem tekstu:* ***ravnatelj****).* ***Ravnatelj*** *ima zamjenika.* (ZOU)

(52) ***Status polaznika*** *stječe se upisom u program.* ***Status polaznika*** *prestaje završetkom programa.* (ZOO)

Navedene bi rečenice bile jednako razumljive, jasne i precizne i uvođenjem atributne rečenice ili povezivanjem nezavisnim veznicima, npr. *Agencijom upravlja Upravno vijeće koje ima predsjednika i četiri člana.*, *Status polaznika stječe se upisom u program, a prestaje završetkom programa.*

5.5. Kontekstni pleonazmi

Prema Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 49), neki se izraz može odrediti kao pleonazam tek kad se promotri u kontekstu u kojem se iskaz ostvaruje, stoga takav pleonazam nazivaju kontekstnim ili situacijskim. Navode primjer *Otvori*

vrata! koji može biti pleonazam ako je netko ispred vrata i kuca, a ne mora ako je osoba u prostoriji u kojoj su, primjerice, i vrata i prozor pa se želi naglasiti da treba otvoriti baš vrata. Primjeri su još *ponovni povratak*, *opet ponoviti*, *zajedno s*, *istinite činjenice*, *potpuno uništenje*, *naknadne dopune*, *katkad moći*, *malo novorođenče* i *bez dodanih konzervansa* (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 64). Primjer *zajedno s* označen je kao prototipni pleonazam, ali ne mora uvijek biti greška (Hudeček, Lewis, Mihaljević, 2011: 64). U istraživanom korpusu pojavljuje se nekoliko puta. U nekim je slučajevima takav izraz potreban:

(53) *„ukupna masa" je masa vozila **zajedno s** masom tereta koji se prevozi na vozilu* (ZSP)

(54) *provodi carinski postupak **zajedno s** obračunom i naplatom carinskog duga* (ZPP)

(55) *naziv ili skraćeni naziv na stranom jeziku političke stranke mogu upotrebljavati samo **zajedno s** nazivom na hrvatskom jeziku* (ZPS)

U navedenim je rečenicama izraz *zajedno s* potreban radi jasnoće, kako bi primatelj poruke točno shvatio što sve obuhvaća pojam „ukupna masa" ili carinski postupak te kako bi se naglasilo da uz strani naziv političke stranke uvijek mora biti naznačen i hrvatski. S druge strane, takav je izraz ponekad i nepotreban:

(56) *vozila koja **zajedno s** teretom ne udovoljavaju propisanim uvjetima* (ZSP)

(57) *isplatiti sve iznose plaćene iz toga jamstva **zajedno sa** zateznim kamatama* (ZJF)

U tim bi rečenicama dovoljno bilo reći samo *vozila koja s teretom ne udovoljavaju propisanim uvjetima* ili *sve iznose (...) sa zateznim kamatama*. Ipak, takvo izražavanje u kontekstu zakonskih tekstova ne opterećuje iskaz, stoga se i ne doživljava kao višak informacije.

Pleonastična sveza *bez dodanih konzervansa* također je jedan od čestih kontekstnih pleonazama. U istraživanom je korpusu zabilježen samo jedan primjer:

(58) *Voćni sirup je proizvod sirupaste konzistencije sa sadržajem suhe tvari najmanje 65%, proizvedene od voćnog soka ili koncentriranog voćnog soka, citrus baza ili drugih voćnih baza i voćne pulpe (u slučaju jagodičastog voća i višanja) s dodanim šećerom ili šećernim sirupom, ali **bez dodanih konzervansa**.* (ZPP)

Dakle, vidljivo je da je u navedenoj rečenici izraz *bez dodanih konzervansa* pleonastičan. Hudeček, Lewis i Mihaljević (2011: 64) ističu da bi ta pleonastična sveza trebala glasiti *bez konzervansa*, jer proizvođači obično žele naglasiti da u proizvodu nema konzervansa. No svezom *bez dodanih konzervansa* ispada kao da ističu da proizvod sadržava neke (navedene) konzervanse, ali ne i dodatne (pored navedenih).

6. ZAKLJUČAK

Na temelju teorijskih spoznaja i istraživanja zastupljenosti (neosviještenih, nenamjernih) pleonazama u administrativnom stilu, tj. u njegovu zakonodavno-pravnom podstilu, svakako se može istaknuti da su pleonazmi njegova prepoznatljiva značajka. Ta činjenica ne iznenađuje jer se u novije vrijeme pleonazmi (kao jezična pogreška i standardnojezični problem) često povezuju s administrativnim stilom i ponekad su označeni kao jedna od njegovih najtežih bolesti. Istraživanje zakonskih tekstova Republike Hrvatske pokazalo je zastupljenost gotovo svih vrsta pleonazama – grafičkih, tvorbenih, sintaktičkih, tekstnih i kontekstnih ili situacijskih. Jedina vrsta koja se uopće ne pojavljuje jesu morfološki pleonazmi. Ipak, treba istaknuti da se neki primjeri pojavljuju iznimno rijetko (npr. tvorbeni pleonazmi), dok su najčešći sintaktički pleonazmi, i to pleonastične sveze tipa *imenica + imenica G*, u kojima se pojavljuju „riječi-paraziti" (npr. *sustav*) i riječi uopćena značenja (npr. *područje*, *postupak*, *poslovi*, *djelatnost*) koje često djeluju semantički prazno. Također, veoma su česte i zalihosne glagolske sveze *glagol + imenica A* (npr. *vršiti*/*obavljati*/*provoditi nadzor*). Kad takvo izražavanje dođe do vrhunca, pojavljuju se izrazi poput *obavljati poslove radnog mjesta* i *poduzimati mjere kontrole u području cijena*, koji nisu ekonomični, ali čak ni dovoljno zalihosni (kakvi bi trebali biti). Iako takvi izrazi nastaju zbog težnje za eksplicitnim načinom izražavanja, zapravo stvaraju suprotan učinak – izazivaju zbunjenost čitatelja. Pored toga, gotovo su u svakom zakonu neizostavne sintaktičke pleonastične sveze tipa *na rok od* i *u iznosu od*, što ne iznenađuje ako se u obzir uzme točnost kao važna značajka administrativnoga stila. Štoviše, brojni su pleonazmi (primjerice sintaktički vezнички) prisutni u zakonskim tekstovima uistinu zbog težnje za što većom jasnoćom i preciznošću navoda, stoga se ne doživljavaju kao opterećujući, tj. ne smatraju se manom administrativnoga stila.

Kao što je istaknuto, pleonazmi nisu iznenađenje i novost u hrvatskom zakonodavstvu i administrativnom stilu općenito. Može se reći da su mnogo veći problem hrvatskih zakona predugačke i nejasne rečenice, koje pak (često) nastaju zbog pleonazama. Iščitavanjem zakonskih tekstova stječe se dojam da pojava pleonazama ipak ne opterećuje komunikaciju, no u vezi s tim valja još jednom podsjetiti da problemi mogu nastati prenošenjem pleonazama iz (agresivnoga!) jezika administracije u druge sfere komunikacije – najprije u medije, a zatim i u svakodnevni jezik, tj. u publicistički i razgovorni stil. Takvim pojavama može se svjedočiti gotovo svakodnevno i problem je u tome što se one u izražavanju ne doživljavaju problematičnima ili spornima. Možda bi i zakonski tekstovi Republike Hrvatske, kao oblik službenoga obraćanja svim govornicima hrvatskoga jezika, bili jezično pravilniji i „pristupačniji" svakom pojedincu kada bi se više pažnje posvećivalo njihovoj jezičnoj dotjeranosti, tj. njegovanju jezične kulture, jer vidljivo je da pleonazmi često nastaju pukom nepažnjom, a moglo bi se reći i nemarom. Pored pleonazama, smetnje u (jednosmjernoj) komunikaciji zakona i njegovih čitatelja uzrokuje i neravnoteža između zalihosti i jezične ekonomije.

KRATICE I IZVORI

OZ – Obiteljski zakon

ZAM – Zakon o Agenciji za mobilnost i programe Europske unije

ZBS – Zakon o blagdanima, spomendanima i neradnim danima u Republici Hrvatskoj

ZDD – Zakon o doplatku za djecu

ZDA – Zakon o Državnoj agenciji za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka

ZDU – Zakon o Državnom uredu za reviziju

ZD – Zakon o duhanu

ZFJP – Zakon o financiranju javnih potreba u kulturi

ZFZ – Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost

ZG – Zakon o grobljima

ZHA – Zakon o Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti

ZHB – Zakon o Hrvatskoj banci za obnovu i razvitak

ZHGK – Zakon o Hrvatskoj gospodarskoj komori

ZIP – Zakon o informiranju potrošača o hrani

ZIU – Zakon o istraživanju, uređenju i održavanju vojnih groblja, groblja žrtava Drugog svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja

ZIM – Zakon o iznimnim mjerama kontrole cijena

ZIR – Zakon o izvršavanju rada za opće dobro na slobodi i uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom u prekršajnom postupku

ZJF – Zakon o jamstvenom fondu za gospodarski oporavak i razvitak

ZK – Zakon o kamatama

ZKI – Zakon o kritičnim infrastrukturama

ZM – Zakon o medijima

ZMP – Zakon o minimalnoj plaći

ZNS – Zakon o najmu stanova

ZNI – Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine

ZNO – Zakon o nedopuštenom oglašavanju

ZOO – Zakon o obrazovanju odraslih

ZAU – Zakon o osnivanju Agencije za ugljikovodike

ZHC – Zakon o osnivanju Hrvatskog centra za poljoprivredu, hranu i selo

ZOIB – Zakon o osobnom identifikacijskom broju

ZOI – Zakon o osobnom imenu

ZPS – Zakon o političkim strankama

ZPP – Zakon o posebnom porezu na kavu i bezalkoholna pića

ZPPV – Zakon o postupku primopredaje vlasti

ZPSU – Zakon o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva

ZPV – Zakon o promicanju čistih i energetski učinkovitih vozila u cestovnom prometu

ZOU – Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka

ZUKP – Zakon o provedbi uredbe (EZ) br. 1223/2009 Europskog Parlamenta i Vijeća od 30. studenog 2009. o kozmetičkim proizvodima

ZUEG – Zakon o provedbi uredbi Europske unije o Europskoj grupaciji za teritorijalnu suradnju

ZUKS – Zakon o provedbi uredbi Europske unije o koordinaciji sustava socijalne sigurnosti

ZRZ – Zakon o Registru zaposlenih u javnom sektoru

ZSP – Zakon o sigurnosti prometa na cestama

ZSI – Zakon o sportskoj inspekciji

ZTP – Zakon o tajnosti podataka

ZUSP – Zakon o uvjetima za stjecanje prava na starosnu mirovinu radnika profesionalno izloženih azbestu

ZVFS – Zakon o Vijeću za financijsku stabilnost

ZV – Zakon o vinu

ZVRH – Zakon o Vladi Republike Hrvatske

ZZOK – Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara

ZZB – Zakon o zaštiti od buke

ZZPP – Zakon o zaštiti prava pacijenata

LITERATURA

Alerić, Marko; Gazdić-Alerić, Tamara, 2013. *Hrvatski u upotrebi: 121 lekcija za bolje ovladavanje hrvatskim jezikom*. Zagreb: Profil.

Anić, Vladimir, 1961. Pleonazam u logičkom i afektivnom izrazu. *Jezik*. 9/1: 21–25. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=218733 (pristupljeno 10. 5. 2018.)

Babić, Stjepan; Težak, Stjepko, [7]1992. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Badurina, Lada; Kovačević, Marina. 2001. *Raslojavanje jezične stvarnosti*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Bagić, Krešimir, 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.

Bagić, Krešimir, 2010. Od viška glava (ne) boli. *Vijenac* 423. http://www.matica.hr/vijenac/423/Od%20vi%C5%A1ka%20glava%20(ne)%20boli/ (pristupljeno 29. 5. 2018.)

Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.

Bjelobrk, Vladimir, 2009. Kojemu funkcionalnom stilu pripadaju reklame. *Hrvatistika*. 3/3: 67–73.

Ćužić, Tomislav, 2016. Funkcionalni stilovi u pravopisnome kontekstu (tekstu). *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 42/2: 353–378.

Dulčić, Mihovil, ur., 1997. *Govorimo hrvatski: jezični savjeti*. Zagreb: Hrvatski radio, Naprijed.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, [2]2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Glušac, Maja, 2013. Pleonazmi u publicističkom stilu hrvatskoga jezika, u: *Jezik kao informacija*: *zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku*. Ur. Anita Peti-Stantić i Mateusz-Milan Stanojević. Zagreb: Srednja Europa, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 143–158.

Hrvatski enciklopedijski rječnik. 2002. Ur. Ranko Matasović i Ljiljana Jojić. Zagreb: Novi Liber.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2009. *Hrvatski terminološki priručnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Hudeček, Lana; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica. 2011. Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 37/1: 41–72.

Karakaš, Dajana, 2015. *Pleonazmi u hrvatskim jezičnim savjetnicima*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 56 str. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5747/1/Karaka%C5%A1_Pleonazmi%20u%20hrvatskim%20jezi%C4%8Dnim%20savjetnicima.pdf (pristupljeno 30. 5. 2018.)

Katičić, Radoslav, 1981. Prilog rješavanju jednoga sintaktičkog pitanja. *Jezik*. 29/2: 56–59.

Katnić-Bakaršić, Marina, 1999. *Lingvistička stilistika*. https://www.ffst.unist.hr/_download/repository/Lingvisticka_stilistika.pdf (pristupljeno 21. 5. 2018.)

Mihaljević, Milica, 2002. Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika (S posebnim obzirom na znanstveno-popularni i personalni podstil). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 28/1: 325–343.

Novak, Blaženka, 2010. *Funkcionalna stilistika hrvatskoga zakonodavstva*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 154 str.

Peti-Stantić, Anita, 2002. Funkcionalno preslojavanje suvremenog standarda, u: *Riječki filološki dani 4*, *zbornik radova*. Ur. Diana Stolac. Rijeka: Filozofski fakultet, str. 365–374.

Petrović, Bernardina, 2005. *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Pranjković, Ivo, 1996. Funkcionalni stilovi i sintaksa. *Suvremena lingvistika.* 41–42/1–2: 519–527.

Pranjković, Ivo, 2002. Stilistika i normativistika: prilog raspravi o naravi stilogenosti., u: *Važno je imati stila*. Ur. Krešimir Bagić. Zagreb: Disput, str. 155–163.

Ryznar, Anera, 2016. Koliko je danas funkcionalna funkcionalna stilistika. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*. 40/60: 101–110. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=257506 (pristupljeno 10. 5. 2018.)

Silić, Josip, 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

Silić, Josip, 1996. Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo: časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*. 1: 244–248.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo, [2]2007. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Simeon, Rikard, 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva: 2. svezak: P – Ž*. Zagreb: Matica hrvatska.

Solar, Milivoj, 2006. *Rječnik književnoga nazivlja*. Zagreb: Golden marketing: Tehnička knjiga.

Škarić, Ivo, [3]2008. *Temeljci suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.

Tafra, Branka, 2007. Pregršt jezičnih zrnaca. *Nova mehanizacija šumarstva: časopis za teoriju i praksu šumarskoga inženjerstva*. 28/1: 49–93. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=33358 (pristupljeno 23. 5. 2018.)

Tošović, Branko, 1988. *Funkcionalni stilovi*. Sarajevo: Svjetlost.

PLEONASMS IN THE ADMINISTRATIVE STYLE OF THE CROATIAN LANGUAGE

Abstract

The paper proceeds from a quote from Josip Silić's book *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika ('Functional Styles of Croatian')* which states that the pleonasm is one of the severest flaws of the administrative style. In regard to the general features of that style (fixed structure, factuality, exactness, clarity, objectiveness, completeness, straightforwardness, logicalness, conciseness, transparency, explicitness, definiteness, analyticity, unmarkedness, clichédness of expression, and compliance with the norms of Standard Croatian) the paper investigates the representation of pleonasms in the legislative law substyle of the administrative style. Based on an analysis of Croatian laws the compiled corpus of pleonasms is described according to the linguistic criterion, i.e. the linguistic levels, but also with regard to the meaning and etymology of the constituent elements of the pleonastic expressions, and with regard to the justification of their use, especially in relation to the straightforwardness and conciseness as features of the administrative style. The analysis seeks to answer the question whether it is justifiable to talk about pleonasms as a *flaw* of the administrative style.

Keywords: pleonasms, redundancy, administrative style, legislative law substyle, laws

NORMATIVNA PITANJA HRVATSKOGA JEZIKA

Domagoj Vidović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
dvidovic@ihjj.hr

O NAGLASNOJ NORMI NA TEMELJU OBRADBE NAGLASAKA U *ŠKOLSKOME RJEČNIKU HRVATSKOGA JEZIKA* I *HRVATSKOME MREŽNOM RJEČNIKU* (*MREŽNIKU*)[1]

Pregledni rad UDK 811.163.42’342.8

U ovome se radu razlaže sustav naglašivanja primijenjen u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* i *Hrvatskome mrežnom rječniku*. Pritom se izlažu i neka prijeporna mjesta u različitim pristupima standardnojezičnomu naglašivanju, jednoga utemeljena na standardnojezičnoj naglasnoj normi s novoštokavskom osnovicom (koji je primijenjen u tim dvama rječnicima) te drugoga koji se, s različitih gledišta, temelji na otklonu od te norme. Ujedno se ističe važnost dijalektoloških i povijesnojezičnih podataka za oblikovanje vjerodostojnoga uvida u naglasni inventar hrvatskih govora te se naglasna norma promatra i u svjetlu odnosa između zagovornika deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa.

Ključne riječi: hrvatski standardni jezik, standardnojezična naglasna norma, dijalektološki podatci

1. UVOD

Naglasna je norma jedna od norma hrvatskoga standardnog jezika o kojoj se od hrvatskoga osamostaljenja najviše raspravlja ne samo u znanstvenim krugovima, nego i u općoj javnosti. U ovome će se radu na temelju obradbe naglasaka u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* (Birtić i dr., 2012.) i *Hrvatskome mrežnom rječniku* (*Mrežniku*) nastojati usporediti dva temeljna pristupa suvremenomu standardnojezičnom naglašivanju, jednoga koji se temelji na dosljednoj provedbi

[1] Rad je izrađen na istraživačkome projektu *Hrvatski mrežni rječnik – MREŽNIK* (IP–2016–06–2141), koji u cijelosti financira Hrvatska zaklada za znanost i koji se provodi u ustanovi nositelju projekta Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

standardnojezičnih naglasnih pravila utemeljenih na novoštokavskoj osnovici od kojih se ne odstupa te drugoga koji podrazumijeva određene otklone od tradicionalne naglasne norme.

Budući da se u novijim pristupima često razmatrao naglasni inventar govornika hrvatskoga jezika, u radu se donose i dijalektološki podatci koji se obično, „u potrazi za savršenim govornikom", zanemaruju ili uopće ne obrađuju[2] jer se nedovoljno poznaje dijalektološka literatura. Čak i ako se uzmu u obzir različite definicije standardnoga jezika i predvide najčešće jezične situacije u kojima se njime govori, ne može se zanemariti činjenica da se njime služe svi govornici hrvatskoga jezika (od komunikacije unutar obrazovnoga sustava do obraćanja različitim službenim ustanovama i uporabe u medijima) te da se, ako se već nastoji posuvremeniti norma ili čak promijeniti dijalektna osnovica na kojoj je tradicionalna naglasna norma zasnovana i to opravdati suvremenim stanjem u hrvatskome jeziku, to nužno treba argumentirati podatcima iz svih krajeva u kojima se hrvatskim jezikom govori. Ujedno se, s obzirom na to da je naglasna norma samo jedna od norma hrvatskoga standardnog jezika, pristup naglašivanju treba razmotriti i u okviru šire rasprave o deskriptivnome i preskriptivnome pristupu standardnomu jeziku jer se „u potrazi za savršenim govornikom" ni jedna norma, pa tako ni naglasna, ne može promatrati izdvojeno.

2. VAŽNOST DIJALEKTOLOŠKIH I POVIJESNOJEZIČNIH PODATAKA TE NAGLASNI INVENTAR

Od druge polovice XX. stoljeća u kroatistici je često u uporabi pojam *tronarječna dijalektna osnovica* (npr. Moguš, 1993: 159) ili (*novo)štokavska dijalektna osnovica s kajkavsko-čakavsko-štokavskom nadgradnjom* (npr. Frančić i dr., 2005: 23), pa iako se i taj pojam katkad problematizira (usp. Tafra, 2005: 44, 45), razvidno je da je naglasna norma u svim suvremenim hrvatskim priručnicima, bez obzira na manje otklone, utemeljena na novoštokavskome naglasnom sustavu. Izbor je osnovice nužan upravo zbog velike dijalektne raznolikosti u hrvatskome jeziku te nemogućnosti da se svi naglasni sustavi u rasponu od dinamičkoga do

[2] Nepoznavanje dijalektoloških podataka katkad dovodi i do „otkrivanja" pojava koje su u hrvatskoj dijalektologiji poznate stotinjak godina poput, primjerice, pojave da se zanaglasna dužina u govorima u kojima se gubi češće gubi iza samoglasnika na kojemu je silazni naglasak.

peteronaglasnoga uzmu u obzir. Zbog toga se počesto, ne samo u jezikoslovnoj literaturi, piše o neravnopravnome položaju neštokavaca u govornoj izvedbi hrvatskoga standardnog jezika. To se na prijelazu iz XX. u XXI. stoljeće nastojalo prevladati pokušajem uvođenja „tronaglasne uporabne norme" (Škarić, 2006.) ili se standardnojezičnu naglasnu normu nastojalo olabaviti. Osim prevladavanja neravnopravnosti triju hrvatskih narječja nastojanjem se za labavljenjem naglasne norme nastojala naglasiti i veća razlika između hrvatskoga jezika i drugih južnoslavenskih jezika.[3] Otklon se od standardnojezične norme često opravdavao pitanjem *Tko još tako govori?*, koje se često prometalo u tvrdnju *Tako nitko ne govori.*, bez uvida u stvarnu dijalektnu sliku, a usto se sve jače naglašivala potreba za uključivanjem u oblikovanje naglasne norme značajka govora velikih gradova (usp. Mićanović, 2005.). Iscrpan naglasni priručnik kojim bi se moguća uporabna norma kodificirala ili u kojemu bi se temeljito opisala nije objavljen, a otklon se od norme selektivno bilježio u pojedinim priručnicima i radovima.

Pri oblikovanju bi moguće uporabne norme i primjene anketa u istraživanju trebalo voditi računa o sljedećim trima činjenicama. Prvo, većina govornika hrvatskoga jezika i danas živi izvan četiriju najvećih hrvatskih gradova (od kojih je Osijek neupitno štokavski, Split znatno štokaviziran, a u Zagrebu i Rijeci živi nemali postotak ljudi koji nisu kajkavci odnosno čakavci) i većinom su novoštokavci s četveronaglasnim sustavom. Drugo, kad se govori o „povlaštenosti" štokavskih govornika hrvatskoga jezika, zanemaruje se podatak da je i štokavsko narječje tek narječje. Pritom treba imati na umu da je ikavski izgovor najrasprostranjeniji među govornicima hrvatskoga jezika te da je zastupljen među govornicima svih triju narječja. Uostalom, među štokavcima ima staroštokavaca sa starijim naglasnim sustavom, a u narodnim govorima nisu zabilježeni nazivi kao što je *fenolftalein* ili *manirizam* te i štokavci navedene riječi uče, ne samo na semantičkoj razini, nego i na naglasnoj. Treće, s obzirom na veliku raznolikost i sociolingvističku raslojenost koja je njome uvjetovana razvidno je da je poimanje neutralnoga govora i govornika u hrvatskome jeziku poprilično različito ne samo

[3] Pritom treba imati na umu da su nemale naglasne razlike u odnosu na Karadžićev i Daničićev naglasni sustav uspostavili već hrvatski vukovci, što se odrazilo i u naknadnoj dijalektološko-povijesnojezičnoj podjeli na zapadnu i istočnu štokavštinu. Iako nisu u potpunosti i izrijekom naznačene, one su vidljive i u *Pravopisu hrvatskosrpskoga jezika s pravopisnim rječnikom* (PHSJ: 273, 617) u kojemu se, primjerice, donose dvostrukosti *dòvesti* i *dovèsti* te *pràšina* i *prašìna*. Dodatni je otklon od vukovske norme u naglašivanju učinjen u različitim izdanjima *Rječnika stranih riječi* Adolfa Bratoljuba Klaića (posuđenica je u Akademijinu rječniku bilo vrlo malo).

u Zagrebu i Splitu,[4] dvama najvećim hrvatskim gradovima, nego i u pojedinim hrvatskim pokrajinama i područjima.[5] Hrvatskoj općenito nedostaje iscrpnih sociolingvističkih istraživanja u kojima bi se opisalo stvarno jezično stanje koje izrazito odstupa od stanja ne samo među govornicima svjetskih jezika (poput engleskoga), a s kojim se stanje u hrvatskome jeziku često uspoređuje (Mihaljević, 2017: 388, 389), nego i obližnjih južnoslavenskih jezika. Pritom treba voditi računa i o društvenome i povijesnome nasljeđu jer se pojedini govori manjih i većih gradova te neke pokrajinske značajke smatraju prestižnijima ne samo od značajka manje prestižnih mjesnih govora, nego se njima podređuje i hrvatski standardni jezik,[6] što je djelomično, poglavito u priobalnim krajevima, čak i odrazom jezične slike iz razdoblja u kojima se u većim (poglavito priobalnim) gradovima pretežito govorilo stranim jezicima, isprva zbog prisutnosti izvornoga prethrvatskog stanovništva, a naknadno zbog toga što su postali upravnim središtima u kojima barem do polovice XIX. stoljeća hrvatski nije bio službenim jezikom. Složena je hrvatska dijalektna slika uvjetovala i to da se u posljednje vrijeme učestale teze o tome kako hrvatski standardni jezik ugrožava mjesne govore iako se uporaba mjesnih govora potiče od obrazovnih ustanova i Ministarstva kulture do mjesnih, područnih i državnih medija (Vidović, 2018: 4, 5).

Dijalektna je slika hrvatskoga jezika najsloženija na južnoslavenskome jezičnom prostoru te je poprilično drukčija od one koja se prikazuje u istraživanjima utemeljenim na anketama.[7] Naime, po nekim je podatcima među govornicima

---

4 Runjić-Stoilova i Bartulović (2011: 163) navode kako je na HTV-u najizraženiji zagrebački utjecaj, a takav je dojam većine govornika hrvatskoga jezika ne samo u Splitu, nego i u Dalmaciji općenito, za što nisu potrebne ankete.

5 Tako o doživljaju standarda u Zagrebu i Rijeci Mate Kapović (2004: 103) navodi: „Jednonaglasni dinamični sustav Zagreba i Rijeke, s obzirom na to da ima ujednačeno povučeno mjesto naglaska (koje se nipošto ne podudara sa standardnim!) djeluje kao jezični uzor govornicima čakavskih i kajkavskih govora čiji naglasni sustavi radikalno odstupaju od standardnoga."

6 Već je na temelju dijalektoloških istraživanja razvidno da se prestižnost određenoga govora ne određuje samo odnosom grad – okolica, nego i na pokrajinskoj, područnoj i mjesnoj razini, pa se izvan matičnih sredina često prestižan jezični odabir bliži tomu prestižnom govoru (pa će Bračani u Splitu često izgovarati zanaglasne dužine iza samoglasnika naglašenog uzlaznim naglaskom, a Neretvani se u Zagrebu gubljenjem zanaglasne dužine ili izgovorom silaznih naglaska na srednjemu slogu nastoje približiti izvornim Zagrepčanima). Nadalje, u Neretvanskoj će krajini govornici (i)jekavskih govora izvan matičnih naselja, a pogotovo izvan neretvanskoga područja govoriti ikavski zbog toga što su u njihovoj svijesti ikavski govori dalmatinskiji i samim time prestižniji u odnosu na susjedne hercegovačke.

7 O upitnim je metodološkim postupcima u anketama Ive Škarića pisao Mate Kapović (2007: 75). Ujedno je na temelju ankete kojom je ispitano petnaest govornika, bez obzira na to što je riječ o govornicima „različitih startnih idioma", teško utvrditi govore li govornici kao priručnici (usp. Martinović, 2017: 102). Isto vrijedi i za istraživanje provedeno na 51 ispitaniku (Martinović, 2018: 129) jer čak i ako zanemarimo broj ispitanika, u navedenim istraživanjima nemamo podatke o njihovu podrijetlu kako bismo vidjeli koliko je anketa uravnotežena.

hrvatskoga jezika u Hrvatskoj 57 % štokavaca, 31 % kajkavaca i 12 % čakavaca.[8] Ti se podatci, naravno, mogu problematizirati jer je, poglavito u većim gradovima te u ostalim pokrajinskim i područnim središtima u krajevima sa složenom dijalektnom strukturom teško odrediti kojemu narječju pripada neki mjesni govor, a ujedno je teško odrediti značajke svojstvene isključivo jednomu narječju.[9] U pogledu naglasnoga inventara najrelevantniji su radovi Mate Kapovića.

Zemljovid 1. Naglasni inventar u zapadnim i središnjim južnoslavenskim jezicima (iz Kapović, 2015: 51)

8 Usp. https://hr.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cakavsko_narje%C4%8Dje i https://hr.wikipedia.org/wiki/Kajkavsko_narje%C4%8Dje.

9 U Splitu se, primjerice, čakavski govor povlači već gotovo stoljeće, a ubrzano nakon Drugoga svjetskog rata te je danas u njemu, pogotovo u rubnim dijelovima grada, uz Splićane koji govore prepoznatljivom splitskom melodijom (koja je nastala zbog čakavsko-štokavskih dodira) velik udio govornika štokavskih ikavskih govora. O stupnju je čakavosti pojedinih govora pisao još Milan Moguš u monografiji *Čakavsko narječje* (1977) te se ona određuje na svim jezičnim razinama, a već je prije sedamdesetak godina naglasni sustav čakavskih kopnenih govora u Dalmaciji bio pod snažnim štokavskim utjecajem. Ujedno su adrijatizmi počesto zajednički čakavskim i štokavskim govorima, a i na morfološkoj se razini neke pojave koje se često u literaturi navode kao svojstvene čakavskomu narječju (primjerice, postojanje tvorbe futura II. od svršenoga prezenta glagola *biti* i infinitiva ili predbudućega vremena) mogu pronaći i u tipičnim novoštokavskim govorima poput istočnohercegovačkih.

Iz gore navedenoga zemljovida razvidno je kako su u Hrvatskoj prostorno najrašireniji govori s četveronaglasnim novoštokavskim inventarom, a u Bosni i Hercegovini nema nijednoga govora koji ima manje od četiriju naglasaka. Podatci o mjestu i državi rođenja stanovnika Republike Hrvatske ujedno mogu donekle olakšati stvaranje slike o polazišnim naglasnim sustavima stanovnika većih hrvatskih gradova. Primjerice, po popisu stanovništva iz 2011. godine[10] 98 579 (12,48 %) Zagrepčana rođeno je u Bosni i Hercegovini,[11] dakle potječu iz štokavskoga područja. U Zagreb su se doseljavali i govornici štokavskih govora i dijelova Hrvatske (od Slavonije preko Banovine, Korduna i Like do Dalmacije) u kojima se pretežito govori novoštokavskim te je udio Zagrepčana kojima je standardnojezični naglasni sustav poznat ili blizak znatan. Ukupno je 363 148 (45,97 %) Zagrepčana rođeno izvan grada u kojemu žive. Na splitskome je području udio rođenih u Bosni i Hercegovini tek nešto niži od njihova udjela na zagrebačkome području s tim da je njihov udio viši u okolici (primjerice, u Kaštelima njihov udio iznosi 14,72 %) nego u samome Splitu (6,47 %), ali ga nadomješta visok udio doseljenika iz obližnjih novoštokavskih krajeva (ponajprije Cetinske i Imotske krajine). Nadalje, 9,65 % Riječana rođeno je u Bosni i Hercegovini. Kako je riječka bliža primorska okolica čakavska, iako se u Rijeku doselio i velik broj štokavaca iz Like i drugih štokavskih krajeva, riječki je gradski govor manje izravno izložen štokavskom utjecaju. Uzmemo li, dakle, u obzir statističke podatke te ih, uz nužnu dozu opreza, primijenimo, razvidno je da i u trima velikim gradovima koji se nalaze izvan štokavskoga područja živi znatan udio govornika hrvatskoga jezika koji imaju četveronaglasni novoštokavski inventar ili im je blizak. U oblikovanju standardnojezičnoga naglasnoga sustava ne mogu se zanemariti ni izvorni govornici hrvatskoga jezika izvan domovine kojih je samo u Bosni i Hercegovini po službenome popisu iz 2013. brojkom 515 481 (Popis, 2013: 82), 50 000 više nego, primjerice, u Splitsko-dalmatinskoj županiji, drugoj hrvatskoj županiji po broju stanovnika.

Dijalektološki su i povijesnojezični podatci osobito bitni za utvrđivanje naglasnoga inventara u različitim hrvatskim govorima koji se zanemaruju u novijim istraživanjima uglavnom utemeljenim na anketama. Oni također mogu pomoći

---

10 Podatci su navedeni prema https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_25/H01_01_25.html.

11 Jedan je dio Zagrepčana rođenih u Bosni i Hercegovini zacijelo došao u Zagreb u ranome djetinjstvu, pa i to treba uzeti u obzir. Tek je nešto manji (11,15 %) udio stanovnika Zagrebačke županije rođen u susjednoj državi.

u rješavanju naglasnih dvostrukosti i to u odabiru naglaska za pojedinu izdvojenu riječ, ali i sustavno. Kad je riječ o pojedinačnim primjerima, navest ću kako je u priručnicima različito naglašena imenica *zapad*[12] – *zâpad* (HER) i *západ* (ŠR). Imamo li na umu da je u čakavskim govorima iskonski naglasak *zāpȁd*, razvidno je da je sustavni novoštokavski naglasak *západ* te je stoga on izabran u *Školskome rječniku* i *Mrežniku*. Sustavno se, pak, s pomoću naglasnih paradigma pristupilo naglašivanju različitih kategorija promjenjivih riječi. Svođenje svih riječi na tri osnovne naglasne paradigme[13] te izvođenje naglasnih tipova na temelju njih znatno pojednostavnjuje i usustavljuje naglašivanje te omogućuje izbor. Dijalektološki podatci ujedno pokazuju kako je neoslabljeno prebacivanje naglaska[14] na prednaglasnicu (npr. *ù vodu*, *ù grād*) zajedničko većini ne samo štokavskih, nego i čakavskih govora te dijelu kajkavskih govora (primjerice, u Turopolju, Posavini i Moslavini[15]). Uporaba dijalektoloških i povijesnojezičnih podataka važna je zbog načela sustavnosti, s pomoću kojega se uz tradicijsko načelo te načelo ovjerenosti i potvrđenosti, smanjuje proizvoljnost u naglašivanju. Ono ujedno doprinosi ravnopravnosti svih triju narječja jer se standardnojezični lik ovjerava ne samo izravno stanjem u štokavskim govorima, nego i posredno u čakavskim i kajkavskim.

Anketna ispitivanja i propitivanja norme provode se i na području rasprostiranja drugih južnoslavenskih jezika, primjerice, slovenskoga, no ona mogu postati relevantnijima tek kad obuhvate veći broj ispitanika ravnomjerno raspoređenih po različitim hrvatskim krajevima, kad se donesu podatci o mjestu rođenja, školovanja i trenutačnoga prebivališta svakoga ispitanika te se svi ti podatci usporede s rezultatima dijalektoloških istraživanja.

---

12 U RHJ-u i *Hrvatskome jezičnom savjetniku* normativno su izjednačena oba naglaska.

13 Na ovome mjestu naglašujem kako je riječ o naglasnim paradigmama koje su prilagođene stanju u suvremenome hrvatskom standardnom jeziku. Dakle, riječ je o sinkronijskim paradigmama koje su izvedene na temelju „dijakronijskoga proučavanja slavenske akcentuacije" (Kapović, 2006: 159). O primjeni navedenih paradigma na primjeru imenica *o*-osnova vidi u Vidović (2014).

14 Vukušić i dr. (2007: 29) navode kako u suvremenome naglašivanju prenošenje naglaska na prednaglasnicu ovisi o dužini riječi, tj. da se što je riječ duža, naglasak teže prenosi. Da je u mnogim novoštokavskim govorima oslabljeno i neoslabljeno prebacivanje naglaska živa kategorija, vidljivo je iz primjera koje navodi Vidović (2007: 204–207).

15 Taj mi je podatak usmeno priopćila Ivana Kurtović Budja, koja ondje trenutačno provodi dijalektološka istraživanja.

3. IZMEĐU DESKRIPTIVNOGA I PRESKRIPTIVNOGA PRISTUPA

Pristup se naglašivanju ugrubo može podijeliti na deskriptivni i preskriptivni.[16] Deskriptivni priručnici[17] bilježe više naglasnih inačica uključujući i one koje na različitim razinama odstupaju od novoštokavske naglasne norme. Preskriptivni pristup utemeljen na novoštokavskim standardnojezičnim pravilima[18] (s različitom raspodjelom naglasaka ovisno o težnji za očuvanjem pomičnosti naglaska). Pristup utemeljen na uporabnoj normi (pa time u određenoj mjeri i na otklonu od novoštokavskih standardnojezičnih naglasnih pravila, ali ne uvijek u točno određenim kategorijama) donekle je deskriptivan jer opisuje mogući novi željeni sustav, ali zasad samo na temelju razlika u odnosu na standardnojezičnu normu bez cjelovita uvida u to kako bi sustav (ako ga se želi uspostaviti) trebao izgledati. S druge je strane on i preskriptivan jer se otklon od norme nastoji pretpostaviti samoj normi.[19] Tvrdnje da se standardnojezična norma nameće u razdoblju kad uporabnu normu uglavnom oblikuju mediji jednostavno nisu utemeljene,[20] a da odnos prema naglasnoj normi nije jednoličan, tj. da standardnojezična naglasna

---

16 Blaženka Martinović (2018: 125) izdvaja tri tendencije: „1) labaviji pristup distribucijskim pravilima u određenih kategorija riječi, 2) previranja u tvorbi riječi i neutralizacija likova s pomaknutim, čelnim naglaskom, 3) ujednaka naglasne paradigme i pretakanje jedinica iz tipa u tip."

17 Primjeri su *studȅnt*, *asistȅnt* i *komentâtor* zabilježeni u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* (dalje u tekstu HER), a u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr., [2]1997: 24) uz standardnojezični lik *stùdent* navodi se i razgovorni *studȅnt* te genitiv jednine *studènta* (taj genitivni lik nije zabilježen ni u jednome drugom suvremenom jezičnom priručniku). Treba napomenuti da su naglasci u imenicama tvorenim završetkom *-ent* kao što je *stùdent* obilato potvrđeni ne samo u organskim štokavskim govorima, nego i u jeziku medija. Imenice su pak tvorene završetkom *-ator* sa sustavnim novoštokavskim naglaskom kao što je *akumùlātor* u organskim govorima danas rjeđe potvrđene od imenica tvorenih završetkom *-ent* s naglaskom na prvome slogu kao što je *stùdent* iako je nekoć (poglavito do 1990.) bio najzastupljeniji čak i u jeziku medija te su na njegovu rjeđu uporabu jamačno utjecali nenovoštokavski gradski govori (poglavito zagrebački) koji ponajviše utječu na jezik medija. Što više, naglasak je *akumùlātor*, osim u neprijeporno štokavskome Dubrovniku, obilno potvrđen i u čakavsko-štokavskome Splitu.

18 Još su u PHSJ (594, 709, 710) zabilježena rijetka odstupanja od novoštokavskih standardnojezičnih pravila u nekim složenicama kao što su *poljopr̀ìvreda*, *samoöbrana* i *samoŭprava* (uz lik *samòuprava*), a Vukušić i dr. (2007: 39, 332) osim sličnih odstupanja navode i primjere nekih zemljopisnih imena kao što su *Austrâlija* i *Mezopotâmija* te genitivu množine imenica muškoga roda tipa *Dalmatínac* (dopušta se lik *Dalmatînācā*).

19 Jedna je od kritika koju deskriptivisti najčešće upućuju preskriptivistima to da „preskriptivisti u jeziku nameću arbitrarne stavove insistirajući na uporabi onih oblika koje oni osobno preferiraju" (Mihaljević, 2017: 386), no primjena načela sustavnosti smanjuje proizvoljna rješenja, a otklon ih od norme, ako nije sustavan, stvara.

20 Nemoguće je govoriti o spontanome prilagođivanju pojedinih posuđenica koje ulaze u hrvatski jezik među govornicima hrvatskoga jezika kad one prvo prođu medijski filtar. To je osobito vidljivo u prilagođivanju stranih zemljopisnih imena. Tako je danas u uporabi lik *Černobil* nastao prema engleskome liku, a ukrajinska su se zemljopisna imena u XIX. stoljeću i većemu dijelu XX. stoljeća hrvatskomu jeziku prilagođivala prema ruskome liku (usp. *Kijev* ili *Lavov*).

norma ima nemali broj pobornika, pokazuje i velik broj različitih jezičnih savjeta u kojima se rješavaju upiti izazvani prigovorima na izgovor televizijskih novinara. Moguću bi uporabnu normu trebalo iscrpno opisati kako bi se o njoj moglo jednoznačno raspravljati, a u potragu bismo „za kompetentnim govornikom" (Martinović, Matešić, 2018: 154) trebali poći svjesni činjenice da je stvarnu sliku stanja u hrvatskome jeziku nemoguće steći bez uvida u dijalektološka istraživanja. Tad bi se i tvrdnje o neovjerenosti određenih naglasnih rješenja kao što su *komèntātor* ili *radìjātor*[21] uzimale s nužnom mjerom opreza, a neka se izrazito dijalektno obilježena rješenja (npr. *Amerikánka* i *izuzétaka*[22]) ne bi pretpostavljala sustavnima, ovjerenima i u priručnicima potvrđenima (npr. *Amerìkānka* i *izùzētākā*). Moguću bi uporabnu normu trebalo i podrobno opisati te jednoznačno odrediti tko je kvalificiran da je oblikuje (svi govornici hrvatskoga jezika ili neka ciljna skupina govornika koji su po nekim kriterijima predodređeni da budu kompetentni govornici) jer o tome ovisi i metodološki okvir. Naime, ako su za oblikovanje uporabne norme kvalificirani svi govornici hrvatskoga jezika, ono se ne može provesti bez dijalektoloških i povijesnojezičnih podataka. Ako je za oblikovanje uporabne norme kvalificirana određena ciljna skupina (usp. Martinović, Matešić, 1998: 154–155), pitanje tko kako govori ili bi želio govoriti izvan te skupine postaje nebitno.

S gledišta jezika kao sustava naglasna je norma samo jedna od norma koja se ne može odvojiti od drugih te bi se za svaku normu trebala primjenjivati ista načela, odnosno ako se zalažemo za ravnopravniji odnos triju narječja, on bi se trebao uspostaviti na svim trima razinama. Na fonološkoj i pravopisnoj razini bilo je, doduše, pokušaja svođenja dvaju parova slivenika na jedan (usp. Škarić, 2006) i ujednačivanja bilježenje odraza *jata* (Škarić, 1996; Brozović, 1998–1999), ali nisu izazvali promjene u sustavu iako znatan broj štokavaca u svojemu inventaru ima samo jedan par slivenika. Kolike su razlike među govornicima hrvatskoga jezika na fonološkoj razini, razvidno je i po podatku da se u literaturi navodi kako kajkavsko narječje ima 12 samoglasničkih sustava, a nekoć ih je imao znatno više (Lončarić, 1994: 115). Na morfološkoj razini nema zagovornika razlikovanja

---

21 Takav je izgovor ovjeren i u čakavsko-štokavskome Splitu, a kamoli na štokavskome području (primjerice, u Dubrovniku).

22 Riječ je o metatoniji svojstvenoj dijelovima Like i sjeverne Dalmacije (na području dodira čakavskih i štokavskih govora) te Slavonije (na području dodira novoštokavskih i staroštokavskih govora). Lik je *Amerikánka* (uz lik *Amerìkānka*) potvrđen u HJS-u (1999: 55), a Vukušić i dr. (2007: 39) donose tri lika genitiva množine muškoga roda te uz sustavni standardnojezični lik (npr. *Dalmàtināc̄ā*) navode metatonijski lik (npr. *Dalmatínāc̄ā*) te lik koji odstupa od standardnojezične norme (npr. *Dalmatîn*ā̄c̄ā). HJS u toj kategoriji među standardnojezične likove ne ubraja one sa silaznim naglaskom na nepočetnome slogu.

množinskih padeža u imeničkoj sklonidbi (što je svojstveno kajkavskome narječju i sjevernočakavskim govorima). Na leksičkoj se razini uglavnom vodi rasprava o jezičnome čistunstvu. Jeziku su medija osobito privlačni dijalektni egzotizmi i dijalektizmi inojezičnoga postanja (npr. *hrapaćuša* ili *škver*), no rijetki su pokušaji, primjerice, normiranja naziva riba (i danas je u uporabi sinonimni niz *komarča – lovrata – orada* ili sinonimni par *brancin* i *lubin*), što bi bilo vrlo korisno iz praktičnih razloga. Ukratko, čakavizama i kajkavizama na fonološkoj i morfološkoj razini gotovo da i nema, na leksičkoj su razini razmjerno rijetki i rubni, ali se, kad se raspravlja o ravnopravnosti hrvatskih narječja u oblikovanju hrvatskoga jezika, najčešće razglaba o naglasnoj normi i naglasnome sustavu.

Iako je na temelju razmjerno malenoga uzorka teško donositi odluke kojima se dalekosežno mijenja standardnojezična naglasna norma, teorija bi se različitih naglasnih varijeteta (Martinović, 2017) mogla primijeniti u izradi budućih pravogovornih priručnika te bi se, slično pravopisnim rješenjima, s pomoću načela normativne hijerarhije (HP: VIII) mogle uspostaviti preporučene (one koje imaju normativnu prednost), dopuštene (nemaju normativnu prednost, ali se zbog tradicije i čestoće uporabe ne isključuju) i istovrijedne inačice. Tim bi se sustavom mogao objasniti različiti normativni status pridjeva *filozofskī* u odnosu prema *filòzofskī* i *pèčem* u odnosu prema *pèčēm* (budući da su u oba slučaja oba lika u skladu sa standardnojezičnim naglasnim sustavom, ovisno bi se o polazištu, jednomu od likova dala prednost ili bi se normativno izjednačili[23]), kao i genitiv množine *Bòsānācā* u odnosu prema liku *Bosânācā* (koji jest ovjeren i u štokavskim govorima, ali odstupa od standardnojezičnih naglasnih pravila[24]).

---

23 U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* i *Hrvatskome mrežnom rječniku* dana je prednost liku *filòzofskī* ponajprije zbog tradicijskoga načela, ali se ono ne bi provodilo da nije usklađeno s načelom ovjerenosti i potvrđenosti u uporabi. Isključivo je lik *pèčem* ovjeren u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* i *Priručnoj hrvatskoj gramatici* Dragutina Raguža te se pravilno izvodi od čakavskoga *pečēm*. Raguž, s druge strane, navodi isključivo lik *pȉjem*, *Školski rječnik* i *Mrežnik pȉjēm*, a *Hrvatski jezični savjetnik pȉjem* i *pȉjēm*. Iz spomenutih je primjera (koje potvrđuju i podatci iz dijalektoloških istraživanja) razvidno da je zanaglasna dužina u prezentu katkad i analoška jer je na temelju povijesnojezičnih podataka razvidno da su iskonski štokavski likovi *pèčem* i *pȉjēm* (usp. Kapović, 2018: 192, 205).

24 Zbog dosljedne provedbe standardnojezičnih naglasnih pravila lik *Bosânācā* nije ni uzet u razmatranje.

4. *ŠKOLSKI RJEČNIK HRVATSKOGA JEZIKA* I *HRVATSKI MREŽNI RJEČNIK*

Budući da su *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (2013) i *Hrvatski mrežni rječnik* normativni rječnici, u njima je primijenjen preskriptivni pristup uz strogu provedbu standardnojezičnih naglasnih distribucijskih pravila te se u obama rječnicima navode isključivo preporučene inačice. Dopuštene se inačice zbog načela jednostavnosti i normativne hijerarhije ne navode u *Školskome rječniku*, a u *Mrežniku* se ne navode zbog načela ekonomičnosti. Načelo primijenjeno u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* primijenjeno je i u *Prvome školskom pravopisu hrvatskoga jezika* (Hudeček i dr., 2016) kao priručnicima namijenjenim ponajprije djeci. Budući da je obrada u *Mrežniku* znatno složenija, rječnik nije dodatno opterećen dvostrukim rješenjima.

U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* obrađeno je oko 30 000 natuknica, a u *Mrežniku* zasad oko 5600 (s tim da je predviđeno 10 000).

U *Školskome rječniku* uz obvezatni se genitiv jednine donose nominativ i genitiv množine (ako je množina realna). U *Mrežniku* se navodi cijela paradigma.

ŠK: jȇž *im. m.* <G jéža, I jéžom; *mn.* N jéževi, G jéžēvā>

MR: jȇž **jež** GA jéža, DL jéžu, I jéžom; *mn*. N jéževi, G jéžēvā, DLI jéževima, A jéževe

ŠK: gòra *im. ž.* <G gòrē, D gȍri, A gȍru; *mn.* NA gȍre, G górā, DLI gòrama

MR: gòra **gora** *im. ž.* G gòrē, D gȍri, A gȍru, L gòri, I gòrōm; *mn.* NA gȍre, G górā, DLI gòrama

U *Školskome* se *rječniku* uza opisne pridjeve u neodređenome obliku donose genitiv jednine, određeni oblik muškoga roda, ženski i srednji rod neodređenoga pridjeva te komparativ u muškome rodu ako je realan i po potrebi superlativ. U *Mrežniku* se uvijek donose komparativ i superlativ, ako su realni, u nominativu i genitivu jedninu. Treba napomenuti da je već u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* (1998) u velikoj mjeri promijenjena „klasična" pridjevska sklonidba, a u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* sustavno je odabrana naglasna paradigma *c* kao standardnojezična u pridjevskoj sklonidbi (tip *mlâd – mláda – mlâdo – mlâdi*), koja je potvrđena među govornicima svih triju hrvatskih narječja (usp. Kapović, 2008: 203).

ŠK: drâg *prid.* <G drága; *odr.* drâgī, G drâgōg(a); *ž.* drága, *s.* drâgo; *komp.* dräžī>

MR: drâg drag *prid*. G drága; *odr.* drâgī, G drâgōg(a); *ž.* drága, *s.* drâgo; *komp.* dräžī, G dräžēg(a); *sup*. nâjdražī, G nâjdražēg(a)

ŠK: bijêl *prid.* <G bijéla; *odr.* bijêlī, G bijêlōg(a); *ž.* bijéla, *s.* bijélo; *komp.* bjèljī/bjèlijī>

MR: bijêl bijel *prid*. G bijéla; *odr*. bijêlī, G bijêlōg(a); ž. bijéla, *s*. bijélo; *komp*. bjèljī/bjèlijī, G bjèljēg(a)/bjèlijēg(a); *sup*. nâbjeljī/najbjèlijī, G nâjbjeljēg(a)/najbjèlijēg(a)

U *Školskome* se *rječniku* donosi prvo lice jednine i treće lice množine prezenta. Treće se lice jednine prezenta navodi kod glagola koji dolaze samo u trećemu licu i kod onih kod kojih su se u trećemu licu jednine dogodile neke fonološke ili naglasne promjene (kod tih se glagola navodi i prvo lice jednine i treće lice jednine). Zatim se navodi imperativ u 1. licu jednine. U *Školskome* se *rječniku* navodi i aorist i u svršenih i nesvršenih glagola te se obvezno navodi prvo lice jednine, a treće se lice jednine navodi kad je fonološki ili naglasno bitno. U imperfektu se navodi prvo lice svih nesvršenih glagola. Obvezatno se navodi pridjev radni u muškome rodu osim za one glagolske pridjeve koji se upotrebljavaju samo u srednjemu rodu. Kad su morfološki ili naglasno relevantni, navode se i glagolski pridjevi u srednjemu i ženskome rodu te u množini muškoga roda. Kod prijelaznih se i nekih povratnih glagola u muškome rodu obvezatno navodi i pridjev trpni, a glagolski se prilog sadašnji i prošli navode kad su fonološki razlikovni. U *Mrežniku* se donosi cjelokupan prezent, pridjevi radni u svim trima rodovima, pridjev trpni u muškome rodu i u ženskome i srednjemu kad se naglasak pomiče te glagolski pridjevi.

ŠK: ìmati *gl. nesvrš. prijel./neprijel. <prez. 1. l. jd.* ȉmām/imádem/ìmadnēm, *3. l. mn.* ìmajū/imàdū/ìmadnū, *imp.* ȉmāj/imàdi/ìmadni, *aor.* ìmah/ìmadoh, *imperf.* ȉmāh/imàdijāh/ìmađāh, *prid. r.* ìmao, *prid. t.* ȉmān, *pril. s.* ìmajūći/imàdūći, *pril. p.* ȉmāvši>

MR: imati ìmati *prez. jd. 1. l.* ȉmām/imádem/ìmadnēm, *2. l.* ȉmāš/imádeš/ìmadnēš, *3. l.* ȉmā/imáde/ìmadnē, *mn. 1. l.* ȉmāmo/imádemo/ìmadnēmo, *2. l.* ȉmāte/imádete/ìmadnēte, *3. l.* ìmajū/imàdū/ìmadnū; *imp.* ȉmāj/imàdi/ìmadni; *aor.* ìmah/ìmadoh; *imperf.* ȉmāh/imàdijāh/ìmađāh; *prid. r. m.* ìmao, *ž.* ìmala, *s.* ìmalo; *prid. t*. ȉmān; *pril. s.* ìmajūći/imàdūći; *pril. p.* ȉmāvši

5. ZAKLJUČAK

U ovome se radu opisuje sustav naglašivanja koji je primijenjen u *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* i *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku.* On se ujedno uspoređuje s drugim suvremenim pristupima naglašivanju, koji podrazumijevaju različit stupanj otklona od standardnojezične norme utemeljene na novoštokavskoj osnovici. Budući da se u potonjim pristupima problematiziraju naglasni inventar hrvatskih govora te mogućnosti govorne izvedbe tradicionalne standardnojezične norme, u radu se iznose relevantni dijalektološki podatci s pomoću kojih se stvara vjerodostojnija slika hrvatskih organskih govora. Ujedno se raspravlja i o metodološkoj opravdanosti oblikovanja uporabne norme na temelju anketiranja na malenome uzorku ili određene ciljne skupine koja bi ju mogla ili trebala oblikovati. Naglasna se norma promatra i u okviru šire rasprave o deskriptivnome i preskriptivnome pristupu, pri čemu se predlaže uspostava načela normativne hijerarhije, usporediva s teorijom različitih varijeteta hrvatskoga standardnog jezika, u daljnjemu oblikovanju standardnojezične norme.

LITERATURA

Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 1997. *Hrvatska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga.

Čakavsko narječje. https://hr.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cakavsko_narje%C4%8Dje (pristupljeno 10. siječnja 2019.)

Državni zavod za statitistiku. *Stanovništvo prema mjestu rođenja i spolu, popis 2011.*

https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_25/H01_01_25.html (pristupljeno 15. siječnja 2019.)

HER = Anić, Vladimir; Brozović-Rončević, Dunja; Goldstein, Ivo; Jojić, Ljiljana; Matasović, Ranko; Pranjković Ivo, 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Ur. Ljiljana Jojić i Ranko Matasović. Zagreb: Novi liber.

Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica, 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

HP = Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana, Mihaljević, Lana; Milković, Alen; Ramadanović, Ermina; Stojanov, Tomislav, Štrkalj Despot, Kristina, 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

HJS = Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica; Vukojević, Luka (izv. ur.). *Hrvatski jezični savjetnik*, 1999. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.

Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica, 2016. *Prvi školski pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Kajkavsko narječje. https://hr.wikipedia.org/wiki/Kajkavsko_narje%C4%8Dje (pristupljeno 10. siječnja 2019.)

Kapović, Mate, 2004. Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 30: 97–105.

Kapović, Mate, 2006. Naglasne paradigme *o*-osnovâ muškoga roda u hrvatskom. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlja.* 32: 159–172.

Kapović, Mate, 2007. Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? *Jezikoslovlje*. 8/1: 61–76.

Kapović, Mate, 2008. Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak. *Hrvatski dijalektološki zbornik.* 14: 197–205.

Kapović, Mate, 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije*. Zagreb: Matica hrvatska.

Kapović, Mate, 2018. Povijest glagolske akcentuacije u štokavskom (i šire). *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 44/1: 159–285.

Lončarić, Mijo, 1994. Kajkavski vokalizam. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 20/1. 115–135.

Martinović, Blaženka, 2017. Kodifikacija hrvatske naglasne norme (ili kako naši priručnici govore). *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 43/1: 95–106.

Martinović, Blaženka, 2018. Naglasna norma neutralnoga varijeteta suvremenoga hrvatskog jezika, u: *Od norme do uporabe* 1. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska sveučilišna naklada, str. 123–139.

Martinović, Blaženka; Matešić, Mihaela, 2018. U potrazi za komptentnim govornikom. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu.* 11: 153–168.

Mićanović, Krešimir, 2005. Hrvatski s naglaskom, u: *Od fonetike do etike. Zbornik o sedamdesetogodišnjici Josipa Silića.* Zagreb: Disput, str. 387–393.

Mihaljević, Milica, 2017. Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj, u: *Slovenska terminologija danas.* Beograd: SANU, Institut za srpski jezik SANU-a, str. 383–403.

Moguš, Milan, 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Moguš, Milan, 1993. *Povijest hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

PHSJ = Pravopisna komisija, 1960. *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim priručnikom*. Zagreb, Novi Sad: Matica hrvatska, Matica srpska.

Popis 2013 = Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2013. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013.* Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.

Raguž, Dragutin, 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.

RHJ = Šonje, Jure, gl. ur., 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, Školska knjiga.

Runjić-Stoilova, Anita; Bartulović, Ivana, 2011. Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu.* 2: 153–158.

ŠK = Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jojić, Ljiljana; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Miloš, Irena; Ramadanović, Ermina; Vidović, Domagoj, 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Škarić, Ivo, 1996. Što s hrvatskim standardnim refleksom dugoga staroga jata. *Govor.* 13/1-2: 1–23.

Škarić, Ivo, 2006. *Hrvatski govorili!* Zagreb: Školska knjiga.

Tafra, Branka, 2011. Kroatistička standardološka ispitivanja, u: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II.* Zagreb: FF press, str. 35–49.

Vidović, Domagoj, 2007. Accentual Alternations in Neo-Štokavian Ijekavian Dialects of Neretvanska Krajina, u: *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology.* str. 199–211.

Vidović, Domagoj, 2014. Naglasci u Rječniku stranih riječi i naglasnome priručniku Adolfa Bratoljuba Klaića u usporedbi sa Školskim rječnikom hrvatskoga jezika. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 40/2: 497–520.

Vidović, Domagoj, 2018. Ča je ča, reći ću van ja – čakavsko narječje od epigrafskih spomenika do ča-vala. *Hrvatski jezik.* 3/5: 1–5.

Vukušić, Stjepan; Zoričić, Ivan; Grasseli-Vukušić, Marija, 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku.* Zagreb: Nakladni zavod Globus.

ON THE ACCENTOLOGICAL NORM ON THE BASIS OF ACCENTS IN THE *CROATIAN SCHOOL DICTIONARY* AND *CROATIAN WEB DICTIONARY – MREŽNIK*

Abstract

In the paper, the accentological system used in *Croatian School Dictionary* and *Croatian Web Dictionary – Mrežnik* are analyzed. Some controversial places which differ in different approaches to accentology of the standard language are discussed, one based on the accentological norm of the standard language with the Neoštokavian base (the approach applied in the above-mentioned two dictionaries) and the other which deviates from the norm from different viewpoints. The author stresses the importance of dialectological and historical data for gaining a relevant insight into the accentological inventory of the Croatian speech varieties, and the accentological norm is analyzed bearing in mind the relationship between the descriptive and prescriptive approach.

Keywords: Croatian standard language, accentological norm of the standard language dialectological data

Ana Mikić Čolić
Marijana Bošnjak
Filozofski fakultet u Osijeku
amikic@ffos.hr
marijanabosnjak5@gmail.com

VEZANI LEKSIČKI MORFEMI – OD NORME DO UPORABE

Izvorni znanstveni rad UDK 811.163.42’373

Slaganje riječi tvorbenim elementima uglavnom stranoga podrijetla, kao što su *astro-*, *bio-*, *euro-*, *aero-* te *-fil*, *-filija*, *-log*, *-manija*, potvrđeno je u hrvatskome jeziku te zabilježeno u svim sustavnijim opisima hrvatske tvorbe riječi (Barić, 1980; Babić, 1991; Barić i sur., 2005; Silić, Pranjković, 2005). Ipak, postojeći se opisi zadržavaju na imenovanju tih elemenata, mogućnostima njihova slaganja s drugim tvorbenim formantima te njihovu popisu. Rezultat je nabrojanih opisa terminološka neujednačenost, pa se tako govori o vezanim leksičkim morfemima/osnovama te o prefiksoidima i sufiksoidima, a s druge strane, u uporabi pravopisna neujednačenost u (ne)sastavljenom pisanju (polu)složenica koje u svom sastavu imaju takve tvorbene elemente (*gastrodiva* / *gastro diva* / *gastro-diva*). Cilj je ovoga rada sveobuhvatan opis vezanih leksičkih morfema na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini. Rad će tako obuhvatiti opis normativnoga statusa tih elemenata od početka 20. stoljeća do danas, potom opis njihova morfološkoga statusa, odnosno opis strukture složenica koje u svom sastavu imaju vezane leksičke morfeme, ali i mogućnost njihova tvorbenog i leksičkog „osamostaljivanja”, razloge sve većem broju takvih složenica u hrvatskom jeziku (*gastrodiva*, *turizmoteka*, *eurofil*) te naposljetku opis njihova pravopisnog statusa s rezultatima istraživanja bilježenja riječi s vezanim leksičkim morfemima u različitim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: hrvatska tvorba riječi, složenice, vezani leksički morfemi, afiksoidi

1. UVOD

Internacionalizacija jezika osobito je u novije vrijeme izražena u znanstvenom stilu i terminologiji općenito, a proces globalizacije utječe na širenje internacionalizama i u drugim funkcionalnim stilovima. U tom kontekstu uočena je sve veća važnost i uporabnost vezanih leksičkih morfema, zbog čega se nameće potreba određivanja pojma vezanih leksičkih morfema i razrješenja terminološki neusustavljene uporabe. Vezani leksički morfemi određuju se kao tvorbeni elementi klasičnoga podrijetla ili domaći elementi nastali kraćenjem duljih leksema, a koji se u uporabi, u pravilu, ne javljaju kao slobodne osnove. Uz naziv vezani leksički morfem/osnova, u literaturi se javlja i naziv afiksoid. Budući da terminologija ne trpi višeznačnost, pojmovi afiksoida i vezanih leksičkih morfema ne mogu se smatrati sinonimnima jer je afiksoid slobodna osnova koja se procesom gramatikalizacije desemantizirala (***nadri****ljječnik*, *četvero****struk***), dok značenje vezanih leksičkih morfema proizlazi iz njihova izraza. Terminološka šarolikost tvorbenog nazivlja nije se prenijela u hrvatske pravopise gdje se vezani leksički morfemi tumače u okviru neistoznačnog pojma afiksoida, no jest u pravila za njihovo (ne)sastavljeno pisanje. Tako su hrvatski pravopisi s obzirom na pravila o pisanju vezanih leksičkih morfema neusuglašeni u nekoliko glavnih točaka. Prvo se odnosi na činjenicu da neki pravopisci elemente kao *bruto*, *neto* i *žiro* neutemeljeno tumače kao vezane morfeme, dok su evidentne vezane leksičke morfeme kao *mini-* i *maksi-* proglašavali nesklonjivim pridjevima. Drugo pitanje odnosi se na činjenicu da su neki pravopisi propisivali pisanje složenica građenih od triju vezanih leksičkih osnova sa spojnicom (*biobibliografija*), koja bi odvajala prvi složenički dio i naglašavala njegovu koordiniranost i spojno značenje, ne obraćajući pozornost na spojno značenje interfiksa. Treće pravopisno pitanje ne odnosi se toliko na neusuglašenost, koliko na neizjašnjavanje pravopisaca oko novih struktura u koje ulaze vezani leksički morfemi kao što su npr. kratice (*eko-WC*).

Cilj je ovoga rada sveobuhvatan opis vezanih leksičkih morfema na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini. Rad će tako obuhvatiti opis normativnoga statusa tih elemenata od početka 20. stoljeća do danas, potom opis njihova morfološkoga statusa, odnosno opis strukture složenica koje u svom sastavu imaju vezane leksičke morfeme, ali i mogućnost njihova tvorbenog i leksičkog „osamostaljivanja", razloge sve većem broju takvih složenica u hrvatskom jeziku (*gastrodiva*, *turizmoteka*, *eurofil*) te naposljetku opis njihova pravopisnog statusa s rezultatima

istraživanja bilježenja riječi s vezanim leksičkim morfemima u različitim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika.

2. ODREĐENJE POJMA

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi supostoje tri naziva[1] za tvorbene jedinice različite od tvorbenih, ali i leksičkih morfema, a to su *vezani leksički morfem* (Barić, 1980), *vezana leksička osnova* (Babić, 2002) te *prefiksoid* i *sufiksoid* (Silić, Pranjković, 2005; Marković, 2013). Upravo zbog činjenice da bi znanstveno nazivlje trebala karakterizirati jednoznačnost, postavlja se pitanje jesu li ti pojmovi sinonimi. Barić (1980: 85) definira vezane leksičke morfeme kao „one značljive nizove koji ne postoje u hrvatskom književnom jeziku izvan složenice, a imaju leksičko značenje". Sličnu definiciju vezanih leksičkih osnova nudi i Babić (2002: 37) koji ih definira kao osnove „koje ne dolaze kao osnove samostalnih riječi" nego isključivo u kompozitima. Usporedbom Babićeva (2002: 35) termina osnove kao onoga dijela „riječi koji ostaje kad uklonimo nastavke (flekseme, gramatičke morfeme)" te Markovićeve (2013: 50) definicije leksičkog morfa[2] kao onog dijela „koji ostaje kad se odstrane svi ostali morfovi", moglo bi se zaključiti da je riječ o sinonimima. Ipak, Kuna (2006: 173) uspoređujući terminologiju Babića i Barić zaključuje da je pojam vezane leksičke osnove točniji jer one jedinice koje Barić navodi kao vezane leksičke morfeme „ne sastoje se od jednog morfema već dva: vod-o, polj-o" te da „svaki strani element -fobija, -filija, -logija također podrazumijeva dva morfema". Da je riječ o dvama morfemima potvrđuju i Silić i Pranjković (2005: 154) koji tvrde da pravi sufiksoidi dolaze „bez -ija jer je ono samostalan sufiks".[3] Što se tiče opsega pojma, Babić (2002) navodi da vezane leksičke osnove potječu isključivo iz stranih jezika, no među primjerima navodi i *polu-* i *vele-* kao vezane osnove, iz čega se može razaznati da kao i Barić (1980) s obzirom na podrijetlo razlikuje dvije vrste vezanih leksičkih morfema, koje ona imenuje kao one „stranog

---

1 Neujednačenost nije obilježje samo hrvatske tvorbene terminologije. Naime, u literaturi na engleskome jeziku za (iste) tvorbene jedinice pojavljuju se ovi nazivi: *combining forms* (Bauer, 1983), *semiwords* (Radimsky, 2015), *affixoids* (Kenesei, 2007), *quasi-lexemes* (Souillé-Rigaut, 2010).

2 Marković se koristi terminom *morf* umjesto terminom *morfem* isključivo da bi istaknuo dihotomiju apstraktnog i konkretnog pri čemu morf smatra konkretnim izrazom, tj. ostvarajem morfema.

3 Unatoč razlikovnosti, pojmovi *vezani leksički morfem* i *vezana leksička osnova* rabit će se kao sinonimni.

podrijetla" i one „domaćeg podrijetla", pri čemu potonji nastaju kraćenjem domaćih pridjeva kao npr. *poljoprivredna apoteka* u *poljoapoteka*.[4]

Silić i Pranjković (2005: 153–154) određuju prefiksoid i sukfiksoid kao one dijelove riječi koji se pojavljuju ispred, odnosno iza „korijena riječi u različitim riječima s istim značenjem", a imaju ulogu prefiksa, odnosno sufiksa. S obzirom na podrijetlo, autori su suglasni s navedenim mišljenjem da im izvor osim klasičnih jezika može biti i hrvatski. Osim što pod pojmom prefiksoida podrazumijevaju vezane leksičke morfeme kao što su *aero-*, *andro-*, *bio-* i druge na koje se referira i Barić (1980: 79) u svom popisu, tu ubrajaju i morfeme kao što su *epi-*, *hiper*, *hipo-*, *ultra-* i druge koje Babić (2002: 376–380) smatra stranim prefiksima. Iako u zagradi navodi etimološku odrednicu iz koje se iščitava da oni mogu biti latinskog ili grčkog podrijetla, Babić (2002: 37) objašnjava da se razlika između stranog vezanog leksičkog morfema i stranog prefiksa uspostavlja prijevodom tih konstrukcija jer se prijevodom stranog sufiksa može uspostaviti odgovarajući hrvatski prefiks pa tako *anti-* znači *protu-*, dok *agro-* znači *zemljo-*. Takav prijevod omogućuje ponovno uspostavljanje dihotomije između autosemantičnih i sinsemantičnih riječi što mu je jedan od kriterija razlikovanja domaće vezane osnove i domaćeg prefiksa. Slična strategija iščitava se i iz preoblika koje rabi Barić (1980: 78) jer vezane leksičke morfeme parafrazira sinonimnim hrvatskim pridjevom ili konstrukcijom „koji je u vezi s I" pri čemu I označava imenicu nastalu prijevodom vezanog leksičkog morfema.

Tako široko određenje afiksoida kritizirao je Kuna (2006: 174) koji navodi da ne postoje jasni kriteriji za razlikovanje tih jedinica od drugih složeničkih dijelova, a posebno leksičkih osnova što se vidi na primjeru izdvajanja riječi *gdje* „u gdjekoji, gdjetko, gdješto" kao prefiksoida. Autori *Hrvatskog jezičnog savjetnika* (Barić i dr., 1999: 212) također se suprotstavljaju tako širokom shvaćanju prefiksoida te razlikuju prvi dio polusloženice i vezani leksički morfem od prefiksoida koji definiraju kao „onaj dio tvorenice koji po podrijetlu nije prijedlog, a nalazi se u riječi na mjestu prefiksa". S druge strane, Barić (2005: 289) i značenjski razlikuje vezane leksičke morfeme od afiksoida jer oni „ne modificiraju značenje riječi uz koju dolaze, nego ga konkretiziraju". Unatoč

[4] Savjetodavna i normativna literatura tijekom cijeloga 20. stoljeća nije se doticala vezanih leksičkih morfema. Spominje ih samo Rožić (1913: 76), ne imenujući ih, nego upućujući da se „riječi bez potrebe skovane" ***poljo****djelac* i ***poljo****djelstvo* (istaknule A. M. Č. i M. B.) zamijene riječima *ratar* i *ratarstvo*. Na drugom mjestu spominje „kovanicu protiv duha hrvatskog jezika" (Rožić, 1913: 130) ***vele****izdaja* (istaknule A. M. Č. i M. B.) te tumači da prilog *vele* dolazi samo uz pridjeve i priloge i piše se *vele slavan*, *vele ugodan*, dakle nesastavljeno! Oblik *vele* Barić (1980: 82) uvrštava među domaće vezane leksičke morfeme.

širokoj definiciji afiksoida i nepostojanju kriterija za njihovo razlikovanje od drugih bliskih tvorbenih jedinica, u hrvatskim pravopisima prevladali su nazivi prefiksoid i sufiksoid, a ne vezani leksički morfemi ili vezane leksičke osnove. Tako se npr. u *Pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013: 130, 493) navodi da je prefiksoid „tvorbena jedinica koja ima značenje cijele riječi i nalazi se ispred tvorbene osnove", ali se u popisu donose vezani leksički morfemi koji su i sami tvorbene osnove.

Kako terminološko nazivlje mora biti jasno određeno i razgraničeno od drugih pojmova, potrebno je utvrditi kriterije za svrstavanje nekoga morfema u afiksoide s ciljem dokazivanja razlikovnosti vezanih leksičkih morfema, kao samostalne i njima ravnopravne supostojeće kategorije.

3. VEZANI LEKSIČKI MORFEMI I AFIKSOIDI – SINONIMI ILI NE

Iako su prefiksoidima često tumačeni dijelovi tvorenice koji podrijetlom nisu prijedlozi (Horvat, Štebih Golub, 2009: 407), odnosno kao punoznačne vezane osnove (Mihaljević, Ramadanović, 2006: 203), navedene karakteristike nedovoljne su za razlikovanje vezanih leksičkih morfema i afiksoida. Polazište može biti činjenica da su afiksoidi podrijetlom hrvatski slobodni morfemi (*polubog* → pola bog, a pola čovjek; *jedanput* → jedan put[5]), ali se njihovo značenje razlikuje od slobodnog morfema jer je „kategorijalno, baš kao što je i tipično za značenje tvorbenih morfema" (Kostić-Tomović, 2013: 52). Levačić (2017: 153) zato afiksoide definira kao „morfeme prijelaznog tipa koji imaju karakteristike i korijenskih i afiksalnih morfema", a prijelaznost se ogleda i u semantici. Iako je semantika afikasa apstraktna, što je posljedica „desemantizacije konkretnog leksičkog značenja", primjetno je i očuvanje značenja ishodišnog korijena. Osim semantičkog kriterija određenja afiksoida, kao druge bitne karakteristike Levačić (2017: 157–159) navodi i njihovu mogućnost uspostavljanja leksičko-semantičkih odnosa s afiksima, poput sinonimije i antonimije. Između ostaloga, njihova dvojnost ogleda se u činjenici da u riječima mogu biti i gramatički i korijenski morfemi. S druge strane, Tafra i Košutar (2009: 99)

[5] Primjer je zanimljiv jer čestica *put* nastaje konverzijom od njoj homonimne imenice koja označava smjer kretanja. Čestica je preobrazbom izgubila svoje prvotno leksičko značenje, odnosno desemantizirala se, pa zbog toga i može biti afiksoid.

zbog činjenice da su afiksoidi „tvorbene jedinice slične afiksima" naglašavaju da je logično shvaćati ih kao tvorbene, a ne leksičke morfeme. Riječ je zapravo o funkcionalnom kriteriju određivanja afiksoida jer se uloga afikasa ostvaruje čestim ponavljanjem u drugim složenicama i ustaljenim značenjem, stvarajući tako „produktivne tvorbene obrasce" za stvaranje novih riječi. Kao što se riječi tvorene afiksima mogu kategorizirati u značenjske skupine, tako je i tvorbeno značenje afiksoida povezano s uopćenim značenjskim kategorijama, kao npr. „značenja koja pojačavaju ili sužavaju, ekspresivna značenja, relacijska značenja, lokativna značenja, vremenska značenja i sl." (Levačić, 2017: 155, 158). Takva značenja nose i oni morfemi koje je Barić (2005: 290) odbila prihvatiti kao vezane leksičke morfeme jer modificiraju značenje, zbog čega se *polu-*, *nadri-* i *nazovi-* mogu smatrati pravim prefiksoidima.

Prijelazni karakter prefiksoida očituje se i u prefiksoidu *polu-*, čije je leksičko značenje ili izravno povezano uz značenje leksema *polovica* kao „jedan od dva jednaka dijela cjeline" ili uz izvedeno dopunsko značenje nastalo tvorbenim uopćavanjem koje omogućuje konkretiziranje stupnja svojstva, parafraziranog sintagmama „ne sasvim", „djelomično" ili „ne u potpunosti". Dakle, glavna sličnost *polu-* s afiksima očituje se u semantici koja konkretizira značenje drugoga dijela tvorenice i nosi apstrahirano „tvorbeno značenje stupnjevitosti, nepotpunosti, približnosti" (Levačić, 2017: 157–158). Prvo značenje u kojem se ogleda povezanost s leksemom *polovica* očituje se u primjeru *polunavodnik* jer je riječ o samo jednom dijelu navodnika, a drugo se prepoznaje kod apstraktnih složenica kao *polumrak* i *poluumjetnost* gdje *polu-* ima značenje djelomičnosti.

Dok se na primjeru prefiksoida *polu-* osjećaju oba značenja, i konkretno, povezano s polaznim leksemom, i apstraktno nastalo uopćavanjem njegova značenja; prefiksoid *nadri-* postigao je desemantizaciju konkretnog leksičkog značenja o čemu svjedoče Mihaljević i Ramadanović (2006: 206) koje tvrde da „veza s glagolom *nadrijeti* sinkronijski nije prozirna". Taj se prefiksoid značenjski podudara s prefiksoidom *nazovi-*, jer semantički upućuju na neistinu i približnost.

Ono što Silić i Pranjković (2005: 159) smatraju hrvatskim prefiksoidima i sufiksoidima tvorbene su osnove koje sudjeluju u nastanku složenica. Ono što ih odvaja od prefiksoida je činjenica da se njihovo značenje u tvorenici ne razlikuje od značenja koja su imala kao samostalne riječi, kao npr. *novo-* u *novogradnja*, *peto-* u *petoboj*, *samo-* u *samoljublje*, *goj-* u *svinjogojstvo* itd. Pravilnije je određenje sufiksoida u Anić-Silićevu pravopisu (2001: 104–105), gdje se kao

sufiksoidi navode *-god* i *-put*. Dok je prvi etimološki neproziran i ima ulogu sufiksa zbog značenja neodređenosti koje nosi, drugi nosi značenje povećanja svojstva u količini prve tvorbene osnove. Dakle, primjetna je modifikacija značenja jer se razlikuje samostalno značenje leksema i njegovo značenje u vezi sa sufiksoidom. Drugom značenju sličan je i morfem *-struk*, koji do sada nije objašnjen u hrvatskim gramatikama pa bi se također mogao smatrati sufiksoidom, a potvrđen je i u riječima *dvostruk*, *trostruk*, *četverostruk*, *višestruk* itd. Nastanak afiksoida podrazumijeva proces gramatikalizacije pri kojem leksička jedinica poprima gramatička svojstva. Kao važne karakteristike toga procesa Vounchev (2016: 115–116) navodi desemantizaciju, jer su afiksoidi izgubili značenje polazišnih riječi od kojih su se razvili, i popratnu generalizaciju značenja te dekategorizaciju, odnosno gubljenje gramatičkih svojstava prvotnoga oblika. Tako oblik *polu-* gubi mogućnost sklonidbe, a *nazovi-* i *nadri-* mogućnost sprezanja.

Statusom i potvrdama afiksoida rad se više neće baviti jer pitanje afiksoida može biti samostalan rad, a cilj je ovoga rada ispunjen isticanjem njihove različkovnosti od vezanih leksičkih morfema te nepreciznosti uporabe toga termina kao istoznačnice. Dakle, temeljna razlika između afiksoida i vezanih leksičkih morfema jest njihovo značenje. Dok vezani leksički morfemi primarno nose leksičko značenje, o čemu govori i njihovo ime, leksičko značenje afiksoida često je uopćeno, apstraktno te povezano s tvorbenom kategorizacijom značenja svojstvenom afiksima.

4. GRAMATIČKA OBILJEŽJA VEZANIH LEKSIČKIH MORFEMA

Naziv *vezani leksički morfem* svojim dvjema atributnim odrednicama upućuje na važna obilježja pojma koji označavaju. Pojam vezanosti odnosi se na njegovu sintaktičku nesamostalnost što ga diferencira od leksema, koji može biti u ulozi prvog složeničkog dijela kao npr. „roman- u romanopisac", s kojim mu je zajednička odrednica leksičko značenje (Barić, 1980: 17). Kako je podrijetlo vezanih leksičkih morfema latinsko ili grčko, njihov je sadržaj fiksiran i mora se naučiti te se kao takav parafrazira u preoblici koju karakterizira izostanak izraza vezanog leksičkog morfema (Barić, 1980: 69). Kada se vezani leksički morfem nalazi u drugom složeničkom dijelu, izostanak je potpun, a kada u prvom složeničkom dijelu, izostanak je parcijalan jer se u preoblici taj izraz zamjenjuje svojim punim

oblikom kao npr. „leukomasa → leukocitna masa" (Barić, 1980: 81). Ipak, takva preoblika moguća je samo u onim primjerima koji nastaju kraćenjem pridjeva stranoga podrijetla.

Osim razlike između vezanog leksičkog morfema i osnove, odnosno slobodnog morfema, moguće je uspostaviti i kriterije razlikovnosti prema afiksima.

Prije svega, pokušat ćemo odgovoriti na pitanje zašto se vezani leksički morfemi uopće uspoređuju s afiksima, odnosno ima li među njima sličnosti. Najočitija veza među njima odnosi se na njihovu nesamostalnost. Dakle, ni afiksi ni vezani leksički morfemi u pravilu ne mogu stajati samostalno, odnosno u oba slučaja riječ je o vezanim morfemima. Ističemo – u pravilu – jer obje kategorije tvorbenih elemenata teže leksikalizaciji[6] u većoj ili manjoj mjeri. Ipak, treba imati na umu da je mogućnost, ali i tendencija prema leksikalizaciji veća kod vezanih leksičkih morfema nego kod afiksa što se može tumačiti činjenicom da su vezani leksički morfemi semantički „puniji" jer su, između ostaloga, u svom jeziku izvoru to punoznačni, odnosno leksički morfemi.[7] Druga je sličnost među njima činjenica da imaju utvrđen oblik, sadržaj i funkciju u sosirovskom shvaćanju jezičnoga znaka. Treća sličnost među afiksima i vezanim leksičkim morfemima odnosi se na njihov položaj u riječi. Upravo je inicijalni ili finalni položaj, čini se, bio presudan da se po uzoru na prefiks i sufiks vezani leksički morfemi počnu nazivati prefiksoidima i sufiksoidima čime se sugerira i položaj određenog tvorbenog elementa u riječi, ali i sličnost[8] vezanih leksičkih morfema s afiksima. Ipak, za razliku od prefiksa i sufiksa koji imaju točno određeno mjesto u riječi i to mjesto ne može se mijenjati, neki vezani leksički morfemi mogu „šetati" iz inicijalnog u finalni položaj unutar riječi. Na primjer, *log(o)* i *graf(o)* u *logografija* i *grafologija*, *morf(o)* u *morfologija* i *izomorfan* ili *fil(ija)* u *logofilija* i *filologija*. U skladu s tim, neki vezani leksički morfemi mogu biti kategorizirani i kao prefiksoidi i kao sufiksoidi. Po našem mišljenju, nemogućnost jednoznačne kategorizacije, odnosno postojanje prijelaznih elemenata unutar kategorija dokaz su da kategorizacija, a time i nazivi *prefiksoid* i *sufiksoid* u značenju vezanih leksičkih morfema nisu najprikladniji te se stoga u ovome radu koristimo nazivom *vezani leksički morfemi*.

---

6 Leksikalizirali su se tako vezani leksički morfemi *fobija* i *manija*, ali i sufiks *-izam* koji u određenim kontekstima može činiti samostalnu leksičku jedinicu.

7 Na primjer, grčka riječ *dromos* znači 'put ili traku za utrku' , a *theca* 'kutiju', 'kovčeg' itd.

8 Vezani leksički morfem *-id* znači 'nalik na'.

S druge strane, razlika među afiksima i vezanim leksičkim morfemima mnogo je više te ćemo u njihovo tumačenje krenuti od obilježja koje ih povezuje – njihove leksičke nesamostalnosti. Naime, iako je u oba slučaja riječ o elementima koji, kao što je već rečeno, imaju svoj oblik i sadržaj, ti elementi trebaju „pratnju" s lijeve ili s desne strane. Ta „pratnja" u slučaju vezanih leksičkih morfema može biti slobodna osnova ili drugi vezani leksički morfem. To znači da kao samostalna jedinica može funkcionirati riječ sastavljena od dvaju vezanih leksičkih morfema kao što su *kozmodrom* ili *eurofil*. Afiksi se, s druge strane, ne mogu kombinirati međusobno, odnosno ne mogu čini samostalnu leksičku jedinicu. Nadalje, popis je afiksa u nekom jeziku zatvoren i najčešće se proširuje posuđivanjem, dok je popis vezanih leksičkih morfema otvoren te je mogućnost njihova nastanka veća o čemu će biti riječi i u nastavku ovoga poglavlja. Prema Prćiću (2008) afikse i vezane leksičke morfeme razlikuje i sintaktička funkcija koja se u njegovu tumačenju odnosi na svojstvo finalnog elementa da određuje sintaktičku funkciju leksema time što (ne) mijenja morfosintaktička obilježja inicijalnog elementa. U skladu s tim, sufiks može promijeniti vrstu riječi, a vezani leksički morfem ne može. Na tu se razliku naslanja i odnos modifikator – upravni član koji je u vezi s endocentričnim odnosom između inicijalnog i finalnog elementa u riječi. Konkretno, sufiks se u riječi smatra konceptualnim, tj. pojmovnim hiperonimom. Za razliku od sufiksa koji funkcioniraju kao upravni članovi (npr. sufiks *-ač* označava 'osobu', 'vršitelja radnje'), vezani leksički morfemi tvore koordinirane pojmovne strukture jer nose (približno) istu pojmovnu težinu kao i drugi dio s kojim su povezani u riječ. Osim već nabrojanih, Prćić (2008) primjećuje još dvije razlike između afiksa i vezanih leksičkih morfema, a prva od njih odnosi se na morfosemantičku regularizaciju. Naime, određeno značenje izražava se određenom formom. Dakle, kada neko značenje treba izraziti na morfološkoj razini, odnosno tvorbom riječi poseže se za gotovim, rekurzivnim obrascem. Kod sufiksa to je izraženo u vrlo visokom stupnju jer su često oni jedina mogućnost za izražavanje određenog značenja. To nije slučaj s vezanim leksičkim morfemima jer za njih uglavnom postoji alternativa pa se tako riječ *knjigofil* može zamijeniti oblikom *knjigoljubac*. I plodnost je na popisu razlika između afiksa i vezanih leksičkih morfema. Afiksi ju tako imaju u različitim stupnjevima, a vezani leksički morfemi ne jer je njihova plodnost neovisna o sustavu, odnosno ne rabe se u gotovim obrascima nego se za njima poseže po potrebi i nahođenju onoga tko stvara riječ (prema Lalić-Krstin, 2016).

Vezani leksički morfem kao prvi složenički dio razlikuje se od prefiks(oid) a i zbog nemogućnosti uspostavljanja odnosa sinonimije ili antonimije s drugim afiksima. S druge strane, vezane leksičke morfeme koji su zbog tvorbenih značenja izjednačavani sa sufiksima, kao što su npr. *-drom* zbog mjesnog značenja i *-teka* zbog značenja ukupnosti (Levačić, 2017: 162), moguće je razlikovati od sufikasa jer sufiks nikada „ne može tvoriti semantičku jezgru riječi, već samo morfološki preinačuje osnovu" (Barić i dr., 2005: 294). Morfemi *-drom* i *-teka* nisu semantički prazni jer u grčkome jeziku funkcioniraju kao leksemi i imaju značenje o čemu je već bilo riječi u ovome poglavlju. Dakle, dok se sufiksima ne može uspostaviti etimološka veza s drugim leksemom, kod vezanih leksičkih morfema to je moguće, pa bi se moglo reći da slično afiksoidima vezani leksički morfemi imaju i tvorbeno i leksičko značenje. No, dok se leksičko značenje prvih uspostavlja poznavanjem leksika vlastitoga jezika ili pomoću jednojezičnika, za uspostavljanje ishodišnog leksičkog značenja vezanog leksičkog morfema kao drugog složeničkog dijela potrebno je konzultiranje dvojezičnika i potencijalno etimološkoga rječnika. Zapravo, može se reći da vezani leksički morfemi za razliku od prefiksoida ne mogu uspostaviti odnos motivacije s polazišnom riječi, jer ona nije dio hrvatskoga jezika. Vezani leksički morfemi s ulogom afikasa mogli bi se smatrati afiksoidima u širem smislu, a temeljni kriterij razlikovnosti osim semantičkog jest činjenica da oni, za razliku od afiksoida, nikada ne mogu funkcionirati kao slobodne osnove.

Pokušavajući „smjestiti" vezane leksičke morfeme u neki od postojećih tvorbenih kalupa, ili ih bar konkretnije odrediti i postaviti u suodnos s poznatim i opisanim tvorbenim kategorijama, nailazimo na još jednu rubnu i leksički nesamostalnu tvorbenu kategoriju – dijelove stopljenica ili *blendova* – s kojima ćemo usporediti vezane leksičke morfeme. Stopljenice ili *blendovi* riječi su koje nastaju stapanjem najmanje dviju riječi i to na način da se stapaju dijelovi polazišnih riječi ili se uzimaju cijele riječi pri čemu dolazi do glasovnog preklapanja. Prema strukturi, stopljenice u hrvatskom jeziku mogu se podijeliti u tri tipa: a) stopljenice nastale od prvog dijela prve i drugog dijela druge riječi (***bank****a* + *auto****mat*** > *bankomat*), b) stopljenice nastale uključivanjem jedne ili obiju riječi u cijelosti u novu riječ pri čemu može doći do glasovnog preklapanja (*rad* + *alk****oholičar*** > *radoholičar*) i c) stopljenice u kojima je dio jedne riječi umetnut u drugu riječ koja ostaje netaknuta kao što je to slučaj u primjerima *rurbanitet*, *filmozofija*, *knjigra* (Mikić Čolić, 2015). U kontekstu usporedbe stopljeničkih dijelova i vezanih leksičkih morfema posebno će nas zanimati prvi i drugi

strukturni tip. Naime, u oba slučaja riječ je o tvorbenim jedinicama na rubu leksičke samostalnosti koje se (još uvijek) moraju spajati s drugim tvorbenim jedinicama kako bi tvorile samostalnu riječ. Tvorba (od) stopljenica je analoška što znači da se analogijom prema jednoj riječi stvaraju i druge pri čemu jedan dio stopljenice prenosi svoja semantička obilježja u svaku novu riječ što se može uočiti na primjeru stopljenice *bankomat* po uzoru na koju su nastale riječi *vicomat*, *platomat*, *parkomat*, *kovinomat* koje više ne možemo smatrati stopljenicama. Dijelove riječi koje su se „osamostalile" iz stopljenice, kao što su *-mat* iz *bankomat* ili *-holičar* u riječi *radoholičar* (pa analogijom nastaje npr. *čokoholičar*) Souillé-Rigaut (2010: 18–19) naziva *fraktoleksemima* te utvrđuje da za razliku od dijelova stopljenice koji zadržavaju sve semantičke komponente izvornog leksema, fraktoleksemi zadržavaju samo jednu njegovu semantičku komponentu. Dakle, mogli bismo utvrditi da su stopljenice potencijalni izvori prvo fraktoleksema koji se mogu smatrati prijelaznim stupnjem do vezanog leksičkog morfema, a sve tri kategorije povezuje analoška tvorba s pomoću tvorbenih elemenata koji imaju fiksirano značenje koje govornici moraju naučiti. Ono što razlikuje dijelove stopljenice od vezanih leksičkih morfema jest njihov položaj unutar riječi. Kao što je već utvrđeno, vezani leksički morfemi mogu „šetati" iz inicijalnog u finalni položaj riječi dok to kod stopljeničkih dijelova nije moguće. Također, čak i okrnjeni dio stopljenice zadržava vezu s izvornom, odnosno polazišnom riječi koja doprinosi semantičkoj transparentnosti nove riječi – stopljenice, dok se vezani leksički morfem ne može povezati s nekom polazišnom riječi.

Osim sintaktičke nesamostalnosti i značenjskih karakteristika, vezani leksički morfemi prepoznatljivi su i po formalnim karakteristikama. Kao prvi složenički dio, prepoznatljivi su po završnom vokalu *-o-* koji onemogućuje pojavnost završnih suglasničkih skupova kao *gz* u *egzo-* i samoglasničkim skupovima koji ih odaju kao strane elemente u hrvatskom jeziku[9] poput *ae* u *aero-*. Zapravo je prva sastavnica, kako Levačić (2017: 65) zaključuje, „gramatički neoblikovana osnova", a „druga određuje leksičko-gramatičku oblikovanost". Naime, Silić i Pranjković (2005: 154) navode da se svaka strana vezana leksička osnova sastoji od barem dvaju morfema, od kojih je onaj drugi sufiks, pa tako razdvajaju *antrop-*, *fil-* i *fob-* od *-ija*. Ipak, za takvu raščlambu vezanih leksičkih morfema

[9] Lalić-Krstin (2016) također tumači da je spojnik fonološki uvjetovan, odnosno da mu je funkcija razbijanje konsonantskih skupina i gladak prijelaz između prvog i drugog složeničkog dijela.

potrebno je poznavanje grčkoga jezika, a zbog analoške tvorbe kao tvorbenog načina „pri kojem se ne prenosi izravno izraz i sadržaj" polazne riječi (Barić i dr., 2005: 302), postavlja se pitanje treba li vezanu leksičku osnovu u tom slučaju rastavljati na tvorbene dijelove. Bez poznavanja grčkoga jezika to je nemoguće jer se u preoblici vezani leksički morfem kao drugi složenički dio parafrazira.

Upravo zbog takvog statusa, tvorbeni način karakterističan za vezane leksičke morfeme jest složeno-nesufiksalna tvorba ili čisto slaganje. Složenice koje u svom sastavu imaju vezani leksički morfem nazivaju se *neoklasične složenice* (Marković, 2013; Bilandžija, 2017) čime se upućuje na njihovo grčko i latinsko podrijetlo. U stranoj jezikoslovnoj literaturi složenice nastale od vezanih leksičkih morfema nazivaju i *konfiksnim složenicama* (Bilandžija, 2017: 36, 108). Ipak, u hrvatskoj stručnoj literaturi ne koristi se pojam *konfiksa* za vezane leksičke morfeme pa se tako pojam konfiksacije odnosi na „istovremeno pričvršćivanje prefiksa i sufiksa", odnosno na prefiksalno-sufiksalnu tvorbu (Marković, 2013: 52). Barić (1980: 37–38) složenice s vezanim leksičkim morfemima s obzirom na vrstu spojnika dijeli na dva tvorbena tipa, „tvorbeni tip sa spojnikom -o-" te „tvorbeni tip sa spojnikom Ø" pri čemu se vezani leksički morfemi nalaze u drugome dijelu, kao npr. *raketodrom* i *ampermetar*. Kada se vezani leksički morfem sa završetkom na *-o* nalazi u prvom složeničkom dijelu, riječ je o tvorbenom tipu bez spojnika, a drugi složenički dio može biti leksem ili još jedan vezani leksički morfem poput primjera *hidroterapija* i *aerodrom*.

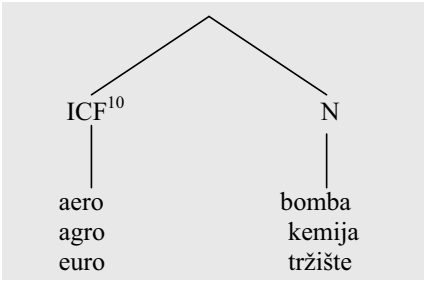
Za složenice s vezanim leksičkim morfemima, zbog njihove specifične naravi, ne može se uspostaviti uobičajeni tvorbeni uzorak. One se tvore samo po analoškom uzorku pa ih se naziva i *analoškim složenicama* (Barić, 1980: 28). Dakle, motivira ih složenica iste tvorbene strukture, također analoška složenica, te se na taj način povećava broj složenica s istim elementom.

Prema načinu slaganja vezanih i slobodnih osnova, kao što je već rečeno, moguće je razlikovati dvije vrste neoklasičnih složenica u hrvatskom jeziku:

a) složenice s vezanim leksičkim morfemom u prvom složeničkom dijelu i

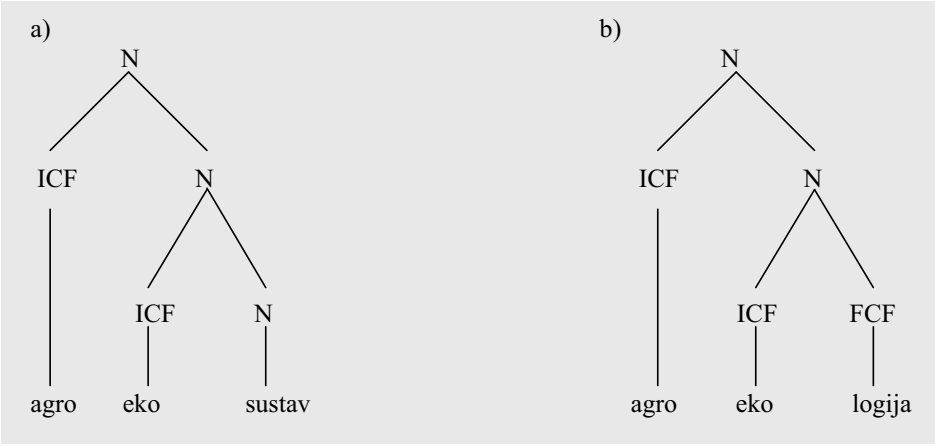
b) složenice s vezanim leksičkim morfemom u drugom složeničkom dijelu koje će u nastavku biti proanalizirane na primjerima.

Struktura neoklasičnih složenica koje u svom prvom dijelu imaju vezani leksički morfem može se prikazati ovako:

Riječ je dakle o imenicama koje u prvom složeničkom dijelu imaju vezani leksički morfem koji završava na *o*, a u drugome dijelu leksem koji može stajati samostalno. Kada je riječ o odnosu vezanog leksičkog morfema s imenicom koja se nalazi u drugom složeničkom dijelu, uglavnom ju atributno određuje pa se osnovnom pridjevnom preoblikom ‘koji se odnosi na I’ mogu opisati značenja većine imenica te vrste.

Podvrsta složenica koje u prvom dijelu imaju vezani leksički morfem čine one kod kojih i imenica, koja se nalazi u drugom složeničkom dijelu, ima u svom sastavu jedan ili čak dva vezana leksička morfema. Opisani podtipovi mogu se prikazati ovako:

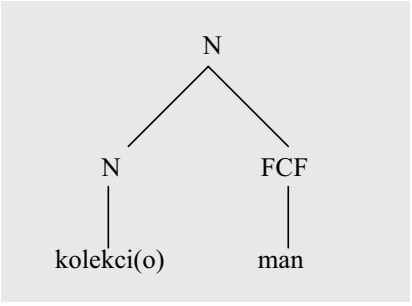

Dakle, leksemi koji se nalaze u drugom složeničkom dijelu također u svom sastavu mogu imati jedan ili čak dva vezana leksička morfema što je i prikazano na primjerima. Unatoč činjenici da u sastav riječi, kao što je prikazano, može uz

[10] U označivanju vezanih leksičkih osnova rabe se kratice ICF i FCF načinjene prema engleskim nazivima *initial combining form* i *final combining form*.

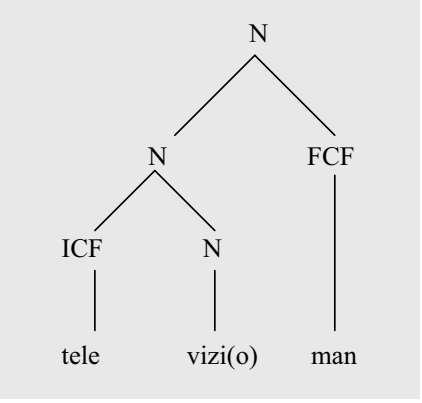
slobodnu osnovu ući i nekoliko vezanih leksičkih morfema, struktura je neoklasičnih složenica uvijek binarna jer se npr. vezani leksički morfem *agro-* dodaje imenici *ekologija*, a ne njezinim pojedinačnim sastavnicama.

Drugu vrstu neoklasičnih složenica čine one koje vezani leksički morfem imaju u svom drugom dijelu, a struktura osnovnog tipa može se prikazati ovako:

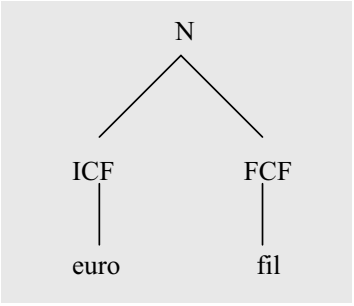
Dakle, u tu vrstu ubrajaju se složenice u čijoj se tvorbenoj strukturi može izlučiti tvorbena osnova, spojnik *-o-* i vezani leksički morfem. Tvorbena osnova u prvom dijelu najčešće je imenička. Složenice koje pripadaju toj vrsti ne mogu se preoblikovati tako da se uz sadržajnu vezu zadrži i izrazna veza s obama dijelovima. Dakle, sadržaj se vezanog leksičkog morfema u drugome složeničkom dijelu mora poznavati, odnosno naučiti.

I kod te vrste neoklasičnih složenica može se izdvojiti podvrsta s imenicom koja u svom sastavu također ima vezani leksički morfem:

Kod složenica koje u svom drugom dijelu imaju vezani leksički morfem pojavljuje se i spojnik *-o-* koji povezuje prvi i drugi složenički dio te omogućuje lakše raspoznavanje vezanog leksičkog morfema od sufiksa.

Posebnu vrstu neoklasičnih složenica čine one koje i u svom prvom i u drugom dijelu imaju vezani leksički morfem, a njihova se struktura može prikazati ovako:

Riječ je o posebnoj vrsti složenica koja ne postoji samo u hrvatskom jeziku, nego i u svim svjetskim jezicima koji bogate svoj leksički fond, posebno terminološki, na grčko-latinskoj osnovi. Iako se često postavlja pitanje može li se takve riječi uopće uvrstiti među složenice, nekoliko je razloga koji govore u prilog takvoj klasifikaciji:

a) njihovi sastavni dijelovi imaju leksičko značenje,

b) riječi s vezanim leksičkim morfemima u obama dijelovima postale su djeljive zahvaljujući njihovu aktiviranju u tvorbenom procesu (Barić i dr., 2005).

Kako se slaganje u hrvatskim gramatikama određuje kao „tvorbeni način kojim od dviju riječi nastaje jedna (Barić i dr., 2005: 296), a kako vezani leksički morfemi nemaju status riječi kao leksičke jedinice u hrvatskome jeziku, Mihaljević i Ramadanović (2006: 201, 206) predlažu definiciju slaganja kao tvorbenog načina „u kojem istodobno sudjeluju tri sastavnice, od kojih je prva osnova, druga spojnik -o- ili -Ø-, a treći samostalna riječ", te uvode tri tvorbena načina – prefiksoidizaciju, sufiksoidizaciju i prefiksoidno-sufiksoidnu tvorbu – u okviru kojih promatraju vezane leksičke morfeme kao prvi ili drugi složenički dio, odnosno kao oba dijela. Slično čine i Tafra i Košutar (2009: 93) uvodeći pojam afiksoidne tvorbe kako bi istaknule tvorbenu posebnost vezanih leksičkih morfema. Slijedeći terminološku razlikovnost afiksoida i vezanih leksičkih morfema, potrebno je pronaći odgovarajuću terminologiju za imenovanje takve tvorbe, iako je jasno da se on može smatrati posebnim tipom čistoga slaganja kako ga tretira i Barić (1980).

5. VEZANI LEKSIČKI MORFEMI KAO PRAVOPISNI PROBLEM

Rubni tvorbeni položaj vezanih leksičkih morfema odražava se i na pravopisnu razinu pa tako nije neuobičajeno istu riječ pronaći napisanu na čak tri načina:

(1) *Tajanstvena makarska **gastro diva** kuha na računalu.*[11]

(2) *... a i druge 'prije', vidjele recepte i iskoristile ih – priča makarska **Gastro-diva**.*[12]

(3) ***GASTRO-DIVA** društvo s ograničenom odgovornošću za trgovinu i ugostiteljstvo.*[13]

Dakle, vezani leksički morfemi sporno su pitanje s obzirom na pravopisno načelo sastavljenoga i rastavljenoga pisanja koje je obrađeno u čitavim poglavljima naslovljenim *Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi* (Babić, Finka, Moguš, 1994; Babić, Moguš, 2011), *Pisanje riječi sastavljeno i rastavljeno* (Anić, Silić, 2001), *Sastavljeno i rastavljeno pisanje* (Babić, Ham, Moguš, 2005) te *Sastavljeno i nesastavljeno pisanje* (Badurina, Marković, Mićanović, 2008; Jozić i dr., 2013). Dok su posljednja dva naziva prikladna svome označenom, prva su dva zbog svoje kontradiktornosti neprimjerena jer je bjelina ono što razdvaja riječi međusobno, ali ne prefikse, sufikse i korijen kao njezine sastavne dijelove, pa se stoga može govoriti isključivo o sastavljenom i rastavljenom pisanju, a ne o sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi jer je logično da se riječ piše u svom punom obliku, tj. da su njezini temeljni dijelovi pridruženi jedan drugome (Ćužić, 2015: 58).

Prije same analize pristupanja pravopisa vezanim leksičkim morfemima s obzirom na sastavljeno i rastavljeno pisanje, važno je istražiti terminologiju kojom su u pravopisima označavani. S obzirom na povijesnu recepciju vezanih leksičkih morfema, *Pravopis* dviju Matica jedne je tretirao kao dijelove riječi, a druge kao polusloženice kako bi ih razlikovao s obzirom na domaće i strano podrijetlo, a kao kriterij određenja riječi kao polusloženice često se uzimao i naglasak i pritom se naglašavalo da one imaju dva naglaska. Stoga se pisalo *fototerapija* jer se

---

11 Izvor: https://slobodnadalmacija.hr/scena/mozaik/clanak/id/93298/tajanstvena-makarska-gastro-diva-kuha-na-racunalu (pristupljeno 6. rujna 2018.).

12 Izvor: http://www.poslovni.hr/poduzetnik/blog-preselila-u-konobu-na-makarskoj-kalelargi-koja-ne-ovisi-o-turistima-303198 (pristupljeno 6. rujna 2018.).

13 Izvor: http://search.bisnode.hr/hr/1235744/gastro-diva-d-o-o/ (pristupljeno 6. rujna 2018.).

foto- odnosi na svjetlost i *foto-klub*, jer je *foto* abrevijatura leksema *fotografija* (Muratagić-Tuna, 2004). Babić (2002) je istaknuo da se riječi s vezanim leksičkim morfemima ne mogu smatrati polusloženicama, nego isključivo složenicama. Iz navedenih primjera *Pravopisa* dviju Matica primjetno je koliko je važno, kako Badurina (2009: 280) naglašava, uspostaviti vezu pravopisa i jezikoslovnih disciplina, odnosno rječotvorja koje ima „reperkusija na sastavljeno ili nesastavljeno pisanje riječi/izraza".

Iako se isprva većina pravopisa nije koristila terminima tvorbe riječi, pa su se vezani leksički morfemi u pravopisima javljali pod nazivima „strani prefiks ili strana riječ" ili samo „riječ (...) kao prvi dio složenice" (Babić, Finka, Moguš, 1994: 78), Anić i Silić (2001: 103) napravili su veliki korak uvodeći tvorbeno nazivlje, označavajući i definirajući te elemente: „prefiksoidi i sufiksoidi [su] riječi u ulozi prefikasa i sufikasa". Anić-Silićeva terminologija prevladala je u gotovo svim novijim pravopisima pa se rabi i u Institutovu (Jozić i dr., 2013: 47) i Matičinu pravopisu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 141), ali i novijem izdanju Babić-Moguševa pravopisa (2011). Dakle, ni u jednom pravopisu ne pojavljuje se termin vezani leksički morfem ili vezana leksička osnova, nego se te tvorbene jedinice uvrštava u druge kategorije koje mu, kako je utvrđeno s obzirom na tvorbeno nazivlje, nisu istovrijednice.

Postoji nekoliko pitanja kojima su se bavili hrvatski pravopisi u pisanju vezanih leksičkih morfema. Prvo se odnosi na njihovu sintaktičku nesamostalnost, drugo je vezano uz opseg pojma prefiksoida i njihovu razlikovnost od drugih sličnih jedinica, treće se odnosi na pisanje sveza nastalih slaganjem dvaju ili više prefiksoida, a četvrto na pisanje prefikasa prefigiranim kraticama. Što se tiče sintaktičke nesamostalnosti vezanih leksičkih morfema, prvi put takvo pravilo implicitno donosi Babić-Finka-Mogušev (1994: 76, 78) pravopis gdje stoji da se dijelovi složenice „pišu sastavljeno između bjelina". Da je riječ o implicitnosti, primjetno je po činjenici da su složenice s vezanim leksičkim morfemima, kao npr. *heliodrom*, *antropobiologija*, svrstane u kategoriju stranih prefikasa i stranih riječi gdje se još nalaze i riječi kao *anticiklona*, *ekskralj*, *paravojska* i *tonfilm*. Prvi se put eksplicitno naglašava nesamostalnost vezanih leksičkih morfema u Anić-Silićevu (2001: 103) pravopisu gdje stoji da se svi prefiksoidi i sufiksoidi „kao i prefiksi i sufiksi pišu zajedno s riječima uz koje se nalaze", osim u slučaju kad se želi izraziti suprotnost značenja između prefigirane imenice i tvorenice kao u slučaju „ne-ja, ne-Francuz". Takva terminologija preuzeta je i u novijem izdanju *Hrvatskog pravopisa* Babića i Moguša (2011: 57), kada je

prefiksoid zamijenio pojam „strana riječ kao prvi dio složenice" (Babić, Finka, Moguš, 1994: 78), dok je takva promjena izostala u Babić-Ham-Moguševu pravopisu gdje se vezani leksički morfemi mogu pronaći jedino u natuknici da se imenice pišu sastavljeno „kada im je prvi dio (...) riječ – auto, audio, foto, kino, radio, video" (Babić, Ham, Moguš, 2005: 45). Anić-Silićevu terminologiju i/ili stavove o pisanju prefiksoida i sufiksoida preuzimaju i autori Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 143), koji navode da se prefiksoidi i sufiksoidi kao i drugi tvorbeni morfemi i dijelovi riječi pišu sastavljeno. Autori se Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 47–50) u metodologiji koriste izrazom „jednorječnice" kako bi označili situaciju u kojoj dvije sastavnice, koje su napisane zajedno i imaju jedan naglasak, označavaju jedan pojam. Slično pravilima Matičina i Anić-Silićeva pravopisa kao jednorječnice pišu se i prefiksoidi, no znatna je razlika u opsegu pojma prefiksoida u koje se ubrajaju i primjeri poput *bruto-*, *neto-* i *žiro-* čime se otvara drugi (pravopisni) problem, tj. pitanje što je sve vezani leksički morfem. Ipak, iako autori Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 47–50, 131, 179) *bruto-* tumače kao prefiksoid i navode da se kao jedna riječ pišu pridjevi „nastali dodavanjem hrvatskog ili stranog prefiksa ili prefiksoida", nedosljedni su u takvu bilježenju što se vidi u rječničkoj natuknici *bruto društveni proizvod*, gdje se prefiksoid *bruto-* piše odvojeno od drugog dijela pridjevske složenice. S druge strane, u Matičinu pravopisu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 146, 157) *bruto* i *neto* tumače se kao nesklonjivi pridjevi te se pišu nesastavljeno s riječi kojoj su atribuirane, a *žiro* kao posuđena riječ koja se kao prvi složenički dio piše sa spojnicom zbog izostanka interfiksa. Slično njima, Babić, Finka i Moguš (1994: 81) *neto* promatraju kao „riječ koja se može smatrati nesklonjivim pridjevom" kao i *mini* i *maksi* te propisuju njihovo pisanje odvojeno bjelinama od imenice koju atributno određuje. S druge strane, *mini-* i *maksi-* u Institutovu (Jozić i dr., 2013: 285, 292), Matičinu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 440, 445) i Anić-Silićevu (2001: 456, 468) pravopisu smatraju se prefiksoidima. Iz navedenog je primjetno da se u Babić-Finka-Moguševu (1994: 81) pravopisu ne razlikuju prefiksoidi od stranih nesklonjivih pridjeva, ali ni od sintagmi u kojima je imenica u atributnom značenju kao npr. *alt saksofon* ili *portabl televizor* koje se pišu bez spojnice. Babić i Moguš (2011: 58–60) će od svrstavanja jedinica *neto* i *bruto* u nesklonjive pridjeve odustati u kasnijem izdanju pravopisa, kada će ih početi tumačiti kao dijelove polusloženice i pisati sa spojnicom, ali će ih, kada je riječ o pridjevima u kojima *bruto* i *neto* funkcioniraju kao prvi složenički dijelovi, pisati

sastavljeno kao npr. *brutodruštveni*. S druge strane, ostat će dosljedni svome tumačenju prema kojem *mini* i *maksi* shvaćaju kao nesklonjive pridjeve, a ne kao prefiksoide. Za pisanje tvorbenih jedinica *mini-* i *maksi-* važan je Klajnov zaključak, koji je parafrazirala Muratagić-Tuna (2004: 56) definirajući *mini-* i *maksi-* kao abrevijature latinskih pridjeva *minimus* i *maximus*, opravdavajući im status prefiksoida. Isto objašnjenje prenosi i Težak (1990: 187) koji *mini-* i *maksi-* piše sastavljeno s drugim složeničkim dijelom. S druge strane, *bruto* i *neto* kao pridjevi talijanskoga podrijetla ne mogu se smatrati prefiksoidima nego nesklonjivim pridjevima, a *žiro* kao talijanizam u jeziku izvorniku funkcionira kao prefiks, kao u složenici *giroconto*.

Autori Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 143, 158) prvi su istaknuli da se nesklonjivi pridjevi stranoga podrijetla, koji „se pišu odvojeno od imenice", mogu formalno podudarati s prefiksoidima kao npr. *retro* i *super* te ponudili objašnjenje kojim se uspostavlja razlika između nesklonjivog pridjeva, prefiksoida i imenice s pridjevskim značenjem. U pravilu stoji da samo nesklonjivi pridjev može biti dio imenskoga predikata pa se zato i piše rastavljeno kao npr. *super film*, dok imenica s pridjevskim značenjem i prefiksoid ne mogu, pa se ona piše sa spojnicom kao npr. *krem-juha*, a on spojeno kao npr. *superjunak*. Takvo tumačenje preuzimaju i autori Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 48) u okrnjenom obliku, s ciljem razlikovanja isključivo nesklonjivog pridjeva i prefiksoida, pa imenice s pridjevskim značenjem tumače kao nesklonjive pridjeve i pišu bez spojnice kao npr. *krem juha* i *portabl televizor*, a nedosljednost se ogleda u tome što se druge sveze imenice u atributnom značenju pišu sa spojnicom poput sveza *ragu-juha*, *doboš-torta*, *princes-uštipak* i dr.

Pitanje pisanja složenica nastalih slaganjem dvaju ili više prefiksoida otvorili su autori Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 143–148) uvođenjem pojma *dvopojmovnih složenica*, koje se pišu sa spojnicom čak i kada im je prvi dio prefiksoid kao npr. *audio-videooprema*, *auto-motodruštvo*, *bio-bibliografija*, *eko-etnoturizam* te *radio-televizija,* što se objašnjava uporabom spojnice u sastavnom značenju jer je odnos među složeničkim dijelovima koordiniran. S druge strane, autori Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 141, 49) sveze nastale slaganjem dvaju prefiksoida pišu bez spojnice kao npr. *audiovideoprema*, *automotodruštvo*, *biobibliografija*, *ekoetnoturizam* što opravdavaju tezom da „u koordinacijskom odnosu nisu prefiksoidi *audio- i video-*, nego prefiksoidne tvorenice *audiooprema* i *videooprema*." S druge strane, koordinacijski se odnos priznaje u slučaju pisanja složenice *radio-televizija* sa spojnicom što se tumači

činjenicom da obje riječi imaju svoj naglasak, a prva se ne sklanja. Iako se u Babić-Finka-Moguševu (1994: 78) pravopisu eksplicitno ne govori o toj problematici, značajno je da se složenice nastale slaganjem dvaju prefiksoida pišu bez spojnice kao npr. *antropobiologija*, a složenice s vezanim leksičkim morfemom *radio* pišu sastavljeno.

Četvrtim pravopisnim pitanjem bavi se jedino Matičin pravopis (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 145), u kojem stoji da se prefiksoidi pišu „odvojeni crticom kad se prefigira kratica ili simbol" kao npr. *eko-WC*, *mini-DV*, *super-G* te *pred-ie* i *post-ie*.

Uvidom u pravopisna pravila primjetan je širok spektar rješenja u pisanju vezanih leksičkih morfema, no takvih nedoumica ne bi trebalo biti. Kako su vezani leksički morfemi nužno vezani uz proces leksikalizacije, potrebno se osvrnuti i na pravopisno-leksikalizacijska načela koja propisuju sastavljeno pisanje. Sintaktičku nesamostalnost opravdava načelo formalne izolacije koje kaže da izoliranjem i samostalnim promatranjem segmenta riječi, segment „ne funkcionira kao riječ", tj. „nadaje se kao neriječ" (Ćužić, 2015: 59). Takav je slučaj i s vezanim leksičkim morfemima koji imaju svoju funkciju samo unutar riječi, a njihova je samostalna pojava u rečenici potpuno neovjerena što se ogleda u činjenici da ne mogu biti imenski dio predikata kao na primjer: **On je log*, * *Studiram logiju*, **Terapija koju primam je fito*. Pritom je potrebno razlikovati vezane leksičke morfeme od homografskih leksema, čiji je nastanak često vezan uz kraćenje složenica s vezanim leksičkim morfemima kao što su *kinematograf* i *automobil*. Dok *kino* i *auto* funkcioniraju i kao slobodne osnove, tj. kao riječi koje pripadaju hrvatskom sustavu što je izraženo činjenicom da se sklanjaju kao i druge imenice a-vrste, vezani leksički morfemi nemaju mogućnost sklonidbe i njihovo je značenje pridjevsko što se vidi po preoblici „koji je u vezi s I", pa se vezani leksički morfem *auto-* parafrazira kao *automobilski*, a *kino-* kao ono što je „u vezi s kinematografom pa i filmom" (Barić, 1980: 79–80). Takve situacije, kada vezani leksički morfemi poprime ulogu slobodnih, rješavaju se uvođenjem pojma *radiksoida* (Horvat, Štebih Golub, 2010: 410) te se objašnjavaju načelom materijalne izoliranosti koje se odnosi „na promijenjeno ili izgubljeno značenje koje ima jedan od segmenata (...) u usporedbi sa značenjem toga segmenta promatranoga samostojno" (Ćužić, 2015: 59). Primjetno je da je značenje vezanog leksičkog morfema, koji je homograf leksemu, pridjevno vezano uz taj isti leksem te funkcionira kao atribut drugom složeničkom dijelu.

Iz pregleda pravopisnih pravila koja se odnose na bilježenje riječi s vezanim leksičkim morfemima razvidno je da se njihov rubni tvorbeni položaj prenosi i na druge razine jezične uporabe. Koja su rješenja prihvatljiva, odnosno raširena u uporabi pokazat ćemo u sljedećem poglavlju na primjeru bilježenja riječi s vezanim leksičkim morfemima u različitim funkcionalnim stilovima.

6. ISTRAŽIVANJE

Kako bi se provjerile teze o gramatičkim i pravopisnim obilježjima vezanih leksičkih morfema u uporabi u različitim funkcionalnim stilovima, odabrana su četiri djela iz kojih su ekscerpirane složenice koje u svom sastavu imaju vezani leksički morfem: *Filozofija moderne umjetnosti* Mladena Labusa i *Vrt demokratskih delicija* Philippea Brauda koje pripadaju znanstvenom stilu, zbirka propisa *Mediji i marketing* koja pripada administrativnom stilu te roman Dubravke Ugrešić *Štefica Cvek u raljama života*, primjer za književnoumjetnički stil.

Analiza ekscerpiranih primjera potvrdila je da vezani leksički morfemi zauzimaju položaj prvoga i/ili drugoga složeničkoga dijela te će tako biti prikazani.[14] Što se tiče strukture s dva vezana leksička morfema, u korpusu su pronađeni primjeri prošireni u općoj uporabi: *ksenofobija* (III: 47), *barograf* (III: 164), *daktilograf* (IV: 44), *fotografija* (I: 142), *topografija* (I: 143), *elektroencefalogram* (II: 50), *fonogram* (III:238), *videogram* (III: 238), *antropolog* (II: 21), *neurolog* (II: 104), *politolog* (II: 14), *sociolog* (II: 14), *antropologija* (I: 112), *ekologija* (I: 109), *psihologija* (I: 112), *sociologija* (II: 26) i *teologija* (II: 55).

Osim navedenih primjera, vezanim leksičkim morfemom može se tumačiti i oblik *polito-*, morfem koji nastaje kraćenjem riječi *politika*.

U strukturi s vezanim leksičkim morfemom u prvom složeničkom dijelu, također prevladavaju već poznati oblici: ***audio****vizualan* (II: 146); ***auto****cesta* (III: 219), ***auto****škola* (III: 121), ***auto****biografija* (II: 159), ***auto****pozicioniranje* (II: 77); ***bio****gorivo* (III: 144); ***demo****kršćanin* (II: 36); ***elektro****instalacija* (III: 124); ***etno****centrizam* (II: 70); ***foto****karikatura* (III: 16), ***foto****montaža* (III: 16), ***foto****reportaža* (III:

[14] Sve potvrde riječi donose se u kanonskom obliku iza čega slijedi zagrada s oznakom knjige i brojem stranice na kojoj se riječ nalazi. Zbog jednostavnosti, imena knjiga bit će označena ovim kraticama: I za knjigu Mladena Labusa *Filozofija moderne umjetnosti*, II za *Vrt demokratskih delicija* Philippea Brauda, III za zbirku propisa *Mediji i marketing*, IV za roman Dubravke Ugrešić *Štefica Cvek u raljama života*.

16), ***foto**vijest* (III: 16); ***geo**politički* (II: 176); ***kemo**profilaks* (III: 166); ***mikro**biološki* (III: 130), ***mikro**društveni* (II: 15), ***mikro**kozmos* (II:201), ***mikro**nagrada* (II: 164), ***mikro**poticajan* (II: 51), ***mikro**pritisak* (II:154); ***psiho**afektivna* (II: 14), ***psiho**emotivan* (II: 23), ***psiho**politički* (II: 90), ***psiho**somatski* (II: 21); ***radio**difuzija* (III: 238), ***radio**postaja* (III: 158); ***socio**ekonomski* (I: 86), ***socio**kulturan* (II: 16), ***socio**profesionalan* (II: 58); ***tele**kopiranje* (III: 44), ***tele**marketing* (III: 146), ***tele**trgovina* (III: 47); ***tehno**birokracija* (II: 86), ***tehno**scijentistički* (II: 99); ***video**stranica* (III: 51).

Ipak, nekima se promijenilo značenje u odnosu na opise E. Barić. Tako se *bio-* u *biogorivo* ne može tumačiti kao ono koje „je u vezi sa životom" (Barić, 1980: 79), nego bi trebalo imati pridjevno značenje *biološkog*. Slično je i s primjerom *demokršćanin* gdje se *demo-* ne može tumačiti kao ono „u vezi s narodom" (Barić, 1980: 79), nego ono u vezi s demokracijom, tj. *demokratsko*.

Osim toga, kao vezani leksički morfemi funkcioniraju i pokraćenice hrvatskih riječi stranoga podrijetla. Tako se *socijal-* u *socijalizdajnici* (II: 122) i *socijaldemokratski* (II: 122) može tumačiti značenjem pokraćene riječi s*ocijalizam*, a *naci-* u *nacifašizam* (I: 144), *anarho-* u *anarhosindikalizam* (II: 135), *gastro-* u *gastrointestilani* (IV: 20) i *sakro-* u *sakrosanktan* (I: 36) mogu se tumačiti pridjevnom preoblikom u tvorbi polaznih leksema *nacionalizam*, *anarhizam*, *gastronomija*, odnosno pridjevom *sakralan*.

Što se tiče strukture s vezanim leksičkim morfemom u drugom dijelu, pronađeni su sljedeći primjeri: *ana**kron*** (I: 202), *sin**kronija*** (I: 53), *eto**log*** (II: 104), *ginekolog* (IV: 91), *muziko**loginja*** (I: 131), *gnoseo**logija***, (I: 169), *mito**logija*** (II: 209), *metodo**logija*** (I: 77), *megalo**man*** (II: 191), *mito**man*** (II: 191) i *kaleido**skop*** (I: 194). Svi pronađeni oblici opisani su u hrvatskim jezičnim priručnicima osim oblika *-kron* – osnovi grčke riječi *khronos*, koja ima značenje hrvatske riječi 'vrijeme'. Ta osnova može doći i kao prvi složenički dio, na primjer u riječi *kronologija*, a da bi se izjednačile dvije osnove *-kron* i *krono-* završno *-o-* u drugome morfemu tumači se kao interfiks. Iako Barić (1980: 39) tumači da kod slaganja s dvama vezanim leksičkim morfemima nema spojnika jer morfem završava na *-o*, ne može se tvrditi da interfiks nije postojao jer je on značljiva jedinica. Vjerojatno je zbog haplologije jedno *-o* nestalo, ali je spojno značenje interfiksa zadržano. Upravo takvi vezani leksički morfemi koji mogu biti i prvi i drugi složenički dio temeljni su kriterij za razlikovanje vezanih leksičkih morfema od afikasa i afiksoida koji su strogo podijeljeni na prefikse/prefiksoide i sufikse/sufiksoide, kao što je

već naznačeno u teorijskom dijelu rada. Ono što je prefiks ne može biti sufiks, ali vezani leksički morfem koji je češći kao prvi složenički dio može biti i u drugom složeničkom dijelu, i obrnuto (Bilandžija, 2017: 37).

Iako strani elementi, *eto-*, *gineko-*, *gnoseo-* i *megalo-* ne tumače se kao vezani leksički morfemi jer se ne „javljaju najmanje u dva primjera" pa se ne može uspostaviti tvorbena veza (Babić, 2002: 37), a *mito-* i *metodo-* spojevi su slobodnih osnova i interfiksa. Iako protuargument može biti da je drugi primjer za *etologa etologija* i da se zbog toga *eto-* može smatrati vezanim leksičkim morfemom, podrazumijeva se da se drugim primjerom smatra veza s potpuno drugom leksičkom osnovom, a ne varijacijom iste leksičke osnove sufiksacijom, jer je *-log* vezani morfem na koji se dodaje ili nulti sufiks ili sufiks *-ija*, koji mu onda daje gramatičko značenje.

Vezani leksički morfemi zabilježeni u korpusu većinom nisu pravopisno problematični kada je riječ o njihovu sastavljenom i rastavljenom pisanju, no ima iznimaka. Problem je da se ponekad pišu odvojeno kao npr. *video kaseta i audio kaseta* (III: 199), no kako je riječ o vezanim morfemima koji imaju pridjevno značenje, jasno je da ih treba pisati spojeno s riječju *kaseta*. Drugi je problem pisanje sa spojnicom kao u primjerima *socio-kulturni* (I: 8), *socijal-izdajnici* (II: 122) i *naci-fašizam* (I: 144). U prvom slučaju vjerojatno se želi naglasiti koordinacijska struktura složenice, a u drugome kraćenje leksema *socijalistički*. Ipak, nema razloga dvopojmovne složenice s vezanim leksičkim morfemima tretirati kao polusloženice jer je riječ o čistom slaganju. Temeljna razlika u odnosu na polusloženice jest činjenica da prvi polusloženički dio funkcionira kao samostalna riječ.

S druge strane, višepojmovne složenice, koje su u nekim pravopisima tumačene polusloženicama, pišu se dosljedno sastavljeno kao npr. *elektroencefalogram* (II: 50). Kao odgovor zašto bi se višepojmovne složenice trebale pisati sastavljeno, treba se uzeti u obzir da je naglašavanje koordinacijskog značenja spojnicom pleonastično jer se u vezanim leksičkim osnovama jasno prepoznaje interfiks koji ima apstraktno „spojno značenje" (Barić, 1980: 24).

Osim toga, u korpusu se potvrđuje dvostruko pisanje složenice morfema *radio* i *televizija* kao *radiotelevizija* (III: 44) i *radio-televizija* (III: 159). Neovjerena preoblika *radiotelevizija* → *radijska televizija* potvrđuje da *radio* u složenici nije vezani, nego slobodni morfem pa ga stoga treba pisati sa spojnicom da bi se naglasilo koordinacijsko značenje.

Također, iako su se autori Matičina (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 149) i Institutova (Jozić i dr., 2013: 141) pravopisa usuglasili da dvije sintagme u kojima se javlja isti drugi složenički dio, kao npr. *audiooprema* i *videooprema*, ne treba kratiti izbacivanjem istoga dijela u prvoj sintagmi, nisu se složili kako ih pisati kada se takva pokrata dogodi. Naime, Matičin pravopis (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 149) preporučuje pisanje vezanog leksičkog morfema u prvoj sintagmi s crticom kao u primjeru *audio- i videooprema*, dok se Institutov pravopis (Jozić i dr., 2013: 141) takvom pisanju protivi bez dodatnih pojašnjenja. U korpusu su pronađene potvrde takvih sintagmi napisane kao *video i audio kaseta* (III: 199) te *audio i video verzija* (III: 175), pa se postavlja pitanje kako razlikovati tako napisanu vezanu od slobodne osnove. Naime, *video* kao slobodna osnova ima imeničko, a *video-* kao vezana osnova pridjevno značenje, pa bi onda u skladu s pravilom da se spojnica piše „pri označavanju sastavnih dijelova riječi" (Babić, Finka, Moguš, 1994: 138), spojnicu trebalo pisati da bi se označilo da je riječ o morfemu, a ne riječi.

Usporedi li se broj ekscerpiranih složenica s vezanim leksičkim morfemima prema izvoru, podaci su sljedeći:

Prikaz 1. Broj neoklasičnih složenica prema funkcionalnim stilovima

Očekivano, najveći je broj neoklasičnih složenica zabilježen u djelima koja pripadaju znanstvenom funkcionalnom stilu te je time potvrđena već poznata teza da se vezanim leksičkim morfemima tvori uglavnom profesionalni žargon. S

pravom se može tvrditi da je težnja prema internacionalizaciji profesionalnog žargona, odnosno terminologije općenito u vezanim leksičkim morfemima klasičnog podrijetla pronašla izvrsnu „podršku", što smo potvrdili već na prvom primjeru neoklasične složenice čije smo prijevode potražili u različitim europskim jezicima: *agroekologija*, engl. *agroecology*, tal. *agroecologia*, mađ. *agroökológia*, fran. *agroécologie*, naravno, uz minimalne fonološke prilagodbe u svakom jeziku. Primjer iz mađarskog jezika potvrđuje čak univerzalnost takvih riječi i izvan genetski srodnih indoeuropskih jezika o čemu se do sada u literaturi govorilo.[15]

7. ZAKLJUČNO

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi za pojam složeničkog dijela klasičnog podrijetla rabe se pojmovi *vezani leksički morfem*, *vezana leksička osnova* i *afiksoid*. Međutim, analizom je pokazano da se termin *afiksoid* odnosi na desemantiziranu slobodnu osnovu koja se gramatikalizirala. Temeljna gramatička obilježja vezanih leksičkih morfema su sintaktička nesamostalnost kojom se razlikuju od drugih složeničkih osnova, naglašeno leksičko značenje i izostanak tvorbenoga koje ih razlikuje od afikasa i afiksoida te poseban tvorbeni način koji još uvijek nije precizno imenovan. Pristupi pravopisaca vezanim leksičkim morfemima uglavnom su raznoliki, ali svi ih, kada je riječ o jednostavnim složenicama, tretiraju kao tvorbene elemente koji se pišu sastavljeno s drugim složeničkim dijelom. Međutim, kada je riječ o složenicama koje se sastoje od tri vezane leksičke osnove, neki su pravopisi prvi složenički dio razdvajali spojnicom kako bi naglasili koordinacijski odnos što je potpuno neprimjereno jer interfiks nosi spojno značenje. Istraživanjem upotrebe neoklasičnih složenica u različitim funkcionalnim stilovima utvrđeno je da su vezani leksički morfemi sve češći i u drugim funkcionalnim stilovima, ali su i dalje najčestotniji u znanstvenome stilu. Upravo zbog toga, važno je da se sastavljeno pisanje vezanih leksičkih morfema ustali u tom stilu jer analogijom prema tom tvorbenom modelu nastaje sve više domaćih vezanih leksičkih morfema koje će sigurno nastaviti sa svojom abrevijaturnom produkcijom koja je jeziku kao ekonomičnom sustavu prirođena.

Detaljnom analizom gramatičkih obilježja vezanih leksičkih morfema te njihovom usporedbom s drugim sličnim tvorbenim jedinicama – s afiksima,

[15] O tome vidi, na primjer, Amiot i Dal (2007) i Deléger, Namer i Zweigenbaum (2009).

afiksoidima, dijelovima stopljenica te sa slobodnim osnovama – pokazano je da je riječ o univerzalnim i plodnim tvorbenim jedinicama koje se, jednom kad govornici nauče njihovo značenje, vrlo jednostavno – analoški – povezuju u veće tvorbene cjeline. Rezultati analize i istraživanja upućuju na zaključak da se vezani leksički morfemi, ali i drugi rubni tvorbeni elementi, ne smiju više ukalupljivati u postojeće tvorbene kategorije, odnosno da granice među kategorijama moraju postati fluidnije i propusnije kako bi mogle primiti sve nove tvorbene elemente kojih će u budućnosti zasigurno biti još. Jer, to je jezik – ekonomičnost oplemenjena inovativnošću i kreativnošću!

IZVORI

Braud, Philippe, 2004. *Vrt demokratskih delicija*. Zagreb: Disput.

Labus, Mladen, 2006. *Filozofija moderne umjetnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Mediji i marketing (zbirka propisa), 2009. Ur. Božo Prelević. Varaždin: Centar za management i savjetovanje Dragutina Golika.

Ugrešić, Dubravka, 2004. *Štefica Cvek u raljama života*. Zagreb: Večernjakova biblioteka.

LITERATURA

Amiot, Dany; Dal, Georgette, 2007. Integrating Combining Forms into a Lexeme-Based Morphology, u: *Fifth Mediterranean Meeting on Morphology (MMM5)*. Ur. Geert Booij i dr. Bologna: Universitá degli studi di Bologna.

Anić, Vladimir; Silić, Josip, 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Babić, Stjepan, 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan, 1994. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš, Milan, 2005. *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

Babić, Stjepan; Moguš, Milan, 2011. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

Badurina, Lada, 2009. O metodologiji rada na pravopisu: hrvatska iskustva, u: *Njegoševi dani*. Ur. Tatjana Bečanović. Nikšić: Univerzitet Crne Gore.

Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.

Barić, Eugenija, 1980. *Imeničke složenice neprefiksalne i nesufiksalne tvorbe*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Barić, Eugenija i dr., 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Barić, Eugenija i dr., 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Bauer, Laurie, 1983. *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bilandžija, Sofija, 2017. *Slaganje u savremenim skandinavskim jezicima – prototip i periferija*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturalnu komunikaciju.

Ćužić, Tomislav, 2015. *Pravopisna norma: teorijsko-metodološki problemi hrvatske pravopisne norme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Deléger, Louise; Namer, Fiammetta; Zweigenbaum, Pierre, 2009. Morphosemantic parsing of medical compound words: Transferring a French analyzer to English. *International journal of medical informatics.* 785: S48–S55.

Horvat, Marijana; Štebih Golub, Barbara, 2009. Globalizacija i internacionalizacija u hrvatskome i srpskome jeziku, u: *Die Unterschiede zwishen dem Bosnishen/Bosniakischen, Kroatishen und Serbischen*. Ur. Branko Tošović. Wien, Münster, Berlin: LitVerlag.

Jozić, Željko i dr., 2013. *Hrvatski pravopis.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Kenesei, István, 2007. Semiwords and affixoids: the teritory between word and affix. *Acta Linguistica Hungarica.* 54: 263–293.

Kostić-Tomović, Jelena, 2013. *Tvorba reči u savremenom nemačkom jeziku.* Beograd: Fokus – forum za interkulturalnu komunikaciju.

Kuna, Branko, 2006. Nazivlje u tvorbi riječi. *Filologija.* 46–47: 165–182.

Lalić-Krstin, Gordana, 2016. *Morfemizacija krnjih leksičkih osnova u savremenom engleskom jeziku: leksikološki i leksikografski aspekti*. Doktorski rad u rukopisu. Novi Sad.

Levačić, Tomislav, 2017. O morfemskom statusu prefiksoida u suvremenom ruskom jeziku, u: *Zadarski filološki dani VI*. Ur. Rafaela Božić i Kornelija Kuvač-Levačić. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Marković, Ivan, 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.

Mihaljević, Milica; Ramadanović, Emina, 2006. Razradba tvorbenih načina u nazivlju. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.* 32: 193–211.

Mikić Čolić, Ana, 2015. Word formation of blends. *Mostariensia.* 19/2: 21–36.

Muratagić-Tuna, Hasnija, 2004. Sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica u aktuelnim pravopisima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika. *Književni jezik*. 22 (1–2): 44–59.

Prćić, Tvrtko, 2008. Suffixes vs final combining forms in English: A lexicographic perspective. *International Journal of Lexicography.* 21/1: 1–22.

Radimský, Jan, 2015. *Noun+noun compounds in Italian: A corpus-based study*. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

Rožić, Vatroslav, 1913. *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Souillé-Rigaut, Chris, 2010. *A Semantic Account of Quasi-Lexemes in Modern English*. Doktorski rad u rukopisu. Kansas: Sveučilište u Kansasu.

Tafra, Branka; Košutar, Petra, 2009. Rječotvorni modeli u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika.* 35: 87–107.

Težak, Stjepko, 1990. *Hrvatski naš svagda(š)nji.* Zagreb: Školske novine.

Vounchev, Boris, 2016. On some properties of the affixoids in Modern Greek, u: *Alkanskoto ezikoznanie dnes. Sbornik v čest na 75godišnik iobilei na prof. d. f. n. Petr Asenova*. Ur. Ekaterina Trpomanova, Bilyana Mihailova i Vasilka Aleksova. Sofija: Univerzitetsko izdavaštvo sv. Kliment Ohridski.

BOUND LEXICAL MORPHEMES – FROM NORM TO USE

Abstract

Word formation by means of formative elements of mostly foreign origin, such as *astro-*, *bio-*, *euro-*, *aero-* as well as *-fil*, *-filija*, *-log*, *-manija*, has been attested in Croatian and recorded in all systematic descriptions of Croatian word formation. Nevertheless, the existing descriptions limit themselves to mere naming of those elements, noting possibilities of their binding with other formative elements, and their classification. The former descriptions result in terminological inconsistency, with talk of lexical morphemes/bases and prefixoids and suffixoids on the one hand, and orthographic inconsistency in spelling of (semi)compounds built with these elements (*gastrodiva* / *gastro diva* / *gastro-diva*) on the other. The present paper aims to provide a comprehensive description of bound lexical morphemes at both the diachronic and synchronic level. The paper describes the normative status of these elements from the beginning of the 20th century to the present day and their morphological status, i.e., the structure of compounds containing bound lexical morphemes. Moreover, it also addresses the possibility of their gaining formational and lexical ”independence”, as well as reasons behind the growing number of such compounds in Croatian (*gastrodiva*, *turizmoteka*, *eurofil*). Finally, the paper relies on the examples recorded in various functional styles of Croatian to provide a description of their status concerning spelling.

Keywords: Croatian word formation, compounds, bound lexical morphemes, affixoids

Bojana Schubert
Zavod za lingvistička istraživanja
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
bmarkovi@hazu.hr

Barbara Štebih Golub
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
bstebih@ihjj.hr

NORMA I PRAKSA: PRAKTICIRAJU LI KAJKAVSKI GRAMATIČARI PISCI NORMU IZ SVOJIH GRAMATIKA U VLASTITIM KNJIŽEVNIM DJELIMA?

Izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42’36”18”
821.163.42’28

U radu se analizira jezična varijabilnost/stabilnost u dvojice književnokajkavskih gramatičara iz prve polovice 19. stoljeća: Josipa Ernesta Matijevića i Ignaca Kristijanovića te se uspoređuju odabrane jezične varijable iz njihovih gramatika i književno-jezičnih djela. Rad je postavljen na povijesnosociolingvističkim teorijskim i metodološkim temeljima, a cilj mu je utvrditi u kojoj su se mjeri odabrani kajkavski gramatičari/pisci u vlastitoj jezičnoj praksi držali gramatičkih pravila koje su (pr)opisali u svojim gramatikama. Također se u radu želi vidjeti može li se varijabilnost iz uporabne jezične prakse dovesti u vezu s vremenskom i/ili žanrovskom raslojenošću tekstova.

Ključne riječi: kajkavski književni jezik, 19. stoljeće, uporabna norma, gramatička norma, povijesna sociolingvistika, morfološke varijable

1. UVOD

Kajkavski književni jezik bio je polifunkcionalan, normiran, funkcionalnostilistički diferenciran idiom koji je funkciju književnoga jezika na području triju županija sjeverozapadne Hrvatske – Križevačke, Varaždinske i Zagrebačke – imao u razdoblju od polovice 16. stoljeća do polovice 19. stoljeća.[1]

J. Vončina (1988/89: 66) govori o trima razvojnim fazama književne kajkavštine. Početna obuhvaća razdoblje od kajkavskoga prvotiska, Pergošićeva *Decretuma* (1574), do pojave prvoga kajkavskog rječnika 1670. Habdelićeva *Dictionara*. U toj se fazi književnokajkavska norma određivala spontano, bez gramatika i rječnika. Tijekom druge faze (1670. – 1779.) nastaju velika kajkavska leksikografska djela (Habdelićev, Belostenčev, Jambrešićev rječnik) u kojima se književna kajkavština normira na fonološkoj, leksičkoj i djelomično morfološkoj razini. Prva gramatika u kojoj se daje opis kajkavskoga književnog jezika *Gründe der Croatischen Sprache zum Nutzen der deütschen Jugend verfasset* Ivana Vitkovića nastaje 1779. i nažalost ostaje u rukopisu. Slijedi još pet slovnica: *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche* (Varaždin, 1783.) Ignaca Szentmártonyja, *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche*, *die kroatische Sprache in kurzer Zeit gründlich zu erlernen* (Zagreb, 1795.) Franje Korniga, *Horvacka gramatika oder Kroatische Sprachlehre* (Zagreb, 1810.) Josipa Ernesta Matijevića, *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen Slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov* (Pešta, 1826.) Josipa Đurkovečkog i posljednja kajkavska gramatika *Grammatik der kroatischen Mundart* (Zagreb, 1837.) Ignaca Kristijanovića. U tim se slovnicama daje opis kajkavskoga književnog jezika na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj[2] razini. Kajkavske su slovnice dakle obilježile, prema Vončininoj periodizaciji, posljednju fazu razvoja kajkavskoga književnog jezika. Kako su do toga vremena i u tome vremenu nastala brojna i raznovrsna djela na

[1] Prije nego krenemo dalje, valja se osvrnuti na terminološko šarenilo u kroatističkoj literaturi, gdje postoji više od deset termina za jezik o kojem govorimo (usp. Stolac, 1995: 331). Mi se odlučujemo za dva koja smatramo najčešćima: *kajkavski književni jezik* i *književna kajkavština*, s time da prvi držimo preciznijim. Nijedan termin zapravo nije najsretniji jer oba mogu zavesti na krivi trag i sugerirati da je riječ o jeziku kajkavske književnosti, što nikako nije točno. Pod terminom *kajkavski književni jezik* misli se na jezik kojim se pisalo u svim domenama ljudske upotrebe (pravo, gospodarstvo, ekonomija, gramatika, književnost, znanost i dr.) i na kojem se objavljivalo od 16. do 19. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske. Taj je jezik bio u procesu standardizacije, a u kojoj je mjeri bio standardiziran pokušavamo, između ostaloga, odgonetnuti i ovim radom. Budući da on nikada nije bio kodificiran, to jest, propisan od strane vlasti, možda ga je bolje zvati *književnim* nego *standardnim* jezikom, no u tom slučaju ti termini nisu istoznačni, nego *književni jezik* predstavlja tek jedan od stadija u standardizaciji kojeg idioma (usp. Tafra, 2006: 43).

[2] Iznimka je Szentmártonyjeva slovnica koja ne obaseže sintaksu.

kajkavskome književnom jeziku,[3] može se pretpostaviti da se do onda u većoj mjeri oblikovala i književnokajkavska uporabna norma.[4]

Autori kajkavskih slovnica poznavali su djela svojih prethodnika i nadostavljali se jedni na druge pa su njihovi opisi književne kajkavštine većim dijelom isti kao i pravila, pa čak i primjeri, što ukazuje na to da je opravdano govoriti o stabilnosti književnokajkavske norme (usp. Štebih Golub, 2018: 148). Ipak, i iz gramatičkih se opisa kajkavskih slovničara dade iščitati jezična varijabilnost, bilo ona „stabilna", odnosno prisutna u svakom gramatičkom opisu, bilo da do varijabilnosti pojedinih jezičnih značajki dolazi kako odmiče vrijeme od prve (1779.) prema posljednjoj (1837.) kajkavskoj slovnici. Na pitanje jesu li jezične varijante u gramatikama plodovi utjecaja onodobne jezične prakse, gramatičarevih idiosinkrastičkih težnji, ili pak čega trećeg, teško je u ovome trenutku sa sigurnošću odgovoriti. Tomu je tako jer ne postoji računalno pretraživ korpus kajkavskoga književnog jezika, a brojni su tekstovi još neistraženi i u rukopisnom obliku.

Međutim, činjenica da nije moguć jednoznačan i cjelovit odgovor na pitanje u kojoj se mjeri pravila iz kajkavskih gramatika općenito podudaraju s uzusom u onodobnim kajkavskim tekstovima nije nas obeshrabrila, već naprotiv, potaknula nas je na razmišljanje kako pristupiti analizi književnokajkavske jezične normiranosti i varijabilnosti unatoč navedenim problemima. Stoga smo odlučile provesti istraživanje na manjem korpusu. Prije nego se osvrnemo na korpus i metodologiju ovoga rada, reći ćemo nekoliko riječi o teorijskim postavkama kojima se vodimo.

2. TEORIJSKE POSTAVKE

Za teorijsku podlogu odabrale smo povijesnu sociolingvistiku koja, najjednostavnije rečeno, nastoji rekonstruirati jezik u njegovu društvenome kontekstu (Romaine, 1988: 1453). S obzirom na to da se u analizi kojega povijesnog jezika,

---

3 Kratak uvid u književno stvaralaštvo na kajkavskome književnom jeziku v. npr. u *Kajkaviana Croatica* (1996); Štebih Golub (2013, 2015).

4 U kontekstu gramatičkoga opisa kajkavskoga književnog jezika svakako valja spomenuti niz članaka Antuna Šojata objavljivanih u časopisu *Kaj* od 1969. do 1971. godine u kojima je također dan opis toga idioma na fonološkoj, morfološkoj, grafijskoj i ortografijskoj razini. Članci su objedinjeni i ponovno izdani pod naslovom *Kratki navuk jezičnice horvatske* 2009. godine u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Iako bi mnoge podatke i zaključke koje donosi A. Šojat valjalo revidirati (Šojat je naime svoje tekstove pisao na temelju građe za *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, a ne cjelovitoga korpusa transkribiranih i pripremljenih tekstova), riječ je o značajnom djelu za kajkavološka istraživanja, na koje ćemo se i mi često referirati u ovome tekstu.

pa tako i kajkavskoga književnog, često ne može *kontrolirati* korpus i obuhvatiti sve registre, stilove, dijatopijski, stratifikacijski, rodno i žanrovski raslojene tekstove jer, ili nisu napisani, ili nisu sačuvani, povijesna sociolingvistika nastoji učiniti najbolje s izvorima koje ima (Raumolin-Brumberg, 1996: 18). Pristupa interdisciplinarno nastojeći svaki jezični problem uklopiti u povijesno-društveni kontekst te istražuje sinkroniju, iako u povijesti, jer uzima u obzir koji su repertoar jezičnih varijanti govornici promatrana vremena imali (Anipa, 2012:183). Također, ističe važnost pojedinca u proučavanju jezične upotrebe, uspoređujući je s važnošću proučavanja stanice u biologiji (v. Hudson, 1996: 10) te zagovara izradu mikrostudija jezika pojedinaca, koje kumuliranjem postupno dovode do šire slike (Anipa, 2012: 177).

Jednako postupamo i mi u ovome radu. U nedostatku reprezentativnog elektroničkog korpusa kajkavskoga književnog jezika koji bi obuhvaćao sve potrebne elemente i zadovoljavao suvremene standarde digitalne humanistike, svoje istraživanje usmjeravamo tek na dvojicu književnokajkavskih autora-gramatičara s kraja 18. i prve polovice 19. stoljeća: Josipa Ernesta Matijevića i Ignaca Kristijanovića te na temelju odabranih gramatičkih varijabli iz manjega korpusa njihovih književnih djela[5] te iz njihovih slovnica istražujemo u kojoj su se mjeri autori kajkavskih gramatika pišući svoje tekstove držali pravila donesenih u svojim slovnicama. Na taj način nastojimo doprinijeti izučavanju stupnja normiranosti kajkavskoga književnog jezika u 19. stoljeću.

Ostaje nam definirati termin *jezična varijabla* koji ćemo u radu obilno koristiti, a koji je proizvod sociolingvističke misli W. Labova iz šezdesetih godina prošloga stoljeća. Prema njegovoj definiciji jezična varijabla je apstraktni entitet koji se realizira u više varijanata koje nisu uvijek predvidive fonološkim, morfološkim ili kojim drugim jezičnim uvjetima. Spomenut ćemo i recentniju definiciju iz rada A. Auer i A. Voeste koje jezičnom varijablom smatraju *zbroj najmanje dviju varijanata koje mogu biti upotrijebljene alternativno* (2012: 251). Autorice ističu da koncept varijable ima značajnu ulogu u objašnjavanju alternativnih načina kojima se kaže ista stvar u različitim kontekstima.

Kako smo već napomenule, u radu ćemo promatrati gramatičke (morfološke) varijable dvojice kajkavskih slovničara, a da bismo ih lakše uklopile u

[5] Odabrane smo tekstove transkribirale i učinile računalno pretraživima.

povijesno-društveni makrojezični kontekst, potrebno je najprije nešto reći o samim gramatičarima.

2.1. Josip Ernest Matijević

O životu i radu svećenika Josipa Ernesta Matijevića ne zna se mnogo, tek da je živio od 1742. do 1808. godine (v. *Leksikon hrvatskih pisaca*, 2000: 471). Znamo i to da je autor dviju gramatika: njemačke pisane kajkavskim metajezikom *Pomum granatum* iz 1771. te kajkavske pisane njemačkim metajezikom *Horvacka gramatika* iz 1810., koja se smatra preradom Kornigove slovnice *Kroatische Sprachlehre* iz 1795. godine (v. npr. Štebih Golub, 2017). Navodno je Matijević priređivač i Gottschedove njemačke gramatike tiskane u Zagrebu 1785. (drugo izdanje 1806. godine).[6] Autorom je voluminoznoga prijevoda katekizma *Rastolnačenja zvrhu Velikoga katekižmuša vu cesarsko-kraljevskih državah za navučanje odlučenoga* objavljenoga u pet knjiga između 1796. i 1802. godine, zatim također prijevoda ovećega *Rastolnačenja evangelijumov nedeljneh: jedna knjiga čtenje za varaškoga i ladanjskoga človeka*... u četiri dijela objavljena od 1796. do 1799., kao i molitvenika *Vnogovrsna pobožnosti zvršavanja*... iz 1802. Osim nabožnih djela, u nasljeđe nam je ostavio i svoj književni prijevod *Vesela i čteti kruto vugodna pripovest od pobožne i bogaboječe renanske grofice Genovefe* iz 1808. godine.[7] Prema informacijama iz knjižničnih i arhivskih kataloga, možemo zaključiti da je Matijević kao svećenik bio tipična pismena ličnost s početka 19. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Bio je višejezičan, a pisao je tada uobičajenim jezicima – službenim latinskim, prestižnim njemačkim te domaćim kajkavskim književnim jezikom čiji je prestiž rastao kako su se približavale tridesete godine 19. stoljeća.

---

6 Kukuljević u *Bibliografiji* nabraja pod Matijevićevim djelima i *Nemačku slovnicu* (1860: 94), međutim ne zna mjesto i godinu izdanja. Danijela Živković pretpostavlja da je upravo Matijević priredio spomenutu Gottschidovu gramatiku, međutim ne govori zašto tako misli (1989: 60).

7 Matijević je svoju *Genovefu* preveo „iz nemškoga na horvatsko i to istinsko i verno", dakle, po svemu sudeći riječ je o prijevodu, a ne o preradi. Iako je motiv o košuti koja pomaže preživjeti ženi i njezinu djetetu prognanima duboko u pustoš šume prisutan u hrvatskoj književnosti preko priče o Genovevi još od 1732. godine (Majhut, Lovrić, 2010: 153), Matijevićeva *Genovefa* značajna je stoga što je to jedno od prvih djela dječje književnosti u povijesti hrvatske knjige, a prethodi joj također kajkavskim književnim jezikom pisan Campeov *Mlajši Robinzon* u prijevodu Antuna Vranića iz 1796. Vrijedi spomenuti da je Matijevićeva *Genovefa* bila rado čitana knjiga te je u nakladničkome smislu smatrana *poslovnim uspjehom* (Kessler, prema Živković, 1989: 60).

2.2. Ignac Kristijanović

Svećenik Ignac Kristijanović (1796. – 1884.) bio je istaknuta ličnost banske Hrvatske o čijem životu postoji mnogo podataka,[8] veoma plodan autor i posljednji žestoki borac za očuvanje *horvatskoga* (kajkavskoga književnog jezika) u doba kada je postajalo sve izvjesnije da će prevladati ilirska jezična koncepcija.

Kristijanovićeva *Grammatik der kroatischen Mundart* (*Gramatika horvatskoga narječja*)[9] iz 1837. posljednja je i gramatikografski najsavršenija kajkavska gramatika.[10] Tri godine nakon gramatike u užem smislu također u Zagrebu objavljen je i pripadajući aneksni rječnik *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart*, što je kuriozitet u dopreporodnoj gramatikografiji.[11]

Kristijanović je živio u sociolingvistički gledano promijenjenim okolnostima od onih u kojima je živio i pisao Matijević. Tridesete godine 19. stoljeća, kada izlazi Kristijanovićeva slovnica, doba su najvećega uzleta ilirskoga pokreta za čijeg su se trajanja strani jezici, koji su se iz povijesno-političkih razloga upotrebljavali i učili na području banske Hrvatske, nastojali zamijeniti domaćim idiomom. Četrdesetih godina u tom je smislu polučen uspjeh te se u Hrvatskome saboru i školama upotrebljava hrvatski jezik – no ne onaj kojim je pisao i za koji se zalagao Kristijanović, nego književni jezik zasnovan na štokavskoj osnovici. O sociolingvističkim prilikama u SZ Hrvatskoj u prvoj polovici 19. stoljeća v. npr. Novak (2012) i Schubert (2016). Nas će u radu zanimati jesu li povijesno-društvene jezične okolnosti utjecale na Kristijanovićevu jezičnu upotrebu i u kojoj mjeri.

---

8 Već I. Kukuljević 1875. u *Arkivu za povjesticu jugoslavensku* donosi njegovu biografiju. Detaljnije o njegovom životu v. i Šojat (1962), Štebih Golub (2012).

9 Prijevod slovnice i popratnu studiju 2012. objavio je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje,

10 Pišući svoju slovnicu autor se osim na kajkavske prethodnike oslanjao i na nekajkavske uzore I. A. Brlića, Kopitara, Dajnka, Dobrovskog i Babukića.
O gramatici v. Stolac (1998), Štebih Golub (2012).

11 Aneksni rječnik – kao što kaže i termin – izlazi kao dodatak gramatici, tj. njezin integralni dio. O rječniku detaljnije v. Štebih (2002), Štebih, Vajs (2010), Štebih Golub (2012: 242–346).

3. METODOLOGIJA, KORPUS, VARIJABLE

3.1. Korpus – odabir i transkripcija

Korpus na kojem smo provele istraživanje čine dvije književnokajkavske slovnice – *Horvatska gramatika* J. E. Matijevića iz 1810. i *Gramatika horvatskoga narječja* I. Kristijanovića iz 1837. godine – te nekoliko književnokajkavskih tekstova istih autora. Spomenute smo gramatike odabrale iz dvaju praktičnih razloga: široj su javnosti dostupne u prijevodu na hrvatski jezik (Štebih Golub, 2012 i 2017), a oba su autora bila i plodni pisci, što nam je omogućilo provođenje istraživanja na većem korpusu.[12]

Tekstove smo birale prema dvama kriterijima:

a) prema godini objavljivanja teksta s ciljem da zastupljeni budu i tekstovi objavljeni prije gramatika i oni objavljeni poslije njih (ako je to bilo moguće), u novim sociolingvističkim okolnostima, kako bi se utvrdila (ne)stabilnost njihove jezične uporabe i povezala s izvanjezičnim faktorima, poput vremena, mjesta nastanka teksta i sl. (*inter-textual analysis*, v. Auer, Voeste, 2012: 259, 260);

b) prema vrsti teksta, to jest, nastojale smo odabrati što raznorodnije tekstove za koje se moglo pretpostaviti da su pisani različitim stilovima, ne bismo li varijabilnost mogle povezati sa žanrovskim određenjem pojedinoga teksta (usp. Romaine, 1982).

Za analizu u ovome radu odabrale smo i transkribirale sljedeće dijelove iz Matijevićevih prijevoda: *Rastolnačenja evangelijumov nedeljneh*, *Stran I*. iz 1796., predgovor i prvih četrdesetak stranica (dalje *Evangelijumi*); *Rastolnačenja zvrhu Velikoga katekižmuša*, *Stran III*. *Od ljubavi* iz 1797., prvih tridesetak stranica (dalje *Katekižmuš*); te čitavu *pripovest od Genovefe* iz 1808. (dalje *Genovefa*).

Na taj smo način obuhvatile samo djela nastala prije Matijevićeve gramatike (1810.), no drugačije nije ni moglo jer je njegova gramatika objavljena posthumno.

---

12 Na temelju pretraživanja arhivskih i knjižničnih kataloga Knjižnica grada Zagreba, Knjižnice HAZU, Zbirke rijetkih rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice te Kukuljevićeve *Bibliografije* (1860), nisu nam poznati drugi Vitkovićevi, Szentmártonyjevi ili Kornigovi tekstovi, osim gramatika koje su napisali. Josip Đurkovečki doduše jest uz *Jezičnicu* objavio i dva nabožna djela: *Izvod od navukov od Boga i vere katoličanske* (Pešta, 1819.) i *Kratkospravek evangelijumov nedeljneh i svetčeneh. Za potreboču i hasen dece fare samaričke* (Pešta, 1820.), no kako njegova gramatika po mnogim elementima odudara od ostalih kajkavskih slovnica (usp. Štebih Golub, 2019), za ovo smo istraživanje odabrale dvije tipičnije – Matijevićevu i Kristijanovićevu.

Obuhvatile smo, s druge strane, i crkvene i svjetovne tekstove pa ćemo o varijabilnosti moći promišljati na temelju žanrovske raslojenosti.

Od Kristijanovićevih veoma brojnih djela[13] za analizu smo odabrale sljedeća: *Blagorečja za vse celoga leta nedelje, I.* i *II.* dio (Zagreb, 1827.),[14] čitav tekst, *Ezopuševe basne pohorvačene* (Zagreb, 1843.),[15] čitav tekst, *Danicu zagrebečku* iz 1845. (Zagreb, 1845.)[16] i tekstove (pripovijetke i uzorke pisama) iz aneksnoga rječnika dodanog slovnici (Zagreb, 1840.).[17]

Kod Kristijanovića, zahvaljujući njegovoj obilnoj književno-jezičnoj produkciji, bilo je lakše kompilirati žanrovski raznorodniji i vremenski raslojeniji korpus koji obuhvaća i djela nastala prije pisanja gramatike (1837.) i ona nastala nakon toga.

Tekstove koje smo uključile u korpus, a koji su pisani starim, nedijakritičkim, kajkavskim slovopisom (v. npr. Vončina, 1988/89), transkribirale smo u suvremenu hrvatsku grafiju vodeći se načelima ustaljene kroatističke filološke prakse (usp. Šojat, 1982; Šojat, 1986), s time da smo samoglasno *r* transkribirale bez popratnoga vokala *e* jer smo za to pronašle argumente u samim kajkavskim gramatikama.[18]

Iz transkribiranih tekstova ekscerpirale smo zatim varijante odabranih morfoloških varijabli za analizu.

---

[13] Detaljan popis v. Šojat (1962: 96–114).

[14] *Blagorečja* su drugo Kristijanovićevo djelo (v. Korade, 2001: 182–183). Riječ je o zbirci moralno-poučnih propovijedi za sve nedjelje crkvene godine sadržanoj u dva sveska gdje svaki obaseže tristotinjak stranica. U uvodu autor kaže da se služio mnogim njemačkim i latinskim djelima i iz njih odabirao, ali je i tijekom jedanaest godina dotjerivao vlastite propovjedi kako bi bile razumljive običnome puku i odgovarale potrebama *horvatskoga* naroda.

[15] *Ezopuševe basne pohorvačene* (1843) obasežu Ezopove, ali i neke domaće basne. Dio basna Kristijanović je objavio i u svojoj *Danici*. Pretisak *Basana* s pogovorom objavio je J. Skok 2011.

[16] *Danica zagrebečka* (1834. – 1850.) kajkavski je kalendar koji je prema riječima O. Šojat (1962: 70) po svojem obliku i po književnim prilozima nadmašio sve dotadašnje kalendare na hrvatskom jeziku. U njoj nalazimo najraznorodnije tekstove: od prijevoda odlomaka iz Svetoga pisma, poučnih pripovijedaka i basna, praktičnih savjeta za svakodnevni život. Za analizu smo odabrali *Danicu* iz 1845. Detaljnije o *Danici* v. Šojat (1968).

[17] Budući da su kajkavske slovnice u skladu s trendovima u onodobnoj gramatikografiji osmišljene kao cjeloviti konverzacijski priručnici, uobičajeno je bilo slovnici dodati i aneksni konverzacijski priručnik. Kristijanovićev *Anhang* iz 1840. obaseže kajkavsko-njemački i njemačko-kajkavski abecedno ustrojen rječnik, zbirku idiomatskih i paremioloških izraza, uzorke razgovora za uvježbavanje konverzacije na kajkavskome, različite pripovijetke i uzorke pisama. Tekstove iz aneksnog rječnika odabrali smo jer je riječ o relativno raznorodnim tekstovima zanimljivima za analizu.

[18] Još nas je Szentmártony obavijestio da se *e* u *er* ispred suglasnika izgovara sasvim tiho, gotovo nečujno i time nam olakšao obradu književnokajkavske građe koju mirne duše možemo transkribirati na način: *berza szmert* > *brza smrt* (v. Szentmártony, 2014: 67).

3.2. Varijable – odabir i ekscerpcija

Ideja o strukturnoj varijabilnosti kao esencijalnome svojstvu jezika čini temelj moderne sociolingvistike (Rutkowska, Rösler, 2012: 213). Varijabilnost se može promatrati na svim jezičnim razinama, kao i na grafijskoj. Mi se u ovome radu zadržavamo na morfološkoj varijabilnosti koju pronalazimo bilo u književnim tekstovima, bilo u gramatičkim opisima dvojice kajkavaca (Matijević, 1810; Kristijanović, 1837) te odabiremo deset varijabli koje smatramo istaknutim jezičnim obilježjem književne kajkavštine uopće. Riječ je o jezičnim obilježjima po kojima se (književna) kajkavština prepoznaje i u nekoj mjeri razlikuje od drugih hrvatskih povijesnih jezika. To su dva nesinkretizirana množinska padeža (G, L), tvorba komparativa, nastavak u trećem licu množine prezenta glagola, nastavak u drugom licu množine imperativa i tvorba futura.

U nastavku rada svaku ćemo varijablu opisati na način da prikažemo što su o njoj kazali sami gramatičari, Matijević i Kristijanović, a u sljedećem poglavlju donijet ćemo rezultate analize jezičnih varijanata u njihovim književnim djelima.

3.2.1. Nastavak u genitivu množine imenica e-deklinacije ž. r. (*-ø, -ih*)

Nastavci za G mn. imenica ž. r. zanimljivi su u sinkronijskom i dijakronijskom smislu svih hrvatskih idioma pa tako i u kajkavskome književnom jeziku. O uočljivosti nastavka toga padeža prilikom jezične upotrebe svjedoči činjenica da je prema množinskom genitivu nazvana, doduše pogrdno, čitava jedna jezična škola (*ahavci*) (Vončina, 1991: 238).

Matijević u svojoj gramatici (2017: 113) u tabličnome prikazu paradigme imenica e-deklinacije donosi tri nastavka: *-ø*, *-ah* i *-ih*, a kasnije u napomenama i umetnutome glosaru na jednostavan i jedinstven način govori koje imenice mogu imati koji. Kako je *-ah* zapravo lokativni nastavak, a u skladu s onodobnom gramatikografskom tradicijom nabrojan je u paradigmi s genitivnim nastavcima u množini (v. Štebih Golub, 2017: 25), Matijevićeva gramatička varijabla podrazumijeva dvije varijante: **G mn. e-deklinacije imenica na *-ø* ili na *-ih***.

Iako u tabličnome prikazu e-deklinacije oprimjerene imenicom *popevka* Kristijanović navodi samo oblik *popevkih* (Kristijanović, 2012: 38), u napomenama

uz padeže u množini dopušta i nulti nastavak, koji smatra češćim.[19] Morfološka varijabla u njegovoj gramatici podrazumijeva dvije iste varijante: **G mn. e-deklinacije imenica na *-ø* i na *-ih***.

3.2.2. Nastavak u genitivu množine pridjeva e-deklinacije (*-eh*, *-ih*)

U poglavlju o deklinaciji pridjeva Matijević (2017: 185) za G mn. u tabličnome prikazu donosi dva nastavka: *-eh* i *-ih*, bez daljnjega objašnjenja.

U istome poglavlju svoje gramatike Kristijanović (2012: 60) objašnjava: „Genitiv ima dva završetka, *eh* i *ih*, od kojih se *eh* češće koristi jer je *ih* specifičniji za imenice."

U gramatikama obojice gramatičara prisutne su dakle dvije jezične varijante: **G mn. pridjeva ž. r. e-deklinacije na *-eh* i *-ih***.

3.2.3. Nastavak u lokativu množine imenica a-deklinacije muškoga roda (*-eh*, *-ih*)

Kako je već napomenuto, Matijević (2017: 133) ne izdvaja lokativ kao zaseban padež u paradigmi, nego lokativne nastavke donosi s genitivnima. Za L mn. m. r. navodi nastavke *-eh* i *-ih* (*obrazeh*, *obrazih*).

Kristijanović (2012: 35) ide korak dalje te u tabličnom prikazu a-deklinacije za genitiv množine navodi samo nastavak *-ih* (*pri gospodarih*), no u napomenama uz padeže u množini spominje i nastavak *-eh*: „Lokativ završava na *eh* ili *ih*. Obično se, kako bi se imenice lakše razlikovale od pridjeva, u imenica upotrebljava završetak *ih*, a u pridjeva *eh*, premda ta razlika nije općevažeća." (Kristijanović, 2012: 37).

U obojice gramatičara varijabla ima dvije varijante i glasi: **L mn. m. r. na *-eh* i *-ih***.

---

19 Iz sljedećeg se navoda može iščitati Kristijanovićeva preskriptivna tendencija, gdje nastavak *-ih* smatra *pravilnijim* iako je svjestan da je rjeđi u upotrebi: „Genitiv završava na *ih*, no ipak se u većini imenica to *ih* izostavlja, kao *duša*, die Seele, *duš*, der Seelen; *riba*, der Fisch, *rib*, der Fische; *ptica*, der Vogel, *ptic*, der Vögel. U nekih se imenica može rabiti i pravilan završetak na *ih*, ali i kraći. Naime, *ih* se može izostaviti, kao *bolta*, das Gewölbe, *bolt* ili *boltih*, der Gewölbe; čreda, die Herde, čred ili čredih, der Herden." (Kristijanović, 2012: 39).

3.2.4. Nastavak u lokativu množine pridjeva a-deklinacije muškoga roda (*-eh*, *-ih*)

Matijević (2017: 185) u tabličnome prikazu paradigme pridjeva m. r. donosi za L mn. nastavke *-eh* i *-ih* koje opet obrađuje na mjestu genitiva.

Iako u tabličnom prikazu pridjevske deklinacije Kristijanović[20] kao nastavak za lokativ množine svih triju rodova prikazuje samo *-eh* (*pri zadnj**eh***), u napomenama uz padeže u množini prvo objašnjava: „Lokativ je jednak genitivu u sva tri roda." (Kristijanović, 2012: 60), a za genitiv na istome mjestu kaže: „Genitiv ima dva završetka, *eh* i *ih*, od kojih se *eh* češće koristi[21] jer je *ih* specifičniji za imenice."

U obojice gramatičara varijabla ima dvije varijante: **L mn. pridjeva m. r. na *-eh* i *-ih***.

3.2.5. Nastavak u lokativu množine imenica a-deklinacije srednjega roda (*-ah*, *-ih*, *-eh*)

Matijević (2017: 152) u tabličnome prikazu paradigme imenica srednjega roda za lokativ množine (obrađujući ga pod genitivom) navodi dva nastavka: *-ah* i *-ih*.

U tabličnim prikazima deklinacija imenica srednjeg roda Kristijanović (2012: 42–44) navodi nastavke *-ih* i, u zagradi, *-ah* (*pri govorenjih* / *govorenjah*, *vu telih* / *telah*, dok u napomenama uz padeže u množini spominje i nastavak *-eh*: „Lokativ završava na *ah* i *ih* ili *eh*. Prva se dva završetka bez razlike koriste u većine imenica; treći se, međutim, obično rabi samo u pridjeva kada su srednjega roda[22] i mijenjaju se prema prve dvije paradigme ove promjene." (Kristijanović, 2012: 46).

Varijabla, prema gramatikama, ima tri varijante: **L mn. imenica a-deklinacije s. r. završava na *-ah*, *-ih* ili *-eh***, s time da treću spominje samo Kristijanović u svojoj gramatici pa ćemo joj pridati posebnu pažnju prilikom analize književnih tekstova.

---

20 v. Kristijanović (2012: 59).

21 Istaknule autorice.

22 Isticanje je naše.

3.2.6. Nastavak u lokativu množine pridjeva a-deklinacije srednjega roda (*-eh*, *-ih*)

Matijević (2017: 185) u tabličnome prikazu paradigme pridjeva u L mn. za sva tri roda navodi nastavke *-eh* i *-ih*, koje, kao i inače, obrađuje pod genitivom.

Odlomak iz Kristijanovićeve slovnice u kojoj se opisuje tvorba lokativa pridjeva srednjega roda citiran je već u 3.2.4. Da autor nastavak *-eh* smatra specifičnim za taj padež, iščitljivo je i iz napomene uz množinske padeže deklinacije imenica srednjega roda citiranoj u 3.2.5. Drugi je nastavak koji spominje: *-ih*.

U obojice gramatičara varijabla se sastoji od dviju varijanata: **L mn. pridjeva s. r. završava na *-eh* i *-ih***.

3.2.7. Tvorba komparativa pridjeva i priloga (*-eši*/*-eša*/*-eše* i *-eji*/*-eja*/*-eje*)

Kao što je uobičajeno u kajkavskim slovnicama, obojica ovdje promatranih gramatičara opisuju dva načina tvorbe komparativa:

Matijević: „Drugi se stupanj komparacije tvori od završetka pridjeva srednjega roda i to tako da se posljednje *e* ili *o* promijeni u *eši*, *eša*, *eše*." te „Drugi i treći stupanj komparacije obično se tvore i tako da se *e* ili *o* mijenjaju u *eji*, *eja*, *eje*" (2017: 187);

Kristijanović: „Komparativ se obično tvori od završetka pridjeva srednjega roda u pozitivu, i to, ako ovaj završava na *e*, dodavanjem slogova *ši*, *ša*, *še*; no ako završava na *o*, pretvaranjem u *eši*, *eša*, *eše*: npr. *bližnji*, *e*, *a*, der, die, das nahe, *bižnješi*, *bližnješa*, *bližnješe*..." te „Drugi se stupanj komparacije tvori i[23] dodavanjem *e*, *ji*, *ja*, *je* ili preobrazbom *o* u *eji*, *eja*, *eje*: npr. *mehek*, weich, *mehka*, *mehko*, *mekši* ili *mekeji*; *vruč*, heiß, *vruča*, *vruče*, *vručeši* ili *vručeji* itd." (2012: 61).

U obojice se gramatičara varijabla sastoji od varijanata komparativnih oblika koji su tvoreni bilo sufiksom ***-eši/-eša/-eše***, bilo sufiksom ***-eji/-eja/-eje***.

3.2.8. Treće lice množine prezenta glagola „2." i „3." promjene (*-u/ju*, *-e/-ju*)

Matijević u *Pravilima prema kojima se mijenjaju pravilni glagoli* kaže da se 3. lice mn. indikativa prezenta tvori tako da se *m* promijeni u *ju*. U *Napomenama*

[23] Isticanje je naše.

doduše nastavlja: „Glagoli koji u prvom licu jednine završavaju na *em*, *im* u množini imaju dvostruko treće lice. Oni na *em* mijenjaju posljednje *m* u *ju* ili *em* u *u*[24], npr. ich wache, *ja rastem*, sie wachen, *oni rasteju* ili *rastu*. Iznimke su jednosložni glagoli kao ich schmelze, *ja cvrem*, ima sie schmelzen, *oni cvreju*. Međutim, glagoli na *im* mijenjaju *m* u *ju* ili *im* u *e*, npr. ich pelze, *ja cepim*, sie pelzen, *oni cepiju* ili *oni cepe*."

Kristijanović je prvi kajkavski slovničar koji donosi podjelu glagola prema Dobrovskom,[25] no ipak – u skladu s kajkavskom tradicijom – kajkavski glagolski sustav prikazuje i kroz tri konjugacije, ovisno o prvome licu jednine prezenta.[26] Osobitosti vezane uz treće lice prezenta množine glagola *druge* i *treće* konjugacije saznajemo iz napomena: „Glagoli koji u prvom licu jednine završavaju na *em* i *im*, u trećem licu množine imaju dva nastavka. Oni koji završavaju na *em*, mijenjaju posljednje *m* u *ju* ili *em* u *u*: npr. *rastem*, ich wachse, *rasteju* ili *rastu*, sie wachsen; *gnjijem*, ich faule, *gnjijeju* ili *gnjiju*, sie faulen." (ibid) i „Glagoli na *im* završno *m* mijenjaju u *ju* ili *im* u *e*: npr. *cepim*, ich pelze, *cepiju* ili *cepe*, sie pelzen." (Kristijanović, 2012: 104).

Tu je zanimljivo istaknuti da se *kraći* nastavci u 3. l. mn. prezenta smatraju starijima u književnoj kajkavštini, a *duži*, analoški, novijima i češćima tek u 19. stoljeću (Šojat, 2009: 74). Tu misao potkrepljuje i stanje u gramatikografiji gdje Szentmártony 1783. i Kornig 1795. nastavak *-ju* u 3. l mn. prezenta dopuštaju i opisuju jedino u glagola koji u 1. l. prezenta završavaju na *em*. Tomu je možda tako zato što se u njihovo vrijeme jezična varijacija još nije proširila, ili nije u velikoj mjeri proširila, i na glagole koji u 1. licu jd. prezenta završavaju na *im*.

Varijabla se sastoji od tri varijante: **3. l. mn. prezenta glagola završava na *-ju*, *-u*, *-e***.

---

24 U prijevodu je slovna omaška te piše „i" umjesto „u".

25 Kristijanović (2012: 91–102).

26 Tvorbu prezenta opisuje u poglavlju naslovljenome *Načini promjene glagola*: „Prvo lice indikativa prezenta navedeno je kod šest vrsta glagola. Od njega se tvori drugo lice tako što se *m* pretvori u *š*, a treće izostavljanjem *m*. U množini prvo lice nastane kada se *m* pretvori u *mo*, drugo kada se *m* pretvori u *te*, a treće kada se *m* pretvori u *ju*." (Kristijanović, 2012: 103).

3.2.9. Prvo i drugo lice množine imperativa (1. *-emo*, 2. *-ete* / 1. *-imo*, 2. *-ite*)

O tvorbi 1. i 2. l. mn. imperativa Matijević (2017: 206) kaže sljedeće: „Kako bi se imperativ dobro razlikovao od indikativa, kod glagola koji završavaju na *im*, to se *im* mijenja u *emo* i *ete*, a kod glagola koji završavaju na *em*, to se *em* mijenja u *imo* i *ite*. Primjerice: ich lehre, *ja vučim* kaže se lehren wir, *vučemo mi*, lehret ihr, *vučete vi*; ich nehme, *ja jemljem*, nehmen wir, *jemljimo mi*, nehmet ihr, *jemljite vi*."

Kao što je uobičajeno u kajkavskim slovnicama, opisujući tvorbu imperativa Kristijanović također donosi pravilo kojim bi se trebalo olakšati razlikovanje 2. i 3. lica množine prezenta i imperativa: „Da bi se razlikovalo množinu imperativa od one indikativa, u glagola koji završavaju na *im*, *im* se mijenja u *emo* i *ete*, a u glagola koji završavaju na *em*, *em* se mijenja u *imo* i *ite* ili se sinkopira: *vučim*, ich lehre, u imperativu ima *vuči*, u množini *vučemo*, *vučete*...". (2012: 105).

Varijabla se sastoji od dviju varijanata: **1. i 2. l. mn. imperativa na *-emo*, *-ete*** i **1. i 2. l. mn. imperativa na *-imo*, *-ite***. Prilikom analize tekstova provjerit ćemo drže li se gramatičari pravila prema kojem glagoli s prvim licem jednine na *em* tvore imperativ sufiksom *-imo*, *-ite*, a oni na *im* sufiksom *-emo*, *-ete*, kako pišu u gramatikama, ili tvore imperativ obama sufiksima neovisno o 1. licu jednine prezenta, i kakvo je stanje u pojedinim tekstovima.

3.2.10. Tvorba futura (*budem*/*bum*; *hoču*/*ču*)

U tabličnim prikazima konjugacija Matijević donosi samo futur tvoren s pomoću svršenog prezenta pomoćnog glagola *biti* (*budem delal*), no u gramatici spominje i onaj tvoren s pomoću glagola *hoteti*: „Futur se često rabi s riječju *hoču*, ili ich will nicht, *neču*, i infinitivom kao primjerice umjesto ich werde ili werde nicht arbeiten, *ja budem ali ne budem delal*, kaže se ich will ili ich will nicht arbeiten, *ja hoču ali neču delati*." (Matijević, 2017: 209/210). Prikazujući paradigmu pomoćnoga glagola *biti*, Matijević napominje da se u futuru „po želji mogu rabiti ovi skraćeni oblici *ja bum*, *ti buš*, *on bu*, *mi bumo*, *vi bute*." (2017: 203).

Slično postupa i Kristijanović te u paradigmi prikazuje samo futur tvoren s pomoću svršenog prezenta pomoćnog glagola *biti* (*budem kuhal*, *budem čtel*, *budem hvalil*), dok u gramatici spominje i onaj tvoren s pomoću glagola *hoteti*: „Futur se sastoji od pomoćnoga glagola *budem* ili *bum* (kao jedinog futura) i participa perfekta: *budem delal*, ich werde arbeiten. Futur se, kao što je već rečeno, često rabi

s pomoćnim glagolom *hoču* ili *neču* i infinitivom. Dakle, kaže se umjesto *budem delal*, *hoču delati*, ich will arbeiten; *neču delati*, ich will nicht arbeiten." (Kristijanović, 2012: 104). Kristijanović dopušta tvorbu futura i sa skraćenim oblikom glagola *biti* (*budem* ili *bum*) te opširno objašnjava u kojoj situaciji valja upotrebljavati koji (ibid, 89, 90).

Iz gramatičkih opisa dvojice gramatičara možemo zaključiti sljedeće: futur se u književnoj kajkavštini može tvoriti sa svršenim prezentom pomoćnog glagola *biti* + glagolski pridjev radni ili glagolom *hoteti* + infinitiv i to je u gramatikama stabilna varijabla s dvije varijante (***budem*** *delal* / ***hoču*** *delati*). Varijabilnost se međutim javlja i na drugome mjestu vezano za tvorbu futura. I Matijević i Kristijanović kažu da se futur može tvoriti i s pomoću skraćenih oblika pomoćnoga glagola *biti* (***budem***/***bum*** *delal*), a primjeri iz građe pokazali su da se varijabilnost javlja i na sasvim neočekivanom mjestu za kajkavski književni jezik (***hoču***/***ču*** *delati*). Tim ćemo se jezičnim varijantama baviti u nastavku rada.

4. ANALIZA VARIJABILNOSTI U MATIJEVIĆEVIM I KRISTIJANOVIĆEVIM KNJIŽEVNIM TEKSTOVIMA

Kako smo najavile, u nastavku rada donijet ćemo rezultate analize odabranih morfoloških varijabli u književnom korpusu dvojice gramatičara (v. o korpusu poglavlje 3.1.).

4.1. Nastavak u genitivu množine imenica e-deklinacije ž. r. (*-ø*, *-ih*)

4.1.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) U *Evangelijumima* nalazimo 7 primjera s nultim nastavkom (*duš* 4x, *prodekalnic*, *vod*, *zmišljenic*) i 2 s nastavkom *-ih* (*peld**ih***, *stran**ih***).

b) U *Katekižmušu* nalazimo 7 primjera s nultim nastavkom (*duš*, *jezer*, *knig*, *nevolj*, *ruk* 2x, *peršon*, *vodenopečin*) i 2 s nastavkom *-ih* (*fel**ih***, *zmutnj**ih***).

c) U *Genovefi* nalazimo 15 primjera s nultim nastavkom (*devic*, *nog* 2x, *ruk* 2x, *peršon*, *prilik*, *slug* 4x, *suz* 2x, *svetic*, *žen*) te 3 s nastavkom *-ih* (*hudob**ih***, *igr**ih***, *protimb**ih***).

U Matijevićevoj jezičnoj praksi dominira nulti nastavak.

4.1.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) U *Blagorečjima* nalazimo 53 primjera za nulti nastavak (*iz ruk*, *iz svojeh nečistoč*, *kape ženskeh glav*, *neprijatel duš našeh*) i samo 7 potvrda nastavka *-ih* (*iz oveh peld**ih***, *od naših molitv**ih***, *poleg naredb**ih** svete vere*). Samo su za genitiv množine imenice *milošča* potvrđena dva oblika: *onem miloščih mestu*, *iz starinskeh milošč svojeh*, *z kulikemi darmi milošč*. U tekstu smo pronašli i primjer *maleh pregrešk**eh***, no kako taj oblik nije potvrđen ni u KRj-u, smatramo da je riječ o tiskarskoj pogrešci.

b) U aneksnom rječniku nalazimo samo tri primjera i to s nultim nastavkom (*glav*, *suz*, *žen*).

c) Od 15 potvrda u prijevodu Ezopovih basna 14 ih ima nulti nastavak (*iz vseh nog*, *iz vučjeh lamp*, *na lovinu ptic*), a samo 1 ima nastavak *-ih* (*iz verneh služb**ih***).

d) Iz *Danice* su ekscerpirana samo 3 primjera, također s nultim nastavkom: *jestvin*, *knjig*, *ruk*.

Kristijanović dakle daleko češće koristi nulti nastavak u G mn. imenica e-deklinacije iako u gramatici preporuča nastavak *-ih*.

4.2. Nastavak u genitivu množine pridjeva e-deklinacije (*-eh*, *-ih*)

4.2.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

Provedena analiza pokazala je da Matijević u svim svojim tekstovima za genitiv množine pridjeva svih triju rodova rabi isključivo nastavak *-eh*:

a) u *Evangelijumima*: *duhovn**eh** pastirov*, *iz vust istinit**eh***, šum *velik**eh** vod*, *i vuha gluh**eh** čula budu* itd.;

b) u *Katekižmušu*: *nezdušn**eh** ljudih*, *delo ruk božansk**eh***, *iz nečiste naslad-nosti nevern**eh** zakonsk**eh** tovarušev*, *pošemerjen**eh** žensk**eh** peršon*, *nečist**eh** knig* itd.;

c) u *Genovefi*: *vnogovrsn**eh** pripovestih ispisavanje*, *osobit**eh** pobožn**eh** i bo-gaboječ**eh** peršon*, *nekuliko tih**eh** suz*, *zmed svojeh najverneš**eh** slug* itd.

Na *-eh* završavaju i poimeničeni pridjevi: *od Boga odlučeni sudec živ**eh** i mr-tv**eh***.

4.2.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

U Kristijanovića je također potvrđen jedino nastavak *-eh*:

a) u *Blagorečjima*: *vu bistrešeh domorodcev rukah*; *od isteh oneh zloč*; *oveh nekršćanskeh*, *nezredneh*, *spačljiveh i škodljiveh veselj*...

b) u aneksnom rječniku: *od morskeh hajdukov*; *muškeh glav*; *razlučeneh dob*...

c) u Ezopovim basnama: *iz kruto temeljiteh zrokov*; *brzoča njegveh nog*; *šumenje nekojeh po vetru zgibaneh drev*...

d) u *Danici*: *zmed izraelskeh sinov*; *vseh dečinskeh krepostih*; *vseh njegveh traplenj*.

Dakle, iako u samom pravilu spominje dva moguća nastavka, dosljedno rabi samo onaj za koji već u pravilu ističe da je specifičniji za pridjeve. Valja ponoviti i naglasiti da je nastavak *-eh* jedini potvrđeni i u Matijevićevu korpusu, što upućuje na stabilnost uporabe za razliku od varijantnoga gramatičkoga opisa.

4.3. Nastavak u lokativu množine imenica a-deklinacije muškoga roda (*-eh*, *-ih*)

4.3.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) u *Evangelijumima* nalazimo 10 primjera i svi završavaju nastavkom *-eh*: *vu jezikeh*, *vu oblakeh* 2x, *po Trojakeh*, *vu evangelijumeh*, *po prorokeh* 2x, *po navukeh*, *pri Židoveh*;

b) u *Katekižmušu* nalazimo 4 primjera i također svi završavaju nastavkom *-eh*: *vu nečisteh razgovoreh*, *pri takoveh poseh*, *vu prveh dneveh*, *pri ladanskeh mladičeh*;

c) u *Genovefi* nalazimo svega 1 primjer i on je s nastavkom *-eh*: *pri nekojeh dvorjanikeh*.

Iz promatrana Matijevićeva književnog korpusa razvidno je da varijacije nema, za razliku od gramatičkoga opisa.

4.3.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) U *Blagorečjima* nalazimo 64 potvrde te varijable. U deset primjera lokativ množine tvoren je nastavkom *-eh* (*po prorokeh*, *vu kloštreh*, *vu posledkeh i opravkeh svojeh*, *vu potokeh*), a u tekstu su potvrđeni i dvostruki oblici, npr. *po putih našeh*: *po grešneh puteh*, *vu kotrigeh*: *vu kotrigih*. Ipak s pedeset potvrda preteže

nastavak *-ih*: *po greh**ih***[27] *našeh*, *po vseh orsag**ih***,[28] *pri vseh gledavc**ih***,[29] *vu bete-g**ih***, *vu čin**ih***,[30] *vu razlučneh jezik**ih***,[31] *vu pobožnjeh i sveteh ljud**ih***.

U tekstu su dakle potvrđena oba nastavka, no nastavak *-ih* je češći, što je također u skladu s pravilom iz gramatike.

b i c) U aneksnom rječniku i u basnama ne nalazimo potvrde te varijable.

d) Iz *Danice* su ekscerpirana samo dva primjera, oba s nastavkom *-ih*: *po vseh njegveh put**ih***, *po vseh put**ih.***

Možemo zaključiti da se i po pitanju ove varijable Kristijanović pridržava pravila iz svoje slovnice, to jest, u slovnici je donio pravilo koje je u skladu s njegovom književnom jezičnom upotrebom (iz *Blagorečja*). U tekstovima nastalima nakon gramatike nalazimo samo potvrde nastavka *-ih*, doduše svega dva primjera lokativa množine imenice *put* u tri analizirana teksta, no čini se da je razvoj išao k ustaljivanju toga nastavka.

4.4. Nastavak u lokativu množine pridjeva a-deklinacije muškoga roda (*-eh*, *-ih*)[32]

4.4.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

U književnim djelima Matijević dosljedno rabi nastavak *-eh*:

a) u *Evangelijumima* svega su 2 primjera pridjeva i oba završavaju nastavkom *-eh*: *vu vnogovrsn**eh** jezikeh*, *po svojeh lep**eh** navukeh*;

b) u *Katekižmušu* je nešto više primjera, također svi na *-eh*: *vu nečist**eh***, *pri takov**eh***, *pri ladansk**eh**,vu prv**eh*** itd.;

c) u *Genovefi* nalazimo jedino nastavak *-eh*: *pri nekoj**eh***, *pri koj**eh***, *pri vs**eh** nazočibitn**eh***, *pri takov**eh*** itd.

Iz promatrana Matijevićeva književnog korpusa razvidno je da ni tu nema varijacije, za razliku od gramatičkoga opisa.

---

27 KRj donosi nastavak *-eh*, ali i *-ih* koji je prema njemu potvrđen samo kod Vrhovca.

28 KRj donosi nastavke *-eh* i *-ih* koji je prema tome rječniku potvrđen samo kod Malevca i Mikloušića.

29 KRj također donosi samo taj nastavak.

30 KRj bilježi tri nastavka: *-eh*, *-ih* potvrđen samo kod Matakovića i *-i* potvrđen samo u zbirci *Citara octochordia.*

31 KRj kao češći bilježi nastavak *-eh*, dok je prema podatcima iz toga rječnika *-ih* potvrđen samo u *Putnom tovarušu* Katarine Zrinske.

32 U analizu smo uključile sve riječi zamjeničko-pridjevske deklinacije.

4.4.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

Analiza tekstova pokazala je da Kristijanović u *Blagorečjima* i u *Danici* dosljedno rabi nastavak *-eh*:

a) u *Blagorečjima*: *po nepazliv**eh** pogledih*, *pri stolih svoj**eh***, *vu vs**eh** stališih*...

b) u *Danici*: *po vs**eh** njegv**eh** putih**,** po vs**eh** putih*, *pri vaš**eh** stareš**eh***[33]...

U aneksnom rječniku varijabla nije potvrđena, a u Ezopovim basnama nalazimo samo jedan primjer imeničke upotrebe pridjeva s nastavkom *-ih*: *Vezda je ravno pol leta kaj si me pri drug**ih** ogovarjalo*.

Dakle, u čitavom je korpusu za lokativ množine pridjeva muškoga roda samo jednom potvrđen nastavak *-ih*, što je u skladu s pravilom iz Kristijanovićeve gramatike.

4.5. Nastavak u lokativu množine imenica a-deklinacije srednjega roda (*-ah*, *-ih*, *-eh*)

4.5.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) U *Evangelijumima* su svega 3 primjera varijable i sva tri imaju nastavak *-ah*: *po vsakojačkeh znamenj**ah***, *vu src**ah** Židovov*, *vu src**ah** njihoveh*.

b) U *Katekižmušu* nalazimo 4 primjera s nastavkom *-ah*: *po govorenj**ah***, *vu pripečenj**ah***, *pri dugovanj**ah***, *vu mest**ah***.

c) U *Genovefi* nalazimo 6 primjera s nastavkom *-ah*: *vu vremen**ah***, *vu namenenj**ah***, *na nebes**ah***, *vu vust**ah***, *pri vrat**ah***, *(vu) mest**ah*** te jedan primjer s nastavkom *-ih*: *pri takoveh igrokazanj**ih***.

Za nastavak *-eh* nije pronađena nijedna potvrda.

4.5.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) Naša je analiza pokazala da su u *Blagorečjima* ravnomjerno zastupljeni nastavci *-ah* (*vu oveh dvadeset i šesteh let**ah***, *vu vseh mest**ah***, *vu vseh dob**ah***) i *-ih* (*pri obraduvanj**ih***, *vu pism**ih***, *vu hman poželenj**ih***), a za nastavak *-eh* nije pronađena ni jedna potvrda.

U aneksnom rječniku, Ezopovim basnama i *Danici* nađen je znatno manji broj potvrda za istraživani padež i to samo s nastavkom *-ih*:

[33] Iz primjera je vidljivo da ga rabi i kod poimeničenih pridjeva.

b) u aneksnom rječniku samo jedan primjer: *vu turobneh iznajdk**ih***

c) u basnama dva primjera: *vu svojeh mladeh let**ih***, *po vračtv**ih***

d) u *Danici* tri primjera: *vu svojeh del**ih***, *vu vašeh del**ih***, *vu vnogovrsneh traplenj**ih***.

Dakle, nastavak *-eh* za koji Kristijanović u napomeni kaže da se „obično" rabi u pridjevskim deklinacijama u korpusu nije potvrđen. Dok su u *Blagorečjima* zastupljena oba nastavka, *-ah* i *-ih*, u djelima nastalima nakon slovnice nalazimo samo *-ih*. Rezultati naše analize sugeriraju da je u *Blagorečjima* prisutna stabilna varijacija (*-ah*/*-ih*), dok u tekstovima nakon slovnice dolazi do jezične promjene (*-ih*), no teško je to tvrditi uzme li se u obzir da je riječ o veoma malome broju potvrda.[34]

4.6. Nastavak u lokativu množine pridjeva a-deklinacije srednjega roda (*-eh*, *-ih*)

4.6.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

Analiza književne građe pokazala je da Matijević dosljedno rabi nastavak *-eh* u L mn. pridjeva s. r.:

a) u *Evangelijumima* svega su 2 primjera varijable i oba imaju nastavak *-eh*: *po vsakojačk**eh** znamenjah*, *vu srcah njihov**eh***.

b) u *Katekižmušu* nalazimo 5 primjera s nastavkom *-eh*: *po zločest**eh** govorenjah*, *vu vs**eh** ov**eh** pripečenjah*, *pri takv**eh** dugovanjah*, *vu dalje postavljen**eh** mestah*.

c) u *Genovefi* nalazimo 4 primjera s nastavkom *-eh*: *vu prveš**eh** vremenah*, *vu svet**eh** namenenjah*, *na nebesah*, *vu vustah*, *pri vratah*, *(vu) mnog**eh** mestah**,** pri takov**eh** igrokazanjih*.

4.6.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

Naša je analiza pokazala da Kristijanović također u svim analiziranim tekstovima dosljedno za lokativ množine pridjeva srednjega roda rabi nastavak *-eh*:

[34] Samo ukupno 6 potvrda u *Anhangu*, basnama i Danici prema 62 potvrde u *Blagorečjima*.

a) u *Blagorečjima*: *pri veseleh skupshađanjih*, *po svojeh vsagdašnjeh i nepretrgnjeneh nadehnjenjih*, *pri oveh nadojdučeh, vnogovrsneh veseljah*, *pri vezdašnjeh fašinskeh veseljih*

b) u aneksnom rječniku nalazimo samo jednu potvrdu: *vu turobneh iznajdkih*

c) u Ezopovim basnama također je pronađen samo jedan primjer: *vu svojeh mladeh letih*

d) u *Danici*: *vu svojeh delih*, *vu vašeh delih*, *vu vnogovrsneh traplenjih.*

U cijelome analiziranom korpusu samo je jednom za istraživani padež upotrebljen nastavak *-ih*: *Kuliki mladi ljudi najdu vsako leto pri oveh nočneh plesanjih i nepametnih veseljih svoju preranu smrt!* (*Blagorečja* II, 282).

Od dva, prema pravilu iz slovnice, moguća nastavka za lokativ množine pridjeva srednjega roda, *-eh* i *-ih*, prevladava prvi nastavak koji Kristijanović i smatra specifičnijim za pridjevsku deklinaciju. Takvi rezultati u skladu su s rezultatima analize iste varijable u Matijevićevu korpusu iznesenima u 4.6.1.

4.7. Tvorba komparativa pridjeva i priloga (*-eši*/*-eša*/*-eše* i *-eji*/*-eja*/*-eje*)[35]

4.7.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) U *Evangelijumima* Matijević tvori komparative pridjeva samo nastavcima *-eši*/*-eša*/*-eše*: *hasnovite**ša***, *istinske**še***, *najdobrotivne**šemu***, *najizvišene**šemu***, *najmilostivne**šemu***, *najpriproste**ši***, *potrebne**ša***, *prikladne**ši***, *radoveljne**še***, *strahovite**še***, *temne**še***, *ufane**še*** itd. U komparativu priloga dolazi jednom nastavak *-eje*: *To obilne**je** tolnači Krištuš* (*obilno* > *obilne**je***).

b) U promatranom ulomku iz *Katekižmuša* također su prisutni samo komparativi na *-eši*/*-eša*/*-eše*: *najkrvoločne**šu***, *najljute**šu***, *najosebujne**še***, *najoštre**še***, *najpravične**še***, *najštimane**še***, *najžalosne**še***, *ljute**še***, *odurne**ši***, *suprotivne**še*** i sl.

c) Jednako je Matijević postupio i u *Genovefi*: *najkrvoločne**šu***, *najkrvoločne**še***, *najljubljene**še***, *najljublene**ši***, *najpogibelne**ša***, *najproste**ši***, *najverneše**ga***, *najzmožne**še***, *najzaufaneše**ga***, *najzvehane**ši***, *staln**ešu***, *veselе**ši***, *pravične**ša***, *prikladne**še***, *tvrdokorneše**ga***, *vugodne**ša***, *zvršene**ši***.

---

35 U analizu nismo uključile „nepravilne" pridjeve, a uključile smo superlative „pravilnih" pridjeva jer se superlativ tvori od komparativa čiji nas nastavci zanimaju.

U promatranu Matijevićevu korpusu beziznimno dolazi nastavak *-eši* u tvorbi komparativa pridjeva, što je u neskladu s njegovim gramatičkim opisom.

4.7.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) Analiza *Blagorečja* pokazuje da je od dvjestotinjak komparativa ili superlativa ekscerpiranih iz teksta samo desetak tvoreno s pomoću nastavka *-eji* (*gust* > *gust**eji***, *obilen* > *obiln**eji***, *pameten* > *pametn**eji***, *seguren* > *segurn**eji***, *sloboden* > *slobodn**eji***, *srečen* > *srečn**eji***, *turoben* > *turobn**eji***), no za neke od njih postoje i paralelni oblici tvoreni nastavkom *-eši*. Primjerice:

gust > *gust**eji*** (1)[36] : *gust**eši*** (6) : *guščeji* (2)

obilen > *obiln**eji*** (2) : *obiln**eši*** (5)

seguren > *segurn**eji*** (1) : *segurn**eši*** (2)

sloboden > *slobodn**eji*** (1) : *slobodn**eši*** (2)

srečen > *srečn**eji*** (1) : *srečn**eši*** (6)

Svi ostali ekscerpirani komparativi ili superlativi tvoreni su nastavkom *-eši*: *vsi izvišen**eši** Europe narodi*; *marliv**eše** ter pazliv**eše** i gust**eše** svete meše poslušanja dnevi*; *najmogučn**eši** i najsrečn**eši** človek*; *na najškur**ešu** tmicu obrača...*

b) U aneksnom rječniku također preteže tvorba komparativa nastavkom *-eši* (*istinit* > *istinit**eši***, *kesen* > *kesn**eši***, *krvoločen* > *krvoločn**eši***, *priličen* > *prilični**eši***), odnosno potvrđen je samo oblik *prvlji* uz koji se javlja i *prveši*.

c i d) U basnama i *Danici* nalazimo isključivo komparative s nastavkom *-eši* (*hitr**eši***, *nepriličn**eši***, *obiln**eši***, *star**eši***).

Rezultati analize pokazuju dakle da iako Kristijanović opisuje dva načina tvorbe komparativa, u književnoj djelatnosti jasno daje prednost tvorbi s nastavkom *-eši* koju i A. Šojat (2009: 62/63) smatra tipičnom za kajkavski književni jezik, a što je i u skladu s analizom Matijevićeva korpusa.

---

[36] U zagradama donosimo broj potvrda pojedinih oblika iz kojih je vidljivo da su u slučaju postojanja dubletnih oblika komparativi s *-eši* češći.

4.8. Treće lice množine prezenta glagola „2." i „3." promjene (*-u*/*-ju*, *-e*/*-ju*)

4.8.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) Analiza *Evangelijuma* pokazala je omjer 30 : 7 u korist starijih, kraćih nastavaka, *-u* za drugu konjugaciju: *čteti* > *čtej**em*** > *čtej**u***, *čuti* > *čuj**em*** > *čuj**u***, *dojti* > *dojd**em*** > *dojd**u***, *gorestati* > *gorestan**em*** > *gorestaj**u***, *izginuti* > *izgin**em*** > *izgin**u***, *moči* > *mor**em**/mož**em*** > *mog**u***, *nadojti* > *nadojd**em*** > *nadojd**u***, *napuhnuti* > *napuhn**em*** > *napuhn**u***, *zdiči* > *zdign**em*** > *zdign**u*** i *-e* za treću konjugaciju: *hoditi* > *hod**im*** > *hod**e***, *hoteti* > *hoću/hoč**em*** > *hot**e***, *videti* > *vid**im*** > *vid**e***. Analoški nastavak *-ju* imaju sljedeći primjeri: *doživeti* > *doživi**m**/doživ**em***[37] > *doživ**eju***, *početi* > *počn**em*** > *počn**eju***, *razmeti* > *razm**em*** > *razm**eju*** itd. Jedino glagol *hteti* ima potvrđene obje varijante: *hot**e*** i *hoč**eju***.

Prevlast kratkih nastavaka lijepo se vidi u sljedećoj rečenici: *Slepi vid**e**, hromi hod**e**, gubavi očiščavaju se, gluhi čuj**u**, mrtvi gorestaj**u** se*.

b) Već je u *Katekižmušu* situacija nešto drugačija te se javlja veći broj primjera s novijim nastavkom u omjeru 22 : 11 u korist starijega, npr. *-u*: *iskati* > *išč**em*** > *išč**u***, *kazati* > *kažem* > *kaž**u***, *moči* > *mor**em*** > *mog**u***, *pripomagati* > *pripomaž**em*** > *pripomaž**u***, *vujti* > *vujd**em*** > *vujd**u*** i *-e*: *držati* > *drž**im*** > *drž**e***, *grešiti* > *greš**im*** > *greš**e***, *ljubiti* > *ljub**im*** > *ljub**e***, *srditi* > *srd**im*** > *srd**e***.

Da se unutar godinu dana između *Evangelijuma* i *Katekižmuša* pojačala varijabilnost u upotrebi nastavaka za 3. l. mn. glagola zorno svjedoči sljedeći primjer: *... koja susede zbuči**ju** i dodrčati čin**e**, za lasi se vlek**u**, tuk**u**, gazi**ju**, sek**u***.

c) Iako je u *Genovefi* potvrđen manji broj primjera te varijable, oni jasno pokazuju smjer njezina razvoja, tj. kako vrijeme odmiče u 19. stoljeće, pretežu oblici s analoškim, dužim, nastavkom u obje konjugacije: 2 primjera kratkog nastavka (*dojti* > *dojd**em*** > *dojd**u***, *moči* > *mor**em*** > *mog**u***) : 8 primjera dugog nastavka (*ostati* > *ostan**em*** > *ostane**ju***, *složiti* > *slož**im*** > *složi**ju***, *spraviti se* > *sprav**im** se* > *spravi**ju** se*, *podignuti* > *podign**em*** > *podigne**ju***, *živeti* > *živ**em*** > *živ**eju***) s time da glagol *moči* ima dvostruke oblike: *mogu* i *moreju*.

37 KRj bilježi oba oblika.

4.8.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) Analiza *Blagorečja* pokazala je da u glagola druge konjugacije za 3. lice množine prezenta prevladavaju analoški prezentski oblici, preciznije iz teksta ih je ekscerpirano 59 (*kazati* > *kaže**m*** > *kaž**eju***, *mahati* > *maš**em*** > *maš**eju***, *obrnuti* > *obrn**em*** > *obrn**eju***, *poginuti* > *pogin**em*** > *pogin**eju***), dok je kraćih prezentskih oblika potvrđeno svega 5 (*gnjesti* > *gnjet**em*** > *gnjet**u***,[38] *piti* > *pij**em*** > *pij**u***, *prijemati* > *prijemlj**em*** > *prijemlj**u***). Za glagol *čuti* autor naizmjence rabi kraći (*čuju*) i duži (*čuj**eju***) prezent.

Za kraće 3. lice množine prezenta glagola treće konjugacije ekscerpirane su svega tri potvrde (*dobiti* > *dob**im*** > *dob**e***, *misliti* > *misl**im*** > *misl**e***, *živeti* > *živ**em*** > *živ**e***), ali se za dva od tih triju glagola javljaju i duži oblici (*dob**iju***,[39] *misl**iju***[40]). Analoški prezent te skupine glagola potvrđen je u tekstu 138 puta (*činiti* > *čini**m*** > *čin**iju***, *faliti* > *fali**m*** > *fal**iju***, *govoriti* > *govori**m*** > *govor**iju***).

Dakle, iako je moguća dvostruka tvorba trećeg lica prezenta množine, u *Blagorečjima* za obje konjugacije prevladavaju analoški oblici.

b) U aneksnom rječniku istraživana je varijabla znatno slabije potvrđena, no slaže se s tendencijom zapaženom u *Blagorečjima*: za glagole druge konjugacije potvrđeni su isključivo *duži* oblici[41] (*nabrati* > *nabere**m*** > *nabere**ju***, *pisati* > *piš**em*** > *piš**eju***, *pretezati* > *pretež**em*** > *pretež**eju***), dok za glagole treće konjugacije nalazimo 3 primjera analoškog prezenta (*opraviti* > *oprav**im*** > *oprav**iju***, *postaviti* > *postav**im*** > *postav**iju***, *voditi* > *vod**im*** > *vod**iju***) i jedan kraćeg prezenta (*prositi* > *pros**im*** > *pros**e***).

c) i d) U Ezopovim basnama i *Danici* za glagole obiju konjugacija potvrđeno je samo analoško treće lice množine prezenta (*loviti* > *lov**im*** > *lov**iju***, *misliti* > *misl**im*** > *misl**iju**, zmetati* > *zmeč**em*** > *zmeč**eju***; *kušnuti* > *kušn**em*** > *kušn**eju***,

---

38 KRj bilježi dva oblika *gnjetu* koji je prema podatcima iz toga rječnika potvrđen u Kristijanovićevim *Blagorečjima* (Krist blag II, 245) i *gnjeteju* koji je potvrđen kod Vrhovca.

39 U našem je korpusu odnos oblika *dobe* 1 : *dobiju* 1.
Prema podatcima iz KRj-a iz korpusa toga rječnika ekscerpirano je 11 potvrda s nastavkom *-e* i dvije (*Diogeneš Brezovačkoga* i Živinvračitel) s *-iju*.

40 U našem je korpus odnos oblika *misle* 3 : *misliju* 5.
Prema podacima iz KRj-a iz korpusa toga rječnika ekscerpirano je 11 potvrda s nastavkom *-e* i 8 s nastavkom *-iju*.

41 Riječ je o ukupno 4 potvrde.

hvaliti > *hval**im*** > *hval**iju***, *moliti* > *mol**im*** >*mol**iju***, *opomenuti* > *opomen**em*** > *opomen**eju***).[42]

Dakle, iako u svojoj slovnici opisuje dva načina tvorbe trećeg lica množine prezenta, Kristijanović u svim svojim tekstovima prednost daje analoškom prezentu, što potvrđuje zaključke A. Šojata (2009: 74) o prevladavanju takvih oblika u 19. st.

4.9. Prvo i drugo lice množine imperativa (*-emo*/*-imo*; *-ete*/*-ite*)

4.9.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) U *Evangelijumima* su potvrđeni sljedeći primjeri 2. l. mn. imperativa glagola koji u 1. l. prezenta završavaju na *em*, a za razliku od gramatičkoga pravila imperativ tvore nastavkom *-ete*: *biti* < *bud**em*** > *bud**ete***, *moči* > *mor**em*** > *mor**ete***, *obrnuti* > *obrn**em*** > *obrn**ete***, *prijeti* > *prim**em*** > *prim**ete***, *podignuti* > *podign**em*** > *podign**ete***, [*vuči*] > *vuč**em*** > *vuč**ete*** te primjeri glagola koji u 1. l. jd. prezenta završavaju na *im* te „pravilno" tvore imperativ: *čuditi* > *čud**im*** > *čud**ete***, *misliti* > *misl**im*** > *misl**ete***, *moliti* > *mol**im*** > *mol**ete***, *neodvlačiti* > *neodvlač**im***> *neodvlač**e-ete***, *pomiriti* > *pomir**im*** > *pomir**ete***, *premisliti* > *premisl**im*** > *premisl**ete***, *zasaditi* > *zasad**im*** > *zasad**ete***.

2. l. imperativa na *-ite* tvore glagoli koji u 1. l. jd. završavaju na *em*, kao što i gramatika kaže: *bud**ite***, ali ima više onih koji u 1. l. jd. prezenta završavaju na *im*: *navčiti se* > *navč**im*** *se* > *navč**ite*** *se*, *nazvestiti* > *nazvestim* > *nazvest**ite***, *želeti* > *žel**im*** > *žel**ite***, što je u neskladu s gramatičkim pravilom.

1. l. mn. imperativa potvrđeno je samo jednim primjerom: *premisliti* > *premisl**im*** > *premisl**imo***, iz čega se vidi da potvrda nije u skladu s gramatičkim pravilom.

b) U *Katekižmušu* ima 12 potvrda za 2. l. mn. imperativa i 4 potvrde za 1. l. mn. imperativa. Matijevićevo gramatičko pravilo također nije dosljedno primijenjeno, no stanje u *Katekižmušu* bliže je onom u gramatičkom opisu te 1. i 2. l. mn. imperativa s *-emo* i *-ete* tvori 8 glagola koji u 1. l. jd. prezenta završavaju na *im*, što je u skladu s gramatičkim opisom: *odhit**ete***, *ostav**ete***, *premisl**ete***, *prilož**emo***, *pros**emo***, *pust**ete***, *razmisl**ete***, *trs**emo***, ali imaju i 3 primjera gdje isti nastavak

42 Znakom ; razdvojeni su primjeri iz basna i *Danice*.

dolazi na glagole koji u 1. l. jd. završavaju na *em*: *bud**ete***, *podign**ete***, *posluhn**ete***, što je u neskladu s gramatičkim pravilom.

1. i 2. l. mn. imperativa na *-imo* i *-ite* potvrđeno je u dva primjera od kojih jedan u 1. l. jd. prezenta završava na *em*: *prikaž**ite***, a drugi na *im*: *bež**imo***.

Primjeri *budete* (imperativ) i *budete* (prezent) potvrđuju Matijevićevu kolebljivost u upotrebi promatranih varijanata.

c) U *Genovefi* je situacija drugačija i potvrđeni primjeri (iako ih nema mnogo) sasvim su u skladu s gramatičkim opisom. Glagoli koji u 1. l. jd. prezenta završavaju na *im* tvore 2. l. mn. imperativa s *-ete*: *hit**ete***, *oprost**ete***, *premisl**ete***, *sud**ete***, a oni koji u 1. l. jd. prezenta završavaju na *em* tvore 2. l. mn. imperativa s *-ite*: *bud**ite***, *stegnuti* > *stegn**em*** > *stegn**ite***.

Iako iz realnih razloga nije uzet u obzir čitav Matijevićev književni korpus, rezultati analize daju naslutiti da je jezična upotreba išla u smjeru koji Matijević pred kraj svog života opisuje u gramatici, no u starijim svojim književnim djelima nije postupao na isti način.

4.9.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) U *Blagorečjima* se Kristijanović pridržava pravila opisanih u slovnici (*obrnuti* > *obrn**em*** > *obrn**ite***, *podignuti* > *podign**em*** > *podign**ite***; *činiti* > *čin**im*** > *čin**ete***, *držati* > *drž**im*** > *drž**ete***, *misliti* > *misl**im*** > *misl**ete***).

b) Isto vrijedi i za uporabu imperativa u *Danici* (*hvaliti* > *hval**im*** > *hval**ete***, *otpraviti* > *otprav**im*** > *otprav**ete***, *paziti* > *paz**im*** > *paz**ete***) uz jednu iznimku. Naime, za drugo lice množine od glagola *povrnuti* u tekstu je potvrđen oblik *povrnete* (*Kad bi pako njejin muž glas bekečega bil čul*, *reče*: „*Pazete da ne bi morebiti bil vkrađen!* ***Povrnete*** *ga svojem gospodaru nazad*. *Ar nam ni slobodno od vkrađenoga kaj jesti*, *ali se dotikavati!* 5 Moj 22, 1.). Iako taj oblik odudara od pravila danog u gramatici i od Kristijanovićeva uzusa, nije nepotvrđen u kajkavskome književnom jeziku. Primjerice, KRj bilježi oblike *povrnete* i *povrnite* uz napomenu da je drugi potvrđen samo kod Brezovačkog u *Matijašu grabancijašu*.

c i d) U tekstovima iz aneksnog rječnika istraživana varijabla nije potvrđena, dok u basnama nalazimo samo dvije potvrde 2. lice množine imperativa, obje glagola *hoditi*:

- *„**Hodite**”, reče njim, „da mu se naklonimo i da ga pozdravimo.”*

*- Nekoji mladi ovčar koji je svu čredu na brežanjku pasel, je višeputi tu šalu načinil da je bližnje ovčare po vkanljivoj halabuki znemiril pokehdob je višeputi kričal: „**Hote** na pomoč, vuk je! Vuk!", akoprem ga niti ni videl.*

Kristijanović se dakle pridržava pravila iz svoje slovnice daleko više od Matijevića (osobito ako gledamo starija Matijevićeva djela), no i u njega je potvrđeno pokoje odstupanje.

4.10. Tvorba futura (*budem/bum*; *hoču/ču*)

4.10.1. Varijable u Matijevićevu korpusu

a) Matijević u promatranu dijelu *Evangelijuma* 73 puta upotrebljava futur tvoren od pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog: *na smrtnu postelju hičeni **budemo***; *njega nazveščala **budu***; *Ovak i vi, kada **budete** videli ova bivati, znajte, da je blizu Kraljestvo Božje* itd.. Dva su primjera sa skraćenim oblicima pomoćnoga glagola *biti*: *včiniti ne **bu** moglo*; *vteči se ne **bu** mogel niti smel*.

Potvrđeno je i 10 primjera tvorbe futura s glagolom *hoteti*: *koj dojti **hočeš***; ***hoče** reči Gospon*; ***hočemo** rastolnačiti*; *spoznati **hočete***; *dopeljati **hote***; *pripetiti se **hočeju*** itd., s time da je riječ isključivo o punim oblicima.

b) U *Katekižmušu* je također potvrđen veći broj primjera tvorbe futura s pomoćnim glagolom *biti* (20), samo u punim oblicima: ***bude** zavjetek*; *sleduvala **budu***; *i krv tebe **bude** preganjala*; *kada **budeš** zemlju obdelaval*; ***budeš** klatil se i potepal* itd.

Potvrđena su tek 4 primjera futura tvorenih glagolom *hoteti*: ***hoču** tebe krvi predati*; *prelejati se **hoče***; *koj onda **hoče** čisto živeti*; ***hočemo** anda ova strahovita posledja rastolnačiti*, također u neskraćenu obliku.

c) U *Genovefi* ima nešto više varijacije te pronalazimo 46 primjera tvorbe futura glagolom *biti*: *prosila **budem** takaj po smrti mojoj*; *reči **budeš** mogel*; *odgovor **bude** pri nas*; *nasleduvati **budemo** mogli* itd., u neskraćenu obliku, ali i 4 primjera sa skraćenim oblikom glagola *biti*; *tak **bum** morala*; *ne **bu** mogel*; *onda **bumo** imali veliko veselje*.

Potvrđena su i 22 primjera tvorbe futura s glagolom *hoteti*, samo u njegovu punom obliku: ***hoču** ondi živeti i vumreti*; ***hočeš** li ti mene pak ostaviti*; *nazvestiti **hoče***; *tak **hočemo** videti*; *od tuge i žalosti **hočeju** vumreti* itd.

Pokazalo se da je tvorba s pomoću punih oblika glagola *biti* dominantan način tvorbe futura u promatranu Matijevićevu korpusu. Također se pokazalo da se kratki oblici (*bum*, *buš* itd.) rijetko upotrebljavaju. Tvorba futura s pomoću glagola *hoteti* u Matijevića je potvrđena, no kako smo odmicale s analizom, uvidjele smo da glagol *hoteti* u književnoj kajkavštini nije uvijek u službi futura, nego često iskazuje i modalnost (želju) te često nije jasna granica između toga dvoga. Budući da takva tema zahtijeva zaseban rad, ovdje tek napominjemo da se brojkama iznesenima uz glagol *hoteti* ne može u potpunosti vjerovati, no ipak nam pružaju okvirni smjerokaz u analizi književnokajkavskoga futura: futur tvoren s pomoću *hoteti* znatno je slabije zastupljen u promatranu korpusu, od onoga tvorenog s pomoću glagola *biti*.

4.10.2. Varijable u Kristijanovićevu korpusu

a) Analiza uporabe futura u *Blagorečjima* pokazala je da dominira onaj tvoren od pomoćnog glagola *biti* (457) i glagolskog pridjeva radnog pri čemu se u pravilu koriste duži oblici pomoćnog glagola (*... z očmi mojemi videl ne* ***budem****...*; *Človek, spomeni se gusto puti iz poslednjeh tvojeh i nigdar grešil ne* ***budeš****!*; *...ne* ***bude*** *grehe kaštigal...*). Potvrđeno je 88 primjera za kraći oblik.

Iako rjeđe (116 potvrda), u tekstu se javlja i futur tvoren s pomoću glagola *hoteti* (*Koji mala dugovanja*, *male grehe za nikaj drži*, *polehko* ***hoče*** *vu muke peklenske prepasti.*; *„Kajti koju ne mislite vuru”*, *veli Jezuš, „sin človečji dojti* ***hoče****.”*), pa čak i s pomoću njegovih nenaglašenih oblika, što je iznimno rijetko u književnoj kajkavštini[43] (*Ja* ***ču*** *decu moju dobro i krščanski otkojiti.*).

b) U aneksnom se rječniku također upotreba futura tvorenog od neskraćenih oblika pomoćnog glagola *biti* može smatrati uobičajenom (*...kada zadovoljno vrednoga včiniti* ***budem*** *mogel...*; *...ja znam da se* ***budeš*** *veselil nad mojem opskrbljenjem...*; *... ne* ***bude*** *prepustil po poslušnoj ljubavi i zahvalnosti biti njihov pokorni sin...*) (samo 21 potvrda dužih oblika).

Pronađeno je međutim i par potvrda (2) futura tvorenog s pomoću glagola *hoteti* (*Nečemo se vendar vezda na dalje truditi da ne bi morebiti trse ranili*, *nego na drugo protuletje* ***hočemo*** *jošče i glublje kopati*.; *Da oni najmre marljiveše kak za njega živoga delati moraju ter da* ***hote*** *zadosta penez odvetek zadobiti.*) pa čak

[43] Usp. Šojat (2009: 82).

i jedan tvoren s pomoću njegova nenaglašenog oblika (*„Ja **ču** ti pomoči”*, *reče muž, „ali pod tum pogodbum ako li ti meni hočeš vu vsem moju volju ispuniti.”*).

c) Uporaba futura u basnama ne odudara od one u prethodnim tekstovima jer dominira futur tvoren s pomoću glagola *biti*, isključivo od njegovih dužih oblika (40 potvrda).

Potvrđena su tek dva primjera tvorbe futura glagolom *hoteti* (*Ovca je obečala da se **hoče** podložiti sudu i do obrečenoga vremena jelenu vagan žita povrnuti.*; *Oroslan se mahom ponudi da mu ga **hoče** zvaditi.*) (11) te jedan primjer futura tvoren od njegova nenaglašenoga oblika (*„Ja **ču** ti pomoči”, reče muž, „ali pod tum pogodbum akoli ti meni hočeš vu vsem moju volju ispuniti.”*).[44]

d) U *Danici* je također najveći broj potvrda futura tvorenog od dužih oblika pomoćnoga glagola *biti* (*...čakamo ono življenje koje Bog **bude** dal onem koji svoju veru nigdar od njega ne dovračaju.*; *...ako se **budemo** Boga bojali i vseh grehov habali ter dobro činili...*; *...nego koji dan **budete** zakopali vašu majku vuz mene vu jednoistem grobu...*) (45 potvrda), ali, za razliku od prethodnih tekstova, i 18 potvrda tvorbe futura skraćenim oblicima glagola *biti*.

Iako rjeđi (2 potvrde), potvrđen je i futur tvoren s pomoću glagola *hoteti*, ali isključivo od njegovih naglašenih oblika (*Otec*, *vse kajgoder jesi meni zapovedal*, ***hoču** včiniti*.; *I angel reče njemu*: *„Ja **hoču** njega tam peljati i k tebi pak nazad dopeljati.”*).

Analiza Kristijanovićevih tekstova pokazala je da se uobičajenim načinom tvorbe futura u književnoj upotrebi može smatrati onaj od svršenog prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog pri čemu, sve do *Danice* 1845., premoćno prevladavaju duži oblici glagola *biti*. Iako rjeđi, u korpusu su potvrđeni i primjeri futura tvorenoga s pomoću glagola *hoteti*, pa čak i, doduše veoma rijetki, primjeri tvorbe futura s njegovim nenaglašenim prezentom.

---

44 Riječ je o istome primjeru kao u *Anhangu* jer je Kristijanović preuzimao rečenice iz svojih prethodnih djela.

5. RASPRAVA

U radu smo promatrale deset morfoloških varijabli u dvije gramatike i u sedam književnih djela dvojice kajkavskih gramatičara. Da bismo rezultate naše analize približile čitatelju, rasporedile smo ih u dvije tablice (zbog praktičnosti tiska):

Tablica 1. Prikaz šest morfoloških varijabli (G mn. imenica i pridjeva ž. r.; L mn. imenica i pridjeva m. i s. r.) u Matijevićevim i Kristijanovićevim književnim i gramatičkim djelima

		G mn. imenica e-deklinacije ž. r.: *-ø*, *-ih*	G mn. pridjeva e-deklinacije ž. r.: *-eh*, *-ih*	L mn. imenica a-deklinacije m. r.: *-eh*, *-ih*	L mn. pridjeva a-deklinacije m. r.: *-eh*, *-ih*	L mn. imenica a-deklinacije s. r.: *-ah*, *-ih*	L mn. pridjeva a-deklinacije s. r.: *-eh*, *-ih*
Josip Ernest Matijević	*Evangelijumi* 1796.	7 *-ø* 2 *-ih*	*-eh*	*-eh*	*-eh*	*-ah*	*-eh*
	Katekižmuš 1797.	7 *-ø* 2 *-ih*	*-eh*	*-eh*	*-eh*	*-ah*	*-eh*
	Genovefa 1808.	15 *-ø* 3 *-ih*	*-eh*	*-eh*	*-eh*	*-ah*	*-eh*
	***Gramatika* 1810.**	***-ø*** ***-ih***	***-eh***, ***-ih***	***-eh***, ***-ih***	***-eh***, ***-ih***	***-ah***, ***-ih***	***-eh***, ***-ih***
Ignac Kristijanović	*Blagorečja* 1830.	53 *-ø* 7 *-ih*	*-eh*	10 *-eh* 54 *-ih*	*-eh*	*-ah* *-ih*	*-eh* 1 *-ih*
	***Gramatika* 1837.**	***-ih* (*-ø*)**	***-eh* (*-ih*)**	***-ih* (*-eh*)**	***-eh* (*-ih*)**	***-ih* (*-ah*, *-eh*)**	***-eh* (*-ih*)**
	Anhang 1840.	3 *-ø*	*-eh*	x	x	*-ih*	*-eh*
	Basne 1843.	14 *-ø* 1 *-ih*	*-eh*	x	1 *-ih*	*-ih*	*-eh*
	Danica 1843.	3 *-ø*	*-eh*	2 *-ih*	*-eh*	*-ih*	*-eh*

Tablica 2. Prikaz četiri morfološke varijable (tvorba komparativa, 3. l. mn. prezenta glagola, 1. i 2. l. mn. imperativa glagola, tvorba futura) u Matijevićevim i Kristijanovićevim književnim i gramatičkim djelima

		Tvorba komparativa *-eši*, *-eji*	3. lice mn. prezenta: *-u*/*-ju*, *-e*/*-ju*	1. i 2. lice mn. imperativa: *-imo*/*-ite*, *-emo*/*-ete*	Tvorba futura: *budem*/*bum*, *hoču*/*ču*	
Josip Ernest Matijević	*Evangelijumi* 1796.	*-eši* 1 *-eji*	30 *-e*/*-u* 7 *-ju*	*em* > 6 *-ete*, 1 *-ite* *im* > 1 *-ete*, 4 *-ite*	71 *budem* 2 *bum*	10 *hoču*
	Katekižmuš 1797.	*-eši*	22 *-e*/*-u* 11 *-ju*	*em* > 3 *-ete*, 1 *-ite* *im* > 12 *-ete*, 1 *-ite*	20 *budem* x	4 *hoču*
	Genovefa 1808.	*-eši*	2 *-u* 8 *-ju*	*em* > *-ite* *im* > *-ete*	46 *budem* 4 *bum*	22 *hoču*
	***Gramatika* 1810.**	***-eši*, *-eji***	***-u*/*-ju*, *-e*/*-ju***	***em* > *-imo*/*-ite*** ***im* > *-emo*/*-ete***	***budem*/*bum* + glag. pridj. radni*, *hoču* + inf.**	
Ignac Kristijanović	*Blagorečja* 1830.	190 *-eši* 10 *-eji*	8 *-e*/*-u* 197 *-ju*	*em* > *-ite* *im* > *-ete*	369 *budem* 88 *bum*	116 *hoču* 1 *ču*
	***Gramatika* 1837.**	***-eši*, *-eji***	***-u*/*-ju*, *-e*/*-ju***	***em* > *-imo*/*-ite*** ***im* > *-emo*/*-ete***	***budem*/*bum* + glag. pridj. radni*, *hoču* + inf.**	
	Anhang 1840.	*-eši* 1 *-eji*	*-ju* 1 *-e*	x x	21 *budem* x *bum*	2 *hoču* 1 *ču*
	Basne 1843.	*-eši* x	*-ju* x	x x	40 *budem* x *bum*	2 *hoču* 1 *ču*
	Danica 1843.	*-eši* x	*-ju* x	*em* > *-ite* *im* > *-ete* 1 iznimka	45 *budem* 18 *bum*	2 *hoču* x

Slijedi nekoliko zaključaka koji se mogu iščitati iz tabličnoga prikaza.

Na temelju analize prve varijable vidimo da je Matijevićev gramatički opis u skladu s njegovom jezičnom praksom (u G mn. imenica ž. r. češći je nastavak *-ø*, javlja se i nastavak *-ih*, a autor ih oba opisuje u gramatici kao ravnopravne). Kod Kristijanovića dolazi do diskrepancije između gramatičkoga opisa gdje se propisuje *-ih* i književne upotrebe u kojoj je daleko češći *-ø*. Ukupno gledano, riječ je u obojice autora o stabilnoj varijaciji za koju se čini kako nije povezana niti s vremenom nastanka teksta niti s njegovim žanrom, nego Kristijanovićev gramatički opis zrcali preskriptivne tendencije.

Analizirajući drugu varijablu (G mn. pridjeva e-dekl. ž. r.) primijetile smo da obojica autora u književnim djelima rabe jedino nastavak *-eh*, dok u gramatikama navode i *-eh* i *-ih*, iz čega izlazi da se ne podudaraju u potpunosti norma i praksa. Kristijanović doduše na više mjesta napominje da je nastavak *-eh* svojstveniji pridjevima pa je njegov gramatički opis precizniji.

Treća varijabla (L mn. imenica m. r. a-deklinacije) zanimljiva je iz razloga što daje naslutiti da je tijekom prve polovice 19. stoljeća u tijeku jezična promjena (*-eh* > *-ih*). Iako u gramatici nabraja oba nastavka, Matijević u djelima rabi samo *-eh*, dok Kristijanović također nabrajajući oba, ali preporučujući *-ih*, u djelima pretežito rabi *-ih*. Nije naodmet spomenuti da je prema podacima iz literature i u drugih kajkavskih autora iz 19. stoljeća prevladao nastavak *-ih* (Šojat, 2009: 49, 50; Schubert, 2016: 153).

Četvrta varijabla odnosi se također na L mn. a-deklinacije, ali pridjeva. Iako u gramatici nabraja oba moguća nastavka *-eh* i *-ih*, Matijević u književnim djelima dosljedno rabi *-eh*. Kristijanović također spominje oba nastavka u slovnici, dok se u praksi drži nastavka *-eh* (uz jednu iznimku).

Peta je varijabla vrlo interesantna jer ukazuje na jezičnu promjenu u tijeku (barem u ovdje promatranog autora). Za L mn. s. r. imenica a-deklinacije Matijević u gramatici navodi nastavke *-ah* i *-ih*, dok u praksi rabi isključivo *-ah*. Kristijanović u najranijem ovdje promatranu djelu (*Blagorečjima*, 1830.) ima stabilnu varijaciju (podjednako često rabi *-ah*/*-ih*), dok u gramatici sedam godina kasnije propisuje *-ih*, a *-ah* spominje tek u napomenama. U korpusu koji temeljimo na djelima nastalima nakon gramatike, vidimo da u kasnijim djelima Kristijanović u potpunosti prelazi na nastavak *-ih*.

Šesta je varijabla (L mn. pridjeva a-dekl. s. r.) u obojice gramatičara opisana dvama nastavcima *-eh* i *-ih*, no obojica u književnoj praksi gotovo beziznimno rabe nastavak *-eh*.

Na temelju analize tvorbe komparativa može se zaključiti da u književnim djelima preteže tvorba s nastavkom *-eši*, no ima i primjera s nastavkom *-eji*. U gramatičkim opisima obojica gramatičara najprije opisuju tipičnu kajkavsku tvorbu komparativa s *-eši*, no ostavljaju i mogućnost tvorbe s *-eji*, što pokazuje sklad između norme i prakse.

Analiza 3. l. mn. prezenta glagola također ukazuje na jezičnu promjenu u tijeku. Naime, obojica gramatičara navode i starije (*kraće*) i novije (*duže*) nastavke u tom licu, međutim, iz njihove je književne upotrebe (Tablica 2) vidljivo da kako vrijeme odmiče prema sredini 19. stoljeća, noviji (*duži*) nastavak potiskuje starije.

Vezano za varijablu 2. l. mn. imperativa glagola 2. i 3. promjene, Matijevićeva književno-jezična praksa pokazuje da on u starijim svojim djelima nije tvorio imperativ u skladu s pravilom koje kasnije donosi u slovnici (glagoli na *im* > *-emo*, *-ete*; glagoli na *em* > *-imo*, *-ite*), međutim u *Genovefi* koja neposredno prethodi gramatici, jest. U Kristijanovića se pak gotovo beziznimno podudaraju norma i praksa.

Posljednja promatrana varijabla odnosi se na tvorbu futura. Obojica gramatičara opisuju je dvama načinima, glagolom *biti* i glagolom *hoteti*. Analiza Matijevićeve jezične upotrebe pokazala je da autor najčešće tvori futur neskraćenim oblikom svršenog prezenta gl. *biti* (*budem*, *budeš* ...), rijeđe sa skraćenim oblikom (*bum*, *buš* ...), te ponekad s pomoću glagola *hoteti*, uvijek doduše s njegovim punim oblicima. Kristijanovićeva jezična praksa također pokazuje prevlast futura tvorenog dužim oblicima gl. *biti*, no u njegovu se korpusu javljaju i za kajkavštinu sasvim netipični, skraćeni oblici glagola *hoteti* (*ču*) u tvorbi futura, što objašnjavamo vanjskim, nekajkavskim jezičnim utjecajem, koji je od tridesetih godina 19. stoljeća kajkavštinu zahvaćao jače nego u prethodnim razdobljima.

Sa sviješću da korpus na kojem smo provele analizu nije cjelovit, na temelju rezultata donosimo sljedeće zaključke o odnosu norme i prakse u dvojice kajkavskih gramatičara pisaca.

Od deset promatranih varijabli iz Matijevićeve gramatike, četiri se u potpunosti poklapaju s njegovom jezičnom praksom (G mn. ž. r.; tvorba komparativa i 3. l. mn. prezenta i tvorba futura), dok još jedna ide u tom smjeru (2. l. mn. imperativa). Za tri varijable donosi Matijević u gramatici dvostruke nastavke, dok u prethodnoj vlastitoj jezičnoj praksi koristi isključivo po jedan nastavak (G

mn. pridjeva ž. r.; L mn. pridjeva m. r.; L mn. pridjeva s. r.). Vjerojatno je drugi nastavak inercijom preuzeo od prethodnika gramatičara (Szentmártony za G mn. pridjeva ž. r. u svojoj gramatici donosi *-eh* i *-ih*, za L *-eh* i *-ih* 2014: 84[45]; Kornig donosi *-eh*/*-ih* za sve tri varijable, 2015: 120), ne obazirući se na vlastitu jezičnu praksu. Za dvije preostale varijable također donosi po dva nastavka u gramatici, a u praksi koristi jedan, no za razliku od prethodnog slučaja, varijante koje *zalihosno* spominje u gramatici, a ne rabi u praksi, postat će u Kristijanovićevoj jezičnoj upotrebi češće i dominantnije (L mn. imenica m. r. *-eh* > *-ih*; L mn. imenica s. r. *-ah* > *-ih*). Vrlo je moguće da su i te varijante ušle u Matijevićev gramatički opis jer ih navode Szentmártony i Kornig, i jer ih ima ponešto u jezičnoj upotrebi, a s vremenom, kako pokazuje Kristijanovićeva praksa, potiskuju one koje su dominirale u Matijevićevoj praksi dvadeset godina ranije.

Kristijanovićev gramatički opis velikim se dijelom podudara s njegovom književno-jezičnom praksom, gotovo u svim promatranim varijablama. Kristijanović se drži nastavaka koje (pr)opisuje u gramatici i u svojim književnim djelima. Izuzetak je gramatički opis G mn. imenica e-deklinacije ž. r. gdje u paradigmi inzistira na nastavku *-ih*, iako je svjestan da je u praksi češći nastavak *-ø*. Izuzetkom bi se u neku ruku mogao smatrati i opis tvorbe 3. l. mn. prezenta dvama nastavcima (*dugim* i *kratkim*), dok u jezičnoj praksi uglavnom rabi novi *-ju*. Međutim, tu je riječ i o tromosti gramatičkoga opisa koji nikad nije sasvim u skladu sa stvarnom upotrebnom praksom, zbog neprestane varijabilnosti bilo kojeg jezičnog sustava u bilo koje vrijeme. Tri potvrđena primjera upotrebe skraćena oblika glagola *hoteti* u tvorbi futura (*ču*) pripisujemo ilirskome jezičnom utjecaju i sociolingvističkoj klimi u kojoj autor djeluje. Ne bi nas čudilo da Kristijanović kao najveći zagovaratelj književne kajkavštine uopće nije bio svjestan da je u jezičnoj praksi upotrijebio „štokavski" futur.

6. ZAKLJUČAK

U radu smo uspoređivale uporabnu i gramatičku normu dvojice kajkavskih slovničara: Josipa Ernesta Matijevića i Ignaca Kristijanovića, koji su ujedno bili i kajkavski pisci. Odabrale smo dijelove iz njihovih književnih tekstova (Matijević: *Evangelijumi* 1796, *Katekizmuš* 1897, *Genovefa* 1808, te Kristijanović:

45 U izdanju je došlo do propusta pa umjesto *-eh* i *-ih* kako je u izvorniku, piše *-ih* i *-ih*.

Blagorečja 1830, *Anhang* 1840, *Basne* 1843, *Danica* 1845), vodeći računa da tekstovi budu žanrovski i vremenski raslojeni, transkribirale ih i sastavile objedinjujući pretraživ korpus. S druge strane, iščitavajući njihove slovnice (Matijević, 1810; Kristijanović, 1837) odabrale smo deset morfoloških varijabli (jezičnih elemenata koji su opisani s više varijanata), a istaknutim su obilježjem kajkavštine uopće, te analizom književnog korpusa istražile podudaraju li se njihova gramatička i uporabna (književno-jezična) varijabilnost. Analiza je pokazala da se norma i praksa poklapaju gotovo potpuno u Kristijanovićevu slučaju (devet od deset varijabli), a nešto manje kod Matijevića (pet od deset varijabli, s time da u drugih pet varijabli u gramatici nudi dvostruka rješenja, a u praksi rabi jedno od ponuđenih). Kako je Matijević svoju gramatiku napisao pred kraj života možemo zaključiti da se pri pisanju oslanjao i na prethodnike gramatičare, a ne samo na vlastitu jezičnu upotrebu.

Na temelju našeg korpusa ne mogu se izvesti nikakvi argumentirani zaključci o povezanosti žanra i jezične varijacije, no iz analize (i tablica) mogu se iščitati stabilne jezične varijacije i nagovještaji jezičnih promjena povezani s vremenom nastanka tekstova. To se odnosi osobito na L mn. imenica m. i s. r., tvorbu 3. l. mn. prezenta, stabilizaciju komparativnog nastavka *-eši* te na 2. l. mn. imperativa tvoreno prema gramatičkom pravilu iz promatranih slovnica.

S obzirom da iz realnih razloga (zbog golemosti građe) istraživanje nije sprovedeno na cjelokupnom sačuvanom književnom korpusu dvojice gramatičara, rezultati koje smo njime dobile mogu se smatrati tek smjernicama za daljnja istraživanja normiranosti kajkavskoga književnog jezika u 19. stoljeću.

IZVORI

Kristijanović, Ignac, 1830. *Blagorečja za vse celoga leta nedelje*, 1 i 2. Zagreb: F. Župan.

Kristijanović, Ignac, 1840. *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mudnart*. Zagreb: F. Župan.

Kristijanović, Ignac, 1843. *Ezopuševe basne pohorvačene*. Zagreb: F. Župan.

Kristijanović, Ignac, 1845. *Danica zagrebečka*. Zagreb: F. Župan.

Kristijanović, Ignac. 2012. [1837.] *Gramatika horvatskoga narječja* (prijevod slovnice *Grammatik der kroatischen Mundart*. Prijevod i uvodna studija: Barbara Štebih Golub). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Matijević, Josip Ernest, 1796. *Rastolnačenja evangelijumov nedeljneh: jedna knjiga čtenje za varaškoga i ladanjskoga človeka*... (prijevod s njemačkog djela I. J. Hollanda). Zagreb: Novoselska slovotiska.

Matijević, Josip Ernest. 1797. *Rastolnačenja zvrhu Velikoga katekižmuša vu cesarsko-kraljevskih državah za navučanje odlučenoga*... III. *Od ljubavi*. Zagreb: Novoselska slovotiska.

Matijević, Josip Ernest, 1808. *Vesela i čteti kruto vugodna pripovest od pobožne i bogaboječe renanske grofice Genovefe*... Zagreb: F. Rudolf.

Matijević, Josip Ernest, 2017. [1810.] *Horvacka gramatika ili Kroatische Sprachlehre*... (prijevod istoimene gramatike iz 1810. Prijevod i popratna studija: Barbara Štebih Golub), u Štebih Golub, Barbara, 2017. *Horvacka gramatika J. E. Matijevića*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

1984. – 2017. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* 1 – 14./ ur. Božidar Finka, Radoslav Katičić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Tablica 1. Prikaz šest morfoloških varijabli (G mn. imenica i pridjeva ž. r.; L mn. imenica i pridjeva m. i s. r.) u Matijevićevim i Kristijanovićevim književnim i gramatičkim djelima.

Tablica 2. Prikaz četiriju morfoloških varijabli (tvorba komparativa, 3. l. mn. prezenta glagola, 1. i 2. l. mn. imperativa glagola, tvorba futura) u Matijevićevim i Kristijanovićevim književnim i gramatičkim djelima.

LITERATURA

Anipa, Kormi, 2012. The Use of Literary Sources in Historical Sociolinguistic Research, u: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell Publishing, str. 170–190.

Auer, Anita; Voeste, Anja, 2012. Grammatical Variables, u: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell Publishing, str. 253–270.

Hudson, Richard, A., 1996. *Sociolinguistics* (II. izdanje). Cambridge: Cambridge University Press.

Jembrih, Alojz, ur. 1996. *Kajkaviana Croatica. Hrvatska kajkavska riječ*. Zagreb: Družba *Braća hrvatskoga zmaja*, Muzej za umjetnost i obrt – Donja Stubica: Kajkaviana.

Korade, Mijo, 2001. Značenje Kristijanovićevih duhovno-propovjedničkih djela. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*. 12/13: 179–185.

Kukuljević, Ivan, 1860. *Bibliografia Hrvatska. Zagreb*: Brzotisak Dragutina Albrechta.

Kukuljević, Ivan. 1875. *Arkiv za povjesticu jugoslavensku*. 12. Zagreb: Družtvo za jugoslavensku povjestnicu i starine, str. 51–110.

Fališevac, Dunja; Nemec, Krešimir; Novaković, Darko, 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.

Novak, Kristian, 2012. *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca. Jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskog*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci – Zagreb: Srednja Europa.

Majhut, Berislav; Lovrić, Sanja, 2010. Središnji motiv Genoveve i njegove reinkarnacije u hrvatskoj dječjoj književnosti. *Kroatologija*. 1/1: 149–168.

Raumolin-Brunberg, Helena 1996. Historical sociolinguistics, u: *Sociolinguistics and Language History: studies based on the Corpus of Early English Correspondence*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, GA, str. 11–37.

Romaine, Suzanne, 1982. *Socio-historical linguistics: its status and methodology*. Cambridge, London, New York, New Rochelle Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.

Romaine, Suzanne, 1988. 1988. Historical Sociolinguistics: Problems and Methodology, u: *Sociolinguistics/Soziolinguistik. An International Handbook of Science of Language and Society / Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Berlin, New York: Walter de Gruyer, str. 1452–1469.

Rutowska, Hanna, Rösler, Paul, 2012. Orthographic Variables, u: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell Publishing, str. 213–236.

Schubert, Bojana, 2016. *U suton kajkavskoga književnog jezika: povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*. Zagreb: Srednja Europa.

Skok, Jože, 2011. Ignac Kristijanović i njegove Ezopuševe basne, u: Kristijanović, Ignac. *Ezopuševe basne pohorvačene*. Varaždinske Toplice: Nakladnička kuća Tonimir, Varaždin: Ogranak Matice hrvatske Varaždin, str. 195–205.

Stolac, Diana, 1995. Standardizacijski procesi u kajkavskom književnom jeziku. *Filologija*. 24/25: 331–338.

Stolac, Diana, 1998. Deklinacija imenica u gramatici Ignaca Kristijanovića. *Radovi zavoda za slavensku filologiju*. 32: 177–183.

Stolac, Diana, 2003. Kristijanovićev kajkavski prijevod Ezopovih basni, u: Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga skupa *Zlatni danci* 4: Basne. Osijek: Pedagoški fakultet, str. 45–61.

Szentmártony, Ignacije, 2014 [1783.]. *Uvod u nauk o horvatskome jeziku* (prijevod slovnice *Einleitung zur kroatischen Sprache für Teutsche* iz 1783. Prijevod i popratna studija: Barbara Štebih Golub). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Šojat, Antun, 1982. O nekim problemima transkripcije starih kajkavskih tekstova. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, str. 283–292.

Šojat, Antun, 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske. Jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Šojat, Olga, 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU*. 324: 63–115.

Šojat, Olga, 1968. Ignac Kristijanović i Danica zagrebečka. *Kaj*. 1/1: 11–27.

Šojat, Olga, 1986. Neke napomene uz transkribiranje i objavljivanje kajkavskih tekstova. *Filologija*. 14: 357–369.

Štebih, Barbara, 2002. Aneksni rječnik Ignaca Kristijanovića. *Filologija*. 38/39: 239–256.

Štebih Golub, Barbara; Vajs Vinja, Nada, 2010. Analiza Prirečja (Sprichwörter) Ignaca Kristijanovića. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 36/1: 163–202.

Štebih Golub, Barbara, 2012. Ignac Kristijanović i njegova slovnica kajkavskoga književnog jezika, u: Kristijanović, Ignac, *Gramatika horvatskoga narječja* (prijevod slovnice *Grammatik der kroatischen Mundart*. Prijevod i uvodna studija: Barbara Štebih Golub). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 243–356.

Štebih Golub, Barbara, 2013. Kajkavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću, u: *Povijest hrvatskoga jezika* 3. Zagreb: Croatica, str. 221–263.

Štebih Golub, Barbara, 2015. Kajkavski hrvatski književni jezik u 19. stoljeću. u: *Povijest hrvatskoga jezika 4*. Zagreb: Croatica, str. 113–159.

Štebih Golub, Barbara, 2017. Horvatska gramatika J. E. Matijevića (studija), u: Štebih Golub, Barbara, *Horvacka gramatika J. E. Matijevića*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 1–97.

Štebih Golub, Barbara, 2018. Mali uvid u bogatu kajkavsku gramatikografiju. *Fluminensia*. 30/1: 127–151.

Štebih Golub, Barbara, 2019. *Jezičnica horvatsko-slavinska* Josipa Đurkovečkog (u tisku).

Tafra, Branka, 2006. Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik. *Croatica et Slavica Iadertina*. 2: 43–55.

Vončina, Josip, 1988/89. O normi hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. *Suvremena lingvistika*. 27/28: 65–70.

Vončina, Josip, 1991. *Korijeni Krležina Kerempuha*. Zagreb: Naprijed.

Živković, Daniela, 1989. Publicistika na njemačkom jeziku u Zagrebu u drugoj polovici 18. stoljeća. *Radovi zavoda za hrvatsku povijest*. 22: 49–70.

GRAMMATICAL NORM AND LINGUISTIC PRACTICE: DO KAJKAVIAN GRAMMARIANS PRACTICE GRAMMATICAL NORM IN THEIR OWN LITERARY LANGUAGE USAGE?

Abstract

The paper compares the grammar rules and literary language practice of two Kajkavian grammarians: Josip Ernest Matijević (1742-1808) and Ignac Kristijanović (1796-1884). We chose parts of their literary works (Matijević: *Evangelijumi* 1796, *Katekizmuš* 1897, *Genovefa* 1808, and Kristijanović: *Blagorečja* 1830, *Anhang* 1840, *Basne* 1843, *Danica* 1845), transcribed them and made electronic corpora, making sure that the texts differ in genre and time period so we can analyse if those factors have impact on language variation and change.

Furthermore, we chose ten morphological variables from their grammar books (Matijević 1810, Kristijanović 1837), the ones that are considered to be prominent features of the Kajkavian language system, and we compared those variables with the language use of two authors.

In Kristijanović's case the analysis showed a great deal of equivalence between the grammar norm and the language use (nine out of ten variables). In Matijević's case, the equivalence is not so big (five out of ten variables, but for three more he describes two variants in his grammar book and uses only one of them in his literary works). We conclude that he, while writing his grammar book, was under a greater influence of his grammarians-precursors than paying attention to his own language use.

Based on our research we cannot make any solid conclusions about the connection between language variation and genre, but our analysis showed that variation can be linked with different time periods and sociolinguistic circumstances in which a particular text was written. That concerns especially the locative plural masculine and neuter nouns; the formation of the third person plural present tense; the stabilization of *-eši* as a comparative suffix; and by following the grammar rule on formation of the second person plural imperative mood.

Since our research does not include all the texts Matijević and Kristijanović wrote, the results of our analysis can be considered only as guidelines for further analysis.

Keywords: grammatical norm, linguistic practice, Kajkavian literary language, nineteenth century, Josip Ernest Matijević, Ignac Kristijanović, morphological variables

Anastazija Vlastelić
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
avlastelic@ffri.uniri.hr

„JEZIK MAJKI" U HRVATSKIM ŽENSKIM ČASOPISIMA 30-IH GODINA 20. ST.*

Izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42'26:649
050-055.2(497.5)"19"

Uslijed brojnih povijesnih zbivanja i društvenih promjena u 19. st. žena u Europi dobiva prava koja su do tada uživali samo muškarci. Slijedom toga dolazi i do promjena u percepciji uloga u obiteljskom okruženju pri čemu se, između ostalih, ističu uloga žene u braku, uvažavanje mišljenja žene u obiteljskim odlukama te uvažavanje ženine uloge u odgoju i brizi za dijete.
U izlaganju se donose rezultati preliminarne jezične i diskursne analize časopisa koji su izlazili 30-ih godina 20. st. a bili su namijenjeni prvenstveno ženama *Ženski list za modu, zabavu i kućanstvo* (1925. – 1938.) i *Hrvatica: časopis za ženu i dom* (1939. – 1941.). Središnji korpus ove jezične i diskursne analize čine tekstovi namijenjeni majčinstvu i odgoju djece koji se stavljaju u suodnos sa suvremenim preporukama danim u rubrici *Trudnoća i majčinstvo* na portalu *žena.hr*. U jezičnoj će analizi naglasak biti na sintaktičkoj razini dok će ostale razine biti komentirane ovisno o relevantnosti za samu temu.

Ključne riječi: ženski časopisi, majčinstvo, odgoj djece, 20. stoljeće, hrvatski jezik

*Ovaj je rad sufinanciralo Sveučilište u Rijeci projektom uniri-human-18-285.

Jer majka je čuvarica budućih generacija.
Marija Jurić Zagorka

1. UVOD

Roditeljstvo je, napose uloga majke, i odgoj djece oduvijek pod lupom javnosti, što one svakodnevne, koja metodom „vlastitih i tuđih pokušaja i pogrešaka" donosi sudove o poželjnom i nepoželjnom u javnom, ali i privatnom životu članova zajednice, što one znanstvene, koja „znanstvenim metodama" utvrđuje „kako

to rade majke koje su dobro odgojile dobru djecu". Brojne su sintagme kojima se danas naziva društveno poželjno roditeljstvo,[1] od kojih je „odgovorno roditeljstvo" u nas najčešća. Odakle toliko proturječnosti, nesigurnosti, nesnalaženja u nečemu „prirođenom", „instinktivnom" poput majčinstva?

Tema su ovoga rada savjeti roditeljima, ponajprije majkama, u novinskim člancima namijenjenim majčinstvu i odgoju djece. Konkretno, uspoređuju se članci iz dvaju ženskih časopisa[2] 30-ih i samih početaka 40-ih godina 20. st., *Ženski list za modu, zabavu i kućanstvo* (1925. – 1938.) i *Hrvatica: časopis za ženu i dom* (1939. – 1941.), sa suvremenim pedagoškim preporukama, temeljenima na zaključcima suvremenih znanstvenih spoznaja, ali i na osobnom iskustvu, preuzetim s portala *žena.hr – portal samo za mene* tijekom 2018. godine. Cilj je rada opis rečeničnih konstrukcija kojim se daju savjeti i preporuke te njihove pragmalingvističke vrijednosti, a s ciljem dopunjavanja slike žene, majke, u Hrvatskoj prve polovice 20. i prve polovice 21. stoljeća, odnosno njezine uloge u odgoju djece, ali i društvu uopće.

Sam je korpus istraživanja činilo po dvanaest brojeva dvaju godišta časopisa *Ženski list* (1932. i 1936.) te dvanaest brojeva iz 1940. godine časopisa *Hrvatica*, a primjeri su sporadično uzimani i iz drugih godišta.

2. KORPUS ISTRAŽIVANJA

Časopisi namijenjeni prvenstveno ženama u Europi postoje od kraja 17. st., a među prvima takve tiskovine na hrvatskom jeziku pokreće Marija Jurić Zagorka (1873. – 1957.), glavna urednica i autorica većine tekstova u tim časopisima.[3] Riječ je o časopisima (a tome u prilog govori i dugovječnost izlaženja *Ženskoga lista*) koji su u vremenu nakon Prvoga svjetskoga rata postali ključan čimbenik u kulturnom i društvenom osvještavanju onodobne žene (Zubac, 2016).

---

1 Npr. „kompetentno roditeljstvo", „autoritativno roditeljstvo", „dovoljno dobro roditeljstvo", „pozitivno roditeljstvo", „roditeljstvo u najboljem interesu djeteta" (Pećnik, Ferić Šlehan, 2011: 6).

2 Sintagma „ženski listovi" odnosi se na listove, časopise koji „prate područje ženskog života u obitelji, listovi koji služe zabavi i pouci žena, listovi koji zastupaju ženske interese ili su organi borbe za prava žena" (Čizmić-Horvat, 2005: 102). Više o hrvatskim ženskim časopisima i njihovoj ulozi u društvu usp. i Zubac (2016).

3 „U Zagorkinoj artikulaciji ženstvenosti, emancipacijski identitet pregovara s konvencionalnom ili tradicionalno oblikovanom ženstvenošću" (Kolanović, 2010), što se vidi i u njezinim kolumnama posvećenim majkama i majčinstvu (npr. u istom će se članku naći rečenice *Majka mora zaboraviti sebe.*, ali i *Svaka majka mora biti svjesna, da je budućnost naroda u njezinim rukama.* (*Hrvatica* (1): 27)).

Slika 1. Primjer kolumni posvećenih majkama i majčinstvu u *Ženskom listu* (1. svibnja 1932., str. 32) i *Hrvatici* (1. ožujka 1940., str. 33)

Savjeti[4] i preporuke za odgoj djece u *Ženskom listu* i *Hrvatici* objavljivani su u rubrikama *Majčinstvo*, *Odgoj djece* ili *Mlada majka*, a bili su dijelom svakoga broja. Teme su tih članaka raznolike: od sprječavanja bolesti u dojenčadi, savjeta o zdravoj prehrani i hranjenju djece sa slabim tekom, važnosti škole i učenja, uloge igračaka, knjiga, glazbe, prirode u razvoju djeteta, do odgoja djece različite dobi, ali i važnosti roditelja, napose majke, u životu djeteta i obitelji uopće. Veličina je članka od kratkoga teksta s konkretnim savjetima i uputama, do većega teksta (do 2/3 stranice) u kojemu se iznosi problem i daje nekoliko savjeta, nerijetko sadržanih u poučnoj priči.

3. ANALIZA I RASPRAVA

3.1. Imperativi

Upute, savjeti, smjernice i preporuke, koji čine korpus za ovo istraživanje, kao tekstna vrsta pripadaju podskupu direktiva, tzv. instruktivima, čija je funkcija

4 Savjet: „mišljenje o tome što i kako treba raditi ili kako postupiti u određenom slučaju"; naputak, preporuka, uputa (VRH, 2015: 1377).

savjetovati, tj. „reći adresatu da/kako da učini X, a X ide adresatu u prilog" (Ivanetić, 2003: 72).

Sa sintaktičkoga je aspekta prototipna uputa preoblika poticaja, „koja zahvaća čitavo rečenično ustrojstvo. Njome se rečenični izričaj (rijek), kakav je sadržan u tom ustrojstvu, izriče kao poticanje da se izvrši ili bude", a „time se rijek izriče kao pomišljen ili hipotetičan" (Katičić, 2002: 154). Preobliku poticaja karakteriziraju usklična intonacija te čestice *neka* i *da*, pri čemu čestica *neka* naglasak daje na poticanje, dok čestica *da* na pomišljenost i hipotetičnost.

S pragmalingvističkoga su aspekta savjeti i preporuke *direktivi,* govorni činovi kojima govornik navodi sugovornika na neku radnju (Searle, 1976), što nas dovodi do semantičko-pragmatičkoga načina *imperativnosti*,[5] koja je „usmjerena na sugovornika, od kojega se zahtijeva kakva akcija ili reakcija" i prototipno se izražava imperativom, „ali se može izražavati i na brojne druge načine: infinitivom, futurom prvim, prezentom mnogih glagola, konstrukcijama *da* + prezent ili *da* + perfekt, ´imperativiziranim´ oblicima prezenta glagola tipa *dati* ili *ići*, ali i nekih drugih, uglavnom tzv. lakih glagola (npr. *gledati*, *vidjeti*, *čuti*, *čekati* i sl.), brojnim imperativnim česticama i/ili defektivnim glagolima (*nemoj*, *hajde*, *de*, *dede*, *neka* i sl.) te raznolikim tipovima imperativnih konstrukcija" (Pranjković, Badurina, 2012: 625).

Analiza korpusa pokazala je da imperativi u savjetima i preporukama postoje, premda nisu toliko česti kao drugi oblici imperativnosti (npr. tek su iznimni oni za 2. l. jd.):

***Aludirajte** kod svojih kćerkica na njihovu savjest.* (ŽL, 3/1936: 34)[6]

*Djecu **opomenite** jednom!* (ŽL, 12/1936: 36)

***Probudite** kod djece, koja polaze u školu, smisao za skupljanje maraka.* (H, 8/1940: 24)

---

[5] „Imperativ kao gramatička kategorija i imperativnost kao komunikacijski oblik nisu sinonimne pojave. Tradicionalno se smatra kako imperativ najčešće podrazumijeva imperativnost, no ne vrijedi i obrnuto – imperativnost se kao komunikacijski način može, ali i ne mora izraziti gramatičkom formom imperativa. Dakle, imperativnost podrazumijeva „zapovjednost" u značenju, no zapovjedni se komunikacijski efekt nekog iskaza može postići različitim morfosintaktičkim oblicima…" (Palašić, Zbašnik, 2017: 180–181).

[6] Oprimjerenja će se u nastavku teksta obilježavati na sljedeći način: ŽL – *Ženski list*; H – *Hrvatica*, broj časopisa/godina izdanja: stranica u časopisu.

***Probudi** u djetetu osjećaj časti i **obećaj** mu za napredak u učenju nagradu.* (ŽL, 5/1937: 34)

***Pusti** dijete da samo postavi svoj stol.* (ŽL, 12/1937: 35)

Imperativi u 3. l. jd. i mn. također nisu osobito česti, a u najvećoj se mjeri odnose na uputu osobama kojima je, zbog malodobnosti i/ili neiskustva, poput djece ili mladih, potrebno jasno usmjeravanje:

*Odgoj valja upravljati ovim smjerom: **Neka** mališ **prevali** svoj teški put preko praga sam. **Neka** sam **upravlja** žlicu k ustima, **neka bježi** vrtom, samo **neka** si **obuče** cipele, **zakopča** svoju haljinicu, **zalijeva** cvijeće, **mete** sobu i briše prah.* (ŽL, 8/1933: 39)

***Neka** dijete samo **grabi** iz zdjele i **stavlja** u svoj tanjur.* (ŽL, 12/1937: 35)

***Neka** mlade djevojke **upamte**: valja im čitati da se mogu u životu snaći.* (ŽL, 5/1933: 38)

„Zapovjednost", koju karakterizira imperativnost, može biti izražena više ili manje jakom ilokucijskom snagom (Searl, 1979), koja, pak, ovisi i o ilokucijskoj svrsi (Searl, 1979), pa „pri tumačenju govornih činova koji u sebi sadrže indikatore imperativnosti (bilo morfosintaktičke bilo implikaturne, tj. kontekstualne) možemo poći od pretpostavke da govornik njima implicira svoju želju da sugovornik izvrši određenu radnju" (Palašić, Zbašnik, 2017: 182). Nedvojbeno je da u teoriji govornih činova imperativni iskazi (i formalni i kategorijalni) pripadaju direktivima, govornim činovima kojima govornik navodi sugovornika na neku radnju (Searle, 1976), no za razliku od prototipnih imperativnih iskaza (naredbe, zapovijedi i zahtjeva) „u slučaju savjeta, preporuka i upozorenja /…/ možemo smatrati kako je u interesu primatelja djelovati u skladu s propozicijskim sadržajem, pri čemu se upozorenjima primatelju sugeriraju potencijalno opasne posljedice u slučaju njihova neprihvaćanja" (Ogući, 2016: 25 prema Aikhenvald, 2010).

S obzirom na dosad rečeno, imperativi su u analiziranom korpusu bili očekivani jer analizirani tekstovi donose „najrazličitije upute za obitelj" (H, 1/1940, 1), odnosno cilj im je podučiti, ali i osvijestiti žene (majke). Ipak, najčešće se potvrđuju u navođenju na neki čin osobe za koje se pretpostavlja da su mlađe životne dobi i/ili nižega obrazovanja, kojima zbog nedovoljno iskustva odnosno poduke treba nedvosmislena uputa, odnosno autoritet u poduci.

3.2. Konstrukcije modalni glagol + infinitiv / *da* + prezent

„Budući da prototipna ilokucijska snaga imperativnog izraza odgovara zapovijedi, koja podrazumijeva ili socijalnu ravnopravnost ili govornikovu socijalnu nadređenost sugovorniku (njegov autoritet!), logično je da je u komunikacijskim situacijama u kojima su odnosi među sudionicima govornog događaja drugačiji nužno ublažiti njegov intenzitet i direktnost" (Karlić, Klarić, 2015: 330–331). U našem je korpusu ublažavanje intenziteta i direktnosti imperativa omogućeno vrlo čestom uporabom drugih sredstava slabije ilokucijske snage, kao što su modalni glagoli *morati*, *trebati*, *valjati* te u manjoj mjeri *moći* u konstrukcijama s *da* + prezent ili infinitivom, ili, nerijetko, u sintagmama s obama članovima:

*Zato okolina **mora** na to dobro **paziti**, jer plač znači da dijete nešto treba…* (ŽL, 5/1932: 32)

*Dojenče **mora** primjerice uvijek **imati** svoje vlastito posudje*. (H, 3/1940: 33)

*Kakav **mora biti** odgojitelj* (naslov) (H, 11/1940: 25)

*…majka **mora da vodi** nadzor nad djetetom, koje polazi u školu…* (ŽL, 7/1932: 34)

*Majka /…/ **mora da je** sunce u kući, koja svemu u kući daje sjaj i ljepotu.* (ŽL, 1/1936: 37)

*…i da u prvom redu roditelji **moraju** potpuno **vladati** sobom…* (ŽL, 12/1936: 37)

*…otac **treba da bude** prijatelj svojem sinu, a mati prijateljica svojoj kćeri.* (ŽL, 1/1932: 33)

*Preko dana **treba** mu **dati**, **da pije** tri puta*. (H, 3/1940: 33)

*Dijete ipak **treba** od malena **učiti da** realno **misli**.* (H, 10/1940: 25)

*U desetoj godini **treba poći** od botanike, na zoologiju **valja preći** u četrnajstoj godini.* (ŽL, 1/1932: 33)

*Kod djece, koja naginju proljevu, **treba izostavljati** brašno i šećer.* (H, 3/1940: 33)

*Djeci **treba otvarati*** oči za realan život. (H, 10/1940: 25)

*Dijete **valja naučiti**, **da jede** po danu u odredjeno vrijeme…* (H, 3/1940: 33)

*Novorođenče **možete** samo malo **pogledati**…* (ŽL, 7/1936: 34)

S obzirom na razlike u značenju glagola *morati*, *trebati*, *valjati* te *moći* (u značenju ´smjeti´)[7] i namjenu ovih tekstova očekivano je da se konstrukcije s glagolima *morati* i *moći* (´smjeti´) rabe nešto rjeđe, kada se radi o iznimno važnoj stvari (o kojoj nema alternative za djetetovu dobrobit, npr. čisto posuđe ili osobine odgojitelja), dok konstrukcije s *valja*, a posebno one s *treba*, čine okosnicu oblikovanja savjeta i preporuka u promatranom korpusu.

Sam je glagol *smjeti*, posebno njegov zanijekani oblik, u našem korpusu nešto rjeđi od ostalih oblika izricanja savjeta i preporuke:

*Da svaki posjet **smije trajati** samo nekoliko minuta toga ne treba naglašavati*. (ŽL, 7/1936: 34)

(Roditelji) *Nikad **ne smiju napustiti** dobre nade…* (ŽL, 12/1936: 37)

*U tome, kada se dijete počne baviti učenjem glazbe, **ne bi smjela odlučivati** volja roditelja. Tu **mora biti mjerodavna** želja djeteta /.../ Roditelji **smiju** djetetu **dati** prilike, da se njegova želja probudi…* (H, 7/1940: 23)

3.3. Indirektni govorni činovi sa značenjem imperativnosti

Idući prema periferiji imperativnosti, valja zabilježiti primjere s „indirektnim govornim činovima[8] sa značenjem/funkcijom imperativnosti" (Pranjković, Badurina, 2012: 626), koju pragmalingvistička literatura načelno drži uljudnijim oblikom komunikacije (usp. Matešić, Marot Kiš, 2015; Palašić, Zbašnik, 2017). Riječ je o iskazima u kojima se tek iznošenjem jasne i nedvosmislene tvrdnje (koja izborom riječi i strukturom ne otvara mjesto sumnji u svoju istinitost) izriče savjet i preporuka:

Razne pogreške u odgoju djece su u zadnje doba dovele do sve češćih oboljenja dječjeg nervnog sistema. (ŽL, 10/193: 10) (Roditelji ne smiju griješiti u odgoju djece.)

---

[7] *Morati*: „biti obavezan, dužan ili prisiljen činiti što /…/ RAZG kao preporuka kome da se učini što" (VRH, 2015: 769).
Trebati: „biti potrebno" → htjeti, morati, valjati (VRH, 2015: 1573).
Valjati: „biti potrebno" → valjati, trebati (VRH, 2015: 1663).
Moći: RAZG → smjeti (VRH, 2015: 759).

[8] Indirektnost se odnosi na „nesklad između namjeravane funkcije iskaza i njegova doslovnog značenja indiciranog formalnojezičnim sredstvima" (Ivanetić 1995: 22).

Savjesna će i dobra majka naći uvijek vremena za svoje dijete, bila ne znam kako zaposlena. (H, 1/1940: 27) (Savjesna majka uvijek mora/treba naći vremena za svoje dijete.)

Roditelji tada postupaju posve krivo te dijete previše maze i ispunjavaju mu svaku željicu… (H, 2/1940: 24) (Roditelji ne smiju / ne trebaju tako postupati.)

Vrlo često leži uzrok zla u tome, što tjeramo dijete, da u suviše ranoj dobi uči muziku. (H, 6/1940: 23) (Ne smijemo / ne trebamo prerano tjerati dijete u glazbenu školu.)

Dio se opasnosti pred infekcijama uklanja cijepljenjem. (H, 3/1940: 33) (Roditelji moraju/trebaju cijepiti djecu.)

Uz izostanak tipičnih indikatora imperativnosti u tekstu se uz pomicanje fokusa s roditeljā (majke) i uopćavanje agensa (u navedenim primjerima: *razne pogreške su dovele*, *savjesna i dobra majka će naći vremena*, *roditelji postupaju*, *mi tjeramo dijete*…) nerijetko pasivnim i obezličenim konstrukcijama također „umanjuje usmjerenost zapovjednog načina na osobu pri izravnoj komunikaciji između govornika i sugovornika" (Matešić, Marot Kiš, 2015: 108):

Bilo bi suvišno posebno dokazivati koliko je važno za zdravlje i dobar razvitak djeteta, da je majka djeteta zdrave i vesele naravi. (ŽL, 1/1936: 36)

U školi se nikako ne može posvetiti prevelika pažnja jednom djetetu. (ŽL, 2/1936: 29)

Često se zaboravlja da mladim majkama treba u prvim danima iza poroda velike njege i mir… (ŽL, 7/1936: 34)

Dakle, važno je znati: ... (ŽL, 10/1936: 36)

Kod odgoja djece mora se imati obzira prema sklonostima djece i ne smije se preozbiljno uzimati njihove mane. (ŽL, 12/1936: 36)

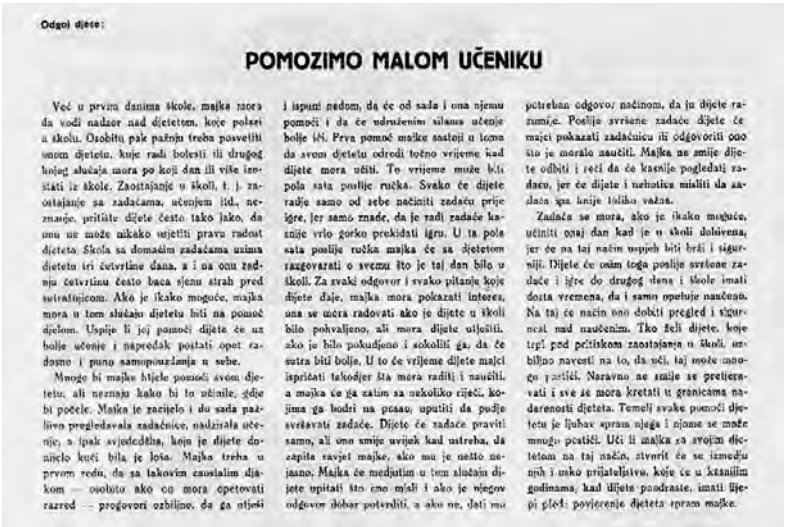
Pretjeranom se prehranom uzrokuje djetetu više štete, nego li koristi. (H, 3/1940: 33)

U skladu s tim, vrlo su rijetki i komentari u kojima će se izrijekom govoriti o krivnji roditeljā (ne nužno majke!) za odgoj djeteta:

Uvijek su roditelji krivi ako ne nadju zgodan način kojim će svoje dijete zabaviti na putu. (ŽL, 8/1936: 36)

Ali nije krivo dijete ako dosadjuje suputnicima, nego je to krivnja roditelja… (ŽL, 8/1936: 36)

Dakako, izazovno je točno odrediti je li prednost dana naglašavanju zapovjednoga tona, semantici modalnih glagola u savjetima ili je riječ tek o stilskom nijansiranju. Primjer teksta u kojemu se isprepleću različiti tipovi imperativnosti (Slika 2.) počinje imperativom glagola pozitivnoga značenja, ali i sugerira više čimbenika koji sudjeluju u školovanju djeteta (premda je sam tekst upućen samo majci!) te se na neki način solidarizira preuzimanjem krivnje na sebe čak premda uopće ne sudjeluje u odgovornosti za sam čin (Matešić, Marot Kiš, 2015). Tekst počinje isticanjem važnosti majke u radu s djetetom od samoga njegova polaska u školu, nastavlja se objektivnim razlozima zbog kojih škola predstavlja izazov, pa se prelazi na savjete i konkretne upute što je majci činiti da pomogne djetetu, što uključuje i navođenje postupaka koje majka ne smije činiti u konkretnim situacijama. Tekst završava načelno pozitivnim stavom: *Tko želi dijete… navesti na to, da uči, taj može mnogo postići. /…/ Uči li majka sa svojim djetetom na taj način, stvorit će se između njih i usko prijateljstvo…*

Odgoj djece:

POMOZIMO MALOM UČENIKU

Već u prvim danima škole, majka mora da vodi nadzor nad djetetom, koje polazi u školu. Osobitu pak pažnju treba posvetiti onom djetetu, koje radi bolesti ili drugog kojeg slučaja mora po koji dan ili više izostati iz škole. Zaostajanje u školi, t. j. zaostajanje sa zadaćama, učenjem itd., neznanje, pritiče dijete često tako jako, da mu ne može nikako osjetiti pravu radost djeteta. Škola sa domaćim zadaćama uzima djetetu tri četvrtine dana, a i na onu zadnju četvrtinu često baca sjenu strah pred sutrašnjicom. Ako je ikako moguće, majka mora u tom slučaju djetetu biti na pomoć djelom. Uspije li joj pomoći dijete će uz bolje učenje i napredak postati opet radosno i puno samopouzdanja u sebe.

Mnogo bi majke htjele pomoći svom djetetu, ali neznaju kako bi to učinile, gdje bi počele. Majka je začujelo i du sada pažljivo pregledavala zadaćnice, nadzirala učenje, a ipak svjedočba, koju je dijete donijelo kući bila je loša. Majka treba u prvom redu, da sa takovim zaostalim djakom — osobito ako on mora opetovati razred — progovori ozbiljno, da ga utješi i ispuni nedom, da će od sada i ona njemu pomoći i da će udruženim silama učenje bolje ići. Prva pomoć majke sastoji u tome da svom djetetu odredi točno vrijeme kad dijete mora učiti. To vrijeme može biti pola sata poslije ručka. Svako će dijete radje samo od sebe načiniti zadaću prije igre, jer samo znade, da je radi zadaće kaznjje vrlo gorko prekidati igru. U ta pola sata poslije ručka majka će sa djetetom razgovarati o svemu što je taj dan bilo u školi. Za svaki odgovor i svako pitanje koje dijete daje, majka mora pokazati interes, ona se mora radovati ako je dijete u školi bilo pohvaljeno, ali mora dijete uješiti, ako je bilo pokuđeno i sokoliti ga, da će sutra biti bolje. U to će vrijeme dijete majci ispričati također šta mora raditi i naučiti, a majka će ga zatim sa nekoliko riječi, kojima ga bodri na posao, uputiti da pođje svršavati zadaće. Dijete će zadaće praviti samo, ali ono smije uvijek kad ustreba, da zapita savjet majke, ako mu je nešto nejasno. Majka će medjutim u tom slučaju dijete upitati što ono misli i ako je njegov odgovor dobar potvrditi, a ako ne, dati mu potreban odgovor načinom, da ju dijete razumije. Poslije svršene zadaće dijete će majci pokazati zadaćnicu ili odgovoriti ono što je moralo naučiti. Majka ne smije dijete odbiti i reći da će kasnije pogledati zadaću, jer će dijete i nehotice misliti da zadaća ipa knije toliko važna.

Zadaća se mora, ako je ikako moguće, učiniti onaj dan kad je u školi dodjeljena, jer će na taj način uspjeh biti brži i sigurniji. Dijete će onim tога poslije svršene zadaće i igre do drugog dana i škole imati dosta vremena, da i samo opetuje naučeno. Na taj će način ono dobiti pregled i sigurnost nad naučenim. Tko želi dijete, koje trpi pod pritiskom zaostajanja u školi, uzbiljno navesti na to, da uči, taj može mnogo postići. Naravno ne smije se pretjerati i sve se mora kretati u granicama nadarenosti djeteta. Temelj svake pomoći djetetu je ljubav spram njega i njome se može mnogo postići. Uči li majka sa svojim djetetom na taj način, stvorit će se između njih i usko prijateljstvo, koje će u kasnijim godinama, kad dijete poodraste, imati ljepi cilj: povjerenje djeteta spram majke.

Slika 2. Primjer teksta iz časopisa *Ženski list* (9/1932: 34)

Izuzev imperativa u naslovu u ostatku se teksta takav zapovjedni ton izbjegava, pa su u prvome dijelu teksta česte strukture s modalnim glagolima (*majka mora da vodi nadzor nad djetetom*; *majka treba posvetiti pažnju*; *majka mora biti na pomoć djelom*; *majka treba da progovori ozbiljno*; *majka mora pokazati interes i mora se radovati*). U davanju konkretnih uputa za rad s djetetom česte

su konstrukcije s futurom prvim (*majka će sa djetetom razgovarati o svemu što je taj dan bilo u školi*; *u to će vrijeme dijete majci ispričati što mora raditi*; *dijete će zadaće praviti samo*; *majka će dijete upitati što ono misli*; *dijete će majci pokazati zadaćnicu*). Tek se rijetko majci izrijekom zabranjuje neki čin, a tada se ili navodi logičan razlog za to (*Majka ne smije dijete odbiti i reći da će kasnije pogledati zadaću, jer će dijete i nehotice misliti da zadaća nije ipak nije toliko važna.*) ili je struktura obezličena, odnosno izostavlja se agens (majka) (*Naravno ne smije se pretjerivati i sve se mora kretati u granicama nadarenosti djeteta.*).

Dakako, i ovdje je, kao u ostalim analiziranim tekstovima u ovim časopisima, 'majka' opći pojam, 'obezličen', i autor, premda joj se, s obzirom na funkciju teksta, i obraća, uvijek o njoj govori u 3. l. jd., što je u skladu s onodobnim društveno-kulturnim konvencijama.

3.4. Tekstovi s portala *žena.hr*

Usporede li se tekstovi iz časopisa *Ženski list* i *Hrvatica* s onima u tekstovima na portalu *žena.hr* unutar rubrike *Trudnoća i majčinstvo*,[9] načelno se primjećuje veća uopćenost sadržaja u smislu češćega iznošenja poznatih činjenica, nerijetko se pozivajući na znanstvena istraživanja. U daleko se manjoj mjeri nego u tekstovima prve polovice prošloga stoljeća upute daju konstrukcijama s futurom prvim kojima se, za razliku od ostalih oblika imperativnosti, ne ostavlja prostor za propitivanje u ispravnost takvoga postupanja:

Kako pomoći djetetu da savlada školske obaveze?

Stručnjaci napominju kako je u svemu najvažnije da djetetu pokažete kako cijenite njegov trud u učenju, kako ga podržavate u nastojanjima da ima što bolje ocjene, te da ga ne opterećujete svojim prevelikim očekivanjima. Kod djeteta treba razvijati ljubav prema znanju i učenju, jer učenje je proces koji zahtijeva trud i vrijeme. Važno je da pomognete djetetu da otkrije koji mu stil učenja najviše odgovara i kojom metodom najlakše pamti. /.../ Ponajprije je to zdravstveno stanje, dakle, za učenje treba biti zdrav i odmoran. /.../ Umjesto kritiziranja, prigovaranja, prijetnji, čemu roditelji nerijetko znaju biti skloni

[9] Riječ je o internetskom portalu *žena.hr.: portal samo za mene*, koji se oglašava kao „prvi i najveći ženski portal u Hrvatskoj" i daje „odgovore na sva vaša pitanja i probleme". Na njemu se kontinuirano objavljuju kraći članci iz različitih područja interesa suvremene žene (*Ljepota*, *Moda*, *Fitness i dijeta*, *Ljubav i seks*, *Kuća i hrana*, *Zabava* i *Poslovni kutak*). Rubrika *Trudnoća i majčinstvo* ima podrubrike *Trudnoća*, *Beba*, *Predškolski uzrast*, *Osnovnoškolac* i *Tinejdžer*. Tekstovi su načelno nepotpisani.

kad nisu zadovoljni djetetovim učenjem i rezultatima u školi, dijete treba podupirati, ohrabrivati, poštovati i vjerovati u njegove sposobnosti da će samo savladati probleme i uspjeti u onom što želi. /.../ U prostoru u kojem uči ne bi trebale biti stvari koje bi mu mogle odvlačiti pozornost kao što su časopisi, igrice, internet, mobitel. Prije učenja, potrebno je isključiti sve uređaje. /.../ Naučite ga da zadaću piše u isto vrijeme svaki dan, da napravi stanku u učenju, pomozite mu ako se teško snalazi u gradivu, i da podcrtavanjem bitnog, prepričavanjem ili pak zapisivanjem pitanja, lakše svlada zadatke. (M. G., pristup: 25. travnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/osnovnoskolac/kako_pomoci_djetetu_da_savlada_skolske_obaveze/10575).

Također, pokazuje se da su u ovome korpusu imperativi daleko češći, no upravo su zbog svoje direktivnosti „rezervirani" za glagole pozitivna predznaka:

***Naučite** svoje dijete na vrijeme što znači uravnotežena prehrana* (podnaslov; pristup: 25. svibnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/kako_na_vrijeme_sprijeciti_pretilost_kod djece/24074).

***Izbjegavajte** procesuiranu i brzu hranu i namirnice koje sadrže dodatke poput šećera i raznih konzervansa.* (*žena.hr*; pristup: 25. svibnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/kako_na_vrijeme_sprijeciti_pretilost_kod_djece/24074).

***Naučite**, **educirajte se**, **konzultirajte**, **potražite stručnjake** koji znaju, **učinite što god treba**, što god ste u mogućnosti i **poradite na tome na što se žalite i krivite** druge da su odgovorni. /.../ **prihvatite svoju ulogu roditelja**, **preuzmite potpunu odgovornost za dijete**, **borite se za tu ulogu** i **dajte sve od sebe** da dođete do odgovora i pomoći kada vidite da vas dijete treba* (Anita Vidas; pristup: 25. travnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/sve_sto_dijete_napravi_vasa_je_odgovornost/21604).

***Objasnite mu** da se zapravo radi o njegovom izboru. **Pomozite mu** da se dosjeti svih mogućih aktivnosti koje bi mogao raditi i odabere jednu…* (*žena.hr*; pristup: 8. kolovoza 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/osnovnoskolac/mama_tako_mi_je_dosadno/24599)

Nezanemariv je broj primjera u kojima su savjeti i preporuke manje izravni, odnosno ostavljaju prostor da roditelji (ne nužno majka!) imaju svoje mišljenje o nekoj temi, odnosno autor teksta ne nastupa kao autoritet, a nerijetko su neke izazovne situacije i odluke dane tek kao informacije:

Prije svega, ***stručnjaci kažu da moramo ograničiti*** *vrijeme pred zaslonima (TV, računalo, tablet, mobitel) prije spavanja. No što god vi* ***odlučite uključiti*** *u vašu rutinu prije spavanja pomoći će djetetu da brže i lakše zaspi – i što ranije u djetinjstvu s time počnete, to bolje!* (*žena.hr*; pristup: 1. rujna 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/kada_bi_dijete_trebalo_na_spavanje_i_koliko_mu_je_sati_sna_potrebno/24731).

Roditelji žele odgoditi *djetetov polazak u školu najčešće iz dva razloga.* ***Jedni*** *odgodu* žele *zbog dijagnoze...* ***Drugima*** *je razlog emocionalna nezrelost djeteta.* (*žena.hr*; pristup: 13. kolovoza 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/kada_odgoditi_polazak_u_skolu/23540).

Kada procijenite *da je dijete dovoljno zrelo da ostane samo kod kuće, bitno je ispitati situaciju.* (*žena.hr*; pristup: 25. kolovoza 2018.; *https://zena.rtl.hr/clanak/osnovnoskolac/sam_u_kuci_kada_je_vrijeme_da_dijete_ostavite_samo_kod_kuce/15258*).

Kod nekih majki to je već nakon nekoliko dana, a kod nekih nakon nekoliko tjedana*. Dakle,* ***sve ovisi o vlastitom osjećaju*** *spremnosti.* (*žena.hr*; pristup: 23. srpnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/beba/prva_setnja_s_bebom_kada_je_sigurno_krenuti/19624).

Izazovi suvremenoga roditeljstva otkrivaju se već u naslovima, često oblikovanih pitanjem, čime se na neki način i sugerira da su nedoumica odnosno nesigurnost roditelja u ispravno postupanje u vezi s konkretnim problemom opravdani:

Zašto uopće imati djecu? (*žena.hr*; pristup: 25. svibnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/zasto_uopce_imatei_djecu/20452).

Je li vaše dijete razmaženo? (*žena.hr*; pristup: 4. lipnja 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/je_li_i_vase_dijete_razmazeno/24179).

Vrtić: da ili ne? (*žena.hr*; pristup: 13. kolovoza 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/vrtic_da_ili_ne/24637).

Krećemo u vrtić – gradski ili privatni? (pristup: 13. kolovoza 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/krecemo_u_vrtic-gradski_ili_privatni/14735).

Djeca i tehnologija: koliko bi se vaše dijete trebalo služiti gadgetima? (*žena.hr*; pristup: 15. studenoga 2018.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/

djeca_i_tehnologija_koliko_bi_se_vase_dijete_trebalo_sluziti_gadgetima/25124).

Što se obraćanja tiče, u najvećem su broju analiziranih tekstova ciljna skupina roditelji (2. l. mn.), no valja istaći i sve veću prisutnost obraćanja u 2. l. jd. (najčešće majci), posebno u podrubrikama *Trudnoća* i *Beba*, što je donedavno bilo zabilježeno mahom u reklamama namijenjeno muškarcima te djeci i mladima (Stolac,Vlastelić, 2014):

Vrlo je važno naglasiti da, ako ***mjeriš*** *temperaturu rektalno, toplomjer* ***moraš*** *prvo dezinficirati…*(pristup: 1. ožujka 2019.; https://zena.rtl.hr/clanak/beba/sto_sve_trebas_znati_o_povisenoj_temperaturi_kod_beba/26029).

Napiši *ime s prezimenom da* ***vidiš*** *paše li i onda* ***porazgovaraj*** *o mogućim imenima sa suprugom ili partnerom*. (pristup: 1. ožujka 2019.; https://zena.rtl.hr/clanak/beba/odaberi_savrseno_ime_za_svoje_dijete_i_saznaj_koja_su_najpopularnija_imena_za_2019_godinu/25862).

Izbjegni *česte pogreške u odgoju djece* (naslov) (pristup: 1. ožujka 2019.; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/izbjegni_ceste_pogreske_u_odgoju_djece/25990).

Pretpostavljamo da ***si*** *s partnerom* ***razgovarala*** *o tome da imate obitelj …* (pristup: 1. ožujka 2019.; *https://zena.rtl.hr/clanak/trudnoca/o_cemu_sve_moras_popricati_s_partnerom_prije_nego_se_odlucite_na_dijete/25892*).

Osjetiš li *neke od takvih simptoma,* ***nemoj*** *ih ignorirati već* ***zatraži*** *pomoć bližnjih osoba…* (pristup: 1. ožujka 2019.; https://zena.rtl.hr/clanak/beba/kako_se_nositi_s_postporodajnom_depresijom/25912).

Krajem se 19. stoljeća s ciljem privlačenja pozornosti u reklamne tekstove uvode i osobne priče „stvarnih" zadovoljnih korisnika određenoga proizvoda ili usluge (Rišner, Glušac, 2011). Premda su u analiziranu korpusu tekstova *Ženskoga lista* i *Hrvatice* takva svjedočanstva vrlo rijetka (npr. u ŽL, 2/1932: 36 tekst je naslova *Nešto – što treba da pročitaju sve majke sitne dječice*, u kojem iskustvo i rješenje odbijanja jedenja povrća u svoga djeteta donosi „jedna majka, naša pretplatnica"), u tekstovima iz korpusa *žena.hr* takvih je primjera više, posebno u naslovima tekstova:

Kada su mi plodni dani? (*žena.hr*; pristup: 15. lipnja 2018; https://zena.rtl.hr/clanak/trudnoca/kada_su_mi_plodni_dani_kako_ih_prepoznati/24233).

Zašto me moje dijete više ne sluša? (*žena.hr*; pristup: 15. lipnja 2018; https://zena.rtl.hr/clanak/predskolski_uzrast/zasto_me_moje_dijete_ne_slusa/19277).

Lekcije koje me naučilo moje dijete (*žena.hr*; pristup: 15. lipnja 2018; https://zena.rtl.hr/clanak/beba/lekcije_koje_me_naucilo_moje_dijete/21721).

Očekivano, tekstovi koji slijede ove naslove nisu pisani u 1. l. jd., odnosno obraćanje je adresatu izravnije. Uloga je ovakvih naslova prvenstveno izbjegavanje izravnoga obraćanja adresatu, što se konkretno ovdje postiže insinuiranjem poistovjećivanja s osobama u sličnim izazovima (planiranja) majčinstva i odgoja. Dakako, krajnji je cilj poticanje (ovdje se ne bi moglo govoriti o zahtjevu, a još manje o zapovijedi) na kakvu akciju ili reakciju. U vezi s ovime valja spomenuti i brojne intervjue s poznatim javnim ličnostima koji se bave temom o kojoj se govori i/ili imaju osobna roditeljska iskustva (npr. Bruno Šimleša, Danijela Trbović, Jelena Veljača, Anđa Marić, Doris Pinčić-Rogoznica itd.), a čija su znanstvena i/ili praktična iskustva također poticaj (savjet, uputa) na neki čin.

4. ZAKLJUČAK

Pomoć je majkama u časopisima 30-ih godina 20. st. *Ženski list* i *Hrvatica* sadržana mahom u savjetima i preporukama (*valja*, *treba* + *infinitiv* / *da* + *prezent*), a manje u zahtjevima (imperativ). Imperativ te konstrukcija *mora* + *infinitiv* / *da* + *prezent* česti su u rečenicama za koje autor tekstova smatra da su posebno važni za majčinstvo i odgoj djece, odnosno s kojih nastupa s pozicije moći. Takvu funkciju imaju jasne i nedvosmislene tvrdnje, koje izborom riječi i strukturom (npr. rečenice s futurom prvim u kojima se upućuje na redoslijed faza učenja) ne otvaraju mjesto sumnji u svoju istinitost, a kojima se izriče savjet i preporuka za neki čin.

Također, česti su „kontekstualizirani" imperativi kojima autor „ublažava" svoju poziciju autoriteta.

Suvremeni, pak, savjeti za majčinstvo i odgoj djece u većoj mjeri navode oblike jake ilokucijske snage (imperativi), ali kada se navode, to su uvijek glagoli pozitivnoga (poticajnoga, ohrabrujućega) značenja (*naučite*, *educirajte se*, *prihvatite*, *borite se*…). S druge srane, rijetki su primjeri imperativnih iskaza koji ističu autora kao neprikosnovenoga autoriteta, a u većoj mjeri iza uputa i savjeta

stoji pozivanje na znanstvena istraživanja i autoritete (mahom javne ličnosti koje imaju roditeljsko iskustvo). Kao i u tekstovima prve polovice prošloga stoljeća i u suvremenom je obraćanju ´majka´ opći pojam (3. l. jd.), s time da je u tekstovima s portala *žena.hr* daleko češće obraćanje roditelju/roditeljima. No valja istaknuti da je u novijim tekstovima podrubrika *Trudnoća* i *Majčinstvo*, gdje se pretpostavlja da su adresati osobe mlađe životne dobi, zabilježeno neposredno obraćanje (2. l. jd.), pa i imperativnim konstrukcijama. Usprkos tome, s obzirom na funkciju svih promatranih tekstova i ciljnu publiku nije plauzibilno ovdje govoriti o imperativnim iskazima jake ilokucijske snage jer po ilokucijskoj svrsi nisu naredbe, zapovijedi ili zahtjevi.

Neovisno o stoljeću, kulturi, jeziku, rasi ili vjeri, preporuci ili savjetu jedno je stalno, zaključuje filozof Ralph Emerson: „Ljudi su onakvi kakvima ih naprave njihove majke."

IZVORI

Hrvatica: časopis za ženu i dom, 1939. – 1941., Zagreb.

žena.hr.: portal samo za mene; rubrika *Trudnoća* i *Majčinstvo*; https://zena.rtl.hr/rubrika/trudnoca_i_majcinstvo/5 (pristupljeno svibanj 2018. – ožujak 2019.)

Ženski list za modu, zabavu i kućanstvo, 1925. – 1938., Zagreb.

LITERATURA

Aikhenvald, Alexandra, 2010. *Imperatives and Commands*. New York: Oxford University Press.

Čizmić-Horvat, Marina, 2005. Ženski listovi u hrvatskom novinstvu. *Riječ.* 11/2: 101–107.

Ivanetić, Nada, 1995. *Govorni činovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Ivanetić, Nada, 2003. *Uporabni tekstovi*. Zagreb: FF Press.

Jojić, Ljiljana, ur., 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Karlić, Virna, Klarić, Kornelija, 2015. Sredstva i načini izražavanja imperativnosti: pragmatička perspektiva. *Filološke studije*, 2/11. Zagreb: Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (hrvatsko uredništvo), str. 327–342.

Katičić, Radoslav, [3] 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU, Nakladni zavod Globus.

Kolanović, Maša, 2010. Zagorka na duplerici. *Vijenac*, br. 432. Zagreb: Matica hrvatska. http://www.matica.hr/vijenac/432/zagorka-na-duplerici-1639/ (pristupljeno 16. 8. 2018.)

Matešić, Mihaela; Marot Kiš, Danijela, 2015. Pragmatika gramatičkih oblika: morfološka i sintaktička sredstva kao načini za iskazivanje uljudnosti. *Fluminensia*. 27/2: 103–116.

Oguić, Filip, 2016. *Iskazivanje imperativnosti u hrvatskom jeziku*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet; diplomski rad.

Palašić, Nikolina; Zbašnik, Tihana, 2017. Imperativnost između gramatičke zadanosti i komunikacijske uljudnosti. *Poznanskie studia slawistyczne*, 13, str. 179–193.

Pećnik, Ninoslava; Ferić Šlehan, Martina, ur., 2011. *Određivanje odgovornog roditeljstva, analiza mjera rane pomoći u suočavanju s čimbenicima rizika i prijedlozi novih preventivno-savjetodavnih oblika pomoći obiteljima u riziku*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Pranjković, Ivo; Badurina, Lada, 2012. Načini izražavanja imperativnosti, u: *Bosanskohercegovački slavistički kongres I*, Zbornik radova, knjiga 1 (*Lingvistika*). Sarajevo: Slavistički komitet, str. 619–628.

Rišner, Vlasta; Glušac, Maja, 2011. *Kroz mijene i dodire publicističkoga stila*. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera.

Searle, John Rogers, 1976. A classification of illocutionary acts, u: *Language in Society*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 1–23.

Searle, John Rogers, 1979. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stolac, Diana; Vlastelić, Anastazija, 2014. *Jezik reklama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.

Zubac, Andreja, 2016. Kultura javne riječi ženskih časopisa od 1840. do 1970. godine. *Knjižničarstvo:* Glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema, 20/2, str. 71–98.

”LANGUAGE OF MOTHERS” IN CROATIAN WOMEN’S MAGAZINES IN THE 1930S*

Abstract

As a result of numerous historical and social changes in the 19th century, women in Europe gained many rights that before that time were limited to men. This in turn resulted in the change of the perception of family roles, including the role of the wife – the wife’s opinion when family decisions were made and her role in controlling and caring for children were now taken into consideration.
In this paper we present the results of a preliminary linguistic and discourse analysis of magazines that were published in the 1930s and which were primarily intended for women: *Ženski list za modu, zabavu i kućanstvo* (1925 – 1938) and *Hrvatica: časopis za ženu i dom* (1939 – 1941). The main corpus on which the linguistic and discourse analysis was conducted consists of texts focusing on motherhood and raising children, which are then compared to the contemporary advice given in the *Trudnoća i majčinstvo* (Pregnancy and Motherhood) column of the *žena.hr* web-portal. The linguistic analysis primarily focuses on the syntactic level, while the other levels are commented when relevant to the topic of this study.

Keywords: women’s magazines, motherhood, raising children, 20th century, Croatian language

*This work has been supported in part by the University of Rijeka under the project number uniri-human-18-285.